

Prolegomena

liber 1. Cap. 1. Enumerantur codices qui ad emendandam
aut orationem Plancianam adhiberi sunt p. 1.

Cap. 2. De codicum enumeratione origine
et familia - - - - - p. 8

Cap. 3. De auctoritate codicum p. 19

liber 2. De interpolationibus - - - - - p. 29

Cap. 1. De codicum scripturis quae inter-
polationis suspicione moveri debeant, quaeque
non debeant - - - - - p. 29

Cap. 2. De interpolationibus quibus omnes
codices deperati sunt. - - - - - p. 56

liber 3. cap. 1. De tempore quo habita sit oratio
pro C. Plancio - - - - - p. 65

Cap. 2. De quaestore qui iudicium Plancii
exercuerit. - - - - - p. 70

Cap. 3. De lege Licinia qua C. Plancius a
M. Aterense sodalicio reus est factus p. 72

Cap. 4. De Romanorum comitiis aedilium
curulium - - - - - p. 80

Cap. 5. S. Geroni dicitur de C. Mari monumentis p. 90

Cap. 6. Argumentum Pratinis Plancianae p. 95

LL
C5684prpw

M. TULLI CICERONIS

ORATIO

PRO C. N. PLANCIO

AD

OPTIMORUM CODICUM FIDEM

EMENDAVIT

ET

INTERPRETATIONIBUS TUM ALIORUM TUM SUIS

EXPLANAVIT

EDUARDUS WUNDERUS.

LIPSIAE

SUMPTIBUS C. H. F. HARTMANNI.

MDCCCXXXV.

Handwritten notes in the top right corner, including the number "21" and the word "COSTA RICA".

UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

Handwritten mathematical expression:
$$\frac{4000}{1000} = 400$$

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1950

IOH. AUGUSTO. FÜRCHTEGOTT. A. GLOBIG

POTENTISSIMO. SAXONUM. REGI. A. CONSILII. INTUMIS. SENATUS. SACRI. ET. CONSISTORI. SUPREMI. IN
SAXONIA. OLIM. PRAESIDI. ORDINIS. SAXONICI. VIRTUTIS. CIVICAE. PRAEFECTO. RELL. RELL.

ET

CAROLO. HENRICO. CONSTANTINO. AB. ENDE

CURIAE. PROVINCIALIS. SUPREMAE. PRAESIDI. CONSISTORI. LIPSIENSIS. DIRECTORI. DISCIPLINAE. PUBLICAE
APUT. LIPSIENSIS. SUMMO. PRAEFECTO. ACADEMIAE. CURATORI. ET. SCHOLAE. REGIAE. GRIMENSIS
INSPECTORI. ORDINIS. SAXONICI. VIRTUTIS. CIVICAE. PRAEFECTO. RELL. RELL.

**UIRIS. PERINLUSTRIBUS. GENEROSISSUMIS. GRAUISSUMIS
EXCELLENTISSUMIS**

PATRONIS. INDULGENTISSUMIS

HANC. M. TULLI ORATIONIS. PLANCIANAE

EDITIONEM

ANIMI. SUI. GRATISSIMI. DOCUMENTUM. EXHIBITURUS

D. D. D.

EDUARDUS. WUNDERUS.

P R A E F A T I O .

Quemadmodum multae M. Tulli orationes per Casp. Garatonium a mendis, quibus librariorum negligentia uitiatæ erant, optume purgatæ sunt et ad pristinam formam propius addactæ, ita hæc etiam, quæ pro Cn. Plancio habitast, plurimis in locis egregie emendatæ. Quod quamquam Banarici potissimum codicis ope factum esse constat, tamen ipse etiam Garatonius et ingeni sui sagacitate et doctrinæ ubertate multorum locorum nunc uitia correxisset præclare nunc sententiam obscuriorem explanauit egregie. Eius autem editio Neapolitana et Curæ secundæ quom in Germania rarissimæ essent, magnam apud philologos Germanos gratiam iniit Io. Casp. Orellius, qui anno huius sæculi uicentesimo sexto hanc orationem cum integro uiri illius commentario denuo excudendam curauerit. Neque tamen is satis habuit, solum Garatoni commentarium iterum euolgare, set quæ est eius doctrinæ copia, de suo etiam addidit nonnullas adnotationes, selegitque ex scholiastæ Ambrosiani reliquorumque interpretum recentiorum commentariis, quæ ad intellegendam hanc orationem aliquid conferre uiderentur.

Nihilominus eam multis inquinatam corruptelis plurimisque in locis non recte explanatam quom uidissem, non modo quod iam septem abhinc annis recensendæ eius consilium ceperam non abiici, set indefessum potius studium inde ab illo tempore in emendanda ea et explicanda consumpsi. Ac primum quidem uarietatem lectionum, quæ a prioribus editoribus ex codicibus enotatæ erant, Lambinum dico, Gruterum,

Graevium, Lallemandum, et Garatonium, magna cum diligentia conligendam putavi et examinandam, ut singulorum codicum quae auctoritas esset penitus cognoscerem. In qua re eo plus exantlandum laboris erat et taedi, quo magis variae illae lectiones adnotationibus quae dicuntur exegeticis sine ullo ordine inmixtae erant. Uehementer autem illos equidem reprehendendos editores iudico, qui non seorsim uariarum lectionum farraginem ponunt, set et eas et adnotationes reliquas unum in locum confundunt. Quo fit, ut qui uel uno in loco quae codicum scriptura sit cognoscere uelit, longissimam saepe adnotationem sine ullo fructu magnoque cum temporis dispendio legere cogatur. Hanc igitur lectionum uarietatem postquam ex commentariis illis diligentissime conlegeram, ut nullis admixtis adnotationibus in mea editione lectoribus facillime cognosci possent, id egi, ut qui praeterea in Europae bibliothecis restarent codices, quorum ope emendari posse haec oratio uideretur, sedulo in usum meum adhiberem. Atque quom Graeuum codices, quorum ei copia fuerat, neglegentissime inspexisse multis indicibus cognossem, ante omnia Erfurtensem librum, cuius secundum Bauaricum maximum esset pretium, denuo conferendum putavi. Ex eius conlatione quantum lucri fecerim, libro de eo scripto iam intellectumst. Nec minus neglegens Graeuus in commemoranda lectionum uarietate fuit, quas codex Dresdensis praebet, quem eundem ipse iterum cum editione Ernesti contuli, quamquam mirum quantum a praestantia libri Erfurtensis recedebat. Porro quom non inutile ducerem, codicem etiam Bauaricum, omnium praestantissimum, qui olim in coenobio Tegernseensi adseruabatur, postea uero Monachum translatus dicebatur, iterum conferre, precibus adii Krabingerum, bibliothecae Monacensis custodem eruditissimum, ut eius codicis inspiciendi mihi potestatem faceret. Qui uir quom rescripsisset mihi, numquam codicem illum Monachum esse delatum, set a Francogallis, dum Bauariam popularentur, aut ablatum aut delatum esse, insigni cum liberalitate alios quosdam, in quibus oratio Planciana extaret, codices non malos in bibliotheca Monacensi seruari addidit, quos si cuperem in usum meum se cum editione aliqua uulgata conlaturum promisit. Quin eo progressa uiri illius humanitas est, ut antequam respondissem, uarias lectiones, ex aliquot codicibus maxuma cum diligentia enotatas, humanissime mecum communicaret. Deinde quom in bibliotheca Laurentiana, quae Florentiam ornat, ex Bandini catalogo tris extare codi-

ces uetustiores intellexissem, eos quoque per Franciscum de Furia, uirum celeberrimum, conferendos cum editione Graeuiana curauī. In bibliotheca etiam Parisina ut codices quosdam non malae notae, ex quibus uerae scripturae erui possent, reconditos latere suspicarer, Lallemandus fecit, qui in notulis ad orationem Plancianam nonnumquam optimas lectiones, quae ex solo Erfurtensi enotatae erant, in codicibus Parisinis reperiri iactauerat. Itaque Schlottichius, popularis meus, qui Parisiis ante aliquot annos conmorabatur, per litteras a me rogatus trium codicum, qui alicuius preti esse uidebantur, conferendorum negotium promptissime in se recepit. Postremo Io. Casp. Orellius pro sua erga me beneuolentia uarias lectiones, quas L. Usterus, professor Bernensis, ex codice bibliothecae Bernensis accurate enotauerat, sua sponte ad me misit.

Omnis hos codices, quos modo commemorauī, diligenter descriptos in prolegomenis reperies. Ibidem de origine eorum et cognatione a me expositum uidebis esse. Quae res quamquam non sine maximo negotio indagari potest, ideoque a plerisque editoribus non solum neglegi, set etiam in inuidiam adduci solet, tantam tamen in emendandis ueterum scriptorum monumentis uim habet, ut neminem umquam laboris temporisque in ea re consumpti paenitere possit. Equidem quid lucri ex detecta codicum familia, quibus oratio Planciana seruata posteritatist, consecutus sim, non opus est ut uerbo hic praedicem exponamque, quom quisque, qui prolegomena et commentarium perlegerit, facile ipse cognoscere possit. Quid, quod ex ea re intellexisse mihi uideor, quotquot in Europae bibliothecis codices reconditi lateant, qui aut nondum inspecti aut neglegenter inspecti sint, eorum nullum esse eiusmodi, cuius ope uel unus orationis Plancianae locus etiamnunc emendari possit; — non loquor de palimpsestis, ex quibus, si qui reperiantur praeter eum, quem A. Maius detexit, non nego aliquot locis insperatam lucem adferri posse. Certissimis enim argumentis adductus sum, ut omnis, qui nondum usurpatus sint, codices deteriori illi librorum classi, quos in prolegomenis L. I. C. I. §. 5. percensui, adnumerandos esse credam. Omnis enim contendo; ac iure me hoc contendere, confirmari ab iis poterit, quibus inspicendorum eorum copias; omnis igitur contendo lacuna illa deprauatos repertum iri, quae est in omnibus, qui adhuc consulti sunt, deterioris illius classis codicibus, qui C. V. §. 15.

haec uerba, *mihî sunt iudices parati; tribuui pl. permagni interest qui sint. Quare aut redde*, omittunt. Qui autem omittunt uerba illa, eos omnis ex codice perquam corrupto nec ualde uetusto originem duxisse, in prolegomenis planum feci. Atque ipsum illum codicem, qui parens extitit deterioris illius familiae, quom ibidem ex eo libro iam situ uitiatu neglegenter descriptum esse docuerim, cuius nondum uitiatî scripturæ per Bauaricum et Erfurtensem diligenter nobis seruatae sunt: facile apparet, eo minus a nouis, qui deteriori illi familiae accensendi sint, codicibus expectandum esse auxilii, quo magis ex cunctis illis, qui adhuc inspecti sunt, deterioribus codicibus hoc quidem intellegi potest atque adeo intellectum est, cuiusmodi scripturæ in eo libro, quem deterioris familiae parentem dixi, extiterint. Hoc unum aliquid commodi haberet, si quis ipsum illum codicem, ex quo deteriores codices ortos modo monui, reperiret. Tum enim omnis illa lectionum uarietas, quæ ex iis enotata, abici posset. Nullus autem ex iis libris manu scriptis, quorum equidem notitiam habeo, pro fonte illo haberi potest.

Editionum antiquarum ut nullam in apparatu critico mentionem inicerem rationemque haberem, inde factum est, quod editiones illas omnis ex codicum istorum deteriorum fide recensitas intellexeram. Itaque satis est hoc loco monuisse, nullam in eis bonam ueramque lectionem reperiri, quæ non ex codicibus, quorum lectionum discrepantiam congressi, enotata sit. Eoque minorem antiquæ editiones quam codices illi aput criticum auctoritatem debent habere, quo magis a forma codicum, ex quibus ductæ sunt, recedere mendisque, quæ in codicibus, quos repræsentare putantur, erant, ex quibus solis cognatio codicum perspicui potest, immunes solent esse. Eam ob causam non dubitauî omnem singulorum codicum discrepantiam scripturæ adeoque manifestos amanuensium errores in apparatu critico adnotare. Certum est enim, uehementer falli lectorum iudicium debere, si bonæ tantum speciosæque scripturæ ex singulis codicibus adlatæ, errores contra ac menda librariorum silentio transmissa sint. Itaque derisi profecto eorum reprehensiones hominum doctorum, qui nuper mihi exprobrarunt, quod omnis scripturæ etiam manifesto corruptas ex codice Erfurtensi enotarim enotatasque typis recedendas curarim. Quemadmodum enim de homine non licet uerum facere iudicium, cuius uirtutes noris, uitia ignores, ita codicis quod sit pretium, nisi

et genuinas et corruptas scripturas eius diligenter noris, minime perspectum habere poteris. Penitus autem cognitos habere codices apparet eum debere, qui quomodo cognati sint inter se perscrutari uelit.

De commentario, qui sequitur post orationem Tullianam, haec mihi praemonenda sunt. Recepti in eum omnia, quae ad illustrandam orationem Plancianam facere uiderentur, siue ab aliis uiris doctis ante me monita, siue a me demum observata. Non nego quaedam breuius dici potuisse, maxime ea, quae a Garatonio scripta sunt, cuius uerbositatem minime probo. Uerum illius uiri, cuius maxuma apud homines doctos auctoritas est, adnotationes si in breuius contraxissem, in magnas multorum uirorum reprehensiones incidissem, qui nisi integras commentario meo insertas repperissent, aliarum etiam editionum, in quibus inmutatae sunt repetitae, usum sibi necessarium esse quererentur. Mihi autem id faciendum uidebatur, ut qui mea uterentur editione, reliquis carere omnibus possent. Itaque ne uerbum quidem eius a me omissum praeter ea, quibus uariae codicum scripturae simpliciter referuntur. Quas quom in apparatu critico iam percensuissem, ineptus fuissem, si iterum in commentario Garatonium uerbosius eas commemorantem introduxissem. Ex reliquorum interpretum recentiorum explanationibus, Manuti, Lambini, Gruteri, Graeci, Ernesti, Lallemandi, Weiski, Schutzi, et Orelli, eas recepi, quarum aliquis fructus esse posset. Optimum horum omnes sciunt interpretem Manutium esse, cuius plerasque adnotationes in commentario meo repetitas uidebis. Ac multos locos quamquam ipse non monitus ab aliis recte intellexeram, priorum tamen editorum interpretationes quam meas, quas breuiores fecissem, adposito eorum nomine commentario inserere malui, ne erga eos, qui ante me in explananda hac oratione elaborarant, ingratus reperirer eorumque memoriam et merita uoluisset obliterare dicerer. Magna cum laude commemorandus hic etiam I. Badius Batauus est, qui in censura editionis Orellianae, quae in Bibliothecam Criticam Nouam Lugdunensem recepitast Uol. III. p. 57 — 88., aliquot huius orationis locos optime tractauit.

Denique integris scholiis, quae ab A. Maio ex codice Ambrosiano et Uaticano eruta erant, in commentario meo locum dedi. Ac Uaticana scholia, quae anno demum uicenumo nono huius saeculi A. Maius Romae edidit, ab eodem scripta homine, qui

auctor Ambrosianorumst, ut inseri ei possent, factumst insigni Niebuhri, uiri uenerabilis, liberalitate, qui mihi quem ab auctore dono acceperat librum mutuum dedit, quom ex officina Romana nulla dum exemplaria, quom commentarius prelum iam exercere incepisset, ad bibliopolas Lipsiensis missa essent. Itaque uarias etiam scripturas, quas palimpsestus Uaticanus in uerbis Tullianis habet, non in apparatu critico, set in commentario demum adnotare coactus sum. Argumentum etiam orationis, in codice Uaticano seruatum, non potuit in commentarium, qui typis inprimi iam coeptus esset, recipi. Est illud his uerbis scriptum:

M. Tullius orationem luculentam L. Domitio et Appio ¹⁾ Claudio cos. etiam pro hoc Cn. Plancio dixit, qui reus de sodaliciis petitus est lege licinia, quam M. Licinius Crassus Pompei magni collega in consulatu suo pertulit, ut seuerissime quaereretur in eos candidatos, qui sibi conciliassent, ea potissimum de causa ut per illos pecuniam tribulibus dispertirent, ac sibi mutuo eadem suffragationis emptae praesidia communicarent. Huic factioni coercendae legislator Crassus existimauit etiam genus iudicii multo periculosius comparandum, ut aput iudices editicios accusarentur, id est ut pro uoluntate accusatoris ederentur tribus, ex quibus unam tantummodo reiecere posset reus; de reliquis autem iudices haberentur utique infestissimi causam dicentibus, utpote quos accusator ad uoluntatem suam praelegisset, edendo eas potissimum tribus quas reo minus aequas fore arbitraretur. Sed enim Cn. Plancio summa et religiosa cum M. Tullio familiaritas erat beneficiis non mediocribus copulata. Nam cum P. Clodii tribuni plebi inimici sui lege aqua et igni interdictus urbe cessisset et Macedoniam petisset, nullis opem ferentibus, qui clodianam potentiam grauer extimescebant, proluxa benignitate et fide non minore quaestoris Cn. Plancii sustentatus est. Illo quippe anno sub L. Apuleio praetore

1) Tres primi coloris ductibus scripti uersus perierunt. Supplementum autem meum spatio congruum faciendum curauit. A. MAIUS.

quaestura Plancius in Macedonia fungebatur. Diu igitur Thessalonicae fuit auxilio eius ab omni periculo insidiarum Cicero defensus. Dein postea restitutus inter ceteros et ipsi gratias egit iis orationibus, quarum alteram in contione, alteram uero habuit in senatu. Causa pendet ex aedilitatis petitione, in qua designatus est Plancius, repulsam ferente Iuuentio Laterense patriciae familiae, senatore, non minore facundia quam generis nobilitate praedito; qui nunc etiam reum de sodaliciis facit, inuidioso crimine et reis metuendo propter iudices editicios, de quorum condicione supra diximus. Principaliter quidem coniecturalis defensio est; uidelicet oratore nitente, Plancium non pecuniae largitione, sed integritate morum et rerum gestarum *mentione*

Apparet confirmari eo denuo, uera esse, quae de tempore, quo habita sit oratio Planciana, in prolegomenis exposui. Praeterea illud etiam eruto palimpsesto Uaticano patefactum est, non Aconium, ut A. Maius inperite iudicauerat, set alium quempiam scholiorum illorum auctorem esse. Intellexerat hoc simulatque edita erant quae in codice Ambrosiano extant scholia Niculhrius, uir sagacissimus; probauitque euidentissimis argumentis nuperrime Maduigi in eximio libello, quem de Asconio Pediano scripsit. Neque tamen, quae uidetur Maduigi sententia esse, interpret ille quae ad historiam pertinentia adfert ex Asconi commentario deprompsisse statui potest: longe enim alia ad orationem Milonianam adnotauit quam quae ab Asconio scripta sunt. Quo etsi multo inferior, non pauca tamen protulit, quorum notitia ad intellegendos quosdam locos orationum Tullianarum egregie adiuuamur. Ac sunt in iis, quae mea sententia ab homine saeculi quarti post Christum natum nullo pacto scribi potuerunt. Non ausim tamen nunc decernere, utrum ex uetustioribus commentariis ea sumpserit, an aeno antiquiore uixisse existimandus sit.

Restat, ut de antiquo orthographiae genere, quod et in orationem Tullianam reuocauit et in iis, quae ipse scripsi, secutus sum, pauca moneam. Quanquam enim praecidebam fore, ut a multis reprehenderer, quod uolgarem repudiassem scriptionem, tamen considerate et recte agendo inuidiam mihi conflare, quam socordiam et consue-

tudinem malam sequendo multorum mihi laudem parere malui. Dubitari enim uix potest, quin qui uolgarem scriptionem probant uiam tritam persequi cumque aliis errare, quam nouam quaerere multumque in ea quaerenda operae laborisque consumere malint. Ego autem quom id agerem, ut hanc Tulli orationem Plancianam tum codicum opetum meopte ingenio quantum fieri posset pristino nitore restituerem, uehementer mihi reprehendendus uiderer, si id retinuissem orthographiae genus, quod maxumam partem tum per indoctos saeculi quinti et sequentium grammaticos tum a stolidis librariis ortum intellexeram. Quod quom nulla omnino niteretur auctoritate, set usu tantum receptum esset uitioso, faciendum putati, ut eam scriptionem, quae usurpata a Romanis Ciceronis aetate esset, sedulo restituerem. A qua re ne eo quidem deterreri me passus sum, quod nonnumquam obscurum erat, quae illo tempore in usu fuisset scriptio, ideoque, quod consuetudinem sequi malueram quam in nouom incidere errorem, eam scriptionem, quae serioribus saeculis usurpari coepit, retinui.

Non secus enim errant qui, nisi si omnino ueterem scriptionem restitutam uideant, uitiosam, quae in usust, retineri satius ducant, quam qui, nisi omnes corruptelae, quibus ueteris scriptoris opus adfectumst, remoueantur, nullam tollendam opinentur. Et quemadmodum non est ab ullo homine postulandum, ut in emendando explicandoque antiquitatis monumento ab omni errore immunem se praestet, ita ne si uoluissim quidem Tullianam scriptionem iam nunc prorsus restituere, in ea ego sententia essem, ut id me consecutum arbitrarer. Hoc tamen a me perfectum iudico, ut multae scriptiones, quae ab Ciceronis consuetudine eorumque Romanorum, qui aequales eius fuerunt, abhorrebant, sustulerim, Tullianamque orationem certe propius ad eam formam, qua scripta ab auctore erat, adduxerim. Atque id quidem pro certo adfirmare audeo, quae nunc a me scriptiones introductae sint pro iis, quae in uolgatis editionibus, ut Ernestiana, obtinebant, eas ab ipso Cicerone eiusque aequalibus usurpatae esse; contra ea non nego relictas quasdam esse, quae incognitae, certe non usurpatae Tullio fuerint. Atque illas quidem, quas primus reuocaui, scriptiones iure a me reuocatas esse, argumentis conprobare in prolegomenis constitueram; uerum postquam longiorem eam rem requirere dissertationem intellexeram, quam quae recipi in prolegomena posset, singulari libro de tota orthographia latina, qui mox in lucem emittetur, exponere de-

creui. Itaque hic tantum breuiter commemorabo uel potius lectorum oculis subiciam descriptiones, quae contra uulgarem consuetudinem partim inuitis, quibus oratio Plan-
ciana seruat, codicibus, partim addicentibus a me restituta sunt. Quod eo magis necessarium, quom breuitatis causa nunquam in hac re quando a librorum manu scri-
ptorum lectione recessi, lectorem in apparatu critico eius rei admonerem; in quo ipso, ut hoc adiciam, consulto uulgari usus scriptione ubique uerba Tulliana adtuli.

Scripti igitur *paenitere* pro *poenitere*, *defetigari* pro *defatigari*, *intellegere*, *neglegere*, *beneuolus*, *maleuolus* pro *intelligere*, etc.. Ac *defetigari* quidem et *neglegere* cum Bauarico restitui. Cum eodem accessatiuom numeri pluralis substantiuorum ter-
tiae declinationis, quorum genitiuos pluralis in *iun* exit, constanter *is* scripsi, ut *omnis*, *partis*, *offerentis* etc..

O pro *E* posui in *uoster*; Bauaricus genitiuom tantum numeri pluralis pronominis *uos* scribit *uostrum*.

O pro *U* restitui in his: *auolsus*, *auos*, *nouom*, *saluom*, *uolgus*, *uolgaris*, *uolnus*, *uolt*, *uoltus*.

U pro *I* posui primum in superlatiuis, scripsique *maxumus*, *plurumus*, *proximus*, etc.; eandem uocalem renouaui in his: *finitunus*, *infunus*, *maritunus*, *existumare*, *lacrumae*, *lubet*, *lubenter*, *lubido*. *Lubet* et cognata recte sic scripta in Bauarico fuerunt.

U pro *O* restitui in his: *adulescens*, *adulescentia*, *adulescentulus*. Et sic in palimpsesto Ambrosiano scriptum.

Diphthongo usus sum pro uocali simplici ex Bauarici codicis auctoritate in *scaena* et *scaenicis*.

Dempsit contra alibi uocalis, scripsique *idem* pro *iidem*, *isdem* pro *iisdem*, *dis* pro *diis*; porro *obicere*, *reicere*, *subicere*, *conicere*. Pro *conicere* debebam tamen *coicere* potius scribere. Atque hanc quidem unam *i* litteram in his quae posui exemplis paene cuncti, quos usurpauit, codices constanter tuentur. *Obicere* etc. in nullo unquam codice scriptum uidi. Porro genitiuom numeri singularis declinationis secundae in *ii* uolgo desinentem formaui *i*, scripsique *Planci* et similia. Saepe in hoc genitiuo ueterem orthographiam seruauit codex Erfurtensis; de Bauarici scriptione tacuit Garatoni.

Minime uero ablatiuom numeri pluralis eiusdem declinationis in unam *i* litteram terminaui, quod uiri quidam docti nuper fecerunt inperitissime. Denique *est* copulam cum uerbis praecedentibus, quae in uocalem exhibant aut *m* litteram, eiecta *e* littera coniunxi plerumque; debebam coniungere ubique.

Porro *idcirco* et *quidquid* omnibus, quantum scio, codicibus addicentibus scripsi; contra non *quidquam*, set *quicquam* secundum Romanorum consuetudinem scripsi. Reuocaui etiam *C* pro *T* in nomine *condicionis*, et *T* pro *C* in nomine *contionis*.

Quae inaudita omnibus Romanorum auribus compositio litterarum fuit, *qu*, licet frequentissima sit nostris temporibus et usitatissima, eam numquam tolerandam putauit. Itaque pro barbaro *aequum* scripsi cum Bauarico *aecum*, pro *iniquum* et *iniquus* dedi *inicum* et *inicus*. Neque umquam ullo in codice aut palimpsesto *quum* scriptum uidi, set aut *cum* uel *qum* aut *quom*. Fuit autem iam Tulli actate et *cum* et *quom* in usu. Itaque *quom* scripsi, ubi codicum lectionibus eam formam a Tullio usurpatam fuisse admonerem; ceteris in locis *cum* retinui. In Mediceo codice P. Uergili quotiens ab altera manu *quom* mutatumst, non *quum*, set *cum* scriptumst. Aliquotiens tamen manus correctrix grammaticorum, quibus *o* littera maxime ingrata erat in hac forma, *qu* in *c* mutare omisit; quo factumst, ut licet rarissime tamen aliquando *quum* inuito correctore scriptum sit. Nonnumquam Romani *qu* litteras etiam *o* sequente in *c* mutarunt; quo pertinet *cotidie*, quam formam ubique fere Erfurtensis liber recte seruaui, nisi quod aliquotiens *cottidie* scripsit. Aput Catullum autem scribendumst *quodidianum* eo loco, ubi prima syllaba productast. Fecit enim accentus in syllaba antepenultima aduerbi illius positus et correpta prima syllaba, ut diceretur pariter atque scriberetur *cotidie*.

Pro *C* reuocaui *S* ipsius Erfurtensis libri auctoritate in uerbo *suscensere*; de Bauarico tacuit Garatonius.

Pro *D* posui *T* in his uerbis: *aput*, *aliut*, *illut*, *haut*, *set*. Romani nec *d* nec *t* constanter in his posuerunt.

M seruauit ante *Qu*, ideoque scripsi *plerumque*, *umquam*, *nonnumquam*, *tamquam*, *quamquam*, *quemquam*; set ante *D* posui *N*, scripsique *eundem*, *eandem*, *quendam*, *quandam*.

Duplicatio consonantium facta a me in his exemplis: *caussa*, *accusso*, *recusso*, *nummus*, *inmo*, *comminus*, *repperi* (bene distinguendum a *reperio*), *reccidi* (quam formam olim iam unice probauerat Buttmannus, set usurpare recussauerat, quod pronuntiatio aspera esset. At num quemquam pudet et scribere et dicere *accido?*), *querella*, *litterae*. Scripsissem etiam, si usus his uocabulis Tullius esset, *reppuli*, *rectuli*, et *loquella*.

Addidi consonantis in *totiens*, *quotiens*, consentientibus Bau., Erf., Dresdensi, et sine dubio aliis, in *septiens*, et *condempnare*, quae forma in Dresd. codice usurpata reperitur; *dempsi* in *paulo* et *uilicus*, de quo postremo uerbo suo loco dictum in commentariost.

In uerbis cum praepositionibus compositis, quae nunc a uiris doctis miro arbitrio ab aliis aliter scribuntur, pessume autem ab iis, qui aut consequentiae, quam uocant, laudem sibi parere uolunt, aut eos grammaticos, qui *affari* pro *abfari* et *arripio* pro *abripio* scribi monent, tanquam optimos duces secuntur, in illis igitur uerbis scribendis eam iniui rationem, quam secutum Ciceronem esse euidentissimis argumentis certissimisque testimoniis probabo eo in libro, quem de orthographia latina paene iam confeci.

Scripsi igitur *afui*, non *abfui*, *afuturus*, non *abfuturus*; porro *adfui*, *adfinis*, *adfinitas*, *adgnoscere*, *adlicere*, *adligare*, *adpetere*, *adrogare*, *adsentire*, *adsequi*, *adsi-dere*, *adspargere*, *adstringere*, *adsuetus*, *adsumere*; contra non *adpellare*, non *adscendere* et *adscensus*, non *adspernari*, non *adspicere*, set *appellare*, *ascendere*, *ascensus*, *aspernari*, *aspicere*; porro *adtingere*, *adtractare*, *adtulisse*. In quibusdam horum uerborum illud non diliteor, fortassis at pro *ad* a Tullio scriptum fuisse; quemadmodum dubiumst, utrum ille *opstrictus*, *opsit*, *aps*, *opseruare*, *optrectare*, *suptilis*, *apstinens*, *apsterruit*, *optinere*, *optemperare*, *optestari* et sim., an *obstrictus* et sic porro scriperit. In his postremis a uolgari consuetudine non discedendum putauit.

Con et *In* praepositiones ante omnis consonantis puras seruauit, nisi quod *corrigare* et *corrumpere* scripsi: nam *conrigere* et *conrumpere* Ciceroni inaudita fuerunt.

Postremo *ecferuescere*, *ecfundere*, et *ecferre* scripsi, simillumoque modo *exilium*, *expectare*, *extare*, *extinguere*.

Non possum autem praefationi finem imponere, priusquam merita laude Ch. G. I. Laurentium, uirum clarissimum, ornarim, qui in corrigendis plagulis tantast usus cura ac diligentia, ut nullum omnino eius culpa operarum mendum relictum esse confirmare possim. Nihilominus si quae commissa deprehendantur, aut mihi aut tyothesetarum negligentiae tribuenda sunt. Quamquam equidem in iis, quae typis inpressa iam legi, nullum, quod alicuius momenti sit, mendum animaduerti. Ab eodem Laurentio confecti etiam indices sunt.

Scrpsi Grimae a. d. IV. Calendas Maias. MDCCCXXX.

PROLEGOMENA.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

ENUMERANTUR CODICES, QUI AD EMENDANDAM ORATIONEM
PLANCIANAM ADHIBITI SUNT.

§. 1.

Optimus et antiquissimus codex.

Ambrosianus (A). Codex est palimpsestus, qui e monasterio Bobiense in bibliothecam Ambrosianam venit. Continet altera scriptura latinam concili Chalcedonensis interpretationem, prima, quam detexit A. Maius, partis deperditas Tullianarum orationum in *Clodium et Curionem, de aere alieno Milonis, de rege Alexandrino* cum antiquo interprete ad has orationes, aliasque quattuor editas *pro Archia, pro Sulla, pro Plancio, et in Uatinium*. In lucem haec A. Maius adiunctis aliis Tullianarum orationum partibus ineditis scholiisque item ineditis primum an. MDCCCXIV., iterum an. MDCCCXVII. Mediolani emisit. Eius codicis uterum scripturam ille ad IV. aut V. saeculum pertinere statuit. Cfr. Praef. alter. non. edit. princ. p. 39. 42. Continet autem nonnullos tantum orationis Plancianae locos, quos explanavit petus ille interpres, quem Asconium Pedianum esse A. Maius existimat. Cfr. Praef. alt. p. 21 sqq.. De auctoritate et praestantia eius dictum Proleg. L. I. c. 2. §. 1. est.

§. 2.

Secunda familia codicum.

Bavaricus (B). Sernabatur olim in Tegernseensi Bavariae coenobio; nunc ibi extet, ignoratur. Cfr. Praef. meam. Contulit cum Theoph. Harlesius, qui varias, quas inde enotavit, lectiones cum Garatonio communicavit. Monuit de eo Garatonius Oratt. Tull. T. VII. ed. Neap. 1786. Praef. p. VII. haec: „In eisdem Philippicis duos praeterea codices habui Barberinos XV. saeculi non magni faciendos; set accessit nuper subsidium haut mediocre Banarici codicis a Th. Chr. Harlesio. Maxima hic diligentia quidquid in eo codice, quem saeculo incunte XII. scriptum reperit, ab Ernesti editione discrepat, adnotavit; munusque ad me gratissimum Erlanga misit. Quin etiam ad orationes in Catilinam aliasque nonnullas eiusdem varietates libri pollicitus est animo liberalissimo; quas et expecto cupide et quo quaeque loco poterunt, euolgabo.“ Diu postquam Garatonius orationem Plancianam Neap. an. 1786. edi-

derat, accepit ab Harlesio codicis illius varietates ex orationibus Cacciniana, Sullana, Miloniana, et Planciana petitas. Atque lectionum varietatem, quae ad emendandam orationem Plancianam ex codice illo enotata erat, euolgauit Garatonius in libro, cuius titulus est: *Gasp. Garatoni ad M. T. Cic. or. pro Cn. Plancio ex optimo codice Bauarico Curae Secundae. Bononiae MDCCCXVI. Ex typogr. Franceschiae ad signum Columbae.* Conlatus est codex cum edit. Gronon. Lugd. Bat. 1692. „Primus eius codicis — Garatoni sunt uerba ad Cur. Sec. praefantis p. IX. X. — usus venit in Miloniana; semper cum optimis facere Bauaricum uidi; nihil tamen inerat singulare. Deinde antequam Roma discederem, ueritus ne Harlesi multi schedae perirent, reliquas uarietates raptim in margines editionis meae transtuli. In oratione pro Caccina praecleari nihil; pro Sulla praestantia conplusecula, quae, si unquam potero, proferam. Set quom accessi denique ad Plancianam, et uerba c. 5. deperdita ab optimo codice egregie restituta conspexi, tum uero unumquodque, tametsi propebaram, considerare coepi, ratiocinari paululum, et breuissime, quid lucri fieret, adnotare. Cetera, quae sanantur, hic non enumerō; dicam breui: nisi codex ille praestantissimus Erfurtensis conlatus fuisset antea, huic orationi, multis acceptis uolueribus agerotanti, salutem Bauaricus plane dedisset.“

Erfurtensis (F). Descriptus hic codex diligenter a me est in Praef. libri, quo uariae lectiones, ex eo enotatae, omnes continentur, p. VII—XV. et p. LXXXVII sq. Eidem libro additum etiam specimen codicis illius lithographicum est.

§. 3.

Tertia familia codicum.

A.

Diligenter conlati.

Monacensis primus (Ma). Seruatur in bibliotheca regia Monacensi. estque membranaceus, nro. 68., fol. min., litteris initialibus auro et picturis ornatis, elegantissime scriptus, constans 436 fol., saecul. XV. exaratus. Continet 33 orationes: 1.) pro leg. Man., 2.) pro Mil., 3.) pro Deiot., 4.) pro Marc., 5.) pro Lig., 6.) pro Arch., 7.) ante exil. suum, 8.) in Cat. I—IV., 9.) C. Sallust. in Cic., 10.) in C. Sall., 11.) ad Quir., 12.) post red., 13.) in Uat., 14.) pro Arch., 15.) de pron. cons., 16.) pro Planc., 17.) pro Placco, 18.) pro R. Quinctio, 19.) pro Cluent., 20.) pro Muraena, 21.) de har. resp., 22.) pro Coelio, 23.) pro Balbo, 24.) pro Sextio, 25.) pro dom. sua, 26.) pro Sylla, 27.) pro C. Rab., 28.) pro Rab. perd. reo, 29.) pro Cecina, 30.) pro Rose. Com., 31.) pro Rose. Am., 32.) in L. Pis., 33.) de leg. agr. I—III. Tituli maxima ex parte desunt, loco uacuo pro illis relicto. — Haec ad me de codice hoc Krabingerus scripsit, qui meum in usum cum ed. Ern. contulit. — Insignis hic codex est ineptissima orthographia, orta a stulto librario, qui cum antiquae orthographiae gemus restitueret uellet. similiter atque nostrae aetatis uiri quidam docti scripturas excedit, quas si uideret Cicero rideret. Eiusmodi sunt *adcusare, aduipere, obmittere*, et aliae. Praeterea in corruptelis haut paucis mire cum Le et II consentit. Exempla adlata sunt Lib. II. c. 1. §. 16. in nota.

Monacensis secundus (Mb). Eiusdem bibl. codex membr. Lat. c. figg. nro. 35a in fol. mai., olim Salisburgensis, figuris elegantissimis et litteris auratis nariegatisque exornatus, nitidissime scriptus, constans fol. 368., cum correct. marginalibus et interlinearibus, optime conseruatus, et saec. XV. scriptus. Continet 32 orationes: 1.) pro P. Quintio, 2.) pro Sexto Rose. Am., 3.) de leg. Man. ad Quirites, 4.) pro A. Licinio poeta, 5.) pro M. Marc., 6.) pro Q. Lig. ad C. Caesarem, 7.) pro R. Deio., 8.) pro L. Placco ad iudices, 9.) pro Cn. Plancio ad iudices, 10.) pro P. Sylla ad ind., 11.) in Uat. testem, 12.) de resp. Arusp., 13.) de pron. cons., 14.) pro M. Caelio, 15.) pro L. Corn. Balbo, 16.) pro P. Sestio, 17.) pro domo sua ad Pont., 18.) ad eq. Ro. pridie quam iret in exilium, 19.) ad sen. post red., 20.) pro se populo gratias agens, 21.) pro T. Annio Milone, 22.) pro A. Cn. Ilabito, 23.) pro L. Murena, 24.) de lege agr. liber primus, 25.) de l. agr. contra P. Rullum l. II., 26.) de l. agr. ad Quir. III., 27.) in L. Pis., 28.) pro A. Cecina, 29.) pro C. Rabirio posthumo, 30.) pro C. Rab. perdue-

lioue, 31.) Sall. in Cic., 32.) in Salustium Cicronis. — Hanc quoque huius cod. notitiam acceptam refero Krabingero meo, qui cum ed. Ern. cum contulit. — Melior hinc cod. quam Ma est; habet enim nonnumquam cum paucis aliis geminas scripturas. Alibi expertus tamen est manum interpolatricem, quae eadem in Uict. a deprehenditur, ut §. 64. in maximis rebus, §. 89. ob illam constantiam, et ibid. *Metellorum habitus est.*

Monacensis tertius (Mc). Ab Ang. Mar. Bandinio Carolo Theodoro, Comiti et Electori Palatino, Florentiae cum commoraretur, dono datus in bibliothecam Manheimianam, postea in Monacensem uenit, in qua nunc adseruatur, U. g4. insignitus. Chartaceus est, fol. 500 constans, et saec. XV. scriptus. Continet T. Lini Hist. libros decem priores, Baptistae Guarini et has Cicronis orationes: 1.) pro Mil., 2.) pro Magni Pompeii imperio, 3.) pro A. Lic. Archia poeta contra Grachum, 4.) pro M. Marc., 5.) pro Lig., 6.) Sallust. in Cic., 7.) Cic. in Crisp. Sall., 8.) pro Cn. Plancio. — Contulit hunc quoque codicem Krabingerus cum ed. Ernestiana. Orationem Plancianam ineptissimis interpolationibus foedatam continet. Uide ad §. 1. 5. 13. 44. 58. 68. 71. 74. 79. 83.

Copiae Uictorianae a (Uict. a) sunt lectiones variantes e codice quodam ab Iacobo Diaetio, Petri Uictori amico, ut uidetur, conotatae et margini exemplaris Uictoriani editionis, quam Benedictus Plectoris Bononiensis anno 1499. Bononiae excudit, adscriptae, necnonque a Krabingero communicatae. Non sunt magni pretii, saepenumero nihil nisi interpolationes librari eiusdem docti. Sic §. 26. post *cedentem inepte tempore* addit; §. 61. pro lacina, quae in libris familiae tertiae omnibus, qui non interpolati sunt, inter *T. et C. Mari* est, nomen *Gracchi* habet; §. 64. in *maximis rebus* scribit; §. 89. tamen ob *illam constantiam*; ibidem pro *iustissimos omnium Metellorum* scribit *iustissimos omnium Metellorum habitus est*; §. 100. pro *necessitudinem comparantem* habet *necis insidias comparatas*.

Copiae Uictorianae b (Uict. b) notulae sunt et correctiones ab ipso Petro Uictorio margini editionis Aldinae additae. Harum, quas idem ille Krabingerus mecum communicauit, usus maxime in commentario fuit, cum interpretationi potissimum inscruent.

Laurentianus primus (La). Seruatur in bibliotheca Laurentiana, quae Florentiae est, plut. XLVIII. estque cod. XXV., descriptus a Bandinio T. II. p. 451 — 453. — Quae scriptae sunt in hoc codice lectiones variantes uel glossae super uerba in textu posita, eae a me breuitatis causa semper glossarum (gl.) nomine insignitae sunt. Longe plurimae ineptissimae corruptelae sunt, quas plerasque in ipso textu codicis Oxoniensis H. positas uidere licet. Uide quae in descriptione illius codicis exempla protuli. Praeterea tenendum, codicem hunc Laurentianum saepenumero in interpolationibus, quibus deprauatus est, aliisque mendis secum consentientem Oxoniensem ψ habere. Ita cum illo §. 9. *cedit precibus post cedit addit populus*; §. 27. *dixi, tegerere post dixi addit me*; ibid. pro *ut illae* scribit *causae illae ut*; §. 68. *uenerit, hoc nomen post uenerit addit satisfacere*. — Denique monendum, errare Bandinium, qui primum hunc Laurentianum saeculo XIII. scriptum putat. Non posse prius quam saec. XV. scriptum censerit, recte uidetur Am. Peyron in M. Tulli Cicronis Oratt. pro Scario etc. fragm. inu. p. 239. monuisse. Neque enim iure Bandini sententiam in Praef. ad narr. lectt. ex cod. Erf. enot. p. XI. defendisse mihi uideor.

Laurentianus secundus (Lb). Eiusdem est bibliothecae, plut. LIII. cod. XII., descriptus a Bandinio T. II. p. 608 sq., qui saeculo XIV. scriptum eum dicit. — Aliquanto hic praestantior quam La, quod nonnumquam cum optimis codicibus, B et E, in scripturis geminis consentit. Errabit autem, qui solius eius auctoritate illum mutandum locum esse, recipiundaque uerba, quae solus nonnumquam addit, existimet. Expertus enim manum interpolatricemst. Ita §. 10. pro uulg. scriptura *ut fueris dignior* habet *ut si fuisses dignior*; §. 11. *qui in hac tempestate populi iactemur* pro *populi* habet *pelagi*; §. 20. *quid ego de me, de fratre meo loquar ante de fratre addit quid*; §. 22. *legatione, testimonio* scribit *legatione testimonioque*; §. 33. in *Q. Scaeuolam* scribit *inducant Q. Scaeuolam*; §. 54. a Plancio tibi ante tibi addit *Lemoniam*; §. 54. *indicas eum cum aliis ante eum addit an dicis*; §. 55. *recenti, nunc ante nunc addit neque enim*; §. 60 extr. post *consecuti addit sunt*; §. 61. lacunam, quae in codd. familiae tertiae omnibus est, *Didi* nomen non habentibus, sic expleuit, ut ineptum nomen *Manlii* poneret;

ibidem et aliam lacunam, quae eadem in omnibus fam. tertiae codicibus fuit, *magistratus ceperint* omittentibus et tantum *magis scribentibus*, sic explenit: *magis non civis laude fuerint digni*; §. 62 extr. pro *civibus* habet *uiris civibus*; §. 91. in *hoc gratulor post hoc* addit *loca*.

Laurentianus tertius (Lc). Eiusdem est bibliothecae, plut. XLVIII. cod. XVIII., a Bandinio T. H. p. 413—445. descriptus, qui saec. XIV. a Francisco Petrarca exaratum esse contendit. — Optimum videtur Laurentianorum omniumque omnino familiae tertiae codicum, saepius quam quisquam reliquorum cum B et E in ueris scripturis solus consentiens. Sic §. 15. cum illis post *pratorio* recte nomine addit; ibidem *requiremus* habet; §. 31 extr. si ante *sordidissimus* seruauit; §. 60. *Etenim pro Est enim* habet; §. 64. in *maximis imperiis* scribit; §. 69. *quam quod pro Plancio* habet. Numquam etiam, ubi mendosi B et E sunt, cum paucis aliis genuinum scripturam seruauit. Nihilominus hant raro miris corruptelis deprauatus est, in quibus Ma et Oxoniensem II secum consentientis habet. Exempla aduli Lib. II. c. 1. §. 16. in nota. In initio orationis saepe in textu habet scripturas corruptas, quae in La super genuinas lectiones positae sunt. Sic §. 2. La *extet* cum gl. *est*, Lc *est*; §. 4. La *dicere* cum gl. *dicant*, Lc *dicant*; §. 10. La *ferendum* cum gl. *referendum*, Lc *referendum*; §. 13. La *quicumque* cum gl. *quinque*, Lc *quinque*; §. 19. La *nam* cum gl. *non*, Lc *non*; §. 35. La *perfectum* cum gl. *perfectum*, Lc *perfectum*; §. 45. La *modica* cum gl. *admodo*, Lc *admodo*. — Ceterum omnes tres Laurentiani a de la Furia cum editione Graeci Amstelod. an. MDCLXXXVI. conlati sunt.

Parisinus primus (Pa). 7788, chartaceus, olim I. A. Thuani, postea Colbertinus, nunc biblioth. regiae Par., saec. XV. scriptus. Quanis pagina plurima uerba temere omittit.

Parisinus secundus (Pb). 7781, membran., olim Colbertinus, nunc bibl. reg. Par., saec. XV. scriptus.

Parisinus tertius (Pc). 7780, membr., olim I. A. Thuani, postea Colbertinus, nunc bibl. reg. Par., saec. XV. scriptus. Pb et Pc in ineptissimis corruptelis mire consentiunt, ita ut ex uo eodemque libro descripti intellegantur. Hos tris codices Schlottheimius cum edit. Lallem. conlatit.

Dresdensis (D). Seruatur in bibl. regia Dresd., in quam uenit ex Wertheriana. „Cod. est membr., 129 fol. in fol., saec. XV. ineunte in Italia scriptus, litteris initialibus affabre pictis et auratis.“ Ebertus in: *Gesch. und Beschreib. der kön. Biblioth. zu Dresden*, Lripz. 1822. p. 265. Continet uiginti orationes, ab Eberto memoratas. Quamquam a Gothofredo Graeuio, senatore olim et syndico Lipsicenses, in usum I. G. Graeni fratris conlatus iam erat, tamen ego demum contuli cum ed. Ern., negligentissimeque a Graeuio consultum intellexi. Continet glossas marginalis et interlinearis. Quae margini adscriptae sunt, eae ex Antoni Luschi in hanc orationem commentario satis inutili petitae maximeque partem rhetorici argumenti sunt. Porro usque ad fol. 79., quo usque scholiis auctae sunt orationes, multae etiam a manu sec. in textu sunt factae mutationes, uerba erasa, eorumque in locum alia posita, toti uersus, ab librario omissi temere, adscripti, et uariae lectiones passim adnotatae.

Bernensis (O). Codex est bibliothecae Bernensis, num. 251. insignitus, et saeculo XV. scriptus. Conlatus est a L. Usterio, Professore Bernense, cum editione Orelliana Tullianorum operum omnium. Non maiorem hic habet auctoritatem quam Pb et Pc, quibuscum in multis corruptelis uehementer consentit.

Garatonianus (G). De quo refero quae mouit Garatonius in praef. ad Orr. Tull. ed. Neap. T. VII. p. VI.: „Is (Gualterius) etiam ex aetione Iordaniana Tullianas orationes fere duodecim, in membran. saec. XIV. conscriptas, mihi comparauit, quarum e numero uoluminis est huius extrema pro Plancio.“ Correctus est ad alium codicem, unde ortae sunt uarietates lectionum margini adscriptae.

Barberianus (Br). Usus est hoc codice Garatonius, qui tamen nihil de eo momit, nisi XV. saeculo cum scriptum nec magni faciendum esse. Cfr. praef. eius ad Orr. Tull. T. VII. p. VII. Mire consentit et in hac or., et in aliis cum Dresd., et Oxoniensibus C, T, 7 1, quibuscum u. c. in orat. post red. in sen. easdem habet lacunas. Idem uarietates habet margini adpositas, cui etiam saepe loci adscripti reperiuntur spurii, qui ab aliis librariis in textum sunt recepti. — Ceterum monendumst, non omnis lectiones, ex eo cod. a Garatonio enotatas, nobis esse seruatas. Saepe enim schedae, quas

miserat uir magnus Roma Neapolin, ut ibi typis excuderentur, a typographis partim mutilatae, partim perditae sunt; de qua re non raro Garotonius in Curis Sec. congeritur.

Puccianus (Pucc.). Huius quoque codicis uarietates Garotonio debemus, qui petiit ex edit. Manutiana, cuius primum et alterum nomen habuit uarietates et emendationes quasdam ex codice Francisci Pucci a Donato Iannocio descriptas, ut monet Gar. Praef. ad T. VII. p. VI. et ad T. I. p. XV. — Nec multae nec bonae scripturae ex hoc cod. prolatae sunt.

Oxonienenses (Ox.). Eorum notitia petendast ex edit. Oxon. an. MDCCLXXXIII. T. I. p. 7—19, cuius editor contulit eos cum editione Olincti. Nihilominus referam, quae lectorem nostrae editionis scire oportet, moneboque, in quibus editor Ox. errauerit. — Uariae lectiones, quae sunt enotatae ex eod., in quibus legitur or. Planciana, in extremo Vol. V. locum tenent. In eis nonem codices memorati inueniuntur, his litteris insigniti:

C, H, S, T, u, s, z 1, 5, v.

Easdem litteras ego in apparatu critico meo retinui. Sed ubi explicat editor Ox. notas compendiaras, exponitque de singulis, quos usurpauit, codicibus, Vol. I. p. 8. in descriptione codicis H orationumque, quas continet, enumeratione non commemoratst or. Planciana. Nullus autem cum praeterea commemoretur codex, cuius littera existumari possit perperam cum hac confusa esse, aut editoris statuendum aut typographi errore nomen nostrae orationis omissum esse. Porro tenendum, nomine Ox. codicum, quo usus sum quotiens consentiunt, usque ad e. IX. §. 24. omnis significari, ab isto autem inde loco octo tantum eorum, cum cod. u tantum eo usque conlatus sit. Iam quae de singulis monenda restant, partim ex ed. Ox. referam, partim ipse addam, errores editoris Ox. correcturas.

C. codex ms. chartaceus, an. 1450. pulchra manu scriptus, inter eod. Laudinos, II. 58. Haec ed. Ox. Vol. I. p. 7. Continet 35 orr., ab ed. Ox. enumeratas. Librarius huius cod. homo Latinae linguae fuit imperitissimus, plurima uerba et corruptum uere et omittens. Vehementer consentit in prauis lectionibus cum Dresd. quo tamen multo etiam deterior est.

H. codex K. Digbaei, in membr. pulcherrime scriptus, num. 231. Haec ed. Ox. p. 8. Continet 32 orr., ab ed. Ox. memoratas. In multis, quas habet, corruptelis saepe uere cum Ma et Lc consentit; exempla adlata sunt infra Lib. II. c. I. §. 16. in nota. Praeterea animaduertendum, sapissimum ineptas corruptelas, quae in La tanquam uariae lectiones a manu secunda super uerba Tulliana scriptae deprehenduntur, ab eo, qui H codicem exarauit, in textum receptas esse. Sic §. 2. La beneficii habet cum glossa *beneficiorum*, H *beneficiorum*; §. 8. La exilio cum gl. *auxilio*, H *auxilio*; §. 19. La facile cum gl. *facere*, H *facere*; §. 30. La raptam cum gl. *raptum*, H *raptum*; ibid. La pro *minulam* habet *Miniolam* cum gl. *in molam*, H *in molam*; §. 51. La *reperitur* cum gl. *obiciatur*, ibid. La *dubitatus* cum gl. *non*, H *non dubietis*; §. 35. La *laccensus* cum gl. *laccensendi*, H *laccensendi*; §. 43. La *et mea* cum gl. *et sua*, H *et sua*; §. 45. La *tribulum* cum gl. *tribuum*, H *tribuum*; §. 47. extr. La *contulisti* cum gl. *detulisti*, H *detulisti*; §. 48. La *urgeo* cum gl. *rogo*, H *rogo*; §. 49. La *auoritatem* cum gl. *constantiam*, H *constantiam*; §. 50. La *prolatis* cum gl. *collatis*, H *collatis*; §. 57. La *emittitur* cum gl. *enotatur*, H *enotatur*; §. 68. La *conturbare* cum gl. *contribuere*, H *contribuere*; §. 84. La *spectanda* cum gl. *expetenda*, H *expetenda*; §. 89. extr. La *nominaretur* cum gl. *nominaretur*, H *nominaretur*; §. 91. La in cum gl. *etiam*, H *etiam*; §. 93. La *quaerunt* cum gl. *quaerit*, H *quaerit*; §. 100. La *coniuratis* cum gl. *coniurationis*, H *coniurationis*; §. 101. La *omnia* cum gl. *et*, H *et omnia*. Quibus ex locis, quam stulti fuerint homines, qui saeculo XV. codices exararunt, abunde patet. Neque tamen silentio praetereundum, duobus in locis H optimas lectiones solum cum B et E habere, §. 84. *defenderem*, et §. 86. *exercitu* scribentem. Uerum non dubito punctum temporis, quin utroque loco aut felici errore aut correctoris manu in H uera scriptura restituta sit.

S. uolumen in fol. pluris orr. continens, in bibl. Lincolnienensis Coll., in membr. nitide scriptus (num. 13. in Coll.). Haec nihilque amplius ed. Ox. p. 9. Optimum uidetur inter Ox., quamquam semper fere uerba inistitia, quae alii eod. recte omittunt, habet.

- T. uolumen chartae, eleganter scriptum, plurimas orr. continens in bibl. Coll. Linc. (num. 14. in Coll.). Haec nihilque amplius ed. Ox. p. 9. Multa uerba saepe temere omittit, scribitque fere semper *Laterensis* pro *Laterensis*, quam solam eius discrepantiam scripturae non adnotandam putauit.
- v R. 144. codex chartae. fol., non nimis diligenter scriptus ante annos paulo plus CCC. Continet orr. 5, pro Marc., pro Deiot., pro lege Man., pro Mil., et pro Cn. Plancio, huius autem postremae pauca desunt. Haec nec quicquam amplius ed. Ox. p. 12. — Codex omnium est pessimus, nullaque re nisi corruptelis et uerborum omissionibus excellit. Neglegentiae autem quam maxime accusandus est ed. Ox., qui quaequam desint in hoc codice, lectores non monerit. Commemoratur ex eo lectionis uarietas tantum usque ad c. IX. §. 21., ubi pro *honore* habere *honorem* dicitur. In reliqua orationis parte utrum consenserit ubique cum Oliueti textu, quocum conlati codd. Ox. sunt, an prorsus non conlati sit, an denique defecerit, ab ed. Ox. non edoceamur. Consensisse ubique cum Oliueti textu statui nullo pacto potest. Argumentis, quae euidentissima adferre possum, in re plana nihil opus est. Itaque reliqua aut omisit, aut, quod ego credo, indignus est habitus ab ed. Ox., qui in reliquis conferretur, cum nihil boni ex eo enotatum esset in priore or. parte. Garatonius, qui ad eam rem non aduertisset, commemorauit codicem usque ad c. 34., ubi primum incredibile ei uisum, legi in eo codice, quod reliqui praeter B et E omnes omittunt, uerbum *discipulo*. Hinc a c. 9. usque ad c. 34. saepe errauit uir summus, qui codici lectiones adtribuerit, quas quoniam pignore in eo non legi contendo, si, quod nescimus, istam or. partem seruauit. A Garatonio in errorem se abduci passus Orellius est.
- 5 R. 145. codex membr. fol. nitide atque accurate scriptus ante annos circiter CCCL. Haec ed. Ox. p. 12. Continet praeter Plancianam 11 alias orr., ab ed. Ox. memoratas. Idem de hoc cod. ualeat, quod de codd. C, II, et Dresd. dictum.
- χ 1, 3. N. codex membr. fol. Coll. Nou. in Catal. Bodl. 1213. Continet orr. 37., quarum duae (pro Deiot. et in Cat. 2.) bis leguntur. Prior locus designatur χ 1, alter χ 3; et cum eandem uterque lectionem exhibet, χ 1, 3. Nitide scribitur, atque, ut plurimum, satis diligenter. Annorum circiter CCC. Haec ed. Ox. p. 15. — Similis neglegentiae, cuius arguimus edit. Ox. ad cod. II, denuo hic inuicandus est. Patet enim ex uerbis eius, semel tantum in hoc codice or. Plancianam scriptam legi. Nihilominus cum in uariis lectionibus sapissime χ 1 et χ 3, et χ 1, 3 commemoretur, ipsaeque notae χ 1, 3 praepositae sint uariarum lectionum syllogae, necessario statuemus, nostram etiam or. in isto codice bis legi, set editorem id adnotare oblitum esse. Praeterea saepe etiam ed. Ox. in narr. lect. sola nota χ usus est, ut nesciamus, nter locus indicetur. In meo apparatu critico ne numerus meo errore omissus putaretur, semper parcuthescos signis *sic* addidi. Huius etiam cod. non maior quam antecedentis praestantia.
- ψ, B. codex Ms. in bibl. Coll. Balliolensis Oxoniae ex quinque constat uoluminibus in fol. et continet multo maiorem partem Ciceronis operum cum quibusdam, quae supposita habentur. Haec codex est membr., pulcherrime descriptus, et plurimum scriptorum manus exhibet, quarum omnes lecti sunt facillimae. Non autem omnino iniuria uacat. Nam in paucis locis paginae totae desiderantur, et complures turpiter mutilatae sunt, litteris initialibus operum aliquorum inauratis, cum marginibus earum splendidis, excisis. — Haec ed. Ox. p. 16. Adde quae idem p. 17. de primo uolumine monuit: „Iloc uol. nocet quamplurimas, sententias, et nonnumquam etiam paginarum maiores partis, quae in textu omissae fuerunt, in marginibus supplet; quin et lectiones uarias exhibet, ubi alia in textu, alia in margine reperitur. Denique ubi textus pars aliqua deest, codex Ball. spatium uacuum linquendo, quanta sit, definire uidetur, et simul codicis eiusdem auctoritatem adlegat (si modo unus sit codex, non plures) quem nunc *antiquum*, nunc *antiquissimum*, aut *uetusissimum* appellat; nusquam uero titulum eius indicat.“

B.

Neglegenter conlati.

Lambiniani (Lambb.). Neque de numero, neque de pretio codicum, quibus ad hanc or. emendandam Dionysius Lambinus usus est, quicquam nobis traditumst. Monuit tantum vir ille magnus in dedicatione ad Erricum Memmianum, se *pluribus* in emendando Cicrone usum codicibus esse, quorum magnam partem ex Memmii bibliotheca uactus esset. In notis ad or. Plancianam hi tantum codd. nonnunquam memorantur:

Clericanus (Cler.) et
Memmiani (Memm.).

Quot fuerint codices Memmiani, prorsus ignoramus. Plerumque nero ne nomine quidem codices memorantur, set simpliciter liber ms. hanc uel illam lectionem habere dicitur. Praeterea paucissimis in locis cum uarietates ex iis enotatae iudicataeque sint, difficile uidetur, quo pretio sint, dicere. At ex eo, quod Lambinus multos locos non correxit, qui uel Oxoniensium auctoritate emendari potuerunt, nulloque in loco notarum, quas ad hanc or. scripsit, codices suos praestantis dicit, id quod sine dubio fecisset, si magni esse preti cognosset, certissime intellegitur, uehementer errare Garatonium, qui in Cur. Sec. c. 6. ad uerba *diribitio et si dicorem* bonos adeoque egregios codices Lambinum usurpasse dicit. Omnino nullo loco bonam illi lectionem praebuerunt, quae non in aliquot Ox. reperta sit, contra nonnunquam manifesto mendosae, quae in illis non sunt repertae. Ipse autem Lambinus quas quibusdam in locis proposuit emendationes, optimis postea confirmatas codicibus, cas ex suis hausisse libris mss. nullo modo existimandus est.

Ursinianus (Urs.). Hoc nomen adposui scripturis, quas Fuluius Ursinus tanquam codicum scripturas adfert. Nam dubium sane est, num uerua in aliquo codice omnes istae scripturae extiterint, quas in antiquo libro hic illic Ursinus legi ait. Orellius omnino negat Ursinum codicibus usum esse, in not. ad or. Planc. ed. 1825. c. 25. p. 144. dicens: „nusquam opinor nisi in Ursini cerebro existit codex ille.“ At hoc et inconsiderate dictum et maligne. Mendacem enim hominem ut Ursinum putemus fuisse, nulla idonea caussa adducimur. Accedit, quod nonnullae ab eo memorantur scripturae, quas et confirmatas aliorum postea codicum auctoritate uidemus, nec fingere quisquam snopte ingenio potuit. Sic c. 16. quod pro uera optimumque librorum scriptura: *nam Maecian non quae iudicaret, sed quae reueretur, esse uoluisti*, idem in Ma, Mb, et Le scriptum extat. Nec minus ab omni probabilitate abhorret, quemquam c. 25. fingere potuisse, nomen *Metelli* non legi in codice, quod dicit Ursinus. Omittunt autem uerua omnes codices, qui postea conlati sunt. Negat adfert nonnunquam ex codice aliquo eiusmodi scripturas, quas ne probat quidem, licet geminas esse nos nunc sciamus. Sic c. 34. *pro in locos*, quae uulgata olim scriptura fuit, in perantiquo libro scribi *in ludos* simpliciter refert. Atqui haec et uicue uera scripturast et praestantissimorum codd. auctoritate nunc confirmata. Nihilominus ipse hoc contendo, aliquot scripturas, quae ab Ursino in codice quodam legi dicantur, uerua nunquam ullo in libro scriptas extitisse, set margini editionis eiusdam adscriptas temere ab eo pro codicum scripturis esse habitas, cum uiri cuiusdam docti coniecturae essent. Quae sententia uel eo probatur, quod Ursinum plerasque lectiones, quas adfert, non ipsum ex codicibus enotasse, set ab aliis in codicibus legi conperisse, cum ex plurimis eius notis certo intellegimus, tum maxime ex eo, quod semel ad c. 5. *idem mihi ipsum librum se uidisse* ait, in quo *id da mihi* scriptum extiterit, dicens: „In ueteri tamen libro, quem ipse uidi, pro *idem mihi* scriptum est *id da mihi*.“

Gruteriani (Grutt.). Quo nomine significo codices, quorum uarietates Gruterus in notis ad hanc or. commemorauit. Sunt autem:

Palatini (Pall.)
Gruterianus (Grut.) et
S. Uictoris codex (Uict.).

Ualde neglegenter hos codices consultos esse, uel ex ipsa Gruteri praefatione patet, in qua dicit se ultra ducentos habuisse codices Palatinos, set propter temporis angustias omnis conferre non potuisse. Quot Palatini continerint hanc orationem, nescimus. Decem memorantur ad c. 33. §. 82.. Ex lectionibus a Grutero memoratis satis superque intellegitur, Oxoniensis his codicibus neque uetustate neque praestantia cedere.

Gracuiani (Graeu.) hi sunt:

Francianus primus (F 1)

Francianus secundus (F 2)

Pithoeanus (Pith.).

Primum et secundum Graeuus ipse contulit, qui accepisse se a Petro Francio in praef. p. 2. dicit.

„*Primus* (ibid. refert Graeuus) nitide descriptus in membranis, in quo Ciceronis omnes orationes leguntur, non quidem uterramus, set tamen magni faciendus. Is sane mihi multum etiam profuit.“

„*Secundus* fuit chartaceus codex recentior, set non spernendus, in quo habentur orationes pro lege Manilia, pro Milone, ac nonnullae aliae.“

Pithoeani nomine intellegendae sunt lectionum uarietates, quas Petrus Pithoeus ex priscais membranis enotauerat et margini edit. Lambinianae adscripserat. Eam editionem uactus erat Graeuus.

Lallemandi (Lallem.). Sic codices Parisini dicti sunt, quos Nicolaus Lallemandus contulit, qui T. III. opp. Tull. ed. Paris. MDCCCLXVIII. „in orationibus, inquit, recensendis codices excussimus, et praesertim, qui e Colbertina bibliotheca in Regiam olim transierunt; in quibus orationes ita descriptae sunt, ut in singulas duo trise codices, aliquando etiam pluris consulere liceat. Horum mentio frequens erit in his notulis, quas ad nonnullam, si fieri possit, Ciceroniani textus emendationem instituimus.“ Denuo ignoramus, quot codices ad or. Plancianam a Lallemando conlati sint, qui in notis nonnumquam unum uel duo de suis hanc uel illam lectionem habere monuerit. Fortasse eodem ille codices consuluit, qui nunc a Schlotthechio in usum meum conlati sunt. Maioris certe preti non fuisse, manifestumst. Nec sicuti ab illis dissentire uidentur, propterea diuersi fuisse iudicandi sunt, cum Lallemandus et neglegentissimum codicibus suis usum esse, et hominem magnilocum mendacemque fuisse, certissimum argumentis demonstrari possit.

CAP. II.

DE CODICUM ENUMERATORUM ORIGINE ET FAMILIA.

§. 1.

Cuncti codices, excepto Ambrosiano, ex uno eodemque libro, qui corruptus iam et interpolatus nec antiquior, ut uidetur, Ambrosiano erat, originem duxerunt. Elicitur hoc manifesto ex aliquot corruptelis, quae omnibus istis codicibus communes sunt, nunc demum libri Ambrosiani auctoritate emendatae. Ita omnes codices c. X. §. 26. corrupte *ciuili errore* scribunt, pro quo solus Ambrosianus ueram scripturam *ciuili ferro* seruauit. Nam quod duo libri, Urs. et Pal. septimus, habent *eruoire*, id ex *errore* demum ortum esse, apertumst. Simul autem attendendumst, eum librarium, qui pro genuina scriptura *FERRO* posuerit *ERRORE*, corrigendi manus sibi adrogasse. Nam cum aut *ERRO* scriptum reperisset, aut ipse litteram *F* propter sequentem *E* simillimam neglexisset, maluisse aliquid scribere, quod sensui quodammodo conuenire uideretur, quam corrupta uerba ex *ciuili erro* retinere intellegitur. Porro idem illi codices ad unum omnes c. XXXIV. §. 83. uitiose scribunt *ex illo ambitu traxisse*, pro quibus uerbis unus Ambrosianus iterum recte haec habet: *exilio ambitum sanxisse*; quo modo ante repertum Ambrosianum Garatonius iam Ciceronem scripsisse acute diuinauerat. Ambrosianus igitur palimpsestus quemadmodum antiquior est reliquis codicibus omnibus, ita ex meliore etiam et integriore fonte fluxisse intellegitur.

§. 2.

Sequitur, ut reliqui codices quomodo cum exemplari isto, ex quo cuncti originem duxerunt, cognati fuerint, eruere studeamus.

Ac primum quidem certissime demonstrari potest, exemplar illud, quod fons omnium, qui seruari sunt, codicum extitit *), a duobus descriptum esse librariis, quorum alter diligenter, alter neglegenter munus describendi executus sit. Ex his duobus, qui ex exemplari illo descripti erant, codicibus orti omnes libri manu scripti sunt, quos C. I. §. 2. 3. enumerauimus; idque ita, ut ex diligenter scripto Bauaricus et Erfurtensis, ex neglegenter scripto reliqui omnes libri originem duxerint.

Bauarico et Erfurtensi communem fontem et quidem alium atque reliquis codicibus fuisse, inde certo intellegitur, quod Bauaricus et Erfurtensis mire et inter se consentiunt et a reliquis libris dissentiant. Ex meliore autem fonte utrumque librum quam reliquos esse ortos, ipsae illae, quas praebent, scripturae discrepantes demonstrant, quas plerasque genuinas esse et locorum sententia et uetustissimi palimpsesti Ambrosiani auctoritate docemur. Quod ut omnes intellegerent, adposui ipsos illos locos, in quibus B et E alias quam reliqui libri scripturas offerunt.

C. I. §. 2. *qui me ipsi maxime saluum*; reliqui inepte *ipsum*.

Ibidem. *hominem studiosissimum et dignitatis et salutis meae*; reliqui partim *dignissimum*, partim *diligentissimum*.

C. I. §. 3. *neque adrogo iudices*; reliqui *iudices neque adrogo*.

Ibidem. *consecutum putem*; reliqui *consecutorum putem*.

C. IV. §. 9. *quantum ego a te dissentiam*; reliqui omittunt *ego*.

Ibidem. *denique etiamsi iudicat*; reliqui *si*.

C. IV. §. 10. *de quo ipso tecum ita contendam*; reliqui *de quo ita tecum contendam*.

Ibidem. *quam quid cuique a re p. debeatur*; reliqui *uideatur deberi*.

C. IV. §. 11. *nostrum est autem, nostrum, qui*; reliqui repetitum *nostrum* omittunt.

C. V. §. 12. *meum beneficium ad eum potius detuli*; reliqui *potius ad eum*.

Ibidem. *semper sibi supplicari*; *se*; reliqui et *sibi et se* omittunt, et pro *supplicari* partim *placuisse*, partim *supplicari uoluisse* habent.

C. V. §. 13. *cum te non uidebam*; reliqui *certe non uidebam*.

Ibidem. *populus Romanus ad ea te tempora*; reliqui *res publica etc.*

Ibidem. *Aediles quicumque erunt, idem mihi sunt iudices parati*; *tribuni plebis per magni interest qui sint. Quare aut redde mihi, quod ostenderas*; reliqui *mihi sunt — redde* omittunt, ideoque scribunt: *Aediles quicumque erunt, idem mihi, quod ostenderas*.

C. VI. §. 14. *uidero, dicam*; reliqui partim *uideo dicam*, partim *uideo, quid dicam*.

C. VI. §. 15. *tamen nos impetu studiorum*; reliqui partim *tanto etc.*, partim *in tanto etc.*

C. VI. §. 16. *tu id in iudicio ut fiat exprimis*; reliqui *ut fiat* omittunt.

Ibidem. *quod mihi esset grauissimum si dicerem*; reliqui *sic dicerem*.

C. VII. §. 17. *qui semper patuerit hominibus ortis hoc nostro equestri loco*; reliqui *ortis* omittunt.

Ibidem. *ad causam aliquando crimenque deducere*; reliqui *aliquando* omittunt.

Ibidem. *cur huic potissimum*; reliqui *cur tu huic potissimum*.

C. VIII. §. 19. *uolentius suorum municipum*; reliqui *hospitum suorum* uel *hospitium suorum*, nisi quod Urs. *hominum suorum* scribere dicitur.

C. VIII. §. 21. *Nostra municipia*; reliqui *Iam municipia*.

C. IX. §. 22. *non fucosa, non fallax*; reliqui *non fucata, non fallax*.

Ibidem. *Tractus ille*; reliqui partim *totus ille*, partim *totus ille tractus*.

*) Breuitatis causa in sequentibus radicem illam, qui fons omnium familiae secundae et tertiae extitit, *principem* appellauit.

C. IX. §. 23. *qui carnem Latinis petant, reperiuntur; reliqui inueniuntur.* Cum B et E consentit Ambrosianus.

Ibidem. *huic obesse etiam; reliqui etiam huic obesse.* Cum B et E facit Ambrosianus.

C. IX. §. 24. *uel quod huius; reliqui uel quia huius.*

C. X. §. 24. *Appellauit populum tributum, submisit me; reliqui pro tributum partim tribuum, partim tribuum, partim tributibus, partim tribulus habent.*

C. X. §. 25. *custodi salutis meae; reliqui custodi meo.*

C. X. §. 26. *cui nomen meum absentis honori fuisset; reliqui absentis omittunt.*

Ibidem. *terram eam, quam seruarat; reliqui serauerat.*

C. XI. §. 27. *Uitia mehercule Cn. Plancii res eae; reliqui Uitia mehercule res hae Cn. Plancii.*

C. XI. §. 28. *legationem suam et mandata; reliqui legationem et mandata sua.*

C. XII. §. 29. *neque enim multo secus est parens liberis; reliqui est omittunt.*

Ibidem. *cum uidetis luctus societatem; reliqui pro uidetis scribunt uideatis.*

C. XII. §. 30. *generis dico et nominis; reliqui generis et nominis dico.*

Ibidem. *quod dicitur Atinae factum a inuentute; reliqui pro inuentute scribunt inuene.*

C. XIII. §. 33. *qui hoc queruntur, libertatem equitis Romani, se ferre non posse; reliqui hoc omittunt.*

C. XIV. §. 33. *an quod reiectae auctiones essent; reliqui reiectae omittunt.* Cum B et E consentit Ambrosianus.

C. XIV. §. 34. *quae enim unquam Plancii uox; reliqui pro Plancii scribunt Plancio.*

C. XIV. §. 35. *sed aut contentione dicendi, aut lacessitus; reliqui aut ante contentione omittunt.*

Cum B et E consentit Ambrosianus.

C. XV. §. 36. *si est aequum ulla in re nisi in hac tribuaria; reliqui in ante hac omittunt.*

C. XV. §. 37. *Quid? huiusce rei tandem obscura; reliqui Quid? huius rei obscura.*

Ibidem. *disputata hesterno die copiosissime; reliqui copiosius pro copiosissime scribunt.*

Ibidem. *per hanc consensionem; reliqui hanc omittunt.*

C. XVI. §. 38. *quid cum Ufentina; reliqui pro Ufentina miras corruptelas habent.*

C. XVI. §. 39. *non largitione corruptas; reliqui corruptas omittunt.*

C. XVI. §. 40. *tuorum amicorum necessarios; reliqui amicorum omittunt.*

Ibidem. *ut ante consensum meorum iudicum uideam; reliqui pro meorum scribunt eorum.*

C. XVII. §. 41. *nomen editici iudicis non tulerunt; reliqui pro editici scribunt editi.*

C. XVII. §. 42. *ut huic et suam et ab hoc obseruatas tribus ederes; reliqui pro huic partim hunc, partim in hunc, pro ederes autem ederent scribunt, atque tribus omittunt.*

Ibidem. *sed hunc iis iudicibus editis; reliqui iis omittunt.*

C. XVII. §. 43. *aut apud tribules suos iudices; reliqui apud omittunt.*

Ibidem. *propter necessitudinem ac uiciniam; reliqui propter uiciniam ac necessitudinem.*

Ibidem. *suam uero certe edidisset; reliqui certe omittunt.*

Ibidem. *et si quaesitor huic edendus fuisset; reliqui huic omittunt.*

Ibidem. *cuius quidem aequitas, et ea uoluntas; reliqui pro et ea partim et mea, partim et sua, partim et meae similis habent.*

C. XIX. §. 46. *siu, quia gratiosi sint; reliqui sunt scribunt.*

C. XIX. §. 47. *Nam ut ego doceo; reliqui Tam etc..*

Ibidem. *gratosum esse in sua tribu Plancium; reliqui in sua omittunt.*

C. XIX. §. 48. *Num possum magis pedem conferre; reliqui Non etc..*

Ibidem. *Nec erit haec alia ratio, ac tibi, Laterensis; reliqui pro tibi, Laterensis habent Laterensi.*

C. XX. §. 49. *Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae; reliqui descriptae.*

Ibidem. *An tandem? una centuria; reliqui An tandem una centuria.*

C. XX. §. 50. *Laterensis, si id; reliqui si id Laterensis.*

Ibidem. *Numquam enim fere nobilitas; reliqui fere* omittunt.

Ibidem. *sicuti esse debuit; reliqui sicut* etc..

C. XXII. §. 54. *Aniensem a Plotio Pedio; reliqui pro a Plotio Pedio miras corruptelas habent.*

Ibidem. *in idem crimen uocando; reliqui uocandum.*

Ibidem. *eos testis te producere; reliqui adducere.*

C. XXIII. §. 55. *Sed neque tu haec habes; reliqui sed neque tu habes haec.*

C. XXIII. §. 56. *more meo pristino; reliqui partim meo pristino more, partim meo more pristino.*

C. XXIV. §. 59. *ad laborem et ad laudem excitaret; reliqui ad ante laudem* omittunt.

C. XXV. §. 60. *tamen eosdem — honorum gradus; reliqui tamen* omittunt.

Ibidem. *in uirtute multi sunt adscensus; reliqui sunt* omittunt scribuntque maximam partem multis.

C. XXV. §. 61. *Profers triumphos T. Didī et C. Mari; reliqui Didī* omittunt, pro quo quidam

Gracchi, unus Manlii habet.

C. XXV. §. 62. *qui se afuisse ab istis studiis contententur; reliqui se* omittunt.

Ibidem. *Quodsi praeterea nemo est honore dignus; reliqui partim honore dignus nemo est, partim honore nemo dignus est, partim honore dignus nemo, partim honore dignus.*

C. XXVI. §. 64. *ne mihi aliquid, iudices, uidear adrogare; reliqui adrogasse* scribunt. Cum

B et E facit Ambrosianus.

Ibidem. *ut non ita mihi multum gloriae sit; reliqui gloriae* omittunt.

Ibidem. *aut clariorem aut gratiorem; reliqui aut gratiorem aut clariorem.*

Ibidem. *Excogitati quidam erant a Siculis honores in me inauditi; reliqui in me* omittunt.

C. XXVI. §. 65. *in iis locis solent esse; reliqui partim esse solent in iis locis, partim ut solet esse in iis locis, partim solent esse in iis locis.*

Ibidem. *numquid nam esset noui; reliqui num quid in ea esset noui.*

C. XXVII. §. 66. *quam si mihi tum essent omnes gratulati; reliqui congratulati* scribunt. Cum B et E facit Ambrosianus.

Ibidem. *oculos autem esse acres atque acutos; reliqui partim oculos acres atque acutos habere, partim oculos acres habere, partim oculos acres habere.*

C. XXVII. §. 67. *uoluit adseruandis amicis; reliqui at uoluit seruandis amicis.*

Ibidem. *ea est usus ratione uitae, qua; reliqui ea et uitae* omittunt, quamquam ea in S etiam extare uidetur.

Ibidem. *sunt eosdem honores consecuti; reliqui partim eosdem honores consecuti sunt, partim eosdem honores sunt consecuti, partim eosdem honores consecuti.*

C. XXVIII. §. 69. *quin, cum per hunc me iis conseruatum esse meminerim; reliqui cum* omittunt.

C. XXIX. §. 69. *et familiae nobilissimae dicere; reliqui et familiae sua e nobilissimae dicere.*

C. XXIX. §. 71. *nisi forte existimas; reliqui forte* omittunt.

Ibidem. *quod de reditu meo nihil timerent; reliqui pro nihil* scribunt non.

C. XXX. §. 72. *proctectum in acie ex hostium manibus eripi; reliqui ex* omittunt.

C. XXX. §. 74. *Recitetur oratio, quae propter rei magnitudinem; reliqui pro rei* scribunt eius.

C. XXXI. §. 75. *De Cispio mihi igitur obices; reliqui pro mihi igitur partim mihi uidetur, partim mihi iis, partim mihi tu* scribunt.

C. XXXI. §. 76. *Uide quam uerbi tui poeniteat; reliqui uide quam me uerbi tui poeniteat.*

Ibidem. *huius in periculo non significarem dolorem meum; reliqui huius in periculo non dolorem meum significarem.*

C. XXXII. §. 77. *cum tantum iam Plancio deberem; reliqui tantum* omittunt. Cum B et E facit Ambrosianus.

C. XXXII. §. 78. *idcirco minus lubenter iudices mea causa facturos; reliqui lubenter* omittunt et uerba reliqua alio ordine conlocant.

- C. XXXII. §. 78. *Atqui haec cum uides; reliqui haec omittunt.*
 Ibidem. *quo me tandem in te animo putas esse; reliqui quo me tandem animo in te putas esse.*
 Ibidem. *sed quia saepe concurrunt propter aliquorum bene de me meritorum; reliqui bene omittunt et pro concurrunt scribunt concurrunt.*
- C. XXXIII. §. 82. *iam succumbam, Laterensis, isti tuo crimini, meque in eo; reliqui pro tuo crimini meque partim tuo ori nimisque, partim miras alias corruptelas habent.*
 Ibidem. *neque enim illud ad neglegendam; reliqui illud omittunt.*
 Ibidem. *si quae forte sunt in me; reliqui pro quae scribunt qua.*
- C. XXXIV. §. 83. *non cum laboris et fori discipulo disputare; reliqui discipulo omittunt.*
 C. XXXIV. §. 84. *Rhodi enim, inquit, ego non fui; reliqui ego omittunt. Cum B et E facit Ambrosianus.*
 Ibidem. *qui causis ponderandis omnis fere repudiatis; reliqui qui in causis etc..*
- C. XXXIV. §. 85. *dictum aliquod in petitionem tuam dici potuisse; reliqui pro petitionem tuam scribunt petitione tua.*
- C. XXXV. §. 86. *illa uero graui atque magna; reliqui pro graui scribunt grauiore.*
 C. XXXV. §. 87. *parere non sierint; reliqui pro sierint partim siuerint, partim miras corruptelas habent.*
- C. XXXVI. §. 87. *quo ceteri saepe abundarunt; reliqui saepe omittunt.*
 C. XXXVI. §. 88. *qui arma, quae priuatus P. Scipio ceperat; reliqui pro ceperat scribunt sumpserat.*
- C. XXXVI. §. 89. *quem — constat inuitissimis uiris bonis cecisisse; reliqui constat inepte post uiris conlocant.*
- C. XXXVII. §. 90. *si unquam uitae cupiditas in me fuisset; reliqui in me ante uitae conlocant.*
 C. XXXVII. §. 91. *quod te esse in re p. liberum es gloriatus; reliqui te esse et es aliter conlocant.*
 C. XXXVIII. §. 91. *non autem aliquando sine ullo rei p. detrimento respicio etiam salutem tuam; reliqui aliquando ante salutem conlocant.*
- C. XXXVIII. §. 92. *quam tum a me haberet; reliqui pro quam tum partim quod tum, partim quod scribunt.*
- C. XXXIX. §. 94. *quam tu in me requiris; reliqui tu omittunt.*
- C. XL. §. 95. *Nunc uenio ad illud extremum, in quo dixisti; reliqui pro in quo habent quod.*
 Ibidem. *a C. Uergilio; et sic §. 96., reliquis a C. Uergilio scribentibus.*
 Ibidem. *tum rei publicae causa sociarat; reliqui causa omittunt et pro rei p. scribunt res publica.*
- C. XLI. §. 97. *optimi senis et fratris et utriusque filiorum manibus; reliqui et fratris omittunt.*
- C. XLI. §. 100. *audierat, ad me animo am. detulisset; reliqui ad me omittunt.*
 C. XLII. §. 101. *praesentem tibi gratias relaturum; reliqui gratiam scribunt.*
 Ibidem. *de horum desiderio; reliqui eorum scribunt.*
- C. XLII. §. 103. *per uos, per fortunas, per liberos uestros; reliqui per uos, per fortunas uestras, per liberos.*

Tantopere cum Baenarius et Erfurtensis uel in lenissimis rebus consentiant, quin profecto perspicue necessesse, utriusque libro communem esse fontem et quidem alium atque reliquis codicibus debuisse. Neque opus est, ut enumeratis, quae in B et E sunt, uariis lectionibus ullum reliquorum codicum aut ex B aut ex E non posse ortum censi deocam. Cui sententiae non solum quae adlatae Iactationum discrepantia prorsus refragatur, uerum etiam hoc, quod in B et E aliquot in locis uerba quaedam omissa sunt, quae in reliquis codicibus omnibus scripta extant. Locos ipsos deinde commemorabo.

Neque porro, id quod facile quis suspicetur, aut Baenarium ex Erfurtense aut Erfurtensem ex Baenario descriptum esse, nullo modo statui potest. Cuius rei causa in eost posita, quod illi, quam-

quam plurimis in locis mire inter se consentiunt, tamen non paucis in locis vehementer a se dissentiunt.

Ae primum quidem Bauaricum non posse ex Erfurtense ortum esse, ex iis locis luculenter apparet, in quibus Bauaricus et integrior et incorruptior est Erfurtense. Integrior in his locis est:

C. V. §. 12. *non dico C. Seranum, stultissimum hominem: fuit enim tamen nobilis; non C. Fimbriam, nouum hominem: fuit enim et etc.*; sic solus Bauaricus. Erfurtensis cum reliquis codicibus uerba fuit enim tamen nobilis; non C. Fimbriam, nouum hominem omittit.

C. VIII. §. 20. *fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid sed certe*; sic solus Bau.; Erfurt. alterum aliquid omittit; reliqui et ab his libris discrepant et inter se dissentiunt.

C. X. §. 26. *quod C. Mariam ex ciuili*; sic solus Bau. cum Ambrosiano; Erfurt. cum reliquis ex omittit.

C. XIII. §. 32. *ea primum uetustate equestris nominis*; sic solus Bau.; Erf. uerbum nominis omittit, et reliqui pro eo habent ordinis.

C. XXVII. §. 67. *numquam ex urbe is afuit*; sic solus Bauaricus. Erfurtensis cum reliquis is omittit.

His addo eos locos, in quibus quae Erf. omittit, non in B solum, sed in reliquis etiam libris scripta extant. In eorum quibusdam ambiguum profecto est, utrum, quae Erf. omittit, spuria sint habeuda, an negligentia excidisse existimanda sint. In aliis non certo scimus, seruariue Bau. cum reliquis libris, quae Erf. omittit, an cum Erf. omiserit, cum ex silentio Garatoni, per quem uariae lectt. ex Bau. enotatae cum uiris doctis communicatae sunt, non ausim quicquam certo concludere. Itaque quotiens de Bauarico tacetur, tantummodo uideri cum ita habere, ut ex silentio concludi debet, in sequentibus dixi. Ubi contra uerbum uidetur non est additum, scripturam eius nos conpertam habere tenendumst.

C. II. §. 6. *aut optime de me meriti salus deserenda est*; sic Bau. cum reliquis; Erfurt. est omittit.

C. III. §. 8. *qui praeteritum non est*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. non omittit.

C. XIV. §. 34. *sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. ipsum omittunt.

C. XIV. §. 35. *stomachor uero, quum*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. uero omittit.

C. XXVIII. §. 44. *quibus erat hic maxime notus*; sic Bau.; Erf. erat omittit; reliqui quibus hic maxime notus erunt.

C. XXI. §. 51. *qui duabus aedilitatis acceptis repulsis*; sic Bau. cum reliquis; Erf. acceptis omittit scribitque: *qui duabus aedilitatibus repulsus.*

C. XXX. §. 74. *ne aut proferre uidear ad tempus*; sic Bau. cum reliquis; Erf. uidear omittit.

C. XXXIII. §. 80. *reliquarum. Quid est pietas, nisi*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. Quid est pietas omittit.

Ibid. §. 81. *ubi alius aut doctus est*; sic Bau. cum reliquis; Erf. est omittit.

C. XXXVIII. §. 88. *si finem tum*; sic Bau. cum reliquis; Erf. si omittit.

Porro a librariorum mendis solus iunius Bauaricus est, ubi Erfurtensis cum reliquis consentit, in his locis:

C. V. §. 13. *inquiet populus Romanus*; ubi pro inquiet Erf. cum reliquis inquam et scribit.

C. XXXI. §. 75. *obsoletae — preces tuae*; ubi pro obsoletae Erf. cum reliquis absolutae scribit.

Denique aliam certe atque Erfurtensis cum reliquis scripturam, licet non ueram, his locis habet:

C. V. §. 13. *reseruasti, ego autem*; ubi pro autem Erf. cum reliquis quoque scribit.

C. IX. §. 22. *retinens ueterem illam officii mentem*; ubi pro illam off. mentem Erf. cum reliquis illum officii morem scribit.

Ex his locis abunde patet, Bauaricum nullo pacto ex Erfurtense descriptum existimari posse. Erunt etiam, qui hoc ne uerbo quidem a me fuisse planum faciendum dicant, cum Bau. librum saeculo iam

XI. scriptum esse supra monitum sit, Erfurtensis autem certe ante saeculum XIII. exaratus esse censeri non possit. Verum cum Harlesius tantum codicem Bau. ad illud saeculum rettulerit, ei rei nullam a me fidem potuisse haberi intellegitur, quamquam ipsi mihi non sine idonea causa Bau. prius quam Erf. scriptus videtur esse.

Neque vero Erfurtensis ex Bavarico descriptus est, id quod cum ex iis, quos modo adtulimus locis, probatur, tum maxime ex illis manifeste apparet, in quibus Erfurtensis et integer est et incorruptior quam Bavaricus. Integer in his est locis:

C. III. §. 6. *si te aut a Plancio*; Bau. aut omittit.

Ibidem. *dignitate potuisse superari*; Bau. potuisse omittit.

Ibidem. *ad quam me causa ipsa deducit*; Bau. ipsa omittit.

C. IV. §. 9. *et quaedam etiam temeritate*; Bau. etiam omittit.

C. V. §. 13. *ad ea te tempora reuocauit*; Bau. te omittit.

C. VIII. §. 19. *in quibus est etiam Iuuentia*; Bau. est omittit.

Ibidem. *suorum municipum honore lactari*; Bau. honore omittit.

C. X. §. 25. *quae est officio necessitudinis coniuncta maxime*; Bau. est omittit.

Ibidem. *non potentia mea, sed causa rogationis fuit gratiosa*; Bau. fuit omittit.

C. XI. §. 27. *Ille est enim, qui adol.*; Bau. est omittit.

C. XVIII. §. 45. *Neque uero tam durus in plebem*; Bau. uero omittit.

C. XX. §. 49. *deinde habere coepit subito praeter opinionem omnium*; Bau. omnium omittit.

C. XXVII. §. 65. *quasi qui omnia sciret*; Bau. quasi omittit.

C. XXX. §. 72. *Quae si non essent, uererer, credo etc.*; ad quem locum monuit Garatonius: duodecim uerba desunt hic in Bau., in quibus hoc (uerer) est.

C. XXXII. §. 78. *nam hoc quidem abhorret a uirtute uerbum*; Bau. hoc omittit.

C. XXXV. §. 87. *edictoque suo non luctum patribus conscriptis*; Bau. suo omittit.

C. XL. §. 96. *uide uinc caliginem temporum illorum*; Bau. nunc omittit.

C. XLI. §. 97. *Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi*; Bau. accessi omittit.

C. XLII. §. 98. *huic autem, quae pro salute mea fecerit*; sic solus Erfurtensis; Bau. cum reliquis autem omittit, nisi forte Harlesius ex Bau. enotare neglexit.

Porro a librariorum mendis immunis Erfurtensis est, ubi Bau. cum aliis corruptus est, his in locis:

C. VIII. §. 20. *num de tot Fuluis gloriari*; sic Erfurtensis; Bau. pro *Fuluis* scribit *stulius*; alii aliter.

C. XIV. §. 33. *cum illo edicto iustitio domum decedens rogasset*; sic solus Erfurt. cum Ambrosiano; Bau. pro *decedens* habet *decendens*, reliqui *descendens*.

Ibidem. *inmo uero, inquit, quod legationes*; sic solus Erf. cum Ambrosiano; Bau. cum reliquis pro *legationes* scribit *legiones*.

C. XV. §. 37. *quae magis honeste quam uere sodalitas nominaretur*; sic solus Erf.; Bau. pro *magis* scribit *magna*; reliqui mire corrupti hic sunt.

C. XVI. §. 38. *nam Maeciam non quae iudicaret*; sic solus Erf.; Bau. pro *nam Maeciam* scribit *nam etiam*; alii aliter.

C. XXVI. §. 61. *mercatoribus iustus, mancipibus liberalis*; sic solus Erf.; Bau. uidetur cum reliquis pro *mancipibus* scribere *municipibus*.

C. XI. §. 95. *quocum me uno uel maxime cum uetustas, tum amicitia*; sic solus Erf.; Bau. cum reliquis pro *uetustas, tum* scribit *uetustatum*.

C. XLII. §. 101. *sed de horum erga me beneuolentia promittebam*; sic solus Erf.; Bau. cum plerisque reliquis pro *sed de horum* scribit *sed eorum*.

Hi loci etsi ad id quod uolumus probandum sufficiunt, tamen non erit inutile reliquos adiecisse, in quibus Bau. et Erf. a se dissentiunt. Sunt autem hi:

C. II. §. 4. *quam respondero criminibus*; sic Bau. cum reliquis; Erf. pro *criminibus* male omnibus scribit.

C. III. §. 7. *Quid tum? An dignitatis*; sic solus Erf.; Bau. *Quid? tu magni dignitatis*; alii aliter.

C. IV. §. 10. *non enucleata esse suffragia*; sic Erf.; Bau. pro *enucleata* male *enudata* scribit.

C. V. §. 12. *Qui si tecum congregiatur — haec dicat*; sic Erf.; Bau. pro *haec* male *ac* scribit.

Ibidem. *uoluisse, semper sibi supplicari*; sic Bau.; Erf. ante *semper* copulam et addit.

C. VI. §. 14. *simul ut, qui sint professi*; sic Bau. cum reliquis; Erf. ante *qui* copulam et addit.

C. VIII. §. 19. *ex quo sunt plurimae familiae consulares*; sic Bau.; Erf. hoc ordine scribit: *ex quo plurimae sunt familiae consulares*; reliqui: *ex quo plurimae familiae sunt consulares*.

C. IX. §. 22. *tota denique nostra illa*; sic uidetur Bau. cum uolg.; Erf. *tota denique a nostra ita*.

Ibidem. *iisdemque nunc a municipiis adsunt*; sic Bau. cum aliis; Erf. cum aliis pro *a* scribit *ex*.

Ibidem. *nec minore nunc sunt sollicitudine*; sic Bau. cum plerisque; Erf. cum paucis *sunt* omittit.

C. IX. §. 23. *nisi forte te Labicana, aut Gabina, aut Bouillana uicinitas*; sic Bau.; Erf. *nisi forte te Labicana, aut Gabina, aut Bouillana, aut Gabinis uicinitas*; alii aliter.

C. X. §. 26. *uotis omnibusque lacrimis*; sic Bau.; Erf. *uotis omnibus lacrimisque*; reliqui fere omnes: *lacrimis uotisque omnibus*.

C. XI. §. 27. *de quibus dixi, tegere*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. solus pro *dixi, tegere* scribit *dixit agere*.

Ibidem. *sic ab illo grauissimo et sanctissimo atque omni laude et honore dignissimo uiro*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. post *grauissimo* addit *uiro* nec infra idem nomen omittit.

Ibidem. *et adolescentuli*; sic uidetur Bau. cum reliquis; Erf. *et adolescentis* scribit.

Ibidem. *illius frater*; Erf. solus *illustrator* scribit.

C. XII. §. 30. *qua externis, qua domesticis*; sic Bau.; Erf. pro *qua — qua* scribit *tam — quam*.

C. XIII. §. 33. *erigere debebat*; sic Erf.; Bau. pro *debebat* scribit *uitiose debeat*.

C. XIV. §. 33. *dixissetque, quid*; Erf. *dixisset, quid*.

Ibidem. *quae enim unquam Plancii uox fuit*; sic Bau.; Erf. *fuit* cum reliquis post *unquam* conlocat.

C. XVI. §. 40. *nec opinante, inscio*; sic Bau. cum aliis; Erf. pro *inscio* cum aliis *in sicco* scribit.

C. XVIII. §. 45. *et hodie esse uidemus quam plurimos*; Erf. cum multis pro *uidemus* habet *uolumus*; de Bau. taetur.

Ibid. §. 46. *cur sibi hoc oneris imposueris*; sic Erf.; de Bau. taetur; uolgo *cur hoc sibi etc.*

C. XIX. §. 48. *insector, posco*; Erf. pro *insector* habet *insequo*.

C. XX. §. 49. *Sed cur ego sic ago*; Erf. ego omittit.

Ibid. §. 50. *supplex repudiata fuit*; Erf. pro *fuit* habet *est*; de Bau. taetur.

C. XXI. §. 51. *ista in aeditate offensiancula accepta*; sic Erf. cum Prisciano; Bau. cum reliquis *in ista* etc.

C. XXII. §. 53. *suspicionem coitionis*; Erf. pro *coitionis* habet *uitiose comititis*; de Bau. taetur.

C. XXIII. §. 55. *inimici reorum omnium*; Bau. *reum*, Erf. *rerum* pro *reorum* habet.

Ibid. §. 57. *excipitur, nihil latius*; Erf. cum multis *nihil* omittit; de Bau. taetur.

Ibidem. *aut si quid erit eiusmodi*; Erf. cum multis *si* omittit; de Bau. taetur.

C. XXIV. §. 58. *neque id fuisse qui nobis narraret*; sic solus Bau.; Erf. cum reliquis *id* ante *nobis* conlocat.

Ibidem. *mortuo Longino; non*; Erf. solus pro *Longino* habet *longe*.

C. XXIV. §. 59. *tamen numquam illi facilioris honorum aditus optauit*; sic Bau.; Erf. *tamen honorum aditus numquam faciliores optauit*.

Ibidem. *quamquam ad praecepta aetas non est grauis*; sic Erf.; Bau. pro *grauis* habet *gnarus*.

- C. XXV. §. 60. *quis P. Duellio parem*; Bau. P. omittit.
- C. XXVI. §. 63. *idem effers Laterensem laudibus*; Bau. pro *effers* scribit ut *fers*.
- C. XXVII. §. 65. *Syraculis quaestorem*; Erf. haec inuerso ordine habet; de Bau. tacetur.
- C. XXVII. §. 66. *clarorum uirorum atque magnorum*; Erf. solus pro *uirorum* habet *hominam*. Ibidem. *Ita si quam*; Erf. solus *Itaque* etc.; de Bau. tacetur.
- C. XXVII. §. 67. *fuit in oculis*; petiuit; solus Bau. *fuit* ante *petiuit* repetit.
- C. XXVIII. §. 68. *aes retinet alienum*; sic Bau. cum aliis; Erf. cum aliis pro *aes* scribit *is*.
- C. XXIX. §. 70. *in Planctii facio*; Bau. cum aliis uitiose pro *Planctii* habet *Planctio*.
- C. XXX. §. 72. *coronam dent ciuicam*; Erf. pro *ciuicam* habet *cuiquam*.
- C. XXX. §. 74. *ei me dedebam*; Bau. pro *dedebam* habet *debam*.
- C. XXXI. §. 75. *datus est tibi ille*; Bau. *datus est ille tibi*.
- C. XXXII. §. 77. *Cui quidem ego — prae me feram*; Erf. solus *qui me quidem ego — praeferam*; de Bau. tacetur.
- Ibidem. *deberem, Racilii*; Erf. cum aliis ante *Racilii* addit *marcii*; de Bau. tacetur.
- C. XXXII. §. 78. *idecirco minus lubenter iudices mea causa facturos*; sic Bau.; Erf. ante *facturos* addit *esse*.
- Ibidem. *an cum patres conscripti*; sic solus Erf.; Bau. *conscripti* omittit.
- C. XXXII. §. 79. *Sed ego haec meis*; sic Bau.; Erf. *sed haec ego meis*.
- C. XXXIII. §. 80. *et esse gratum et uideri*; sic solus Erf.; reliqui et *gratum esse et uideri*; de Bau. tacetur.
- Ibidem. *Haec est enim*; Erf. solus *Est enim haec*; de Bau. tacetur.
- C. XXXIII. §. 81. *cui non locus ipse ille mutus, ubi*; sic solus Erf.; Bau. *cui non locus ipse mutus ille, ubi*; alii aliter.
- C. XXXVI. §. 87. *id mihi ipsi auxilium*; sic Erf.; Bau. cum multis pro *ipsi* scribit *ipsum*.
- C. XXXVII. §. 90. *uiginti quiessem dies*; Erf. solus pro *quiessem dies* habet *quidem dies essent*; de Bau. tacetur.
- C. XXXIX. §. 93. *memoriam quaerunt et gratiam*; sic solus Bau.; Erf. cum reliquis *memoriam et gratiam quaerunt*.

Pancissimum, quos adnotare omisi, loci, in quibus B et E a se dissentiunt, eiusmodi sunt, ut nullius prorsus momenti scripturae diuersitas sit.

Postquam demonstratumst, mirificum Banarici et Erfurtensis codd. consensum non inde esse deriuandum, quod alter ex altero descriptus sit, set quod communis utriusque codici fons fuerit, hoc quoque monendum mihi uidetur, non posse eos ex ipso illo codice principe descriptos existimari. Intellegi hoc ex eo puto, quod in prauis aliquot scripturis consentiunt, ubi reliqui libri integram Ciceronis manum conseruauerunt. Ita c. XIX. §. 47. pro *Iam ut ego doceo* uitiose *Nam ut ego doceo* scribunt, c. XXXI. §. 76. *Uide quam me uerbi tui poeniteat* male *me* pronomen, et c. XXXIV. §. 84. *qui in causis ponderandis omnis fere repudiatis* praepositionem *in*, et c. XL. §. 95. *Nunc uenio ad illud extremum quod dixisti pro quod corrupte in quo* scribunt. Ac plura fortassis menda Banarico cum Erfurteuse communia esse reperirentur, si omnes errores ex libro Banarico ab Harlesio enotati aut a Garatonio nobiscum communicati essent. Uerum placuit Garatonio eas tantum libri illius scripturas commemorare, quae aliquam certe ueritatis speciem haberent. Nihilominus uel iste utriusque libri in illis erroribus consensus statuere nos cogit, eadem menda in codice illo, ex quo B et E sunt orti, iam extitisse. Qui codex si fons etiam reliquorum, quam tertiam familiam dico, fuisset, fieri non potuit, quin illi quoque eisdem erroribus deprauari ad nos peruenissent. Quod cum non ita sit, ex antiquo isto exemplari, qui fons omnium fuit, descriptum codicem esse existimandumst, ex quo B et E manarunt. Magis id nerum esse ex eo etiam elucebit, quod multae glossae in B et E sunt, quibus reliqui libri uacant. De his expositum infra uidebis.

Set disquirendum iam illud est, qui fieri poterit, ut duo illi codices, si tantopere inter se cognati sint, id quod mirificus eorum consensus extra controuersiam ponit, nonnullis in locis tam uehementer a se inimice dissentiret. Qui dissensus quibusdam in locis profecto eiusmodi est, ut neque in Bauarico quae est scripturae uarietas ab eo, qui Bauaricum exarauit, neque quae in Erfurtense est a scriptore huius codicis orta esse dici possit. Intellegant hoc omnes necessest, qui locos, quos modo in eam rem adtulimus, diligentius considerauerint. Simul illud animaduerti nolo, quibusdam in locis, ubi B solus ueram exhibeat scripturam, Erfurtensem in praua scriptura cum familia tertia conspirare, eodemque modo Bauaricum, ubi E solus geminam seruarit manum, eandem habere scripturam, quae in codicibus familiae tertiae est. Loci hi sunt:

C. V. §. 13. *inquiet populus Romanus*; sic B; Erf. male cum reliquis pro *inquiet* scribit *inquam* et.

C. XXXI. §. 75. *obsoletae — preces tuae*; sic B; Erf. male cum reliquis pro *obsoletae* scribit *absolutae*.

In duobus aliis locis certe propius B quam E ad ueram scripturam accedere uidetur. Hos dico:

C. V. §. 13. *reseruasti, ego autem*; sic B; Erf. cum reliquis pro *autem* scribit *quoque*.

C. IX. §. 22. *retinens ueterem illam officii mentem*; sic B; Erf. cum reliquis pro *illam off. mentem* scribit *illum off. morem*.

Contra melior Bauarico, cum reliquis consentiente, Erfurtensis est in his locis:

C. XIV. §. 33. *domum decedens rogasset*; sic E cum Ambrosiano; Bau. pro *decedens* habet *decendens*, reliqui *descendens*.

Ibidem. *immo uero quod legationes*; sic E cum Ambrosiano; Bau. cum reliquis pro *legationes* habet *legiones*.

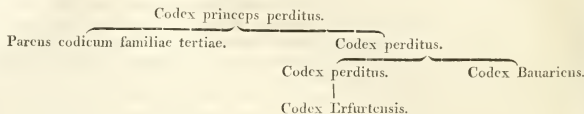
C. XXI. §. 51. *qui duabus aedilitatibus repulsus*; sic E; Bau. cum reliquis *qui duabus aedilitatis acceptis repulsus* scribit.

C. XL. §. 95. *cum uetustas, tum amicitia*; sic E; Bau. cum reliquis pro *uetustas, tum* scribit *uetustatum*.

Atque eorum quidem opinionem non opus est ut refellam, qui ex his locis conligi posse censebunt, tertiae familiae codices fortasse ex eo libro, ex quo Erfurtensis sit descriptus, originem duxisse. Nam hoc prorsus incredibile esse cum ex iis locis luculenter patet, in quibus supra Erfurtensem cum Bauarico consentientem a tertia familia dissentire uidimus, tum maxime conprobabitur iis, quae Lib. II. c. 1. de interpolationibus, quibus haec foedata oratiost, disseremus. Neque porro aut B aut E ad codicem quenpiam familiae tertiae correctum licet suspicari, ut ita iste utriusque libri a se dissensus et cum codicibus familiae tertiae consensus ortus putetur. Hoc enim si factum esset, non potest dubitari, quin plura istiusmodi correctionis uestigia reperirentur. Neque denique casu credibilest accidisse, ut, cum in codice, ex quo B et E manarunt, uera scriptura posita esset, ea nunc a Bauarici nunc ab Erfurtensis libri auctore in eundem semper modum corrumperetur, quo in codicibus familiae tertiae corrupta erat. Quae cum ita sint, nihil relicum est, quam ut in libro, qui ex codice principe descriptus erat Bauaricque et Erfurtensis fons extitit, nonnullis in locis duplicem extitisse scripturam existemus, quarum altera inserta ipsis Ciceronis uerbis, altera pro uarietate lectionis superscripta fuerit. Ista scripturae si, id quod maxime probabilest, ex codice principe depraemtae erant, fieri non potuit, quin earum altera in codicibus familiae tertiae scripta extaret, ideoque aut B aut E, si non eandem utriusque librarius scripturam descriperat, cum illis codicibus consentiret. Quae coniectura mea probatur etiam eo, quod in codice principe et glossae et uariae lectiones, id quod infra Lib. II. c. 1. planum faciam, superpositae fuerunt.

Attamen non pauci cum reperiantur loci, in quibus dissensum Bi et Erf. codicum isto quo dixi modo ortum esse non est probabile, equidem in ea sum sententia, ut non ex uno eodemque codice utriusque, set Bauaricum ex libro, qui descriptus ex principe codice erat, Erfurtensem autem ex libro, qui descriptus ex eo erat, quo Bauarici libri auctor usus erat, descriptum putem. Id ut credam, duas adducor causas. Primum enim plures describentium errores in Erfurtense uidentur extare, quam

ex Banarico sunt enotati; deinde, id quod maxime me mouet, multo plura antiquae orthographiae, qualis sine dubio in codice principe fuit, uestigia in Baurarico quam in Erfurtense reperiuntur. Ea indicata in praefatione sunt. Itaque ex mea quidem sententia secundae et tertiae codicum familiae stemma hoc erit:

§. 3.

Post ea quae adhuc exposuimus non opus est, ut codices, quos C. I. §. 3. enumerauimus, omnis ex libro originum duxisse ostendamus, qui neglegenter ex codice principe fuerit descriptus, cum contra Bauraricus et Erfurtensis orti ex codice sint, cuius auctor diligenter codicem principem descriperat. Omnes enim codices isti, quibus nomen familiae tertiae dedimus, non solum mirum quantum a B et E dissentiant, set etiam in tot corruptelis et lacunis inter se consentiunt, ut nullus prorsus dubitandi locus relinquatur, quin ex uno eodemque libri cuncti sint orti. Ista autem lacunas et corruptelas cum iam p. IX sqq. indicauerimus, inutilest nunc denuo commemorare. Neque tamen dissimulandumst, haec pauca menda, quae sunt in familiae tertiae codicibus, non tam librari neglectantia, qui codicem, unde illi orti sunt, exararit, facta uideri, quam quod codex, quem ille descripsit, princeps iam situ hic illic uitatus fuerit, ita ut quorundam uerborum syllabae tantum aliquot superessent adeoque uerba nonnulla prorsus euanissent, integer adhuc tum temporis, cum describeretur ab eo librario, qui codicem confecit, ex quo B et E manarunt. Uerissimum hoc esse inde intelligitur, quod aliqui in locis, ubi tertiae familiae codices perperam uerba nonnulla omittunt, quae Bauraricus et Erfurtensis seruarunt, plerique codices familiae istius pro uerbis omissis uacuum spatium habent, quod nunquam librarii quidam codicum familiae tertiae uerbis alienis experunt. Ita ut unum tantum locum adferam, C. XXV. §. 61. pro *Dili*, quae uera est scriptura a B et E seruata, plerique reliquorum codicum lacunam habent, quidam inepte *Gracchi* posuerunt, unus *Manlii*. Ceterum monendumst, uideri etiam illum librum, qui ex codice principe descriptus eorum, quam tertiam dicimus familiam, fons extitit, temporis iniuria perditum esse. Certe eorum, quorum penes me est lectionum uarietas, nullus est, quem fontem omnium habere liceat. Qui si reperiretur, hoc lucri consequeremur, quod omnem uariarum lectionum apparatus, ex codicibus familiae tertiae haustum, abicere possemus.

Illud autem ingenue profiteor mihi non contigisse, ut quomodo hi inter se cognati essent, inuestigando eruere possem. Neque hoc a quoquam puto umquam inuestigatum iri. Fieri posset, si codices familiae tertiae semper ad fidem eius tantum exemplaris, quod describebatur, exarati esque solum erroribus, quos qui describebat commiserat, deprauati essent. At hoc non est factum. Quoties quis codicem quempiam descriperat, aut ipse aut alii ad alius uel aliorum librorum manu scriptorium fidem corrigere et mutare conserunt. Iam qui ex istiusmodi correctis libris demum descripti erant codices, ii ex quo libro sint orti, nunquam certo patet indicari posse. Omnes autem familiae tertiae codices, quorum mihi copia fuit, ex libris isto modo correctis sunt orti. Probarem hoc adferendis, quae in promptu sunt, exemplis, nisi uererer, ne inutile quid facerem et id planum facerem, quod cuius uariarum lectionum syllogem perhustrati liquebit. Admirandum autem saepenumero correctorum illorum stupor est, qui codicem ex libro diligentius scripto ad fidem pessimi libri correxerunt et eas deprauarunt ex pessimo libro scripturas, quo inceptissimos indocti librari errores esse intellegitur. Id factum uerbi causa ab eo esse, qui in Laurentianum primum uarias lectiones intulit, supra p. III. docuimus. Quidam tamen codices ab hominibus non indoctis correcti uidentur esse, ita

ut ex coniectura feliciter ea restitueretur scriptura, quae non est dubium quin in codice principe extiterit. Id factum uerbi causa in codice uidetur, ex quo Oxonienses C, H, S, et T sunt orti. Hi enim libri nonnullis in locis soli ueram habent scripturam cum B et E, ubi reliqui omnes corrupti sunt. Ex qua re quod colligere quis possit, eos proxime cognatos cum exemplari esse, quod ex codice principe fuerit descriptum, propterea prorsus incredibilest, quod in aliis multo pluribus locis aut consentiunt cum reliquis familiae tertiae codicibus in prauis scripturis, aut multo grauioribus etiam quam alii eiusdem familiae codices corruptelae deprehenduntur. Quae cum ita sint, neque quomodo inter se cognati sint familiae tertiae codices, neque quinam proxime ex libro, qui descriptus ex codice principe est, orti censendi sunt, illo modo doceri potest. Illud tamen pro certo adfirmare ausim, nullum ex codicibus, quorum uariae lectiones a me sunt congestae, descriptum ex aliquo eorum, quibus usus sum, dici posse. Tantopere a se singuli dissentiunt, quamquam multis in locis denuo mire inter se consentiunt. Ac quae de quorundam inter se consensu dicenda erant, ea iam supra C. I. §. 3. suis locis sunt exposita.

CAP. III.

DE AUCTORITATE CODICUM

S I U E

DE RATIONE, QUA HIS AD EMENDANDAM HANC
ORATIONEM UTENDUM SIT.

§. 1.

Quae scripturae consentiente Ambrosiano familiae secundae, et familiae tertiae codicum auctoritate nituntur, eae dubitari nequit quin ab ipso Cicerone profectae sint. Est tamen unus locus, in quo omnes familiae secundae et tertiae codices cum Ambrosiano in falsam uidentur scripturam consentire. Legitur in C. XVII §. 41., ubi pro *An uero nuper* etc. *Ain uero?* nuper etc. scribendum esse in commentario docui. Sed tam facilis error iste fuit, ut nemo non uideat, eam a pluribus librariis simul admitti potuisse.

§. 2.

Non minus genuinae habendae sunt illae scripturae, quas cum Ambrosiano Bauaricus et Erfurten-sis habent, reliquis libris aliter scribentibus. Nam in his locis si quis eam scripturam, quae in familiae tertiae codicibus est, genuinam duceret, is statuere deberet, a duobus diuersis librariis iisque diligentioribus, quorum alter Ambrosianum, alter eum codicem, ex quo B et E sunt orti, exarauit, miro consensu Ciceronis uerba in eundem modum commutata esse, seruata autem ab eo, quem uitiatum codicem neglexerit descripsisse scimus. Quod cum ab omni probabilitate abhorreat, scriptura, quam A, B, et E habent, non solum ubi sensui unice aptast, uerum etiam ubi ambiguum uideri potest, utro modo Tullius scripsit, reliquorum codicum lectioni necessario praefereudast. Tenendum autem, reuera sensui nunquam non accommodatam trium illorum codicum scripturam esse, aduersari autem saepe numero reliquorum codicum lectionem. Loci hi sunt:

C. IX. §. 23. *Quibus e municipiis uix iam, qui carnem Latinis petant, repperiuntur*; sic A, B, et E; reliqui pro *repperiuntur* scribunt *inueniuntur*.

Ibidem. *Id quod tu huic obesse etiam putas*; sic A, B, et E; reliqui *etiam* ante *huic* collocant.

C. XIV. §. 33. *An quod reiectae auctiones essent?* sic A, B, et E; reliqui *reiectae* omittunt.

Ibidem. *Oppressa nostra adrogantia ciuitas*; sic A, B, et E; reliqui pro *nostra* scribunt *uestra*, uno excepto *z 3*, quem errore in ueram incidisse scripturam certumst.

C. XIV. §. 35. *Sed aut contentione dicendi aut lacessitus*; sic A, B, et E; reliqui *aut* ante *contentione* omittunt.

C. XXVI. §. 64. *Ne mihi aliquid, iudices, uidear adrogare*; sic A, B, et E; reliqui pro *adro-gare* scribunt *arrogasse*.

C. XXVII. §. 66. *Quam si mihi tum essent omnes gratulati*; sic A, B, et E; reliqui pro *gratulati* scribunt *congratulati*. Saepe autem in eo a librariis peccatum, quod pro *gratulari* uerbum compositum posuerunt. Ita in hac ipsa oratione C. XXXVII. §. 91. tres codices, quorum nulla est aucto-ritas, pro *gratulor* scribunt *congratulor*.

C. XXXII. §. 77. *Cum tantum iam Plancio deberem*; sic A, B, et E; reliqui *tantum* omittunt.

C. XXXIV. §. 84. *Rhodi enim, inquit, ego non fui*; sic A, B, et E; reliqui *ego* omittunt.

§. 3.

Porro de eius etiam scripturae ueritate dubitari non poterit, quam Ambrosianus cum solo aut Ba-uarico aut Erfurtense habet, altero cum familiae tertiae codicibus aliter scribente. Sic leges grammati-cae postulant, ut C. X. §. 26. cum A et B scribatur, *quod C. Marius e ciuili ferro atque ex impiis manibus eripuerunt*, ubi E cum familiae tertiae codicibus *e* praepositionem ante *ciuili* omittit. Quod B *ex* pro *e* scribit, nihil facit ad rem. Non minus certumst, Ciceronem C. XIV. §. 33. non *descendens*, quod in familiae tertiae codicibus est, aut *descendens*, quod B habet, set *decedens*, quae scriptura in A et E extat, ibidemque non *legiones*, quae Bauarici omniumque fam. tertiae codicum scripturast, set *lega-tiones*, id quod in A et E est, scripsisse. Uno in loco communis, set is maxime proclinis error in A et E deprehenditur. Scribunt enim uterque C. XXXIV. §. 83. *sed haec nescio quomodo* etc., cum Tullium non *haec* potuisse, set *hoc*, quod B cum reliquis libris habet, debuisse scribere apertum sit.

§. 4.

Plane nullus autem dubitandi locus, quid Tullius scripserit, in eis locis relinquitor, ubi quam A cum B aut cum E scripturam praebet, omnes aut plurimi certe familiae tertiae codices teneant. Quod cur ita sit, ex iis liquet, quae paulo ante §. 2. huius capituli monuimus. Itaque non opus est, ut aliis argumentis Garatonium refutemus, qui C. XI. §. 27. cum Bauaricum pro scriptura uulgata, quam A, E, et paene omnes fam. tertiae codices confirmant, *Hic est enim, qui adulescentulus* etc., scribere *Hic enim, qui ad.* etc. conperisset, et *est* et *qui* delendum censuit. Neque adiuuatur ista coniectura eo, quod La etiam cum B facit uerbum *est* omittens, quod *e* scriptum facillimo errore sequente *enim* particula excidere potuit, et quod Pa et D, plurima saepissime uerba omit'tentes, pronomen *qui* non habent. Eadem de causa minime cum Erfurtense C. XXXI. §. 76. *lacrimulam tuam* scribi debet, cum ordinem uulgatum A cum B et reliquis libris teneat.

§. 5.

Numquam illud factum, ut Ambrosianus cum familiae tertiae codicibus consentiat, Bauarico et Erfur-tense aliam scripturam offerentibus.

§. 6.

Postremo ubi Ambrosianus ab familiae secundae et tertiae codicibus dissentit, inter se consentien-tibus, ex loci sententia diiudicandumst, utra scriptura genuina sit. Quamquam hoc pro certo paene ad-firmari potest, nisi si Ambrosiani scripturae manifestae corruptelae sint, quibus utique non immunis est, eam scripturam, quae in Ambrosiano sit, a Cicerone profectam debere existimari. Sic supra C. II. §. 1. solius Ambrosiani auctoritate duo menda, quae omnis codices occupauerant, esse sublata uidimus. Qua-propter ex eodem eo minus dubitamus C. IX. §. 23. *Adiungamus* pro uulgato *Adiungam*, et C. X. §. 24. *timide dicam* pro uulgato *timide dico* recipere, quo facilius priore loco syllabam finalem *us*, quae tenni lincola scribi consueuerit, librari negligentia potuisse excidere patet, quoque accommodatius altero loco futurum *dicam* consuetudini Tullianaest. Accedit, quod *dicam*, ita scriptum *dica*, facilius

in *dico*, quam *dico*, si fuisset a Tullio positum, in *dican* commutari potuit. Eundem errorem librari in or. de imperio Cn. Pompei C. XX. §. 60. commiserunt, quo in loco item pro *dico*, quae uolgaris scripturas, Erfurtensis libri auctoritate grauissima *dican* scribendum esse, in Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. LXXXII. docuimus. Prorsus ambiguum autem uidetur esse, utrum Cicero C. XIV. §. 33. in *medio foro*, quo ordine A uerba haec conlocat, an *medio in foro*, quem ordinem ceteri libri tucunt, et C. XXXI. §. 75. *poterat haec esse inuidia*, quemadmodum A scribit, an *haec poterat esse inuidia*, quae reliquorum codicum lectios, scripsit. Nam utroque modo uerba conlocare licuit. Sequendum tamen Ambrosianum duxi, qui et antiquiore aeuo quam ille, qui fons familiae secundae et tertiae extitit, scriptus esse, et ex integriore fonte, id quod C. II. §. 1. demonstrauimus, fluxisse uideatur. Aliter tamen iudico de scripturae diuersitate, quae C. X. §. 25. et C. XXXVII. §. 66. deprehenditur. Alterum horum locorum familiae secundae et tertiae codices ita scriptum exhibent: *Nam ut omittam illud, quod ego pro eo laborabam, qui ualebat ipse per sese, rogatio ipsa semper est gratiosissima, quae est officio necessitudinis coniuncta maxime*. Descedit ab iis Ambrosianus eo, quod pro *ipsa* scribit *haec*. Nemo non intellegit, alterutra scriptura si, de quo nego dubitari posse, a Tullio putetur profecta, alteram necessario non ex librari errore set correctione debere ortam existuari. Id autem fieri etiam ab eo potuit, qui antiquiorem codicem Ambrosianum scripsit; factum esse, ex loci sententia certo puto conligi posse, cui primo aspectu *haec* pronomen propter sequens relationem *quae* multo aptius quam *ipsa* respondere uideatur. Contra *ipsa* quamquam aptissimum sensum praebet, id quod in commentario docui, tamen multos obscurus dictum, quam ut ab librario pro *haec* esse positum ullam habeat probabilitatis speciem. Itaque et hoc loco codicis Ambrosiani auctoritatem neglegendam duxi, et altero illo (C. XXXVII. §. 66.), in quo pro uulgata scriptura, *haut scio, an plus mihi profuerit*, solus habet, *haud scio, an pluris mihi fuerit*; quae scriptura a sensu loci alienissimast.

§. 7.

Deficiente Ambrosiani auctoritate, qui paucos tantum huius orationis locos seruauit, maxima Banarici et Erfurtensis auctoritas est. Qui ubi consentiunt cum familiae tertiae codicibus omnibus, tantum intelleguntur auctoritatis habere, quantum codex princeps, qui fons familiae secundae et tertiae extitit, si seruatus esset, haberet. Eum autem codicem iam supra C. III. §. 1. docuimus corrupticulis aliquot fuisse deprauatum. Itaque solo illo consensu nunquam adduci possumus, ut scripturam, quam omnes familiae secundae et tertiae codices praebent, ob eam ipsam caussam genuinam credamus esse. Quamquam illud negari omnino nequit, eas scripturas, in quas familiae secundae et tertiae codices omnes consentiant, maximum partem eiusmodi esse, quae quin a Tullio ipso profectae sint dubitari non possit.

§. 8.

Porro eas quoque scripturas, quas B et E cum plurimis aut multis certe familiae tertiae codicibus habeant, fere semper in codice illo principe extitisse, ideoque alteras, quae in paucis deterioris illius familiae libris tantummodo sunt, aut ex correctione aut ex neglectentia librari ortas esse, uere meritoque statui potest. Contrarium enim si uerum putaremus, existumandum esset, et ab eo librario, qui ex codice principe illud descripsit exemplar, ex quo B et E sunt orti, et ab iis omnibus, qui libros exararunt, in quibus eadem atque in B et E scriptura extat, fortuito consensu uerba, quae in codice principe scripta erant, in eundem modum commutata esse. Quod cum prorsus sit inprobabile, nihil dubito, quin mendosae quoque scripturas, quas aliquot in locis B et E cum plurimis familiae tertiae codicibus habent, fere ubique ex codice principe propagatas, uerasque, quas pauci familiae istius codices habent, a correctore profectas esse contendam. Paucissimi tantum loci sunt, in quibus cum maxime procliuu errore uera scriptura a pluribus simul librariis in eundem modum deprauari posset, equidem non recusem, quin genuina scriptura ex codice principe deprompta et per paucos tantum librarios seruata exi-

stumetur. En omnis illos locos, in quibus manifesto B et E cum plerisque familiae tertiae codicibus in pravam scripturam consentiunt, paucis eiusdem familiae libris geminam Tulli manum exhibentibus.

C. XI. §. 27. *Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui, miles huius Q. Metelli; cui cum fuerit probatissimus.* Sic soli Mb, La, et H scribunt. Erfurtensis cum multis aliis libris pro cui habet utiiose qui; reliqui quibus scribunt. Bauaricus, de quo tacetur, non dubito quin cum Erfurtense faciat. Docui in commentario, necessario cui esse scribendum. Neque tamen eam scripturam in Mb, La, et H puto ex codice principe transisse, in quo nix quicquam certius est quam qui scriptum extitisse. Illud qui cum a sensu alienum esse intellectum esset, ab aliis in quibus, ab aliis in cui mutatumst, retentum a modestioribus tantum librariis. Saepissime autem uel in antiquissimis codicibus palimpsestis qui pro cui scriptum extare, testatur A. Peyron ad Lectt. Uarr. ad orat. pro Cluent. etc. p. 201.. Adde Garatonium ad or. Pison. C. XXIII. p. 365. ed. Neap.. Error ortus fortassis etiam ex eost, quod primitus quoi scriptum fuit, qua forma multo saepius, quam nunc uidentur editores putare, Cicero omninoque scriptores latini sui sunt. Cfr. Niebuhrius ad fragm. or. Fontei. p. 61 sq., et Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. LXXX.

C. XVIII. §. 44. *Neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quod eas tribus, in quibus hic maxime notus, non edideris.* Particulam negatiuam non, ad sensum prorsus necessariam, soli Ma, Lc, et ψ recte ante edideris habent. B et E cum multis aliis libris plane omittunt; nonnulli autem eas conlocant, quo loco uolgo ab editoribus male positam esse, in commentario demonstrari. Iam in quibus codicibus ante eas posita reperitur, in eos non dubium est quin ab librariis uel interpretibus inlata sit. Quod cum ita sit, nonne multo probabilius, in Ma, Lc, et ψ etiam felici casu per interpretem suo loco innectam esse particulam illam, quam, si fuisset posita in codice principe, tot librarios consentienter omissuros fuisse?

Eodem modo ab interpretis manu profectam ueram scripturam puto in his locis:

C. XXII. §. 53. *At nonnullas punctis paene totidem;* sic Mc, Lc, S, et ψ ; reliqui pro At utiiose habent An.

C. XXIII. §. 56. *Non quo mihi fas sit quicquam defugere;* sic referuntur S, ψ , et duo Lambb. scribere; reliqui pro defugere male habent effugere.

C. XXIV. §. 59. *An futuram esse filio meo, qui esset familia consulari;* sic Mc, Lc, et pauci alii; longe plurima pars librorum cum B et E male pro qui scribunt quia.

Ibidem. *Quae scripsit grauis et ingeniosus poeta;* hic quoque plerique cum B et E utiiose Quare pro Quae scribunt. Est autem haec permutatio frequentissima.

C. XXVI. §. 63. *Quid? alii quaestores non fecerunt?* Sic solus Lb, quem supra C. I. §. 3. certissimis exemplis manum interpolatricem expertum esse demonstrauimus; reliqui pro non habent nonne.

C. XXVII. §. 66. *Pressi forum; neminem etc.;* sic S et T et fortasse alii; longe plurimi cum B et E male eorum pro forum scribunt.

Ex codice principe ueram scripturam in his duobus tantum locis propagatam puto:

C. XXXVI. §. 88. *Ubi enim praesto fuissent mihi aut tam fortis consul;* sic Lc et ψ ; reliqui male pro fuissent, quod cur a plurimis librariis mutatum sit sponte intellegitur, habent fuisset.

C. XLII. §. 100. *Ui me, ui me, inquam, Plancius et complexu suo retinuit;* sic Ma, Mb, Lc, et F1; reliqui male semel tantum ui me scribunt.

Omis eos locos, in quibus aliquot familiae tertiae codices uerba omittunt, quae ambiguum potest esse utrum negligentia librari exciderint, an ab interprete addita sint. De iis infra Lib. II. c. 1. dicendi locus dabitur.

§. 9.

Bauaricum et Erfurtensem innumeris locis aliam atque familiae tertiae scripturam praebere, supra C. II. §. 2. ostensumst. Neque dubito, quin cuius uel primo aspectu paterit, in locis longe plurimis

cam, quam B et E habeant, scripturam genuinam esse, falsam autem et a librariis depravatam illam, quae in familiae tertiae codicibus extet. Nihilominus multis de causis non inutile duco, hic quoque uiam indicare et rationem, qua tractandi loci sint, in quibus familiae secundae et tertiae codices diuersa scripturas offerant. Dissentiunt autem B et E a reliquis codicibus quattuor potissimum modis: nunc alia quam illi uerba habent uel uerborum formas, nunc alio ordine conlocant uerba, nunc addunt, quae in illis desunt, nunc omittunt, quae in illis scripta extant. De additionibus et omissionibus infra dicemus, cum de his codicum scripturis exponetur, quae interpolationis suspitionem mouere possunt. Ibidem illi pertractabuntur loci, in quibus diuersa uerba, quae familiae secundae et tertiae codices habent, eiusmodi sunt, ut neutra esse menda ab librariis admissa uel corruptelae dici possint. In reliquis locis, ubi alterutra scriptura manifesto corruptelast, fere semper genuina in B et E seruata reperitur. Sine dubio ueram scripturam B et E seruauerunt in his locis:

C. I. §. 2. *me ipsi*; ibidem *hominem studiosissimum et dignitatis et salutis meae*; C. V. §. 12. *supplicari*; se etc.; C. V. §. 13. *populus Romanus ad ea te tempora*; C. VI. §. 14. *uidero, dicam*; C. VI. §. 16. *si dicere*; C. VIII. §. 21. *nostra municipia*; C. IX. §. 22. *non fucosa*; C. X. §. 24. *populum tributim*; C. XII. §. 29. *cum uidetis*; C. XII. §. 30. *a iuuentute*; C. XIV. §. 34. *Planci uox*; C. XV. §. 37. *copiosissime*; C. XVI. §. 38. *quid cum Ufentina*; C. XVI. §. 40. *concessum meorum iudicium*; C. XVII. §. 41. *non emenditici iudicis*; C. XVII. §. 42. *ut huic — ederes*; C. XVII. §. 43. *et ea uoluntas*; C. XIX. §. 46. *gratosi sint*; C. XIX. §. 48. *num possum*; C. XX. §. 49. *latum suffragium*; *diribitae*; ibid. *ain tandem*; C. XXII. §. 54. *a Plotio Peditio*; ibid. *crimen uocando*; ibid. *te producere*; C. XXVI. §. 65. *num quidquam esset*; C. XXIX. §. 71. *nihil timerent*; C. XXX. §. 74. *propter rei magnitudinem*; C. XXXI. §. 75. *mih i gitor obicies*; C. XXXII. §. 78. *sarpe concurrunt*; C. XXXIII. §. 82. *isti tuo crimini, meque*; ibid. *si quae forte*; C. XXXIV. §. 85. *in petitionem tuam*; C. XXXV. §. 86. *grauia atque magna*; C. XXXV. §. 87. *non scierint*, quae scriptura certe propius quam reliquorum ad genuinam Ciceronis manum accedit; C. XXXVIII. §. 92. *quantum a me haberet*; C. XL. §. 95. *a C. Vergilio*; C. XLII. §. 101. *gratias relaturum*; ibid. *de horum desiderio*.

Contra duo tantummodo loci sunt, in quibus B et E leuem corruptelam habent, reliquis libris genuinam scripturam exhibentibus. Alter legitur C. XIX. §. 47., ubi B et E male pro *Iam*, quod familiae tertiae codices habent, *Nam* scribunt; alter C. XL. §. 95., in quo B et E pro genuina lectione, quam reliqui libri seruauerunt, *extremum quod dixisti*, nitiose scribunt, *extremum in quo dixisti*. Qui error quam facile committi poterit, non opus est ut uerbo doceam.

Itaque ibi etiam, ubi B et E uerba aliter quam familiae tertiae codices conlocant, semper sequendam B et E auctoritatem duxi. Neque id sine idonea causa. Nam cum in iis locis, in quibus et sensu certo diiudicari potest, quo modo Cicero uerba et conlocari et conlocare debuerit, is ordo, quem sententia flagitat, semper in B et E seruatus reperitur, reliquis libris nitiose uerba conlocantibus: nemo non intellegit consentaneum fuisse, ut ibi quoque B et E auctoritati obsequerent, ubi et sensu decerni non potuit, utro modo a Tullio uerba fuissent conlocata. Accedit, quod in illis locis, quos Ambrosianus seruauit, is quoque in illo familiae secundae et tertiae codicum dissensu semper cum B et E, nunquam cum familiae tertiae codicibus facit.

Locis, in quibus sensus docet, quo ordine uerba a Tullio posita fuerint, hi sunt:

C. V. §. 12. *ad eum potius*; sic B et E; reliqui *potius ad eum*. — C. IX. §. 23. *huic obesse etiam*; sic B et E adsentiente Ambrosiano; reliqui *etiam huic obesse*. — C. XI. §. 27. *uitia mehercule Cn. Planci res eae*; sic B et E; reliqui *uitia m. res eae Cn. Planci*. — C. XXXI. §. 76. *non significarem dolorem meum*; sic B et E; reliqui *non dolorem meum significarem*. — C. XXXVI. §. 89. *quem — constat inuitissimis uiris bonis cecisse*; sic B et E; reliqui *quem — inuitissimis uiris constat bonis cecisse*.

Ambiguum est in his locis:

C. I. §. 3. *neque adrogo iudices*; sic B et E; reliqui *iudices neque adrogo*. — C. IV. §. 10. *tecum*

ita contendam; sic B et E; reliqui ita tecum contendam. — C. XI. §. 28. *legationem suam et mandata;* sic B et E; reliqui *legationem et mandata sua.* — C. XII. §. 30. *generis dico et nominis;* sic B et E; reliqui *generis et nominis dico.* — C. XVII. §. 43. *propter necessitudinem ac uiciniam;* sic B et E; reliqui *propter uiciniam ac necessitudinem.* — C. XX. §. 50. *Laterensis, si id;* sic B et E; reliqui *si id, Laterensis.* — C. XXIII. §. 55. *sed neque tu haec habes;* sic B et E; reliqui *sed neque tu habes haec.* — C. XXIII. §. 56. *more meo pristino;* sic B et E; reliqui *aliter et inter se dissentiunt.* — C. XXV. §. 62. *nemo est honore dignus;* sic B et E; reliqui *aliter et inter se dissentiunt.* — C. XXVI. §. 64. *aut clariorem aut gratiorem;* sic B et E; reliqui *aut gratiorem aut clariorem.* — C. XXVI. §. 65. *in iis locis solent esse;* sic B et E; reliqui *aliter et inter se dissentiunt.* — C. XXVII. §. 78. *idecirco minus iudices;* sic B et E, post *minus addentes libenter;* reliqui *iudices idecirco minus.* — *Ibid. quo me tandem in te animo putas esse;* sic B et E; reliqui *quo me tandem animo in te putas esse.* — C. XXVII. §. 90. *si unquam uitae cupiditas in me fuisset;* sic B et E; reliqui *si unquam in me uitae cupiditas fuisset.* C. XXVII. §. 91. *quod te esse in re p. liberum es gloriat;* sic B et E; reliqui *esse et es aliter conlocant.* — C. XXXVIII. §. 91. *sin autem aliquando sine ullo rei p. detrimento respicio etiam salutem;* sic B et E; reliqui *aliquando ante salutem ponunt.* C. XLII. §. 103. *per uos, per fortunas, per liberos uestros;* sic B et E; reliqui *per uos, per fortunas uestras, per liberos.*

De quibusdam horum locorum infra demum dicendum erit.

§. 40.

Dissentientibus inter se familiae secundae et tertiae codicibus eam fere ubique genuinam uidimus scripturam esse, quam familiae secundae codices, id est B et E, habeant. Sequitur, ut moncamus, quid de iis scripturis iudicandum sit, quas solus aut Bavaricus aut Erfurtensis praebet, altero cum familiae secundae codicibus consentiente. De additionibus et omissionibus pariter atque de iis lectionibus, quae interpolationis suspicionem mouere possint, hic quoque dicere nunc omitimus. Praeterea iam supra C. II. §. 2. adlatis exemplis planum fecimus, nunc B solum, nunc solum Erfurtensem genuinam scripturam seruasse, nunquamque eorum autem passim amanuensis negligentia leuibus quibusdam mendis depranatum esse. Ex quo conficitur, singuli cuiusque eam auctoritatem esse, ut scriptura, quam solus aut B aut E habeat, si sensui loci prorsus sit accommodata, altera autem neque apta satis sit et ex facili describentis errore oriri poterit, sine ulla dubitatione recipienda sit. Contra cauendum uehementer est, ne aliquo mendo, quod aut in B aut in E sit, ad adtemptandam uolgatam scripturam abutatur. In eam partem nonnumquam peccauit Garatonius. Ubi utraque scriptura sensui apta erat, eam recipiendam duxi, quam familiae tertiae codices tuebantur. In uerborum tamen conlocatione nonnumquam ambigebamus, utrum solus aut B aut E auctoritatem sequeremur, an eum retineremus ordinem, quo uerba in familiae tertiae codicibus adsentiente aut B aut E posita erant. Ut omne temeritatis crimen effugerem, hanc mihi scripsi legem, ut tum tantum unius duorum illorum codicum auctoritati obsequerem, cum ordo uerborum, qui in solo aut B aut E fuit, aut sensui solus uidebatur accommodatus, aut tam exquisitus, ut ab librario institutus existumari non posset. Itaque solo E auctore C. XXXIII. §. 80. non dubitanti scribere: *nihil est quod malim, quam me et esse gratum et uideri*, eum in reliquis codicibus omnibus scriberetur, et *gratum esse et uideri*. Tenendum tamen, de Buarici illius loci scriptura taceri, quem ego paene pignore posito contendere ansim cum Erfurtense facere. Contra solum Buaricum non sum secutus C. XXXIX. §. 93. pro uolgate ordine *memoriam et gratiam* querunt scribentem: *memoriam quaerunt et gratiam*. Facillime enim describentis oculus a uerbo *memoriam* statim ad uerbum *quaerunt* potuit aberrare, ita ut amanuensis scripto demum uerbo *quaerunt* interiecta uerba *et gratiam* se omisisse intellegeret et post *quaerunt* conlocaret.

§. 11.

Ubi B et E ita se inuicem dissentiunt, ut nusquisque partem reliquorum librorum secum consentientem habeat, e sola loci sententia iudicium fieri potest, utro modo Tullius scripserit. Quotiens a sensu

neutra scriptura aliena erat, difficiliorem et exquiritiorem recepi. In uerborum conlocatione non raro accidit, ut E cum plurimis uel omnibus codicibus iis, qui a me primum consulti sunt, a uulgato ordine recederet. Quibus in locis si ex silentio Garatoni conligi potuisset Bawaricum tenere uulgatum ordinem, cumque eo certum fuisset reliquos libros, qui ab aliis conlati sunt, consentire, fortasse ordo uulgatus retinendus fuit. Uerum cum Garatoni silentium hac in re nihil fere probet, exploratumque sit, eos, qui ante me codices ad emendandam hanc orationem contulerint, ad uerborum ordinem, qui in codicibus erat, minime attendisse: non dubitavi eo ordine ponere uerba, quo in multis uisusque bonis codicibus posita esse sciebamus, cum uulgatus ordo quorum codicum auctoritate niteretur, plane incertum esset. Accedit, quod in plerisque locis, nisi me omnia fallunt, is etiam a sententia postulatur uerborum ordo, qui in E plurimisque familiae tertiae codicibus est. Cfr. C. I. §. 2. *non cara fuerit*; ibid. §. 3. *petam a uobis iudices*.

§. 12.

Numquam accidit, ut aliam scripturam B, aliam E, aliam familiae tertiae codices praebent, ideoque triplex extaret scriptura, si exceperimus eos locos, in quibus alius uerborum ordo in B, alius in E, alius in tertiae familiae codicibus est. Uerum de his, qui ubique iustam interpolationis suspicionem moueant, infra dicendi locus erit. Excludo etiam, qui fortasse enipiam huc referendi uideantur, C. VIII, 19. *snorum municipium honore*, ubi B *honore* omittit, familiae autem tertiae codices *hospitum suorum honore* scribunt; et C. XIII. §. 32. *uictuatae equestris nominis*, ubi E *nominis* omittit, reliqui autem pro eo uerbo *ordinis* habent. Nam nec priore loco *honore* nec posteriore *nominis* quin librari errore omissa sint, dubium esse potest. Nihilominus de his quoque locis infra dicendum est.

§. 13.

Contra extant duo loci, in quibus et B et E inter se discrepant, et familiae tertiae codices denno aliter scribunt, set ita ut alii aliam scripturam praebent. Post ea, quae de cognatione codicum monuimus, facile erit intellectum, quam editores *) adhuc in eis tractandis ingressi sint uiam, eam minime probabilem esse. Prior locus legitur C. III. §. 7. et in codice Erfurtense sic scriptus extat:

*) Etsi editorum ad h. locum adnotationes mea sententia nullius fere preti sunt, tamen ne quid in mea editione desiderari homines quidam docti quererentur, ipsa eorum uerba hic describenda putau. *Quid? tunc aequum dignitatis iudicem putas?* Omnes libri manserunt, habent *tu inanam*; uulgati, *tu non inanam*; utraque scriptura mendosa, set antiqua propius adest a recta. Omnino legendum, *tunc aequum* etc. Sic enim dispartabat Laterensis: ubiqueque duo eundem magistratum petunt, qui superior est altero dignitate, is magistratum obtineat necesses, si populus aecus est dignitatis iudex; quod si non obtineat, largitione superiorem fuisse competitorem dicendum. At populus semper est aecus dignitatis iudex; et ego, qui dignatione Laterense superior sum, nihilo minus a Laterense in campo superatus sum. Largitione igitur me superauit Laterensis. M. Tullius Laterensis argumentationem sic infirmat, negando, populum semper aecum esse dignitatis iudicem. Tunc, inquit, aecum dignitatis iudicem populum semper esse putas? proinde quasi dicat, non semper est. Praeterea non ita locutus Latini, *iudex est inanis*, set *iudex est inicus*, quo modo infra non longe loquitur; neque *iudex non inanis*, set *iudex aecus*, aut *non inicus*. Cum haec olim notassem, homo bliteus et, quod grauius est, *κακοῦθης* hanc emendationem improbauit, et lectionem quandam uulgatam, quam commemorau, *tu non inanam*, tutari conatus est, iam antea a me reiectam et iure dampnatam; et grauis auctor scripsit, negationis particulam ad uocem *inanem* esse referendam, non ad uerbum *putas*: quasi aliter intellexerim aut omnino quisquam mortalis intellegat. *LAMBINUS. Quid? tu non inanam* etc.] Lambinus habet, *tunc aequum*; set ita nulli libri, in quibus tantum *tu inanam*, aut *tunc inanam*, ut forte fuerit, *tu ne inanam*. *GRUTERUS*. Franc. uterque et ed. prima, ut multi alii: *Quid? tu inanam* etc. Non nego *inanem* mihi quoque suspectum esse, ut et fuit Fuluio et Lambino, qui uere dicit, *inanis iudex* a latine loquentium consuetudine abhorrere. Ex solo Erfurtense hic locus est referendus, in quo legitur: *Quid tum? An* etc. Sed pro *tum* lego ex aliis libris *tu*. A Franci utroque et editione mea [omninoque ab omnibus codicibus] non quoque adest. In *tum*, quod est in Erf., *m* in aliis libris mutatum fuit in *in*, quod cum *an* postea coaluit, quibus alii syllabam *em* adiecerunt. Hinc natas corrupta, quae libros obsidet, scriptura: *tu an*

Quid tum? An dignitatis iudicem putas esse populum?

Baularicus pro *tum? An* habet *tu magni*; reliquorum codicum pars longe maxima *tu inanem*, pauci *lectionibus* eam admittere, quam Ursinus in vetere codice extare dixit: *tu grauem*. Nam hanc harrini docti potius correctionem, quam libri manu scripti lectionem esse, omnium certissimum. Vide quae supra C. I. §. 3. de codice Ursiniano dixi. Recentiores editores inde ab Ernesto omnes excepto Schutzius eam genuinam putarunt scripturam, quae in C et T reperit. Non recte. Nam ex eo, quod Erfurtensis *tum? an*, familiae autem tertiae codices fere omnes *tu inanem* scribunt, aperte intellegitur, in codice principe aliquid debere scriptum extitisse, quod harrum corruptelarum occasione praebuerit. Etenim quis tandem librarius suo pte ingenio existumari potest verbum *inanem* fuisse additum, quod omni modo absurdum est, si nihil eiusmodi in codice, quem describebat, scriptum fuisset? Nihil autem probabilius, quam id ipsum fere in codice, ex quo familiae tertiae libri orti sunt, scriptum extitisse, quod E habet *tum? an*. Ex eo iam Graevius corruptam, quae plerosque libros obsidet, scripturam esse ortam verissime indicavit. Nam *m* littera mutata in *in*, quae litterae postquam cum *an* coalescerat, adiecta *em* syllaba *inanem* scriptum est. Alii deinde librarii interrogationis indicandae causa *tu* pronomini *ne* particula adiecerunt. Itaque hoc equidem certissimum puto, in eo codice, qui fons familiae secundae et tertiae extitit, non ita locum hunc scriptum fuisse, ut in C et T, et in H et S scriptus est reperit. Confirmat hanc sententiam etiam Baularici scriptura, *tu magni* exhibentis, quae quo absurdior sensum praebet, eo minus potuit a librario codicis Baularici proficisci, si non simile quid in codice, quem describebat, positum fuisset. Ex quo autem illa lectio orta sit, certo sane dici nequit. Garatoni saltem sententia, cuius adnotationes ad h. l. in inum marginem reiecitimus, mihi non probatur. Equidem nihil dubito, quin mera depravatio sit eius scripturae, quam reliqui libri omnes exceptis C, H, S, et T, quos correctricem manu expertos esse iam alibi declaravimus, in codice principe extitisse extra omnem controversiam ponunt, id est, *Quid tum an*. Ac tum quidem quis intellegit ex *tune* fuisse corruptum, saepissime enim *tum* et *tune* confusa reperiuntur. Cf. Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. XXXIV. et LVII. Habemus igitur *Quid tune an*. Iam vero Ciceronem ita scri-

pro *an tu*. GRAEVIUS. Valde urantur hic libri. Abest a plerisque [immo ab omnibus] *non*. Erf. etiam omittit *inanem*: unde Graevius edidit, *tu an dignitatis* etc.. *Inanem* sine dubitatione vitiosum est, idque adgnoscat Gruterus. Ego aut Graevium sequor, aut legam: *tu idoneum dignitatis* etc.. Interea Graevium secutus sum, set omisi *an*, ad vitandum hiatus duriorum, quia in libris non est, nisi in Erfurtense, ERNESTIUS. Codices C, Steph., Barb., Barb., et meus, item prior Ven.: *quid tu inanem*. Rom., altera Ven., Naug., et Camer.: *quid tu ne inanem*. Manutius: *tu non inanem*, quod retinuit Gruterus, a librorum fide discedens: nam ego certe [et recte] Manutianum arbitror illud *non*, cum nullo in codice repertum videam. Nuper tamen extitit Ollivetus, qui omnibus desertis libris ederet, *quid? tu non dignitatis* etc.. Esset saltem recta emendatio, set pervertitur eo modo sententia, nec, si errandum erat, codices deerat errantes, quos cum Naugerio sequeretur. Pliceret mihi, quod mox e Mso profert Ursinus, *quid tu grauem*, nisi optimus Erf. utramque vocem adiectitiam esse suaderet, tam *inanem* scilicet quam *grauem*. Itaque rectus Graevium secutus Uerburgius et Lallemandus; potuit etiam esse: *quid tune dign.* etc., vel *tu dign.*, ut maluit Ernestus. Duas autem illas, quas dixi, voces non esse legitimas, ostendunt etiam quae c. 4. leguntur: *non enim comitis iudicat semper populus*, ibidemque: *comitibus praesertim aedilicis studium esse populi, non iudicium*. GARATONIUS I. Baularicus: *Quid? tu magni dign.*, h. e. *Quid tum? agni dign.*. Mendose *tum*, quod est etiam in Erfurtense; ex *tun?* pro *tune* factum *tum*. Alterum mendum *agni* ortum videtur ex *anne*. Ita lectiones emergunt duae: *Quid? tun? dign.*, et *Quid? ane dign.*. Nisi maus magni fuisse magnum, cum similiter in aliis videamus *inanem* et *grauem*. Quae omnia cum sint adiectitia, id restat, ut vel *tun?* vel *tu tantummodo* admittatur. Deest vero *an* etiam in codice Ursini, omnibusque Oxoniensibus, quorum duo habent: *Quid? tu dign.*, ut Ernestus optime, duo alii *tu inanem*, quattuor denique firmiter *tune*. Omnino *an* ex Graeviana lectione tollendum censeo. GARATONIUS II. Frid. Sal. Huldrick (in Progr. edito Anno 1798.) mihi quae unice vera videtur lectio: *Quid? tu dignitatis* etc., cum tota sententiae vis inest in ipso *dignitatis* vocabulo. ORELLIUS.

here non potuisse, ideoque ipsum illum codicem principem hoc loco interpolatione quadam auctum debere existimari, manifesto apparet. Cum iis autem viris doctis, a quibus profecta scriptura codicum C et T est, recentioribusque editoribus et *ne et an* dicere, mihi perquam temerarium videtur. Utramque enim particulam ab interprete adiectam esse, minime vero similest. Contra solam *an* particulam si ut spuriam expellimus, quod fecerunt ii, qui codices II et S exararunt, et sententia loci optime se habebit neque a codicum auctoritate longius quam par est recedemus. Nam postquam *tunc in tum* fuit mutatum et cum antecedente *quid* perperam coniunctum, quid tandem facilius fieri potuit, quam ut librarium vel interpres interrogationis indicandae causa ante sequentia *An* poneret? Sic in hac ipsa oratione C. XXVI. §. 63. mala verborum coniunctione deceptum librarium pro *non fecerunt* scripsisse *nonne fecerunt* certumst. Neque dubito, quin idem ibi *ne* adiecerit librarium, qui huc loco *an* iniecit. Sententiam autem quod adinet, falso Orellius, qui *Quid? tu d.* scripsit, praecunte Hildrico propterea negavit *tunc* aptum esse, quod tota sententiae nis in *dignitatis* uocabulo inesset. Nam esse etiam in pronomine *tu* uim quandam, ex eo perspicitur, quod in initio interrogationis positumst. Non rarum autem ut duo vel plura etiam uerba in una cunctatione interrogatiua praecipua ui oriantur. Sic Cic. Tusc. Quaest. I, 15, 22.: *Quid in hac re p. tot tantosque uiros, ob rem p. interfectos, cogitasse arbitramur? isdemne ut finibus nomen suum, quibus uita terminaretur?* Quo in loco et *isdem finibus* et *nomen et uita* praecipuum uim habent. Adde Cic. Orr. Partt. c. 20. §. 68. *Quid? tu aliamne censes et non eandem, quaest exposita, ut ex eisdem locis ad fidem et ad inueniendum ducantur omnia?*

Alter locus legitur C. XXIV. §. 59. et in codice Erfurtense, cui Ox. C. accedit, siue scriptura extat: *Quamquam ad praeepta aetas non est grauis*; Bauaricus pro *grauis* habet *gnarus*, reliqui fere omnes *gnatus*, pauci *gnati*, pauciores *generatus*, unus *gnata*. Ac primum quidem, ne quis codicis C, qui cum Erfurtense solus consentiat, aliquam auctoritatem putet esse, monendumst, quae hic in illo libro extet scriptura, eam minime ex eo codice, qui parens familiae tertiae fuit, in illum translata, set a correctoris manu profectam esse necessario statui debere. Uide quae supra C. II. §. 3. monui.

Editores, quorum ad h. l. adnotationes integras in inum marginem reuicimus *), triplicem potissimum huius loci conformandi uiam ingressi sunt. Lambinus, qui nondum Erf. scripturam nosset, ita

*) *Ad praeepta aetas non est nati* Libri ueteres habent, *ad p. aetas non est generatus*; quod subindicat, hic aliquid subesse ulceris. Hoc igitur sanet lector eruditus. Quidam [homines docti] sic legunt, *aetas apta nati*, seu *gnati*; ego autem sic potius, *ad praeepta apta aetas non est nati*. Credibile enim, uocem *apta* omissam esse a librario errante propter similitudinem uulgarum litterarum uocis *praeepta*. LAMBINUS. *Erf. actus non est grauis*; non ad illam grauem aetatem uenit, quae possit haec praeepta intelligere. Cic. de senect.: *Ut enim infirmitas puerorum et ferocitas iuuenum et grauitas iam constantis aetatis: sic senectutis maturitas naturale quoddam habet, quod suo tempore percipi debeat.* GRAEVIUS. *Grauis* id est satis constans. Sic Ms. Erf. Edd. *pr. gnatus*, unde factum *gnati s. nati*, primum ab Aldo. Superuacuum erat addere nomen filii, et dixisse *fili* uel *pueri*. Uestigia hrae lectionis sunt in lectione ueteris *gnatus*. ERNESTIUS. Hunc persanasse lorum arbitror Pareum in Uex. Crit. p. 429, siue Gifanium nominari mauis, ex quo ille profecit, cum legit, *quamquam ad praeepta aetas non est*, eiecto illo plane uocabulo, in quo uariatur. Frustra *grauis* a Graeuio et Ernesto probatur, quae ceteris tolerabilior est glossa; monstra uero sunt illa, *generatus*, et *gnatus*, quod est in Rom. et priore Uen., in meo cod. et in Barb. a manu prima: nam in hoc emendatum, in meo adscriptum est *gnati*, quae uulgata fuit lectio usque ad Graeuium, deinde ad Ern. usque resumpta. Etiam forte [nihil inprobabilius] *generatus* glossa fuit uocis *ortus*; certe uis ellipsis loci supplet Erfurtensis. Quid autem clarius, quam hoc, *aetas ad praeepta illi non est?* hunc splendorem, si *grauis* addere uolueris, infusaueris. *Apta* potius, *idonea* subaudiatur, ut in uolgata. Similia dabo ad c. 42. pro Sest. [quae infra descripta uidebis]. GARATONIUS I. Hir libri plane omnes corrupti sunt. Bauaricus *aetas non est gnarus, quare* etc.. Nos iam olim Gifanio uocem illam inopportunam eicienti, quae sanari non potest, ad sensi sumus. *Aetas ad praeepta non est*, uimur idonea. GARATONIUS. Locus difficilis cum propter codicum discrepantiam, tum quod in nulla lectione. quaecumque demum defenditur, idonea sententia iussu uidetur. Siue enim *grauis* adsumas post *non est*, siue idonea

hunc locum scribi volebat: *ad praecipua apta aetas non est nati*. Graevius recepit, quod in Erf. repererat, secumque consentientis habuit Ernestium et Schutziuum. Garatoniis, quem secutus Orellius est, praecedente Parvo *gravis* eiciendum putavit, ideoque hanc veram credidit scripturam esse: *quamquam ad praecipua aetas non est*.

Dupliciter peccarunt, qui Parei iudicio subscripserunt. Prior error hic est, quod verbum *gravis*, quod in Erf. est, ab interprete potuisse proficiisci putarunt. Qui cum ipsi non illud verbum, set *apta* uel *idonea* supplendum esse dicerent, profecto eodem modo sibi debebant persuasum habere interpretem etiam, si quid addidisset, non *gravis* set eiusdem modi verbum fuisse adiecturum. Alter error in eost positus, quod reliquorum codicum scripturas pro nihilo putauerunt. Eas si diligentius considerassent, omnis unice codicis Erfurtensis scripturam confirmare intellexissent. Reuera autem omnium codicum exceptis E et C duplex tantum scripturas, aut, si acrius loqui uolumus, una tantummodo; altera Bauarici, qui scribit *gnarus*, altera plurimorum familiae tertiae codicum, qui scribunt *gnatus*. Quae in aliis pessumae notae libris extant scripturae *gnati* et *gnata*, cae, si quicquam certumst, ab librariis male sedulis, qui *gnatus* sensu carere intellexissent, ortas esse certissimumst. Neque puncto temporis dubitari potest, quin, quod duo corruptissimum libri, Pb et Pc, quibus Lambiniiani accedunt, habent, *generatus*, mera deprauiatio uerbi *gnatus* sit. Relinquantur igitur duae scripturae, *gnarus* et *gnatus*, quarum neutram ab interprete profectam esse, luce meridiana clarius est. Itaque negari prorsus nequit, debuisse in codice principe aliquid scriptum fuisse, quod in has duas scripturas deprauari potuerit. Iam quid tandem uero similis est, quam scriptum ibi fuisse *gravis*, fortasse sic exaratum, ut singularium litterarum ductus non satis praesentem agnosci? Id quam facile tum in *gnarus* tum in *gnatus* potuerit mutari, intellet, qui meminerit, primum super *i* litteram punctum in antiquioribus codicibus, qualis fuit codex ille princeps, non poni, porro *r* litteram proclium errore cum *n* confundi potuisse, postremo *r* et *i* litteras ab *i* littera leuissimum differre. Quae cum ita sint, quaeuis explicandi potius temptanda uiast, quam ut mutetur scriptura codicis Erfurtensis, quem saepius solum integram Tulli manum conseruasse, supra ostensumst. Esse autem reuera scripturam illam sensui accommodatissimam, in commentario satis a me demonstratum puto esse, ita ut neque Lambini neque Baki coniecturas uerbo refutare amplius opus sit.

intellegas, quod Gar. commendat: neutrum bene Latinum esse contendo, quaeque Gar. adfert exempla, omnia aliena esse. Fac tamen sic posse dici, quid istuc tandem erit, soleo filio meo praecipere, quamquam nondum percipere potest praecipua? Audacem proponam coniecturam, set quae aliis fortasse meliora excogitandi uiam ostendat: *quamquam ad praecipua satis est actum*. BAKIUS. Qui uellem meliora excogitasset. Garatoniis ad or. Sest. c. 42. p. 176. ed. Neap. haec monuit: „IV. in Uerr. 56. *ualuas*, quae olim ad ornandum templum erant maxime: neque enim puto ibi sumendum ex seqq. *factae*, cum praesertim similiter ibid. 15. *ad eam rem istos frutes Cybirates fuisse*, ubi genuinum Catonis locum de R. R. c. 125. profert Hottomannus. Adde III. de Nat. D. 54.: *eique laneum pallium iniecit, cum id esse ad omne anni tempus diceret. ubi aptum* interpretes interposuerant. Hinc formulas huic simillimas habemus, quae per se denotant, cui quidque insernant, ueluti *serui ad remum*, *ad cyathum*, *milites ad nauis* etc.. Ex his explicari fortasse potest Liuianum illud I, 54. *Romast ad id potissimum uisa*; ubi Gron. et Drak. malunt *potissima*, H=umam, *aptissima*. Id tamen fiet apertius, si pro *est* rescribas *esse*." Recte autem Bakius nullo horum locorum scripturam *ad praecipua aetas non est* defendi contendit. Docerem id copiosius, nisi satis iam ostendissem, hanc, quae a Garatoniis probata sit, scripturam uel ob codicum auctoritatem omnium, qui *gravis* a Tullio esse additum manifesto ostendunt, necessario esse reiiciendam.

LIBER SECUNDUS.

DE

INTERPOLATIONIBUS.

In corruptelis illis, quibus omnia M. Tulli scripta deprauata ad nos peruenerunt, numerandae etiam interpolationes sunt. Quae menda etsi multo difficilior quam ceterae corruptelae tolli solent, tamen remouendorum eorum non secus ac ceterorum duplex potissimum ratio est, ita ut aut codicum ope, aut coniectura expellantur. Atque eorum quidem argumentorum, quibus ei, qui sine codicum auctoritate uerba, quae in antiquorum scriptorum operibus scripta extant, spuria esse euincere uelit, utendum sit, nemo non intellegit, ubique idem genus eandemque nim esse. Alia contra illorum argumentorum ratio, quae ex codicum scripturis deponuntur. Nam nisi quae singulorum codicum praestantia sit et auctoritas, perspectum exploratumque habemus, fieri non potest, ut non sapissime scripturis eorum in tractanda illa artis criticae parte abutamur turpissimosque in errores incidamus. Atque in eam rem non raro ab orationis Plancianae editoribus peccatum uidetur, qui quae in codicibus, quorum nulla debebat esse auctoritas, ommissa uerba erant, tenere spuria iudicauerint, ab ipsius autem Ciceronis manu profecta existumarint, quae sola codicum auctoritas ab interpretibus addita esse euincit. Accedit, quod nonnumquam idem libri, qui reliquis librorum mendis cum maxime immunes sunt, multo magis interpretum additamentis aucti sunt, quam illi, quos describentium corruptelis mirum quantum refertos uidemus. Cuius rei ignoratio non paucos homines doctos inpulit, ut quae a Tullio scribi nullo pacto potuerunt, ea genuina esse sibi persuaderent.

Quam ob rem uisum est, diligentissime hic exponere, quae codicum scripturae interpolationis suspicionem mouere deberent quaeque non deberent, omnisque locos, qui ad hoc genus pertinerent, hac singulari dissertatione tractare. Praeterea non incommodum putauimus, eos quoque locos, quos sola loci sententia interpolationis nomine suspectos reddere uisat, omnis capite secundo proponere, eorumque duos, in quibus tractandis longiore opus erat disputatione, quam quae commentario apte posset inseri, diligenter ibi examinare.

CAP. I.

DE

CODICUM SCRIPTURIS, QUAE INTERPOLATIONIS SUSPICIONEM MOUERE DEBEANT QUAEQUE NON DEBEANT.

§. 1.

Quae uerba cum Banarico et Erfurtense plurimi familiae tertiae codices omittunt, ea, si non potuisse facili oculorum aberratione omitti patet, quin spuria sint, nullo modo dubitari potest. Nam cum supra

ex alio fonte familiae tertiae codices quam B et E ortos esse docerimus, ei, qui verba illa gemina putaret, plurimos librarios statendum esset fortuito consensu eadem verba omisisse, quae qui factum sit ut omitterentur, nulla probabilis reddi ratio potest. Quod cum verendum non sit, ut quisquam statuat homo sanus, solum istum plurimorum codicum consensum apparere certum praebere interpolationis indici-um, etiamsi loci sententia non ea sit, quae additis verbis illis prorsus corrumpatur. Itaque nihil equi-dem dubitavi primum in his locis adsentientibus Garatonio et Orellio ea expellere verba, quae plerique libri cum B et E omittunt:

C. V. §. 13. *mihī paulo ante diligentius supplicare*; cum B et E, multisque fam. tertiae codd. ante, loci sententiam evertit, omisi.

C. XXII. §. 54. *Sed tamen tu an Plotium, virum ornatissimum, in idem crimen uocandum iudicas? an dicis, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus?*

Sic ante Garatonium hic locus scribebatur. Uidit autem ille primus, verba *an dicis*, quae cum B et E omnes fere fam. tertiae codices omittunt, postquam *uocando*, quod postulante sententia ex B et E restituendum erat, in *uocandum* mutatum esset, ab interprete male sedulo addita esse. Adnotationem eius in commentario cum lectoribus communicauimus.

C. XXXIX. §. 94. *obtemperem et paream? Neque enim inconstantis puto, sententiam tamquam aliquod nauigium atque cursum ex rei p. tempestate moderari. Ego uero etc.*

Hic quoque primus Garatonius sensit totum membrum *Neque enim — moderari*, quod cum B et E plurimi fam. t. codices non agnoscunt, depromptum ex orat. Balb. c. 27. ab interprete margini adscriptum et ab inductoribus librariis in textum receptum esse.

Eadem de causa eodemque iure C. VI. §. 15. *in praeposito ante tanto nos inpetu studiorum* omitti debebat, id quod ego primus ex eorundem codicum auctoritate feci.

Atque eadem causa impedimento fuit, quominus verba quaedam, quae in uno alterone codice ego primus addita uidi, licet per se spectata a loci sententia non essent aliena, recipere auderem. Ita non sum obsecutus soli Laurentiano secundo, qui C. IX. §. 22. *pro legatione testimonio*, quae plurimorum librorum scripturast, *legatione testimonioque*, et C. VIII. §. 20. *pro quid ego de me, de fratre meo loquar?* quae reliquorum omnium scripturast, *quid ego de me, quid de fratre meo loquar?*, quemadmodum Graeui olim ex coniectura scribendum uidebatur, scribit. Etenim prorsus incredibilest, verba illa, si in codice principe fuissent scripta, et ab eo librario, qui diligenter codicem principem descripsit, et a tot familiae tertiae codicum librariis omisa fore. Accedebat, quod Laurentianum secundum saepe manu interpolatricem, nec cam plane inductam expertum sciebam esse. Exempla uide in descriptione istius cod. Lib. I. c. I. §. 3.

Idem ualet de Francio primo, ex quo temere Schutzium C. X. §. 26. *confectum post fluctibusque* recepisse, quibus iam sponte intellegit.

§. 2.

Longe alia eorum locorum ratioest, in quibus unum aut plura verba procliui errore a multis librariis consentienter omitti potuisse intellegimus. Eiusmodi verba cum a B et E accedentibus uel multis uel paucis familiae tertiae codicibus ommissa uidemus, nisi sententia loci spuria clamet esse, minime debent ab interprete profecta existomari. Itaque iure meritoque contra B et E plurimorumque fam. tertiae codicum auctoritatem in quattuor his locis paucissimorum librorum scripturam a me receptam credo.

C. XXI. §. 52. *nihil est enim, mihī crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico?* etc. Quo in loco cum B et E omnes fere fam. tertiae codices semel tantum uerbum *detractum* habent.

C. XXIII. §. 57. *ut aut neglegatis aut dissimuletis.*

Idem fere libri hic *aut ante neglegatis* omittunt, quod quemadmodum cur excidere poterit, in

promptust uidere, ita, si non fuisset a Tullio scriptum, quomodo interpreti addere in mentem venire potuerit, plane non perspiciat.

C. XLI. §. 100. *ui me, ui me, inquam, Plancius et complexu suo retinuit.*

Pauci fam. tertiae codices ita scribunt, reliquis semel tantum uerba *ui me* habentibus. Uerum et uerbi *inquam* significatio docet necessario bis fuisse ponenda, neque qui factum sit, ut a tot librariis omitterentur, cuiquam potest obscurum esse.

C. XXXVI. §. 88. *Uincit autem improbos a bonis, fateor fuisse praeclarum, si finem tum uincendi uiderem, quem profecto non uidebam. Ubi enim praesto fuissent etc.*

Hic quoque inprobo Garatoni Orellique iudicium, qui uerba *quem profecto non uidebam*, cum in B et E aliisque fam. tertiae codicibus desiderarentur, pro spuris habuerunt. Atqui sunt illa, id quod in commentario docui, ad sententiae integritatem paene necessaria, et facillime errore, oculis descriptum a *uidebam* ad uerbum *uiderem* aberrantibus, omitti potuerunt.

§. 3.

Paucissimi sunt loci, in quibus B et E aliquid omiserint, quod in familiae tertiae codicibus omnibus scriptum extet, iique omnes eiusmodi, ut librari potius, qui codicem exarauit, unde B et E sunt orti, negligentia ea, quae B et E omittunt, excidisse, quam ab interprete in familiae tertiae codices inlata esse probabile sit. Loci hi sunt:

C. IV. §. 10. *eos, qui suffragium ferant, quid cuique ipsi debeant, considerare saepius, quam quid cuique a re p. uideatur deberi.*

Hic B et E pro uerbis *uideatur deberi* tantum scribunt *debeatur*, quam scripturam Orellius recepit. Nollem factum. Quem enim interpretem credibilest pro *debeatur*, si id fuisset scriptum, *uideatur deberi* fuisse positurum? Contra si errore quodam uerba *uideatur deberi* transposita erant, facillime in *debeatur* coalescere poterant.

C. VII. §. 17. *Hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascere, qui longissime a te asuit.*

Pronomen *tu*, quod B et E omittunt, et excidere facillime sequente *huic* potuit, neque ab interprete additum esse probabilest.

C. XXXIX. §. 69. *cum quidem non dubitaret et consul et homo nobilissimus patronum illum et suum et familiae suae nobilissimae dicere.*

Quo in loco nolui cum B et E *suae* pronomen omittere, quod neque deesse potest uideatur, de qua re in commentario monui, et praecedente nomine *familiae* facillime excidere potuerit.

C. XXXI. §. 76. *Uide, quam me uerbi tui paeniteat.*

Neque usus loquendi permittere uidetur, ut *me* pronomen hic B et E auctoribus abiciatur, neque non perspiciamus, uerba *quam me* sic scripta quame prolixi errore in *quam* potuisse deprauari.

C. XXXIV. §. 81. *qui in caussis ponderandis omnis fere repudiatis.*

Hic quoque nihil uerosimilius, quam in praepositionem, ita scriptam *i*, ob praecedens *qui* pronomen negligentia descriptibus omissam esse. Neque enim abesse salua sententia posse, in commentario a me demonstratum puto.

§. 4.

Uchementius etiam errabit, qui quae uerba solus uel B uel E omittit, ab interprete putabit profecta esse. Nam cum nullus librariorum etiam diligentissimorum error frequentior fuerit, quam ut genuina scriptorum uerba passim omitterent, cumque certum sit exploratumque ab isto errore neque Bauriaci neque Erfurtensis librarium innumera fuisse: unius libri, aliquod uerbum omittentis, numquam ea potest auctoritas esse, qua ad eicienda, quae praeterita omni interpolationis suspensio uacua sunt, uerba utamur. Omittit autem solus B in his locis ea uerba, quae diductis litteris scripsi:

C. III. §. 6. *si te aut a Plancio.* — Ibid. *dignitate potuisse superari.* — Ibid. *ad quam me caussa ipsa deducit.* — C. VIII. §. 19. *in quibus est etiam luuentia.* — Ibid. *suorum municipum*

honore lactari. — C. X. §. 25. *quae est officio necessitudinis coniuncta maxime.* — Ibid. *non potentia mea, set causa rogationis fuit gratiosa.* — C. XVIII. §. 45. *neque uero tam durus in plebem.* — C. XX. §. 49. *deinde habere coepit subito praeter opinionem omnium.* — C. XXVII. §. 65. *quasi qui omnia sciret.* — C. XXXV. §. 87. *edictoque suo non luctum.* — C. XL. §. 96. *uide nunc caliginem temporum illorum.* — C. XLI. §. 97. *Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi.* — Denique Garatonius ad C. XXX. §. 72. *quae si non essent, uererer, credo etc.* monuit: „duodecim uerba desunt hic in Bau., in quibus hoc [uererer] est.“

In plerisque horum locorum eum uerba, quae B omittit, ad sententiae integritatem necessaria esse patet, ideoque librarium praestantissimi illius codicis omisisse uerba quaedam, quae Ciceronis auctoritate comprobata sit: non possum ego Garatonio et Orellio adstipulari, qui cum alia codicis illius auctoritate expellenda uerba censuerunt, tum maxime uerbum *accessi*, quod C. XLI. §. 97. post *moenia* positum omittit. Quod uerbum nunquam inutiliter adiectum putasset Garatonius, nisi in codice, cui nimis fauebat, abesse nidiasset. Equidem neque absolutam satis orationem omisso uerbo illo puto, neque interpretet, si non fuisset a Cicero scriptum, eiusmodi quid adiecturum fuisse mihi persuadere possum.

Non minus errare eum arbitror, qui, quae uerba solus Erfurtensis non habet, quotiens ad orationis integritatem non prorsus sint necessaria, ab interprete adiecta esse statuat. Nam in eo quoque omnia reperiuntur, quae sola describentis negligentia excidisse certissimum est. Omittit autem in his locis ea uerba, quae diductis litteris scripta sunt:

C. II. §. 6. *aut optime de me meriti salus deserenda est.* — C. III. §. 8. *qui praeripit uis non est.* C. XIII. §. 32. *ea primum uelustate equestris nominis.* — C. XIV. §. 34. *set cum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius.* — C. XIV. §. 35. *stomachor uero, cum.* — C. XXX. §. 74. *ne aut proferre uidear ad tempus.* C. XXXIII. §. 80. *reliquarum. Quid est pietas, nisi.* — Ibid. §. 81. *ubi alius aut doctus est.* — C. XXXVIII. §. 88. *si finem tum.* —

Populam etsi frequenter ab interpretibus additam constat, tamen neque §. 6. neque §. 81. Erfurtense auctore ciciendam puto, cum non minus frequenter propter compendium, quo scribebatur, iniuria omissam ab libris esse sciamus. Accedit, quod neutro in loco ulla idonea caussat, ob quam abesse eam malimus. Attamen duo sunt loci, a me paulo ante consulto omitti, in quibus solius codicis Erfurtensis scriptura, aliquid omittentis, unice uera mihi uidetur. Eorum alter C. XXIII. §. 44. legitur et ante me in edit. omnibus, excepta Orelliana, sic conformatus extabat: *quibus hic maxime notus erat.* Eieci hic uerbum *erat*, quod Erf. omittit, non tamen propterea tantum, quod in Erf. non est, set aliis iisque grauioribus connotus caussis, quas infra expositurus sum. In altero loco, qui C. XXI. §. 51. extat, Garatonius iam, quem secutus Orellius est, uolgatas scripturas, *qui duabus aedilitatis acceptis repulsis*, ferri nix posse necessarioque ad fidem codicis Erf. emendandam nudit, qui uerbo *acceptis* omisso *aedilitatibus repulsis* scribit. Garatoni adnotatio commentario insertat. Addo hoc, in uolgata scriptura illud quoque insolens uideri, quod nomen *repulsae* cum genitio *aedilitatis* coniunctum est. Coniungitur quidem nomen illud nonnumquam cum genitio hominis, qui fert repulsam, nerum cum genitio rei, a qua quis repellatur, nunquam nec coniunctum uidi nec coniungi apte uidetur posse. Dicitur potius et recte *repulsa aedilitia*, quo loquendi genere saepe Tullius usus est.

§. 5.

Accidit adeo, ut in aliquot locis nunc B cum omnibus familiae tertiae codicibus, nunc E cum isdem uerba quaedam omiserint, quae quin ex ipsius Ciceronis ore nenerint, minime potest dubitari. Factum hoc in quinque locis est, ita tamen, ut in omnibus uerba illa, quae solus aut B aut E habet, facillimum maximeque procliu errore excidere potuisse appareat. Seruauit autem solus E integram Ciceronis manum in tribus locis, C. XXXII. §. 78. pro uolgata lectione, *an cum populus Romanus scribens, an cum patres conscripti*, ipso Bauarico male uocem *conscripti* omittente, C. XLI.

§. 98. *huic, quae pro salute mea fecerit* particulam *autem*, quae ad sensum necessariast, post *huic* addens, et C. XLII. §. 101. *set de horum erga me benevolentia* scribens, ubi ipse Ban. eum aliis nitiose *set horum* etc. habet. Contra Bauaricus C. V. §. 12., quem locum supra addulimus, nouem solas uerba addit, quibus omissis manca prorsus oratio lit, et C. XXVII. §. 67. *nunquam ex urbe is afuit* scribit, ubi reliqui *is* omittunt, quod cum praecedente noce *urbe* arctius coniunctum si fuerat, ita ut *urbis* scriberetur, feri nix potuit, quin a librariis deleteretur. Neque enim ab interprete pronomen illud additum esse credibilest, quem certum potius est, si quid explicandi causa addendum putasset, nomen *Planci* fuisse adscripturum.

Contra errare eos mihi persuasum est, qui C. XXVII. §. 67. in Bauarici scriptura, qui in uerbis, *fuit in oculis; petiuit*, ante *petiuit* uerbum *fuit* repetit, aptius aliquid uerbum, quod a librariis corruptum sit, latere arbitrantur. Mea sententia factum hic est, quod saepenumero accidit, ut uerbum describentis negligentia bis poneretur, quod semel erat ponendum.

§. 6.

Perpauci reperuntur loci, in quibus solus B aut E cum plerisque familiae tertiae codicibus uerba quaedam omittat. Ac fortasse pauciores etiam uel nulli prorsus essent, si omnes ex Bauarico enotatae et nobiscum communicatae scripturae essent. Certe in iis locis omnibus, in quibus Erfurtensem uideamus cum plurimis familiae tertiae codicibus uerbum aliquid omittere, Bauarici quae sit scriptura, a Garatonio non admonemur. Errauerit autem, qui ex silentio Garatoni Bauaricum cum nolgata consentire scriptura concluderit. Certumst enim, multas Bi scripturas, quae Garatonio primo aspectu prorsus nitiosae essent nisae, non esse ab eo commemoratas. Itaque equidem in ea potius sententia sum, ut Bauaricum si non in omnibus, certe in plerisque locis, ubi nunc Erfurtensem tantum cum plurimis fam. tertiae codicibus aliquid omittere docemur, idem non agnoscere uerbum credam. Eiusmodi hi tres loci sunt:

C. XXIII. §. 57. *nihil est autem tam uolucere, quam maledictum; nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, [nihil] latius dissipatur.*

Ibidem. *set si quid sine capite manabit, aut [si] quid erit eiusmodi, ut non extet auctor.*

C. XXIV. §. 59. *quae scripsit grauis [ille] et ingeniosus poeta.*

In omnibus his locis Erfurtensis cum plerisque fam. tertiae codicibus ea uerba, quae unciis inclusi, omittit; Bauarici quae sit scriptura, ignoramus. Ac primum quidem neminem fore puto, qui non intellegat, multo facilius illa ab interprete addi, quam, si fuissent in codice principe perscripta, a tot librariis omitti potuissent. Deinde uero, licet quae in primo ac secundo loco omittuntur uerba, primo aspectu non uideantur abesse posse, quae ipsa putanda caussast fuisse, ob quam ab interprete adderentur, tamen necessario debere expelli apparet, si, id quod perquam uerosimilest, in primo loco *nihil* ante *citius* positum, et in secundo *quid* pronomen ante *erit* nunc conlocatum, ab interprete adiecta esse statuamus. Quo facto in primo loco oratio optime ita procedit: *nihil facilius emittitur, citius excipitur, latius dissipatur*, in altero ita: *set si quid sine capite manabit, aut erit eiusmodi, ut non extet auctor*. Saepissime autem istiusmodi uoculae ab interpretibus repetitae sunt. Sic in hac ipsa oratione C. XXVII. §. 67. omnes fere fam. tertiae codices nitiose scribunt: *at ualuit adsiduitate, at ualuit seruandis amicis, ualuit liberalitate*, cum *at* particula post *adsiduitate* posita, nisi etiam post *amicis* repetatur, repeti nullo pacto possit. Atque ibi quidem non dubitarunt plerique recentiorum editorum particulam illam, post *adsiduitate* positam, delere, ex auctoritate Bau. et Erf. codicum hoc se facere arbitrati, qui pro *at ualuit seruandis* scribunt *ualuit adseruandis*. Quae scriptura etsi confirmat eorum sententiam, qui *at* particulam omittendam putant, tamen, ut hoc obiter addam, sine dubio ex eo ortast, quod *at* particula super *ualuit* ab interprete posita fuit. Ilinc is librarius, qui codicem, ex quo fam. tertiae libri orti sunt, exarauit, *at ualuit* scripsit, ille autem, a quo exemplar, ex quo B et E originem duxerunt, scriptumst, errore quodam *at* cum sequente uerbo *seruandis* coniunxit, unde factum deinde *adseruan-*

dis est. Nihil hac coniectura probabilius esse, ex iis etiam, quae §. 8. monebuntur, apparebit. Porro simili modo utiuse in or. Pison. C. XVI. §. 37. etiamnunc scribitur: *nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non inperatas, non neces sociorum, non caedis hospitum* etc., cum et usu loquendi postulante et optimis codicibus auctoribus pro altero *nondam* necessario non scribendum fuerit.

§. 7.

Uix opus est, ut moneam, nullam debere eos locos interpolationis suspicionem monere, in quibus aut B aut E cum uno alterove familiae tertiae codice verba eiusmodi omittat, quae proclivi errore a multis potuisse librariis omitti intellegitur. Uide, quae supra L. I. C. III. §. 4. monuimus. Itaque nulla prorsus auctoritas Bauarica potest esse, in his locis cum paucissimis fam. tertiae codicibus ea verba omittentis, quae unciis inclusi.

C. IV. §. 9. *et quadam [etiam] temeritate.* — C. V. §. 13. *ad ea [te] tempora reuocauit.* — C. XI. §. 27. *hic [est] enim, qui adul.* — C. XXXII. §. 78. *nam [hoc] quidem abhorret a uirtute uerbum.*

§. 8.

Nihil crebrius in hac oratione factum uidemus, quam ut B et E uerba addant, quae familiae tertiae codices omnes omittunt. Ea nunc receperunt editores, nunc pro glossis habuerunt, a uero non raro aberrantes. Non dubito autem, quin rectius indicassent, si illud explicare studuissent, quod nemini non uehementer mirum debet uideri, qui factum sit, ut tam multis in locis aliquot uerba in fam. tertiae codicibus deesse reperiantur, quae plerumque neque oculorum aberratione neque alio proclivi describentium errore omitti potuisse apertumst. Ac uidetur profecto haec res Ernestium certe adduxisse, ut multa ex uerbis illis, quae re diligenter considerata ne abesse quidem salua sententia possunt, recipere tamen recusaret. Atque eomet ipse parum afuit quin in eundem errorem incidissem, nisi rationem detexissem, qua multis certe in locis, qui maxime adhuc torserunt editores, certo posset doceri, cur auctor codicis eius, qui fons extitit familiae tertiae, ea omiserit, quae in B et E scripta reperiuntur. Non est enim dubium, quin in codice principe, ex quo fam. secunda et tertia ortae sunt, glossae interlineares scriptae fuerint. Eum is, qui codicem exarauit, ex quo B et E sunt orti, ita descripsit, ut glossas illas interlineares plerumque una cum uerbis, quorum explicatioui inseruiebant, Tullianae orationi inferret, raro tantum solas glossas reciperet omittens genuina Ciceronis uerba, super quibus glossae erant positae. Alter librarius, qui exemplar, ex quo familia tertia orta, scripsit, ita codicem illum descripsit, ut plerumque glossas reciperet, sine dubio pro uariis lectionibus habens, genuina autem, super quibus erant positae, uerba omitteret. Utrumque uerbum et glossam et uocem, super qua glossa posita erat, rarissime uidetur recepisse. Etsi audaciae crimen non solet effugere, qui de eiusmodi rebus, quae sola nituntur coniectura, certo decernere audet, tamen ego haec meam sententiam istiusmodi confirmare argumentis possum, ut in dubitationem uocari prorsus nequeat. Unum illud ambiguum potest esse, quot loci in hunc censum uocandi sint. De quibusdam dubitari posse nego. Eiusmodi est, qui C. XXVII. §. 67. legitur:

Set ut redeam ad Plancium, nunquam ex urbe is afuit, nisi sorte, lege, necessitate; non ualuit rebus isdem, quibus fortasse nonnulli: at ualuit adsiduitate, ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate; fuit in oculis; petiuit; ea est usus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimum eosdem honores consecuti sunt.

Sic hunc locum, certe ea uerba, de quibus nunc agitur, inde a Lambino, qui primus post *petiuit* ea addidit, omnes editores usque ad Garatonium scripserunt. Is in Curis Secundis ad hunc locum haec adnotauit:

„Bauaricus [quocum consentit Erf.] meliora haec ita facit: *fuit in oculis, fuit, petiuit, ea est usus ratione uitae, qua — sunt eosdem honores consecuti.* Iam ea ex suis libris Lambinus addiderat, et etiam in Oxon. duobus [nunc] est. Nunc unus [et Erf.] hic egregie adicit *uitae*, ut pro Cluent. c. 14.

nihil tam remotum ab accusazione, quam Cluentius et natura et instituta ratione uitae. Clausula etiam gratior, et duabus similis superioribus c. 25. Quod iteratur *fuit*, in eo non magna sane uis est; maior certe c. 4., ubi solus [et Erf.] habet optimum liber, *nostrum est autem, nostrum, qui in hac tempestate populi iactentur ac fluctibus* etc.. Haui itaque scio, utrum a uarietate conlocationis iteratio profluerit, an uero syllaba perierit, et Cicero scripserit, *adfuit, in oculis fuit*, [uid. quae de hoc loco supra §. 5. monni.] quod Tullianae ubertati magis arbitrator conuenire. Haec autem Planci adsiduitas Laterensis reprehendit absentiam, de qua populum ita conuenerunt inducit c. 5.: *Desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis*, etc.. Contra Plancius *fuit in oculis*, tribunatum *petiuit*, quam petitionem, ut ibidem dicitur, Laterensis reliquit. Etiam de se ipso post quaesturam Cicero paulo ante, *feci, ut postea cotidie me praesentem uiderent, habitauit in oculis*; quae uerba coniecturae meae, ut opinor, fauent.

Uehementer Garatonius, cuius sententiam miror ab Orellio probatam esse, in explicando hoc loco et corrigendo errauit. Ciceronem enim nullo pacto *petiuit*; *ea est usus ratione* etc. scribere potuisse, manifeste uerbum *petiuit* ostendit, quod sic nude positum omni sensu caret. Nam Garatoni explicatio-nem, qui nomen *tribunatus* subaudiendum putat, alienissimum esse, duobus conficitur argumentis. Primum positum in ellipsi inauditas, cuius exemplum geminum reperiri usquam potest; alterum in eo, quod ipsa illa tribunatus petitio commemorari hoc loco minime potuit, in quo oratorem in commentario ad uerba, *at ualuit adsiduitate — ualuit liberalitate*, docuimus non nisi de Planci petitione aedilitatis loqui eamque commemorare rationem, qua Plancius populum Romanum rogaerit, ut illum sibi honorem deferret. Itaque extra omnem controuersiam positumst, ad uerbum *petiuit* nomen *aedilitatis* subintelligendum esse. Atque in hac ellipsi propterea nihil omnino offensionis est, quod Ciceronem de ratione, qua Plancius adipisci hunc honorem studerit, tantummodo loqui hic certumst. Nihilominus ineptum uerbum *petiuit* sic nude positum, cum non minus Laterensem *petiuisse aedilitatem* constet. Atqui ea solum Cicero proferre hic potest, quibus Plancius fecerit, ut Laterensi, competitori suo, a populo Romano praeponeatur. Hinc nihil certius esse efficitur, quam locum hunc corruptum esse et sic emendandum: *petiuit ea usus ratione, qua minuma inuidia noui homines plurimi eosdem honores consecuti.*

His expositis uerissimum id esse, cuius causa hunc locum adtuli, quiniui uel sponte intelleget. Dubitari enim nequit, quin duplex illa codicum scriptura, quorum B et E *ea est usus*, familiae autem tertiae codices *est usus* scribunt, inde sit orta, quod in codice principe, in quo sine dubio genuina Tulli manus seruata erat, super *ea* uerbum *est* positum fuerit, adiectum ab eo, qui *petiuit* cum sequentibus non cohaerere putauerat. Haec saepissime uerbi *est* addendi causam fuisse, nemo doctior ignorat. Cfr. autem, quae maxime huc pertineant, quae in Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. LXXXII. et p. CXIX. nos monuimus. Iam uerbum superscriptum *est* alteri librarij una cum pronominem, super quo positum erat, recepit, unde Bauarici et Erfurtensis codicum scriptura ortast, alter omisso geniuo uerbo *ea* id, quod superscriptum erat, pro uaria lectione habens recepit, unde formatast ea scriptura, quae in fam. tertiae codicibus est. Quod autem in Oxoniense S, qui ex tertia codicum familiast, pronomen *ea* scriptum reperitur, si quidem fides editori Ox. haberi potest, id ne quisquam sententiae meae aduersari putet, monendumst, necessario a librarij uel interpretis manu in eum inlatum esse statui debere. Item Lambinum non ex codicum auctoritate, set ex coniectura, in quam quiniui debebat incidere, pronomen illud addidisse iudico.

Ceterum illud continuo sequitur, prorsus alienum additamentum esse, quod B et E habent, post *ratione* addentes *uitae*. Minime enim de *uitae ratione*, qua usus Plancius sit, set de *petendi aedilitatis ratione*, qua populi sibi beneuolentiam conciliarit, oratorem hic loqui debere, supra planum a nobis factumst.

Omnia autem, quae de hoc loco exposuimus, multo magis confirmabuntur iis, quae de nouem aliis cum lectoribus communicaturi sumus. Idem enim quod hoc in loco factum in nouem aliis esse mihi persuasissimumst.

C. X. §. 26. *Etenim si ante reditum meum Cn. Plancio se uolgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerbant: cui nomen meum absentis honori fuisset, ei meas praesentis preces non putas profuisse?*

Sic B et E hunc locum scriptum seruarunt; familiae tertiae codices ad unum omnes participium *absentis* omittunt. Quod quo magis certumst abesse salua sententia non posse, ideoque cum maxime genuinum esse, eo minus quisquam, quomodo errore quodam excidere poterit, intelleget. Quae res facit, ut equidem *meum* pronomen, quod nunc ante *absentis* conlocatur, ab interprete adiectum, et, cum esset super uerba *nomen absentis* positum, eodem modo in fam. tertiae codicibus genuinum expulisse uocem putem, quo paulo ante in idem glossam superscriptam est pronomen *ea* loco monisse uidimus. In B et E demum et glossa et uox *ea*, super qua glossa posita fuerat, inlatae sunt. Illud autem uix opus est, ut doceam, *meum* pronomen sine ullo sensus detrimento omitti posse, cum, quis sit nomine *absentis* intellegendus, et antecedentia uerba *ante reditum meum* et sequentia *meas praesentis preces* apertissime declarent.

C. XXIII. §. 55. *Multi etiam communes inimici reorum omnium, qui ita semper testimonium de ambitu dicunt, quasi aut moueant animos iudicum suis testimoniis, aut gratum populo Romano sit, aut ab eo facilius ob eam causam dignitatem, quam uolunt, consequantur.*

Hic quoque perobscurumst, qui factum sit, ut nomen *iudicum* omitteretur, quod in omnibus fam. tertiae codicibus desideratur. Nam in unum illum Oxon. *q*, quem habere ex silentio editoris Ox. concludere debemus, quin sit emendatoris manu inlatum, dubitari profecto nequit. Sic Syluius iam ad uocem *animos* supplendum nomen *iudicum* esse monuit. Id nomen autem quemadmodum ad sententiae integritatem necessarium patet esse, ita non inutilia tantum set molesta etiam uerba *suis testimoniis* sunt, cum modo uerba *ita semper testimonium dicunt* praecesserint. Quid igitur probabilius, quam in codice principe nomini *iudicum* explicationis causa superinposita uerba *suis testimoniis* fuisse, et ab eo librario, qui exemplar, ex quo fam. tertiae codices originem duxerunt, confecit, pro uoce genuina *iudicum* recepta esse, alterum autem librarium, qui auctor libri extitit, ex quo B et E manarunt, more suo nec *iudicum* omisisse et uerba *suis testimoniis* orationi Tullianae intulisse?

C. XIX. §. 47. *Iam ut ego doceo, gratiosum esse in sua tribu Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis sponderit, in operas plurimos patris auctoritate et gratia miserit, quod denique omnibus officiis per se, per patrem, per maiores suos totam Atnatem praefecturam comprehenderit: sic tu doce, sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tribulis decuriasse.*

Uerba in *sua* ante *tribu* posita, quae soli B et E seruarunt, quo magis apparet non posse saluo sensu abesse, eo minus perspicuumst, quomodo amanensis errore excidere poterint. Itaque quod alius in locis effecit, ut genuina Tulli uerba omitterentur, hic quoque factum contendo. Persuasum enim habeo, uerbum *esse* in codice principe super uerba *in sua* positum fuisse, ex eaque re duplicem illam, quae in codicibus est, scripturam pari modo, quo in antecedentibus locis factumst, ortam esse.

C. XIX. §. 49. *Nec erit haec alia ratio Plancio, ac Laterensis: nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorum studio tuleris, explicare: sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscumque tribus rationem poposceris, redditurum.*

Sic hunc locum omnes editores scripserunt praeter Orellium, qui pro uulgata lectione *ac Laterensis* ex B et E probante Garatonio *ac tibi, Laterensis* recepit. Ac uerissime quidem Garatonius contra Ernestum, qui uulgatam scripturam uenustiores putauit, *tibi* pronomen propterea requiri monuit, quod tot hoc loco Laterensem Cicero adloqueretur. Nam etsi hoc cum alibi, tum maxime in oratione Pisoniانا et Catilinariis factum reperitur, ut quem modo adlocutus erat orator, de eo subito tanquam de alieno, conuersa ad alios oratione, aliquid exponeret, tamen id hoc loco fieri nullo modo potuit, cum nulla nunc conuersae subito ad alios orationis causa excogitari queat. Fit enim hoc semper cum magni contentus significatione, quae ab hoc loco alienissimast. Itaque *tibi* pronomen, si quicquam aliud, genuinumst. Neque Ernestum dubitaturum fuisse, quin reciperet, puto, si, qua ratione omitti a libraribus potuisset, perspexisset. Quod cum ipse non perspiciam, si uera habeatur ea scriptura, quae in B et E

est, hic quoque in codice principe super *tibi* explicandi causa ab interprete nomen *Laterensis* scriptum fuisse suspicor. Hinc quomodo duplex illa scriptura codicum oriri poterit, omnes iam sua sponte intellegent.

C. VII. §. 17. *Quid, si populi quoque factum defendo, Laterensis, et doceo, Cn. Plancium non obrepisse ad honorem, set eo uenisse cursu, qui semper patuerit hominibus hoc nostro equestri loco?*

Primus Gracium hoc loco post *hominibus* ex Erf., quocum B consentit, *ortis* addidit, saepe tamen id subaudiri se non necesse mouens. Contra Garatonius haec adnotat: „Participium *ortis* necessarium non est, ut nidi ipse Gracius, et glossa uidetur Ernestio. Alia plane ratiost locorum Tulli I. Agr. 9. et Ualer. Max. IV, 7, 4. Tamen Uerb., Oliuet., ac Lallemandum dampnare non ausim, qui eam uocem ab unico, set egregio Mso [quocum B facit] cum Graecio sumperunt, cum praesertim aliquid in ea sit diligentiae. Significat enim homines nouos, quorum maiores in equestri semper dignitate constiterant. Talis ex c. 13. Plancius fuisse cognoscitur, tales ii, qui c. 25. *pari loco orti* dicuntur, talis, ut alios praeteream, de quibus locutio cadem adhibetur, ipse Tullius, qui *equestri ortum loco* se dicit in Agr. I. c., et se hic cum Plancio similibusque coniungit. Atqui homines etiam nobiles *equestri loco* esse, et *equitis Romani filios* potuisse docet insignis locus pro Muren. 7., quem consule.“

Orellius Gracium secutus *ortis* recipit; et recte, ut opinor. Nam qui carere hoc participio orationem posse arbitrati sunt, ante omnia similibus locis conuenire hoc loquendi genus, *homines hoc nostro equestri loco* Tullianae consuetudini, similibus locis conprobare debebant. Quos nisi quis adtulerit, non possum *ortis* pro glossa habere. Neque nero istiusmodi locus ad defendendam uoluntatem scripturam facit, qualis est, qui in Corn. Nepotis uita Eumenis C. I. §. 5. legitur: *apud illos e contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide et industria cognita*. Immo, si quid nideo, hic quoque id spurium iudicandum, quod cum in omnibus codicibus reperitur esset, nullam interpolationis suspicionem mouit, nomen *hominibus* dico. Id si fuit, quae mea suspiciost, super *ortis* positum, unde diuersitas scripturae codicum orti sit, nemini amplius obscurum erit.

C. XIII. §. 33. *Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando. — Immo fortasse liberius. — At id ipsum, inquit, non est ferendum. — Ergo hi ferendi sunt, qui queruntur, libertatem equitis R. se ferre non posse? ubinam ille mos? ubi illa aequitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppressa ciuilibus extollere iam caput et aliquando recreata se erigere debebat?*

Ita hic locus in omnibus editionibus scriptus extat. Ego primus ex B et E auctoritate *hoc* ante *queruntur* addidi. Falsum enim, quod Gracius Erf. dicit *hoc* post *queruntur* addere. Errant autem uehementer, qui *hoc* pronomen ab interprete additum putant, in qua sententia Garatonius et Orellius fuerint necesses, qui recipere recusat. Tantum enim abest, ut interpretibus deberi dici possit, quod nec explanationi ullo modo inscriuat neque omnino sententiae loci accommodatum sit, quale pronomen *hoc* uisum Garatonio et Orelliost, ut eiusmodi uerbum aut ab ipso Tullio profectum aut ab librariis ex alio corruptum necessario existumandum sit. Neque nero uiri illi doctissimi pronomen illud spurium iudicassent, si quo referendum quoque modo explicandum esset, intellexissent. Ineptum sane esset, si a uerbo *queruntur* pendere putaretur, in qua opinione Garatonius et Orellius nidentur fuisse. Set coniungendum cum uerbo *ferre* est et referendum ad antecedentia. Adpono iterum totum locum ommissis paulisper uerbis *libertatem equitis Romani*, ut intellegas, egregie iam orationem procedere: *Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando. — Immo fortasse liberius. — At id ipsum, inquit, non est ferendum. — Ergo hi ferendi sunt, qui hoc queruntur se ferre non posse?*

Iam quis est, quin aptissime uideat pronomen *hoc* positum esse itaque explicandum: *equitem Romanum liberius loqui*, uel breuius, *libertatem equitis Romani*? Et quid tandem probabilis, quam, si aut *hoc* aut *libertatem equitis Romani* deleri debent, posteriora uerba pronominis *hoc* explicandi causa ab interprete adiecta esse? Idque ipsum, orta tria illa uerba ab interprete esse, eo credibilis mihi uidetur, quo minus ista pronominis explicatio, quam continent uerba illa, huic accommodata locost, cuius uenustatem in sola orationis breuitate esse positam apparet. Accedit, quod interpositis uerbis illis *hoc* pronomen parum apte a uerbo, a quo pendet, *ferre* nimis sciungitur. Illud autem omnium certissimum,

et hoc pronomen ex ipso Ciceronis ore uenisse, et uerba *libertatem equitis Romani*, si putentur genuina, appositionis loco pronomini adiecta debere statui. Ego tamen, cum appositio ista languida sit ipsorumque codicum scripturâ de interpolatione suspecta reddatur, quoniam, qui *hoc* pronomen excidere poterit, uix potest intellegi, hic quoque genuinam uocem glossa superscripta in altera codicum familia expulsa esse suspicor. A qua suspicione non possum eo deterreri, quod uerba *libertatem equi. R.* non propter ipsum pronomen illud, cuius explicandi causa superscripta fuisse puto, ante uerbum *queruntur* in codicibus posita reperiuntur. Nam glossas interlineares saepe alio, quam quo debebant, relatas receptasque esse, nemini ignotumst. Neque temerarium dixerim eum, qui idem fere C. IV. §. 11. huius orationis factum opinetur. Ibi nunc scribitur:

Est enim haec condicio liberorum populorum, praecipueque huius principis populi et omnium gentium domini ac uictoris, posse suffragiis uel dare uel detrudere quod uelit cuique; nostrum est autem nostrum, qui in hac tempestate populi iactemur ac fluctibus, ferre condice populi uel nates etc.

Recte Orellius, id quod iam Garatonius suaserat, ex B et E auctoritate post *autem* repetit *nostrum*, quod familiae tertiae codices omnes semel tantum ante *est* habent. Repetitionem enim non ab interprete factam posse censeri, uel caecus animaduertat necessesse. Illud autem eum, si uulgatam genuinam scripturam putamus, difficile dictu sit, quomodo *nostrum*, quod fam. tertiae codices omittunt, excidere poterit, equidem haut scio, an hic quoque uerbum *est*, ab interprete super alterum *nostrum* positum, in causa fuerit, ut ab eo librario, qui codicem scripsit, ex quo fam. tertiae libri sunt orti, alterum *nostrum* omitteretur. Tantum uero abest, ut uerbum *est* ad orationis integritatem necessarium sit, ut eo omissio hoc grauior reddatur oratio, quo maiore eum uerbum *est* iam in initio huius periodi positumst, ita ut ad pronomen *nostrum* repecti prorsus inutile esset.

C. XVII. §. 43. *Etenim si reus tribus ederet, Uoltiniam fortasse Plancius propter necessitudinem ac uicinatam, suam uero certe edidisset.*

Ita hic locus in B et E scriptus extat; contra familiae tertiae codices ad unum omnes *certe* omittunt. Quod pro uero aliquot codices uitiiose non scribunt, nihil morabitur eum, qui frequentissimam utriusque particulae confusionem esse meminerit, ortam inde, quod uero hoc conuicio *u*, non hoc *n* a librariis recentioris aevi, quo omnes fam. tertiae codices exarati sunt, scribi consuevit. Quaeritur hic tantummodo, qui *certe* particula, quam fam. tertiae codd. omittit dixi, excidere poterit. Itaque primum hanc ob causam nihil uerius puto, quam uero particulam ab interprete super *certe* explicationis causa in codice principe fuisse positam, et, ut in reliquis, quos adtulî, locis, ita hic quoque pro genuina uoce ab altero, qui codicem principem descripsit, librario receptam esse. Quae sententia mea egregie confirmatur eo, quod in eiusmodi loquendi genere, quale hoc loco Tullius usurpauit, praecedente fortasse particula plerumque solum *certe* nulla alia addita particula aduersatina a Latinis poni solet. Cfr. Cic. IV. de Fin. 3. *res fortasse uerae, certe graues*; idem IV. ad Diu. 7. *uicini sumus, aut, si uicini dignitas non potest, fracti certe et abiecti*. Hos aliosque locos iam Tursellin. de Particul. Latt. p. 175. adtulit. Plane geminum exemplum haec nostra etiam oratio C. VIII. §. 20. praebet. Qui locus quo magis huc pertinet, eo aptius hic tractabitur, cum ipse simillima glossa uitiatus sit. Extat ille in codice Bauarico sic scriptus:

At in quemcumque Arpinatem incidetis, etiamsi nolis erit tamen tibi fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid s et certe de C. Mario audiendum.

Erfurtensis solum eo a Bauarico discedit, quod semel tantum *aliquid* habet. Familiae tertiae codices omnes *etiam* particulam omittunt et, duobus exceptis Ox. ψ et χ 1, pro *certe* uitiiose *et* scribunt; nonnulli etiam *aliquid* semel tantum positum habent. Grauius sic scripsit, quemadmodum in B scriptum hunc locum extare dixi. Ei adsensus est Garatonius, monens: „*Etiam et set* hic sibi apte respondent, ut in Bruto 90: *idque faciebant multum etiam Latine, set Graece saepius*. Cur eas particulas repudiavit Ernestus? an quod praecedit *etiamsi*? leuest. Codicem optimum uir summus nimium contemnebat.“ Contra Garatonium uere monuit Orellius: „Non iam despicientiae codicis Erf. tribuo, quod Ernestius illas particulas repudiavit; set intolerandum, ut opinor, ei uidebatur, postponi in prosae orationis

scriptore *set* particulam. Huiusmodi usus, si poterat, Garatonius exempla proferre debebat; apud poetas quidem tralaticius est, necliti praeter locos a Ruddimanno l. p. 324. adlatos obseruauit ap. Propert. I, 4, 11. Tibull. I, 7, 46. etc. Hoc loco sane ex glossemate male conlocato in codices uenit. *Etiam* recepi, etsi haut plane necessarium. Aliam denuo huius loci emendandi uiam inimit Bakius, haec scribens: „Orellius non postponi *set* particulam nisi a poetis ostendit; recte. Uerum castigandus locus est altero *aliquid* sublato: quare? quia huiusmodi uocabulis tum utitur Cicero, ubi suas ipse laudes modeste memorare nolit, in Mario nullus hic locus est. Excitabo tria exempla ex hac ipsa oratione deprompta, e quibus intellegitur talia cum moderatione et modestia dici: Cap. 10. *aliquid aduulimus etiam nos*. Cap. 13. *asperius locutus est aliquid aliquando*. Cap. 14. *ego quia dico aliquid aliquando*. Tum reuocandum *set*, sollemne in ista oppositione; cfr. cap. 11. fin. cap. 12. inuit.“ Neque causa huius emendationis, neque emendatio ipsa probari potest. Modeste enim hoc loco de se loqui Cicronem, uel uerborum conlocatio satis superque ostendit. Deinde uero cum in eiusmodi locis, qualis hic est, non quid scribi ab auctore poterit, sed quid scriptum fuisse codices arguant, cum maxime considerandum sit, facile apparebit, eos nullam magis confirmare scripturam, quam quae ab Orellio probatast et recepta. Nam primum duplex *aliquid* et in B est et in fam. tertiae codicibus nonnullis; nemo autem non uidet, multo improbabilius esse, id in eis codicibus, qui habent, ab interpretibus bis positum esse, quam in iis, qui non habent, errore semel omissum esse. Deinde *set* particulam soli B et E habent, quos codices et uicinus iam interpolationibus saepe solos auctos esse, et magis etiam infra uidebimus. Denique, si Bakii correctionem probamus, prorsus obscurum manet, unde omnium codicum familiae tertiae scriptura, *et pro certe* scribentium, orta sit. Neque enim Oxonn. illos duos numero, in quibus si est *certe*, id quod uix credibile, ex felici librorum correctione pro et restitutum esse non dubito. Contra optime illius corruptelae origo perspicitur, si cum Orellio *aliquid, aliquid certe* etc. a Tullio scriptum putamus ideoque *set* particulam ab interprete super *certe* in codice principe fuisse positam statuimus. Ea denuo a negligenter illo librario, leui errore in *et* mutata, pro gemina uoce receptast, cum alter librarius isque diligentior et glossam et uocem, quae explicata erat, more suo Tullianae orationi intulisset. *Set* autem particulam saepe cum *et* confusam esse, nemo nescit.

Uerum quamquam certissimumst, in plerisque saltem eorum locorum, quos adhuc tractauit, nullum ex B et E recipi uerbum posse, ut non aliud, quod in omnibus libris scriptum extet, delendum sit: tamen ingenue fatendum, reperiri etiam locos non paucos, in quibus quae familiae tertiae codices omnes omittunt uerba ex B et E auctoritate necessario recipi debeant ita, ut ullum in uicinia positum uocabulum loci sententia expelli uetet. Eiusmodi loci hi sunt:

C. V. §. 12. *semper se dicet rogari uoluisse, semper sibi supplicari*. Fam. tertiae codices *sibi* omittunt.

C. V. §. 13. *Aediles quicumque erunt, idem mihi sunt iudices parati; tribuni plebis permagni interres qui sint. Quare aut redde mihi, quod ostenderas*. Idem uerba *sunt iudices* — *redde mihi* omittunt.

C. XIV. §. 33. *an quod reiectae auctiones essent? immo uero, inquit, quod legationes*. Idem *reiectae* omittunt.

C. XVI. §. 39. *Dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicari officii ab hoc obseruatas, non largitione corruptas?* Idem *corruptas* omittunt.

C. XXV. §. 60. *Quis nostrum se dicit, M' Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duilio parem? quis Atilio Calatino, quis Cn. et P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? tamen eosdem sumus honorum gradus, quos illi, adsecuti*. Idem tamen omittunt.

C. XXVIII. §. 69. *Et ego ipse numquam illos aspicio, quin, cum per hunc me his conseruatum esse meminerin, huius meritum in me recorder*. Idem *cum*, fortasse *quom* in codice principe scriptum, omittunt.

C. XXXII. §. 77. *set me, cum tantum iam Plancio deberem, Racili beneficiis fuisse contentum.* Idem tantum omittunt.

C. XXXII. §. 78. *Atqui haec cum uides, quo me tandem in te animo putas esse, Laterensis?* Idem haec omittunt.

C. XXXIV. §. 83. *Nonne uobis uidetur cum aliquo declamatore, non cum laboris et fori discipulo disputare?* Idem discipulo omittunt.

C. XI. §. 97. *Huius ego et parentis eius, prudentissimi atque optumi senis, et fratris, et utriusque filiorum manibus etc.* Idem et fratris omittunt.

In nullo horum locorum opus est, ut uerbo doceam, ea quae familiae tertiae codices omittant spuria iudicari non posse, cum ad orationis integritatem necessario requiri perspicuum sit. Atque in tribus eorum, C. XIV. §. 33., C. XXXII. §. 77., C. XXXIV. §. 84., cum B et E Ambrosiani etiam censuit, quem animaduerti nolo nunquam eum familiae tertiae codicibus facere, aliquid omittentibus, quod in B et E est. Recole quae Lib. I. C. III. §. 1. monuimus.

Attamen non minus certum est, extare etiam in B et E solis interpretum additamenta, quibus familiae tertiae codices uacui sunt. Eorum nunc duo tantum commemorabo, quae cum recipi non possint quin sententia loci prorsus corrumpatur, id enunciant, quod uolo, non esse codicum Banarici et Erfurtensis auctoritatem eam, ut quaecumque soli uerba addant, ea Tulli esse credere debeamus. Ac de uno quidem additamento iam supra exposuimus. Uidimus ibi, C. XXVII. §. 67. Ciceroem non *petiuit*; *ea est usus ratione, qua* etc., quae uulgata scripturast, *set petiuit ea usus ratione, qua* etc. scripsisse. Unde continuo sequitur, id quod supra iam monuimus, nomen *uitae*, quod B et E soli post *ratione* addunt, alienissimum interpretis additamentum esse. Hoc autem quemadmodum ab eo adiectum patet, qui ueram loci sententiam non intellexerat, uerbum *petiuit* ad antecedentia pertinere arbitratus, ita simillimo modo C. XXXII. §. 78., ubi recte ab editoribus omnibus scriptum est: *An uero putas, indices ideo minus mea causa facturos, quod me esse gratum criminis?* ab interprete, qui sensum uerborum non perspexisset, post *minus* adiectum *lubenter* est, quod in solis B et E scriptum extat. Nam euerit hoc addito loci sententiam, satis in commentario demonstraui.

Iam cum haec duo extra omnem controuersiam posita sint, B et E et integriores quam familiae tertiae codices esse, quod nonnullis in locis soli uerba genuina Tulli uerba seruari, et interpolationibus auctiores, quod aliis in locis soli interpretum additamenta deprauata sint, quibus familiae tertiae codices uideamus immunes esse: omnes concedant necessest, perquam difficile et lubricum de illis locis iudicium esse, in quibus quae soli B et E uerba habent, et omitti salua sententia et addi uideantur posse. Errat autem uehementer, qui ea tantum ab interprete profecta uerba sibi persuadet, quibus adiectis sensus loci pessumdat. Nam talia profecto addere ne ipsis quidem interpretibus in mentem poterat uenire. Illi cum id agerent, ut planiorem redderent orationem, et, sicuti breuius Cicero loentis erat, eiusmodi plerumque uerba adiecerunt, quae aliis in locis ab ipso Ciceroe, ut plenior esset oratio, addita meminerant: fieri saepe non potuit, quin id ipsum adderent, quod Cicero etiam, si libuisset, adicere potuit. Raro tantum accidit, ut eum locos, quos illustrandos putabant, non recte intellexissent, eiusmodi uerba adiecerint, quae uerae locorum sententiae penitus aduersentur. Eius generis illa exempli causa additamenta sunt, de quibus modum exposuimus. Nihilominus non dubito, quin quam in constituendis locis illis ambiguis inuui rationem, intelligentiores iudices non improbaturi sint. Etenim ea uerba, quae quantum abesse aliquo modo possunt, tamen neque ad explicationem uerborum aliquid conferunt et facili errore omitti poterunt, sine dubitatione Tullianae orationi intuli; contra quae neque necessaria ad sententiae locutionis integritatem sunt et explicandi causa facile adici ab interprete poterunt, praesertim si cur omissa ab amanuense sint, non liquet, recipiunda non putauit.

Haec genuina per solos B et E seruata uerba puto in his locis:

I. C. IV. §. 9. *Uide tandem, Laterensis, quantum ego a te dissentiam.* Familiae tertiae codices ego omittunt.

II. C. IV. §. 9. *Denique etiam si iudicat, non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum, set impetu nonnumquam etc.* Idem etiam omittunt.

III. C. VII. §. 17. *Possumus eripere orationi tuae contentiorem nostrum, quae tractari sine contumelia non potest, et te ad causam aliquando criminemque deducere?* Idem aliquando omittunt.

IV. C. XIV. §. 35. *Ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, set aut contentione dicendi aut lacessitus.* Idem aut post set omittunt.

V. C. XV. §. 37. *Quid? huiusce rei tandem obscura caussast, an et agitate tum, cum ista in senatu res agebatur, et disputata hesterno die copiosissime a Q. Hortensio?* Idem ce post huius, tandem, et tum omittunt.

VI. Ibidem. *Hoc igitur sensimus: cuiuscumque tribus largitor esset, et per hanc consensionem, quae magis honeste quam uere sodalitas nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumperet.* Idem hanc omittunt.

VII. C. XX. §. 50. *Numquam enim fere nobilitas, integra praesertim atque innocens, a populo Romano supplex repudiata fuit.* Idem fere omittunt.

VIII. C. XXXVI. §. 87. *Nam profecto praesertim tam bona in causa numquam, quo ceteri saepe abundarunt, il mihi ipsi auxilium desuisset.* Idem saepe omittunt.

IX. C. XXXIX. §. 94. *Quod et ego facio, Laterensis, et semper faciam, libertatemque, quam tu in me requiris, quam ego neque dimisi unquam neque dimittam, non in pertinacia, set in quidam moderatione positam putabo.* Idem tu omittunt.

X. C. XL. §. 95. *Sicilian petui animo, quae et ipsa erat mihi, sicut domus una, coniuncta, et obtinebatur a C. Vergilio, quocum me uno uel maxime cum uelustas, tum amicitia, cum me fratris conlegia, tum rei publicae causa sociarat.* Idem causa scribunt.

XI. C. IV. §. 10. *Ut fueris dignior, quam Plancius: de quo ipso tecum ita contendam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam.* Idem ipso omittunt.

XII. C. X. §. 25. *Neque enim ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicius, quia huius parente semper plurimum essem usus, set ut quasi parenti et custodi salutis meae.* Idem salutis omittunt et meo pro meae scribunt.

XIII. C. XVII. §. 42. *Et illud acerbum indicium si, quemadmodum senatus censuit populusque iussit, ita fecisses, ut huic et suam et ab hoc obseruatas tribus ederes, non modo non quererer, set hunc iis iudicibus editis, qui testes idem esse possent, absolutum putarem.* Idem tribus et iis omittunt.

XIV. C. XVII. §. 43. *Et si quaesitor huic edendus fuisset, quem tandem potius, quam hunc C. Alrium, grauissimum hominem iustissimumque, edidisset?* Idem huic omittunt.

XV. C. XXXVI. §. 64. *Quamuis enim illa floruerit, tamen eum me postea fuisse in maximis imperiis arbitror, ut non ita mihi multum gloriae sit ex quaesturae laude rependendum.* Idem gloriae omittunt.

XVI. C. XV. §. 36. *Quod genus iudiciorum si est accum ulla in re, nisi in hac tribuaria, non intellego etc.* Idem in tribuaria.

XVII. C. XVII. §. 43. *Quid diceret apud Voltinienses, aut apud tribulis suos iudices?* Idem apud omittunt.

XVIII. C. XXXI. §. 64. *Excogitati quidam erant a Sculis honores in me inauditi.* Idem in me omittunt.

XIX. C. XXXII. §. 78. *Set quia saepe concurrunt aliquorum bene de me meritorum inter ipsos contentiones.* Idem bene omittunt.

XX. C. XLI. §. 100. *Qui, cum ad me L. Tabero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset, easque insidias, quas mihi paratas ab exulibus conuratis audierat, ad me animo umicissimo detulisset: in Asian etc.* Idem ad me post audierat omittunt.

Iam quae in nouici prioribus locis a familiae tertiae codicibus omissa uerba uidemus, ea omnia gemina esse, hoc solo cuius argumento credo, quod cum ad explanandum uerborum sensum nihil

prorsus conferant, ab interprete adiecta esse, ab omni probabilitatis specie abhoret. Et quarto quidem in loco monendum est, Ambrosianum etiam cum B et E aut addere; quo minus quivis genuinum sit dubitari potest. Vide quae L. I. C. III. §. 1. diximus. In tertio loco quamquam non minus certum est, *aliquando* particulam interpretis esse non posse, tamen in eam quis incidat opinionem, idem hic, quod in locis illis, de quibus in initio huius sectionis exposuimus, factum esse. Satis enim erat dixisse: *et te ad causam aliquando deducere* omissis verbis *crimenque*. Patet hoc vel ex C. XV. §. 26., ubi orator de eadem re loquens simpliciter dicit: *Set aliquando veniamus ad causam, in qua tu etc.* Et cum saepenumero ab interpretibus adiecta ea sint, quae alibi ab ipso Tullio, ubi pleniore locutus erat, addita meminerant, facile quis memor eorum, quae in oratione Milon. C. IX. §. 23. scripta leguntur, *Quantobrem, iudices, ut aliquando ad causam crimenque veniamus*, super *aliquando* hanc glossam, ad nomen *causae* pertinentem, *crimenque* superscribere potuit. Quo facto qui duplex codicum scriptura oriri debuisset, satis ex iis, quae supra exposuimus, elucet. Set utrumque de hac coniectura mea, quam certe non improbabilem puto, statuatur, illud profecto, quod hic agitur, certum est, *aliquando* particulam ab ipso Tullio scriptam esse. Fortasse etiam C. IV. §. 9., quem locum primum posui, *vide tandem, Lacerensis, quantum ego a te dissentiam*, pro ego pronomine, quod ex B et E recipiendum duxi, cum ab interprete additum esse perquam sit improbabile, verba *a te* expellenda sunt, ita ut super *ego* posita in codice principe fuisse statuamus.

Quae in reliquis locis B et E addunt, licet primo aspectu cuiuspiam salua sententia abesse posse videntur, tamen re accuratius considerata partim Tullianam loquendi consuetudinem, partim membrorum aequalitatem addi postulare apparet. Idque ad singulos locos in commentario a me conprobatum puto. In quibusdam, veluti in X. XI. XVI. XVII. XVIII. XIX. XX., facillimo etiam describentis errore quae familiae tertiae codices omittunt excidere potuisse patet.

Contra interpretum puto additamenta esse, quae B et E soli in his locis verba addunt: C. VI. §. 16. *Cur tu id in iudicio ut fiat exprimis, quod non fit in campo?* Familiae tertiae codices *ut fiat* omittunt.

C. XVI. §. 40. *Tu me ignaro, nec opinante, inscio notes et tuos et tuorum amicorum necessarios, vel iniquos vel meos vel etiam defensorem meorum.* Idem *amicorum* omittunt.

C. XXV. §. 62. *Omnes enim eiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cum professi sunt satisfacere non possunt; non in iis, qui se a fuisse ab istis studiis confitentur.* Idem se omittunt.

In primo horum locorum cur *ut fiat* et in tertio cur se spuria putem, expositum in commentariis est. In secundo quivis sponte intellegit, nomen *amicorum* a Cicrone ibi non potuisse addi. Qui restant sex loci, in iis quae soli B et E verba habent eiusmodi mihi videntur, ut utrum a Tullio an ab interprete profecta sint, certo dici nequeat. Ego tamen eo minus illa quoque recipere dubitavi, quo grauior B et E codicum auctoritas est, a qua ibi tantum defeci, ubi grauissimus argumentis reliquorum codicum scripturam praeferebam esse conprobari potuit. Loci autem, quos dico, hi sunt:

C. XII. §. 29. *Ut uiuat cum suis, primum cum parente (nam meo iudicio pietas fundamentum est omnium uirtutum) quem ueretur ut dum (neque enim multo secus est parens liberis) amat uero etc.* Familiae tertiae codices *etiam* omittunt.

C. XXIV. §. 59. *Quae scripsit grauis et ingeniosus poeta, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, set ut nos et nostros liberos ad laborem et ad laudem excitaret.* Idem *ad ante tandem* omittunt.

C. XXV. §. 60. *Item in uirtute multi sunt ascensus, ut is gloria maxime excellat etc.* Idem *sunt* omittunt.

C. XXIX. §. 71. *Nisi forte existimas, eos idcirco uitae meae pepercisse etc.* Idem *forte* omittunt.

C. XXX. §. 72. *Non quo turpe sit, protectum in acie ex hostium manibus eripi.* Idem *ex* omittunt.

C. XXXIII. §. 82. *Neque enim illud ad neglegendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, nos nec nocentis nec litigiosos esse.* Idem *illud* omittunt.

§. 9.

His locis continuo duos illos addo, in quibus post ea, quae §. 8. disputauimus, nemo dubitabit, quin B et E solas glossas receperint, pro quibus genuina uerba in familiae tertiae codicibus seruata sint. Locos hos dico:

C. VI. §. 15. *Sin hoc persaepe accidit, ut et factos aliquos et non factos esse miremur; si campus atque illae uadae comitorum, ut mare profundum et inmensum, sic efferuecent quodam quasi aestu, ut ad alios accedant ab aliis autem recedant: tanto nos impetu studiorum et motu temeritatis modum aliquem et consilium et rationem requiremus?*

C. XXXVI. §. 88. *Aut, si minus fortes, attamen tam iusti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio sumpserat, ea Tib. Graccho interempto iure optimo sumpta esse defendit?*

In priore loco pro tanto B et E tamen habent; quae particula etsi ad explicandum nomen tanto non facit, tamen cur ab interprete ei nomini superimposita fuerit, in promptu uidere. Neque uero opus illa particula est, codicumque auctoritatem nimis neglexerunt, qui et tamen et tanto recipienda censuerunt. — Altero in loco non posse ceperat, quod B et E pro sumpserat habent, a Tullio scriptum indicari, in commentario demonstrauit.

Plane contrarium in tribus aliis locis factum, ubi familiae tertiae codices omnes pro genuinis uerbis, quae in B et E sunt, glossas receperunt.

C. IX. §. 22. *Tractus ille celeberrimus Cnafranus, Allifanus, tota denique nostra illa aspera et montuosa et fidelis et simplex et fauatrix suorum regio se huius honore ornari, se augeri dignitate arbitrabatur.*

Ibid. §. 23. *Quibus e municipiis uix iam, qui caruim latinis petant, reperiuntur.*

C. XIII. §. 32. *Set cum sit Cn. Plancius is eques Romanus, ea primum uetustate equestris nominis, ut pater, ut auos, ut maiores eius omnes equites Romani fuerint.*

In primo horum locorum omnes, qui diligenter consulti sunt, codices familiae tertiae pro tractus scribunt totus. Hinc iam Petrus Victorius, qui non aliam quam fam. tertiae codicum scripturam nosset, scribendum totus ille tractus coniecit. Atque ita editores recentioris aeni omnes scripserunt, codicum adeo hanc scripturam esse arbitrati. Atqui nullus dum repertus codex est, qui eam confirmaret. Contra qui adhuc conlati sunt codices, omnes eam, quam posui, scripturam ueram esse arguunt. Ipsam eam habent B et E; ex qua re sola satis efficitur, in codice principe non posse totus ille tractus scriptum extitisse, cum prorsus incredibile sit, hoc a librario, qui codicem scripsit, uide B et E sunt orti, in totus ille potuisse deprauari. Idem ualet de reliquorum codicum scriptura, totus ille, quam eandem non potuisse ex uerbis totus ille tractus oriri, in apertost. Cum maiore quadam probabilitatis specie coniciat quis, totus tractus ille antiquitus fuisse scriptum. Ita certe scripturae diuersitas, quae in codicibus est, quodammodo explicaretur. Set quid opus est coniectura, ubi quam praestantissimi codices scripturam praebent, sensui optime conuenit, et ea, quae in reliquis libris est, unde orta sit, manifestumst? Super tractus enim adiectiuum totus ab interprete scriptum genuinam uocem expulit. Est autem adiectiuum illud saepe in similibus locis ab interpretibus additum. Cfr. Beierus ad M. Tulli Laelium C. II. §. 6. p. 11. ed. mai. Sic in Rullum II, 17, 45. per orbem terrarum ipse Erf. male totum addit.

In secundo loco, in quo pro reperiuntur familiae tertiae codices inueniuntur scribunt, eo certius est, genuinam eam scripturam esse, quam posui, cum non solum B et E, uerum ipse etiam Ambrosianus tucatur. Cfr. quae supra L. I. C. III. §. 1. dixi.

In tertio denique loco ante Garatonium ex familiae tertiae codicum auctoritate pro nominis scribatur ordinis. Itaque ille ad eum locum haec adnotauit: „Bau. nominis. Optime. Nunc demum comparatione intelligitur, minus recte dici ordinis et glossena esse certissimum, quod antea suspicatus est nemo.“ Erfurtensis neque ordinis neque nominis habet. Set uerumst quod B habet, nominis.

§. 10.

Ex iis, quae de cognatione codicum exposuimus, illud quoque certo confici puto, si B et E aliam atque familiae tertiae codices scripturam habeant, ita ut neutra aut corruptela aut explicatio alterius dici possit, tum neutram in codice principe fuisse scriptam, set utramque ab interprete debere profectam existimari. Eiusmodi locus est, qui C. VIII. §. 19. legitur *) et in codice Erfurtense sic scriptus extat:

Altero (credo, quia refertur) municipium consularibus: nam maleuolos non esse certo scio) nunquam intellexi uehementius suorum municipium honore laetari.

Cum Erfurtense consensit Bauricus, nisi quod leni errore *municipium* pro *municipum* scribit et *honore* omittit. Familiae tertiae codices ad unum omnes non tantum pro *municipium* scribunt *hospitum* (quidam leni errore *hospitum*), set etiam alio ordine uerba ponunt, scribentes, *hospitum suorum*. Fuluius Ursinus cum ueterem librum habere *hominum suorum honore* dicit, dubitari non potest quin uiri docti coniecturam, margini editionis cuiuspiam adscriptam, pro uariante codicis lectione habuerit. Uide quae supra de lectionibus, quas Ursinus memorauit, Lib. I. C. I. §. 3. monuimus. Nihilominus uerum puto Garatonium uidisse, qui fam. tertiae codicum scripturam *hospitum* ex nomine *hominum*, quod uir ille doctus, cuius coniecturam Ursinus pro codicis scriptura habuit, iam eruit, deprauatam esse censuit. Nam adeo imperitus nemo profecto interpres potuit esse, ut *hospitum* nomen hic subintelligendum putaret. Uerum in codice principe non posse *hominum suorum*, ut Ernestus scripsit, scriptum extitisse, ex B et E codicum scriptura manifesto apparet, quam ex illa non potuisse oriri omnes intellegunt. Immo nihil certius est, quam in antiquo isto exemplari scriptum fuisse: *uehementius suorum honore laetari*. In qua scriptura recte solum *suus* pronomen usurpatum esse, uel uerba, quae antecedunt, probant, *primum utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis?* Contra *hominum* nomen neque additum in hoc loquendi genere unquam uidi, neque apte posse addi puto. Ceterum nomen *municipium* quamquam per se iam satis suspectum, magis tamen suspectum reddit Baurici scriptura, *honore* omittentis. Quod uerbum nemo profecto dubitabit quin hanc solam ob causam omissum sit, quod glossa *municipum* superscripta fuerit. Ita nides idem hic librarium codicis Baurici fecisse, quod saepius ab eo, qui codicem scripsit, ex quo familiae tertiae libri originem duxerunt, factum supra §. 8. uidiuimus. Simul illud apparet, in codice principe nullam hic ad explicandum *suorum* pronomen superscriptam glossam fuisse. Hoc enim si factum fuisset, non intellegeretur, quomodo uox *honore* in Erfurtense, qui ex eodem cum Baurico fonte manauit, seruari potuisset. Immo profecta glossa *municipum* ab eo librario, qui codicem scripsit, ex quo B et E sunt orti. Certe in eo libro primum super *honore* positam fuisse statuendumst. Eum librum cum supra docuerimus cum ipsum, qui auctor codicis Baurici extitit, descripsisse, optime iam intellegitur, qui factum sit, ut *honore* ab librario codicis Ba-

*) Ut quid uiri docti ante me de hoc loco iudicassent, intellegi posset, editorum ad h. locum adnotationes repetere hic uisumst. „Ex Erfurtense codice multa uolueram harum orationum sunt sanata. Cur non et hic recipimus lectionem eius, cum uulgata *hospitum ferri* non possit? Non enim hospites harum ciuitatum erant, qui Romae magistratus creabantur, set ciues, siue municipes.“ GRAEVIUS. „Cum ferri non possit *hospitum*, quod seruaui tamen Olibetius, id facile ortum dixeris ex *hominum*, quod ex unico Ursini codice recepit Ernestus, at ne per glossam quidem ex *municipum*, quod ex unico item illo Erf. adoptarunt etiam Uerb. et Lallem.; contra *municipium* adscribi potuit ad uocem *hominum*: ac sane obseruasse mihi uideor, codicem optimum Erf. aliquando emendationes aut interpretationes habere, neque ineptas illas, ut fere ceteri, set ab homine perito doctoque profectas. Ita fiet, ut codex Ursini, qualiscumque fuerit, possit hoc loco praesantissimum uincere.“ GARATONIUS I. „Bau. *suorum municipium laetari*. Uoluit saue cum Erf. *municipum*, nec repugno. Set cum omittit *honore*, suspiciouem interpolationis inicit. Ex antecedente *municipium* siue marginalis notatio, siue *hominum*, quod Ernestus praefulit, proficisci potuit interpretatio. Oxonienses omnes corrupti, quorum sex *hospitum*, tres habent *hospitum*; set certe ex *hominum*, non ex *municipum*.“ GARATONIUS II.

nariæ omitteretur. Itaque hic locus simul ea confirmat, quae supra de B et E origine et cognatione exposuimus. Denique quod B *honore* omittit, impedimento etiam patet esse, quominus, id quod suspicari quidam sunt, nomen *municipum* pro interpretatione uocis *hominum* habeatur. Nam si in codice principe *hominum suorum* scriptum et super *hominum* positum *municipum* fuisset, non potuit recepto nomine *municipum* et *hominum* et *honore* excidere. Postremo ad sententiam meam comprobendam hoc quoque facit, quod nomen *hospitum* in familiae tertiae codicibus alium locum atque *municipum* in B et E occupat.

Alter locus, in quo diuersitas scripturae, quae in codicibus est, eiusdem fere generis est atque in eo, quem modo tractari, legitur C. XXVII. §. 66., et ante Orellium in omnibus editionibus sic scriptus exhabat:

Nam posteaquam sensi, populum Romanum aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare.

Atque est haec sane omnium fere codicum familiae tertiae scriptura, nisi quod quattuor, Ma, Le, D, et H, uerba atque *acutos* omittunt. Neque quisquam mutandam illam uulgatam scripturam, in qua nihil profecto offensionis est, putaret, nisi uehementer praestantissimi libri, B et E, ab ea dissentirent. Ii enim pro uerbis *oculos acres atque acutos habere* scribunt *oculos autem esse acris atque acutos*; et Bauaricus quidem pro *populum Romanum* habet *populo Romano*, Erfurtensis compendio *p. R.* utitur. Orellius auctore Garatonio, cuius ad hunc locum adnotationem in innum marginem reuici *), sine dubitatione locum hunc ita conformauit, quemadmodum in B et E scriptus legitur. Atque ipse, si alterutra scriptura admitti debuisset, eam continuo recipiendam duxisset, quae in B et E est, quorum multo maiorem quam reliquorum codicum auctoritatem constat esse. Uerum cum uix intellegi possit, qui factum sit, ut, si in codice principe scriptura, quam B et E praebent, extitisset, ea in eum modum, quo familiae tertiae codices scribunt, mutaretur, nisi quis dicat, uerborum *autem esse* litteras tum temporis, quo codex princeps a negligentiore illo librario descriptus sit, iam euandis fuisse, ideoque ab eo integrandae orationis causa *habere* esse additum: facile quis in eam opinionem incidat, ut neutram scripturam genuinam putet, et in codice principe ita locum hunc scriptum fuisse coniciat: *Nam posteaquam sensi populi Romani auris hebetiores, oculos acris atque acutos*. Quam scripturam errabit certe qui propterea improbandam dicat, quod *sentire alicuius hebetiores* locutio sit Latinis non consueta. Simillime locutus est Tullius in his locis: Philipp. II, 4, 9. *posteaquam uos ad libertatem sensit erectos, praesidia uestrae libertati parauit*. Ibid. XIII, 11, 24. *puerum appellat, quem non modo uirum, set etiam fortissimum uirum sensit et sentit*. Ibid. 15, 31. *in eumque locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiant se nunquam exituros*. in Pis. XXXVI, 87. *tantum locum aliquem cum mihi notum senseris*. Horat. Epist. II, 2, 162. *uilius — te dominum sentit*. Nec absimile Sallust. Cat. LI, 17. *eos mores, eam modestiam uiri cognoui*. Itaque uerbum *esse* recte certe omitti a Cicerone potuit, neque necessaria autem particula, quam saepe in similibus loquendi generibus non addi constat, ab interpretibus autem plerumque infersam scimus.

§. 11.

Porro quae uerba alium in B quam in E, aliisque rursus in familiae tertiae codicibus locum occupant, ea interpolationis nomine maxime debere suspecta esse, ex iis, quae de codicum origine disputauimus, necessario sequitur. Iam cum in omnibus locis, ubi ita inter se codices discrepant, uerba illa,

*) „Graeuus ex Erfurtense adiecit autem, quod deerat in aliis omnibus; testatus est simul, in eodem autem esse conscribi. Ego totam optimi libri lectionem facile intellexi; tamen cur ille contemperit, ignorans subdubitaui, admittendamque non censi. Confirmat nunc me Bauaricus, in quo ita plane legitur, ut ego conieceram, atque ut tandem restituere tuto possumus. *Nam posteaquam sensi, populo Romano auris hebetiores, oculos autem esse acris atque acutos, destiti* etc.. Scriptio ipsa accurata, *auris et acris*, ex gentitius *aurium et acrium*, set *hebetiores ex hebetiorum*, ut Grammatici praecipunt. Notaram *P. R.* explicatio uarietatem hanc peperit. Aequè recta uulgatast, set optimorum codicum apud me uincit auctoritas.“ GARATONIUS II.

quorum in aliis codicibus alia sedes est, prorsus inutilia etiam sint, mea sententia dubitari nequit, quin ab interprete profecta existimanda sint. Loci hi sunt:

C. VIII. §. 19. *Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimae familiae sunt consulares, in quibus est etiam Iuventia.*

Sic omnes fam. tertiae codices; contra B sunt ante *plurimae* habet, E ante *familiae*. Itaque non dubitavi id verbum omittere, quod varia, quam habet, sede vehementer suspectum neque ad sententiae integritatem necessarium est ab interpretibus saepissime additum constat esse.

C. XXIV. §. 59. *Ego vero quamquam illi omnia malo quam mihi, tamen illi honorum alitus numquam faciliores optavi, quae mihi fuerunt.*

Sic omnes fam. tertiae codices; a quibus dissentit E, *illi* pronomem post *numquam* ponens, et B hoc ordine verba conlocans: *tamen numquam illi faciliores honorum alitus* etc. Et prorsus quidem nitiosa *illi* pronomini conlocatio est, quam in fam. tertiae codicibus dixi esse. Nam cum in altero membro *tamen* — fuerunt praecipuum vim non pronomem illud, set verba *honorum alitus* habcant, non *illi* pronomem set necessario verba *honorum alitus* continuo post *tamen* sequi debent. Omnino autem non inutilis tantum, necum molesta etiam pronomini illius iteratios, quemcumque ei locum tribueris. Accedit, quod, a Tullio si fuisset additum, non intellegitur, qui factum sit, ut tam variam in codicibus sedem occuparet. Itaque sine dubitatione ciciundum putavi.

C. X. §. 26. *Quod cum linquentem terram eam, quam seruarat, uotis omnibusque lacrimis persecuti sunt.*

Sic Bavaricus scribit; Erfurtensis *uotis omnibus lacrimisque*; familiae tertiae codices fere omnes *lacrimis uotisque omnibus*. Nam tres tantum Parisini eo dissentiunt a reliquis familiae tertiae codicibus, quod *omnibus* pro *omnibus* scribunt. Lallemandus autem, cuius ad hunc locum adnotationem pariter atque reliquorum editorum repetere hic uisum est et in immo marginem reicere *), cum unum de suis codicibus eandem praebere scripturam dicit, quam falso Graevius in Erf. reperiri dixerat, *uotis, omnibus, lacrimisque*, minime existimandus est hoc dicere uoluisse, eundem uerborum ordinem in uno de suis offendi, qui in Erf. sit, set scripturam *omnibus* unius de suis codicibus auctoritate coupro-

*) *Lacrimis, uotis, omnibusque persecuti sunt*] Sic legendum, non *uotisque omnibus*. Horat. od. 5. lib. 4.: *Uotis, omnibusque, et precibus uocat*. Quodsi quis malit ita legi, *uotis, bonisque omnibus*, non repugnabo; set longius discesserit ab antiqua scriptura. LAMBINUS. Erfurtensis *uotis, omnibus, lacrimisque* [non ita scribit], quem sequor. GRAEVIUS. Graevius bene et cod. Erf. *uotis, omnibus, lacrimis*. Solenne librariis *uotis omnibus* scribere pro *uotis, omnibus*. ERNESTIUS. *Uotis, omnibus, lacrimisque*] Ita Graevii cod. Erf. et unus e nostris, idque praestat uolgo, *lacrimis, uotisque omnibus*. LALLEMANDUS. Certe absurda non erat uolgata; set haec tamen melior, Bentleio quoque indice, quem omnino consule ad Horat. IV. Carm. 5. 15. Facillima permutatio fuit, de qua Dukerus ad Lin. XXIX. 10. GARATONIUS I. Duae sunt in codicibus lectiones: altera, quae merito repudiatur, *lacrimis, uotisque omnibus*, altera, quae probatur, *uotis, omnibus, lacrimisque*, ab Erfurtense et Lallemandi altero accepta. Cum in hac facile adqueuerim, conuouet me nunc optimi codicis Banarici deprauatio, *uotis omnibusque lacrimis*. Uide etenim in talibus librorum erroribus contineri aliquando ueriora. Quid ergo, si uox *lacrimis*, quae sedem habet incertam, delenda sit? Tum optima, et a melioribus libris comprobata lectio restaret, *quod cum linquentem terram eam, quam seruauerat, uotis omnibusque persecuti sunt*. Lambinus iam intellexerat pro *uotisque omnibus* legendum esse *uotis omnibusque*. Set cum *lacrimarum* uideam opportunam esse mentionem, nihil muto. Tantum suspicor, in Bavarico uocem *lacrimis* alieno loco fuisse repositam, cum antea superiore deciderit, deinde marginem occuparit, periteque id emendatum in Erfurtense fuisse. Ita Lambiniana ipsa lectio conficeretur; quae denique non differt nisi ordinae a Graeuiana. GARATONIUS II. Optimum sane ordo est Lambinianus: *lacrimis, uotis omnibusque*, quem recipimus. *Lacrimas* primum mouebat dolor ob Mari fugam: has uero statim, desiderio ac spe reditus, nota ominaque excipiebant, quae nescio quomodo lacrimis postea obortis fuissent funestata. Quae cum ab omnibus codicibus seruetur, non erat cur ab Ernestio et Schutziio inadceretur. Graevius enim habet *lacrimisque*; et recte iam in nostra lectione duo tantum membra sibi opponuntur, alterum *lacrimae*, alterum *uota ominaque*. ORELLIUS.

bari. Nam quovis pignore contendere ausim, nullum in Colbertina bibliotheca codicem extare, in quo verba illa, de quibus agitur, eo conlocata ordine reperiantur, quo sunt in Erfurtense perscripta. Omnino autem negligentissimum Lallemandum in referendis variis codicum lectionibus fuisse, multis, si opus esset, exemplis comprobari posset. Itaque codices duplitter potissimum a se dissentiunt, in nominis *lacrumae* et *que* copulae conlocatione. Nam quod tres vel quattuor Parisini *omnibus* pro *omnibus* scribant, iuxta idis discussus potest, cum utriusque nominis permutatio et facilitas sit et frequentissima. Alienum autem prorsus *omnibus* esse, nemo negabit, qui nec dictum alibi aut *notis omnibus* (Senecae enim exemplo nemo ad hunc locum abutetur) aut *omnibus lacrumis* esse, et, si dictum esset, multo certe gravior esse reputaretur, quam quod huic loco accommodatum sit. Nihilominus statuen dum necessarios, id quod in emendando hoc loco nonnullius est momenti, in codice principe, ex quo familiae secundae et tertiae codices orti sunt, non *omnibus* set *omnibus* scriptum extitisse, scripturamque *omnibus* in quattuor illos Parisinos sine felici errore librari, sive coniectura interpretis inlatam esse. Cfr. quae supra Lib. I. C. III. §. 8. diximus. Scribunt igitur optimi libri, B et E, ut omittamus paupersper *que* copulam, *notis omnibus lacrimis*, deteriores, id est familiae tertiae codices, *lacrimis notis omnibus*. Si haec sola esset varietas, nihil hunc locum riti contraxisse dicerem nisi nomen *lacrimis* errore librari loco suo motum esse, eumque verborum ordinem, qui in B et E est, necessario restituentium contenderem. Cfr. quae Lib. I. C. III. §. 9. dicta sunt. Verum monet vehementer suspicionem corruptelae *que* copula in aliis codicibus aliter posita, hocque magis, quod in eius conlocatione non tantum fam. tertiae codices a B et E dissentiunt, verum ipsi etiam optimi libri, B et E, a se inuicem dissident. Nam B vidimus scribere *notis omnibusque lacrimis*, Erfurtensem *notis omnibus lacrimisque*, reliquos *lacrimis notisque omnibus*. Neque uero eorum probari sententia potest, qui *que* copulam abiciendam ut spuriam putant. Nam sic tria illa verba tria integra membra, ut ita dicam, efficiunt. Atqui ubique *nota* et *omina* sic solent ab antiquis scriptoribus coniungi, ut in unam fere notionem coalescere uelle intellegantur. Itaque sollemnis dictios *nota ominaque*. Cfr. Bentleius ad Hor. IV. Od. 5. 13. Iam cum optimus codex Bavaricus id ipsum, quod usu receptum, habeat scribatque *notis omnibusque*, hoc quidem certissimum puto, Tullianam hanc scripturam esse *notis omnibusque*. Minime uero faciendum propterea cum Garatouio et Orellio, qui Lambino praecunte *lacrimis* ante *notis* conlocarunt. Primum enim haec, quam receperunt, scriptura *lacrimis, notis omnibusque* nullius omnino codicis auctoritate nititur, cum codices, qui *lacrimis* ante *notis* habent, inepte *notisque omnibus* scribant; deinde eorum codicum, qui *lacrimis* initio ponunt, nullo pacto haec in re maior quam B et E auctoritas potest esse; denique ne apta quidem ista uerborum conlocatio, quia, si *notis omnibusque*, ut ipse Orellius recte monuit, in unam coalescent notionem, inter *lacrimis* et *notis* copula et requiritur, dicendumque erat *lacrimis et notis omnibusque*, ut dictum paulo ante, *his et senatu populoque Romano*. Nam etsi me non fugit, duo etiam uerba nonnumquam sine copula poni, tamen istorum locorum aliam esse quam huius rationem uideo. Cum igitur *lacrumis* initio poni non debere certum sit, duplex tantum huius emendandi loci ratio relinquitur. Altera haec est, ut presse codicis Bavarici secuti auctoritatem tantummodo et copulam ante *lacrumis* addamus, scribamusque: *notis omnibusque et lacrumis*. Recte hoc dictum esse, uel unus ille Lini locus, a Bentleio l. l. additus, probat, *Cum bonis potius omnibus notisque et precationibus*. Atque sic Maduignus Obs. I. p. 40., uir eruditissimus, scripsisse Ciceroem putauit. Ad reprobatum prorsus haec coniectura codicum scripturis, quarum diuersitas unde orta sit, minime explicari potest, si isto modo Ciceroem censemus scripsisse. Altera ratio haec est, ut cuncto nomine *lacrumis* codicis optimi scripturam recipiamus. Quam sententiam qui primus tulit Garatouius, nollem demum retractasset. Haec enim una ratio, unde tam discrepans codicum scriptura sit orta, planissime doceri potest. Ac primum quidem, cur diuersum in codicibus locum uerbum *lacrumis* occuparit, quous iam intellegit, qui glossas superscriptas saepissime ab aliis librariis alios in locos esse receptas meminert. Deinde non minus in promptu uidere, cur *que* copula loco suo mota sit. Nam cum esset *lacrumis* super *notis omnibusque* positum, unus eorum, qui exemplar, in quo glossa erat superscripta, descripserunt, glossam post *omnibusque* intulit, unde facta codicis Bavarici

scriptura, *uotis omnibusque lacrimis*, alter, cum glossa super *omnibus* esset posita, scripsit, id quod proclive erat, *omnibus lacrimisque*, unde formata Erfurtensis libri lectio, *uotis omnibus lacrimisque*; contra qui glossam ante *uotis* conlocauerat, is necessario, cum uerba *lacrimis uotis omnibusque* sensu carere animaduerteret, *que* eopulam mouere loco suo debebat, et scribere *lacrimis uotisque omnibus*, quae consentiens familiae tertiae codicum scripturast. At obicit quis, non uerosimile esse, ut interpres uocem illam superscripserit, qua nullum eorum, quae a Tullio posita uerba sunt, explanentur. Et ipse iudicium meum temerarium dicerem, si in codice, in quo primum posita fuisse glossa illa censendast, uera scriptura *uotis omnibusque* extitisset. Uerum cum in antiquo illo exemplari *uotis omnibusque* scriptum fuisse certissimum sit, nemo non uidet, interpreti mancam debuisse orationem uideri, ideoque aliquid uerbum, quod ad *omnibusque* pertineret, addendum esse uisum. Quid autem magis poterat in mentem uenire, quam id, quod Tullium in hac ipsa oratione §. 75. usurpasse uiderat, dicentem: *cum me — non lacrimis solum tuis, set — prosecutus esses?* Itaque genuinam ego hanc scripturam credo esse: *quod eum lingueuentem terram eam, quam seruauerat, uotis omnibusque prosecuti sunt.*

Hic eum etiam tractare locum placet, quem uno uitio iam supra Lib. I. C. III. §. 8. liberauimus. Scribitur uolgo C. XVIII. §. 44.:

Neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quod non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris.

Uidimus supra, postulante sententia et adsentientibus codicibus scribendum esse: *quod eas tribus — non edideris*. Nunc aliter etiam hic emendandum uisumst, quo sanato magis etiam apparebit, qui factum sit, ut *non* particula ante *edideris* omitteretur. Deleundum enim uerbum *erat*, quod B ante *hic* ponit, fam. tertiae codices, qui uulgatam scripturam tuerentur, uno La excepto post *notus* ponunt, Erfurtensis autem omittit. Iam uides, cum scriptum esset *not' no* id est *notus non*, facillime particulam negatiuam excidere potuisse. Est autem uerbum *erat* non propterea solum pro insititio habendum, quod in E non extat, set quod in B et fam. tertiae codicibus non eundem locum occupat. Ceterum non *erat* ibi supplendum, ut uisum interpreti, set *est*.

§. 12.

Non minus spuria mea sententia iudicanda ea uerba sunt, quae in B et E quidem eandem sedem, uerum aliam eamque uagam in familiae tertiae codicibus habent. Pertinent uae tres loci, in quorum duobus non dubitari posse puto, quin ab interprete profecta uerba sint, quae uarie in codicibus conlocata reperiuntur. Eorum alter C. XXXVII. §. 91. extat et uolgo sic scribitur:

Nam quod te in re publica liberum esse gloriatus es, id ego et fateor et laetor et tibi etiam in hoc gratulor.

Est haec autem paucissimorum fam. tertiae codicum scriptura, in qua etsi nihil est uiti, tamen admodum asperum ad auris uerba *liberum esse gloriatus es* cadunt. Uerum multo magis propterea haec scriptura improbanda, quod optimi plurimique codices, quorum longe maior auctoritas est, aliter Tullium scripsisse testantur. Ac primum quidem *es* non post, set ante *gloriatu* a Tullio positum fuisse ut credamus, non solum Bauarici et Erfurtensis auctoritate, quae sola sufficeret, uerum etiam Lb, Pb, Pe testimonio, cum optimis illis *es gloriatus* scribentium, uel inuiti impellimur. Continuo patet, *esse* non posse post *liberum* locum habere. Probaturque haec quoque sententia plurimorum eorumque optimorum codicum auctoritate. Nam B et E uerbum *esse* post *te* ponunt, contra Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pe, C, T, 5, et 71 ante *te* habent, ita tamen ut T, 5, et 71 etiam post *liberum* denuo ponant. Miror autem Garatonium illorum probare scripturam codicum potuisse, in quibus hic est uerborum ordo: *nam quod esse te in re p. liberum* etc. Non potest enim uerbum *esse* in initio membri cuiuscumque poni, nisi si cum ui quadam pronuntiamdumst. Qua ui cum hic careat, certe post *te*, ubi in B et E conlocatum reperitur, poni debebat. Atqui cum tam uaga eius sedes in codicibus sit, interpretesque nihil saepius adiecit quam uerbum illud constet, persuasissimum mihi habeo, genuinam Tulli manum hanc fuisse:

Nam quod te in re publica liberum es gloriatas. Minime autem uerbum *esse* ad locutionis integritatem requiri, ex eiusmodi locis patet, qualis XIII. Philipp. XIX, 40. est: *qui usque eo felix est, ut isdem ornamentis deceperit uos, quibus deceptum Caesarem gloriatas est.*

Alter locus, in quo non minus naga uerborum sedes interpolationis suspicionem mouet, legitur C. XXV. §. 62. et in B et E sic scriptus extat:

Quodsi praeterea nemo est honore dignus, quidnam tot optimis et ornatissimis ciuibus est futurum?

Sic igitur B et E; familiae tertiae codices ita inter se dissentiunt, ut pro uerbis *nemo est honore dignus* Me, La, et ψ *honore dignus nemo est*, Lb *honore nemo dignus est*, Pb, Pc, D, C, s, χ 1, et 3 *honore dignus*, reliqui *honore dignus nemo* scribant. Iam quis sibi persuadeat, miram hanc lectionum diuersitatem, si ulla harum, quas commemorauimus, in codice principe extitisset, oriri potuisse? Neque uero solum uerbum *est* ab interprete adiectum puto, quo uno superscripto non poterant tantae excitari turbae, set, ut statim dicam quod sentio, nomen etiam *honore* interpretis additamentum credo. Quod si statuiamus, id quod ego reuera factum puto esse, super *nemo* ab interprete, uerbum *dignus* explicatur, positum fuisse in codice principe, omnis lectionum diuersitas unde orta sit, patet. Nam is librarius, qui codicem scripsit, ex quo B et E sunt orti, id quod ubique fecit, hic quoque et genuinam uocem et glossam recepit, contra ille, a quo scriptus codex est, qui fam. tertiae librorum fons extitit, glossam tantum *honore* Tulli uerbis intulit, genuinam uocem *nemo* omittens. Hinc orta scripturast, quam in aliquot fam. tertiae codicibus uidemus esse *honore dignus*, hinc patet, qui factum sit, ut in reliquis etiam codicibus uocis *nemo* sedes naga sit; hinc denique intellegitur, cur uno eodemque ordine in omnibus codicibus uerba *honore dignus* se excipiant, licet in quibusdam interposito alio uerbo a se seiuncta sint. Neque enim dubiumst, quin uox genuina *nemo* in eos fam. tertiae codices, qui habent, non translata ex codice principe, set addita ab interprete sit, qui, quod nemo non debet animaduertere, ad sensum eam necessariam esse uidit. Nam si ab eo librario, qui librum scripsit, ex quo fam. tertiae codices originem duxerunt, adsumpta ex codice principe esset, prorsus obscurum esset, qui in non paucis fam. tertiae codicibus omitti potuisset. Pari modo est copula minime per illum librarium ex codice principe in quodam fam. tertiae codices transisse putandast. Quod quominus statuiamus, non solum hoc impedimentost, quod paucissimum familiae illius codices copulam adgnoscent, uerum illud etiam, quod si ipsi uarie collocant. Quid, quod Me, qui cum La et ψ *honore dignus nemo* est scribit, proximum nomen *quidnam* omittit? Unde quid certius conligi potest, quam super *quidnam* cum esset in aliquo fam. tertiae codice posita, quem Me descripsit, factum esse, ut, id quod sexcentas factam, pro genuina uoce glossa reciperetur? Itaque ego non dubitauimus, uerba *est honore* eicere. Neque uero uerendumst, ut cuiquam *dignus* nullo addito ablatiui non recte dictum uideatur. Praecedunt enim proxime haec uerba: *sic populus Romanus deligit magistratus, quasi rei publicae uilicos, in quibus si quae praetereast ars, facile patitur, sin minus, uirtute eorum et innocentia contentus est: quotus enim quisque disertus, quotus quisque iuris peritus est, ut eos numeres, qui uolunt esse?* Quae cum praecedant, apertumst, recte solum nomen *dignus* esse positum, ita ut supplendum sit, *qui a populo R. magistratus deligatur*. Cfr. etiam Sallust. B. Cat. C. LI. *Set ubi inperium ad ignaros ciuis, aut minus bonos peruenit, nouum illud exemplum ab dignis et idoneis ad indignos et minus idoneos transfertur.*

Ambiguum autem, quae Tulli manus fuerit, mea sententia est et erit C. XXIII. §. 56., ubi uolgo sic scribitur:

Quibuscum me, iudices, pugnantem meo more pristino non uidebitis.

Nititur haec scriptura plurimorum fam. tertiae codicum auctoritate; nam duo tantum eiusdem familiae, Ma et Le, pro *meo more pristino* scribunt *meo pristino more*; contra B et E habent *more meo pristino*, quem ordinem ego admisi, optimorum librorum auctoritatem sequendam arbitratus. Uerum quaeri potest, num meo pronomen a Tullio sit profectum, quod et abesse salua sententia possit et uagam in codicibus sedem habeat.

§. 13.

Maxima vero interpolationis suspicio oritur accesset, sicubi verba aliter in B quam in E, et rursus aliter in fam. tertiae codicibus conlocata reperiuntur ita, ut hi ipsi inter se dissentiant. Factum hoc est nunc in loco, qui C. XXXIII. §. 81. extat et in Erfurtense sic scriptus reperitur:

Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui atque doctores, cui non locus ipse ille mutus, ubi alius aut doctus est, cum grata recordatione in mente uersetur?

Sic igitur Erf., a quo Ban. dissentit, verba *ille mutus* hoc ordine, *mutus ille* ponens. Magis familiariae tertiae codices dissentiunt, ex quibus Ma, Mb, Lc, Pa, et D *locus ille mutus ipse, ubi*, Lb *locus ille mutus ipse, uir*, Ia *ille locus mutus, ubi ipse*, reliqui cum Eybio *locus ille mutus, ubi ipse* scribunt. Editorum ad hunc locum adnotationes, ex quibus maxime Graecius a uero aberrauit, in innum marginem reieci *). Is enim, quod ne semel quidem a Tullio scriptum esse apparebit, pronomen *ipse* bis posuit, scripsitque: *cui non locus ipse ille mutus, ubi ipse* etc.. Ac primum quidem non esse *ipse* pronomen post *ubi* a Cicerone positum, non solum optimi libri, B et E, quibuscumque alioque eosque non malos fam. tertiae codices consentire uidimus, nunc etiam Prisciani p. 857. ed. Putsch. testatur, qui hunc locum adferens *ubi altus est* scribit. Accedit ipsa loci sententia, cui aduersatur *ipse* pronomen post *ubi* positum. Neque uero codices Banarici probanda scriptura, quam nollem Orellius receperisset. Uidimus enim supra, sicubi aut B aut E cum omnibus fam. tertiae codicibus conspirat, fere semper non eam, quam solus B aut E praebet, scripturam debere genuinam putari, set quam alteruter cum reliquis libris taeatur. Iam uero E cum omnibus familiae tertiae codicibus in eo consentit, quod *ille* pronomen ante *mutus* ponit. Itaque hoc minime debet cum B, quem etiam alibi male transposuisse uerba quaedam scimus, contra reliquorum omnium eodd. auctoritatem post *mutus* conlocari. Contra hoc mirumst neminem uidisse, *ipse* pronomen, id quod uaga eius sedes extra controversiam ponit, ab interprete super *ille* esse positum et ab librariis receptum.

§. 14.

Non debent autem, nisi aliae quaedam suspicionis causae accedant, ii loci pro interpolatis haberi, in quibus solus aut B aut E a uolgari ordine in conlocandis uerbis recedit. Ita non puto C. XXIV. §. 58. *neque fuisse, qui id nobis narraret expungendum id esse*, quod B ante *fuisse* ponit. Nam uim quandam repetitum *id* ibi habet, et est cum inrisione dictum. Ceterum male B quoque nonnumquam uerba transposuisse, patet ex C. XXXI. §. 75., ubi uolgarem uerborum ordinem, a quo solus B recedit *datus est ille tibi* scribens, genuinum esse Ambrosianus consensu suo confirmat. Non maior esse Erfurtensis libri auctoritas potest, C. XXXI. §. 75. *obsoletae iam sunt preces tuae pro iam sunt scribentis sunt iam*. Neque delendum ibi *sunt* neque transponendum, quod tum tantum fieri posset, si *obsoletae* participium esset. Nunc cum adiectiui nicem gerat, aptius *sunt* ab eo particula *iam* seiunctumst. Ceterum Erfurtensis etiam temere nonnumquam solus uerba transposuit. Ita, ut uno exemplo defungar, C. XXXI.

*) *Cui non locus ipse ille mutus, ubi ipse*] Adieci *ipse* ex Erfurtense. GRAEVIUS. *Cui non locus ille mutus ipse, ubi*] Sic correxi ex edd. R. Br. *Ipsae* erat alieno loco, ubi stare in hac forma orationis non poterat. ERNESTIUS. Mihi non probatur repetitio illa [quam Graecius admisit] tam proxima uocis *ipse*, quam suspicor ex uaria eius uocis conlocatione ortam fuisse. Tum etiam quod Nang. ceterique ad Grut. usque dederunt, *altus*, id firmatur auctoritate Prisciani p. 857. ed. Putsch., ex hac oratione citantis, *ubi altus est*. Hic itaque suspicionem ita confirmauit meam, ut locum ratione auctoribusque optimis perpurari sic debere intellegerem: *cui non locus ipse ille mutus, ubi altus aut doctus est*. Ernestum uideo fere mecum facere. GARATONIUS I. Baur. *cui non locus ipse mutus ille, ubi*. Delendum secundo loco *ipse*, ut olim diximus, tum quia ex priore illic male translatus fuit, tum quia non extat eo loco in Erf. et Baur., a quibus in superiorem, unde deiectus fuerat, restituitur. Alii etiam ueteres libri, *locus ille mutus ipse, ubi*; cum aliis Eybius et Aldus *locus ille mutus, ubi ipse*. Hoc igitur firmum est. GARATONIUS II.

§. 76. *lacrimulam tuam* scribit, cum Ambrosianus, cum reliquis libris consentiens, Tullium *tuam lacrimulam* scripsisse doceat.

Contra aliquid momenti uideatur Erf. scriptura C. XXXVI. §. 88. habere, ubi uerbum *esse*, uolgo post *uolores* positum, ante id uerbum conlocat. Nam reuera ibi *esse* interpreti deberi, satis mihi uideor in commentario demonstrasse.

Maiorem etiam interpolationis suspicionem idem mouet C. XXXII. §. 77., ubi nunc in omnibus editionibus scriptum legitur:

Cui quidem ego, sicut Cn. Plancio, numquam dissimulaui me plurimum debere, semperque prae me feram.

Erfurtensis pro *prae me feram* scribit *praeferaui* et *me* inepte ante *quidem* ponit. Dolendumst, de Baurico hic taceri, quem si scirem cum Erfurtense facere, nihil certius putarem, quam Ciceronem *praeferaui* scripsisse et *me* ab interprete, huius uerbi *praeferre* usus ignaro, superscriptum esse. Nam quo rarior hic uerbi illius usus est, eo magis patet adduci librariorum debuisse, ut *me* pronomen adderent. Usurpanit autem Cicero *praeferre* sensu illo in his locis: pro Sext. Roscio Am. C. XXXI. §. 87. *auaritiam praefers, qui societatem coeiris de municipis cognatique fortunis cum alioquinissimo.* ad Diu. X, 8, 8. *ut, cum praefereamus sensus aperte* etc.. Cfr. Matthiae ad Cic. pro Roscio l. l. Adde Frontonis Epp. ad M. Caesarem L. IV. ep. XII. p. 108. ed. Mai.: *Tibine ita uisum, qui praefers, Paustinam id tibi esse quod lucem serenam* etc.. Atque haut scio, an eodem loquendi genere Cicero in or. pro L. Corn. Balbo C. XXIII. §. 52. usus sit, scripseritque: *Iudices cum praeferrant palamque loquentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repetentibus, iudicaturi.* Nam pro *prae se ferrent*, quae uulgaris est illius loci scriptura, Erfurtensis se *prae ferrent* scribit. Nihilominus retinendam in loco illo orationis Plancianae scripturam uulgatam putauit, minus libri Erfurtensis non eam ratus auctoritatem esse, ut consuetam loquendi rationem in insolentiorum mutarem.

§. 15.

Porro ea quoque uerba, quae in B et E aliam sedem atque in familiae tertiae codicibus occupant, si ad sensum non sunt necessaria, negari nequit interpolationis nomine suspecta posse esse. Quamquam haec in re magna adhibenda cautio, ne genuina Ciceronis uerba pro insitiis habeamus. Nam haut raro ibi etiam in uerborum conlocatione familiae secundae et tertiae codices a se inuicem dissentiunt, ubi pro certo adfirmari potest, omnia uerba ex ore Ciceronis uenisse. Id factum his locis:

C. IV. §. 10. *tecum ita contendam*; sic B et E; rell. *ita tecum contendam*. — C. V. §. 12. *beneficium ad eum potius*; sic B et E; rell. *beneficium potius ad eum*. — C. IX. §. 23. *huic obesse etiam*; sic B et E cum A; rell. *etiam huic obesse*. — C. XII. §. 30. *generis dico et nominis*; sic B et E; rell. *generis et nominis dico*. — C. XVII. §. 43. *propter necessitudinem ac uiciniam*; sic B et E; rell. *propter uiciniam ac necessitudinem*. — C. XXIII. §. 55. *set neque tu haec habes*; sic B et E; rell. *set neque tu habes haec*. — C. XXIV. §. 64. *aut clariorem aut gratiorem*; sic B et E; rell. *aut gratiorem aut clariorem*. — C. XXVI. §. 65. *in iis locis solent esse*; sic B et E; rell. paucis leuiter dissentientibus *solent esse in iis locis*. — C. XXXI. §. 76. *non significarem dolorem meum*; sic B et E; rell. *non dolorem meum significarem*. — C. XXXII. §. 78. *idcirco minus iudices*; sic B et E, post *minus* addentes *libenter*; rell. *iudices idcirco minus*. — Ibid. *quo me tandem in te animo putas esse*; rell. *quo me tandem animo in te putas esse*. — C. XXXVII. §. 90. *si unquam uitae cupiditas fuiisset*; sic B et E; rell. *si unquam in me uitae cupiditas fuiisset*. —

Tres sunt loci, in quibus etsi infitiandum non est salua sententia omitti uerba posse, quorum uaga sedes est, tamen prorsus incredibile est ab interprete addita esse, cum ad intelligentiam loci nihil omnino conferant. Loci hi sunt:

C. I. §. 3. *quamquam mihi non sumo tantum neque adrogo, iudices*; sic B et E; rell. *iudices* post *tantum* ponunt. — C. XX. §. 50. *quo quidem tempore, Laterensis, si id facere uoluisses*; sic B et E;

rell. *si id ante Lat. ponunt.* — C. XXXVIII. §. 91. *sin autem aliquando sine ullo rei p. detrimento respicio etiam salutem tum meam;* sic B et E; rell. *aliquando post etiam conlocant.*

Contra glossis utique similia neque ad sensum necessaria illa uerba sunt, quae in quattuor his locis uarium locum in codicibus occupant:

C. XI. §. 27. *Uitia merchule Cn. Planci res eae, de quibus dixi, tegere potuerunt: ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tot et tanta adiumenta huic honori fuisse mirere.* Sic B et E; rell. *Cn. Planci inepte post eae ponunt.*

C. XI. §. 28. *Huic si praesto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quam si legationem suam et mandata confererint.* Sic B et E; rell. *suam omittunt et post mandata ponunt sua.*

C. XXXVI. §. 89. *Quem, ut potes ex multis audire, qui tum adfuerunt, constat inuitissimum uiris bonis cessisse.* Sic B et E; rell. *constat inepte ante bonis ponunt.*

C. XLII. §. 103. *Nolite, iudices, per uos fortunas, per liberos uestros, inimicis meis — dare laetitiam.* Sic B et E; rell. *uester pronomem post fortunas ponunt uestras scribentes.*

In uno horum locorum, C. XXXVI. §. 89., iam Bakius, cuius adnotationem commentario inserui, uerbum *constat* ob eam ipsam causam insititium putauit, quod in fam. tertiae codicibus alium locum atque in B et E occupare uiderat. Neque quisquam recte a Tullio *constat* potuisse omitti negabit. Idem uero de tribus reliquis locis ualet, in quibus sine ullo sensu detrimento abesse uerba posse, quorum naga in codicibus sedes est, nemo non primo aspectu intellegat. Nihilominus etsi ipse nix dubito, quin spiria sint, eicere tamen nolui, cum neque orationem conmaculent et, id quod maxime me retinuit, quominus exolare iuberem, saepe alibi in fam. tertiae codicibus Tulliana uerba falso locata reperiantur, ita ut ex uario illo, qui in codicibus est, uerborum ordine certum, quo uerbum aliquod spurium esse euincas, argumentum deponi nequeat.

§. 46.

Sequitur, ut de iis locis exponamus, in quibus plurimi, aut multi, aut pauci, aut unus familiae tertiae codex aliquid omittunt. Atque unius quidem fam. tertiae libri, uerbum unum uel plura omittentis, licet ad sententiae integritatem non sint necessaria, tamen ex iis, quae de origine et familiis codicum exposuimus, manifeste apparet nullam prorsus auctoritatem esse posse. Accedit quod nullus extat fam. tertiae codex, cuius librarius non saepe in eam partem peccarit, ut genuina Tulli uerba omitteret. Itaque neque codicis Dresdensis scriptura, C. VI. §. 16. *quod agitur* omittentis, ullo modo debebat a Garatonio probari, neque quicquam certius est, quam in Mc, qui C. XXIV. §. 59. *scripsit* post *poeta* non agnoscit, aut negligentia aut consulto, cum modo idem uerbum praecedat, ab librario omissum esse. Neque porro aut C. XX. §. 50. *grauitatis esse putasses tuae* uerbum *esse* unius 73 auctoritate, aut C. XXVIII. §. 69. *conseruatum esse meminim* idem uerbum, quod in Ma deest, omittere licet.

Porro unius etiam codicis scriptura dicendast, quae in pluribus fam. tertiae codicibus reperitur, quos ad unius codicis fidem correctos, uel potius, ut uerius dicam, corruptos esse certis doceri argumentis potest. Ita ualde errabit, qui C. XXXV. §. 86. *Set sunt haec leuiora; illa uero grauia atque magna* in codice principe, ex quo fam. secundae et tertiae codices orti sunt, non extitisse *sunt* putet propterea, quod Ma, Lc, et H omittant. Nam etsi ipsi mihi uerbum *sunt* non inutile tantum set molestum etiam esse et contra Tulli consuetudinem (uid. comm.) additum uidetur, tamen eam ob causam minime debet suspectum esse, quod in tribus illis libris abest. Etenim praeterquam quod tres illi libri nibilo plus quam unus fam. tertiae codex auctoritatis habent, id quod ex iis, quae in nota *) exposui,

* Ma, Lc, et H etsi ex uno eodemque codice descriptos esse non posse statui uidetur, propterea quod nonnumquam uehementer a se dissentiant, tamen hoc negari nullo modo potest, ad unius fam. tertiae codicis fidem hic illic correctos, uel potius corruptos esse. Patet hoc ex miris aliquot, quas consentienter praebent, corruptelis. Ita §. 15.

efficitur, illud quoque animadvertendumst, primum uerbum *sunt* precedente *set*, quod eodem fere conpendio atque *sunt* scribi consuevit, facillimo errore omitti potuisse, deinde, quod maioris etiam momentist, si *sunt* in codice principe non scriptum extitisset, non uerosimile esse, ut a tot librariis mirifico consensu eodem in loco additum sit.

Contra longe alia ratio est trium illorum locorum, in quibus ego non dubitauim ea eicere, quae pauci fam. tertiae codices omittunt. Eorum primus C. XX. §. 49. extat et ab Orellio recte sic scriptus est:

Aedilem tu Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, set uniuersus populus uoluntatem suam declararit?

Addunt esse post factum B, F, Mb, La, Lb, Pa, D, Br., ε, ζ 1, 3, et ψ; idem uerbum extat etiam in Lc et Ma, set in Lc ante factum et in Ma ante miraris uerbo factum post miraris positum. Illic si in codice principe esse scriptum fuisset, prorsus intellegi nequit, qui factum sit, ut a tot librariis omitteretur. Contra addi a multis simul potuit, nec conlocari alio in loco, quam in quo a plerisque librariis conlocatum reperitur.

Secundus locus legitur C. XXVII. §. 67., et a me sic est constitutus:

Petiuit ea usus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimum eosdem honores consecuti.

De priore huius loci membro supra iam expositum; in posteriore uerbum *sunt*, quod B et E ante eosdem, plerique autem fam. tertiae codices post consecuti, Ma ante id uerbum addit, auctoribus Lb, Pa, Ph, Pc, et C omittendum putauim.

Tertius locus C. XXXII. §. 79. legitur et in editionibus sic scribitur:

Set ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, set etiam quid cuiusque intersit et quid a me cuiusque tempus poscat.

Recto uero a me hoc pronomen eiectum puto. Nam non solum id in Lb, ψ, et alioque Lambb. omittitur, set in reliquis libris uarie etiam et scribitur et conlocatur. B et E enim haec scribunt, et E ante ego ponit. Porro non neglegendumst, quod Lc et H etsi hoc agnoscent, tamen ego omittunt, ita ut, id quod saepissimum factum uidimus, in his duobus libris gennina uox interpretis additamento cessisse uideatur. Ceterum hoc quidem additamentum uix dubito quin iam in codice principe super ego scriptum extiterit ex eoque tum in B et E tum in illos fam. tertiae codices, qui habent, propagatum sit. Est enim profecto eiusmodi, quod singulis illis librariis, in quorum codicibus extat, addere in mentem uenire non poterit. Neque uero statuendum, ab eo librario, qui id ex codice principe

ostenderas, aut si pro aut habent at; §. 29. facilis est illa occuratio pro occuratio habent concursatio; §. 50. uetere quodam in scaenicos iure pro quodam habent quondam; §. 35. aut lacessitus pro lacessitus habent lacessendi; §. 48. etiam atque etiam intus atque urgeo pro urgeo habent rogo; §. 49. tum omnibus in rebus summa auctoritate pro auctoritate habent constantia; §. 84. labore hoc leuare pro hoc habent isto; nonnumquam corruptelae illae in aliis etiam propagatae codices sunt; sic §. 54. ille sensus in aliis pro in aliis cum ε et F 1 malus; §. 53. nam Maeciam pro Maeciam cum Mb et Urs. tres etiam; §. 46. noli mirari pro mirari cum ε et ζ 1 me; §. 71. toto illo anno pro illo cum ψ fere; §. 74. egissem gratias pro egissem cum ψ egissemus; ibid. mandata sunt litteris pro mandata cum D dicta scribunt. Praeterea animaduerti uolo, plerasque has, quae adlatas sunt, corruptelas in La pro uariis lectionibus super genuinas uoces superscriptas esse. Cir. etiam, quae supra Lib. I. C. I. §. 3. de H codice monui. Porro idem tres libri nunc soli nunc cum paucis aliis haec uerba falso omittunt: §. 10. enucleata esse suffragia soli esse; §. 18. set tamen haec tibi soli tamen; ibid. ad caput et ad fontem soli ad ante fontem; §. 26. quod tecto receperunt cum Mb, S, ε, et ζ 1; §. 40. apud eosque me; ne quingue quidem reiectis cum D me; §. 48. sic ego hoc contendo soli hoc; §. 66. oculos acris atque acutos cum D atque acutos; ibid. originum suarum soli suarum; §. 71. de isto uaulo post plura dicam cum D plura; §. 78. unus enim fuit soli fuit; §. 84. Rhodi enim, inquit, non fui cum Mb, S, ε, et ζ 1 inquit; §. 85. in petitionem tuam soli tuam; §. 87. auxilium meum soli meum; §. 101. nihil tibi ego tum cum D tibi omittunt. Semel etiam inepte aliquid addiderunt, §. 87. post memoriam particulam iam adicientes.

exemplar descripsit, ex quo fam. tertiae codices orti sunt, additamentum illud textui inlatum esse: quod si factum esset, in omnibus profecto fam. illius codicibus deberet extare; aut, si non extaret, negligentia omissum esse censendum esset: set, id quod non raro accidit, una cum eo uerbo, super quod scriptum erat, siue pro uaria lectione siue pro glossa in suum, quem scripserat, codicem translatum esse. Ita uides facillime fieri potuisse, ut in alios fam. tertiae codices transiret, in aliis omitteretur, in alios denique pro uoce genuina reciperetur. Fecisse id librarium illum nonnumquam, quamquam plerumque solas glossas interlinearis, quae in cod. principe extabant, pro genuinis uerbis recepisse supra uidimus, non solum ex hoc loco, uerum ex aliis etiam concludo, ubi diuersae, quae in codicibus sunt, scripturae unde ortae sint, alio modo prorsus explicari nequit. Eiusmodi locus, ut **NUMM** nunc adferam, is mihi uidetur, qui C. XXX. §. 73. extat et in plerisque editionibus ita scribitur:

Qui — sic mecum semper egisti, te mihi remittere atque concedere, ut omne studium meum in Ca. Planci honore consumerem, quod eius in me meritum tibi etiam gratum esse dicebas.

Primus Graenius, quem secutus Orellius est, post *etiam* addidit *ipsi*, quod pronomen non B et E solum, set etiam Pa, C, H, S, T, et ψ habent. Iam quaeso, qui factum sit, ut in reliquis fam. tertiae codicibus omitteretur! Neque enim eius ullo modo sententia probari potest, qui ab iis, a quibus codices sunt exarati, in quibus legitur, profectum dicat. Neque omnino glossae similest. Itaque equidem nullum hic relinqui dubitandi locum arbitror, quin in codice principe *tibi ipsi gratum* scriptum et super *ipsi* explicandi caussa *etiam* particula posita fuerit, utrumque autem nomen ab ambobus librariis, qui codicem principem descripserunt, retentum fuerit, ita tamen, ut is, qui librum scripsit, ex quo fam. tertiae codices originem duxerunt, alterum pro uaria lectione super alterum poneret uel margini adscriberet. Ceterum non opus est, ut uerbo doceam, optime solum *ipsi* ommissa *etiam* particula se habere. Nihilominus, ne nimium coniecturis meis tribuere uiderer, eam recipiendam scripturam putauit, quam optima libri tuerentur.

Longe etiam mea sententia a nero aberrauit Orellius, qui C. XXXV. §. 86. cum Garatonio, cuius adnotationem in innum marginem reieci *), trium fam. tertiae codicum auctoritate *me* pronomen expellendum putauit. Legitur locus ille, quem dico, in plerisque editionibus sic scriptus:

Ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxilium non deesse, idcirco me illi auxilio peperisse.

Contra in optimis ac plurimis codicibus non *mehercule* scribitur, set *me*; scribunt ita B, I, Ma, Mb, Lc, Pb, Pc, D, G, Br., H, S, T, σ , et χ 3. Idem uero libri, exceptis Br., T, et χ 3, omnes retinent *me* pronomen post *idcirco*, quod patet a Cicerone non potuisse addi, si paulo ante non *mehercule* set *me* scripsit. Itaque Orellius, qui pro *mehercule* pronomen *me* recepit, ex Br., T, et χ 3 auctoritate *me* post *idcirco* delcuit. Etsi Ciceronem scribere sic potuisse nemo negabit, tamen ita non scripsisse, codicum scripturae extra controuersiam ponunt. Nam ut nihil nunc id urgeam, quod iure urgeri potest, trium illorum codicum scripturam nullo pacto reliquorum librorum lectioni praeferi posse, cuiusnam tandem interpreti aut librario in mentem poterat venire, post *idcirco* addere *me*, si ipsum istud pronomen modo post *fateor* positum uiderat? Atqui additum in omnibus libris exceptis tribus illis reperitur. Hoc igitur ut ab omni probabilitate abhorret, ita illud contra facillimum dictum et explicatum, qui factum

*) *Fateor mehercule*] Uide an rectius absit *mehercule*, ut Lambino haut sine caussa uisumst. Ea vox a cod. Dresd. abest tota; in meo et in Barb. ut in Rom. et utraque Uen. et in cod. C. Steph. est *fateor me*, quod; in margine Barb. et mei additur *hercule*, set adiuncta nota uocis scilicet, qua id esse a coniectura sciamus, eoque magis, quod Barb. ita plane habet, ut dedit Lambinus, *fateor me*, quod — *idcirco illi auxilio peperisse*. Nam retinent *me* illi ceteri, quos dixi, libri; atque adeo prius Uen. *me illi auxilio me peperisse*, ut uaria pronomini conlocatio et iterationem illius et interpolationem loci peperisse uideatur. Ducem in hac re optimum aliquem codicem habere uelim. GARATONIUS I. Cum Lambino legendumst *fateor me*, et repetitum *me* infra delendum, Bauar. et duobus Oxonia, suadentibus. Uel etiam toto cieto *mehercule* alterum *me* retineamus. GARATONIUS II.

sit, ut in libris illis *me* pronomen omitteretur. Nam vel indoctus librarius id poterat et debebat percipere, semel tantum *me* pronomen ponendum esse. Atque intellexisse hoc librarios quosdam, ex eo elucet, quod in Garatoni codice, qui his *me* habet, margini adscriptum *hercule* adiuncta nota nocis *scilicet*. Idem factum in Br. Itaque in Mc, qui saepe non glossis solum, set etiam glossarum notis locum in uerbis Tullianis dedit, scriptum *fateor me hercule scilicet* (sic) quod reperitur. Alii prudentiores librarii solum *hercule* receperunt, unde nata interpolata illa scriptura *mehercule*. Alii contra librarii fecerunt, quod Lambinus, Garatoni, et Orellii fecerunt, atque id, quod inutile uidebatur, prorsus expulerunt. Hoc igitur certumst ab iis factum esse, qui Br., T, et χ 3 scripserunt. Uerum non minus certum, tenere id factum esse, cum statui nequeat, praegresso modo pronominis illo nullum unquam interpretem post *idcirco* fuisse *me* iterum positurum. Itaque ego in ea sum et ero sententia, ut post *fateor non me aut mehercule*, set *hercule* a Tullio scriptum, ab interprete autem *me* super *hercule* positum putem, ut *hercule* pro pleniore adfirmandi formula *mehercule* usurpatum esse admoneret. Hoc enim si statuimus, facile intellegitur, unde *me* pronomen sit ortum, cum scappissime id factum uiderimus, ut glossa pro uoce gemina reciperetur. Sic in or. Pis. XX, 46. pro *mehercule* recte Uat. *hercule*.

Ac nescio equidem, an simile peccatum ab librariis C. XXXIX. §. 93. commissum sit, ubi nunc in editionibus omnibus scriptum legitur:

Tam hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse de rei publicae utilitate, set hominibus amicam aut inimicum fuisse.

Fortasse enim hic quoque *me* non Ciceroni, set interpreti debetur, cum Pa *mehercule* pro *hercule me*, et La et Lb *hercule confitear me* scribant. Certe *me* pronomen recte omitti hic potuisse, nemo non uidet. Cfr., quae in Comm. C. XXV. §. 62. ad uerba *afuisse ab istis studiis confitentur* adnotauit. Neque tamen uolgam huius loci scripturam immutare sum ausus.

Uerum uehementer cauendum, ne propterea, quod in quibusdam locis paucorum fam. tertiae codicum auctoritate uerba cieimus, quae in reliquis libris omnibus scripta extant, in eam delabamur sententiam, ut, quae uerba in omnibus fere fam. tertiae codicibus ommissa uideamus, sine dubitatione expellenda censeamus. Nam cum illud supra planum sit factum, non pauca, quae ex ipsis Tulli ore ueniisse uerba certumst, in solis codicibus Bau. et Erf. seruata esse: num recte et ordine aget, qui, quae uerba cum B et E unus uel plures fam. tertiae codices addunt, eam solam ob causam, quod ad sententiae integritatem non prorsus sint necessaria, pro insiticiis habebit? Immo equidem non uereor, ne in hominum doctorum reprehensionem incurram, qui, quae uerba unus aut plures fam. tertiae eodd. cum B et E adgnoscent, nisi grauis accedat interpolationis suspicio, a Tullio scripta esse contendant. Itaque non dubitabunt mea sententia futuri editores, quin quae Laurentianus tertius (Lc) in tribus his locis cum B et E uerba addit, orationi Tullianae cum Orellio inferant:

C. VI. §. 15. *cedat consulari generi praetorium, nec contendant cum praetorio nomine equester locus.* Sic B, E, et Le; reliqui nomine omittunt.

C. VI. §. 16. *cur tu id in iudicio exprimis, quod non fit in campo?* Sic B, E, et Le; reliqui id omittunt.

C. XXVIII. §. 69. *quaeris a me, Cassi, quid pro fratre meo — amplius, quam quod pro Planicio facio, facere possim.* Sic B, E, et Le; reliqui quod omittunt.

Atque in secundo et tertio horum locorum nemo non intellegit, quam facili errore *id* ante *in* et *quod* post *quam* potuerint excidere. In primo loco etsi Ernestus nomine glossatoris putauit esse, tamen ego uix salua sententia omitti posse arbitror. Nam illud primum apertumst probari nullo pacto posse, quod Ernestus posuit, adnotans: „Erf. post *praetorio* addit *nomine*, non bene; ut antea *genus* est commune utrique, sic hic *locus*. Est glossatoris.“ Immo si non addidisset Cicero *nomine*, ad adiectiuum *praetorio* non posset aliud nomen quam *generis* suppleri. Accedit quod *locus praetorius* inaudita locutiost, quam nego unquam a Romanis usurpatam esse. Recte dicitur *locus equester*, set non dicitur *locus consularis* eo sensu, quo *locus equester* dicitur: nam quod dicitur *loco consulari sententiam dicere* (Cic. Phil. I, 6,

15.), longe alius generis est: eandem ob causam non potuit dici *locus praetorius*. Item non memini *gens* dictum *praetorium* esse; set id ut recte dicatur, tamen meo iudicio multo aptius locutus Tullius est, si tris illos gradus distinguens, singulis adiectivis ipsius distinctionis causa suum addidit nomen, quam si consularibus et praetoriis unum idemque nomen adtribuit. Certe tam egregie addito verbo illo oratio procedit, ut id ab alius quam Tulli manu profectum esse mihi nunquam persuadere possim. Accedit denique, quod solum Lc, qui in locis, de quibus agitur, cum B et E facit, etiam alibi cum B et E verba videmus scrvasse, quae nemo nunquam pro Tullianis habere dubitavit. Dico C. XIII. §. 31. *qui si esset turpissimus, si sordidissimus*, ubi B, E, et Lc soli *si* ante *sord.* habent, et C. XXVI. §. 64. *tamen cum me postea fuisse in maximis imperiis arbitror*, quo loco idem illi tres libri soli *imperiis* servarunt.

Facillimum etiam errore C. IV. §. 11. *Est enim haec condicio liberorum populorum* pronomen *haec* praecedente *enim* particula omitti potuit. Quo minus dubitanti id ex B, E, La, §. 1, et 3 recipere, praesertim cum, id quod omnes intellexerunt editores, ad sensum paene necessarium sit.

Unus tantum locus est, in quo non sum ausus recipere, quod B et E cum uno fam. tertiae codicis addunt. Is extat C. XXXII. §. 78. et vulgo sic scriptus legitur: *non quia multis debeo: leuc enim onus benefici gratia: set quia saepe concurrunt* etc.. Ille codex Garatoni cum B et E post *enim* verbum *est* addit, quod cum multis simul libraribus addendum posset videri, Cicero autem adicere eiusmodi membro orationis, quale hoc est, non solet, a me in textum receptum non est.

CAP. II.

DE INTERPOLATIONIBUS, QUIBUS OMNES CODICES DEPRAUATI
SUNT.

Quemadmodum in antecedentibus omnis orationis Plancianae locos tractavimus, quos codicum auctoritate liberandos interpretum additamentis putamus, ita consentaneum fuisse videbitur, ut similiter nunc de iis locis exponeremus, quos propter solam sententiam, quam praebent, nullis nisi externis argumentis pro insiticiis haberemus. Peccissem hoc, nisi critica illa plurimorum locorum tractatio artissimum cum interpretatione exegetica, cui commentarius destinatus erat, coniuncta fuisset. Itaque satius dixi, in ipso commentario suis locis ea proferre argumenta, quibus ductus essem, ut verba quaedam, quae in omnibus codicibus leguntur scripta, non putarem a M. Tullio profecta esse. Nihilominus non inutile visumst, locos illos omnis lectorum oculis hic subicere, ut uno obtutu conspicerentur, et cuius generis essent, quae anticus interpretes mihi visus esset addenda censuisse, facilius cognosci posset. De duobus tantum locis, qui longiore requirebant disquisitionem, quam quae apte commentario insereretur, hic exponere decrevi. De iis dicam, ubi recensero illos locos, de quibus in commentario monui.

C. VI. §. 14. *nihil iam est, quod populo supplicetur; nihil quod diribitio, nihil quod [supplicatio magistratum] renuntiationum suffragiorum expectetur.*

C. XII. §. 29. *Atqui haec sunt [indicia] solida, iudices, et expressa [haec] signa probitatis, non fucata forensi specie, set domesticis inusta notis veritatis. Facilis est illa occuratio et blanditia popularis; aspicitur, non adtractatur; procul apparet, non excutitur [non in manus sumitur].*

C. XVIII. §. 44. *Etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceret? sequestrem Plancium? respuerent aures, nemo adgnosceret [repudiarent]; an gratiosum? illi lubenter audirent, nos non timide confiteremur.*

C. XVIII. §. 45. *Isto in genere et fuimus ipsi, cum ambitionis nostrae tempora postulabant, et clarissimos viros esse vidimus et hodie esse videmus quam plurimos [gratiosos].*

C. XX. §. 49. *Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae tabellae [renuntiatae]: longe plurimum ualuit Plancius.*

C. XXI. §. 61. *quasi uero isti, quos commemoras, propterea magistratus ceperint, quod triumpharant, et non, quia commissi sunt iis magistratus, [in quibus] re bene gesta triumpharint.*

Ibidem. qui et miles in Creta hoc imperatore et tribunus in Macedonia [militum] fuerit.

C. XXVI. §. 63. *Iubes Plancium de uitis Laterensis dicere; nihil potest, nisi cum nimis in se iracundum [putabis] fuisse.*

C. XXXII. §. 78. *unus enim fuit de magistratibus [aut promagistratibus] defensor salutis meae, cui senatus pro me gratias agendas putauit.*

Ibidem. non quia multis debeo: leue enim onus benefici gratia: set quia saepe concurrunt [propter] aliquorum bene de me meritorum inter ipsos contentiones.

C. XXXIII. §. 79. *Agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus [aeditatis]; at Cn. Planci salus, patria, fortunae.*

C. XXXVII. §. 90. *quod premissum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me [retinendo] fuisset senatus populisque Romanus.*

C. XXXIX. §. 94. *haec de sapientissimis et clarissimis uiris et in hac re p. et in aliis ciuitatibus monumenta nobis [litterae] prodiderunt.*

C. XLII. §. 103. *Nolite, iudices, per uos [per] fortunas, per liberos uestros inimicis meis — dare lactitiam, gloriantibus.*

De his locis cum satis sit in commentario expositum, progredior ad duos illos tractandos, de quibus aptior hic mihi uidebatur locus disputandi esse. Eorum alter C. XXIV. §. 59. extat et in editionibus Graeci et Ernesti sic scriptus legitur:

Quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet, haec illi soleo praecipere, (quamquam ad praecpta actas non est grauis) quae ille a loue ortus suis praecipit filiis:

Uigilandum est semper; multae insidiae sunt bonis.

Nostis cetera:

Non te id quod multi inuideant,

quae scripsit grauis ille et ingeniosus poeta; scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos et nostros liberos ad laborem et laudem excitaret.

Nolo nunc de singulis huius loci uerbis, in quibus scribendis codices a se dissentiant, disputare, quaeque Tulli manus mihi uideatur fuisse, exponere, id quod partim iam supra factum est, set illud solum nunc agitur, ut de uerbis *Nostis cetera: Non te id quod multi inuideant* et de repetito uerbo *scripsit* quid statuendum uideatur, expromamus. Ae ne nostra iuterrumperetur disputatio, Garatoni et Orelli ad hunc locum adnotationes in immum marginem reiciendas putauimus*). Nihilominus ingenue profiteor,

*) *Non te id quod multi inuideant* Non ne habebant omnes editi ante Lambinum; neque aliter libri Graeci in U. L., cod. Barb. et meus. In Sextiana c. 48. legitur, *Set te*, quod Man. uerum putabat. Uide ibi totam poetae sententiam. Temere Lamb. omnia illa, quae in adnot. adtulit [quae in or. Sext. leguntur], ex Attio recepit. Set non male delensit ille post *grauis*, quod pronomen omittunt Msi C. Steph., Franc. pr., Barb., et meus, et prior Uen.. Optime uero alterum *scripsit* eiecit, ut Man. quoque uoluit, et Atti hemistichia continuauit (tria uidentur, ut ad l. c. pro Sext. exponam) mediis sublati *nostis cetera* et post *inuideant* conlocatis. Quid enim quo nunc leguntur loco illa faciunt? Traiectionis indicium est in Barb., in meo, in edd. uett., in ipsis Man. et C. Steph., *que* aut *que* tam post *cetera* quam post *inuideant* habentibus. Quod etiam fortasse fecit, ut *scripsit* duplicaretur: quamquam rem hanc prodit interrogatio in libris plerisque additis post *poeta*, quae iterationem uerbi potuit extorquere; aut id potius, quod est in isdem, *bonis nostris, ceteraque*. Potuit enim emendator hoc uelle: *Ceteraque. Nonne etc. quae scripsit etc. scripsit etc.* Gryph. ut haec expediret, locum ita peruertit: *Nostis cetera. Nonne iis, quibus multi inuideant, quae scripsit grauis*

optime mihi in emendando hoc loco Orellium uideri uersatum esse, qui si eis argumentis, quibus et poterat et debebat, tum priorum editorum sententias refutasset, tum suam ipsius, quam proposuit, Inuis loci corrigendi rationem confirmasset, nihil equidem haberem, quod adderem. Uerum id cum non sit factum, ideoque alii, qui postmodo de hoc loco egerunt, ei adsensum suum denegarint, meum putati, ea in medium proferre, quibus quam uere Orellius corruptelas huius loci sustulisset, intellegeretur.

Ac primum quidem recte omnes editores, qui aliquand ad h. locum adnotarunt, uerba *nostis cetera* inter ea, quae antecedunt, *uigilandum — bonis*, et quae secuntur, *nonne — inuideant*, locum posse habere negarunt. Primum enim semper Romani uerbis *nostis cetera* uel similibus, id quod res ipsa fert, tum utuntur, cum aut uerba alius amplius referre aut omnino de re quapiam plura uerba

ille etc. scripsit, non ut etc. sed ut etc. exitarat? Ego uero ita scribendum suspicor: *Uigilandum est semper — Multae insidiae sunt bonis. Sed te (aut Nonne) id quod multi inuideant — nostis cetera. Quae scripsit grauis et ingeniosus poeta, non ut etc.* GARATONIUS.

„Nostri loci constituendi duplex adhuc potissimum inualuit ratio: altera Graeuiana [de qua monitum a me supra]: altera Lambini, Garatoni, Weiski, Schutzi, qui ipsi quoque leuiter dissident in quibusdam, set in eo conspirant, quod *nostis cetera* transponunt. Optime quidem inter hos uersatus est Garatoni. Weiskius e Sextiana profectis sibi uisus edidit: *Uigilandum — bonis. Nostis cetera. Sed te id quod multi inuideant*. Cetera cum Graeuio, haec praeterea adnotans: *Nostis cetera rectius in fine ponatur post inuideant. Posterius scripsit est, opinor, inducendum*. Schutzius uero: *Uig. — bonis. Non te — inuideant. — Nostis cetera; quae grauis ille et ing. poeta scripsit, non ut etc.*, male prius illud *scripsit* deleuit. Manutius inter utrumuis inducendum fluctuabat. Uerum Weiski *Sed te* arbitrarium, ac sensu cassum esse *Non te Schutzi*, insuper refutatam loco Sextianae; transposito autem his omnibus probata inuisit fit codicibus. In Graeuiana uero lectione maxime offendit illud *Nostis cetera*, aliis tamen poetae uerbis statim subiectis, cum in locis similibus post talia, ut consentaneum est, reticentia utuntur tum ipse Cicero de Legg. II, 25. *rogam aetia, ne polito. Nostis quae secuntur. Discibamus enim pueri XII.* (Cfr. aliquatenus etiam pro Rab. Post. c. 10. *moretetur, inquit: nam id sequitur*); tum Plinius Epist. III, 9. *qui — militem iussit caudam equi — reliqua nosti*: ubi Schaeferus rursus laudat Ciceronem ad Diu. VII, 28. *ubi nec Pelopidarum — nosti cetera*. His igitur perpensis ita primum persanari arbitrabar locum sane difficillimum, si legeretur: *Uigilandum — bonis. Nostis cetera. Nonne: id quod multi inuideant? — quae scripsit — ingeniosus poeta, non ut etc.* Nonne? scilicet illa *nostis, id quod multi inuideant*, ubi inuidiose reticeret sequentia: *incisitia est te postulare*, qualis profecto uestra fuit, Laterensis et Cassi, qui mihi meam soletis inuidere dignitatem. Etenim solet et alibi dimidiatis uersus ita laudare, ut inuidiam faciat aduersario, ueluti in ipsa Sextiana aliquoties c. 55. 56.. Seruabatur ita loco, ubi codd. id exhibent, *nostis cetera*, seruabatur eorundem *nonne*; illo uno mea lectio premebatur incommodo, quod post illud *Nostis cetera* denuo Atti inferebatur uersus. Uerumtamen consulta Angeli editione Iuntina iucidi necopinatio in lectionem hanc nemini adhuc memoratam: *Uigilandum — bonis. Nosti cetera, quae scripsit grauis ille et ingeniosus poeta, scripsit, non ut etc.* Haec uero non minus ex Msis ducta esse, quam sequens *praestaret* eiusdem editionis, quis inficiabit? Locum igitur uexatissimum cum in ea nou tam truncatum quam magis concinnum exhiberi perpexissem, eo facile adductus sum, ut ueniam, Attiana ista post *nostis cetera* antiquitus iam, ante codices nostros, inserta fuisse ex ipsa Sextiana a Grammatico nimis diligente. Egregium uero ipsum illud *nostis* pro *nostis* ad unum Cassium, inparem Ciceronis inuidum refertur, quocum solo nunc altercat orator. Attamen aegerme caremus illo *nonne*, in reliquis omnibus obuiis, etsi in multis corrupto; id autem uel casu, uel quod parum intellectum esset, ab Angelio praetermissum, non modo sensu iam ante indicato optime seruari potest, set etiam, ut tota clausula Cicerone uere digna euadat, debet retineri. Ita ergo uerba deinceps erunt constituenda: *quae ille — suis praecipit filiis:*

Uigilandum est semper; multae insidiae sunt bonis.

Nosti cetera. Nonne? quae scripsit grauis ille et ingeniosus poeta, non ut etc. Nonne, scil. *nostis*? Immo optumo tu *nostis*, Cassi, homo nimirum eruditus, et qui Atti fabulas probe calles, inuidiam etiam illam et incisitiam, quarum in sequentibus poeta meminit. *Nonne* autem ita plane positum extat pro Caec. c. 15.: *Uerum ita est, uti dicis. Te delectum deo intellegere, etiamsi tactus non fueris. Nonne? Age nunc etc.* Posterius denique *scripsit*, etsi ab Angelio confirmatum, originem debet caussis a Garatoni adlatis, neque posthac erit retinendum, cum oratoriam uim nullam hic habeat iteratio uerbi non ornatis neque rem extollentis, set necessariis. ORELLIUS.

facere nolunt. Itaque uel hanc ob causam uerba illa non poterant inter medios Atti uersus interponi. Deinde uero interiectio uerborum illorum eo plus hic habet offensionis, cum, quae praecedunt uerba, integram continent sententiam, ideoque post ea minime opus fuerit, ut *nostis cetera* adderentur, contra quae secuntur, *nonne — inuideant*, pars tantummodo membri sint, a qua non additis uerbis *nostis cetera* uix apte ad sequentia, *quae scripsit* etc. orator transire potuit. Itaque si ita, uti in codd. hic locus scriptus extat, Tullius scripsisset, reprehendendus certe esset, quod ibi, ubi quis desiderabat uerba *nostis cetera*, non posuisset, eo autem in loco, ubi nemo expectabat, eoulocasset. Nihilominus uehementer errarunt, qui uerba *nonne — inuideant* ante *nostis cetera* ponenda censuerunt. Nam primum uerborum transpositio, quae contra omnium codicum auctoritatem fit, ibi tantum probari potest, ubi, quid librarios induxerit, ut male uerba transponerent, intellegi potest. Atqui tantum abest, ut id hoc loco intellegi possit, ut ex corruptela quadam, qua omnes fere codices deprauati sunt, pacie certo queat doceri, in antiquissimis iam codicibus post *bonis* continuo uerba *nostis cetera* secunda esse. Nam omnes fere, qui diligenter consulti sunt, codices, non *bonis*. *Nostis cetera*, set *bonis nostris*. *Cet.* scribunt aliae uerba habent, quae ex hac ipsa corruptela demum orta sunt. Eadem corruptela fecit etiam, ut pronomini *cetera* a librariis male sedulis *que* copula adderetur, quae scriptura in plerisque familiae tertiae codicibus extat. Falso enim Garatonius scripturam illam *Ceteraque* iudicio putauit esse, in antiquo codice uerba *nostis cetera* ante *quae scripsit* conlocata fuisse. Nam copula illa si ex pronomine relatiuo orta esset, quae est Garatoni sententia, deberet in aliquot certe codicibus pronomen relatiuon *quae* abesse, quod in nullo codice omissum.

Accedit altera eaque grauissima causa, ob quam uerba *nonne — inuideant* ante *nostis cetera* nullo pacto poni possint, quod, quae Atti putantur uerba, *nonne id quod multi inuideant*, et existimari necessario debent, si ante *nostis* transponuntur, reuera non esse omnia ab Attio scripta certo affirmari potest. Id quo nimis quisquam ante me aut opinatus est aut mouit, eo magis necesseset, ut quae Atti uerba fuerint, ante omnia doceam. Quod etsi uix fieri posse uidebitur, cum nemo praeter Ciceroem pro Sestio C. XLVIII. §. 102. adulerit, atque in eo ipso loco uarie in codicibus scripta extent, tamen re diligenter considerata hoc certe intellegitur, Attium *nonne id quod multi inuideant* scribere non potuisse. Adpono igitur Ciceronis uerba, in oratione Sestiana scripta, et ita quidem, quemadmodum in edit. Orell. leguntur scripta:

Haec ampla sunt, haec diuina, haec immortalia; haec fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, posteritati propagantur. Est labor: non nego; pericula magna: fateor;

Multae insidiae sunt bonis:
uerissime dictum est.

Sed id, quod multi inuideant multique expetant, inscitia est, inquit

Te postulare, si laborem summa cum cura efferas

Nullum.

Pacuit autem nunc Orellium, quod Bothium, communem illum antiquorum scriptorum corruptorem, secutus *te* pronomen sine ulla codicum auctoritate ante *postulare* posuit. Praeterea nunc se facere ait cum Nobbio, qui *Set* particula non ab Attio scriptam, uerum a Tullio additam ratus ante *id* pronomen *te*, quod in multis legitur codicibus, recepit Attique uersus hos fuisse existimauit:

Te id, quod multi inuideant multique expetant, inscitias

Postulare, si laborem summa cum cura efferas

Nullum.

Et rectissime puto Nobbium intellexisse, esse hos tetrametros trochaicos catalecticos; certissimum enim eius rei indicium praebent uerba *postulare — efferas*, quae alium in numerum nisi temerariis admissis mutationibus eogi nullo modo possint. Accedit, quod et scapissime hoc uersuum genus ab Attio usurpatumst, et sententiarum grauitati, quas uerba continent, accommodatissimum. Uerum in ea re manifesto Nobbii errauit, quod *te* pronomen ante *id* positum ab Attio profectum censuit. Nam cum pronomia illa, ubi erant, inter omnes constet neque initio uersus poni, neque, id quod multo

minis ferendum, nouam sententiam inchoare posse, sic tantum patet hic *te* ferri posse, si *ἡθροτονούμενον* sit. Atqui istiusmodi pronomem a sententia huius loci alienissimum, in quo cum pater filiis suis praecepta det eosque ad laborem et ad laudem excitet, neque ad unum potissimum orationem potest conuertere, neque, quod maximum est, unum illum sic compellere, ac si id ipsum faciat, quod non esse faciendum in uniuersum tantum moneri poterat. Ille accedit, quod *te* pronomem in Sestianae orationis loco editio Heruagiana, quam ex egregio codice ortam scimus, qui saepe reliquos omnis praestantia lectionum superat, omittit, in hoc autem Plancianae loco nemo eorum codicum adgnoscit, qui diligenter consulti sunt et ad emendam Tulli manum aliquid momenti habent. Itaque nullum relictum dubitandi locum arbitror, quin haec fuerit Atti scriptura, quam et uerborum sententia et codicum auctoritas tuetur:

*Id, quod multi inuideant multique expetant, inscitiast
Postulare, si laborem summa cum cura efferas
Nullum.*

Continuo illud patet uere a Nobbio monitum esse, *set* particulam, in oratione Sestiana ante *id* positam, Tullium, non Attium adiecit. Neque uero id ex eo solum intellegitur, quod metrum ea addita pessumdat, *set* etiam inde, quod in oratione Planciana, ubi nulla erat causa, cur Atti uerba mutarentur, non *set* ante *id* posita extat. Itaque certo certius est, eodem modo, quo in oratione Sestiana *set* particulam Atti uerbis Tullius praefixerit, in oratione Planciana *nonne* praepositum esse. Adde, etiamsi metro adiectio *nonne* particulae non aduersaretur, tamen a sensu uerborum Atti eam abhorre, cum ineptum sit, patrem, qui filiis praecepta det, istiusmodi sententiam, qualis est quae uerbis *id* — *nullum* continetur, interrogantem eloqui. Quae cum ita sint, et uerissime Orellium coniecit *Nonne?* *id* *quod* etc. neque uerborum transpositionem, quam faciendum uiri docti putarunt, admitti ullo pacto posse, hinc meridiana clarius est. Nam neque *Nonne?* post *bonis* interici a Tullio potuit, neque ex eodem scriptura, *nonne id quod* etc. alia ulla facilius probabilior emendatio erui potest. Aptissimum etiam sensum praebere correctionem illam, in commentario demonstratum. Tam ineptum autem neminem fore puto, qui *nonne?* ab interprete adiectum dicat. Ex qua re illud simul efficitur, magno opere errare Orellium, qui lectionem, quam praebet Angeli editio Iuntina, in qua uerba *nonne* — *inuideant* omissa sunt, ex antiquo codice haustam esse opinatur. Omnino enim certum, Angelium non aliis nisi familiae tertiae codicibus usum esse, non raro autem ex hominum doctorum coniecturis Ciceronis uerba correxisse. Id hic quoque factum esse, uel ex eo patet, quod uerba, quae manifesto Ciceronis sunt, *nonne?* eiecit. Itaque editionis illius ne ea quidem auctoritas est, quae minus ex fam. tertiae codicibus libri est, quam nullam esse supra extra omnem controuersiam posuimus. Nihilominus propter eas, quas paulo ante exposui, causas Orellio adsentior, uerba *id quod multi inuideant* ab interprete adiecta stant. Probo etiam unice, quod *nosti cetera* scripsit, quamquam denuo fallitur, quod Angelium eam scripturam ex codice quodam depronsisse putat. Est ea uiri docti coniectura, a Petro Victorio etiam margini editionis Aldinae adscripta, quam tamen uerissimam iudico, cum Ciceronem eum solo Cassio hic colloqui apertum sit. Denique idem cum aliis multis recte uidit, non potuisse a Tullio bis uerbum *scripsit* poni, id quod magis etiam in oculos incurrit, ubi *quae* in *et haec*, qui sensus est pronominis relativi, solueris. Ceterum non est dubium, quin, quae res plurimum, quae in hanc ipsam orationem a librariis omnibus receptae sunt, glossarum fons exitit, falsa interpretatio fecerit, ut alterum *scripsit* ab interprete adderetur. Coniunctis enim arte uerbis *quae scripsit* — *poeta* eam antecedentibus, et maiore interductu post nomen *poetae* posito, sequentia *non ut illos* etc. necessario interpreti manea debebant uideri.

Progredior ad alterum locum, quem etsi difficiliter conprobare ab interprete profectum esse, tamen ego iniuriam Tullio facere contendo, qui eum ex tanti oratoris ore uenisse dicat. Quo magis miror, neminem editorum ante me eo loco offensum esse. Scriptum igitur legitur C. XVI. §. 40.:

Tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudelis existumes? Tu me ignaro, necopinante, inscio notes et tuos, et tuorum necessarios, uel iniquos uel meos, uel etiam defensorum meorum; eodemque adiungas, quos natura putes asperos atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consensum meorum iudicium uideam, quam potuerim, qui essent futuri, suspicari; apud cosque me — cogas causam de fortunis omnibus dicere?

Atque ita hic locus in omnibus codicibus scriptus extat; nam etsi in quorundam uerborum scriptura aliquot codices a se discrepant, tamen non tanti ea discrepantias, ut ad id, de quo agitur, quicquam momenti habeat.

Puto autem uerba *Tu me ignaro* — omnibus iniquos ab aliena manu addita esse. Cuius sententiae meae prima haec est causa, quod uerba illa plane eandem continent sententiam, quae uerbis *Tu deligas* — existumes et deinde effundas — suspicari subest; altera, quod istius sententiae repetitio ab huius loci ratione alienissimast; tertia denique quod repetita ista sententia eo modo cisque uerbis enuntiata, ut multa insint, quae a Tulli ingenio eiusque loquendi genere abhorreant.

Nihil aliud uerbis *Tu me ignaro* — omnibus iniquos dici, quam quod antecedentibus ac sequentibus continetur, facile intellectu; uerbum enim *notes*, etsi aliam proprie quam deligendi uerbum significationem habet, tamen idem nunc significare debere atque, quod praecessit, *deligas*, infra uidebimus; neque uerba *me ignaro, necopinante, inscio* aliquam sententiam continent, quae omisso membro, quod spurium iudico, non sit a Tullio indicata; idem enim sequentibus deinde effundas — suspicari significari patet. Reliqua uerba idem prorsus sonant et significant atque ea, quae proxime praecedunt.

Minime uero uerba illa, si nullam aliam haberent offensionem, solum propterea pro insitiis haberem, quod eandem cum sequentibus et antecedentibus sententiam continent. Multa enim saepe numero cum ab omnibus scriptoribus tum maxime a Cicerone uerba cumulantur, quae unam et eandem uim in sese habent. Copula istiusmodi exempla ex orationibus eius maximeque ex Pisoniana et Catilinaris adferri, si opus esset, possent. Set est omnium locorum illorum longe alia quam huius loci ratio. Cadit enim in illos, quod ab A. Gellio N. A. XIII, 24. siue potius a Fauorino recte monitumst. Hic nihil aliud apparet Ciceronem agere, quam ut ostendat, summam habere acerbitatem eam iudicium editionem, quam Laterensis fecerit. Id cum exemplo §. 40. planum facere instituit, nemo non ridiculum esse concedat necessest, si in exponendo eo, ubi breuitas dicendi omnium maxime requiritur et ad persnadendum accommodatissimast, uerba inutiliter cumulet eandemque sententiam bis diat.

Denique in ipso illo membro inesse contendo, quae a Tulli ingenio eiusque loquendi genere abhorreant. Ac primum quidem magnast offensio in uerbis *me ignaro, necopinante, inscio*, quam senserunt iam nonnulli editorum, ex quibus Goticus deditur *inscio*, quod in aliis etiam est illius actatis, egoque adeo repperi in priore Uenet et in cod. Barberino, set in hoc a manu secunda, et crasum forte fuit illud *in sicco*, quod cum tot libris pro *inscio* exhibet editio MCDLXXXIII., Rom. princeps, et codex meus; quodque adeo Sabellius (Tom. I. Fae. Crit. Grut. p. 186.) mendosum esse intellexerat, emendans, ut editur, *inscio*. Idem in Cur. Secundis scripsit: „Thomas Wopkensis ad Tacit. III. Annal. 4. in Actis Traiect. T. II. pro *inscio* scribendum censet *inuito*, locumque indicat pro Sulla 19.: *necopinante Fausto, cum ille neque sciret neque uellet, familia comparatast*. Idem in mentem uenit Ernesto. Recte: nam *inscius* ab *ignaro* non differt. Menda tamen codicum omnia pro *inscio* faciunt, quod discrete in Bauarico extat.“

Pantagathus pro *inscio* coniecit in *secretis*, Schutzius probante Orellio in *sinu*. Quam Schutzi coniecturam recte Bakius rececit, monens: „Hoc postremum (*in sinu*) mirifice placet Orellio, mihi commendari nullo modo uidetur loco, quem adtulit, Uerr. I, 10. (neque, quem proferre potuerat, Cluent. 66. §. 186.) ubi *e sinu suo* est in intus suis, estque eum sceleris suspitione coniuuncta locutio: nam ita h. l. bis idem diceretur, sq. *et tuos et tuorum necessarios*; multoque minus loco ad Quint. fr. II, 13. in it, ubi in *sinu est* i. q. carissimus est. Fortasse uerum est *iudicio notes*, i. e. prouti tu indicaueris.“

Verissime Garatonius omnium codicum menda pro *inscio*, quod in optimo Bauarico aliisque libris est, unice facere dicit; videt apparatus criticum. Neque ulla coniecturarum, quae prolatae sunt, tolerabilis est, id quod pluribus docere inutilest. Verum ipsum illud *inscio* longe ineptissimum, et quidem duabus de causis. Primum etsi aliqua ratione *ignarus* et *inscius* differunt, quemadmodum uerborum *nouisse* uel *peritum esse* et *scire* quaedam differentiast, tamen sponte patet, istiusmodi discrimine non potuisse hoc loco nomina illa usurpari, in quo id unum uult Cicero acerbissimum esse docere, si *repentini* iudices itaque iniqui reo ab accusatore constituantur. Deinde uero etiam *ignaro* et *inscio*, ut a se diuersa, coniungi hic potuissent, tamen hoc fieri nullo pacto potuit, ut interposito uerbo *uocapinante* a se diiungerentur. Nam quis homo eruditus, ubi dixerit se non nouisse aliquid, adeoque ne suspicari quidem, postmodum addet se non scire? Itaque hoc manifestumst, a Tullio non esse *inscio* scriptum. Neque uero glossam licet existimare, quae super *ignaro* posita et alicuo loco inlata sit: nam cum adiectiuum *ignarus* multo frequentius quam *inscius* usurpatum sit, non potest is fidem apud homines doctos inuenire, qui uocabulum usitatissimum uocabulo eiusmodi, quod rarius usurpatumst, ab interprete explanatum dicat esse. Postremo mendum librariorum esse incredibilest, cum nihil, quod accomodatatum huic loco sit, elici posse uideatur. Contra minime alienum ab interpretis eius, quem totum hoc membrum addidisse suspicor, ingeniosum, quippe quem alia etiam scripsisse uidebimus, quae a Tulliano dicendi genere aliquantum recedant. Is enim, qui est mos magistrorum, rei explicandae causa plura sine discrimine cumulasse uerba uere statui potest. Accedit, quod, nisi egregie fallor, huius ipsius potissimum, quae uerbis *me ignaro* — *inscio* subest, addendae sententiae causa totum istud membrum a grammatico adiectumst. Qui cum scriptum repperisset:

Tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabilis, quos inhumanos, quos crudelis existimes; deinde ecfundas repente, ut ante consessum meorum iudicium uideam, quam potuerim, qui essent futuri, suspicari; apud etc.

non poterat non intellegere, cum a Tullio iudicum delectum significari, qui *insciente reo* fiat. Id ut ipse explicaret discipulis suis, in qua re magis debebat elaborare, quam ut delectum illum talem debere intellegi, qui insciente reo fieret, adnotaret? Simul quod Tullius duobus dixerat membris, *Tu deligas* — *existimes* et *deinde ecfundas* — *suspicari* uno comprehendit hoc, *Tu me ignaro* — *iniquos*. Atqui si Cicero uerba ista *me ignaro* — *inscio*, siue potius uerba istiusmodi sententiae ante *deligas* posuisset, quis est qui uideat, prorsus inutilem ne dicam ineptam adiectionem uerborum, *deinde ecfundas repente*, ut *ante consessum meorum iudicium uideam, quam potuerim, qui essent futuri, suspicari*, futuram fuisse? Quo magis nunc molesta uerba *Tu me ignaro* — *omnibus iniquos* sunt, quae non solum faciunt, ut sequentia inutilia sint nullamque orationi nim addant, uerum etiam eandem set eam inepte enuntiatam sententiam continent, quae apte antecedentibus indicatast.

Uenio nunc ad uerbum *notes*, de quo solus Manutius monuit, qui *deligas* explicat, praeterea nihil ad h. locum adnotans. Eodem fere modo *notationem* in Cic. Philipp. V, 5, 13. explicauit. Loquitur ibi Cicero de lege iudiciaria, quam tulerit Antonius, scribitque:

At ille legit aleatores, legit exules, legit Graecos: o consessum iudicum praeclearum, o dignitatem consili admirandam! auel animus apud consilium illud pro reo dicere: Cydam Cretensem, portentum insulae, hominem audacissimum et perditissimum. Set sic ita non esse, num latine scit? num est ex iudicum genere et forma? num leges nostras moresue nouit? num denique homines? est enim Creta uobis notior, quam Roma Cydae. Delectus autem et notatio iudicum etiam in nostris ciuibus haberi solet.

Ad uerba extrema monuit Manutius: „tantum abest, ut Graeci indices legantur, ut ex nostris ciuibus delectus habeatur, et notentur, id est selignantur, qui praecipue ad indicandum munus apti uideantur esse.“ Praeter Manutium solus Graecinus haec adnotauit: „Quid sit *notatio*, docet auctor ad Hierem. IV, 50, 63.: *notatio est, cum alicuius natura certis describitur signis, quae sicuti notae quaedam naturae sunt adtributa; ut si uelis non diuitem, set ostentatorem pecuniae describere*. Inde facile quoque conligi potest, quid sit in praecedentibus *iudicum forma*.“ Quid sit *iudicum forma* satis ex his Ci-

ceronis uerbis de Orat. III, 29, 115. apparebit: *Definitionis autem sunt disceptationes, aut — aut cum, quae forma et quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, ut si quaeratur auari species, seditiosi, gloriosi.* Atque formae illius descriptionem nolgo dictam *notationem* esse, ex Rhetoricis ad Herennium intellegitur. Uerum longe aliena a sensu loci, de quo agitur, illa *notationis* significatio. Neque enim indices ab eo, qui legebat, unquam sic descripti sunt, ut quae forma eorum et quasi naturalis nota esset, diceretur, neque si factum esset, Cicero hoc loco ad morem istum respicere potest existimari, in quo manifestumst recteque monitum a Manutio id unum cum significare posse, ex ipsis ciuibus Romanis non quemlibet sine discrimine indicem legi, set diligentem in iis delectum solere haberi. Quo id noluit nullo modo posse fieri ostendere, ut ex hominibus Graecis indices legerentur. Neque tamen Manutius, etsi sensum loci, ut solet, recte perspexit, aut discrimen, quod inter uerba *delectus* et *notationis* intercedit, aut nim posterioris uerbi peiuit adsecutus est. Nam uerbo *notandi* non posse simplicem *seligendi* notionem subiectam esse, tum ex usu uerbi illius tum inde potest intelli, quod, si ita esset, inutiliter ac moleste uerba *del.* et *not.* coniuncta essent. Mea sententia eodem fere sensu hic a Cicrone indices dicuntur soliti esse *notari*, quo homines a Censore dicebantur *notari*. Quod quemadmodum ita fiebat, ut nomini eius, qui aliqua ignominia insignis erat, nota adscriberetur, ita notandi etiam, qui quotannis in album legundi erant, nominibus, antequam ea ad aerarium deferrebantur, notas fuisse adpositas puto. Quod quamquam a nullo ueterum scriptorum diserte traditur fieri consensisse, tamen quin factum sit non posse dubitari arbitror, cum iudicum nomina, qui quotannis ad iudicandum legebantur, prospecta publice fuisse constat, antequam in tabulis publicis scripta ad aerarium deferrentur.

Istam autem propositionem non alio patet consilio posse factam esse, quam ut, si qui erant in iis, qui indigni iudicandi munere essent, notarentur ab iisque secladerentur, quorum nomina in album annum referrentur. Adpono uerba legis Seruiliae repetundarum, ex quibus quae fuerit iudicum quotannis leguendorum ratio, perspicue potest intellegi. Neque enim, licet lex illa eo tempore, quo haec or. Phil. Cicero scripsit, non omnino ualuerit, dubitari potest, quin iudicum leguendorum ratio, quae sola hic pertinet, non fuerit mutata. In ista igitur lege p. 24sq. ed. Klenz. haec leguntur scripta: *Qui a Praetore, qui inter peregrinos ius dicit, uti scriptum est, ex hac lege CDL uiri in eum annum lecti erunt, ea nomina omnia in tabula, in albo, atramento scriptos, patrem, tribum, cognomenque, tributimque descriptos habeto, eosque propositos suo in albo seruato. Si nihil ex his obstat quominus in CDL uiros legatur, Praetor ius potestatemque, quou uolet, facito. Praetor, qui ex hac lege CDL uiros legerit, facito recitentur in contione, iuratoque sese eos ex hac lege legisse, de quibus sibi consuluerit, ita ut iudicatos ex animi sententia eos iudices existimauerit esse, eosque CDL uiros, quos ex hac lege legerit, in Praetor omnis in tabulis publicis scriptos in perpetuo habeto.* Isto uero, quem iudicari, sensu si nomen *notationis* dictum arbitramur, neque significationem ei nouam adfingimus, neque non recte sententia loci se habet. Nunc enim optime Cicero significat, non tantum Graecos legi iudices non debere, set etiam ex ciuibus Romanis eligi solere, qui iudicandi munus suscipiant, ex iisque, qui sint lecti, si qui eorum iudicandi munere indigni uideantur, rursus reici solere. Quo quid aliud ostendit, quam id, quod paulo ante monui, etiam ex ciuibus Romanis maxima cum diligentia iudices legi?

At in oratione Planciana, ad quam reuertor, nemo non sponte intellegit, *notes* isto, qui sollemnis est uerbi *notandi*, significatu non posse dictum statui. Neque uis uerbi admittit, ut cum Manutio notionem *deligendi* habere existimetur. Itaque nihil relicum uideo, nisi ut *notare homines* hic simili sensu, quo *diem notare* Cicero ad Att. VII, 8. dixit, usurpatum esse significareque *aufzeichnen, aufmerken, tabulae inscribere* putem. Quo minus autem hoc significatu unquam a Tullio usurpatum uerbum illud est, eo magis etiam propter hunc huius uerbi usum, qui scribibus denum temporibus inualuit, totum hunc locum a Grammatico adiectum puto. Omnino quocumque significatu, qui aptus sententiae loci sit, dictum *notes* putabis, eius usus exemplum alius ex Cicronis scriptis adferri non poterit.

Postremo minime offensione carent uerba: *et tuos et tuorum necessarios, uel iniquos uel meos, uel etiam defensorum meorum, eodemque adiungas, quos natura putes asperos atque omnibus iniquos; id*

quod cuius liquibit, qui uel obiter cum iis, quae modo praecesserant, ad quorum similitudinem sunt efficta, comparauerit: *aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabilis, quos inhumanos, quos crudelis existumes.*

Offensio autem, qua premi haec uerba dico, in eo positast quod, cum secundum membrum *iniquos — meorum* per *uel* particulam primo esset adnexum, tertium per copulam *que* secundo adicitur. Atqui isdem particulis profecto haec tria membra a se inuicem diiungi debebant, quemadmodum in antecedentibus recte membra illa idem sonantia *aut* particula a se sciuncta sunt. Atque *uel* particula ante *iniquos* posita eo plus habet offensionis, cum statim sequatur eadem particula post *iniquos* posita. Quam asperam atem orationis nunquam mihi persuadebo Ciceronem sibi, nulla cogente necessitate, permissurum fuisse. Ac senserunt eam iam Garatonius et Orellius, uerum quas tollendae eius rationes iniuerunt, eas probari non posse, in commentario a me demonstratumst. Itaque quae uerba non inutilia solum, set molesta etiam et horride dicta uidimus, ea non dubito quin interpretis additamentum iudicanda sint.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

DE

TEMPORE, QUO HABITA SIT ORATIO PRO CN. PLANCIO.

§. 1.

Uirorum doctorum sententiae de anno, quo habita sit oratio Planciana.

Non una fuit hominum doctorum de tempore, quo habita a M. Tullio oratio Planciana esset, sententia. Quorum etsi nonnulli uerum iam uiderunt, minime tamen iis ad firmandam sententiam suam usi sunt argumentis, ut aliorum possent adprobationem consequi. Ne ipse quidem Garatonius, quamquam uerum annum huic orationi adsignauit multaque egregie monuit, totam hanc rem ita mihi uidetur tractasse, ut et perspicua omnino disputatio eius esset neque quicquam falsi contineret. Unde factum est, ut quidam, qui post Garatonium hanc orationem ediderunt, falsam mallent Schutzi opinionem repetere, quam ex Garatoni dissertatione uera eruere peruulgatumque errorem corrigere. Itaque rem de integro explicandam decreui. Quod quo breuius dilucidiusque fieret, praemittendas hominum doctorum sententias putauit, ne commemorandis eis ac refutandis disputatio nostra interPELLARETUR. Ita qui legere eas recusabit, statim ad ea, quae §. 2. exposuimus, progrediatur. Omittere autem prorsus pro editionis nostrae consilio non leuit.

Ac primum quidem Manutius in arg. huius or. monuit:

„Hanc orationem et eam pro Scauro habuit eodem anno, id est L. Domitio, Ap. Claudio *cos.*; nam Ep. ad Q. fr. III, 1. ita scribit: *orationes pro Scauro et pro Plancio eflagitatas absolui.* Defensum autem Scaurum esse illis consulibus, diserte narrat Asconius; ut illud omittam, quod ex Ep. ad Q. fr. II, 2. intellegitur, tribunal pl. Plancium fuisse Marcellino et Philippo *cos.*; quo uerisimile fit, biennio post, id est L. Domitio, Ap. Claudio *cos.* aedilitatem petisse.“

Haec Manutius, contra quem Ferratius Epp. L. V. ep. 12. p. 365 sq.:

„Errant Manutius, Comradus, Latomus, et Frigius, qui Ciceroem Ap. Claudio et L. Domitio *cos.* pro Plancio dixisse arbitrantur. Atque omnia, quae adtulerunt argumenta, ut per se inania ac nullius esse ponderis appareat, notandam primum est, Ciceroem non statim, ac dixerat pro aliquo reo, orationem edere ac dare suis discipulis excribendam solitum fuisse; set aliquanto post et aliquot clapsis mensibus, ubi dabatur otium, eam domi absoluebat uolgabatque in gratiam studiosae iuuentutis. Quapropter, ut mox ostendam, Plancium defenderat Pompeio et Crasso *cos.*; Scaurum autem IV. Non. Septembris anni sequentis, Asconio teste; et post unum aut alterum mensem scribit Quinto fratri, orationes pro utroque habitas tum demum a se absolutas fuisse. Deinde in ea epistola III, 1. haec leguntur §. 5.: *Adhuc erat ualde incertum, et quando comitia et qui consules futuri essent;* in ea nero, quae sequitur: *res uidetur spectare ad interregnum; consules comitia habere cupiunt, rei nolunt.* Quodsi

omnes intellegunt, statutum et usitatum ex Tullio quoque ipso ad Q. II. ep. 9. cognoscitur, ubi legitima Senatorum postulatio refertur, *praetores ita crearentur, ut dies LX priuati essent*. Plancio eadem interualla fuerunt, quae tum aliis tum P. Clodio. Nam hic tribunus pl. fuit anno 696., aedilitatem sequente petiuit 697., obtinuit 698. Plancius tribunatum gessit anno 698., deinde 699. candidatus aedilicius fuit, aedilis denique factus 700.; de ambitu post Uatinium eadem lege Licinia cassam dixit ante, quam cum magistratum iniret.⁴

§. 2.

Omnes sciunt, Cn. Plancium anno U. C. 698. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino et L. Marcio Philippo cons. tribunatum plebis gessisse.

Diserte id Cicero memoriae tradidit, qui ad Quintum fratrem Lib. II. ep. 1. (Ep. XC. Tom. II. p. 28. ed. Schutz. mai.), quae epistola mense Decembri an. 697. P. Cornelio Lentulo et Q. Caecilio Metello Nepote cons. exaratast, de tribunis in annum 698. creatis haec scribit:

Reliqua, ut arbitrator, in mensem Ianuarium reiciuntur. De tribunis plebi longè optimum Racilius habemus. Uidetur etiam Antistius amicus nobis fore. Nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque nauiges de mense Decembri.

De eodem L. Racilio, tribuno pl., ad eundem Lib. II. ep. 6. (Ep. CIV. Tom. II. p. 72. ed. Schutz. mai.), quae epistola mense Aprili an. 698. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino et L. Marcio Philippo cons. exarata, haec scribit:

Quae simulatque abductast, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit.

L. Racili autem Cn. Plancium in tribunatu pl. collegam fuisse, cum aliunde constat, tum ex ipsa oratione Planciana intellegitur. Cfr. C. XI. §. 28 extr., quaeque nos ad eum locum in commentario monuimus, et C. XXXII. §. 77..

Itaque iam ex hac re apparet, non potuisse Plancium prius quam anno 699. Cn. Pompeio et M. Licinio Crasso iterum consulibus aedilitatem petere, ita ut in annum sequentem 700. gereret. Atque id fecisse Plancium, etsi, ut deinde uidebimus, anno demum 700. propter comitorum dilatiocem factus aedilis est, certissimis iam docebimus argumentis.

Scribit M. Cicero in orat. Planc. C. XVI. §. 40.:

Aput eosque (iudices) me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consili sententia constitutumst, cogas causam de fortunis omnibus dicere.

Ad eum locum Scholiastes Ambrosianus haec protulit:

Iam de sodaliciis causam dixerat P. Uatinius eodem defendente M. Cicerone.

Pro Uatinio autem, sodaliciorum reo, quo anno dixerit M. Cicero, Asconius nobis tradidit, in argumento ad M. Tulli orationem Scaurianam p. 121. ed. Beieri haec scribens:

Haec quoque orationem eisdem consulibus dixit, quibus pro Uatinio, L. Domitio Ahenobarbo et Appio Claudio Pulchro cons.. Summus iudici dies fuit a. d. IV. Nonas Septembris.

Patricius etiam in ed. Graeu. orr. Tullian. Tom. III. P. II. p. 1001. ex D. Hieronymi apologia in Rufinum haec, quae iam supra Garatonius memorauit, adfert: *lege pro Uatinio orationeulam et alias, ubi sodaliciorum mentio fit.*

Cum igitur Plancium post Uatinium defensum esse certum sit, Uatinius autem L. Domitio et Appio Claudio cons. an. 700. cassam de sodaliciis dixcrit, efficitur manifeste, Plancium non potuisse Crasso et Pompeio cons. an. 699. defensum esse, set aut L. Domitio et Appio Claudio cons. an. 700., aut anno sequente.

Iam uero ex M. Tulli Epist. ad Q. fratrem III, 1., in qua §. 4. scribit: *orationes pro Scauro et pro Plancio eflagitatas absolui*, necessario consequitur, ipso illo anno, quo Uatinius et Searnus defensui sint, etiam Planci causam debere a M. Tullio susceptam esse. Nam epistolam illam (Ep. CXLVI. T. II. p. 210 sqq. ed. Schutz. mai.) scriptam scimus an. 700. L. Domitio et Appio Claudio cons. mense Septembri.

Itaque duo iam sunt certissima; primum, Plancium anno 700. L. Domitio et Appio Claudio cess. esse defensum, alterum, non esse defensum post mensem Septembrem, set aut ipso illo mense, aut ante mensem illum.

Porro Uatinium scimus mense Sextili defensum a M. Tullio esse; scribit enim M. Tullius ad Q. fratrem Lib. II. ep. 16. (Ep. CXLIV. T. II. p. 205. ed. Schutz. mai.), quae epistola mense Sextili an. 700. scriptast, haec:

Quo die haec scripsi, Drusus erat de praeuaricatione a tribunis aeriariis absolutus, in summa quatuor sententiis, cum senatores et equites damassent. Ego eodem die post meridiem Uatinium eram defensurus. Ea res facilis est. Comitia in mensem Sept. reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercbitur; cui nos non deerimus.

Itaque cum Plancium paulo ante uiderimus non posse esse post mensem Septembrem accusatum, Uatinium autem, quem ante Plancium a Cicerone defensum esse conpertum habemus, mense Sextili causam de sodalicis dixerit, extra omnem controncrsiam ponitur, M. Ciceronem pro Cn. Plancio aut exeunte mense Sextili aut ineunte mense Sept. an. 700. dixisse.

Hic autem de Schutzii opinione commemorandum, quem iam in commentario ad C. XXXIV. §. 83. nouimus ex uerbis: *Set hoc nescio quomodo frequenter in me congressisti, saneque in eo creber fuisti, te idcirco in ludos causam conicere noluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de thensis misericordiae causa dicerem, quod in altis aedilibus ante fecissem*: conlegisse, ante ludos Romanos Plancium de ambitu accusatum esse. Scribit enim in Summario p. 351.: „Praeteritus igitur Laterensis statim post secunda illa comitia Plancium aedilem designatum ex lege Licinia de sodalicis accusauit, et quidem ante ludos Romanos eodem fere anni tempore, quo an. 690. Murena consul designatus de ambitu fuerat accusatus. Hoc enim e. c. 34. efficitur, ubi Cicero dicit Laterensem dixisse, se nolle in ludos hanc causam conicere, ne Cicero posset aliquid de thensis misericordiae causa dicere.“

Uerum etsi ex iis, quae modo exposuimus, satis apparet, fieri omnino potuisse, ut Plancium ineunte mense Septembri ideoque ante ludos Romanos causam diceret, tamen ex uerbis illis Ciceronis non uidetur id recte posse concludi. Uide quae in comm. ad locum illum adnotata sunt.

Restat, ut de Tulli uerbis, quae C. XX. §. 49. scripta sunt, dicamus, cum ea nouillis uisa sint facere contra eos, qui L. Domitio et Appio Claudio cess. an. 700. defensum Plancium statuunt. Scripta ibi haec sunt:

Set cur ego sic ago? quasi non comitis iam superioribus sit Plancius designatus aedilis; quae comitia primum habere coepit consul cum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum ambitus auctor; deinde habere coepit subito praeter opinionem omnium, ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi.

Dissentiunt hic inter se editores, qui fuerit consul ille, quem subito creandis aedilibus comitia coepisse habere Cicero dicit. Alii Domitium, alii Pompeium, alii M. Licinium Crassum intellegendum putant. Recte autem Ferratus p. 169. et Garatonius non posse alium quam M. Licinium Crassum significatum esse uiderunt. Nam cum Cicero consulem, qui habuerit comitia illa, *harum ipsarum legum ambitus auctorem* appellet, luce clarius est, cum intellegi consulem debere, qui auctor fuerit legum nel legis, de qua ibi Cicero loquitur. Loquitur autem (cfr. C. XV. §. 36.) de lege Licinia, quae erat de sodalicis, qua Laterensis Plancium postulauerat. Liciniam autem patet eam solum potuisse dici, quae auctore M. Licinio Crasso erat perlata. Itaque certum, priora comitia illa, quibus Cn. Plancius aedilis designatus est, M. Licinium Crassum habuisse. Quae si rata fuissent, sine dubio Plancius iam Cn. Pompeio et M. Licinio Crasso iterum consulibus an. 699. a Laterense accusatus esset. Atqui non fuisse rata, diserte Cicero dicit §. 50. 53. 54., ostenditque eo, quod M. Licinium non habuisse comitia illa, set habere tantum coepisse ait. Itaque uix opus est, ut doceam, alia illa fuisse comitia, quae creandis aedilibus curulibus an. 699. a Pompeio habita esse ac ualde turbulenta fuisse Plutarchus in Pompeio c. 53. p. 817. ed. Reisk. et Dio Cassius Lib. XXXIX. c. 32. p. 517. ed. Sturz. tradunt. Nam illis comitiis creati sunt aediles, qui eodem anno 699. aedilitatem gererent, cum anno superiore 698. comitia nulla essent

habita, et Pompeius Crassusque ex interregno consulatum iniuissent. Illis enim comitiis nullo modo Plancius potuit creari, qui debuisset, si esset tum creatus, iam anno 698. candidatus esse aedilitatis, quod fieri propterea non potuit, quod illo anno tribunatum pl. gerebat. Acedit, quod illa comitia a Pompeio, qui cum haberet adeo sanguine respersus traditur, haec autem, quibus primum Plancius aedilis est designatus, a M. Licinio Crasso habita constat.

Dirempta igitur sunt comitia illa, quae M. Licinius Crassus an. 699. habuit, ut aedilis in annum sequentem crearet. Neque vero quando et a quo habita sint ea, quibus facti sunt, qui an. 700. aedilitatem gererent, Cn. Plancius et A. Plotius, quisquam neterum scriptorum discrete tradidit. Verum cum orationem Plancianam paulo ante certissimis argumentis probarimus L. Domitio et Appio Claudio cons. an. 700. aut exeunte mense Sextili aut ineunte mense Septembri habitam esse: necessario conficitur, debere comitia illa aedilitate, quibus erandi erant, qui an. 700. aedilitatem gererent, non solum a Domitio uel Appio habita, uerum etiam usque in mensem Sextilem an. 700. reiecta esse. Etenim tum per se manifestumst, tum ex plurimis huius orationis locis intellegitur, Cn. Plancium non cum gessisset aedilitatem, set antequam iiret, aedilem designatum de sodaliciis causam dixisse. Iam ut sumamus, quod summumst, LX dies enim prinatum fuisse (cfr. Cic. ad Q. fratrem II, 9.), non possunt comitia illa ante mensem Sextilem habita esse, siquidem Laterensem uerosimilest statim, postquam factus esset Plancius, de sodaliciis cum postulasse. Itaque Plancius omninoque, qui illius anni aediles curules erant, per tris tantum mensis, Octobrem, Nouembrem, et Decembrem, aedilitatem gessisse censendi sunt. Neque factum id esse mirabitur, qui turbulentissima tempora illa fuisse meminerit. Ita anno 701. P. Clodium petitionem praeturae reliquisse scimus, cum ita tracta comitia uideret, ut non multos mensis praeturam gerere posset. Cfr. Cic. pro Mil. C. IX. §. 24..

Confirmatur denique sententia nostra eo, quod C. Alfius, qui iudicium Planci exereuit, an. 700. praetor fuit. De eo uide, quae C. II. iam exponuntur.

C A P. II.

DE QUAESITORE, QUI IUDICIUM PLANCI EXERCUERIT.

Non mirumst, uiros doctos inter se dissensisse, qui iudici Planciani quaesitor fuisset. Cicero enim ipse bis in oratione Planciana quaesitoris mentionem faciens, C. XVII. §. 43. *C. Alfium* et C. XLII. §. 104. *C. Flauium*, quemadmodum quidem codices scribunt, cum appellat. Ea res uehementer exereuit interpretes, quorum alii aliter difficultatem expedire sunt conati. Solus autem Garatonius, quae fuit uiri illius sagacitas, difficultatem illam sustulit, §. 104. pro *Teque*, *C. Flauii* scribendum *Teque*, *C. Flauo* ostendens, quaesitorisque nomen *C. Flauum Alfium* fuisse docens. Itaque hoc unum mihi faciundum, ut Garatoni uerba huc adponam, quibus intellegatur, uere ab eo *C. Flauum Alfium* iudici illius quaesitorem esse habitum. Quoniam autem Garatonius in nota, quam ad c. 17. scripsit, ad priorum editorum adnotationes respexit, eas quoque repetendas putauimus. Adnotata igitur ad c. 17.: *quam hunc C. Alfium* etc. a prioribus editoribus haec sunt:

C. Alfium] Uictorius *C. Alphium*; Ant. Augustinus ex loco inferiore c. 42. *C. Flauium*; set cur illum locum non corrigat ex hoc, si habet auctoritatem, quae confirmet? *F. URSINUS*. *C. Flauium*] Ita quaesitor hic a Laterense editus nocatur infra c. 42., nec uerisimilest, *C. Alphium*, ut habent uol-gati, qui hoc anno praetor fuit, editum quaesitorem fuisse. *LALLEMANDUS*.

Ad ea Garatonius p. 401 sq. ed. Neap. haec adiecit:

„Haec sumpsit uir doctus [Lallemandus] a Manutio ad c. 42.*). Cum his et Ant. Augustino *C. Flauium* hic legit etiam Pighius ad annum DCXCVIII., cumque non praetorem modo facit, uerum etiam quaestionem ambitus exercecent. Ernestus in Ind. Hist. quamquam nihil decessit, est suspicatus, *C. Flauium* hic illum intellegi, qui Attici et Bruti familiaris fuit. Contra Corradus in Quaest. p. 263. ed. Lips. ita de Alfio non dubitat, ut hanc orationem anno DCXCIX. (700.) habitam ex eo demonstrari certissime arbitretur, quod *C. Alfius* fecit illo anno *quaesitor*. Ego uero primum haec obseruanda duco: Laterensem edere quem uellet potuisse, tum priuatum, tum non modo praeturam, set alium quoque magistratum gerentem, ut nihil sit infirmius, quam illa Pighiana praetura, et ambitus sorte data quaestio *C. Flauio* ex hoc Planciano iudicio tributa. Set tamen in his quaesitoribus extraordinariis dignitatis rationem fuisse habitam, nemo infirmari debet. Qui enim iudicio in praesentem atque, ut c. 53. pro Cluent. dicitur, iudices coeiret, eligebatur, cui res plane praetoria committebatur, cum non mediocri splendore praeditum esse oportebat. Pompeius tulit, ut consularis a populo in Milonem quaesitor deligeretur; uid. Ascen. arg. pro Mil. Censorium uirum ab accusatore delectum ostendimus ad c. 33. pro Sulla. Cn. Domitius praetor similiter ad iudicium a propria quaestione alienum exercendum uocatus fuit; uid. Ferrat. ad arg. pro Caelio. His praemissis, de Alfio uideamus. Eum hic retinent omnes libri; tantum aliqui scribunt *Alphium*, ut idem nomen in multis Horati Msis et edit. II. Epod. 67. scribebatur, ubi cod. Barb. 2591. habet *Alpheus*, ut hic prior Ven. *Alfeum*; set e melioribus libris emendatus iam inde a Torrentio fuit Horatius, et hic editur *Alfium* paene ab omnibus cum cod. meo, Barb., et plerisque. Hoc ego nomen a notiore altero *Flauium* oriri potuisse uix putem. Deinde incerta omnia de *C. Flauio* et obscura sunt, ut ad e. 42. uidebimus; contra summa erat in *C. Alfio* iis temporibus omnium consensu dignitas. Nam fere hic cum Cicero appellat *grauissimum hominem iustissimumque*, cum non modo ab ipso priuatum dicatur III. ad Q. fratrem 3. *quaesitor grauis et firmus Alfius*, uerum etiam dictum Caesaris referatur in Uatin. c. 16.: *C. Alfium praeteritum permoleste tulisse, quod in homine sumam fidem probitatemque cognosset*. Cum autem in Uatinum dixerit Cicero mense Martio anni DCXCVII. (698.) Marcellino et Philippo cons., ex II. in Q. fr. 4. *C. Alfium* patet repulsam praeturae, de qua ibi loquitur, tulisse anno superiore. Tandem praetor fuit anno DCXCIX. (700.) Appio et Dunitio cons., et maiestatis quaestionem sortitus est, ut omnes docent ex III. ad Q. fr. 1. §. 7.; unde conficitur, Alfium praetorem eodem anno designatum fuisse, quo Plancius primum aedilis est designatus. Quodsi iam anno DCXCVL (697.), cum primum praeturam petiuit Alfius, satis erat in homine dignitatis ad iudicium publicum exerceendum, non ab integritate spectata solum, set etiam ab honoribus, cum nihil amplius in annuis quaestionum iudicibus requireretur (uid. Excurs. ad Cluent. §. II. III. IV.), qualis antea ipse uidetur Alfius fuisse: quanto magis postea idem ille praetor iam factus a probo accusatore Laterense quaesitor deligi potuit?⁴⁴

Porro ad c. 42. §. 104. Garatonius in ed. Neap. p. 466 sq. ad uerba *Teque, C. Flauii* haec adnotauit:

„Celeb. Burmannus ad Quinctil. I. O. IX, 3. p. 816. cum uideret, Flauium quandam in Ciceronis fragmento ibi seruato Bruti familiarem nominari, duos *C. Flauios* distinguebat, quorum ille esset alteruter: hunc, quem laudari a Tullio hoc loco uidebat; et alterum, quem idem commendat XIII. ad Din. 31., equitem Romanum, familiarem suum, pernecessarium *C. Pisonis*, generi olim sui, et fratrem *L. Flauii*, ab eo, ut opinor, diuersi, qui I. ad Q. fr. 2. §. 3. *praetor designatus* dicitur, Caesare nimirum

* Manutius ad c. 42. uerba *Teque, C. Flauii* haec adnotauit: „Aut hic *C. Alfi*, aut supra *C. Flauium* legendum uidetur: quaesitorem enim esse constat; de Flauio autem magis credo, ut sit quaesitor editus a Laterense: nam Alfium, ut opinari licet ex orat. in Uatinum, praetorem huius anni, uerisimile non uidetur a Laterense quaesitorem editum fuisse, cum praetorum sua cuiusque propria sorte data quaestio esset, unde abdit nec possent, nec in Planci causa necesse esset, data accusatori in crimine sodalici, quos ei commodum esset, edendi uel iudices, uel quaesitorem, licet praetor non esset.“⁴⁴

et Bibulo coss. in annum sequentem; quem etiam eundem putabat esse cum eo, de quo Brutus ad Cic. ep. VI.: *Flavius noster de controuersia, quam habet cum Dyrhachinis haereditariam, sumpsit te iudicem etc.. Noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri.* De isto denique, non autem de C. Flavio Planci quaesitore, uir summus eum nimum intellegebat, in quo legitur *C. Flavius legatus pro praetore*, cum Brutus esset in imperio; quem nimum nos quoque ad III. in Uerr. 18. commemorauimus. At celeb. Ernestus in Ind. Hist. est suspicatus, in Plancium quaesisse C. illum Flauium, Bruti perfamiliarem, et optimatum caussae impense fauentem, de quo Plutarchus, et Nepos in Attic. c. VII. Ego uero nullum adhuc uideo C. Flauium, quem anno DCXCIX. (700.), quo iudicatum de Plancio fuit, eo splendore, dignitate fuisse sciamus, ut quaesitorem a Laterense editum sit uerisimile. Confer quae ad c. 17. disputauimus. Nescio, quibus de caussis Flauios illos Burmannus distinxerit. Qui XIII. ad Diu. 31. commendatur, operam sane potuit nauare Tullio consuli; set idem multo post eques tantum dicitur, hoc est, nullo populi honore usus. Quem Brutus commendat, is idem uidetur esse, de quo Plutarchus; uterque hominis praenomen omittit, ut apud Fabium Cicero; set nihil laboro, cum a Plutarcho in Bruto I. I. hic homo *ἐπαρχος τῶν τεχνιτῶν*, *praefectus fabrum* Bruti appelletur in extremo illo et luctuoso Bruti conflictu. Quis autem credat, huius iudicio praefuisse hominem, qui tanto post tempore nihil amplius fuit, quam praefectus fabrum? Diuersus ab hoc uidetur ille, qui legatus pro praetore fuit, in quo certe maior est dignitas. Uerum aetatem huius honorumque gradus tam incognitos esse uideo, ut ei non dubitem C. Alfium praeferre, cui anno DCXC. (691.) aetas quaestoria non deerat, Ciceroe cos., cum anno DCXCVI. (697.), ut ad c. 17. uidimus, praetorius fuerit candidatus; immo erat ex ratione temporis quaestor tum designatus, si anno suo magistratus ante praeturam obtinuit, fortasse tamen iam quaestorius. Neque uero necessest, ut hic quoque *C. Alfi* legamus, quod nonnullos fecisse uidimus. Satis est enim, facillima minumaque mutatione legere, *C. Flauae*; cum Alfiorum cognomen *Flauus* a Seneca Rhetore proditum sit *Controu. Epit. I, 1. et III, 7.*, cuius aetate *Alfus* quidam *Flauus* uiebat, qui huius quaestoris nepos, aut etiam filius esse potuit. Eiusdem hominis praenomini modo nomen subici, modo cognomen, et uolgo notum puto et ipse obseruauit §. IX. Excurs. ad Cluentianam.⁴⁶

Denique Garatenius ad haec Tulli uerba, *Teque, C. Flauae*, in Curis Secundis p. 97. haec adnotauit: „Omnis illa de Flauis est hic inutilis disputatio. Est enim omnino C. Alfius intellegendus, quem supra c. 17. quaesitorem huic iudicio processse dixerat. Alfiæ gentis cognomen fuisse *Flauum*, propterea *C. Flauae* hic legendum ostendimus. Nihil mihi certius uidetur. Praetor hoc iudicium extraordinarium exercuit lege Licinia editus ab accusatore ipso quaesitor, etsi tribulis erat Planci et Cicerois amicus. Ualuit, opinor, hominis fama et probitas summa cum dignitate coniuncta. Haec in uetere adnotatione ad c. 17. luculenter exposui. Addo nunc, apud Plinium IX. H. N. 8. *Flauii Alfi*, et libro I. in antorum indice *Alfo Flauo* MSos et editiones ueteres scribere. Quod nescio qui perperam supposuerunt *Flauii* et *Flauio*, Harduinum adsciuisse demiror, cum locum illum Senecæ Rhetoris uiderit, qui mihi primus iudicium cognominis huius fecit. *Alfus* autem nomen est Campanae nobilitatis. Constat ex Lino XXIII, 35., ubi *Marium Alfium* Campanorum summum magistratum ducentem commemorat. Erat in ea uicinitate tribus C. Alfi Ilaui Terentina.⁴⁶

CAP. III.

DE LEGE LICINIA, QUA CN. PLANCIUS A M. LATERENSE
SODALICIORUM REUS EST FACTUS.

Quae adhuc uiri docti de lege Licinia, quae de sodalicis fuit, scripserunt, ea et perpauca sunt, neque uera omnino, ita ut ad cognoscendam legis illius rationem minime sufficient. Quo magis facium-dum mihi putauit, ut quam possem diligentissime de ea hic exponerem, praesertim cum multi sint in

haec oratione Planciana loci, quorum sententiam, nisi cognitam eam habemus, nix perspicere recte possumus. Erat enim Cn. Plancius lege illa a M. Laterense sodalicioꝝ reus factus, de qua re Cicero C. XV. §. 36. monet.

Ut autem recte et ordine disputatio nostra procedat, primum docebimus, a quo et quando lata lex illa sit, deinde qua re a ceteris ambitus legibus, ad quem sodalicioꝝ crimen pertinebat, discreparit, ita quidem, ut primum de criminibus, quae debuerint conferri in eum, qui lege ista postularetur, deinde de forma ac genere iudici, quod in sodalicioꝝ reum exercitum sit, denique de poena iudicamus, qua adfectus sit, qui criminis illius conuictus esset.

§. 1.

Quando et a quo lex Licinia lata sit.

Primum, quantum scio, C. Sigonius de Iudiciis Lib. II. c. 30. p. 1788. Thes. Graec., quocum Ferratius III. Epp. 5. p. 169. et Ernestius in Ind. legum consentiunt, legem Liciniam anno 699. Cn. Pompeio et M. Licinio Crasso iterum consulibus a M. Licinio Crasso latam esse uidit. Manutius certe de legibus Rom. c. 30. haec pauca tantum de lege illa monuit: „Licinia lex, de sodaliciis lata, ad ambitum pertinet; sauit enim, ne quis coiret magistratus adipiscendi causa; quod a Laterense obiectum Cn. Plancio, ostendit Cicero in oratione pro ipso.“ Miror autem, Schulzium in libro, cuius titulus est: *Von den Volksversammlungen der Römer. Gothae. 1845.*, se non intellegere dicere, qua ratione ductus Ernestius M. Licinium legis illius latorem putarit. Monet ille p. 168 sq. de ambitus legibus exponens, postquam Ciceronis ad Q. fr. II, 3. uerba: *Scitum factum est, ut sodalitates decuriaeque discederent; lexque de iis ferretur, ut, qui non discessissent, ea poena, quae est de ui, tenerentur.* addidit, haec: „Eben dahin zielt auch die Lex Licinia. Cfr. Cic. pro Planc. 15. Aber wenn und von wem dieses Gesetz gegeben wurde, ist, wie der eigentliche Inhalt desselben, unbekannt. Gewöhnlich nimmt man an, es sey im Jahre 698 (699.) unter dem Consulat des Licinius Crassus und Cn. Pompeius gegeben worden (cf. Ernesti Index legum in Clau. Cic.); aber ich habe für diese Annahme bis jetzt keinen Beweis gefunden.“ Neque sane Ernestius ullam adtulit rationem, qua conuictus legem illam a M. Licinio Crasso iterum consule perlatam putarit. Nihilominus uera dixisse Ernestium, paucis doceri potest. Scribit Cicero C. XX. §. 49.: *quae comitia primum habere coepit consul cum omnibus in rebus summa auctoritate tum harum ipsarum legum ambitus auctor.* Cum in antecedentibus de nulla nisi de Licinia lege loquatur, manifestumst, uerbis *harum ipsarum legum* ipsam illam legem Liciniam potissimum significari. Iam cum supra Lib. III. C. I. §. 2. euidentissimis argumentis comprobauerim, consulis nomine, qui comitia illa habere coepisse dicatur, alium nisi M. Licinium Crassum iterum consulem significatum esse non posse, nullus relinquatur dubitandi locus, quin lex Licinia, quae fuit de sodaliciis, a M. Licinio II consule an. 699. lata sit.

Ceterum ex ueteribus scriptoribus solus uidetur Dio Cassius de lata illa lege monuisse, qui Lib. XXXIX. c. 37. p. 523. ed. Sturz. de Pompeio et Crasso iterum consulibus scribit: *ταυτὰ τε οὖν κυρωθῆναι ἐποίησαν, καὶ μετὰ τοῦτο μικρότερα ἐπιτίμια τοῖς δεκάζουσι τινὰς ἐπέταξαν, ὥσπερ τοι αὐτοὶ ἐλάττων, οἳ οὐ χρεῖμασιν, ἀλλὰ βίαι τὴν ἀρχὴν εἰλήγεσαν, ἀμαρτόντες.* Neque quod ambos consules accreiores de ambitu leges tulisse scribit, aliquid offensionis habet. Solet enim Dio fere ubique ab ambobus factum consulibus dicere, quod alterutri tantum adsignandum erat. Illud quodammodo contra nos facere uideri potest, quod Dio leges illas non tam de sodaliciis quam de ambitu latas scribit. Uerum in ea re non puto haerendum esse, praesertim cum ex Ciceronis uerbis *harum ipsarum legum ambitus auctor* M. Licinium non unam de sodaliciis legem, uerum plures ad coercendum ambitum, quos Dionem probabilest spectasse, tulisse appareat.

De crimine sodalicioꝝ.

Quamquam recte Manutius in argumento huius orationis, quemadmodum perduellio maximum inter maiestatis crimina fuerit, ita sodalicia grauissimum ambitus crimen fuisse monuit, tamen ex eo nouum apparet, quomodo sodalicia ab ambitu discreparint. Quaedam de isto discrimine C. Sigonius de Iudiciis Lib. II. c. 30. p. 1784. Thes. Graec. recte monuit; quae quo magis plerisque uiris doctis incognita sunt, eo minus alienum putauit hic repetere.

„Praeter profusam benignitatem adhibitam in comitiis, ultimis maxime rei p. temporibus, quasi uis quaedam, quae quia sodalibus contractis adhibebatur, proprio nomine *sodalicioꝝ* est appellata. Sodales autem hoc in loco erant quasi eiusdem factionis et coitionis. Si quis autem tribulis decurias et conseripsisset, ut corrumperet populum, quoniam multitudine cogere uidebatur, uis uidebatur; quoniam pecunia contendebat, ad ambitum pertinebat. Erant tamen sodalicia ab ambitu diuersa. Nam in sodaliciis per sodalis decurias et conseriptos res agebatur, in ambitu persequenstris et diuiores. Itaque scriptam est apud Asconium, Milonem eodem tempore de ambitu et de sodaliciis apud diuersos quaesitores et a diuersis accusatoribus esse postulatum. Et Mamertinus dixit ad Iulianum imperatorem: *An uero, si centuriatis comitiis consul creatus essem, gloriosius mihi uniuersi populi suffragiis declaratus uiderer? Minime; siquidem etiam illis praeiis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis. Nota diuisorum flagitia, notae libellorum praestigiae, tum operum ad uim et seditionem manus emptae.* Sodalitates etiam ad ambitum pertinere, ostendit Cicero pro Plancio (C. XV. §. 37.), cum dicit: *Hoc igitur sensimus: cuiuscunque tribus largitor esset, et per hanc consensionem, quae magis honeste quam uere sodalitas nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime iis hominibus, qui eius tribus essent, esse notum.* Ad uim autem spectasse, eum addit (C. XVIII. §. 45.): *Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus, et bonorum omnium uim ac dolorem excitarunt. Haec doce —, decuriasse Plancium, conseripsisse, sequestrem fuisse, pronuntiasse, diuississe.* Decuriatio enim, et descriptio populi ad uim adhiberi solebat; ut pro Sestio (C. XV. §. 34.) *cum uicinatim homines conseriberentur, decuriarentur, ad uim, ad manus, ad caedem, ad direptionem incitarentur.* pro domo (C. V. §. 13.): *cum, desperatis ducibus, decurias ac descriptos haberes exercitus perditorum.* et in H. Phil.: *cuius etiam familiares de ui condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent.* et pro Plancio (C. XIX. §. 46.): *Ego Plancium et ipsum gratiosum esse dico et habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos; quos tu si sodalis uocas, officiosam amicitiam nomine inquinans criminoso.* et §. 47.: *Iam ut ego doceo, gratiosum in sua tribu Plancium —: sic tu doce, sequestrem fuisse, largitum esse, conseripsisse, tribulis decuriasse.*“

Haec Sigonius, quibus, quo planior res fiat, haec addenda puto. Ambitus, monente Festo, crimen adfectati honoris fuit. Itaque in ambitus erimen uocabatur, quicumque illicito modo laborauerat, ut honos, quem petebat, sibi mandaretur.

Is modus duplex potissimum fuit: aut cum sola largitione, id est nummis aliisque muneribus, quae populo diuidebant diuidendae erant, suffragia eius diuiciebant, aut uim, quam ipsam sibi largitione parabant, ad consequendam, quem uolebant, honorem adhibebant.

Uis autem cernebatur in eo, quod certi quidam homines, sodales dicti, quos candidati largitione corrumperant, multitudinem cogebant, ut ei, a quo erant corrupti, honorem deferret. Id quo facilius fieri posset, tribules a candidato decuriabant populusque describebatur, ita ut unicusque sodalium certa pars tribus et populi assignaretur, cuius ut suffragia candidatus ferret, quocumque modo efficere debebant. Uide quae in Comment. ad uerba C. XVIII. §. 45. *decuriatio tribulium, descriptio populi* adnotauit.

Itaque in istiusmodi comitiis, in quibus candidati sodalium opera ad consequendos honores utebantur, multitudo non tam acceptis nummis adduci, quam ui cogi solebat, ut candidatis, qui sodalibus utebantur, honorem, quem petebant, mandaret.

De veritate rei, quam exposui, persuadet sibi, qui hos orationis Plancianae locos adtente perlegit. C. XXII. §. 54. *Nam quod questus es, pluris te testis habere de Uollinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris, ad quae conferenda quae in Comm. exposui. C. XVIII. §. 45. neque hoc liberis nostris interdendumst, ne obseruent tribulis suos, ne diligant, ne conficere necessariis suis suam tribum possint, ne par ab iis munus in sua petitione respectent. C. XIX. §. 46. Ego Plancium, Laterensis, et ipsum gratiosum esse dico et habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos; quos tu si sodalis uocas, officiosam amicitiam nomine iniquas criminosos; sin, quia gratiosi sint, accusandos putas, noli mirari, te id, quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiosorum amicitiiis non esse adsecutum. Iam ut ego doceo, gratiosum in sua tribu Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis sponderit, in operas plurimos patris auctoritate et gratia miserit, quod denique omnibus officiis per se, per patrem, per maiores suos totam Atinaten praefecturam comprehenderit: sic tu doce, sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tribulis decuriasse. Quo in loco attendendum ad egregiam oratoris artem, qua cupidos tantum fuisse Planci et gratiosos studet comprobare, quos non dubiumst quin recte Laterensis sodalis fuisse dixerit.*

Iam utraque ambeundi ratio etsi periculosa rei publicae erat, tamen maiorem ei candidatus, qui operarum manus ad uim emebant, quam qui sola largitione populum corrumpabant, adferre perniciem, non poterat obscurum esse. Nihilominus diu in quaestionibus de ambitu nulla discriminis illius habebatur ratio, nec maius, qui largitione, quam ei, qui ni populi suffragia consecutus erat, impendebat periculum. Tandem cum intellectum esset, quanto plus haec altera ambeundi ratio ad euerendum rem publicam conferret, exeunte saeculo septimo grauius in eos exerceri iudicium coepit, qui sodalium opera honores consecuti esse arguebantur.

Factum id est lege Licinia de sodaliciis, quae ipsa ut ferretur, senatus auctor fuit (cfr. Planc. C. XV. §. 36. 37. C. XVI. §. 39 extr. C. XVII. §. 41. C. XVIII. §. 44. 45.), qui iam anno ante, referente Cicrone ad Q. fr. II, 3, 6. (T. II. p. 59. ed. Sch. mai.), decreuerat, ut *sodalitates decurialique discederet, lexque de iis ferretur, ut, qui non discessissent, ea poena, quae est de ui, tenerentur.*

Itaque lata hac lege, qui honorem adfectauerant, bis poterant postulari, et de ambitu et de sodaliciis. Atque factum hoc reuera nonnumquam esse, ueteres scriptores memoriae prodiderunt. Ita Asconius Pedianus in Arg. or. Mil. p. 190. ed. Lugd. et p. 205. Milonem et de ambitu et de sodaliciis et de ui accusatum scribit esse. Idem sine dubio M. Messallae accidit, qui cum reus ambitus esset factus et turpiter iudicium sententiis absolutus, postmodo lege Licinia de sodaliciis postulatus est. Nam in hunc sensum manifesto accipiunda Caeli uerba sunt, quae in epist. ad Ciceronem scripta (ad Diu. VIII, 2.) leguntur: *Quid alios putas? clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt; et ostenderunt, plane esse quod ferri non possit. Itaque relictus lege Licinia maiore esse periculo uidetur.* Neque enim relictus hic potest esse absolutus, quo sensu Manutius Kortiusque acceperunt. Sensum recte perspexit Ernestius, qui pro lege Licinia scribendum *legi Liciniae* idque ad *relictus* referendum putauit.

Post ea, quae exposuimus, uel sponte intellegitur, non recte Manutium de Legg. Rom. c. 30. lege de sodaliciis lata sancitum esse dicere, *ne quis coiret magistratus adipiscendi causa, similiterque Ernestium errare, qui in Arg. or. Plancianae haec scripsit: „Qua ille ignominia connotus Plancium ex lege Licinia de sodaliciis, h. e. coitionibus ad corruptenda populi suffragia factis (nam quorum opera tribus corrumpbantur, sodales et sequestres dicebantur, uid. pro Caellio c. 7.) accusauit, quod inter ambitus crimina grauissimum est.“*

Nisi forte ambo in eo tantum peccarunt, quod uerbum *coeundi* et *coitionis* falso sensu usurparunt, idemque *coitionem* quod *sodalicia* significare crediderunt. Quod mihi eo probabilius uidetur, cum Ernestius in Clau. Cic. etiam uim nominis *coitionis* non recte exposuerit. Monuit ille ibi: „Est enim *coitio*, cum homines congregantur rei malae perficiendae, ueluti tribuum corrumpendarum causa.“

At hoc non uere dictum. Nam uerbum *coitionis* quotiens de ambitus reis usurpatur, non significat aliquam societatem candidati cum sodalibus uel operis campestribus ad corruptenda populi suffragia initam, uerum coniunctionem candidati cum competitore eo consilio factam, ut reliquos competitores de

honore deiciant. Id ita esse, non solum ueterum scriptorum loci, in quibus uerbum illud usurpatum, uerum ipsa etiam, quae ei subest, uis propria docet. Nam *coire* qui cum aliquo dicitur, cum aliquo ad aliquid coniunctum ire, aliquid coniunctum cum eo petere intellegitur. Itaque *coire* candidatus cum sodalibus non potest dici, siquidem non una cum sodalibus aliquid petit, set tantum in petitione ab iis adiunatur. Ceterum uide quae ad rationem coitionis accuratius intellegendam in Comm. ad C. XXII. §. 53. *dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit a me* monita sunt. Loci autem, in quibus uerbum *coeundi* coitionisque eo, quo dixi, sensu usurpatum, hi sunt:

Liu. III, 35. *Deiectisque honore per coitionem duobus Quintiis — nequaquam splendore uitae pares decemuiros creat etc.*

Cic. pro Plauc. C. XXII. §. 53. *dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius?* quibuscum conferenda sunt, quae paulo post §. 54. Cicero dicit, uerbum *coitionis* ipse optime explicans: *quam conuenit nondum cognita populi uoluntate hos, quos iam tum coniunctos fuisse dici, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse.*

Cic. ad Att. I, 17. (T. I. p. 97. ed. Sch.): *Luceium seito consulatum habere in animo statim petere. Duo enim soli dicuntur petituri. Caesar cum eo coire per Arrium cogitat; et Bibulus cum hoc se putat per Pisonem posse coniungi.*

Cic. ad Q. fr. III, 1. (T. II. p. 222. ed. Sch.): *Quod scribis te audisse in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. Eiusmodi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse deberet; et simul mihi committendum non fuit, ut iis coitionibus interesse, quibus Messalla excluderetur.*

Eadem de re Cicero etiam ad Att. IV, 18. (T. II. p. 311 sq. ed. Sch.) scripsit.

Itaque manifestumst, primum legis Licinia, quae de sodaliciis fuit, caput non illud, ne quis *coiret*, uerum hoc esse deuisse, ne quis in petitione sodalitatibus ad extorquenda populi suffragia uteretur. Nihilominus non dubito, quin illud quoque in lege ista perscriptum sanctumque fuerit, ne quis *coiret*. Nam *coitio* illa ad nim pertinerebat, siquidem, ut alii candidati honore deicerentur, effecit. Fuit autem lex Licinia eorum causa lata, qui ad adipiscendum honorem uim adhibuissent. Accedit, quod *coitio* illa fieri uix potuit, nisi ita, ut candidati, qui coissent, sodalibus ad rem, quam uolebant, peragendam uenturam. Denique, quo sententia mea prorsus confirmatur, ex ipsa oratione Planciana discimus, Laterensem esse ipsum Plancio obiectis, quod *coitionem* fecisset. Uide C. XXII. §. 53.

§. 3.

De genere iudici,

Quod in sodalicioorum reos lege Licinia exercitum sit.

Quemadmodum grauius sodalicioorum quam ambitus crimen fuit, ita acerbius etiam in sodalicioorum reos, quam in eos, qui de ambitu postulati erant, iudicium constitutum erat. Neque qua in re posita fuerit huius iudicii acerbitas, etsi non est ab iis, qui de lege Licinia exposuerunt, satis intellectum, coniectura tantum diuinari, uerum ex hac ipsa oratione satis superque demonstrari potest. Scribit Cicero C. XV. §. 36.:

Set aliquando ueniamus ad causam, in qua tu nomine legis Licinia, quaest de sodaliciis, omnis ambitus leges complexus es. Neque enim quicquam alius in hac lege nisi editicios iudices secutus es. Quod genus iudicioorum si est aeuum ulla in re, nisi in hac tribuaria, non intellego, quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore neque eandem editionem transtulerit in ceteras causas, de ipso denique ambitu reiectionem fieri uoluerit iudicium alternorum, cumque nullum genus acerbitalis praetermitteret, hoc tamen unum praetereundum putari.

et C. XVI. §. 38. haec:

Tu autem, Laterensis, quas tribus edidisti? Terentinam, credo: fuit certe id aeuum et certe expectatumst et fuit dignum constantia tua. Cuius tu tribus uenditorem et corruptorem et sequestrem Plan-

cium fuisse clamitas, eam tribum profecto, severissimorum praesertim hominum et gravissimorum, edere debuisti. At Voltiniam: lubet etenim tibi nescio quid etiam de illa tribu criminari; hanc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia, quid cum Ufentina, quid cum Crustumina? nam Maeciam non quae iudicaret, set quae reiceretur, esse uoluisti.

Ex his Ciceronis verbis primum apparet, secundum legem Liciniam in sodalicioꝝ iudicio indices editicioꝝ iudicasse. Id etsi omnes uiderunt, tamen quales fuerint, qui dicti sint editicii, non est a uiris doctis recte expositum. Male Manutius ad hunc locum: *Editicii sunt, quos in hac una de sodalicioꝝ causa delectos ex omni populo accusator edebat reo.* Nec uere idem ad or. Muren. C. XXIII. §. 47.: *editicioꝝ iudices, ut accusator ipse ederet, quos de ambitu iudicare uellet, quod senatus repudiavit.* Eadem fere Schutzius in Ind. Lat. sub u. *editicioꝝ*. Magis etiam a uero aberrauit Adamus in Antiq. Rom. ed. a Meyer. T. I. p. 467.: *Bisweilen erlaubte das Gesetz dem Ankläger und dem Angeklagten die Richter zu wählen. In diesem Falle sagte man von ihnen: iudices edere, und die Richter wurden Editicii genannt. Cic. pro Muren. 23. Planc. 15. 17.. So durfte nach dem Servilischen Gesetz des Glaucia gegen die Gelderpressungen der Ankläger aus der ganzen Anzahl Richter hundert, und aus diesen hundert der Angeklagte fünfzig ernennen. Nach dem Licinischen Gesetz de Sodalicioꝝ war es dem Ankläger erlaubt, die Geschwornen aus dem ganzen Volk zu ernennen. Cic. pro Planc. 17.. Melius, set tamen non ita, ut omnino satisfaciat, Sernius ad Uerg. Eclog. III, 50. *Editicioꝝ, inquit, iudex est, quem una pars eligit.**

Et minus autem opus est, ut horum uirorum errores multis corrigam, quo apertius Cicero ipse in hac oratione, qui fuerint iudices editicii, demonstrat. Scribit enim C. XVII. §. 41.:

Nos neque ex delectis iudicibus, set ex omni populo, neque editos ad reiciendum, set ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus?

Itaque iudices editicii sunt, qui ab accusatore ita sunt constituti, ut nemo eorum reici ab reo possit; quam contra editi dicuntur, qui sunt ab accusatore delecti ita, ut reici ab reo possint *).

Porro quod secundo loco quaerendum, unde delecti fuerint iudices, qui dicti sunt editicii, ex hac ipsa oratione certo intellegitur. Errant autem, qui ex omni populo lectos dieunt idque a Cicerone §. 40. *Tu deligas ex omni populo etc.* significari putant. Nam uerba illa non sine rei exaggeratione dicta sunt. Immo, ut breuis sim, res haec fuit. Edebat accusator in sodalicioꝝ iudicio quattuor tribus, quorum unam reus reiciebat; ex tribus reliquis legebat accusator iudices ita, ut nemo eorum a reo reici posset. Ita Laterensis Lemoniam, Ufentinam, et Macciam ediderat, et Maeciam postremam Plancius reiecerat. Patet hoc ex uerbis C. XVI. §. 38. supra adlatis et ex adnotatione interpretis Ambrosiani, qui ad C. XV. §. 36. *Neque enim quicquam — secutus es p. 161 sq. ed. Mai. haec scripsit:*

Ad ea, quae sunt necessaria, conclusis prioribus transit, et potissime Laterensem de ambitu accusare significat, nisi maluisset idecirco reum lege Licinia facere, ut haberet iudices editicioꝝ; de cuius forma et acerbitate iam sumus in argumento [quod perii] praelocuti. Differentia igitur accusatoris ostenditur ideo inuadentis in legem Liciniam, quod ambitus probari non possit, de quo iudices ex reiectione haberi solent, aequalem scilicet numerum reicientibus tam accusatore quam reo. Utrum specta licentiam omnem contextum huius . . . ut intellegas, oratorem more speciem quandam . . . in modum praescriptum facta senatus consulti mentione, qui secundum legem Liciniam quattuor editi tribus ab accusatore uoluerit, ex quibus reo liceret unam repudiare, ut de tribus reliquis iudicum haberet editionem; tamen ab accusatore sic fieri uoluisse, ut eas ederet, quas corruptas a candidato criminaretur. Illic uero Laterensis uoluerat ipsas edere, quibus dicebat pecuniam datam. Utique consulte, ne reo, a quo pecuniam sumpserant, fauore tacito patrocinarentur. Quasi negare itaque temptauit, accusari

*) Mire errat Ferratius Epist. I, 5. p. 21. monens: „Ut enim Licinia legis de sodalicioꝝ acerbitatem amplificet, per quam accusator tribus edebat, ex quibus praetor iudices sortiretur in reum.“

posse lege Licinia Plancium, quando sint aliae tribus editae, nec illae potissimum, quae sumpsisse pecuniam dicerentur, et quas ideo uel maxime senatus edī uoluisset, ut et iudicarent et testimonium uel contra reum uel pro reo ex ipsa ueritate perhiberent, qui sine dubio, quid esset apud tribulis suos gestum, optume scirent.

Itaque sponte iam concidunt, quae Manutius et Garatonius, decepti uarietate scripturae, quae C. XVI. §. 38. in uerbis *nam Maeciam*, pro quibus uitiose in libris malae notae *nam tertiam* legitur, de tribus tribubus ab accusatore editis commentati sunt. Qua de causa adnotationes eorum in immo marginem hic recitare satis putami *).

Ceterum erunt fortasse, qui hoc praeterea scriptum in lege Licinia fuisse putent, eas tantum ab accusatore tribus debere edi, quas is a reo corruptas criminaretur, cum id frequenter Cicero Laterensi exprobret, quod, cum non ediderit quas largitione corruptas criminatus esset, contra legis sententiam fecerit. Adferent illi ad stabilendam sententiam suam hos locos:

C. XVI. §. 39. *Dubitatis igitur, iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio, non ad sententiam legis, set ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit?*

C. XVII. §. 42. *Neque ego nunc legis iniquitatem queror, set factum tuum a sententia legis doceo discrepare; et illud acerbum iudicium si, quemadmodum senatus censuit populusque*

*) Manutius: „indicat hic locus, ubi tris tribus accusator ederet, tertiam a reo reici potuisse.“ Similiter Garatonius Cur. Sec. p. 28—30. „Bau. *nam etiam* cum aliis mendose, tamen ex uera lectione *Maeciam*, quam Erf. conseruauit, cui quidem propius accedunt Oxon. quinque. Tres enim habent *Meciam*, unus *maciam* et alter *uiciam*. Atque illud *ui* ex *M* seu *m* profluxit, ex quo alii numeralem notam III. effecerunt, quae multis fraudi fuit; inprimis ipsi Manutio, qui cum *tertiam* inuenisset, de Crustumina intellexit, quae tertio nominatur loco; Maecia quarto nuac additae. Quamquam haec cum sequentibus uidentur pugnare. Quodsi duae tantum tribus ad iudicandum erant edendae, ut suspicari licet, consulto Manutius lectionem illam suam delegerit, eaque nerior existimanda. Quid est enim, quod in duabus tantum omnis haec disputatio uersatur? hic autem locus non auceps est? permutationes non licet has in utramvis partem trahere? Mihi tamen omnia consideranti neque dubitatio penitus eripitur, neque codicis Erf. auctoritas, quam praecipuum duco, et aliorum mendis augeri probabilius puto quam minui. Neque uero, quod hic Uoltinia tantum ac Terentina profertur, necessario consequitur, duas alias tribus edi non potuisse, ut una reiecta tres denique iudicarent. Set ne alia maior et apertissima exoritur repugnantia, statuendum omnino, accusatorem primo tribum, quas uellet, nomina lege Licinia edidisse, quarum recitare unam reo licuerit; ex reliquis deinde illum indices delegisse, quorum reici nemo posset. Postquam igitur, siue Crustumina malis siue Maeciam Plancius reieciisset, ex aliis tribubus indices habuit repentinos. Ad hoc apertum est; illud obscurum, quomodo Laterensis certam tribum, quae a Plancio reiceretur, designare poterit. Eratne ipse in ea tribu? an homines Plancio maxime inimici? Haec certe reiectio reum haut mediocriter subleuabat. Tamen non est eo contentus orator, et tribus reo deinceps necessitudine omni flagitat, legemque ipsam Liciniam, etsi uideri non uult, auctoritate senatus expromenda tacite reprehendit, quae ad uoluntatem summi consilii scripta non esset, accusatorem uult senatoris in iudicio personam sumere. Set lex aequa erat; ambitum, pestem rei p. taeterrimam, tot leges coercere non poterant; honesto etiam sodaliorum inuenito nomine tegebatur; remedio erat opus ualido et salutari; neque tamen ulla fuit unquam tanta legum acerbitas, quae pestem illam extingueret. Plebs etenim largitione corrumpebatur, neque in corruptos poena erat, set in corruptores; in iis autem ordiibus, qui tum iudicabant, multi erant, qui magistratus ambitu consequi uellent. In hac denique sodaliorum causa cum crimine esset occultius, ad commune malum id accedebat, quod, si tribus edelantur reo coniunctae maxime, indulgentiores propter necessitudinem futuri iudicis uidebantur. Lex itaque accusatorum diligentiam serueritate adiunmandam censuit; nos oratoriam illam Horrensi disputationem acutam et speciosam, set accusatori haut satis utilem existimamus; quam quidem Cicero astute in rem suam conuertit, quod accusator dabat, arripieus. Nam ille de Terentina et Uoltinia, quas non ediderat, criminabatur; suspectam scilicet eorum tribum plebem habebat, caute indices repudiauerat. Hic auctoritatem senatus, cum legem non posset, opponit, quod eadem Plancio totae essent deditae. Hoc est profecto ad innocentiam tuendam egregium; set crimini iudicando, quam ob rem lex erat lata, non esset. Ita summi oratoris artificium latens eruitur, quo uiam sibi conuulit defensiuissimum.“

iussit, ita fecisses, ut huic et suam et ab hoc obseruatas tribus ederes, non modo non quererer, set hunc iis iudicibus editis, qui testes idem esse possent, absolutum putarem.

Ibidem. Cum enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle quam notis iudicauisti; fugisti sententiam legis.

C. XVIII. §. 45. *tum mirabor, te iis armis uti, quae tibi lex dabat, noluisse.*

Ex his praecipue is locus, qui §. 42. extat, maximeque uerba, *si, quemadmodum senatus censuit populusque iussit*, paene flagitare uidebuntur, ut in ipsa lege perscriptum saneitumque statuimus fuisse, ut ne aliae, quam quae a reo corruptae arguerentur, tribus ab accusatore eaderent. Nihilominus quicquam ego ea de re in lege Licinia fuisse scriptum nego, Ciceroenque uerbis, *si, quemadmodum etc.*, more oratorio dictis nihil aliud quam *secundum legis sententiam* uoluisse significare arbitrator. Nam non fuisse scriptum illud in lege, certo inde intellegitur, quod in reliquis locis omnibus, ubi de illa iudicium editione sermo, ita Cicero loquitur, ut Laterensem nunquam auctoritatem senatus, set consilium uiolasse, neque contra legem, set tantum contra legis sententiam fecisse dicat. Pertinent huc etiam hi loci:

C. XVI. §. 59. *Quid enim potes dicere, cur ista editio non summam habeat acerbisatem remota ratione illa, quam in decernendo secuti sumus?*

C. XVIII. §. 44. *Neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quod eas tribus, quibus hic maxime notus, non edideris, set a te doceo consilium non seruatum senatus.*

Atqui si discretis uerbis illud in lege Licinia scriptum fuisset, neque Laterensis tribus, quas edidit, edere potuisset, et Cicero, si edidisset, neglectam auctoritatem senatus ac uiolatam esse legem clamasset. Neque uero obscurumst, qua ratione Cicero Laterensem in delegendis iudicibus fugisse sententiam legis dicere potuerit. Fuisse enim hanc legis sententiam, ut eae tribus, quae corruptae a reo arguerentur, ab accusatore eaderent, inde conlegit Cicero, quod in solo sodalicio crimine tribuario ab accusatore edi tribus licuit. Itaque ille sic ratiocinatus est: Si in hac sola re tribuaria (cfr. §. 36.) tribus edi licet ab accusatore, non potest eius rei alia causa esse, quam haec, quod in sodalicio crimine tribuario tribus optime iudicare possunt. Possunt autem propterea, quod sciunt, quid ab eo, qui accusatur, non edideris, qui non in ceteras causas istiusmodi iudicium editio translata sit (cfr. §. 36.).

Neque negari potest, acerbissimum hoc genus iudicii futurum fuisse remota ratione illa, quam senatum in decernendo secutum Cicero scribit. Ita enim fieri potuit, ut, quos maxime reo infensos sciret, iudices accusator deligeret, ita ut uerendum esset, ne sola malignitate ducti reum condemnarent. Atque haec sane uidetur causa fuisse, ob quam olim Ser. Sulpicio, cum iudices editicios esse uellet, repugnatumst. Scribit enim Cicero pro Mur. C. XXIII. §. 47: *Idem editicios iudices esse uoluisti, ut odia occultata ciuium, quae tacitis nunc discordiis continentur, in fortunatas optumi cuiusque erumperent.* Cum quibus couparanda sunt, quae idem in or. Plane. §. 40. questus est.

Itaque Laterensis etsi senatus consilium non serauit, cum alias, quam quas corruptas criminabatur tribus edidit, tamen contra legis uerba fecisse non potest dici. Prudenter autem egisse eum, qui quas tribus, cum essent a Plancio largitione deuinctae, beneuolos fore iudices praeciderat, non ediderit, neque ipsam Ciceronem fugit (§. 44.) et ab interprete Ambrosiano recte est admonitum.

§. 4.

De poena,

Quae aduersus sodalicia lege Licinia constituta fuerit.

Quae poena lege Licinia aduersus eos constituta fuerit, qui sodalicio rum damnati erant, ipsa oratio Planciana docet, in qua C. III. §. 8. scriptum: *tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si*

patres auctores non erant facti; nunc postulatur a vobis (iudicibus), *ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi Romani reprehendatis.* Illud incertum, quot annorum exilium fuerit. Atque cum conpertum habeamus, lege Tullia, qui ambitus damnati essent, exilio decenniali multatos esse, de qua re vide quae in Comm. ad C. XXXIV. §. 83. adnotata sunt, erunt fortasse, qui atrociorum debere poenam aduersus eos, qui sodaliorum conuicti essent, decretam esse statui. Verum quamquam maioris facinoris reus putabatur, qui de sodalicis quam qui de ambitu accusabatur, tamen ego non dubito, quin atrocior poena, quam profecto sodaliorum rei merebant, in acerbioris iudicio, quod in eos exercebatur, posita fuerit. Acerbissimum autem hoc iudicium erat propterea, quod a iudicibus, quos solus accusator ex tribus tribubus delegerat, exercebatur, cum de ambitu reiectio fieri iudicum alternorum soleret, ideoque ambitus rei multo facilius quam qui de sodalicis postulati erant defendi et absolui possent. Cfr. or. Plane. C. XV. §. 36. ibique interpres Ambrosianus.

CAP. IV.

DE ROMANORUM COMITIIS AEDILIIUM CURULIUM.

Cum aliquot orationis Plancianae locos esse vidissem, quorum qui sensus esset, nisi quis comitiourationem, quae Ciceronis temporibus aedilibus curulibus creandis habita essent, perspectam haberet, nix posset intellegi: eo minus dubitavi singulari dissertatione, quam Prolegomenis insererem, totam illam rem tractare, quo magis, qui nostra aetate de illa antiquitatum Romanarum parte scripserunt, ad falsas rem videntur opiniones lapsi esse. Neque enim qui nouissime de Romanorum comitiis uernacula lingua exposuit, Christ. Ferd. Schulzius, neque qui anno superiore demum de Romanorum aedilibus quattuor conscripsit libros, Frid. Guilielmus Schubertus, in hac re exponenda priorum hominum doctorum errores correxerunt, set, uerum si fateri nolumus, a uera, quae a Nicolao Gruchio aliisque, qui eum secuti erant, iam monstrata erat, uia nescio quomodo uehementer aberrarunt. Neque tamen dissimulandum, quosdam recentiorum hominum doctorum errores refutatos recte ab Orellio esse, qui singulari excursu, quem editioni suae orationis Plancianae addidit, illud probauit, quod nunc iam Gruchius alique staterant, tributis comitiis aedilis curulis creatos esse. Verum cum non haec solum res controuersa et plena dissensionis inter homines doctos esset, quae comitia aedilibus curulibus creandis habita essent, set illat quoque incertum, a quo magistratu, quo tempore, et quo loco essent habita, denique num isdem comitiis aediles curules et aediles plebei creati essent, earumque rerum omnium scientia cum per se nitilis tum ad intellegendam orationem Plancianam paene necessaria uideretur: de iis ita hic disceptare decreui, ut quae recte essent ab Orellio dicta, repeterem dissertationique meae insererem, quae secus, corrigere studerem iisque adderem, quae prorsus a uiro doctissimo silentio transmissa essent. Attamen ne quis omissa a me queratur, quae ad hanc, quam institui, quaestionem pertinent, monendum denuost, id tantum mihi propositum fuisse, ut quae comitiour, aedilibus curulibus creandis habitorum, ratio saeculo septimo post u. c. et ineunte octauo fuerit, quam possem diligentissime exponerem.

§. 1.

Quae comitia aedilibus curulibus creandis habita sint.

Quamquam nullus ueterum scriptorum, quod sciam, diserte tradidit, quibus comitiis, centuriatis an tributis, aediles curules creari sint soliti, tamen certo ex eorundem scriptis doceri potest, tributa comitia creandis aedilibus curulibus habita esse.

Ac primum quidem hoc eo mihi ueteres scriptores manifesto uidentur ostendere, quod, quotienscumque de comitiis, quibus aediles curules creati, locuntur, nunquam centuriarum, set semper tribuum mentionem faciunt. Quod argumentum etsi praeuideo fore qui leue dicant propterea, quod in comitiis etiam centuriatis nonnumquam tribuum mentio fiat, ueluti a Cicrone in Rullum II, 2, 4. *Itaque me non extrema tribus suffragiorum, set primi illi uestri concursus, neque singulae uoces praekonum, set una uoce uniuersus populus R. consulens declarauit.* ad quem locum uideatur Garatonius: tamen primum tenendum est, ita nunquam a tribubus factos consules praetoresue dici, quemadmodum sollempniter aediles curules facti diceantur. Deinde uero mirum profecto foret, quod factum esset, ut, si comitiis centuriatis aediles curules creati essent, omnes tamen scriptores ueteres in eis semper tributum populum tulisse suffragia significarent, cum in comitiis, quae scimus centuriata fuisse, sollempniter centuriis renuntiatos magistratos narrent. Cfr. Cicero pro Planc. C. XX. §. 49. *Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae tabellae; longe plurimum ualuit Plancius.* Ibidem C. XXII. §. 53. *An te illa argumenta duxerunt? dubitatis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius? An una fieri potuerant, si una tribus non tulissent?* Ibidem §. 54. *Et ais prioribus comitiis Aniensem a Plotio Pedio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas uoluntas, ne in angustum uenirent. Quam conuenit, nondum cognita populi uoluntate hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quos uo adiuuaremini, fecisse.* Uarro de R. R. III, 17. (totum locum infra adponam.) *Interea redit ad nos Pauo, Et, si uoltis, inquit, anchoras tollere, latis tabulis sortitio fit tribuum, ac coepti sunt a praecone renuntiare, quem quaeque tribus fecerant aedilem.* Cum quo loco, ut uideas non posse hic nisi de comitiis tributis cogitari, compara Ciceronis uerba in oratione Pompeiana C. I. §. 2. scripta: *Nam cum propter dilationem comitorum ter praetor primus centuriis cunctis renuntiatum sum.* Porro uideatur Liuus I, XV, 2. *Aedilis curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio, cui post Africano fuit cognomen. Huic petenti aedilitatem cum obsteret tribuni plebis, negantes rationem eius habendam esse, quod nondum ad petendum legitima aetas esset: si ne, inquit, omnes Quirites aedilem facere uolunt, satis annorum habeo. Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, ut tribuni repente incepto destiterint.* Idem IX, 46. *Eodem anno Cn. Flauius Cn. filius scriba, patre libertino, humilita fortuna ortus, ceterum callidus uir et facundus, aedilis curulis fuit. Inuenio in quibusdam annalibus, cum appareret aedilibus, fierique se pro tribu aedilem uideret etc.. — Ceterum Flauium dixerat aedilem forensis factio, Ap. Claudii censura uiris nacta, qui senatum primus libertinorum filiis lectis inquinauerat. Et postquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curia adeptus erat quas petiuerat opes urbanas: humilibus per omnis tribus diuisis forum et campum corrupti*).*

„Ex quo loco, Gruclii uerba sunt de Comitiis Rom. L. II. c. 2. p. 640. Thes. Graeu., demonstrari potest, non fuisse centuriata comitia, in quibus Cn. Flauius aedilis curulis est factus. Neque enim potuit forensis factio in comitiis centuriatis praenalere, set, ut idem Liuus ait, *uis suffragiorum penes primores erat.* Ut omittam, illam diuisionem humilium per omnis tribus nihil aut perparum potuisse, nisi tributum suffragia ferret populus. Nam si humiles erant, qui censu minore erant, non poterant ad suffragium uocari humiles isti, nisi in postremis classibus: in quibus si priores consensissent, nulla uis suffragiorum esse poterat.“

Porro Ciceronis uerba, quae modo adtuli, *Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae tabellae; longe plurimum ualuit Plancius,* non posse nisi de comitiis tributis dicta accipi, intellegat necessest, qui eundem oratorem Philipp. II, 33. consulis creationem exponentem ideoque de comitiis centuriatis loquentem ita audierit:

Ecce Dolobellae comitorum dies; sortitio praerogatiuae: quiescit: renuntiat: tacet: prima clas-

* Eandem rem A. Gellius N. A. VI, 9. narrat, cuius uerba infra adponemus.

sis uocatur; renuntiat; deinde, ut adsolet, suffragia; tum secunda classis uocatur; quae omnia citius sunt facta quam dixi.

Quis igitur, qui duos illos locos compararit, punctum temporis dubitabit, quin aliter in Planciana Cicero, si comitiis centuriatis creatum Plancium uoluisset significare, loqui deberit?

Porro in hac ipsa oratione Planciana ea dicit Cicero de comitiis aedilicis, quibus Plancius factus erat, quae nullo modo in comitia centuriata cadunt. Appellat enim leuiora C. III. §. 7., uulgumque in eis praenalere ostendit §. 9. dicens: *non est enim consilium in uolgo, non ratio, non discrimen, non diligentia; et §. 10. in quo primum illud debes putare, comitiis, praesertim aedilicis, studium esse populi, non iudicium.* Quae non potuisse de comitiis centuriatis dici, ex Cic. de Legg. III, 19. patet, ubi scriptum: *descriptus populus censu, ordinibus, aetatibus, plus adhibet ad suffragium consili, quam fusc in tribus conuocatus.*

Denique, quod maximumst, aperte Cicero in hac oratione Planciana comitia centuriata iis opponit, in quibus Plancius factus erat, id est tributis C. XX. §. 49.:

An tandem? una centuria praerogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renuntiat sit aut iis ipsis comitiis consul aut certe in illum annum: aedilem tu Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, set uniuersus populus uoluntatem suam declararit, cuius in honore non uixit tribus pars, set comitia tota comitiis fuerint praerogatiua?

Cuius loci sensum in commentario enucleauimus.

Alterum argumentum depromo cum Nic. Gruechio ex Cic. ad Att. IV, 3. „Ibi enim, Gruechi uerba sunt de Com. Rom. II, 2. p. 610., de comitiis loquens, quibus aedilis curulis fieri uoluit Clodius, dicit Q. Metellum Nepotem consulem habiturum fuisse comitia aedilium in campo Martio, nisi obnuntiatione Milonis impeditus esset. Cui obnuntiationi ut occurreret, dixit se postero die in comitio habiturum. Unde conligo, non fuisse centuriata aedilium comitia. Nam centuriata intra pomerium haberi non potuisse, supra ex Gellio L. XV. c. 27. docuimus. At illa aedilium comitia habiturum se in comitio dicebat Metellus, ne semper ei obnuntiaeretur, priusquam in campum uenisset. Si ergo licebat Metello intra urbem comitia aedilicia habere, relinquuntur, non fuisse centuriata.“

Tertium argumentum cum Orellio hoc potest adferri, quod Dionysius Hal. IX, 41. scribit: *τὰ τῶν δημόρων καὶ ἀγορᾶν ἀρχαιρέσια μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου διχα αἰωνῶν καὶ τῆς ἄλλης ὀτέλειας ἀπάσης εἰ φιλικῆ καὶ ψυχροσοροῦσιν ἐκκλησίαι.* Qui scriptor, Orellius addit, si tempore suo aediles curules comitiis centuriatis creati fuissent, nix eius rei mentionem hoc loco praetermittere poterat.

Quartum demique argumentum hoc est, ab eodem Orellio iam adlatum, quod aediles curules secundum disertum Messallae testimonium, quod A. Gellius XIII, 15. adtulit, magistratum maiorum, qui soli comitiis centuriatis creabantur, numero eximuntur. Scribit enim Gellius l. I.: *Censores aequo non eodem rogantur auspicio atque consules et praetores; reliquorum magistratum minor a sunt auspicia: ideo illi minores, hi maiores magistratus appellantur. Minoribus creandis magistratibus tributis comitiis magistratus, set iustius curiata datur lege; maiores centuriatis comitiis fiunt.*

His expositis eo minus opus uidetur, ea refutare, quae Schulzius in libro, quem de Comitiis Romanorum uernacula lingua scripsit, p. 317 sqq. protulit contra Nicolaum Gruechium disputans, qui l. I. p. 638 sqq. aedilis curulis comitiis tributis creatos esse iure contendit: quo magis haec cum iis pugnant, quae idem nū doctissimus p. 341 — 348. et p. 363. recte monuit. Maxime autem ex iis, quae p. 345 sq. scripta omnibusque nota sunt, apparet, nihil in eo esse offensionis, quod aedilitas curulis non secus atque quaestura, quamquam patriciis etiam mandabatur, tamen comitiis tributis deferrebat. Ceterum insignis error ille, in quem cum aliis Schubertus de Aed. Rom. p. 268. not. incidit, qui Plancium a Cicero dici comitiis consularibus factum esse aedilem ait, inde ortus est, quod ante Garatonium C. XX. §. 49. uerba, *una centuria praerogatiua — fuerint praerogatiua* mirum quantum corrupta in editionibus omnibus scripta extabant. Ea nos nunc optimorum codicum auctoritate perscrutauimus.

§. 2.

Num isdem comitiis aediles curules et aediles pl. creati sint.

Eodem die aedilis curulis et aedilis plebeios factos esse, diserto Plutarchi testimonio confirmatur, qui in vita Mari c. 5. scribit: *ὁὗο γάρ εἰς τὰς αἰδῆς ἀγορανομῶν, ἡ μὲν ἀπὸ τῶν δήφων τῶν ἀγχιλοπόδων, ἐφ' ὧν καθιζέμενοι ζηρηματίζουσιν, ἔχουσα τούνομα τῆς ἀρχῆς τὴν δ' ὑποδοκασίαν δημοτικὴν καλοῦσιν. Ὅταν δὲ τοῖς ἐπιματόροισι ἔλοισται, περὶ τῶν ἐτέρων πάντων τὴν πρῆστον λαμβάνουσιν. Ὡς οὖν ὁ Μάριος γαντρός ἦν λειπόμενος ἐν ἐκείνῃ, ταχὺ μεταστὰς ἤκει τὴν ἐτέραν. δόξας δὲ θρασυῶς εἶναι καὶ αὐθάδης ἀπέτιχε· καὶ δύοσιν ἐν ἡμέρᾳ μᾶλλον περιπεσῶν ἀποτεύξεσεν, ὃ μηδεὶς ἐπαθεν ἄλλος, οὐδὲ μικρὸν ὑφίκατο τοῦ φρονήματος.*

Idem ex Tabula Heraclensi ed. Marezoll. p. 23. lin. 24 sqq., quem locum Orellius primus adnltit, iure colligi potest: *Aed. Cur. Aed. Pl. quci. nunc. sunt. quciquomique. post. h. l. factei. creatci. erunt. eumue. mag. inierint. iei. in. diebus. V. proxumis. quibus. eo. mag. designatei. erunt. eumue. mag. inierint. inter. se. paranto. aut. sortiunto. qua. in. partei. Urbis. quisque. eorum. uias. publicas. in. Urbem. Roma. propiusue. U. R. P. (M.) restiuidas. sternendas. curet. eiusque. rei. procuracionem. habiat.*

Neuro tamen loco id probari animadvertendumst, quod Orellius suspicatus et ex oratione Planeciana sibi uisus est concludere posse, omnis quattuor aedilis, et curulis et plebeios, isdem comitiis una fieri solitos esse. Quae suspicio quo maiores procreare errores potest, eo magis refellenda mihi uidetur. Monuit autem Orellius in excursu illo, quo aedilis curulis comitiis tributis esse factos probare studuit, p. 257. haec:

„Ex or. Plane. c. 7. §. 17. uerbis *Tu neque Q. Pedio* etc. patet, quattuor aedilis omnis isdem creatos esse comitiis; neque enim si aliter fuisset, Q. Pedius, qui postea aedilis plebeius fuit, depellere poterat Laterensem, Planecii maxime, curulis deinde aedilis, competitorum; sin autem isdem, ut hinc apparet, Planecius, Plotius, Pedius, Marcellus, quem tamen Cicero non nominat, aediles facti sunt, Laterensis uero repulsam tulit, tributa ea fuisse negari iam nequit.“

In his cum illud susperit Orellius, quod minime probauit Garatonius, a Cicero C. VII. §. 17. Q. Pedium una cum Planecio et Plotio aedilibus curulibus aedilem plebeium factum esse dici, ante omnia id ipsum nun recte susperit, quaerendum est. Duobus tantum in locis orationis Planecianae de Q. Pedio Cicero loquitur; in utroque explicando cum a se dissentiant editores, non alienum erit, eorum adnotationes huc adponere adpositasque examiuare. Tamen prius locos ipsos adscripsi, quorum alter C. VII. §. 17. legitur et ita se habet:

Hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascere, qui longissime a te afit. Equidem si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa sacra uia, cum ego ad Fabium fornicem impellor, set eum, qui in me ipsum incurrit atque incidit: tu neque Quinto Pedio, forti uiro, suscenses, neque huic Aulo Plotio, ornatissimo homini, familiari meo; et ab eo, qui hos dimouit, potius quam ab iis, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas.

Alter C. XXII. §. 54. legitur:

Et ais prioribus comitiis Anensem a Plotio Pedio, Terentinam a Planecio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auolsas, ue in angustum uenirent. Quam conuenit, nondum cognita populi uoluntate hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse, eosdem, cum iam essent experti, quid ualere, restrictos et tenacis fuisse?

Ad locum priorem Garatonius in ed. Neap. p. 374. haec adnotauit:

„Planecius potuit quidem Pedium aedilitate deicere, set non certe Plotium, quicum fuit ipse designatus aedilis, ut ex c. 22. deduxit uere Mantius; ubi etiam obiectam a Laterense coitionem legitimus Planecium inter et Plotium. Itaque hos dimouit non ualeat hic deiecit, set iupalit, ut Laterensem deicerent, cum illum deieci facilius posse intellexerent. Ipse autem Planecius eo fuisse anio in tris illos competitores uidetur, ut, quicumque duos reliquos deieccisset, contentus esset; quod eum Plotium facere

intellexisset, ei sese adiunxit. Si Laterensis Pedium ac Plotium depulisset, ipse cum Plancio designatus fuisset. Hinc c. 22. *Set tamen tu A. Plotium, uirum ornatissimum, in idem crimen uocando indicas, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus.* quasi Plotius factionem cum Laterense fecerit, ne ab illo accusaretur. His obseruationibus hunc locum arbitror explicari.⁶⁴

Hinc Garatoni adnotationi continuo ea addo, quae idem uir doctissimus ad C. XXII. §. 54. adnotauit, cum non tam ad illum, quam ad hunc locum explanandum faciant. Scripsit ibi p. 413 sq.:

„Hunc Q. Pedium uadaetor Pighius aedilem plebis constituit anno DCXCIX., superiore nempe designatum, cum eum uideat c. 7. adiungi Plotio et Plancio, et simul iis comitis Laterensi uideat incommo-
das. Set ea res in pluris difficultates incurrit. Nos cum locum aliter explicasse contenti nunc a Pighio quaerimus, utrum Laterensem aedilitatem utramque petisse arbitretur, an non? Certe plebiam non petisse, silentium Tulli suadet; si ergo non petiuit, quid eius intererat, Pedium illam obtinuisse? quomodo ob eam rem potuit Laterensi obici Pedius, quasi ei fecisset iniuriam? Si uero petiuit, alius quoque nominari debuit, quem cum Pedio designatum oportuit, a quo non fuisset minus deiectus Laterensis. Neque uero simul uno sortitu aedilitates istae a populo mandabantur, neque unam repulsam forebat, qui utraque decebatur. Quod licet cognoscere ex insigni loco Plutarchi in Mario c. 5. [quem supra adtulimus].⁶⁴

Orellius ad C. VII. §. 17. p. 46 sq. nimis uerbosae haec adnotauit:

„Interpres hic, unum si excipias Wolffium, parum respererunt imaginem, oratoris animo semper obuersantem, multitudinis sese inuicem impellentis ac temere praecipitantis, cui comitorum tumultum trepidationemque scite comparat. In huiusmodi igitur conuersantium turba *longissime a fuit* a Laterense Plancius, ita ut hic istum quidem aduersarium nec calcaret, nec statu demoueret; reliquorum utique competitorum ea fuit culpa, si tamen culpa erat dienda. Hoc est, similitudine iam ad rem ipsam reuocata: tot te, Laterensis, Plancius suffragiis superauit (c. 20. *longe plurimum ualuit Plancius*), ut nullas plane tibi locus sit illi suscendendi; iis potius, si placet, diem dic, qui propiore tibi quam Plancius, i. e. paucioribus quam ille suffragiis a te distantes, impressione ueluti facta te demoueret, siue ab aedilitate excluderunt. Hinc ultro intellegitur, cur mox *dimouit* cum Garatonio praetulerim, quamquam ne is quidem nim eius uerbi recte ceperit, interpretatus, *inpulit, ut Laterensem deciderent*, siquidem, ut uidetur, creditur, Plancium cum Pedio ac Plotio pactione iuncta effecisse, ut iunctis eorum opibus a dignitate remoueretur Laterensis. Omnem uero errorem inde natum censo, quod etiam Garatonius opinatus est, Pedium tunc aedilem factum non esse; set recte Pighius *Annal. T. III. p. 396. anni 699.* (id est 700. Aluclou.) aedilis curulis statuit Cn. Plancium, A. Plotium, aedilis plebis Q. Pedium (C. Claudium M. F. M. N. Marcellum). Plancius igitur, eadem illa imagine continuata, dimouit Pedium Plotiumque, quatenus utrumque in trepidatione illa diuersam in partem inpulit, transuersos egit, ita ut ipse eos anteuerteret, i. e. gratia, qua apud populum ualebat, efficeret, ut illi post ipsum demum, paucioribus utique suffragiis aediles renuntiarentur. *Demouisset* ambos una cum Laterense uere *demoto*, si neuter honorem adeptus esset. Hoc inter utrumque uerbum discrimen accurate tradiderunt Forcellinus in *demoueo* et Ernesti Synonymik 805., cum u. *demouere* cum multis aliis, quasi Ciceronianum haut esset, ignorent Ernestius ac Schutzius in Indd. Quid uero intersit inter utrumque uerbum, perspicere licet etiam e Sestiana c. 47. extremo, ubi Cicero pro sua urbanitate satis scite dixit: *quem neque periculi tempestas — potuit unquam dimouere*, i. e. transuersum agere. Ita codd. et edd. Nunc tamen editur *demouere*, i. e. facere, ut plane aberraret, quod sane rusticus est.⁶⁴

Idem ad C. XXII. §. 54. contra Garatonium haec scripsit:

„Recte, arbitror, Pighius Pedium aedilem anni 700. constituit: nimis enim manifesto uerba illa c. 7. docent, hunc quoque incubuisse in Laterensem, id est, eum de aedilitate depulisse. Set ut soluanus difficultates a Garatonio motas statuere licebit, Ciceronis temporibus cum promiscua iam esset, excepto nomine ac dignitatis aliqua specie, utraque aedilitas (u. Tabul. Heracleens.) eum, qui prima suffragiorum latatione aedilis curulis factus non esset, ut mox eodem die plebecis saltem fieret, omnem lapidem mouere solitum fuisse. Idem fere fecerat Marius, cuius exemplum meliore euentu pluris postea secutus

esse hant inprobabilest. Caussa nero, cur quartum aedilem nusquam memoret Cicero, uidelicet C. Claudium M. P. M. N. Marcellum, consulem anni 705. cum L. Cornelio Lentulo, nunc quidem nos fugit, neque expntari potest, praesertim cum amplissimis laudibus eum eumlet, ut sui amantissimum in omni varietate rerum suarum, ad Diu. XV, 7. Quamquam, ut uerum fatear, aedilitas huius anni, a Pighio huic Marcello tributa, omnino incertast, et ex lege annali tantummodo, ut saepe fecit uir ille doctissimus, ubi alia monumenta decaant, repetita.“

Denique idem editor ad eiusdem §. uerba, *neque enim unquam maiores nostri sortitionem constituisent aediliciam* etc., haec adnotauit, quae non secus atque ea, quae repetiuimus, huic pertinent:

„Uidendum tamen adhuc, an Ciceronis temporibus cum comitiis tributis eodem die omnes quattuor aediles crearentur, ac fortuito aliquando contingeret, ut post eum, qui tribus plerasque tulerat ideoque aedilis curulis factus erat, duo praeterea pares suffragiis essent, u. e. si Plancius tribus XV., Plotius X., Pedius item X. tulisset, uel IX. uterque, duas reliquas quartus aliquis, statim facta sit sortitio, uter istorum duorum aedilis curulis, inter plebeius renuntiaretur, ac tum demum de quarto aedili itidem plebeio suffragia lata sint. Dinersa utique fuit alia sortitio aedilita post designationem uel iam initum ab iis honorem, de qua uide Tabulam Heraclensem.“

Etsi certumst, Garatonium in explicandis uerbis §. 17. *qui hos dimouit* errasse, ab Orellio quae non recte explanatis, omninoque, quae p. 374. ed. Neap. scripsit, non uera esse, tamen illud dubitari nequit, quin rectissime iis, quae p. 413 sq. ad C. XXII. §. 54. adnotauit, Pighium refutarit, eumque sine idonea ratione ex Ciceronis uerbis §. 17. conclusisse, Q. Pedium eo anno, quo Plancius et Plotius aediles curules fuerint, aedilem plebeium fuisse, docerit. Uerum cum etiam post Garatonium Orellius Pighi sententiae subscripsit, accessit, Garatoni sententiam grauioribus etiam confirmemus argumentis.

Ac primum quidem uerbis, quae C. VII. §. 17. scripta sunt, *Hoc tamen miror, cur huic — te depulsum putas*, apertissimumst hoc noluisse Ciceronem significare: Miror, cur ex iis, qui tecum aedilitatem curulem petierunt, Plancio potissimum irascere: non enim is dici potest fecisse, ut tu repulsum ferres, set competitoris eius. Nam Plancius longe plurimum suffragiis (uid. C. XX. §. 49. *longe plurimum ualuit Plancius*) factus aedilis est; ex quo apparet, hoc certo apud se populum constitutum habuisse, Plancium facere aedilem. Duo reliqui competitores, A. Plotius et Q. Pedius (uid. §. 54.), cum tecum pauciora tulerint suffragia, non est dubium, quin incertus fuerit populus, cui trium uestrum aedilitatem deferret. Itaque tu non Plancio, uerum duobus illis competitoribus suscensere debes; qui cum longe pauciora quam Plancius, set plura quam tu suffragia tulerint, necessario ii censendi sunt efflicisse, ut tu aedilitatem non consequereris.

Nihil aliud igitur ex hoc loco apparet, quam ex quattuor competitoribus, Plancio, Plotio, Pedio, et Laterense, longe plurimum ualuisse Plancium; post eum plurima puncta Plotium, pauciora Pedium, paucissima Laterensem tulisse. Nam quamquam non erat Pedius aedilis factus, tamen Laterensis ei dici iure poterat suscensere debere, si plura quam Laterensis suffragia nactus erat, etsi hoc ei nihil ad rem, quam uolebat, consequendam profuit. Ita enim quamquam sine ullo suo emolumento tamen aliquid ad Laterensem honore deiendum contulerat. Huic accedit, quod, si Laterensis propterea diceretur debere Pedio suscensere, quod esset aedilis plebeius factus, necesse esset sumere, Laterensem ipsum aedilitate curuli deiectum, postmodo Mari exemplum secutum aedilitatem plebeiam petisse, set iterum repulsum tulisse. Atqui hoc duabus de causis nullo pacto statui potest; primum propter Thulli ea de re silentium; deinde propterea, quod, si id factum esset, necessario secundus ille aedilis plebeius, qui cum Pedio factus esset, hic debebat commemorari. Tum enim ei quoque a Laterense suscensendum esse Cicero dicere debebat.

Nullo igitur argumento Pighi nititur sententia, qui Q. Pedium aedilem plebeium an. 700. fuisse statuit.

Set refutanda iam altera illa Orelli suspicio, uua quattuor aedilis creari solitos esse opinantis.

Repugnat ei Plutarchus, qui in uita Mari c. 5. scribit: *ὄραν δὲ τοὺς ἐντιμοτέρους ἔλονται, περὶ τῶν εἰρίων πάλιν τὴν ψῆφον λαμβάνουσιν*. Ex quibus uerbis manifesto intellegitur, primum aedilis curulis populū creasse, eisque creatis aedilium pl. faciendorum caussa in suffragium iuisse.

Repugnat Cicero in or. Planeiana C. XXII. §. 53. scribens: *dubitatis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Planeius? An una fieri potuerunt, si una tribus non talissent?* Quae uerba nos cognūt statim, duos tantum una aedilis creatos esse.

Repugnat idem, C. XXI. §. 51. C. Marium duabus aedilitatibus repulsum esse scribens; quod recte uidit Garatonius dici non potuisse, si una aedilitas istae a populo candidatis mandatae essent. Atque hoc ipsum confirmat Plutarchus, cum Marium aedilitate curuli repulsum statim aedilitatem pl. petisse refert.

Repugnat idem in orat. Pison. C. I. §. 2. scribens: *Me cum quaestorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat* etc. Minime enim priorem se dicere poterat factum aedilem esse, si quattuor aediles una facti essent. Tum enim *primus* aut *in primis* debebat factus aedilis dici.

Ac prorsus quidem aduersatur M. Caecilius, qui cum candidatus esset aedilitatis curulis, ad M. Tullium (ad Din. VIII, 4.) sic scripsit: *Haec ego tibi litteras eo maiore mihi interuallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem ne habebant, et expectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiorum. Ad Kal. Sext. usque expectaui. Praetoribus morae quaedam inciderunt; mea porro comitia quem euentum sint habitura, nescio; opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aedil. pl. comitiis nacta sunt*. Ex quo loco, ut nihil nunc dicam de repugnantia, quae inter eum et Plutarchi locum intercedit, hoc certe apparet, aedilis plebeios non esse una cum aedilibus curulibus creatos. Atque hoc ipsum ostendit etiam Dio Cassius L. XXXIX. c. 32. p. 516. ed. Sturz., quem locum nidesis §. 3. adlatum, et praeterea probatur eo, quod nonnumquam solos aedilis plebeios factos esse, caruisseque rem p. Romanam per unum plurisque annos aedilibus curulibus scimus. Cfr. Sueton. in uita C. Iulii Caes. c. 76.: *Tertium et quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus dictaturae potestate, decretae cum consulatibus simul; atque utroque anno binos consules substituit sibi in ternos nouissimos mensis, ita ut medio tempore comitia nulla habuerit praeter tribunorum et aedilium plebis; praefectoque pro praetoribus constituerit, qui praesente se res urbanas administrarent*. Cfr. etiam Schubert. p. 185. Neque huic rei aduersatur tabula Heraeclensis; nam si non erant facti aediles curules, per se intellegitur, aedilis plebeios eorum munera suscipere debuisse. Quid, quod scerioribus temporibus accidit, ut nullis omnino aedilibus creatis praetores et tribuni pl. illorum munia exquerentur. Cfr. Schubert. p. 209.

Nihilominus in consuetudine hoc Romanorum positum fuisse arbitror, ut uno eodemque die isdem comitiis aediles curules et aediles plebei crearentur, ita tamen, ut primum aedilium curulium, deinde aedilium plebeiorum creandorum caussa populū in suffragium mitteretur, et, si forte aedilium curulium creatio non rata erat aut alia de caussa fieri non potuit, tamen certo die aediles pl. fierent ideoque contra uolgarem consuetudinem ante aedilis curulis designarentur. Nam hanc ut comitiorum aediliciorum rationem fuisse statuamus, et Plutarchus in uita Mari c. 5. nos cogit, et M. Caecili epistola ad Ciceronem (Ep. ad Din. VIII, 4.) scripta. Plutarchum enim manifestum est id agere, ut quae sollemnibus Mari tempore comitiorum illorum ratio fuerit, diligenter referat; M. Caecili autem discrete comitia sua dilata fuisse monet.

§. 3.

A quo comitia aedilibus curulibus creandis habita sint.

Quotquot ueteres scriptores mentionem faciunt eorum, qui comitiis aedilicis praefuerint, ad unum omnes a consulibus ea habita esse tradunt.

Uarro de R. R. III, 2. *Comitiis aediliciis cum sole caldo ego et Q. Axius senator tribulis suffragium tulissemus, et candidato, cui studebamus, uellemus esse praesto, cum domum rediret: Axius mihi, dum diribentur, inquit, suffragia, uis potius uillae publicae utamur umbra —. Itaque imus; uenimus in uillam. Ibi Ap. Claudium augurem sedentem inuenimus in subselliis, ut consulē, si quid usus poposcisset, esset praesto. — c. 5. Cum haec loqueremur, clamor fit in campo. Nos athletae comitorum una cum id fieri non miraremur propter studia suffragatorum, et tamen scire uellemus, quid esset, uenit ad nos Pantulacius Parru. Narrat ad tabulam, cum diriberet, quendam deprehensum tesseras coicientem in loculum; eum ad consulem tractum a fautoribus competitorum. Pano surgit, quod eius candidati custos dicebatur deprehensus.*

Cicero pro Planc. C. XX. §. 19. *Set cur ego sic ago? quasi non comitiis iam superioribus sit Plancius designatus aedilis; quae comitia primum habere coepit consul cum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum ambitus auctor; deinde habere coepit subito praeter opinionem omnium, ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi.*

Cicero ad Att. IV, 3. de comitiis loquens, quibus P. Clodius sibi deferri aedilitatem curulem nolebat: *Metellus (consul) tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur; nihil esse, quod in campum nocte ueniretur; se hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI. Kal. in comitium Milo de nocte uenit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deuis currebat; adsequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. Ille se recepit magno et turpi Q. Flaeci conuicio.*

Dio Cassius L. XXXIX. c. 32. p. 516. ed. Sturz. de Pompeio et Crasso secundum consilibus exponens: *παραιβάλλοντες οὕτω τὴν ἡγεμονίαν, τὰς λοιπὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιουδαίας ἐπίσιν ἔχουσι δεθῆναι ἐποήσαν, τὸν Κάτωνα τὸν Μάρκον κωλύσαντες στρατηγὸν ἀποδηθῆναι· ἐπόπειον ἔτε γὰρ αὐτὸν οὐκ ἀνέξεσθαι τὰ γνήθμενα, καὶ οὐκ ἤθελαν ἰσχνῆν αὐτῷ ἔνομον πρὸς τὰς ἀντιλορίας προσθῆναι. Καὶ ἡ μὲν τῶν στρατηγῶν κατάστασις (ὃ γὰρ Κάτων οὐδὲν βίαιον πρῶξαι ἤξιωσεν) εἰρηναία ἐγένετο· περὶ δὲ τοῦ ἀγορανόμου τοῦ Κουρουλίου σφαγαὶ συνέβησαν, ὥστε καὶ τὸν Πομπηῖον πολλοῦ αἵματος ἀναπληθῆσαι. Idem memoriae prodidit Plutarchus in uita Pompei c. 53. Pompeium, cum comitiis aediliciis praesesset, sanguine respersum esse: ἐν δ' αὖν ἀγορανομικῶς ἀρχαιρεσίῳ εἰς χεῖράς τινον ἐλθόντων, καὶ φρονεόντων περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγων, ἀναπληθεὶς αἵματος ἤλλαξε τὰ ἱμάτια.*

Neque dissentit ab his scriptoribus L. Piso, ex cuius annalibus A. Gellius N. A. VI, 9. locum illum, in quo de Cn. Flauio, aedilitatem curulem adepto, exposuit, nobis seruat. Nam locum illum in editionibus omnibus corruptum nunc extare, certissimis comprobari argumentis potest. Scribit autem Gellius, quemadmodum editiones habent:

Quod res uidebatur memoratu digna, quam fecisse Cn. Flauium Anni filium aedilem curulem L. Piso in tertio annali scripsit, eaque res perquam pure et uenuste narratur a Pisone, locum istum totum huc ex Pisonis annali transposuimus. Cn., inquit, Flauius, patre libertino natus, scriptum faciebatur; isque in eo tempore aedili curuli curuli curuli, quo tempore aediles subrogantur; eumque pro tribu aedilem curulem renuntiauerunt. At aedilis, qui comitia habebat, negat accipere, neque sibi placere, qui scriptum faceret, eum aedilem fieri.

Reliqua cum ad id, de quo agitur, non pertinent, legantur apud ipsum Gellium. Ex corrupta autem, quae in editionibus scriptura extat, *At aedilis*, post alios Schubertus p. 268. conlegit et posuit comitiis aediliciis aedilis curulis plebeios praefuisse. In qua sententia eo magis miror Schubertum uersari potuisse, cum iam Nic. Gruchius de Com. Rom. L. II. c. 3. p. 668. Thes. Grac. Pisonis uerba depranata ad nos peruenisse satis ualidis argumentis comprobaret. Nihilominus nos non alienum putamus, ne quisquam, qui in posterum Gellium edet, maculam istam relinquat, quae Pisonis manus fuerit, euidentissimis argumentis, partim iam a Gruchio adlatis, demonstrare. Ac primum quidem ne codicum quidem optatumum auctoritate scriptura, *At aedilis*, nititur; Scioppius enim in praestantissimis libris, quibus usus est, at particulam abesse monet. Quae quo minus intellegitur quomodo librari neglegentia

excidere potuerit, quoque magis ad sensum necessariat, eo curiosius nidendum erat, ne lateret in sequenti uoce, quam omnia ueterum scriptorum testimonia, quae de aedilium potestate nobis tradita sunt, corruptam esse clamant, et una cum alio uerbo librari errore in nomen *aedilis* coaluisset. Nihil autem facilius in *aedilis* deprauari potuit quam *at ille*, uel, quomodo saepe antiquioribus temporibus scribi solebat (uide codicem, quo Ciceronis libri de re p. seruari sunt), *adille*, praesertim cum nomen *aedilis*, quod in antecedentibus et sequentibus saepius positum, primum omnium librario in mentem deberet uenire. Eodem fere modo in orat. Planc. C. XXIV. §. 59, eum in aliquot codicibus *quae scripsit grauis et ille ingeniosus poeta* scrip'um esset, Oxoniensis codex C ex uerbis *et ille* fecit *aedilis*. Neque ego primus in hanc coniecturam incidi; uerum iam Scioppius pro *aedilis*, cum *at* particulam in codicibus suis abesse uidisset, *at ille* scribendum esse monuit. Itaque hoc solum restat, ut cur *aedilis* a L. Pisone abici non potuerit habuisse illa comitia, demonstremus.

Prima causa eaque granissima haec est, quod ueterum scriptorum testimoniis conpertum habemus, aedilibus ius cum populo agendi non fuisse; ex quo non haberi ab iis comitia potuisse, manifesto apparet.

Cicero de Legg. III, 4. *Cum populo patribusque agendi ius esto consuli, praetori, magistro populi equitumque, eique, quem patres produunt consulum rogandorum ergo, tribunisque, quos sibi plebes rogassit, ius esto cum patribus agendi; idem ad plebem, quod oesus erit, ferunto.*

Eodemque modo in omnibus ueterum scriptorum locis, in quibus, qui eum populo agendi ius habebant, commemorantur, ut in senatus consultis, nunquam non aediles omittuntur. Liu. XXVII, 5.: *M. Lucretius tribunus pl. cum de ea re conuleret, ita decreuit senatus, ut consul prius, quam ab urbe discederet, populum rogaret, quem dictatorem dici placeret; eumque, quem populus iussisset, diceret dictatorem. Si consul noluisset, praetor populum rogaret; si ne is quidem uellet, tum tribuni ad plebem ferrent.* Uide etiam senatus consultum, quod M. Caelius cum Cicerone (Ep. ad. Diu. VIII, 8.) communicauit.

Porro non habuisse aedilis ius cum populo agendi, ex M. Uarronis libro uno et uicesimo rerum humanarum A. Gellius docuit, qui N. A. XIII, 13. scripsit:

Cum ex angulis secretisque librorum ac magistrorum in medium iam hominum et in lucem forei prodissim, quaesitum esse memini in plerisque Romae stationibus ius publice docentium aut respondentium, an quaestor populi R. ad praetorem in ius uocari posset. Id autem non ex otiosa quaestione agitabatur, set usus forte natae rei ita erat, ut uocandus esset in ius quaestor. Non pauci igitur existimabant, ius uocationis in ius praetori non esse, quoniam magistratus populi R. procul dubio esset, et neque uocari, neque, si uenire nollet, capi aut prendi, salua ipsius magistratus maiestate posset. Set ego, qui tum adsiduus in libris M. Uarronis fui, cum hoc quaeri dubitarique animaduertissem, protuli unum et uicesimum rerum humanarum, in quo ita scriptum fuit: Qui potestatem neque uocationis populi uirritim habent neque pensionis, eos magistratus a priuato ad praetorem in ius est eductus. Nunc stipati seruis publicis non modo prendi non possunt, set etiam ultro submouent populum. Hoc Uarro in ea libri parte de aedilibus; supra autem in eodem libro quaestores neque uocationem habere neque pensionem dicit. Utraque igitur libri parte recitata in Uarronis omnes sententiam concesserunt; quaestorque in ius ad praetorem uocatus est.

Set quid opus est, id fusc comprobare, quod ii ipsi cognitum habent, qui aedilis potuisse comitiis aedilicis praeesse arbitrantur, non intellegentes, quod intellecto facillimumst, qui ius cum populo agendi non habuerint, eos magistratum comitia habere non potuisse? Uide Schubert. p. 542 — 544.

Neque uero si aedilibus ius cum populo agendi fuisset, quod non fuit, comitia habere potuisse censendi sunt, siquidem certumst exploratumque, ex ordinariis magistratibus neminem nisi consules et tribunos pl. comitia habere solitos esse. Cfr. Schulzius de Com. Rom. p. 279. not.

Iam uero consules aedilibus euulibus creandis comitia habuisse, primum ueterum scriptorum testimoniis, quae adtulimus supra, patefactum est. Idem probatur eo, quod conpertum habemus, eosdem

comitiis quaestoriis praefuisse. Cfr. Nic. Gruchius de Com. Rom. L. II. c. 3. p. 667. Thes. Graec. Iam cum quaestorum comitia, quorum minor etiam quam aedilium curulium dignitas erat, a consulibus haberentur, fieri nullo pacto potuit, quin iidem comitia aedilibus curulibus faciendis haberent. Tam autem ineptum neminem fore puto, qui tribunos pl. comitia aedilibus curulibus creandis potuisse habere opinetur; ipseque ineptus mihi uiderer, si, id cur non potuisset fieri, uerbo demonstrarem.

§. 4.

Quo loco comitia aedilicia habita sint.

Quamquam comitia tributa, quibus aedilis curulis creatos esse uidimus, intra et extra pomerium haberi licuit, tamen recte Gruchius de Com. Rom. Lib. II. c. 5. p. 689. magistratum comitia tributa omnino in campo Martio haberi esse solita monuit. Itaque comitia etiam aedilicia quotiens ueteres scriptores ostendunt quo in loco sint habita, campum Martium nominant. Cfr. Varro de R. R. III, 2. 5., quem locum supra §. 3. inuenit aduli, et Cic. pro Planc. C. VI. §. 16.: *cur tu id in iudicio exprimis, quod non fit in campo?* Licuisse tamen consulibus conditione quadam comitia aedilicia in comitio habere, ex Cic. ad Att. IV, 3. apparet. Unum illud addo, comitia etiam quaestoria in campo Martio habita esse, disertis ueterum scriptorum testimoniis nobis traditum esse. Cfr. Schulzius de Comit. Rom. p. 363..

§. 5.

Quo tempore comitia aedilibus curulibus creandis habita sint.

Uehementer fallitur Schubert. p. 270. sic scribens: „Mensis, quo comitia aedilicia haberi solebant, non accurate significari potest. sed diuersis temporibus diuersum ipsum fuisse apparet e comitorum consularium analogia; Ciceronis quidem aetate in mense Ianuario habita esse, eiusdem epistola ad Quintum fratrem scripta testatur (II, 2.): *Set omnia sunt tardiora* (e. g. aedificatio quoque) *propter furiosae aedilitatis expectationem. Nam comitia sine mora futura uidentur; edicta sunt a. d. XI. Kal. Februarias.*“ Nimirum nesciuit Schubertus, id quod longe notissimum, comitia illa, quibus P. Clodius fieri aedilis curulis uolebat, aduersariorum opera impedita et ultra legitimum tempus producta esse. Uide, quae Manutius recte ad locum illum monuit.

Etsi quo die comitia aedilicia haberi solita sint, cum non impediabantur, nescire me fateor, tamen quo mense sint habita, ex Ciceronis scriptis certo potest demonstrari. Habuit Cicero principium actionis primae in Urrem Nonis Sextilibus; ibi enim C. X. §. 31. *Nonae sunt, inquit, hodie Sextiles; hora nona continere coepistis.* Erat autem iam tum aedilis curulis in annum proximum designatus. Audi ipsum ibidem C. IX. §. 25. loquentem: *Interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitorum dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. Cursare iste, homo potens, cum filio blando et gratuito circum tribus; paternos amicos, hoc est, diuiores appellare omnis et conuenire. Quod cum esset intellectum et animaduersum, fecit animo lubentissimo populus Romanus, ut cuius diuitiae me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecuniae de honorè deicerent. Postquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis uacuo ac soluto nihil aliud nisi de iudicio agere et cogitare.* Ex quo loco hoc quoque apparet, aliquot dies inter designationem et Nonas Sextilis intercessisse, ideoque comitia illa aedilicia exeunte mense Quinctili habita censenda esse. Atque hoc extra omnem controuersiam ponitur M. Caeli epistola quarta ad Ciceronem scripta (Ep. ad Diu. VIII, 4.), in qua §. 6. haec legitur: *Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitorum dilationes occupatiorem me habebant, et expectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiozem. Ad Kal. Sextilis usque expectaui. Praetoriis morae quaedam inciderunt; mea porro comitia quem euentum sint habitura, nescio, opinionem quidem, quod ad Hirrum adinet, incredibilem aedil. pl. comitiis nacta sunt. Occupatiorem habebant M. Caellium comitorum dilationes, quia ea ipsa, quibus aedilium*

curulem se factum iri sperabat, differbantur. Praeterea nolebat prius aliquid ad Ciceronem litterarum dare, quam ipsum posset certiorum reddere, utrum factus an praeritus esset. Itaque ad Kalendas Sextilis usque expectauerat, sperans nidelicet, fore, ut ante illud tempus comitia sua habita essent. Id ipsum cum sperare cum non potuisset intellegatur, nisi legitimum comitiorum aediliciorum tempus in mensem Quinctilem incidisset, pro explorato iam habemus, sollemniter extremo mense Quinctili comitia aedilibus curulibus creandis habita esse. Uide etiam Uarr. de R. R. III, 2. *Comitiis aedilicis cum sole caldo* etc..

Uerum accuratus etiam ostendi potest, intra quod tempus comitia aedilicia habita sint. Scimus enim, primum comitia tribunis pl. creandis habita esse, caque in a. d. XVI. Kalendas Sextilis incidisse. Uid. Cic. ad Att. I, 1.: *Nos autem initium praesandis facere cogitauerunt eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo comitiis tribunicis a. d. XVI. Kal. Sextilis.* Porro tum ex principio illo actionis primae in Uerrem, tum ex M. Caeli epistola illa conpertum habemus, comitia consularia praetoriaque, quae post tribunitia habebantur, ante comitia aedilium curulium habita esse. Scribit enim Cicero in illo actionis primae Uerrinae principio C. VIII. §. 23.: *Ex quibus (diuisoribus omnium tribunum) quidam, qui se omnia mea causa debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me uenit; demonstrat, qua iste (Uerres) oratione usus esset: commemorasse istum, quam liberatiter eos tractasset etiam antea, cum ipse praeturam petisset, et proxumis consularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse pollicentur quantum uellent pecuniam, si me aedilitate decisissent.* Ad quem locum, id quod nemo non sponte ex uerbis Ciceronis perspicit Pseudoasconius monuit: *post consularia enim et praetoria comitia aedilicia sequebantur.* Itaque hoc certissimum iam est, comitia aedilibus curulibus creandis neque ante XIII. Kal. Sextilis neque, nisi morae quaedam iis inciderant, post Kal. Sextilis haberi consueuisse.

CAP. V.

GASPARIS GARATONI
DIATRIBES)DE C. MARI MONUMENTO AD CICERONEM
PRO SEXTIO CAP. LIV.
ET PRO PLANCIO XXXII.

§. 1.

An cum patres conscripti illo senatus consulto, quod in monumento Mari factum est, quo mea salus omnibus est gentibus commendata, uni Cnaeo Plancio gratias egerint, etc..

De insigni hoc monumento ad Sextianam cap. 54. extr.²⁾ pauca olim diximus; plura deinde otiosi

¹⁾ Deprompta haec Garatoni diatribe ex Curis eius Secundis. Bonon. MDCCCXV. p. 101 — 114. Conferenda cum hac M. Birgeri Thorlacii Prolusio anno 1806. scripta de *Aede Honoris atque Uirtutis apud Romanos*. Inserta ea Opusculis eius Academicis. Hauniae. 1806. Uol. I. p. 177 — 187..

²⁾ Garatonius ad or. Sext. c. 54. p. 224. haec adnotauit: „Non *Uirtutis* tantum, set *Honoris Uirtutis* aedem C. Marius fecerat, tradente Festo p. 545. ed. Amstel., quae nominatur bis a Uitruuio III, 1. et praefat. lib. VII. et in utroque uerbo ludit manifesto Cicero. Consulatur etiam D. Augustinus V. de Ciu. Dei 12.. Codex Car. Steph. cum Pal. IX. consentit, scribens: *in templo Honoris honos habitus*. Quia scilicet dno illa nomina uno de templo displicebant, multi unum, set in his alii alium omiserunt. Neque *monumentum Mari*, siue, ut alii, *monumenta*, fuisse alium existumes, quam latericiam istam *Honoris* et *Uirtutis* aedem, de manibus, ut fiebat, extractam, in qua troepa de Iugurtha,

congressimus. Tria de Cicronis reditu senatus consulta fuerunt; enumerat ipse pro Sext. 54. et 61. Primum hoc fuit, *cum in templo*, inquit, *Honoris Uirtutis honos habitus esset uirtuti, Caique Mari, conseruatoris huius imperi, monumentum municipi eius et rei p. defensori sedem ad salutem praebuisset.* Quae sibi gloriosa secuta sunt, narrat c. 56.: *recenti nuntio de illo SCO, quod factum est in templo Uirtutis, ad ludos scenamque perlato.* Haut scio, an ibi *Honoris* exciderit, ut superiore loco multis in libris. Honos quidem, qui uirtutem sequitur, qui non prae uirtute set post uirtutem est expectendus, priorem tituli locum non teneret, opinor, nisi constructio iuberet grammatica. Cerus itaque titulus fuerit, HONORI UIRTUTIS, qui uirtute paritur eamque comitatur. Similis tituli ratio in templo *Herculis Musarum*, quem *Musagetes* appellat, Musarum chorum Apollinis loco ducentem; quem tamen, si liceat, *κἀόνοσον* malle. In Bellorianis urbis uestigiis tabula secunda est, AEDIS. IERCVLIS. MUSARVM, neque tamen aliter inscribi debuit, quam HERCVLLI. MUSARVM., etsi Musis haut minus esset aedes consecrata quam Herculi. Ait enim Cicero pro Archia c. 11., M. Fuluium illum Nobiliorem *Martis manus Musis consecrasse*; quarum statuas Ambracia sublatae sunt in eo templo Fuluium dedicasse scribat Eumenius pro Schol. cap. 7., earum caussa templum illat extruxisse facile intellegitur; Herculeum uero comitem ducentem adiunxisse, ne Musis anicior quam bellatori conuenit, uideretur, cum praesertim, qui id probro ei darent, non descent; eaque coniunctio, quod cum non fecellit, duarum sibi apud posteros monumentum laudium statuisset. Aequae igitur aedes illa *Musarum* dici potuit, aequae haec *Mariana Uirtutis*. Quod autem passim *Honoris et Uirtutis* appellatur, ea re significato primaria non tollitur; est enim eadem *ἔν δῖα θεῶν* ¹⁾. Ita in honorario temporum optumorum titulo apud Aegyptium ad S. C. de Bacchan. T. VII. Livi Draķ. p. 207.: MESSALLAE. HONORIS. ET. UIRTUTIS. CAUSA., h. e. honoris eius uirtuti habendi caussa. Et in praestantissima inscriptione, quae adhuc Romae sub Capitolio conspicitur, apud Gruterum CCCCLV. 1.: C. POBLICIO. L. F. BIBULO. AED. PL. HONORIS. UIRTUTISQUE. CAUSSA. SENATUS. CONSULTO. POPULIQUE. IUSSU. LOCUS. MONUMENTI. QUO. IPSE. POSTEREIQUE. EIUS. INFERRENTUR. PBLICE. DATUS. EST.. Deinde consuetudo loquentium, quae plurimum ualet, multa saepe transformat; postremo constat ex Liiuo XXVII, 25., duos fuisse illos reuera habitos deos. Uidebat sentiebatque cum omnibus Lucius quidam Ulpius apud Grut. C. 4., set originem illam ignorans [cum omnibus omnino Romanis], suo iudicio nominum ordinem inuertit, ut rectum faceret: UIRTUTI. ET. HONORI. L. ULPIS. MARCELLUS. LEG. AUG. PR. PANNON. INF. U. S.. Idemque ordo Plutarcho placuit de Fort. Rom. T. VII. Reisk. p. 264. in aedis Marcellianae titulo commemorando, quam deinde p. 277. pro re scilicet, quam agebat, unius Uirtutis nomine appellat. Set in antiquo denario apud Morell. in tabula Fuluerum, et Eckhel. T. V. D. N. p. 220. 256. extumum est laureatum Honoris caput, galeatum Uirtutis interius, ut prior inscriptio sit HIO., secunda UIRT. Et in Galbians, quos Eckhelius adiecit, HONOS. ET. UIRTUS.. Typus ille ab Hauercampio Th. Morell. p. 185. ad exitum belli socialis uidetur mihi egregie reclusus. Honos enim habitus est certo uirtuti, ciuitate sociis et Latiniis data.

de Cimbris, Teutonibusque conlocarit, de quibus Nardinus IV. Rom. Uet. 2. addita inscriptione; non ea fortasse tamen, quam ex Mazochio Gruterus habet CDXXXVI. 3., quam in uia Flaminia repertam tradit Ursinus ad Marlian. Topogr. U. R. IV. 8., cuius extrema uerba Mamutius hic adfert, aedem hanc recte distinguens ab altera, quam Honoris et Uirtutis Marcellus multo ante fecerat, ad stipulante Marliano l. c. et Ireto ad Symmach. I. 15.. Hanc parum hanc ab illa remotam fuisse, theatri uicinitas arguit, quod celeberrimo loco ex tempore, ut tum fiebat, aedificatum in planitie Capitolio subiecta est nerisimile, Tiberim uersus, et Campum Martium; cum altera illa aedes fuerit extra portam Capenam.⁴⁴

¹⁾ Errat Garatonius, qui Ius Cicronis, dicentis, *cum in templo Honoris Uirtutis honos habitus esset uirtuti*, in errorem induci se passus est. Nihil alienius ista interpretatione. Duobus numimis, et Honoris et Uirtutis, consecrata illa aedes Mariana fuit, ut recte expositum ab Thurlacio l. l. Neque in uerbis, *Messallae. honoris. et. uirtutis. caussa. ἔν δῖα θεῶν* est; significant ea, Messallae honoris caussa et propter uirtutem. Eodemque sensu in altera illa inscriptione uerba *honoris uirtutis caussa* dicta sunt.

§. 2.

Uirtutem autem, qua de agitur, bellicam intellego; quae semper maxime honori fuit. Marcum enim Marcellum aculeum est C. Marius; ut imperatores duo praestantissimi duo templa iisdem nominibus dedicarint. Quae res nostris hominibus, ut paulo post uidebimus, frandi fuit. Tertius addendus est clarissimus imperator Q. Fabius Maximus. Sic enim II. de nat. deor. 23.: *Uides Uirtutis templum, uides Honoris, a M. Marcello renouatum, quod multis ante annis erat bello Ligustico a Q. Maximo dedicatum.* Set in his explicandis hant leuis est difficultas. Facile intellegerem, si ita scripsisset: *Uides Honoris templum, uides Honoris et Uirtutis a M. Marcello renouatum, quibus non multis ante annis erat bello Ligustico a Q. Maximo dedicatum.* Nam primum solius Honoris templum extitisse II. de legg. 23. ipse testatur, eamque illius condendi causam enarrat, quae nihil ad Fabium, cui a Wesselingio tribuitur. Fuisse dicitur *extra portam Collinam*, cum Marcellianum fuerit ad Capenam. Quid ni igitur solius etiam Uirtutis aedes extiterit? Et quidem a Scipione Numantino conditam tradit Plutarchus de F. R. l. c.; quod si ita est, addendum est illud, quod posui, *et Uirtutis*, praesertim cum in Sextiana similiter turbatum fuerit. Eoque lubentius copulam, quae optime deest in Sextiana, hic adgnouerim, quod et extat IV. in Uerr. 54., et Marcelli templum duas cellas habebat coniectas in latitudine, suo quamque pronao atque ostio, quas ideo *aedis* appellant Linius l. c. et Plinius XXXV, 10., contra in Mariano una erat, eaque ostio in postica parte, porticum tamen non deficiente, carebat. Docet Utrunius, de quo mox erit agendum. Deinde cum proxime Cicero Fidem ante Seaurum a Calatino consecratam dixerit, cur non ibi potius posuit, *multis ante annis*? Nunc multos annos inter Fabi opus et Marcelli fuisse nolt, qui aequales fuerunt. Fabius anno DXX. (521.) de Liguribus triumphauit; opus cito perfici potuit. Marcellus post inuictum ad Clastidium pugnam, in qua aedem illam uouerat, triumphauit anno DXXVL. Opus quae causae retardarint, nemo prodidit; anno DXXV. perfectum uix fuit, quo anno cum in praelio Marcellus occuberit, dedicare ipse non potuit. Tempus inter hos terminos longum sumi non posse, Bulgerio et Danisio, qui negationem insercbant, Wesselingium concedere necesse fuit, II. Obscur. 5. At Liuuium opponit XXXVII, 54., qui M. Salinatorem scribit *multis ante annis ex consulatu populi iudicio damnatum* iterum anno illo consulens factum. Is uero, qui anno DXXXIV. consul fuerat, anno DXLVI. iterum fuit. Wesselingi subscriptor Ernestus recte locutionem hanc uocat, ut Dialectici locuntur, *σχετικῶν*. Liuuius igitur tempus intuctur illud, quod uita hominum potest in rebus agendis consumere, Cicero in omni urbis antiquitate spatiat. Postremo, quod caput est, templum non uidetur uiro doctissimo renouatum a Marcello, set institutum. Mihi quidem aliud consilium est, set tamen ab eo refectum credere uix possum. Hocce in factum sit, uiuo et inperis laudibusque florente Fabio? quod erat ius in aliena monumenta Marcello? Ille itaque pro amicitia concesso. Neque hic petisset, neque ille permisisset, nisi, tam recens cum esset, uitium tamen fecerit, iam iamque conuerteret. Immo ne ita quidem. Ego, ut breue faciam, sic intellego: si templum solius Uirtutis extiterit, secundo loco *Honoris et Uirtutis* ponendum esse; ne uerbum contra libros addamus, duas cellas *templa* uocari, ut aedes eadem a Liuio et a Plinio; renouatum a Marcello aedificium non fuisse, set titulum; *renouatum* porro *templum* eisdem diis ita dici, ut aliorum exempla, cum quis in se transfert, demo edit, exequitur, *referri* ac *renouari* dicuntur. Fabium itaque eisdem nominibus de manibus Ligusticis alitum antedidisse, quod fortasse Ciceronis tempore non extabat, certe autem alterius magnificentia et ornamentis Sicularum urbium egregiis obruebatur. Tarditatis autem illius causae, rei publicae, cum Hannibal urgeret, urbisque status, bellum Siculum, spesque praedae non fallax, manubiae denique ipsae uidentur fuisse.

§. 3.

Nunc ad C. Mari monumentum redeamus, in quod Cicero I. de diuin. 28. scribit se deduci somniasse. Cum deorum nomina ne ibi quidem adiecerit, Plottingerus fidem habuit eadem narranti Valerio Max. I, 7, 5; hic autem, *in aede*, inquit, *Iouis Mariana* *Scum de reditu eius est factum.* Magnus

Ualeri error, ab editoribus non animaduersus, qui duo in Sextiana c. 54. et 61. perspicue distincte senatus consulta confuderit templumque Iouis Capitolinum C. Mario imprudens adscripserit, aliorum errorem subleuat, qui duo deorum eorundem templa non distinxerunt. In his Piranesius, uel potius archaeologus ille, quem consulebat, duobus Utriuui locis ausus est in aedis Marianae sedem Marcellianam inuitam emendatione pertrahere. Hi sunt loci, quibus Ciceronis auctoritatem adiunxi, cum Sextianam interpretarer. Alter III, 1. apud Schneid. 2.: *Peripteros (aedes) autem erit, quae habet in fronte et postico senas columnas — habeatque ambulationem circa cellam aedis, quemadmodum est in porticu Metelli, Iouis Statoris Hermodi, et ad Mariana Honoris et Uirtutis sine postico (ostio) a Mucio facta.* Hic nihil aliud nisi praecipito tollenda, ut Mariana porticus intellegatur, quae uox initio posita est, nisi manū aedem intellegere, uel etiam ad in aede conuercere. *Hermodi* architecti nomen, quod ignorauit Innius, Turnebus XI. Aduers. 2. mutat in *Hermodori*, sane probabiliter. Set Piranesius non modo Rodium plane deceptit, uerum etiam de praestanti Schneideri memoria, admirabili doctrina uiri, Ciceronem excessit, qui Marcelli nomen in hac coniectura posuerit: *quemadmodum est in porticu Metelli: huiusmodi et aedes Honoris et Uirtutis Marcelli sine porticu a Mucio factae.* Quod *Hermodi* nomen expunxit, et *huiusmodi* duobus ex libris arripuit, Ioue quoque Statore sublato, quem illi ipsi libri retinent, nihil id mea nunc interest. Set quod *sine porticu* maluit, quam *sine postico*, Uitruuiana descriptio aedis peripterae, si recte intellego, aperte repugnat. Denique *facta* in Marcelli monumento recte, in Mariano, cuius cella erat una, necessario dicitur. Locus est alter in septuimi libri prooemio n. 17. de C. Mucio architecto, *qui magna scientia confusus aedes Honoris et Uirtutis Marianae cellae, columnarumque* (externae porticus) *et epistyliorum symmetrias legitumis artis institutis perfecit.* Legendum esse, *aedis Honoris et Uirtutis Marianae cellam*, tam est perspicuum, ut non ita iam editam ualde mirer.

§. 4.

Iam his, ut animus ferebat, expositis de Marianis inscriptionibus aliquid habeo, quod dicam emulcatius, quarum exemplum celebre uix olim adtigimus. Illud uero cum ceteris eiusmodi omnibus Maffeiū secutus Ruhkenius ad Uelleium II, 12. p. 109. commenticium existumabat. Set optime illa omnia egregie conscripta ellogia Morcellius noster de stilo inscript. p. 155. omni liberat suspicione, qua temere damnabantur. Nam statusus uirorum illustrium Augustus ea in foro suo subscribenda curauit; municipia deinde Italiae descriptionibus multiplicauit. Marianum hoc Arreti quoque et Arimini extabat. Romae uero duo sunt duarum basium prolata fragmenta, e foro tamen Augusti neutrum. Est enim alterum grandibus elegantibusque litteris, quales Traiani tempore incidebantur, ut in huius foro aliam C. Marii statuum dedicatam fuisse significet. Neque enim amplari tantopere in ipso Augusti foro basis potuit nona, cum propter statuarum multitudinem, ut adnotauit Morcellius, etiam binae una in basi consisterint. Traianum autem ueteres titulos diligentissime conseruasse, uel una haec satis testatur inscriptio Gruter. CXC. 4.: M. CALPURNIUS. M. F. PISO. FRUGI. PR. EX. S. G. FACIUNDUM. CURAUIT. EIDEMQUE. PROBAUIT. IMP. CAESAR. DIUI. NERVAE. F. NERUA. TRAIANUS. etc. OPERIBUS. AMPLIATIS. RESTITUIT.. Fragmentum hoc in aedibus Pompei Laeti uidit Smetius, ex quo Gruterus edidit p. CCCCXXXVI. 2., ad Fuluium Ursinum postea demigravit, iusto teste ad Caesarem II. belli Gall. 4. edit. Ingermanni col. 467.. Alterum uero longe plenus, set minoribus litteris, quod habet ex Mazochio Gruterus ibid. n. 3., non ex pluribus, ut adnotatur, partiuiculis ille contexit, set illa ipsa est paene integra inscriptio, quam in uia Flaminia inter Augusti Mausoleum et collem hortulorum inuentam ex Fulvio et Marliano refert Nardinus IV. Rom. Antiq. 10.. Longe abest inde forum Augusti, quod erat inter Romanum uetus et Nerae recentius, hoc est, ab ea parte Romano continens. Quid ergo est? nam de monumenti Mariani loco non est laborandum, cum eius esse loci uideri plane inscriptio non possit. Set a Suetonio mihi tenebris circumfuso lux tandem adfulget. Is in Caligula cap. XXXIV. *statuas*, inquit, *uirorum illustrium ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in Martium campum conlatas ita subuertit, ut restitui saluis titulis non potuerint.*

Torrentius et Lipsius intellexerunt, statuis diffractis et commutis inanis cum titulis basis furori stultissimo superfuisse. Locus est de statuorum honore, non de omni clarorum uirorum memoria; neque Linianos libros abolere cum cogitaret, illorum laudibus obtrebatat, quae praedicantur a Liniio, set historicum tam praclarum loquacitatis homo fatuus accensabat et neglectitiae. At cur, si *suis titulis* Suetonius dixerit, clarius hoc putent fore, non uideo. Saluos dicere optimum fuit, *sive restitui titulis*, qui *salui* crant, intellegas, siue cum *salui* essent in basibus *tituli*. Nunc ex eo numero titulum, qui C. Mari statuae subscriptus fuit, saluom cognoscimus. Illut ignotum est, titulosne Capitulos seruauit Augustus, an de foro suo descriptos subiecerit. Seruauit fortasse aliquos; hic, ut se res haectus habet, uideatur ex foro.

§. 5.

Atqui res ita conneri potest, ut nouus in campo fuerit, deinde in fori porticibus nouae C. Mari statuae idem subscriptus. Nam hoc ordine Augustus ipse in monumento Ancyrano p. 174. editionis Chishullianae usus est. CAPITOLIUM — IMPENSA. GRANDI. REFECI. SINE. ULLA. INSCRIPTIONE. NOMINIS. MEL. Quis non uidet, in ea refectione statuas in latissimum campi Marti locum ex angustissimo translatas fuisse? Deinde post pauca: FORUM. IULIUM. ET. BASILICAM — COEPTA. PROFILIGATAQUE. OPERA. A. PATRE. MFO. PERFECI. Hoc certe haut paulo ante, quam forum suum conderet, factum oportuit. Suetonius cap. XXIX.: *Fori extruendi causa fuit hominum et iudiciorum multitudo, quae uidebatur non sufficientibus duobus etiam tertio indigere*. Quocirca in monumento sequitur: MARTIS. ULTORIS. TEMPLUM. FORUMQUE. AUGUSTUM. FECI. Nempe post consulatum suum septimum anni DCCXXVI., cuius initio Augusti nomen ei delatum fuit. Et multo quidem postea. Nam templum illud anno DCCXXXIV. signis, quae Parthi ceperant, restituis faciendum decreuit. Id iam notauit ex Dione Norisius II. Cenotaph. Pisan. 8. Dedicauit denique consulatu suo XIII. anno DCCLL., quod Uelleius II., 100. memoriae prodidit. Quamquam etenim forum narrat ibi Suetonius *festinantius, necdum perfecta Martis aede publicatum fuisse*, existumare tamen oportet, non multum temporis inter eas dedicationes intercessisse. Itaque a Dione libri LV. parte perperita proxime coniungebantur. Superstes testatur index, in quo non *itèq̄*, quod incepte refertur ad domum, set *ἄγορὰ* forum eum Chishullo sine dubitatione legendum est. Illam uero de foro partem nou resaruit codex egregius, ex quo nuper summus uir milique amicitia uetere coniunctissimus, Iacobus Morellius ex altera parte, quae ad templi dedicationem pertinet, conplura protulit Suetonianis multo ampliora. Iam neminem futurum puto, qui ueterem illam de duobus templis Marti ultori ab Augusto factis mihi obiciat fabulam, postquam ab eruditissimis uiris, Massone in Ouidi uita T. IV. ed. Burm. p. 68., Fabricio, et Reimaro ad Dionem LIV., 8. eodemque Morellio p. 5. ed. Paris. ita explosat, ut reuocari non possit. Eckhelius autem T. VI. doctrinae nummorum ueterum p. 95., intellegens profecto uir atque diligens, cur sententiam ferre apertius noluerit, non dispicio. Argumentum etiam de nummis, quo deceptus est Chishullus p. 203. et ipse in refellendo Masson, cur non adigit? nam quod mneris erat sui, facile dissuisset. Martis ultoris templum nummi rotundum exhibent atque monopteryum. Quod sex columnae in aliis conspiciuntur, in aliis quattuor, duo fuisse templa 'ereditorium est. Massouis ridicula defensiost, facies et latera in ea figura inesse atque differre. Quis non uidet, medio ampliato intercolumnio spatium artificii defuisse? quis ex illis nummorum angustis uera aedificia metiatur? specimina sunt, ad amissim nihil. Duae igitur detractae omnino columnae sunt; quarum si recta institutio fuit, sex apparere oportuit in hemicyclo, totidemque in aucto fuisse, ut duodecim in circuitu numerarentur. Suspiciari etiam licet, cella templum, etsi non apparet, minime caruisse. Quid plura? unum fuisse satis indicat Augustus ipse in actis illis suis p. 175. 176.. Iam si hunc Merianum in campo titulum ab Augusto profectum dicamus, antequam forum aedificaret nouisque statuis exornaret, inanis coniectura non erit.

§. 6.

— Illa uero sane leuior, quae a Mausolei uicinitate ducitur, cum indicium habeamus loci porticum, statusque ad uiam Flaminiam ornati, isque locus in Mansolei conspectu fuerit, cum uideri ab Augusto delectum Mausolei sui caussa fuisse, quo, ex Capitolio quas tolleret, status conportaret. Opus illud insigne, quod Strabo V, 8. tantopere admirabatur, Augustus *inter Flaminiam uiam ripamque Tiberis*, ut tradit Suetonius cap. C., *sexto suo consulatu extruxerat*. Annus fuit in Fastis DCCCXXV. Ita intra paucos annos Capitolii relectio conclusa inscriptionem, qua de agimus, ante forum conditum positam in campo Martio doceret apertius. Denique in aede Honoris et Uirtutis aliam ab ipso C. Mario inscriptionem conlocatam oportuit, breuiorem illam, opinor, ut dedicationis ratio et locus in templi fronte postulabat. Qui uero ellogium Angusti iussu conscripsit, haec inde sumpsit: DE. MANUBIEIS. (*manibiis* Augustus ipse scripsisset) CIMBRICEIS. ET. TEUTONICEIS. AEDEM HONORI. ET. UIRTUTI. UICTOR. FECIT. Sic in lapide his paucis annis Romae detecto L. Mummius, qui Corinthum delcuit, post multa interiecta, IMPERATOR. DEDICAT. Arretinum exemplum emendauit recte Gorius T. II. Inscript. Etrur. p. 252., neque minus recte Uitruianus locis est usus. Erat enim illo in exemplo ET. UICTOR. quasi, *et Victoriae*. Ex his tandem apparet, inscriptionis Marianas Romae in operibus publicis fuisse has: primam in aede ab ipso Mario, secundam publice in Capitolio, ex qua fortasse extremum illud est, UESTE. TRIUMPHALI. CALCEIS. PATRICIEIS. nisi potius ad templi dedicationem pertinet, atque ab ipso Mario fuit; tertiam ab Augusto in campo Martio ante Mausolcum, quae in illius foro eodem exemplo fuerit; aliam denique similem in foro Traiani.

CAP. VI.

ARGUMENTUM ORATIONIS PLANCIANAE.

Cum anno u. c. 699. Cn. Pompeio et M. Licinio Crasso secundum consulibus ¹⁾ Cn. Plancius, A. Plotius, Q. Pedius, et M. Inuentius Laterensis ²⁾ aedilitatem curulem in annum sequentem petissent, ex iisque Cn. Plancius et A. Plotius L. Domitio et Appio Claudio coss. anno 700. ³⁾, quia prolata erant comitia, aediles curules essent designati, M. Laterensis Cn. Plancium lege Licinia de sodalicibus ⁴⁾ postulauit, et cum L. Cassio subscriptore ad C. Flauum Alfium ⁵⁾ praetorem, quem ipse pro facultate, quam lex Licinia dabat, quaesitorem iudici delegerat, indicesque editicios ⁶⁾, quos eadem lex concedebat, accusauit. Cn. Plancii caussam M. Tullius Cicero suscepit, qui cum exul erat a Cn. Plancio quaestore Macedoniae

¹⁾ Uide Proleg. L. III. c. 1. §. 2. — ²⁾ Hos quattuor una aedilitatem curulem petisse, ex or. Planc. C. VII. §. 17. et C. XXII. §. 54., et ex Proleg. L. III. c. 4. §. 2. apparet. — ³⁾ Uide Proleg. L. III. c. 1. §. 2. — ⁴⁾ De lege Licinia Proleg. L. III. c. 3. egimus. — ⁵⁾ De C. Flauo Alfio, quaestore iudici Planciani, uide Proleg. L. III. c. 2. — ⁶⁾ De iudicibus editiciis Proleg. L. III. c. 3. §. 3. egimus.

benevole exceptus et contra inimicorum insidias defensus esset, tantaque arte pro reo dixit, ut quam habuerat orationem valde efflagitatum postmodo enolgaret?). Primis eius et ultimis quattuordecim capitibus diluuntur ea, quae cum in Cicronem erant dicta, tum in genere totaque vita Planci reprehensa ab accusatore erant. Reliqua autem oratio c. 15 — 27. in ipso accusationis capite refutando uersatur.

?) Uide Cic. ad Quintum fr. III, 1, 4. et Prol. L. III. c. 1. §. 2..

M. TULLI CICERONIS

O R A T I O

P R O

C N. P L A N C I O.

I. Quom propter egregiam et singularem Cn. Planci, iudices, in mea salute custodienda fidem tam multos et bonos uiros eius honori uiderem esse fautores, capiebam animo non mediocrem noluptatem, quod, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari uidebam. Quom autem audirem, meos partim inimicos partim inuidos huic accusationi esse fautores, eandemque rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quae in petitione fuisset adiutrix, dolebam, iudices, et acerbe ferebam, si huius salus ob eam ipsam causam esset

Cn.) E, Lc, Pa, Pb, Pc Gn.; idem codices per totam orationem cum Ma sic scribunt. — Plancio) E *planco*, Lc *Plantio contra Laterensem*; Ma et Mb, quod semel monuisse hic sufficiat, promiscue nunc *Plantius* nunc *Plancius* scribunt, et Mc constanter *Plancus*.

C. I. §. 1. Quom) Sic E, Quo scribens; Lb *Tum cum*; ceteri *cum*. — propter) D *per*. — et singularem) Pa om. — Planci) Sic E et Mc; Lc *planti*, Ma *platii*, *ψ Pompeii*; ceteri *Plancii*. — indices) Pa om. — mca) *χ3 ea*. — custodienda) E *custodiendam*, *χ1 constituenda*. — honori) *χ3 honore*. — fautores) Sic B; C *fauturos*, ceteri *fautores*. — saluti) Pa *salutis*. — suffragari) E *suffragare*. — uidebam) *ε uidebat*. —

Quom) Sic ego corr.; libri *cum*. — meos) Mc *meos etiam*. — partim) *ou* om; ed. Ox. non indicauit, utrum prius an posterius. — partim inimicos) Mc om. — partim inimicos partim inuidos) Pb *partim inuidos partim inimicos*. — fautores) Sic B; Pa *factores*, *χ1* et duo, ut uidetur, Pall. *fauturos*; ceteri *fautores*. — aduersariam) D *aduersam*. — in iudicio) Mb, H, et *ε* om; set in Mb supers. ut inserenda. — quae) *χ3 quem*. — in petitione) Pa *cum petitione*. — fuisset) Mc *esset*. — adiutrix) Ma om. — dolcbam) C *debebam*. — hnius) *ou* et *χ3 haec*. —

ipsam) *ou* om. — causam) Pa om. —

infestior, quod is meam salutem atque uitam sua beneuolentia, praesidio, custodiaque texisset. 2 Nunc autem noster, iudices, conspectus et consessus iste reficit et recreat mentem meam, cum intueor et contemplor unumquemque uostrum. Uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus non cara fuerit; cuius non extet in me summum meritum; cui non sim obstrictus memoria benefici sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meae salutis apud eos obsit, qui me ipsi maxime saluam uidere uoluerunt; saepiusque, iudices, mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimum et dignitatis et salutis meae, reum sibi hunc potissimum delegisse, quam metuendum, ne uobis id ille magna ratione 3 fecisse uideatur. Quamquam mihi non sumo tantum neque adrogo, iudices, ut Cn. Plancium suis erga me meritis inpuniter consecutum putem. Nisi eius integerrimam uitam, modestissimos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de poena recussabo; sin omnia praestitero, quae sunt a bonis uiris expectanda, petam, iudices, a uobis, ut, cuius misericordia salus mea custodita sit, ei uos uostram misericordiam me deprecante tribuatis. Equidem ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio quam in ceteris, etiam hanc molestiam adsumo, quod mihi non solum pro Cn. Plancio dicendum est, cuius ego salutem non secus ac meam tueri debeo, set etiam pro me ipso, de quo accusatores plura paene quam de re reoque dixerunt.

quod) $\chi 3$ quam. — is) D *his*. — atque) Lb et Pa *ac*. —

§. 2. nester) *ou uidetur*. — conspectus et consessus) D *consesus et conspectus*. — consessus) Mc, Pc, et O *consensus*. — et recreat) Mb et ξ om; set in Mb *supers*. ut *ins*. —

hoc in numero) Ma et^D *in hoc numero*. — mea salus) D *salus mea*. — non cara) Sic E, Ma, Mb, Mc, Uict. a, La, Lb, Lc, Pa, D et O; $\chi 3$ *non cura*; ceteri *cara non*. — fuerit) Pa *fuisse*. — extet) La cum gl. *est*, Lc *est*. — summum) Sic B, E, Mb, O, C, H, S, T, et $\chi 3$; ceteri *suum*. — cui) Lb *cuius*. — sim) La *sui* cum gl. *sim*. — obstrictus) *ou et* $\chi 3$ *astrius*. — benefici) La cum gl. *beneficiorum*, H *beneficiorum*, Lc *beneficia*. —

ne) C *nec modo*. — obsit) E *obstet*. — me ipsi) Sic B et E; ceteri *me ipsum*. — esse) Pa om. — dignitatis et) Sic B et E; ceteri *partim dignissimum*, ut Pb, Pc, D, G, T, $\chi 3$, et aliquot Pall., *partim diligentissimum*, ut Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, O, Br., C, H, S, *ou*, ξ , $\chi 1$, ψ , F 1, 2, et aliquot Pall.; in D et G margini adscriptum P *diligentissimum*. — sibi hunc potissimum) Uict. a *hunc potissimum sibi*. — quam) $\chi 3$ *quem*. — uobis) Ma, D, et *ou nobis*. — ratione) C *re*. —

§. 3. Quamquam) Lb *Quapropter*. — sumo) Ma, Mc, Pc, $\chi 1$, et $\chi 3$ *summo*. — tantum) $\chi 3$ *unde*. — neque adrogo, iudices) Sic B et E; ceteri *iudices neque arrogo*. — me meritis) Lb *meritis*. — consecutum) Sic B et E; Lc *consecutus sum*, set in marg. ab eadem manu correctum *consecutum putem*; ceteri *consecutum putem*. —

fidem) $\chi 1$ *fidem, patientiam*. — de) ξ om. — a bonis) D et C *ab omnibus*. — expectanda) Sic B, E, Ma, Mc, La, Lb, Lc, Pb, Pc, D, G, Br., C, *ou*, $\chi 3$, F 1; Pa *expectanda*; ceteri *expetenda*. — iudices, a uobis) Sic E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., et F (sic); set Pb pro *iudices* habet *quidem*; ceteri a uobis *iudices*. — custodita) H *consecuta*. — ei) Pb om, Pc *eis*. —

Liquidem) La et ψ *Et quidem*. — hac) $\chi 3$ om. — suscipio) E et $\chi 3$ *suspicio*. — etiam) C et, $\chi 1$ om. — molestiam) La *molestissimam* cum gl. *molestiam*. — adsumo) Ma *adsummo*, Mc *assummo*, D *asummo*. — pro me) Lc et $\chi 3$ *de me*. — de re) ψ *de*. — de re reoque) Mc *de reo reque*. —

II. Quamquam, iudices, si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc seiunctum 4 sit, non me id magno opere conturbat: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, idcirco, cum me unum gratum illi esse dicant, id mihi criminiosum esse possit. Quae vero ita sunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Planci erga me minora esse dicerent quam a me ipso praedicarentur, aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magui, ut ego putarem, ponderis apud nos esse debere: haec mihi sunt tractanda, iudices, et modice, ne quid ipse offendam, et tum denique, cum respondero criminibus, ne non tam innocentia reus sua quam recordatione meorum temporum defensus esse uideatur.

Set mihi in causa facili atque explicata perdifficilis, iudices, et lubrica defensionis ratio 5 proponitur. Nam si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset in tanto usu nostro tantaque amicitia molestum: netus enim est lex illa iustae ueraeque amicitiae, quae mihi cum illo iam diut, ut idem amici semper uelint; neque est ullum certius amicitiae uinculum, quam consensus et societas consiliorum et uoluntatum: mihi autem non id est in hac re molestissimum, contra illum dicere, set multo illud magis, quod in ea causa contradicendum est, in qua quaedam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio.

C. II. §. 4. ipso ita) Pa om. — ut) Pe om. — ut id) C ut *hic*. — ab hoc) Lb, Pa, ε, F 2, et aliquot Pall. *ad hoc*; set in Lb margini *ab hoc* adscriptum. — seiunctum) Sic B, E, Mb, Mc, H, *ou*, ε, et γ 3; ceteri partim omittunt cum lacuna, ut Ma, Lc, Pa, Pb, Pe, et O, partim omittunt sine lacuna, ut Lb, D (in quo a m. sec. supers. *dictum*), T, γ 1, F 2, et plures Pall., partim pro eo habent *dictum*, ut La, G, Br., C, ψ, et aliquot Pall., aut *alienum*, ut S. — sit) Pe *sic*. — non me id) Pb et Pe *id me non*, T *ne me*, ψ *non id*. — magno opere) D *magno opere*. — conturbat) Sic B, E, Ma, Mb, Lb, Lc, H, ψ, F 1, et La in margine, set in textu cum ceteris *conturbet*. —

non enim) Pb et Pe *nec enim*. — ne, quia) Pa, C, et γ 3 *neque*, ε *quia*. — grati homines) Me *homines grati*. — illi esse) Pb et Pe *esse illi*. —

Planci) Sic E; ceteri *Plancii*. — dicerent) La cum gl. *dicant*, Lc et ψ *dicant*. — ipso) Pa et γ 3 om. — magni) La *magna* cum gl. *magni*. — esse) D om. — haec) Ma *huius*. — mihi sunt) D *sunt mihi*. — sunt tractanda) Lb *tractanda sunt*. — quid) C om. — et tum) Ma, Mb, Lb, Lc, D, O, C, H, ε, γ 1, 3, ψ, et Pith. *cetum*, Mc *coetum*, La *cetum hunc*, Pb *rerum*, Pe et *ou tecum*. — cum) La, C, et ψ *tum*, set in La supers. *cum*. — respondero) Pa *uidero*, *ou respondere*. — criminibus) E *omnibus*, Lb *ominibus*. — ne) ε *me*. — uideatur) γ 1 *uidear*. —

§. 5. atque) Lc *et*, set in marg. ab cad. m. corr. *atque*. — defensionis ratio) ε *defensio*. — tantummodo) Pb et Pe *non tantummodo*. — necesse esset) Pa *necesse est*. — dicere) Lc om. — id) Pb et Pe om. — ipsum esset) Pa *esset ipsum*, C *ipsum*. — nostro) Lc et ε *uestro*. — enim est) E et Mb *est enim*. — iustae ueraeque) Lb *iustae et uerae*, Pb et Pe *uerae iustaeque*, D *iustaeque uerae*, set superposita a m. sec. copula *que uoci uerae*. —

iam) C om. —

neque est) Pa *neque enim*. — certius amicitiae) E, Pb, et Pe *amicitiae certius*. — societas consiliorum) Ma *sociorum actas*. — consiliorum) D *conciliorum et consiliorum*. —

non id est in hac re molestissimum) Sic B, E, Ma, Mb, La, Lc, D, O, G, Ox. omnes, nisi quod ψ pro *molestissimum* habet *modestissimum*, Momm., et Cler.; Lb et Pa *non est id in hac re molestissimum*, Pe *non idem in hac re molestissimum*, Pb *non id in hac re molestissimum*, Mc, F 2, et plures Pall. *non modo id est in hac re molestissimum*, Br. *non id est in hac re molestum*, et marg. adscriptum *solum* ut textui inserendum, Uiet. *a non id est in hac re solum molestum*, F 1 *non est solum in hac re molestum*. — quod) γ 3 *quam*. — in qua) Mb *qua*, set in superscriptum. —

6 Quærit enim Laterensis atque hoc uno maxume urget, qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. Ita si cedo illius ornamentis, quæ multa et magna sunt, non solum huius dignitatis iactura faciendast, set etiam largitionis recipienda suspiciost; sin hunc illi antepono, contumeliosa habendast oratio, et dicendumst, id quod ille me flagiat, Laterensem a Plancio dignitate esse superatum. Ita aut amicissimum hominis existimatio offendendast, si illam accusationis condicionem sequar, aut optume de me meriti salus deserendast.

III. Set ego, Laterensis, caecum me et præcipitem ferri confitear in causa, si te aut a Plancio aut ab ullo dignitate potuisse superari dixerò. Itaque discedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas, et ueniam ad illam, ad quam me causa ipsa deducit. Quid, tunc dignitatis iudicem putas esse populum? Fortasse nonnumquamst: utinam uero semper esset! set est perraro, et si quandost, in iis magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat; his leuioribus comitis diligentia et gratia petitorum honos paritur, non iis ornamentis, quæ esse in te uidemus: nam quod ad populum pertinet, semper dignitatis inicus index est, qui aut inuidet aut fauet: quamquam nihil potes in te, Laterensis, constituere, quod sit proprium laudis tuæ, quin id tibi sit commune cum Plancio. Set hoc totum agetur alio loco: nunc tantum disputo de iure populi, qui et potest et solet nonnumquam dignos præterire: nec si a populo præteritus est, quem non oportuit, a iudicibus condemnandus est, qui præ-

§. 6. Quærit) $\gamma 3$ *Quæritur.* — enim) C om. — hoc) D om. — dignitate) Pb et Pc *laude.* — huius) G h'. — recipienda) ψ *respicienda.* — suspicio est) Lb, Pb, et Pc *est suspicio*, O *suspicio.* — sin) ψ *si.* — habenda) Lb om. — habenda est) Pb et Pc *est habenda.* — oratio) ξ *ratio.* — dicendum est) Pa *dicendum esse.* — id) Lb, Lc, et H om. — Laterensem) C *Latorensem.* — aut) in E in rasura, Pb et Pc *ut.* — existimatio) Mc *estimatio.* — offendenda) $\gamma 3$ *offerenda.* — condicionem) D *condicionem.* — meriti) E *meritis.* — deserenda) *ov* et $\gamma 3$ *desideranda*, ξ *dicenda*, ψ *deferenda.* — est) E om. —

C. III. caecum) Lc, H, et *ov tecum.* — ferri) Ma om, $\gamma 3$ *ferri.* — te aut a Pl.) B *te a Pl.* — ab ullo) E *ab ulla*, La *ab ullo aut ab illo*, set super ab ullo scriptum ab a. m. a *bulbo*, et in marg. notatur *bulbus*, Pa et ξ *ab illo.* — potuisse) B om. — superari) Pa *separare.* — discedam) D et ξ *discendam*, set in D n punctis subnotat.. — contentione) La cum gl. *condicione*, F 1 *condicione.* — ipsa) B om. — deducit) Pa *deducet.* —

§. 7. tunc dignitatis) Sic H et S; B *tu magni dignitatis*; E *tum? au dignitatis*; Mc, Lb, O, G, Br., *ov*, Lambb., F 1, 2, et pars Pall. *tu inanem dignitatis*; Pa et ξ *tu inane dignitatis*; Pb et Pc *tu inanem dignitatem*; Ma, Mb, Uict. a, La, Lc, $\gamma 1$, et pars Pall. *tunc inanem dignitatis*; D *tu ne inanem dignitatis*; ψ *tu me inanem dignitatis*; G et T *tu dignitatis*; Urs. *tu grauem dignitatis.* — esse populum) Lb et Pa *populum esse.* — populum) *ov* *populum Rom.* —

utinam — esset) Mb om, set habet in marg. ut ins. a m. diuersa scripta. — nero) Mc et ψ *non.* — sed est) C *sed.* — quando est) La *quando.* — diligentia) Pb et Pc *diligenda.* — paritur) B, *ov*, et ξ *patitur*, Pa et C *partitur*, E *paratur* idque pro uarietate Br. in margine. — non) Pc *nos.* — in te) C *in re.* — iniquus) Pith. *unicus.* — index est) Pa *iudex.* — fauet) $\gamma 3$ *faciet.* — potes) E, Ma, Mc, La, Lb, D, H, S, T, *ov*, ξ , ψ , et Pith. *potest*, C om. — potes in te) Pa *in te potes.* — quod) Pb, Pe, et *ov quid*, $\gamma 3$ *quin.* — tibi) Ma om. —

§. 8. alio loco) Pa *ab illo loco.* — nunc tantum) Lb *tamen nunc tantum.* — tantum) *ov autem.* — qui et potest) Ma, La, Lc, D, H, T, et $\gamma 3$ *qui potest.* — dignos) Mc et *dignos*, H *indignos.* — a populo) *ov appello.* — condemnandus est) Pb et Pc *est condemnandus.* — præteritus non est) E *præteritus est*, Mc *præteritus.* —

teritus non est. Nam si ita esset, quod patres aput maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices; nel quod multo etiam minus esset ferendum: tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si patres auctores non erant facti; nunc postulatur a vobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi Romani reprehendatis.

Itaque quamquam qua nolui ianua sum ingressus in caussam, sperare uideor, tantum afuturam esse orationem meam a minima suspicione offensionis tuae, te ut potius obiurgem, quod inicum in discrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coueradingere.

IV. Tu continentiam, tu industriam, tu animum in re publica, tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod aedilis non sis factus, fractos esse et abiectos et repudiatos putas? Uide tandem, Latereusius, quantum ego a te dissentiam. Si medius fidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum aeditate iudicauissent, grauius de te iudicatum putarem, quam est hoc, quod tu metuis, ne a populo iudicatum esse uideatur. Non enim comitiis iudicat semper populus, set mouetur plerumque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus est maxime ambitus; denique etiamsi iudicat, non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum, set inpetu nonnunquam et quadam etiam temeritate.

nel quod) Mb *id uel quod*, Uiet. a *id uel quod*. — multo etiam minus) Pa *etiam multo minus*, Pb, Pc, D, et O *multo minus etiam*, *ov multo minus*. — esset) Sic B, E, Mb, et Uiet. a; ceteri *est*. — ferendum) C *referendum*. — tum) Pb *cum*, ξ *tuum*. — gerebat) La *cum gl. ferebat*, Lc et χ 3 *ferebat*. — erant) χ 3 *essent*. — postulatur) χ 3 *enim postulatus*. — eius) Ma et Pa *om*. — exilio) La *cum gl. auxilio*, Mb *auxilio*, Lb, H, et ψ *auxilio*, set Lb in marg. *exilio* habet. — sit) Pa *om*. —

Itaque) *ov Ita*. — quamquam) E *iam quod*. — qua) E *om*, set habet superscriptum, Pa *in qua*. — nolui) B, E, Ma, D, H, χ (sic), Lambb. uno excepto, et aliquot Pall. *uolui*, ξ *om*. — sum) Sic B, E, Mb, Pa, Pb, F 1, et 2; ceteri *sim*. — sum ingressus) Ma *om*. — ingressus) D *gressus*, set *supersc. in*. — sperare) Ma *spectare*. — tantum) La, Mc, *ov*, et ψ *tamen*, set in La *supers. tantum*. — afuturam) E *affuturam*, Lb *abfuturam*, C et χ 3 *affuturam*. — orationem) Ma *rationem*. — obiurgem) Ma, La, O, G, Br., H, *ov*, et ψ *obiurgare*, set in La *supers. obiurgem*, Lb, Lc, C, et χ 1 *obiurgere*, D *obiurger*, set *er in ras.* — quod) χ 3 et ψ *quam*. — iniquum in) E *inimicum in*, χ 1 *in inimicum in*, Pa *in iniquum in*. — ego cam) E *eam ego*, ξ *ego ea*, *ov om*. — ulla contumelia) Pa *contumelian ullah*. —

C. IV. §. 9. in rem publicam) E, Mc, et D *in re p.* — quod) ψ *quam*, sine dubio \overline{qm} , quod *ed. Ox. compendium quam* particulae perperam credidit. — tandem) *ov tamen*. — quantum ego a te) Sic B et E; La *quantum ad te*; ceteri *quantum a te*.

decem) Pa *si decem*. — graues) *ov om*. — indicauissent) Mc, La, et Lb *iudicassent*, C *iudicarent*. — quam) *ov quamquam*. — tu) ψ *te*. — a populo) C *populo*. —

cedit) La et ψ *cedit populus*. — facit) La et ψ *fauet*, set in La *supers. facit*. — eos) La *eis cum gl. eos*. —

etiamsi) Sic B et E; ceteri *si*. — delectu) B, E, Mb, Pb, Pc, Lb, et O *dilectu*, set in Lb *supers. delectu*; Pa *delictu*. — aut) χ 3 *ut*. — iudicandum) Pa *iura iudicandum*. — nonnunquam) Ma, Mb, et χ (sic) *nonnunquam*. — etiam) B, Mc, et T *om*. —

Non est enim consilium in uolgo, non ratio, non discrimen, non diligentia; semperque sapientes ea, quae populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxerunt. Quare cum te aedilem fieri oportuisse dicis, populi culpam, non competitoris accussas. Ut fueris dignior, quam Plancius: de quo ipso tecum ita contendam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam: set ut fueris dignior, non competitor, a quo es uictus, set populus, a quo es praeteritus, in culpa. In quo primum illud debes putare, comitiis, praesertim aedilicis studium esse populi, non iudicium; eblaudita illa, non enucleata esse suffragia; eos, qui suffragium ferant, quid cuique ipsi debeant, considerare saepius, quam quid cuique a re publica uideatur deberi. Sin autem maus esse iudicium, non tibi id rescindendumst, set ferendum. Male iudicauit populus: at iudicauit. Non debuit: at puguit. Non fero: at multi clarissimi et sapientissimi ciues tulerunt. Est enim haec condicio liberorum populorum, praecipueque huius principis populi et omnium gentium domini atque uictoris, posse suffragiis nel dare uel detrudere quod uelit cuique; nostrum est autem, nostrum, qui in hac tempestate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, adlicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni non putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, non defetigari supplicando.

est enim) D enim est. — diligentia) $\chi 3$ diligentia: non opportunitas. — semperque) Lb et $\chi 1$ semper. — duxerunt) B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pb, Pc, D, O, C, H, T, ov, ϵ , $\chi 1$, 3, ψ , F 1, et 2, dixerunt, set in Lb margini adscriptum duxerunt. —

Quare — accusas) ov om. — dicis) E dicit. — accusas) C accusa, ϵ causam accusas. —

§. 10. Ut) Sic B, E, Pa, Pb, Pc, et duo Lalle. ; ceteri At. — fueris) Lb si fuisses. — ipso) Sic E; B ipse; ceteri om. — tecum ita) Sic B et E; ceteri ita tecum. — sed ut) Lb si uero. — a quo) Pb aliquo. — es uictus) $\chi 3$ est uictus. —

primum illud) Ma et Lb illud primum. — aedilicis) Pb et Pc delicias. — studium esse) ov studium est. — iudicium) Pa iudicium. — eblaudita) E et blandita. — enucleata) B enudata, D enucleata, set super c ser. l, et margini adpos. al' enucleata. — esse) Ma, Lc, et H om. — eos) Lc, H, et ψ eosque. — qui) Lc om. — ferant) Lb et χ (sic) ferunt. — cuique) Sic B, E, et plures Lalle. ; ceteri denique. — debeant) ϵ debent, $\chi 3$ habeant. — considerare) La, Pb, Pc, O, G, T, $\chi 3$, et Lambb. deliberare, set in La supers. considerare. — saepius) D quod saepius. — a re publica) Lb ab re publica. — uideatur deberi) B et E debeatur; $\chi 1$ uideatur. —

Sin) C Sed. — maus esse) E maus illud esse, Lc maus est, Ma, Mc, La, Pa, ov, ϵ , $\chi 3$, et ψ maus est, C magis est. — non tibi id) Lb non tibi, Pa nisi tibi ad. — rescindendum) Ma rescindendum, C restringendum, $\chi 3$ restituendum. — ferendum) La cum gl. referendum, Ma, Lc, et ψ referendum. —

§. 11. tulerunt) ϵ non tulerunt. — Est enim) Lc Et enim. — haec) Seruarunt B, E, La, $\chi 1$, et 3. — populorum) Pb et Pc puerorum. — praecipueque) ϵ praecipue. — et omnium — tempestate populi) T om. — domini) $\chi 1$ domi. — atque uictoris) Sic E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, et D; de B tacetur; ceteri ac uictoris. — uel dare) C dare. — cuique) C cuiusque. —

nostrum est autem, nostrum, qui) Sic B et E; ceteri nostrum est autem, qui. — populi) Lb pelagi, set in marg. populi. — iactemur) Lb, D, Br., F 1, et ψ iactemur. — ac fluctibus) E et fluctibus. — adlicere) Sic B; E adlicere; D addicere; ceteri allicere. — partas) Pa et ov paratas, Pb portas. — si) ov om. — magni) ϵ magnos. — magni non putemus) D putemus non magni. — sin) Pa si. — expetamus) B, Pc, D, O, G, C, H, ov, ϵ , $\chi 1$, et F 1 expectamus, Mc et F 2 expetimus, Pa expectemus, Ma appetamus. — defetigari) Sic B; ceteri defatigari. —

V. Uenio iam ad ipsius populi partis, ut illius contra te oratione potius quam mea disputem. Qui si tecum congregiatur, et si una loqui uoce possit, haec dicat: Ego tibi, Laterensis, Plancium non anteposui, set cum essetis aequi boni uiri, meum beneficium ad eum potius detuli, qui a me contederat, quam ad eum, qui mihi non nimis submisie supplicarat. Respondebis, credo, te splendore et uetustate familiae fretum non ualde ambiendum putasse. At uero te ille ad sua instituta, suorumque maiorum exempla reuocabit; semper se dicet rogari uoluisse, semper sibi supplicari; se M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem a calamitate iudici retinere potuisset, homini nobilissimo, innocentsissimo, eloquentissimo, M. Pisoni, praetulisse; praeposuisse se Q. Catulo, summa in familia nato, sapientissimo et sanctissimo uiro, non dico C. Serranum, stultissimum hominum: fuit enim tamen nobilis; non C. Fimbriam, nouum hominem: fuit enim et animi satis magni, et consili; set Cn. Mallium, non solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta ac sordida. Desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis: me enim quam socios tua frui uirtute malebam; et quo plus intererat, eo plus aberas a me; certe te non uidebam. Deinde sitien-

C. V. §. 12. Uenio — disputem) *ov om.* — iam) Sic B, E, Ma, Mb, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Ox. et Lambb.; ceteri *nunc*, nisi quod in La supers. *iam.* — mea) *Mc mei.* — congregiatur) C et T *congregiatur.* — una) *Mc, La, D, ψ,* et F 2 *uiua,* set in La supers. *una.* — loqui uoce) Sic T, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, et D; de B tacetur; ceteri *uoce loqui.* — haec) B ac, La et Pb *hoc.* — dicat) Ma et Lb *dicet.* —

Plancium non) Lb *non Plancium, γ 3 Plancius non.* — essetis) *ov caeteris.* — ad eum potius) Sic B et E; ceteri *potius ad eum.* — a me) *ov me, γ 1 a me non.* — submisie) E et *Mc summisie.* —

uero) *ov om.* — ille) Ma *illo, La iste, Lc illa,* H om. — noluisse) C, H, S, et T om. — semper) E et *semper.* — sibi) Serranum B et E. — supplicari; se) Sic B et E; C, H, S, et T *supplicari uoluisse;* ceteri *placuisse.* — semper se dicet — supplicari) Lambinus: „Etdendum curauit, *semper se dicet rogari, semper sibi supplicari uoluisse,* partim obscura scripturae ueteris uestigia secutus, partim coniectura ductus.“ — Seium) *ψ secum.* — ne) Pa *non.* — incolumem) Lb *incolumem.* — potuisset) Lb *non potuisset.* — eloquentissimo) Ma om. —

Q.) Pa om. — C. Serranum stultissimum) Pith. om. — Serranum) Sic e coni.; B, E, Pb, et Grut. *Serranum;* H *Serennium,* ceteri *Serenum.* — stultissimum) Pa, *ov, ε, γ 1, 3,* et *ψ non stultissimum,* Uict. a, Br., et Lambb. excepto Clericano, qui cum ceteris consensit, *subtilissimum.* — fuit enim tamen nobilis; non C. Fimbriam, nouum hominem) Scruant B. — enim et animi) Lb *etiam, ov enim homo et animi, Lc enim, H enim animi.* — sed) Pa om, C *sed et.* — Cn. Mallium) Sic Mb; Ma C. *Mallium,* La, C, et *ψ Cn. Manilium,* H, S, *ov, ε, et γ 3 C. Manlium,* T et *γ 1 Cn. Manlium;* ceteri *Cn. Manlium.* — etiam) Lb om. — ac) Lc *atque cum gl. ac, Pa et.* —

§. 13. Desiderarunt) C *Desiderant.* — esses) Pc *omnes.* — quam) *Mc quod.* — tua — uirtute) Lb *tuam — uirtutem.* — frui) *Mc uti frui.* — et quo plus) Ma, Lc, H, et *ψ et populus,* Mc et F 2 *et cur etiam quo plus,* La, Lb, Pa, Br., F 1, et Pucc. *et cur quo plus,* id quod G omittit et copula pro uarietate in marg. habet, set in La supers. *at et populus, Pb ut cur quo plus et populus,* Pc et O *uel cur quo plus et populus,* D, *ε, γ 1, et 3 et plus,* set in D supers. *cur quo ut inserenda,* C et Pith. *et quo populus, ov qua populus.* — intererat) *ψ intereat,* F 2 et Pith. *intererant.* — aberas) Mb *aberás, E, Ma, Me, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, ov, F 2,* et Pith. *aberat,* set Lb in marg. *aberas* habet. — certe te non uidebam) Sic e coni.; B et E *eum te non uidebam;* Pith. om; ceteri *certe non uidebam.* —

Deinde) Lb et Pa *demum.* — sitientem) E *sitientes,* Ma et C *sitiente,* D *scientem.* —

tem me uirtutis tuae deseruisti ac dereliquisti. Coeperas enim petere tribunatum plebis temporibus iis, quae istam eloquentiam et uirtutem requirebant; quam petitionem cum reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in tempestate te gubernare non posse, de uirtute tua dubitavi; si nolle, de uoluntate; sin, quod magis intellego, temporibus te aliis reseruasti: ego quoque, inquiet populus Romanus, ad ea te tempora reuocavi, ad quae tu te ipse seruaras. Pete igitur eum magistratum, in quo mihi maguae utilitati esse possis; aediles quicumque erunt, idem mihi sunt ludi parati; tribuni plebis permagni interest qui sint. Quare aut redde mihi quod ostenderas; aut si, quod me minus interest, id te magis forte delectat, reddam tibi istam aedilitatem etiam neglegenter petenti; set amplissimos honores ut pro dignitate tua consequare, condiscas censeo mihi paulo diligentius supplicare.

- 14 VI. Haec populi oratiost; mea uero, Laterensis, haec: Quare uictus sis, non debere iudicem quaerere, modo ne largitione sis uictus. Nam si, quotienscumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri, totiens oportebit eum, qui factus erit, condempnari: nihil est iam, quod populo supplicetur; nihil, quod diribitio, nihil, quod [supplicatio magistratuum] renuntiatio
15 suffragiorum expectetur. Simul ut, qui sint professi, uidero, dicam: hic familia consularis, ille praetoria; reliquos uideo esse ex equestri loco; sunt omnes sine macula, sunt aequae boni uiri atque integri: set seruari necessest gradus: cedat consulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio nomine equester locus. Sublata sunt studia, extinctae suffragationes,

deseruisti) La *seruisti*. — dereliquisti) E, Ma, et La *reliquisti*. — tribunatum) χ 3 *tribus*. — quac) C *quo*. — reliquisses) Ma *reliquisti*. — indicasti) Sic Mc, pauci Pall., et Grut.; ceteri *iudicasti*. — si) χ (sic) et S *sed*. — quod) C *quidem*. — reseruasti) Ma et Mb *reseruati*. — ego quoque) B *ego autem*. — inquit) Sic B; C *nunquam et*; ceteri *inquam et*. — populus Romanus) Sic B et E; Lb, C, et ψ *rei publicae*; ceteri *res publica*. — ad ea te tempora) B, Ma, Lc, et D *ad ea tempora*. — tu te ipse) Pa *tu ipse*. — seruaras) Pa *reseruaras*, χ 1 *reseruas*. —

magistratum) E *macc.* — utilitati) La, C, ς , et χ (sic) *utilitatis*. — aediles) E *aedilis*. — quicumque) La cum gl. *quinque*, Lc et H *quinque*, Pb et Pc *quique*. — erunt) Ma *erit*. — idem) Pb *id*, Urs. *id da*. — mihi) D cum gl. *facient*. — sunt — Qnare aut redde mihi) Seruauerunt B et E. — Indij) Sic e conl. Ern.; libri *iudices*. — quod ostenderas) Pa *quidem ostenderas*. — ant) La cum gl. *at*, Ma, Lc, et H *at*. — mea) C *in mea*. — minus) Ma *nimis*. — magis forte) Lb *forte magis*. — consequare) C *consequar*. — paulo) Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, H, T, *ov*, ς , χ 1, 3, et ψ *paulo ante*. —

C. VI. §. 14. est) χ 1 *om*. — mea) C *mea mea*. — haec) D cum gl. *est*. —

Quare uictus — uictus) *ou om*. — debere) Pc *deberem*, F 1 *te debere*. — sis uictus) Pa *sis uictus non debere iudicem quaerere*. —

erit is) χ (sic) *is est*. — is, qui — praeteriri) Pb *om*. — nihil est iam, quod) Sic E et Lb; C *nihil est*, quod iam; de B *tacetur*; ceteri *nihil iam est*, quod. — populo) E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pb, Pe, D, H, *ov*, ς , χ 1, et 3 *a populo*. —

nihil quod diribitio) Pa *om*. — diribitio) Sic B, E, C, H, S, T, et Uiet. b; Uiet. a *diremptio*, *ou directio*, ceteri *direptio*. — nihil quod) La *quod cum gl. nihil*. — simul) C *similiter*. — ut) *ou et*. — qui) E et *qui*, La et ψ *quid*. — uidero, dicam) Sic B et E; La, Lb, Pa, G, *ov*, et χ 3 *uideo dicam*, set La *super uideo et G in margine quid habent*; ceteri *uideo quid dicam*. —

§. 15. hic) *ou om*. — ille) La cum gl. *hic*, H *is*. — esse) La et ψ *om*. — ex) D *om*. — loco) *ou om*. — seruari) Mc *seruare*. — gradus) Sic B, E, et Pa; ceteri *gradum*. — generi) Lb in marg. *genus*. — nec contendat) E *ne contendat*. — praetorio nomine) Sic B, E, et Lc; ceteri *praetorio*. — extinctae) C *extinctaeque*. —

nullae contentiones, nulla libertas populi in mandandis magistratibus, nulla expectatio suffragiorum; nihil, ut plerumque euenit, praeter opinionem accidit; nulla erit posthac uarietas comitiorum. Sin hoc persaepe accidit, ut et factos aliquos et non factos esse miremur; si campus atque illae undae comitiorum, ut mare profundum et immensum, sic efferuescunt quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant: tanto nos inpetu studiorum et motu temeritatis modum aliquem et consilium et rationem requiremus? Quare noli me ad contentionem nostrum uocare, Laterensis. Etenim si populo gratata tabella, quae frontis aperit hominum, mentis tegit, datque eam libertatem, ut quod uelint faciant, promittant autem quod rogentur: cur tu id in iudicio exprimis, quod non fit in campo? Hic quam ille dignior: perquam grauest dictu. Quomodo igitur est aequius? Sic credo: quod agitur, quod satis est iudici: hic factus est. Cur iste potius, quam ego? Uel nescio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauissimum esset si dicerem, ut inipue tamen deberem dicere: Non recte. Nam quid adsequerer, si illa extrema defensione uterer, populum, quod uoluisset, fecisse, non quod debuisset?

VII. Quid, si populi quoque factum defendo, Laterensis, et doceo, Cn. Plancium non obrepisse ad honorem, set eo uenisse cursu, qui semper patuerit [hominibus] ortis hoc nostro equestri loco: possumne eripere orationi tuae contentionem nostrum, quae tractari sine contumelia

populi) χ 3 *populis*. — nihil) Lb *nisi*, set in marg. *nihil*. — accidet) C *accidit*; in D post hoc u. signum Λ , quo inserendum quid esse notatur, positum et in margine scriptum: *ua* Λ *ut et factos reliquos et non factos esse miremur* — *cat.* — posthac) La cum gl. *posthoc*. —

persaepe) La *sepe*. — ut et) Me *ne et*. — non factos) Pb *non sanctos*. — si) χ 1 *sin.* — campus) Me *cū post*. — illae) Lb om. — efferuescunt) E et Ma *efferuescunt*, Pa *effervescent*, D *effrescunt*, χ 3 *efrescunt*. — ut) ξ *et*. — ab aliis autem recedant) D habet in marg. ut inserenda. — tanto nos) Sic Me, La, Lb, Pa, Pb, Pe, O, C, T, *ov*, et χ 3, set in La *in supers*; B et E *tamen nos*; ξ *in toto nos*; ceteri *in tanto nos*. — motu) La cum gl. *metu*. — consilium) B *consiliorum*. — requiremus) Sic B, E, et Le; ceteri *requiramus*. —

§. 16. contentionem) Me, Pb, et Pc *contionem*, χ 3 *condicionem*. — uestrum) Sic Ma, Mb, Mc, La, Le, D, et Br.; O et G *urn*; F2 om.; ceteri *uestram*. — uocare) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Le, Pb, Pe, D, G, Br., T, χ 1, 3, ψ , F1, 2, et Pith.; ceteri *reuocare*. —

Etenim) Ma *Est enim*. — tabella) Ma om., C *tabula*. — eam) *ov* et χ 3 om. — autem) La et Lb *aut*, C *at*. — quod rogentur) Me *atque rogentur*. — tu id in iudicio) Sic B, E, Le, et O; ceteri *tu in iudicio*. — iudicio exprimis) B et E *iudicio ut fiat exprimis*. — fit) La *sit* cum gl. *fit*. —

Hic) La *et*. — quam) Lb *uel*. — perquam) Pa *postquam*, *ov*, χ 3, et ψ *et quam*, ξ *per quem*. — aequius) Sic B, E, La, Pa, Pb, et Pe; G *eq*, in margine uero *uel, equum*, χ 3 *equus*; ceteri *aequum*. —

Sic) Ma, D, et ψ *si*; set in D *c supers*. — quod agitur) D om, set marg. *adscr*. a manu secunda Λ *conuenit*. — agitur) Lb *agitatum*, F2 *agitatur*. — iudici) Mb, Me, et χ 5 *iudicii*, F2 *iudicii*. —

iste) C *ipse*. — uel denique) H *ut denique*. — mihi) Ma om, χ 1 *nihil*. — si dicerem) Sic B et E; Uict. a *dicere*; ceteri *si dicere*. — deberem) ξ *debere*. — Nam) E, Ma, Mb, La, Le, D, O, G, ψ , χ 3, ψ , et Lambb. *nunc*; O uero et G in marg. pro uarietate habent *nam*; Lb *nam si*. — quid) La *quod*. — adsequerer) La *assequitur* cum gl. *assequerer*. — illa) La *ulla*. — defensione) Le *confessione*.

C. VII. §. 17. obrepisse) Pa om., Ma *obrepisse*. — eo uenisse) Lb *eo conuenisse*. — patnerit) χ 3 *patuit*. — ortis) Seruarunt B et E. — hominibus) Me, La, et aliquot Lambb. *omnibus*, C *super hominibus* habet *ex*. — hoc) La *at*, C *At hoc*, χ 3 *haec*. — nostro) D *uestro*. — contentionem) Le *contentionem*. — nostrum) Sic B; E, Ma, Mb, La, Lb, Pa, Pb, Pe, C, et χ 3 *uestram*, Me *nostram*, O *urn*; ceteri *uestrum*. —

- non potest, et te ad causam aliquando crimenque deducere? Si, quod equitis Romani filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum Romanorum filii petiuerunt; nihil dico amplius. Hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascere, qui longissime a te affuit. Equidem si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa sacra uia, cum ego ad Fabium fornicem impellor, set eum, qui in me ipsum incurrit atque incidit. Tu neque Q. Pedio, forti uiro, suscenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo, et ab eo, qui hos dimouit, potius quam ab iis, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas.
- 18 Set tamen haec tibi prima cum Plancio generis uostri familiaeque contentio, quae abs te uincitur: cur enim non confitear quod necessest? set non hic magis, quam ego a meis competitoribus et alias et in consulatus petitione uincebar. Set uide, ne haec ipsa, quae despicias, huic suffragata sint: sic enim conferamus. Est tuum nomen utraque familia consulare. Num dubitamus igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uostris ducuntur, te aedilem fecerint? Equidem non dubito. Set si parum multi sunt, qui nobilitatem ament, num istast nostra culpa? Etenim ad caput et ad fontem utriusque generis ueniamus.
- 19 VIII. Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo [sunt] plurimae familiae consulares, in quibus est etiam Iuuentia, tot, quot ex reliquis municipiis omnibus non sunt; hic est e praefectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. Quantum

aliquando) Scruarunt B et E. —

Si, quod) Lb *Siquidem*. — Romani) χ 1 *racioni*. — tecum) D in marg. pro uarietate habet *secum*. — Romanorum) χ 3 *terrarum*, ψ *Romani*. — tamen) Mb, ov, Pucc., et Urs. *tantum*. — cur tu huic) B et E *cur huic*; Pa *cur tu hoc*. — irascere) C et T *irascere*. — affuit) Ma et γ 5 *affuit*. —

Equidem) Ma *Etenim*, H *Et quidem*. — si) Lb *etsi*. — fit) C *fiat*. — iactor in) χ 3 *iaكتورun*. — est) Lc et H om. — ego) ov om. — fornicem) Mc *phormionem*. — in) ov om. — incurrit) Arusianns Messius p. 382. *incumbat*. —

neque) D *ne quae cum gl. neque*. — Pedio) χ 3 *Podio*. — suscenses) Sic E; Ma *subcenses*, ceteri *suscenses*. — A.) Ma *al*. — et ab eo) La *ab eo*. — hos) Lb *eos*, D *uos*. — dimouit) E et D *demouit*, ov *domuit*. — in te ipsum) Ma, Pa, et γ 3 *te ipsum*, Lc *te in ipsum*. —

§. 18. tamen) Ma, Lc, et H om. — haec tibi est) Ma *haec est tibi*. — nestri) Ma et D *nostr*. — uincitur) C *uicitur*. — confitear) Mb *confiteatur*. — Sed) Lb *si*. — non hic) La *hic non*, Lb *non hoc*, C *non haec*. — et alias et) Mc *etiam*. — alias) Mb, Lb, Pa, Pb, Pc, O, et ϵ *aliis*. — in) C, T, ov, et χ 3 *etiam in*. — uincebar) C *uincibat*. —

haec) T om. — suffragata) T, ov, et γ 3 *suffragia*. — sint) Lb *sit*. — utraque) ov *utrum*, ϵ *utaque*. — Num) Ma, Mb, Mc, La, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, H, ϵ , χ 1, et ψ *Non*. — dubitas) Ma et H *dubites*. — omnes) ov *eos*. — ducuntur) Lc *dicuntur*. — fecerint) La *cum gl. fecerunt*, Pb *fecerunt*. — num) Pc *unde*. — est) Lb om. — nostra) C, T, et F 1 *uestra*. — ad caput) Mb et ϵ *et ad caput*. — et ad) Ma, Lc, et H *et*. — utriusque generis) E *generis utriusque*. —

C. VIII. §. 19. cx) E e. — sunt plurimae familiae) Sic B; *Sunt plurimae sunt familiae*; ceteri *plurimae familiae sunt*. — est) B om. — Iuuentia) Ma, Mb, Mc, D, O, ov, ϵ , χ 1, et ψ *iuuentitia*, H *iuuentia*, Lc, Pa, Pb, et Pc *iuuentitia*, C *in uegintina*. — tot, quot ex) Sic ego ex coni.; B, E, et La *tot ex*; set in La super tot scriptum *quot*; Mc, Lb, Pa, Pb, Pc, O, G, Br., C, F 1, 2, Pith, et Lall. *tot et*; ov, ϵ , χ 1, et ψ *tot*; D *ut e cum gl. tot*; H *quot*; ceteri *quot e*. — non sunt) Lb *non est alia super*. — e) E *ea*. — Atinati) E pro *'n' atinati*; D *Atinati*, et sic constanter; Mc et C *Arpinati*. — tam prisca) D *prisca*. —

interesse uis ad rationem petendi? Primum utrum magis fauere putas Atinatis, an Tusculanos suis? alteri: scire enim hoc propter uicinitatem facile possum: cum huius ornatissimum atque optimum uiri, Cn. Saturnini, patrem aedilem, cum praetorem uiderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, set etiam in praefecturam illam sellam curulem adtulisset, mirandum in modum laetati sunt; alteros: credo, quia refertumst municipium consularibus, nam maleuolos non esse certo scio: numquam intellexi uehementius suorum honore laetari. Habemus 20 hoc nos, habent nostra municipia. Quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri probe dicam ipsi montesque fauerunt. Num quando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo, in omni uirtute princepe, num de Ti. Coruncanio, municipe suo, num de tot Fuluiis gloriari? uerbum nemo facit. At in quemcumque Arpinatem incideris, etiamsi nolis, erit tamen tibi fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid certe de C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit studia suorum ardentia; tu tanta, quanta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerunt; deinde tui municipes sunt illi quidem splendidissimos homines, set tamen pauci, 21 si quidem cum Atinatis conferantur; huius praefectura plena uirorum fortissimorum, sic ut nulla tota Italia frequentior dici possit. Quam quidem nunc multitudinem uidetis, iudices, in

interesse uis) $\chi 1$ interest ius, ψ interesse ius. — petendi) $\chi 1$ attendi. —

utrum) Ma uerum. — Atinates) Mc *atinates*, Pa *atinatos*, $\chi 3$ *Attinatos*. — Tusculanos) Lb *Tusculanis*. — alteri) Pa *alterius*. — enim) Lc om. — facile) La cum gl. *facere*, Lc *fatere*, H et *facere*. — possum) Ma, H, et $\chi 1$ *possunt*. — Saturnini) D *Saturni*. — eum) Mc tum. — uiderunt) Pe et $\chi 3$ *uide-vent*. — primus) Mb *inprimis*, set a. m. diu. supers. P *primus*. — ille) ov om. — eam) Le *illam*. — praefecturam illam) Lb *praefectura illa*. — illam) Ma, Mb, Lc, D, H, S, et ξ om, *ov illa*. — sellam) Ma *sedem*. — laetati) $\chi 3$ *delectati*. —

refertum) ov *interfectum*. — municipium) C *municipum*. — nam) La cum gl. *non*, Lc *non*, $\chi 3$ *num*. — maleuolos) B, E, Ma, Mb, Me, La, Lb, Lc, O, G, Br., et F2 *maliuolos*; D *maniuolos*. — certo) Ma, Me, La, Lb, Lc, D, O, G, Br., H, T, et $\chi 3$ *certe*. — suorum) Sic ex conii.; B et E *suorum municipium*, nisi quod B *municipium* scribit; La, Lb, Lc, D, ov, $\chi 1$, et ψ *hospitium suorum*, Urs. *hominum suorum*; ceteri *hospitum suorum*. — honore) B om. —

§. 20. Habemus) C *Haberemus*, ξ *Habeamus*. — hoc) Mc *haec*. — nostra) ov *uestra*. — Quid ego) Pe et O *quod ego*. — de fratre meo) Lb *quid de fratre meo*. — agri prope dicam ipsi) E *agri ipsi prope dicam*. — montesque) Pa *montes*. —

Num) Pa *non*, C *nunc*. — quando) Ma, Mb, Uict. a, Lb, Lc, Pa, H, S, ξ , χ (sic), et G (in margine) *aliquando*. — illo) La et ψ *illum*. — princepe) La *principem*. — Ti. Coruncanio) Ma et Mb *T. coruncanio*, Me C *Coruncanio*, Lc *Ti. Corunchano*, D *Ti. Coruntano*, C, H, et S *Ti. Coruncanio*. — municipe suo) Mb et ξ om, set Mb habet in marg. ut inserenda. — Fuluiis) Sic E (*fuluis* scribens), C, H, S, T, et ψ ; B *Pluius*, D *filuis*, ceteri *Fabius*. —

At) E *ad*, Lb *Aut*. — incideris) E *inciderit*. — nolis) $\chi 3$ *nobis*. — tamen tibi) Pa *tibi*, D *tibi tamen*. — fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid certe de) Sic B; E *fortasse etiam de nobis aliquid*, sed certe de; ψ *fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid certe de*; $\chi 1$ *fortasse de nobis aliquid, aliquid certe de* (sic habere ψ et $\chi 1$ ex silentio ed. Ox. conligendum est, quamquam mihi secus uidetur); Lc *fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid et de*; Pa, C, H, S, T, et $\chi 3$ *fortasse etiam de nobis aliquid et de*; Me, Lb, et O *fortasse de nobis aliquid, aliquid et de*; ceteri *fortasse de nobis aliquid et de*. — C.) Mb G., D gn.. — habuit ov *habuerit*. — tu) Pa *tum*. — hominibus) C *omnibus*. —

§. 21. Deinde) ov *Denique*. — Atinatis) D *actinatis*, B *actinatis*, C *Atinatis*. — huius) La et ψ *huiusmodi*, Mc *huius moī*. — sic ut) E *sicut*. — multitudinem uidetis) Inde a uerbo mul-

squalore et luctu supplicem uobis. Hi tot equites Romani, tot tribuni aerarii: nam plebem a iudicio dimisimus, quae cuncta comitiis adfuit: quid roboris, quid dignitatis huius petitioni adtulerunt? Non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, set dignitatem, set oculorum coniectum, set solidam et robustam et adsiduam frequentiam praebuerunt. Nostra municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur.

- 22 IX. Omnia quae dico de Plancio, dico expertus in nobis: sumus enim finitimi Atinatibus. Laudandast uel etiam amanda uicinitas, retinens ueterem illam officii rationem, non infuscata maleuolentia, non adueta mendacis, non fucosa, non fallax, non erudita artificio simulationis uel suburbano uel etiam urbano. Nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Cassinas, nemo Aquinas. Tractus ille celeberrimus, Uenafranum, Allifanum, tota denique nostra illa aspera et montuosa et fidelis et simplex et faulrix suorum regio se huius honore ornari, se augeri dignitate arbitrabatur. Isdemque nunc a municipiis adsunt equites Romani pu-

titudinem usque ad *uidetis* in Pa lacma est unius lineae, neque tamen quicquam eorum desideratur, quae in ceteris codicibus extant. — supplicem uobis) Lc *supplices uotis*, γ3 *supplicem. Nobis.* —

Hi) D *hii.* — aerarii) E *aerari*, Ma *aeretini*, Mb *acricini*, Mc, Lb, et O *aeritini*, D *acritini*, Lc *aeritum*, La *attinatium* cum gl. *attinatini*, C *Attinatini*, H *Atinatini*, T *Actinatini*, ov et γ3 *aretini*, F1 et 2 *Atatini*, Pith. *caeretini.* — dimisimus) F1 *diuisinus.* — adfuit) E, Mb, Mc, et D *adfuit*, Ma et γ1 *absfuit.* — attulerunt) C *attulerit.* —

enim) La om. — tribum) Pa et γ1 *tribuni*, C *tribunum.* — Terentinam) B et E (et hi quidem constanter), Mb, Mc, D, O, ε, et γ1 *Teretinum*, Ma *terentianam*, La *terenianam*, Lb *Terrentinam.* — dignitatem) γ (sic) *ueritatem.* — sed oculorum) Uict. b in codice c pro *sed* extare non monuit. — et robustam et assiduam) Ma et *adsiduam et robustam.* — praebuerunt) γ1 et 3 *tribuerunt.* —

Nostra municipia) Sic B et E; ceteri *Iam municipia.* — coniunctione) γ1 *conuentione.* — mouentur) C *monentur*, ψ *mouetur.* —

C. IX. §. 22. in nobis) Pa *in uobis.* — enim) H *omnes*, γ3 om. — Atinatibus) Mc *attinatibus.* — Laudanda est) La et F1 *laudanda est enim*, Lb *laudanda.* — amanda) γ1 om. — uicinitas) Lb *uicinitas est.* — illam) Sic B; Lc, H, et ψ *illius*; ceteri cum Eybio *illum.* — rationem) Sic ego emendauit; B *mentem*, C *amorem*, ceteri cum Eybio *morem.* — non infuscata) Mc, La, et ψ *in non infuscata*, C *non offuscata.* — maleuolentia) E, Ma, Mb, Mc, D, O, G, Br., et codex Lamb. *maluolentia.* — fucosa) Sic B et E; ceteri *fucata.* — uel etiam urbano) Eybio *uel urbano.* —

Soranus) E, Ma, Mb, Pa, Pb, Pc, D, O, C, ε, γ1, ψ, et F (sic) *Sopanus*, Mc *soparius*, T *Yelpanus.* — Cassinas) Sic B, Ma, Mb, Mc, La, Pa, Pc, D, O, G, C, et F (sic); ceteri *Casinas.* — Tractus ille) Sic B et E; Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, Ox., G, et Br. *totus ille*; Uict. a *totus ille tractus*, id quod ceteri libri uideri possunt habere. — Uenafranum) Pa, D, et C *Uenefranus.* — Allifanum) E *allisanus*, Mc, Pa, D, et C *Allifanus*, ψ *Allifranus.* — tota denique) Pb et Pc *denique tota.* — nostra illa) E *a nostra ita*, Ma et Pa *illa nostra*, D *uestra illa.* — montuosa) H *montosa*, γ3 *modiosa.* — et faulrix) Pb *aut faulrix.* — se) E *sed.* — huius honore ornari) Pb et Pc *huius ornari honore*, D *honore huius ornari.* — arbitrabatur) La, Lc, D, Br., H, et ψ *arbitrabantur.* —

Isdemque) La *atque* cum gl. *iisdemque*, Mc *iisdem atque*, Pa *is denique*, ψ *iis denique*, F1 *hisque.* — nunc) Ma *non.* — a) E, Mc, La, Lc, C, H, ψ, F1, et Br. *ex*; Ma, Mb, Lb, Pb, Pc, D, O, G, ov, ε, et γ1 *e*; Pa *est*; γ3 *et.* — equites) Mc om. — Romani publice cum) Ma, ov, ε, γ1, et 3 *r. p. cum*; D *re p. cum*; La et Lb *rei publicae cum*, set in La superscriptum *romani plurimi*; Mb, Lc, et H *Romani plurimi cum*; Mc et F2 *Romani cum.* —

blice cum legatione et testimonio, nec minore nunc sunt sollicitudine, quam tum erant studio. Etenim est grauius spoliari fortunis, quam non augeri dignitate. Ergo ut alia in te erant in-23 lustriora, Laterensis, quae tibi maiores tui reliquerant, sic te Plancius hoc non solum municipi, uerum etiam uicinitatis genere uincebat: nisi forte te Labicana, aut Gabina, aut Bouillana uicinitas adiuuabat; quibus e municipiis uix iam, qui carnem Latinis petant, reperiuntur. Adiuugamus, si uis, id quod tu huic obesse etiam putas, patrem publicanum: qui ordo quanto adiuumento sit in honore, quis nescit? Flos enim equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentum rei publicae publicanorum ordine continetur. Quis est igitur, qui neget, ordinis21 eius studium fuisse in honore Planci singulare? Neque iniuria: uel quod erat pater is, qui est princeps iam diu publicanorum; uel quod is ab sociis unice diligebatur; uel quod diligentissime rogabat; uel quia pro filio supplicabat; uel quod huic ipsius in illum ordinem summa officia quaesturae tribunatusque constabant; uel quod illi in hoc ornando ordinem se ornare, et consulere liberis suis arbitrabantur.

legatione et testimonio) Sic e coni.; B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lc, Pa, Pe, D, O, G, Br., C, H, S, *ov*, ϵ , γ 1, 3, Pith., F1 et 2 *legatione testimonio*; in D inter uerba *legatione testimonio* superscriptum a manu recentiore et, set non addito signo, quo textui quid inserendum indicatur; Lb *legatione testimonioque*; ceteri *legationis testimonio*. — nunc) C *nee*. — sunt) E, *ov*, et γ 3 om. — quam tum) La et H *quam tunc*, Pa, Pb, et Pe *quam*, C *quantum*, γ 3 om. — Etenim — dignitate) γ 3 om. — dignitate) ϵ *dignitatem*. —

§. 23. Ergo) Mc *Ergo*. — in te erant) Lc *erant in te*. — Laterensis) Ma om, γ 3 *leterensi*. — tum) Pa om. — reliquerant) H *reliquerunt*. — etiam) *ov* om. — forte te) Ma, Pb, et Pe *forte*. — Labicana) Sic B et E; Lambino monente etiam alii quidam; Mc *lanitana*; C et F1 *Lauitana*; ceteri *Laucana*. — aut Gabina, aut Bouillana) Sic, A confirmante, B, Pa, et Pb; Lb *aut ganina aut bouilana*; E *aut gabina. aut bouillana. aut gabinis*; Mb, Mc, La, Lc, et F2 *aut gabina, aut bouillana, aut sabina*; Ma *aut gabina aut hauillana aut sabina*; Pe *an Gabina an Bouillana aut Gabinas*; F1 *aut Gabina aut Sabina*; D *an gambina, aut bonilana, aut subina*; *ov an Gabina, aut Bouillana, aut Gabinas*; ϵ *an Gabina, aut Bouilana, aut Sabina*; γ 1 *an Gabina, aut Bouillana, aut Gabina*; ψ *aut Bouillana, aut Sabina*; C *aut Baiulana aut Gabina aut Sabina*; H, S, G, et Br. *aut Bouillana, aut Gabina aut Sabina*; ceteri *aut Bouillana aut Gabina*. — uicinitas) Ma *te uicinitas*, C, H, S, T, *ov*, et γ 3 *ciuitas*. —

quibus — publicanum) A habet. — e) *ov est*. — iam) γ 1 *tam*. — qui) A om. — carnem) ψ *carmen*. — Latinis) Mb in margine habet a sec. m. scriptum *Latinis, Mc lacrymis*. — reperiuntur) Sic A, B, et E, nisi quod A *repperiuntur* scribit; ceteri *inueniuntur*. —

Adiuugamus) Sic A; ceteri *adiugam*. — huic obesse etiam) Sic B et E; A *huic abesse etiam*; γ 3 *huic abesse*; ceteri *etiam huic obesse*. — publicanum) Pa in *publicanum*. — ordo) Lb om. — adiuumento) Pa numero. — in) Lb om. — honore) G cum gl. in margine scripta *u. obtinendo*. —

Flos) C *qui Flos*. — Romanorum) C om. — ordine) Pb et Pe *ordines*. — continetur) ψ *continentur*.

§. 24. est) Lb *enim*. — igitur) Ma, Mb, Lc, H, S, ϵ , et γ 1 *ergo*, Pa om. — ordinis eius) E *eius ordinis*, Lb *ordine*. — honore) *ov honorem*. — Plancii) C P. *Plancii*, ψ *Planciiis*. — pater is) γ 3 *patris*. — est) C *erat*. — princeps iam diu) Pa *tam princeps tam diu*. — publicanorum) Pa *plurimorum*. — uel quod ab sociis — supplicabat) A habet *is* omissens. — ab sociis) Ma, Mb, La, et D *a sociis*. — uel quod huic) Sic B et E; ceteri *uel quia huic*. — in illum) Mc *in ipsum*. — ordinem — ornando) C et T om. — officia) Lb *officina*. — ordinem se) E, Mc, La, et Br. *ordine se*; ψ om. — consulere) Lc *consulem*. — arbitrabantur) C *arbitrabatur*. —

X. Aliquid praeterea: timide dicam, set tamen dicendumst: non enim opibus, non iniudiosa gratia, non potentia uix ferenda, set commemoratione benefici, set misericordia, set precibus aliquid adtulimus etiam nos. Appellauim populum tributum, submissi me et supplicauim; 25 ultro mehercule se mihi etiam offerentes, ultro pollicentis rogauim. Ualuit caussa rogandi, non gratia. Nec si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetratum, ego sum adrogans, quod me ualuisse dico. Nam ut omitam illud, quod ego pro eo laborabam, qui ualebat ipse per sese, rogatio ipsa semper est gratiosissima, quaest officio necessitudinis coniuncta maxime. Neque enim ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, set ut quasi parenti et custodi salutis meae. Non potentia mea, set caussa rogationis fuit gratiosa. Nemo mea restitutione laetatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me 26 misericordia grata fuerit. Etenim si ante reditum meum Cn. Plancio se uolgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen [meum] absentis honori fuisset, ei meas praesentis preces non putas profuisse? An Minturnenses coloni, quod C. Marium e ciuili ferro atque ex iniis manibus eriperunt, quod tecto receperunt, quod fessum inedia

C. X. Aliquid praeterea — adtulimus etiam nos) A habet, media non enim — misericordia omittens. — Aliquid) χ 1 et 3 *altud.* — timide dicam) Sic A; F1 et 2 *dico timide*; D *timide*, set *dico marg.* adsc. ut inserendum; ceteri *timide dico.* — est) Mc, Lc, H, ς , et χ (sic) om. — non) ς *sed*; pro qua particula negatiua — tres enim adsunt — non dixit ed. Ox. — sed misericordia) Pb et Pc om. — attulimus etiam nos) F1 *etiam attulimus nos*, C *attulimus et nos.* —

tributum) Sic B et E; Pc et G *tributum*; T *tribulus*; γ 3 *tribunus*; D om., set habet in marg. *tributus* ut inserendum; ceteri *tribubus.* — submissi) E, Mc, et F1 *submissi*; γ 3 *summissime*; ψ *summis.* — ultro meh. — rogauim) A habet. — mehercule sc) Sic Mb, La, Pa, Pb, Pc, et D; A *mercule se*; E *mehercule esse*; Mc *mehercules sed*; ceteri *mehercules se.* — mehercule — ultro) C om. — offerentes) Mc *offerentes se.* —

\S . 25. Ualuit — quod roganti) C om. — Nec si uir — impetratum) A habet. — si) Lb *sic.* — concedi) ς om. — non inre) Pb et Pc *iure non.* — quod me) Pucc. et Pith. in U. L. Graeci *qui me*, set in nota Graeci Pith. dicitur cum ceteris *quod me* habere. — ut) Mc *nec.* — illud, quod) Mc, La, et ψ *illud rogans quod.* — ego) γ 3 om. — sese) Lc *se.* — rogatio — gratiosissima) A habet, pro *ipsa* scribens *haec.* — ipsa semper) F (sic) *semper ipsa.* — gratiosissima) Mc, Pa, et ψ *gratissima.* — quae est officio necessitudinis) B *quae officio necessitudinis*; La et Lb *quae officio necessitudinis est.* — necessitudinis — esset) C *ne.* —

Neque enim ego) Sic B, E, Lb, Lc, C, et ς ; ceteri *Neque ego.* — huius parente semper) La *semper huius parente.* — plurimum) La om., set habet super sequens *sed* superscriptum. — custodi salutis meae) Sic B et E; Uict. a *custodi modo*; γ 3 *custodi*; ceteri *custodi meo.* — fuit) B om. — gratiosa) La, γ 3, et ψ *gloriosa*, set in La *supers. gratiosa.* — mea) χ 1 *in ea.* — misericordia grata) La cum gl. *merita gratia*; Ma *merita grata.* — fuerit) C om. —

\S . 26. Etenim) C *Et.* — se) ψ *si.* — nomen meum) E *meum nomen*, T *non meum.* — absentis) Seruarunt B et E. — ei) C *et.* — praesentis) E, Ma, Mb, Mc, La, Lc, Pa, Pc, D, O, C, H, χ 1, 3, et ψ *praesentes.* — An Mint. — eriperunt) A habet. — Minturnenses) A *Minturnensem*, D, C, et χ 3 *Miturnenses.* — C.) D *gn.* — e ciuili) Sic A; B *ex ciuili*; ceteri *ciuili.* Falsa refert Graecius, Erfurtensem *ex ciuili* habere dicens. — ferro) Sic A; Urs. et Pal. γ . *eruoire*; O *cuore*; ceteri *errore.* — atque ex) Pa *ex*, D, T, et ψ *atque.* — eriperunt) Mc et Lc *eriperunt*, γ 3 *arripuerunt.* — quod tecto receperunt) Ma, Mb, Lc, H, S, ς , et χ 1 om.; set in Mb *margini* adser. ut inserenda; Mc *quod tecto receperunt.* — inedia) ψ *media.* —

fluctibusque recrearunt, quod uaticum congegserunt, quod nauigium dederunt, quod eum linquentem terram eam, quam seruarat, uotis omnibusque prosecuti sunt, aeterna in laude uersantur: Plancio, quod me uel ni pulsum uel ratione cedentem receperit, iuuerit, custodierit, his et senatui populoque Romano, ut haberent quem reducerent, conseruarit, honori hanc fidem, misericordiam, uirtutem fuisse miraris?

XI. Uitia mehercule Cn. Planci res eae, de quibus dixi, tegere potuerunt: ne tu in ea ui-27 ta, de qua iam dicam, tot et tanta adinuenta huic honori fuisse mirere. Hic est enim, qui adulescentulum a C. Torquato profectus in Africam sic ab illo grauissimum et sanctissimum atque omni laude et honore dignissimum uiro dilectus est, ut et contuberni necessitudo et adulescentuli modestissimi pudor postulabat. Quod, si adesset, non minus ille declararet, quam hic illius frater patruelis, et socer, T. Torquatus, illi omni et uirtute et laude par; qui est quidem cum illo maxumis uinculis et propinquitatis et adfinitatis coniunctus, set ita magnis amoris, ut illae necessitudinis caussae leues esse uideantur. Fuit in Creta postea contubernalis Saturniui, pro-

fluctibusque) Pa, C, et γ̄ fluctibus. — recrearunt) Me recreauerint, F1 confectum recrearunt. — congegserunt) C concesserunt. — congegserunt, quod nauigium) Ma, Lc, et D concesserunt nauigium. — eum) γ̄ cum. — eam, quam) Me tamquam. — seruarat) Sic B et E; D seruauerant; ceteri seruauerat. — uotis omnibusque) Sic ego corr.; B uotis omnibusque lacrimis; E uotis omnibus lacrimisque: Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, D, O, Ox., Gruterr., Lambb., Pith. lacrimis uotisque omnibus; Pa, Pb, Pc, et unus Lall. lacrimis uotisque omnibus; unus γ̄ pro uotisque scribit uocisque. — prosecuti) Ma persecuti. — quod me — cedentem) A habet. — uel) Mc om. — ni pulsum) Ma, La, Lb, Lc, Pe, D, O, H, T, s, et γ̄ impulsum, γ̄ i uel impulsu. — uel ratione) C uel Romae, T om. — cedentem) Uict. a cedentem tempori. — iuuerit) γ̄ i uicerit. — et his) Me, C, et T et is, et sic Br. a pr. man. a sec. et is. — et) E et Mc ut. — populoque) Pa populo. — haberent) γ̄ haberet. — quem) Sic B, E, Lb, Pa, Pb, Pc, et unus Lallemandi; ceteri quod. — misericordiam, uirtutem fuisse miraris) Ma fuisse miraris misericordiam uirtutem, γ̄ misericordia, uirtute esse miraris. —

C. XI. §. 27. Uitia) Me Uita, D Uitam. — Cn. Plancii res eae) Sic B et E; ceteri res hae Cn. Plancii, nisi quod F1 pro res hae habet hae res, et pro hae Ma et γ̄ hae, Me et O heae, et D et H huius. — dixi, tegere) E dixit agere, Ma tegere, La et ψ dixi me tegere. — tu in ea) D tu mea, γ̄ tamen ea. — mirere) La cum gl. mireris, s merere, H om. —

Hic est — grauissimum uiro dilectus est) A habet, media et sanctissimo — dignissimo omittens. — Illic est enim, qui ad.) B et La Illic enim qui ad.; Pa et D Illic est enim ad. — A.) A Aulo, C Adulo. — Torquato) Pb et Pc Torquamenta. — illo — honore) s om. — grauissimum et) E grauissimum uiro et. — sanctissimo) Lb sanctissimo uiro. — et honore) Ma om. — ut et) s ut. — contubernii) Ma contuberni. — adolescentis) E adolescentis. — modestissimi) Lb modestissimus cum gl. est, γ̄ honestissimi. — postulabat) H postulat. —

Quod) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, D, O, Br., Lambb., aliquot Gruterr., et Ox. praeter ψ, qui cum ceteris qui habet; La tamen supers. habet quod, et G in margine uel quod. — adesset) La cum gl. adest. — minus) C om. — illius frater) E illustrator, Ma eius frater, γ̄ illius pater. — T.) E tuus, Me C. — Torquatus) s om. — illi omni) E omni illi, La illi et omni. — et uirtute) Sic E, Lb, Pa, Pb, Pe, D, G, Br., C, et γ̄; de B tacetur; ceteri uirtute. — quidem) γ̄ quid. — coniunctus) Ma propinquus. — magnis) Sic e coni. Pantagathi; C causae (a m. recentiore), γ̄ magis; ceteri magni. — ut illae) La causae illae ut, ψ causae ut illae, Mc illae. — necessitudinis) Ma, La, C, γ̄, et 3 necessitudines. — Fuit — Metelli) A habet. —

Saturniui) Me Saturni, D Saturnii. —

pinqui sui, miles huius Q. Metelli; cui cum fuerit probatissimus, hodieque sit, omnibus esse se probatum debet sperare. In ea provincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo, qui cuius? qualem hunc putent, adsiuitate testimonioque
 28 declarant. In Macedonia tribunus militum fuit; in eadem provincia postea quaestor. Primum Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarum; qui cum missi sint ob aliam causam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant; huic si praesto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quam si legationem suam et mandata confererint. L. nero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui praescribit in parentum loco quaestoribus suis praetores esse oportere, officii beneuolentiaeque superarit. Tribunus plebis fuit; non fortasse tam uehemens, quam isti, quos tu iure laudas, set certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunquam desideratius uehemens esset tribunus.

29 XII. Omitto illa, quae si minus in scaena sunt, at certe cum sunt prolata, laudantur: ut niuat cum suis; primum cum parente: nam meo iudicio pietas fundamentum est omnium uirtutum: quem ueretur ut deum: neque enim multo secus est parens liberis: amat uero ut sodalem, ut fratrem, ut aequalem. Quid dicam cum patruo? cum adfinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uidetis luctus societatem? Quid de me dicam, qui mihi in huius periculo reus esse uideor? quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? Atqui haec sunt [iudicia] so-

sui, miles) *ψ similes*. — Inius) Pa om. — cui) Sic Mb, La, et II, set La in marg. habet *quod; ψ cui qui*; E, Ma, Lb, Pc, D, C, S, ε, γ1, et 3 *qui* (in D a m. rec. supers. bus A); ceteri *quibus*. — esse se) Mb *esse sese*, γ (sic) esse. — probatum) γ5 *speratum*. — L.) In D supers. ut inserendum. — Flaccus) Pb *factus*. — declarant) In D supers *ra scriptum ra* ut inserendum. —

§. 28. tribunus) Pe *tunc*. — militum) E *miles*. — tribunus militum fuit) Ma et Lc *fuit tribunus militum*. — in eadem) Lb et Pa *in ea*. — quaestor) La *fuit quaestor*. — indicant) La *iudicant* cum gl. *iudicant*, C *iudicantur*. — hi) La *illi*, C *ii*. — cum) C *tum*; et sic fuit in D, set t a m. rec. in c mutatum. — sint) D, C, γ1, et 3 *sunt*. — ob) γ3 *ad*. — tamen) La *tamen tum*. — commoti) Pa *moti*. — huic assident) γ3 om. — huic si — putant) C om. — ciuitatibus suis) D *suis ciuitatibus*. — quam si) C *quasi*. — legationem suam et mandata) Sic B et E; ceteri *legationem et mandata sua*. — conferent) C *concesserint*. —

huic) Ma *homo*. — facit) La cum gl. *fecit*, Ma, Mb, Lc, D, ε, γ1 et 3 *fecit*. — praescribit) Ma *perscribit*. — officii) γ1 *officio*. — superarit) C *superaret*. — Tribunus pl. — tribunus) A habet. — uehemens) ε *uehemens esset tribunus*. — talis, quales) Pc *qualis tales*. — quales) La cum gl. *qualis*, Mc *qualis cum gl. quales*, γ3 *qualis*. — omnes) γ3 *omnis*. — semper) γ3 om. — uehemens esset) Br. *esset uehemens*, Pa et γ3 *uehemens esse*, C *uehemens*. —

C. XII. §. 29. in scena) Sic B, E, Mc, Lb, Pa, Pb, Pc, G, Br, C, T, ε, γ3, ψ, Lambb., Gruterr., et F1 in margine pro uarietate; La *insana* cum gl. *necessaria*; ceteri *necessaria*. — at) La cum gl. *et*, Pa *ac*. — cum sunt) Mc, H, et F *cum sint*. — prolata) Pa *probata*. — niuat) D *uiuut*, set in ras., fuit enim uiuat. — fundamentum est) Ma, La, et Lb *est fundamentum*; Pb, Pc, O, et C *fundamentum*. — omnium uirtutum: quem) C *omniumque uirtutumque*. — quem) D cum gl. *patrem*, γ3 et ψ *quam*. — neque) Ma, Lc, et D *nec*. — enim) Pa om, Ma, Mb, Lc et H *uero*. — secus est parens) Sic B et E; ceteri *secus parens*. — amat) ψ *amant*. — ut sodalem) Lb *sodalem ut*. — ut fratrem) γ1 *fratrem*. — cum patruo) Pb om, D *ut patruo*. — Cn.) E et Ma *Gn.*, ψ *Gaio*. — cum uidetis) Sic B et E; ceteri *cum uideatis*. — mihi) Mc *me*. — in huius) Mb *in eius*, Pb et γ (sic) *huius*. — uideor) Mc *dicor*. — his tot uiris) Mc *uis uiris tot*, La et γ (sic) *tot uiris*, set in La *his supers.*. —

Atqui) E, Ma, et Pa *Atque*. — iudicia) La, C, S, et γ1 *iudicia*. —

lida, iudices, et expressa [haec] signa probitatis, non fucata forensi specie, set domesticis iniusta notis ueritatis. Facilis est illa occursatio et blanditia popularis; aspicitur, [non adtractatur; prociat] apparet, non excutitur [non in manus sumitur]. Omnibus igitur rebus ornatum³⁰ hominem, qua externis, qua domesticis; nonnullis rebus inferiori quam te, generis dico et nominis; superiori aliis, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria; parem uirtute, integritate, modestia aedilem factum esse miraris? Hunc tu uitae splendorem maculis adspergis istis? Iacis adulteria, quae nemo non modo nomine, set ne suspicione quidem possit adgnosceret; ut uerba etiam fugas, non solum crimina. Ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicitur libidinis causa: quod non crimen est, set inipunitum in maledicto mendacium; raptam esse mimulam; quod dicitur Atinae factum a iuuentute uetere quodam in scaenicis iure maximeque oppidano. O adolescentiam traductam ele-³¹ganter! cui quidem cum quod licuerit obiciatur, tamen id ipsum falsum reperitur. Emissus aliqui e carcere. Et quidem emissus per imprudentiam, emissus, ut cognostis, necessari ho-

solida, iudices) E *iudices solida*, Mc *solida*, γ3 *solita iudices*. — et expressa; haec signa) Urs. *haec expressa signa*. — haec signa) D *signa haec*. — specie) γ3 *spe*. — iniusta) La *innixta* cum gl. *iniusta*, γ3 *iniusta*. — notis) La cum gl. *uotis*, γ3 *uotis*. —

occursatio) La cum gl. *concuratio*, Ma, Le, et H *concuratio*. — aspicitur) Pa *aspiciatur*. — attractatur) La *attractatur* cum gl. *attractatur*, C *attractatur*. —

§. 30. qua — qua) Sic B et S; E, Lb, Pa, Pb, ε, et ψ *tam — quam*; γ1 et Pal. 2 *quam — quam*; G q — q; ceteri *quem — quem*. — externis) D *ob externis*. — quam te) E *quanti*, Lb *quem te*. — generis dico et nominis) Sic B et E; D *nominis et generis dico*; ceteri *generis et nominis dico*. — municipum) La, Pa, γ1, et ψ *municipium*, γ3 *municipiis*. — societatum) ψ *societatem*. — temporum meorum memoria) E *meorum temporum memoria*; Mb, ε, γ1, et ψ *temporum memoria*, set in Mb *meorum supers. ut inser.* — parem) Sic B, E, Pb, Pc, et ψ; ceteri *patris*. — integritate, modestia) Urs. *integritate sua et modestia*. — miraris) C *mireris*. —

adulteria) La cum gl. *adultera*. — modo) La et O *meo*. — ne suspicione) Pb *ne suspicione ne*. — bimeritum) Sic B, E, et ψ; γ3 *meritum*; ceteri *maritum*. — etiam) Seruarunt B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, D, G, Br., C, S, T, ε, γ1 et 3. — Ductum) C *Ductam*, γ1 *Dictam*. — prouinciam ε *prouincia*. — aliquem) Le, Pa, C, et γ3 *aliquam*. — dicitur) E, Mb, Mc, La, Pa, Pb, Pc, γ1, 3, et ψ *dicas*, set in La *supers. dicitur*; Ma et D *dictas*; Lc *dictis*. —

quod) Ma om. — non) ψ om. — crimen) G et Br. in margine *scilicet in reo*. — inipunitum) Mc *impunicum*. — in) C *etiam*. — maledicto) Sic B, E, et Pucc.; ceteri *maledico*. — mendacium) Mc *etiam mendacium*. — raptam) La cum gl. *raptum*, H *raptum*. — mimulam) Mb, Mc, Pa, Pb, Pc, O, C, et γ3 *mimulam*; Ma *mmulam*; La *Miniolam* cum gl. *in molam*; H *in molam*; D *unolam*; γ1 *numolam*. — Atinae) Mc et C *Atinae*, γ3 *Anne*. — a iuuentute) Sic B et E; C *a uiuere*; ceteri *a iuene*. — quodam) Ma, Le, et H *quodam*, ψ *quoddam*. — iure maximeque) La et ψ *iureque maxime*. — oppidano) γ3 *oppidano*. —

§. 31. adolescentiam) γ1 *adulescentulum*. — cui) E *qui*. — quod) H om. — tamen) Mc *tum*. — id ipsum) D, C, et γ3 *ad ipsum*. — reperitur) La cum gl. *obiciatur*, H *obiciatur*. — Emissus) La *Emissus* cum gl. *Emissus*. — aliqui) Sic B; La *aliquis* cum gl. *est*; Ma, Mb, Lc, et ε *aliquis est*; D *est aliquis*; ceteri *aliquis*. — e) Lc et H *a*, γ1 om. — Et quidem) Mb, La, Lb, Pa, Pb, Pc, D, C, et ψ *equidem*; Mc *quidem*. — per imprudentiam emissus) Seruarunt B, E, Pb, C, H, S, T, et ψ; ε et γ (sic) tantum *emissus* seruarunt. — cognostis) Ma, Mb, La, Lb, Lc, D, C, H, ε, γ1, et F1 *cognoscis*; Mc *cognoscit*; Pb *cognoscat*; T *cognoscitis*. — necessari) Mc *ne cum*. —

minis optumique adolescentis rogatu: idem postea praemandatis requisitus. Atque haec, nec ulla alia sunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis.

- XIII. Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. O uocem duram atque indignam tua probitate, Laterensis! Pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud talis uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, si sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clementis iudices et misericordis; ualeret, inquam, communi sensu omnium et dulcissima commendatione naturae. Set cum sit Cn. Plancius is eques Romanus, ac primum uetustate equestris nominis, ut pater, ut auos, ut maiores eius omnes equites Romani fuerint, summum in praefectura florentissima gradum tenuerint et dignitatis et gratiae; deinde ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines, equites Romanos, summo splendore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus et iustissimus iudex, maxumarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil unquam reprehensum, set laudata sunt omnia, tamen is uberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestum et alienum tueri uel auctoritate sua uel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando. Immo fortasse liberius. At id ipsum, inquit, non est ferendum.
- 33 Ergo ii ferendi sunt, qui hoc queruntur [libertatem equitis Romani] se ferre non posse? Ubi nam ille mos? ubi illa aequitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, et aliquando recreata se erigere debebat? Equitum ego Romanorum in

praemandatis) B *praemandatus*, Ma *p. mandatis*, Pb et ξ *practoris mandatis*, $\gamma\delta$ *practoris mandatu.* — Atque) Lb *Atqui.* — nec) C *ne.* — ulla) $\gamma\delta$ *multa.* — integritate) Pa *integritatis.* — dubitetis) La cum gl. *non*, H *non dubitetis.* —

C. XIII. uero) Mb om. — etiam) $\gamma\delta$ *et.* — debet) C *debebat.* — tua probitate) $\gamma\delta$ *tu probitatem.* — Pater ut in iudicio — fortunarum) Mb om, set habet in margine. — pater ut in dim. fort.) T et $\gamma\delta$ om. — pater) D om, set habet in marg. ut inser. — ut in dim.) La in om, set habet supers.; Le, D, et H ut om. — dimicatione) Pa *diminutione*, C *iudicio.* — fortunarum) La et ψ *formarum*, C *fortunarum suarum.* — debeat) C *debebat*, $\gamma\delta$ *debeant.* — qui) Mc *cui.* — si sordidissimus) Sic B, E, et Le; Pa *seditiosissimus*; ceteri *sordidissimus.* — clementes) Ma *dementis.* — communi sensu) Ma et La *communi consensu*, $\gamma\delta$ *consensu.* — commendatione) S et $\gamma\delta$ *commemoratione.* — naturae) D *uare*, set supers. *le* et additum *t*, ut esset *ualeret.* —

§. 32. equestris nominis) Sic B; E, *equestris*; Ma *equestri ordinis*; ceteri *equestris ordinis.* — eius omnes) Pa *sui omnes*, Pb et Pc *omnes eius.* — fuerint) La, Pa, ξ , et $\gamma\delta$ *fuerunt.* — florentissima) Ma om, et in D singulae huius u. litterae punctis subnotatae. — tenuerint) La, Pa, ξ , $\gamma\delta$, et ψ *tenuerunt*, set in La supers. *tenuerint.* — et dignitatis) Pa *dignitatis.* — gratiae) Lb *genere.* — deinde) Lc *dein.* — in) Ma om. — Crassi) D et ψ *Classi.* — summo splendore fuerit) Pb et Pc *homines fuerint summo splendore.* — principes) $\gamma\delta$ *principes* — maxumarum) $\gamma\delta$ *maximarum ciuitatum.* — plurimarum) La *plurimarum rerum.* — laudata) Pb, Pc, et O *laudanda.* — et alienum) D *ac alienum.* — uel gratia) Ma om. — Asperius) ξ *Aperius.* — inquit) La cum gl. *Plancius.* — id ipsum) Mc *idem ipsum.* — inquit) La cum gl. *Laterensis.* —

§. 33. ii) Sic Mc; ceteri *hi.* — qui) Ma om. — hoc queruntur) Sic B et E; Pa et $\gamma\delta$ *querunt*; ceteri *queruntur.* — Ubinam) Lb et Pa *ubi iam*, T *ubi.* — ciuilibus) La, Pa, ξ , et F1 *ciuibus.* — caput) La *capit* cum gl. *caput.* — recreata sc) Pa *recreata se*, Pb et Pc *se recreata.* — debebat) B, La, Le, C, et H *debebat.* —

Equitum) Mc *G. equitum.* — ego) E ex emendatione, fuit enim primum *ergo* scriptum; Ma, Mb, La, $\gamma\delta$, et β *ergo*; C *uero*; in D *ego* deletum et supers. *etiam* ut ins. — Romanorum in) Sic B, E, Ma, Mb, Lb, Lc, D, H, ξ , et F1; Mc *Romanorum an in*; Pa *Romanorum iam*; ceteri *Romanorum etiam in.* —

homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scaeuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate praestantem, aspere et ferociter et libere dicta commemorare? XIV. Consuli, P. Nasicae, praeco, Granium, medio in foro, cum ille edicto iustitio domum decedens rogasset Granium, quid tristis esset: an quod reiectae auctiones essent? Immo uero, inquit, quod legationes. Idem tribuno plebi, potentissimo homini, M. Druso, set multa in re publica mouenti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque: Quid agis Grani? respondit: Immo uero, tu Druse, quid agis? Ille L. Crassi, ille M. Antoni uoluntatem asperioribus facietis saepe perstrinxit inipune. Nunc usque eost oppressa nostra adrogantia ciuitas, ut, quae fuit olim praeconi in ridendo, nunc equiti Romano in plorando non sit concessa libertas. Quae enim 34 unquam fuit Planci nox contumeliae potius quam doloris? quid est autem unquam questus, nisi cum a sociis et a se iniuriam propulsaret? Cum senatus impeditur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus Romanis redderetur, omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit; set eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius. Communis ille sensus in aliis fortasse latuit; hic, quod cum ceteris animo sentiebat, id magis quam ceteri et uultu promptum habuit et lingua. Quamquam, iudices, (adgnosco enim ex me) permulta in Plan-35

publicanorum in Q. Scaeuolam — M. Druso) A habet, ante *publicanorum* addens *ego*. — in Q.) Lb *induant q;* C.M.Q. — integritate) Ma *diguitate*, La et *integritate*. — aspere) ξ *aspere et.* — et libere) A om. — C. XIV. Nasicae) ψ *Nasicae*. — Granium) Ma, D, C, H, γ et δ *grauius*. — medio in foro) A in *medio foro*. — ille) Pa *illo*. — edicto) H *indicto*. — iustitio) Me, La, Pa, Pe, et D *iustitiae*. — domum) La om. — decedens) Sic A et E; B *decendens*; Ma et H *discendens*; Me *descenderem*; H *discendens*; ceteri *descendens*. — Granium) Ma et D om, set D in marg. habet *grauium* ut ins.; Lb *Gramium*; C *Graminium*; ψ *Granium*. — esset) E *isset*, Ma *es*. — an) Ma *sed*. — reiectae) Seruarunt A, B, et E. — auctiones) D cum gl. *prostitutiones*; Pa, Pb, Pe, et O *auctores*. — essent) Me, Br., et γ om. — Immo) Pb *uno*. — quod) ψ *quot*. — legationes) Sic A et E; La *legiones* cum gl. *sunt minutae*; ξ et γ *religiones*; ceteri *legiones*. —

tribuno) Lb et C *tribunus*. — plebi) Sic A; ceteri *plebis*. — homini) A om. — M.) C om. — in re publica) Sic E et La; ceteri in *rem p.* — dixissetque) E *dixisset*, C *dixitque*, et sic D, in quo tamen supers. *sse*. — Quid agis, Grani) γ *agis eram*. — Grani) Ma et D *grauius*, Lb *Granni*, C, H, et γ *Gravi*. — respondit) Ma *rendit*. — Immo) C om. — uero tu) Ma et Lc *tu uero*. — L.) E *luci*, D *lucii*. — Crassi) E *crasse*. — Antoni) Sic E et Ma; ceteri *Antonii*. — uoluntatem) La *uoluntate*. — asperioribus) γ *a superioribus*. — perstrinxit) Pa *perscripsit*, γ *praestrinxit*. —

Nunc — libertas) A habet. — eo est oppressa) Sic A, E, et sine dubio etiam B; Me *eo*; ceteri *eo oppressa*. — nostra) Sic A, B, E, et γ ; ceteri *uestra*. — ciuitas, ut) Sic A, E (sine dubio etiam B), Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, D, et O; ξ *ciuitas est et*; ceteri *ciuitas est ut*. — in ridendo) Ma, C, H, et T *irridendo*; Pa in *cedendo*. — in plorando) Ma, Me, H, T, et ψ *implorando*. — non sit concessa — Plancii) Pa om. —

§. 34. fuit) B post *uox* conlocat. — Planci) Sic B et E; ceteri *Plancio*. — autem nunquam) Pe *aut unquam*. — cum) γ *quod*. — a se) Lb *ab se*. — Cum) Me *Qui cum*. — dolori) γ om. — publicanis fuit) E *fuit publicanis*. — eum) D *cum*. — ipsum) E om, La, Pb, et Pe *illum*, set in La supers. *ipsum*. — apertius) C *asperius*. —

Communis) Ma, Me, La, Lc, D, C, H, T, ξ , et γ *cum minus*, F2 *cum nimius*. — in aliis) Ma, Lc, H, ξ , et F1 *malus*, La, Lb, Pa, et C *male*. — latuit) D om, set habet in marg. ut ins. — cum) γ (sic) om. — animo) Lb om, H *ante*, ψ *ante animo*. — uultu) La et ξ *multum*, γ *multi*. — prompti) Ma *promptu*. — lingua) La, C, et ψ *linguam*. —

§. 35. ex) γ *et*. —

cium, quae ab eo numquam dicta sunt, conferuntur. Ego quia dico aliquid aliquando, non studio adductus, set aut contentione dicendi aut lacessitus; et quia, ut fit, in multis exit aliquando aliquid si non perfectum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. Ego autem si quid est, quod mihi scitum esse uideatur et homine ingenio dignum atque docto, non aspernor; stomachor uero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam quod primus sciuit legem de publicanis tum, cum uir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum si licuisset dedisset, si in eo crimen est, quia suffragium tulit: quis non tulit publicanus? si, quia primus sciuit: utrum id sortis esse uis, an eius, qui illam legem ferebat? Si sortis: nullum crimen est in casu; si consulis: splendor etiam Planci, hunc a summo niro principem esse ordinis iudicatum.

36 XV. Set aliquando ueniamus ad causam. In qua tu nomine legis Liciniae, quaest de sodaliciis, omnis ambitus leges complexus es: neque enim quicquam aliud in hac lege nisi editicios iudices es secutus. Quod genus iudiciorum si est aeuum ulla in re nisi in hac tribuaria, non intellego, quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore, neque eandem editionem transtulerit in ceteras causas; de ipso denique ambitu reiectionem fieri uoluerit iudicum alternorum, cumque nullum genus acerbitatis praetermitteret, hoc tamen

Ego quia — dixisse dicunt) A habet. — adductus) $\gamma 3$ om. — sed aut contentione) Sic A, B, et E; ceteri *sed contentione*. — lacessitus) La cum gl. *laccensendi*; Ma, Lc, et H *laccensendi*. — exit) C et $\gamma 3$ *erit*. — aliquando aliquid) In D inter haec un. supers. *et*. — si non) C *sed si non*. — perfectum) La cum gl. *perfectum*, Lc *perfectum*. — attamen) D cum gl. *sed*, La *actum* cum gl. *attamen*. — me id) E et Mb *id me*, Pa et *me id*. — si quid) E, Ma, Mb, Lc, D, C, H, T, $\gamma 1$ et $\gamma 3$ *si quod*. — scitum esse) La *esse scitum*. — homine ingenio) E, Pc, et C *hominem ingenio*; D, $\gamma 1$, et ψ *homine ingenio*. — stomachor) La *stomachor ego*, $\gamma 3$ *Stomachorum*. — uero) E om. — aliorum) $\gamma 3$ *alios*. — non) Pa om, C *non modo*, $\gamma 3$ *nec non*. — in) C om. — conferuntur) Pa *perferuntur*. —

Nam quod — dedisset) A habet. — sciuit) A *sciui*. — tum) Mb, Mc, Lc, Pc, D, H, et $\gamma 1$ *tamen*. — cum) Mc *tum*. — consul) Mc *consuli*. — id) A om. — quia) Ma, La, Lc, et H *quod*, ξ *qui*. — quis non tulit) $\gamma 3$ om. — tulit publicanus) La *publicanus tulit*, $\gamma 3$ *publicanis*. — si) La et ψ *sed*. — primus) Sic B, E, Ma, Pa, Pb, O, Br., et Ox. praeter C et ψ , qui cum ceteris *primum*; La *primum id*. — utrum) Ma *uerum*. — sortis) Pa *fortis*. — esse) C *esset*. — eius) La *illius* cum gl. *eius*. — illam) La om, D, C, et $\gamma 1$ *eam*. — sortis) La, Pa, et $\gamma 1$ *fortis*, set in La supers. *sortis*. — si consulis) Mb *sin consulis*. — etiam) Me et. — principem esse ordinis) Sic B, E, Pa, et Pc; ceteri *principem ordinis*; in D tamen *esse* margini adsc. ut inserendum. —

C. XV. §. 36. nomine) C *nomen*, set *nomine* sup. lin. a man. rec., $\gamma 1$ *omne*. — legis — leges) T om. — sodalitiis) ξ *solidariis*. — omnis) Sic B, Lb, D, et C; ceteri *omnes*. — ambitus) D cum gl. *corruptionis*. — leges) Sic B, Mb, Lc, D, et Ox.; ceteri *legis*. — complexus) Lc *amplexus*, set in marg. eadem m. *complexus*. — es) Me *est*. —

Neque enim — es secutus) A habet, *nec pro neque* scribens. — quicquam) Mc *quiddam*. — aliud) Sic A; D om; ceteri *aliud*. — editicios) Lc *editus*, Pa *editiois*, $\gamma 1$ *editios*, $\gamma 3$ *editios*. — es secutus) A *secutus es*; B, E, et D *esse secutus*; Seruius ad Uerg. Ecl. III, 50. *secutus*. — ulla) Sic B, E, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, D, G, Br., T, ξ , $\gamma 1$, 3, F1, 2, et Lallemandi; ceteri *nulla*. — nisi in hac) Sic B et E; ceteri *nisi hac*. — tribuaria) Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, G, C, S, T, $\gamma 1$, 3, ψ , et Lambb. *tributaria*; Mc *tributorio*; Br. *tribunaria*; ξ *tributarii*. — in genere) Mc *generis*. — uoluerit ab accusatore) Ma et Lc *ab aduatore uoluerit*. — de ipso denique) D *denique de ipso*. — reiectionem) Sic B, L, et aliquot Lambb.; Uiet. a et Mc *derogationem*; Pa de *iectione*; ceteri de *reiectione*. — iudicium) Sic B, E, Uiet. a, et Lb; ceteri *iudicium*. — praetermitteret) $\gamma 3$ *praetermittere*. —

unum praetereundum putarit. Quid? huiusce rei tandem obscura caussast, an et agitata tum, 37 cum ista in senatu res agebatur, et disputata hesterno die copiosissime a Q. Hortensio? cui tumst senatus adsensus. Hoc igitur sensimus: cuiuscumque tribus largitor esset, et per hanc consensionem, quae magna honeste quam vere sodalitas nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumpere, eum maxime iis hominibus, qui eius tribus essent, esse notum. Ita putavit senatus, cum reo tribus ederentur eae, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testis et iudices. Acerbum omnino genus iudicii, set tamen, si uel sua uel ea, quae maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, uix recusandum.

XVI. Tu autem, Latereus, quas tribus edidisti? Terentinam, credo: fuit certe id ac-38 cum, et certe expectatumst, et fuit dignum constantia tua. Cuius tu tribus uenditorem et corruptorem et sequestrem Plancium fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum praesertim hominum et grauissimorum edere debuisti. At Uoltiniam: Inbet etenim tibi nescio quid etiam de illa tribu criminari: hanc igitur ipsam cur non edidisti? Quid Plancio cum Le-

putarit) La et *ψ* putauit, Lb putauerit. —

§. 37. huiusce rei) Sic B et E; ceteri *huius rei*. — tandem) Seruarunt B et E. — an et) Mb et cum gl. an, C an etiam, Uict. a an et non tum, Pucc. et non tum. — tum) Seruarunt B et E. — ista) C ita. — in senatu res) Lb res in senatu. — hesterno) Mb externo, D esterno, Ma hodierno, Mc et Lc hesternum. — copiosissime) Sic B et E; I om; ceteri *copiosius*. — tum) Ma, Mb, Mc, Lc, D, *ψ* tamen, idque habet Br. in marg. pro uarietate. —

Hoc) La et Lb *haec*, set in La supers. *hoc*. — igitur) *γ*1 agitur. — cuiuscumque) *γ*1 cuiusque. — esset, et per) Sic libri omnes praeter H, qui et copulam om. — hanc) Seruarunt B et E. — consensionem) Ma, D, I, et *γ*1 *consensionemque*, set in D que punctis subnotatum; La *consensionemque*; Lb *consensionem quomodo*; C *confessionem*. — quae magis honeste quam uere) Sic E; B *quae magna honeste quam uere*, incertum tamen, utrum magna ante an post honeste habeat; Pc *quae ingrata tamen quam uere*; Ma, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pb, D, O, H, *ε*, et *ψ* magistratum honesteque; Lc *quae magistratum honesteque*; G et Br. *quae magistratum honeste quae*; C *magistratum honestaque*; *γ*3 *magistratum honeste*; ceteri *magistratum quae honeste*. — sodalitas) La cum gl. *sodalitatis*. — nominaretur) *γ*1 nominatur. — tribum) C *tribuni*, D *tributum*, set tu punctis cinctum. — eum) Mc, La, Lb, C, *γ*3, *ψ*, et F1 cum, et sic fuit in D, set correctum. — iis hominibus) La, Lb, et Pa *hominibus his*. — essent, esse — reo tribus) Pb om. —

putauit) Mc et Pc *putant*. — reo) *ε* eo. — ederentur) *ψ* *ederent*. — eae) Mb, La, Lb, Pa, Pb, et D *hae*; Ma, C, et *γ*3 *haec*. — is) In D in ras., C *ii*, *ψ* *his*. — deuinctas) Pa, Pb, Pc, D, et C *deuictas*. — eosdem) *ε* et *γ*3 *eodem*. — testes) Pc *tristes*. — omnino) La *omne*. — esset) Mc, La, et *ψ* *essent*. — cuique) Lb *cui*, *γ*3 *quicunque*, *ε* om. —

C. XVI. §. 38. Terentinam) Ma *Terentianam*. — Terentinam credo: fuit) T *Terentianam? crede fuit*; *γ* (sic) *Terenciana, credo id certe fuit*. — fuit certe id) Sic E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, G, Br., C, H, S, T, *ε*, *γ*1, F1, et 2; B utrum certe habeat, an omitat, non adnotat Garatonius; ceteri *fuit id*. — et certe) E *est certe*, La et *certe id*. — uenditorem et corruptorem) Pa *uentionem et corruptionem*. — clamitas) La *calamitas* cum gl. *clamitas*. — eam) La om, set habet supers. — tribum) C *tribuni*. — profecto) Mc om. — seuerissimorum praesertim) Mc *praesertim seuerissimorum*. — hominum) In Graeni U. L. dicitur in Mss. quibusdam deesse. — debuisti) D et C *uoluiti*. —

At) Mc ac. — Uoltiniam) La cum gl. *uoltiniam*; Ma et Mb *uoltinam*; Uict. a, Mc, Pa, Pb, Pc, et *γ*1 *uoltiniam*; Lb *uoltinam*; Lc *uoltiniam*; D et O *uoltinam*. — habet) Sic B; ceteri *libet*. — etenim) Sic B; ceteri *enim*. — edidisti) C, *ε*, et *γ*1 *edisti*, et sic in D, set supers. di. *ε* cum Leomoniam

monia? quid cum Ufentina? quid cum Crustumina? nam Maeciam non quae iudicaret, set quae
 39 reiceretur, esse uoluisti. Dubitatis igitur, iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio, non ad
 sententiam legis set ad suam spem aliquam, de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus,
 in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicari officiis ab hoc
 40 habeat acerbiter, remota ratione illa, quam in decernendo secuti sumus? Tu deligas ex
 omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabilis, quos in-
 humanos, quos crudelis existumes? [Tu me ignauro, necopiante, inscio notes et tuos et tuo-
 rum necessarios, uel iniquos uel meos uel etiam defensorum meorum, eodemque adiungas, quos
 natura putes asperos, atque omnibus iniquos?] deinde ecfundas repente, ut ante consessum
 meorum iudicium uideam, quam potuerim, qui essent futuri, suspicari? aput eosque me ne

33 est *elenonia*. — quid) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, F1, et Ox. praeter
 ψ om. — Ufentina) Sic B et E; Ma, Lb, D, O, G, C, II, et 33 *uientina*; Mc, S, T, 31, Pal. 1 et 8
mentina; F1 *meritina*; Br. *Inueutina*; Uict. a *Bientina*; ceteri, ut La, Lc, Pa, Pb, et Pc, *Ueientina*. —

Crustumina) E et Mb *clustamina*; de B tacetur; Ma, Mc, Lb, Pb, Pc, et O *clustamina*; Pa *Crusta-
 mina*; La *clauscaua* cum gl. *crustumina*; D *dustamina*; C et H *Glustamina*; T *Claustamina*; 33 *illu-
 stamia*. — nam Maeciam) Sic E; B *nam etiam*; Pb, Pc, et ψ *nam Metiam*; Pa, S, 5, et Clerie. *nam
 M. etiam*; T *nam m. etiam*; Lb *nam ui etiam*; 31 et 3 *nam ui etiam*; Gruter. partim *nam ui etiam*,
 partim cum Br. *nam iii etiam*; G *nam m. etiam*, in margine uel III id est tertiam; Me *nam in ter-
 tiam etiam*; La, D, et 3 *nam tertiam etiam*; C *nam tertiam eam*, set sup. lin. a man. rec. *Terentinam*;
 Ma, Mb, Lc, II, et Urs. *nam tres etiam*. — non quae) Ma, Mb, Lc, et D *quae non*; La *non qui*. —
 iudicaret) Ma, Mb, Lc, et Urs. *iudicaret*; 5 *uendicaret*; ψ *iudicaretur*. — quae) La *qui*. — reiceretur
 tur) Ma, Mb, Lc, II, S, 31, et Urs. *reicerentur*. —

§. 39. igitur) Pa *ergo*. — iudices) C *inde*. — uos) C et 33 *nos*. — ad sententiam) D et C *sen-
 tentiam*, set in D *ad supers.*. — eas tribus) Me *eos tribus*. — ediderit) D *crediderit*. — iudicari)
 Pb et Pc *iudicaris*. — ab) 33 *ul*. — corruptas) Seruauit B et E.

Quid) Ma, Mb, Lb, Lc, D, Br., S, 5, et 31 *Quidni*; G et 33 *Quin*, set G in marg. habet *quidni*. —
 enim) H *metiam*, La, Lb, et ψ *etiam*. — potes) Sic ego corr.; libri *potest*. — cur) II et ψ *cum*. —
 habeat) Ma, Mb, Mc, La, Lb, D, O, G, Br., C, II, T, 5, 31, 3, et ψ *habet*. — secuti) 33 *sicuti*. —

§. 40. deligas) Mb *deligas*; Ma *delegis*; Uict. a, Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pc, D, O, C, S, T, et 31 *de-
 ligis*, set in La *supers. deligas*; 5 *delegis*; 33 *diligis*. — meos) Pa om. — aut denique) D *at deni-
 que*. — existimes) Ma et 31 *existimas*. —

inscio) Sic B, C, 33, ψ, et Br. a m. secunda; E, Ma, Mb, Me, La (cum gl. *inscio*), Lb, Lc, Pa, Pb,
 Pc, D, O, G, II, S, T, 5, 31, F1, 2, et pars Pall. *in sicco*; ceteri Pall. *insicio*. „S. Uict. habuit *insuto*,
 alias *insicto*.“ Gruterus. — notes) Pa et Pc *notes*, Pb *notas*, 33 *notos*. — et tuos) Pa om. — tuo-
 rum necessarios) B et E *tuorum amicorum necessarios*. — uel iniquos uel meos) Sic B, E, Ma, Mb, Lb,
 Lc, Pa, Pb, Pc, D, G, 5, 31, et 3; Me, La, et Br. *quos iniquos uel meos*, set in La *super quos scriptum
 uel*, et in Br. *marginis adsc. pro uarietate uel inimicos uel meos*; C, II, S, et T *uel inimicos uel meos*;
 ψ et F1 *uel inimicos meos*; Uict. a *uel iniquos meos*. — etiam) Lb om., set *supers. ut ins.*. — defen-
 sorum) La *defensorem cum gl. defensorum*. — eodemque) Ma, La, Lb, C, II, et F1 *eodemque*; Mc *eo-
 rumque*. — putes) Ma *putas*. —

Deinde) Ma *dein*, La *denique* cum gl. *dein*, 33 *denique*. — repente) D *repente*. — consessum)
 Pa et Pe *consessum*, ψ *consensum*. — meorum) Sic B et E; ceteri *eorum*. — iudicium) Me, La, Lb,
 Pa, Pc, D, C, 31, et ψ *iudicium*. — potuerim) Pa *potissimum*. — aput eosque me — iudicis non tulerim
 runt) A habet. — aput) Sic A; ceteri *apud*. — me, ne) Ma, Lc, D, et II *ne*. —

quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consili sententia constitutumst, cogas causam de fortunis omnibus dicere? Non enim, — si aut Plancius ita uixit, ut offenderet sciens 41 neminem, aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus, — idcirco ista editio per se non acerbast.

XVII. An uero nuper clarissimus ciues nomen editici iudicis non tulerunt, cum ex CXXV iudicibus, principibus equestris ordinis, quinque et LXX reus reiceret, L referret, omniaque potius permiscuerunt, quam ei legi condicionique parent: nos neque ex delectis iudicibus, set ex omni populo, neque editis ad reiciendum, set ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus? Neque ego nunc legis iniquitatem queror, set factum tuum a 42 sententia legis doceo discrepare; et illut acerbum iudicium si, quemadmodum senatus censuit populusque iussit, ita fecisses, ut huic et suam et ab hoc obseruatas tribus ederes, non modo non quererer, set hunc is iudicibus editis, qui testes idem esse possent, absolutum putarem; neque nunc multo secus existumo. Cum enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quam notis indicauisti; fugisti sententiam legis; aequitatem omnem reieicisti; in tenebris quam in luce causam uersari maluisti. Uoltinia tribus ab hoc corrupta; Terentinam habuerat uenalem. Quid 43 diceret apud Uoltiniensis, aut apud tribulis suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iu-

quinque) Pa et ψ *quinque*. — de fortunis omnibus) A om. —

§. 41. aut) C *autem*. — uixit) La, H, et ψ *uixerit*. — tu ita) D *ita tu*, C *ita ut tu*. — tamen) Mc *tum*. — carnifices) Pa *carnifex*. — editio) La *adiectio* cum gl. *editio*, C *conditio*. — acerba est) E interrogandi signum addit. —

C. XVII. editici) Sic B et E; A *editicium*; S et χ 1 *editi*; ceteri *editi*. — iudicis) D et χ 3 *iudices*. — CXXV) Mb *centum uiginti quinque*. — quinque) Mb *V*, Pa *quinque*. — et) Lc *ex*. — reus) La cum gl. *reos*, Lc *reo*, ς *rem*. — reiceret) La *eiceretur*. — L) E *quingenta*. — referret) Ma, La, H, et ψ *refert*, set in La supers. *referet*. — omniaque) D et ψ *omnia quae*. — permiscuerunt) La *permiscerit*, ς *permiserunt*. — parent:) E *parent?*. — neque ex) χ 1 *denique*. — delectis) C *dilectis*. — neque) H om. — reiciendum) Ma, Mb, Me, La, Lc, D, C, H, ς , χ 3, F 1, et 2 *reiciendum*. — constitutos) Mc *restitutos*. —

§. 42. ego) C *enim*. — nunc) Mb om, set supers.. — queror) Pa *quaero*. — ut huic) Sic B et E; Ma, Mb, Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, T, ς , χ 1, et 3 *ut hunc*; ceteri *ut in hunc*. — suam) Pa *suas*, C *suos*. — ab hoc) Lb *ob hoc*. — obseruatas) Ma, Mb, Me, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, S, T, ς , χ 1, et 3 *seruatas*; La et ψ *seruatas*. — tribus) Seruauerunt B et E. — ederes) Sic B et E; Ma, Mb, Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, C, Br., H, S, T, ς , χ 1, ψ , et Mss. Graeci in U. L. *ederent*; C *ederunt*; χ 3 *ederet*; de ceteris taceat. — non modo non) Pa *non modo*. — iis) Seruauerunt B et E. — testes iidem) E *idem testes*, C *testes iisdem*, χ 3 *testes idem*. — nunc multo) D *multo nunc*, Mb *nunc modo*, set in marg. pro modo habet multo. —

indicauisti) B, E, Me, C, S, χ 1, et 3 *indicauisti*; Ma *indicasti*; in D *indicauisti* est, set litterae ui punctis cinctae. — fugisti — maluisti) χ 3 om. — omnem reieicisti) Pa *omnes reieicisti*. — luce) ς *luce*. — causam) χ (sic) om. —

§. 43. Uoltinia) Ma, Mb, Uict. a, Lc, H, ς , et ψ *Uoltinia*; D *uoltina*; χ 1 *Uoltania*. — ab) χ 1 *ad*. — Terentinam) Mb, Me, et Pb *terentinam*, Ma *terentianam*, Pa *terrentinam*. — habuerat) La *ad hoc habuerat*. — Uoltinienses) Mb *uoltinenses*, Lc *uoltinenses*, D *uoltinenses*, Uict. a et ς *Uoltinienses*. — aut apud tribules) Sic B et E; ceteri *aut tribules*. — suos iudices) La *iudices suos*. — tu) χ 3 *tu uersari*. —

dicem ex illis aut tacitum testem haberes aut uero etiam excitares? Etenim si reus tribus ederet, Uoltiniam fortasse Plancius propter necessitudinem ac uiciniam, suam [uero] certe edidisset. Et, si quaesitor huic edendus fuisset, quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet, uicinum, tribulem, grauissimum hominem iustissimumque edidisset? cuius quidem aequitas, et ea uoluntas erga Cn. Planci salutem, quam ille sine ulla cupiditatis suspitione prae se fert, facile declarat, non fuisse fugiendos tribulis huic iudices, cui quaesitorem tribulem exoptandum fuisse uideatis.

- 41 XVIII. Neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quod eas tribus, quibus hic maxime notus, non edideris; set a te doceo consilium non seruatum senatus. Etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem Plancium? respuerent aures, nemo agnosceret [repudiarent]; an gratiosum? illi lubenter audirent, nos non timide confiteremur. Noli enim putare, Laterensis, legibus istis, quas senatus de ambitu sanciri uoluerit, id esse actum, ut suffragatio, ut obseruantia, ut gratia tolleretur. Semper fuerunt boni uiri, qui apud
43 tribulis suos gratiosi esse uellent. Neque uero tam durus in plebem noster ordo fuit, ut eam

quem iudicem) Pa quem iudices. — tacitum) $\chi 3$ tantum. — aut uero) Me aut non. — etiam) Pa om. — tribus) E et La tribum. — Uoltiniam) D uoltiniam, Mb et ϵ uoltinian. — propter) $\chi 3$ per. — necessitudinem ac uiciniam) Sic B et E; ϵ necessitatem ac uisitudinem; ceteri uiciniam ac necessitudinem. — suam uero) Sic B, E, Ma, Mb, La, Lb, Pb, Pc, D, O, C, ϵ , $\chi 1$, et 3; set in Mb et La super uero scriptum non; ceteri suam non. — certe) Seruauerunt B et E. — edidisset) D et C edisset, set in D supers. di. —

Et) E ut. — quaesitor) Mb, Mc, C, H, ϵ , $\chi 1$, F1, et 2 quaesitor, set in C uel quaesitor sup. lin. a manu rec. — huic edendus) Sic B et E; ceteri edendus. — C. Alfium) Pb Calpium. — Alfium) Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pe, D, O, et ϵ Afrum; C Absenum; H Alsium; $\chi 1$ Afrus; F1 Alpium. — hominem) χ (sic) hominem esse tribuisti. — edidisset) $\gamma 3$ edidisti. —

et ea) Sic B et E; Ma, Mb, Lc, Pb, Pc, D, O, G, C, T, ϵ , $\chi 1$, et 3 et mea; La et mea cum gl. sua; H et sua; Uict. a et mera; Mc et mea simul; G in margine et meae similis; ceteri et meae similis. — Plancii) ϵ et $\gamma 3$ Plancium. — prae) D et ϵ per. — fugiendos tribules huic iudices) Sic B, E, et Ox. praefer ϵ , $\chi 1$, et 3, qui pro iudices habent iudicem; ceteri fugiendum tribulem huic iudicem, nisi quod Mc post tribulem iterat uerba grauissimum hominem — sine ulla cupiditatis. — quaesitorem) Mb, F1, et 2 quaesitorem. — exoptandum) $\gamma 3$ explorandum. —

C. XVIII. §. 44. quod cas) Sic B, E, Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, O, ϵ , $\chi 1$, et ψ ; ceteri quod non cas. — quibus) Ma qui. — hic maxime notus) Sic E; B erat hic maxime notus; La hic maxime eras notus, super eras t littera posita; Pb et Pe hic maxime notus eras; Mb maxime notus erat omitteus hic, quod tamen supers. ut inserendum; $\chi 1$ nunc maxime notus erat; ceteri hic maxime notus erat. — non edideris) Sic Ma, Lc, et ψ ; in Mb et La non supers. ut inserendum; ceteri edideris. — senatus) Pa om. —

te tum) $\gamma 3$ te non, Mc, C, et ϵ tecum, et sic corr. in D, in quo a pr. manu erat te tum. — aures) In D marg. adsc. al. ciues. — nemo) Mc nemo sono. — agnosceret) Pb et Pe ignosceret. — repudiarent) Sic B, E, et Pa; ceteri repudiaretur. — an) C aut. — illi libenter) Lb illi et libenter, Pb ilibenter. — audirent) Pb et Pe audiret. — nos) $\chi 3$ om. — timide) Mc timido. — confiteremur) Ma, Mc, et Lb confitemur. —

sanciri) Sic e coni. Manuti; libri sancire, praeter $\chi 3$, qui sentire. — id) La eum cum gl. id. — suffragium) Lb suffragium, Lc suffragio, C suffragio. — ut obseruantia) Pa et obseruantia) — boni uiri) E uiri boni. — gratiosi esse uellent) $\chi 1$ gratiosissimi esse debent. —

§. 45. uero) B om. — durus) Mb et ψ dirus, set in Mb supers. u. —

coli nostra modica liberalitate noluerit; neque hoc liberis nostris interdicendumst, ne obseruent tribulis suos, ne diligant, ne conficere necessariis suis suam tribum possint, ne par ab iis munus in sua petitione respectent. Haec enim plena sunt officii, plena obseruantiae, plena etiam antiquitatis. Isto in genere et fuimus ipsi, cum ambitionis nostrae tempora postulabant, et clarissimos uiros esse uidimus et hodie esse uidemus quamplurimos [gratiosos]. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus et bonorum omnium uim ac dolorem excitarunt. Haec doce, haec profer, huc incumbe, Laterensis, decurias Plancium, conscripsisse, sequestrem fuisse, pronuntiasse, diuississe: tum mirabor, te iis armis uti, quae tibi lex dabat, noluisse. Tribulibus enim iudicibus non modo seueritatem illorum, si ista uera sunt, set ne uolunt quidem ferre possemus. Hanc tu rationem cum fugeris, 46 cumque eos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum scientia certissimum, tum dolor grauissimum esse debuerit: quid aput hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris inposueris, cur se potissimum delegeris, cur denique se diuinare malueris, quam eos, qui scirent, iudicare?

XIX. Ego Plancium, Laterensis, et ipsum gratiosum esse dico et habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. Quos tu si sodalis uocas, officiosam amicitiam nomine inquinas

modica) La eum gl. *admodo*, I.e *admodo*, Ma *admodum*, Mc *amodo modica*, Mb, H, ζ , et χ 1 a modo, D *moderata*. — liberalitate) La, Pa, D, T, ζ , et χ 3 *libertate*. — noluerit) La, D, C, et χ 3 *noluerit*. — hoc) C om. — est) ψ *esse*. — ne) χ 1 *nec*, utrum ante *obs.*, an ante *dil.*, non adnotauit ed. Ox.. — conficere) Sic B, E, Pb, et duo Lallemandi; ceteri *reficere*. — necessariis suis) Pa *suis necessariis*. — suis) F (sic) om. — possint) La cum gl. *possunt*. — munus) C *minus*, χ 3 *mirans*. — in sua) Pb et Pc *sua*. — respectent) T *respicerent*. —

enim) χ 1 *cum*. — officii) χ (sic) *officiis*. —

Isto) H *Hoc*. — et fuimus) Mc *etiam fuimus*, La *et sumus*, H *fuimus*. — nostrae) Sic B, E, Lb, S, T, et ζ ; ceteri *nostra*. — uidimus) Ma *uidemus*. — hodie) Ma om. — uidemus) E, Ma, Mb, La, Lb, Le, Pb, Pc, D, O, C, H, S, et χ 1 *uolumus*; Pa *uoluimus*; χ 3 *nolumus*. —

Decuriatio) D eum gl. *de curia in curiam ire*. — tribulium) B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Le, Pa, et Pc *tribulum*; set in La *supers. tribuum*; H *tribuum*. — uim) Lb om. — Haec — haec) C *hoc — hoc*. — huc) χ 1 et 3 *huc*. — pronuntiasse) ψ *prouincias se*. — diuississe) C *diuidisse*, ψ *dimisisse*. — te iis) E *tels*, Lb et Pa *te*, H et *iis*. — uti, quae) E et D *utique*, set in D correctum. — tibi) χ 3 om. — noluisse) D et O *noluisse*, χ 1 *diuississe*. — enim) χ 3 *cum*. — iudicibus) Mc *entibus iudicibus*. — sed ne) χ 3 *seue*. — uultus) La et ψ *uultu*. —

§. 46. tu rationem) E *irationem*, C *urationem*. — fugeris) Pa *fugeres*. — eos) E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Le, Pa, Pc, D, O, C, H, S, T, χ 1, et 3 *hos*, ζ *hoc*. — iudices) ζ *iudicium*. — nolueris) D, C, ζ , χ 1, et 3 *nolueris*. — eum scientia) E et Mc *tum scientia*; Ma, Mb, Le, D, H, et ζ *conscientia*, set in D *super con scriptum tum ut inserendum*; La, C, et ψ *tum sententia*, set in La *super sent. scriptum conscientia*; χ 3 *tu sententia*. — tum) Ma, Mb, La, Le, H, ζ , et χ 1 *tamen*, et sic in D, set punctis subnotatum et *supers. tum*. — dices) χ 1 *duces*. — taciti) La et ψ *tacite*. — hoc) χ 3 *hec*. — hoc sibi) E et Lc *sibi hoc*; de B taetur. — eur) χ 3 *cum*, utrum ante *se*, an ante *denique*, non adn. ed. Ox.. — denique se) Mc *se denique se*. — se diuinare) T *diuinare*, in H se punctis subnotatum, χ 3 *se diuina re*. — iudicare) Pb et Pc *iudicarent*. —

C. XIX. gratiosum) Mb *gratiosimum*, set corr. a m. sec.. — cupidos sui) F (sic) *sui cupidos*. — tu si) Pa *si tu*. —

criminoso; sin, quia gratiosi sint, accusandos putas: noli mirari, te id, quod tua dignitas po-
 47 stularit, repudiandis gratiosorum amicitis non esse adscutum. Iam ut ego doceo, gratiosum
 [esse] in sua tribu Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis sponderit, in operas
 plurimos patris auctoritate et gratia miserit, quod denique omnibus officiis per se, per patrem,
 per maiores suos totam Atinatem praefecturam comprehenderit: sic tu doce, sequestrem fuisse,
 largitum esse, conscripsisse, tribulis decuriauisse. Quod si non potes, noli tollere ex ordine
 nostro liberalitatem, noli maleficium putare esse gratiam, noli observantiam sancire poena.

Itaque haesitantem te in hoc sodaliorum tribuario crimine ad communem ambitus causam
 48 contulisti; in qua desinamus aliquando, si uidetur, nolgari et peruagata declamatione contende-
 re. Sic enim tecum ago. Quam tibi commodumst, unam tribum delige: tu doce, id quod
 debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit; ego, si id facere non potueris, quod,
 ut opinio mea fert, ne incipies quidem, per quem tulerit docebo. Estne haec uera contentio?
 placetne sic agi? Num possum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere? Quid
 taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? Etiam atque etiam insto atque urgeo, insector,
 posco, atque adeo flagito crimen; quancumque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plan-

criminoso) $\chi 3$ uitioso. — sint) Sic B et E; ceteri sunt. — accusandos) Lb *accusatores*. — mirari) La cum gl. *me*. Ma, Lc, H, ϵ , et $\gamma 1$ *me*. — quod tua) Pc *quod tu*. — assecutum) La et Pa *assuetum*, set in La supers. *assecutum*. —

§. 47. Iam) B et E *Nam*. — gratiosum esse) Ma *esse crimosum*, Lc *esse gratiosum*. — in sua tribu) Sic B et E; Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, G, Br., C, H, S, T, $\gamma 1$, et 3 *tribu*, set C habet asteriscum in margine; ϵ *tribui*; O *tribubus*; ceteri *tribulibus*. — benigne) $\gamma 1$ *denique*. — sponderit) D om, set habet in marg. ut ins.; ϵ *spondit*. — in operas — comprehenderit) Pb et Pc om. — plurimos) Ma, Mb, Mc, D, ϵ , et $\gamma 1$ *plurimas*, C *plurimorum*. — patris) Mc *temporis*. — omnibus) Pa *in omnibus*. — Atinatem) Mc *uccinatem*, Pa *latinatem*, C *Atinatem*, $\gamma 1$ *Atinitatem*. — praefecturam) D cum gl. *districtum*, ϵ *profecturam*. — comprehenderit) Ma *reprehenderit*. —

doce, sequestrem) E *doces equestrem*, $\gamma 3$ *doces sequestrem*. — tribules) La, $\chi 3$, et ψ *tribulos*. — decuriauisse) Ma, Lb, et D *decuriasse*. — liberalitatem) Pa, C, T, et $\chi 3$ *libertatem*. — noli) $\gamma 1$ om, utrum ante *mal.*, au ante *obs.*, non adn. ed. Ox.. — sancire) Br. *sarcire*. — poena) La *poenam*, H *paenam*, D *penam*. —

haesitantem) Ma, Mc, La, Lb, Lc, Pa, D, H, ϵ , $\gamma 1$, ψ , et F1 *haesitante*. — sodaliorum) Pc *sodaliorum*. — tribuario) Ma, Mc, La, Lb, Pa *tribuario*, C *tribuariis*, H *tribuario*. — crimine) C *crimen*. — ad communem) Ma *ad eo cum lacuna*. — ambitus) F1 cum gl. *crimen*. — contulisti) La cum gl. *detulisti*, H *detulisti*. — peruagata) Ma *peruulgata*, Pa *pugnata*. — declamatione) $\gamma 1$ *declinatione*. — Sic) $\gamma 1$ *Sin*. — ago) Ma *ego*. —

§. 48. Quam) $\chi 3$ *Quid*. — est) E *sit*, set ab ead. m. supers. *est*, Pb *esse*. — delige: tu doce) Sic interpunxi cum Ma, Mb, et D; ceteri *delige tu: doce*, praeter Mc, qui habet *delige, tum doce*. — diuisore) Ma *diuisore*. — corrupta) Pb et Pc *contenta*. — ego) D et C *ergo*. — potneris) $\chi 3$ *poteris*, Pa *potero*. — ut opinio mea) Pa *opinio in ea*. — quidem, per) Inter haec nu. in D supers. *ego*, ut ins.. — per quem) La cum gl. *Planci*. —

Estne) $\chi 3$ *Ut ne*. — haec uera) χ (*sic*) *uera ista*. — placetne) E *placet si est*. — agi) C *agere*. — Num) Sic B et E; ceteri *Non*. — propius) Ma, D, et C *propius*. — dissimulas) Pb *dissimulans*. — tergiuersaris) La *terga uersaris* cum gl. *tergiuersaris*. — insto) Ma *insto*. — atque) T et $\chi 3$ om. — urgeo) La cum gl. *rogo*, Ma, Lc, et H *rogo*, C et T *urgeor*. — insector) E *insequor*. — inquam) Mc et ψ *unquam*, $\gamma 1$ *in qua*. —

cuius, tu ostendito, si poteris, uitium, ego, qua ratione tulerit, docebo. Nec erit haec alia ratio Plancio ac tibi [Laterensis]: nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorum studio tuleris, explicare, sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersario cuiuscumque tribus rationem posposceris redditorum.

XX. Set cur ego sic ago? quasi non comitiis iam superioribus sit Plancius designatus ac-49 dilis. Quae comitia primum habere coepit consul cum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum ambitus auctor; deinde habere coepit subito praeter opinionem omnium, ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi. Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae tabellae [renuntiatae]: longe plurimum ualuit Plancius; nulla largitionis nec fuit nec esse potuit suspicio. An tandem? una centuria praerogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renuntiatus sit aut iis ipsis comitiis consul, aut certe in illum annum: aedilem tu Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, set uniuersus populus uoluntatem suam declararit? cuius in honore non unius tribus pars, set comitia tota comitiis fuerint praerogatiua? Quo quidem tempore, Late-50

poteris) E, La, et Lb *potueris*. — Nec) $\chi 1$ ne. — haec) C et $\chi 3$ om. — Plancio) Ma om. — ag) Pa *atque*. — tibi, Laterensis) Sic B et E; ceteri *Laterensi*. —

ut) Pc et O om; Ma, Mb, Mc, Uict. a, La, Lb, Lc, Pa, Pb, D, C, S, T, $\chi 1$, et 3 in. — tulisti) D *contulisti*. — si iam) O *sic iam*; La *suam unum*; Lb, Lc, Pa, Pe, D, $\chi 1$, et 3 *suam*; ξ *suas*; Ma, C, et H *sententiam suam*; Mc *suam sententiam*; F1 *sententiam*. — possis) La *utrum possis*. — quorum studio) La *quo studio*, D *studio quorum*, C *studiorum quorum*. — tuleris) $\chi 1$ om. — sic) Pb, Pe, et O *sicque*. — ego hoc) Pa om; Ma, Lc, et H *ego*; La et ψ *ego haec*. — tibi ipsi) Pa *ipsi tibi*, C et T *tibi*. — cuiuscumque) B, E, Pe, et $\chi 3$ *cuiusque*. —

C. XX. §. 49. ego) E et Br. om. — quasi) Pa *qua re*. — primum) Pa *primus*, F1 om. — habere coepit) La *cepit habere*, Lb *hinc cepit*. — cum) Ma, Mb, Lc, D, C, H, ξ , et $\chi 1$ *tum*. — auctoritate) La *cum auctoritate* et sup. *auctoritate scriptum constantia*; Ma, Lc, et H *constantia*; ψ *auctoritate constantia*. — tum) La *cum*, Pb *tamen*. — harum) La *haec*, Pb, Pe, O, et C *earum*. — legum) $\chi 3$ om. — omnium) B om; Ma, Lc, H, et ψ *hominum*, et sic fuit in D, set correctum. — ne) Ma om. — quidem) $\chi 3$ *quidam*. — quispiam largiri) E *largiri quispiam*. — daretur) $\chi 1$ *dedit*. — comparandi) Ma *inperandi*, D *operandi*. —

diribitae) Sic B et E; Pa *describitae*; C, T, et $\chi 3$ *rescriptae*; ceteri *descriptae*. — tabellae) Ego ex coni. addidi. — ualuit) Ma et ξ *uoluit*. — esse potuit) Ma *potuit esse*. —

An) Sic B et E; ceteri *An*. — praerogatiua) La cum gl. *prerogata*; in D litterae in punctis subnotatae; ψ et F1 *praerogata*. — eam) Ma *esse*. — sit aut) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, D, O, G, Br., C, H, ξ , $\chi 1$, ζ , ψ , F1, et 2; ceteri *sit, tu aut*. — iis) Sic B et Mc; D et C om; ceteri *his*. — ipsis) ξ et F1 om. — consul) Sic B, E, Ma, Mb, La, Lc, D, G, C, H, ξ , $\chi 1$, F2, et Br. in margine; in D *tamen aribus* supers.; ceteri *consularibus*. — certe) Pb, Pe, et O *certum*. — annum) F2 om; $\chi 1$ *animum*. — aedilem tu Plancium) Sic B, E, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pe, O, G, Br., C, $\chi 1$, ζ , ψ , et F2; Pb *aedilem tum Plancium*; ceteri *aedilem Plancium*. — factum miraris) B, E, Mb, La, Lb, Pa, D, Br., ξ , $\chi 1$, ζ , et ψ *factum esse miraris*; Lc *esse factum miraris*; Ma *esse miraris factum*. — in quo) Pa *non quo*. — declararit) Lb *deklarauit*. —

non) Pa om. — unius) H *miuus*. — comitia) La *amicitia cum gl. comitia*. — comitiis) Pith. om; non omittit E, quod ex Graeui uerbis uiri docti conlegerunt. — fuerint) B, E, Ma, Mb, La, Lc, Pa, H, S, ξ , et $\chi 1$ *fuerit*; C et ψ *fuerunt*. — praerogatiua) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, H, S, ξ , $\chi 1$, Lall., Urs., et C super lin.; O *prorogata*; ceteri *praerogata*. —

§. 50. Laterensis, si id) Sic B et E; $\chi 3$ *at si id Laterensis*; ceteri *si id Laterensis*. —

rensis, si id facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuae, quod multi nobiles saepe fecerunt, ut, cum minus ualuissent suffragiis quam putassent, postea prolatis comitiis prosternebant se et populo Romano fracto animo atque humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura fuerit multitudo. Numquam enim fere nobilitas, integra praesertim atque innocens, a populo Romano supplex repudiata fuit. Set si tibi grauitas tua et magnitudo animi plaris fuit, sicuti esse debuit, quam aedilitas, noli, cum habeas id, quod malueris, desiderare id, quod minoris putaris. Equidem primum ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secundo ut existimarer; tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos: qui iis denique debet esse iucundus, quorum dignitati populus Romanus testimonium, non beneficium ambitioni dedit.

51 XXI. Quaeis etiam, Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atque optimo uiro, patri tuo respondeas mortuo. Noli ista meditari, atque illud caue potius, ne tua ista querella dolorque nimius ab illis sapientissimis uiris reprehendatur. Uidit enim pater tuus Appium Claudium, nobilissimum hominem, uino patre suo, potentissimo et clarissimo ciui, C. Claudio, aedilem non esse factum, et eundem sine repulsa factum esse consul; nudit hominem sibi maxime coniunctum, egregium uirum, L. Volcatium, uidit M. Pisonem in ista aedilitate offensiuicula accepta summus a populo Romano esse honores adeptos. Auos uero tuus et P. Nasicae tibi aedilicium praedicaret repulsam, quo ciue neminem ego statuo in hac re publica fortioiorem, et C. Mari, qui duabus aedilitatibus repulsus septiens consul est factus, et L. Caesaris, Cn. Octaui, M. Tulli: quos omnis scimus aedilitate praeteritos consules esse

esse putasses tuae) *La tuae esse putasses*, I b et Lc *putasses esse tuae*, $\chi 3$ *putasses tuae*. — multi) *Ma inuiti*. — nobiles) *Mb homines* cum gl. *nobiles*. — ualuissent) $\chi 3$ *maluissent*. — prolatis) *La cum gl. collatis*, Lc et H *collatis*. — et) *Ma, D, et H om*, set D habet in marg. ut *ins.*. — atque humili — quin omnis) *Pa om*. — conuersura) *Pe conuersa*, C *censura*. — fuerit) *Sic B, E, Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, D, O, G, Br, C, H, S, ζ , $\chi 1$, 3, et F1*; in G margini ads. *se adiecto scilicet*; ceteri *se fuerit*. — fere) *Seruarunt B et E*. — innocens) *H nocens*. — repudiata fuit) *E repudiata est*. — Sed — plaris fuit) *D om*, set habet in marg. ut *ins.*. — fuit) *Lb fuerit*. — sicuti) *Sic B et E*; ceteri *sicut*. — noli) *Ma, Lc, D, et ψ nolis*, set in *D s* punetis cinetum. — malueris, desiderare id, quod) *Pb et Pe om*. — primum) *La cum gl. primo*. — existimarer) *D extimarer*, $\chi 1$ *existimer*, ψ *existimaret*. — quod) *C ut*. — primum est) *Pa primum fuit*. — iis) *Pb, Pe, D, et $\chi 1$ is*; *Ma huius*. — debet esse iucundus) *Me iocundus esse debet*; *C debnit esse iucundus*. — dignitati) ψ *dignitatem*. — dedit) *Ma et La dedit*. —

C. XXI. §. 51. etiam) ζ *enim*. — imaginibus) *D in magnibus*. — ista) *Ma, Mb, Mc, La, et Lc illa*. — atque) *F1 atqui*. — caue potius) *Græui mss. in U. L. potius caue*, praeter *F1*, qui cum ceteris consentit. — querela) ζ *querenda*. — reprehendatur) *Mc reprehendantur*. — Claudium) *Mss. Græui in U. L. et $\chi 3$ Clodium*. — uino patre) *Pb et Pe uiuum patre*. — ciui) *Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, D, O, G, Br. a pr. manu, $\chi 1$, et 3*; ceteri *ciue*. — Claudio) *Pe, D, O, G, Br.*, et *mss. Græui Clodio*. — hominem sibi — uidit) $\chi 1$ *om*. — Volcatium) *E uolcacium*, C *Uoltacium*. — in ista) *E et Prisc. p. 614. ista in*; *Pa ista*. — offensiuicula) *C offensiuicula una*. — esse honores) *Ma honores esse*. — adeptos) $\chi 3$ *adepto*. —

P.) $\chi 1$ *pater*. — Nasicae) *La Nasica*. — praedicaret) ζ *praedicare*. — ciue) *D et $\chi 3$ ciuem*. — aedilitatibus repulsus) *Sic E*; ζ *aedilitatis acceptis*; ceteri *aedilitatis acceptis repulsis*. — est factus) *La et Lb factus est*; *C factus*; $\chi 3$ *esse factus*. — Cn. Octauii) *Ma gn. octany*, *C Cn. Optauii*. — M. Tullii) *Mc et M. Tullii*; $\chi 3$ et *Pith. om*. —

factos. Set quid ego aedilicias repulsas conligo? quae saepe eiusmodi habitae sunt, ut iis, qui 52 praeteriti essent, benigne a populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, summa nobilitate et eloquentia, quaestor C. Caelius, clarissimus ac fortissimus adulescens, tribuni plebis P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnis consules factos scimus esse. Quae tibi ultro pater et maiores tui non consolandi tui gratia dicent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris ne a te suscepta uideatur, set ut te ad cursum istum tenendum, quem a prima aetate suscepisti, cohortentur. Nihil est enim, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercule uere quod accidit interpretari nelis, est aliquid etiam de uirtute significatum tua.

XXII. Noli enim existimare, non magnum quandam motum fuisse illius petitionis tuae, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. Denuntiasti homo adulescens, quid de summa rei publicae sentire; fortius tu quidem quam nonnulli defuncti honoribus, set apertius quam uel ambitionis uel aetatis tuae ratio postulabat. Quamobrem in dissentiente populo noli putare 53 nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortasse nunc tuo loco demouere poterunt, prouidentem autem et praecautem numquam certe mouebunt. An te illa argumenta duxerunt? Dubitatis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerisque cum Plotio tulerit Plancius? An una fieri poterunt, si una tribus non tulissent? At

§. 52. repulsas) $\chi 3$ *repulsas esse*. — a populo) Pa a *populo Romano*. — factum) La, Pa, Pb, et $\chi 3$ *factum esse*. — C. Caelius) Sic Le, Pb, ξ , et ψ ; Lb *Q. Cecilius*; ceteri *Q. Caelius*. — tribunus) La et ψ *tribunus*. — P.) Ma, Mb, Me, La, Lb, Pa, Pe, D, O, et Ox. praeter ψ om. — Rutilius) Lb *Rutilius*. — Rufus) Ma, Mb, Me, Le, D, O, et C *Ruffus*. — Fimbria) Me *phimbria*, Lb et Pa *Fimbria*. — Cn. Orestes) Ma et L *gn. horestes*; Mb *Cn. Horestes*; Lb et Gn. *Orestes*; Pa, Pb, et Pe *Gn. Horestes*. — factos scimus) E *scimus factos*. —

pater) $\chi 1$ et 3 *patres*. — maiores) E *maiores*. — tui, non) Ma *non*. — dicent) Sic B, E, Ma, Mb, Me, Lb, Le, Pa, Pe, D, O, G, Br., C, H, $\chi 1$, et 3; ceteri *dicerent*. — quo) Lb et Pa om. — cursum istum) E *istum cursum*. — tenendum) Lc *tendendum*. — cohortentur) Pa *cohorteretur*. — Nihil est — detractum: detractum) Lb et Pa om. — enim) C om. — detractum) B, E, Ma, Mb, Me, La, Le, Pb, Pe, D, O, G, Br., C, H, S, T, $\chi 1$, 3, et ψ om. — mehercule) Sic B, E, Ma, Mb, Me, La, Le, Pa, D, O, $\chi 3$, et ψ ; ceteri *mehercules*. — uero) Pa *uero*. — de uirtute sign. tua) La *de uirtute tua significatum*, D *de tua uirtute significatum*. —

C. XXII. existimare) C *existimari*. — non magnum) Pa *magnum non*. — iurares) Ma *iurare*, C *iurare*. — destitisti) Pe *destiti*. — rei publicae) E, Me, La, Le, Pb, Pe, C, T, et ψ *re p.* — apertius) Lb *aptius*. —

§. 53. populo) Lb om. — noli) ξ *nulli*. — nullos) La *multos* cum gl. *nullos*. — tuus ille) La *ille tuus*. — fortis animus) Me *animus fortis*. — incautum fortasse) C *in cunctum fortasse*, La *fortasse incautum*. — nunc) Mb *tunc*, Pa *arme*. — demouere) La *demouere*. — prouidentem) C om, II *praeuidentem*. — autem) Sic B, E, La, Lb, et $\chi 1$; Lc *etiam*; C om; ceteri *ante*. —

An te) Pb *an*, Pe *anne*, $\chi 1$ *Ante*. — argumenta) Pa *erga*, Pe *argem*. — duxerunt) ξ et $\chi 1$ *dixerunt*. — Dubitatis) Sic B, E, Mb, Me, La, Lb, Pa, Pb, Pe, D, G, Br., C, H, T, ξ , $\chi 1$, et 3; Ma *dubitatos*; ceteri *dubitabis*. — coitio) La *cohortatio* cum gl. *coitio*; Ma, Mb, Le, D, H, et ξ *tortio*, set in D marg. adsc. *al' coicio*; C *contio*, sup. lin. a man. rec. *coecio*; $\chi 1$ *tertio*; $\chi 3$ *concio*. — Plotio) $\chi 3$ *Plancio*. — Plancius — poterunt) Pa om. —

An nua) Ma, Mb, et D *An uero*, La *an iam*; Lb et O *an non*; H *an uere*; C, ξ , et $\chi 1$ *Anima*; $\chi 3$ *An*. — si) La, Le, ξ , et $\chi 1$ *sed*. — una) La *summa* cum gl. *una*. — tulissent) Me et H *tulisset*. — At) Sic Me, Le, S, et ψ ; ceteri *An*. —

nounullas punctis paene totidem. Quippe cum iam facti prope superioribus comitiis declaratique uenissent: quamquam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit. Neque enim umquam maiores nostri sortitionem constituisse aediliciam, nisi uiderent accidere posse, ut competitores 54 pares suffragiis essent. Et a prioribus comitiis Aniensem a Plotio Pedio, Terentinam a Planicio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auulsas, ne in angustum uenirent. Quam conuenit, nondum cognita populi uoluntate hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse; eosdem cum iam essent experti, quid ualerent, restrictos et tenacis fuisse? Etenim uerebantur credo angustias; quasi res in contentionem aut in discrimen aliquod posset uenire. Set tamen tu A. Plotium, uirum ornatissimum, in idem crimen uocando indicas, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus. Nam quod questus es, pluris te testis habere de Uoltinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris, indicas, aut eos testis

nonnullas) T uero nullis, γ3 nonnullis. — punctis) Ma, Lc, D, et H puncti. — paene) γ1 uero, F1 fere. —

iam facti) Pe factis iam; ed. Ox. facti iam; quem ordinem codd. Ox., cum nihil uarietatis enotatum sit, seruasse censendi essent, nisi editorem Ox. in commemoranda uaria uerborum conlocatione neglegentem esse sciremus. — facti) E, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, C, H, ε, γ1, 3, et ψ factis; Ma fractis. — prope) Lb om, ε pro se. — declaratique) Mc et C declaratisque. —

id) γ3 om. — coitionis) E comitiis; Mc coitionis; La cohibitionis cum gl. tortionis; Ma, Mb, Lc, D, H, et ε tortionis, set in D marg. adsc. al' coicionis; C coitionis sup. liu. a man. rec. coecionis; γ1 tortionis. —

sortitionem) Ma, La, Lb, Lc, D, H, et γ1 sortionem; Pa sortitionem; F1 consortionem. — constituisse) Ma et Lc contulissent. — accidere) Mc et Pa accedere. — competitores) Pa competitiones. — essent) Ma om. —

§. 54. ais) Mc aliis, Pa ars. — Aniensem) Lc, γ1, et ψ Amensem, γ3 Anensem. — a Plotio Pedio) Sic B et E; Mb a populo A. Plotio; Ma, Mc, Lb, Lc, D, et ε a. potius plodio; La et O a potius Plodio, set in La super po sc. l, nt esset plotius; ψ a plotius plodio; Pa potius a Plodio; Pb et Pc potius Plodio; γ1 A. Potius Plodio; γ3 et Br. a Plotio Plodio; C a Pocio Plodio; ceteri a Plotio. — Terentinam) Ma terentianam, C Tarantinam. — a) E, Ma, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, O, et H om; in Mb supers. ut ins. — tibi) Lb Lemoniam tibi. — utroque) Pa utro. — eas auulsas) La eas esse auulsas, F1 esse auulsas. — ne) C non. —

conuenit, nondum cognita) Lb nondum conuenit cognita, C cognitam nondum conuenit, D conuenit nondum cognita, Pa conuenit cognita. — tum) Ma tu. — iacturam) Ma, Lc, et D iactura. — suarum) D sua tum, set supers. sup. sua a m. sec. rum ut ins. — quo) La et ψ quos, C qua. — uos) C et H nos. — adiuuaremini) Ma adiuuarem ui; γ1 adiuuarem ni; Mb adiuuaremur; Mc iuuarem; La et ψ iuuare admiremini, set in La sup. extremam uerbi iuuare litteram m positum. — fecisse) ψ infecisse. — iam) Pa om. — quid) La, Lb, et Pa qui. —

quasi res) γ3 om. — contentionem) Lc, Pa, C, et H concionem. — posset uenire) E possent uenire; Lb et Pa posse uenire; La et ψ posse euenire; γ3 om. — Sed) Pe si. — tamen) Mb cum cum gl. tamen; Mc, Lc, ε, et γ1 tum; γ3 om. — tu) Ma et Pb om; Pe tum. — A. Plotium) Sic Mb a prima m. et Uict. a; E a plotium; Ma amplocium; Mb a m. sec. et ceteri an Plotium. — uocando) Sic B et E; La uocandum putas; ceteri uocandum. — indicas) Sic La; ceteri iudicas. — eum te) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, H, T, ε, γ1, et 3; ceteri an dicis eum te. —

quod questus) C conquestus. — plures te testes) La te plures testes, γ3 plures testes. — Uoltinia) Uict. a, Pa, C, et γ3 Uoltinia. — quot) E, Mb, et γ3 quod, set in Mb supers. al. quot. — indicas) B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, D, C, et γ1 iudicas. —

te producere, qui quia nummos acceperint te praeterierint; aut te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse.

XXIII. Illud vero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehensos esse dixisti, ca-55
luit re recenti, nunc in causa refrixit. Neque enim qui illi nummi fuerint, nec quae tribus,
nec qui diuisor, ostendis. Atque is quidem eductus ad consules, qui tum in crimen uocabatur,
se inique a tuis iactatum grauius querebatur. Qui si erat diuisor, praesertim eius, quem tu
habebas reum, cur abs te reus non est factus? cur non eius dampnatione aliquid ad hoc iudici-
um praediuicium comparasti?

Set neque tu haec habes, neque eis confidis. Alia te ratio, alia cogitatio ad spem huius
opprimendi excitauit. Magnae sunt in te opes; late patet gratia; multi amici, multi cupidi tui,
multi fauiores laudis tuae; multi huic inuident; multis etiam pater, optimum uir, nimium retinens
equestris iuris et libertatis nidetur; multi etiam communes inimici reorum omnium, qui
ita semper testimonium de ambitu dicunt, quasi aut moueant animos iudicum [suis testimoniis],
aut gratum populo Romano sit, aut ab eo facilius ob eam causam dignitatem quam uolunt
consequantur. Quibuscum me, iudices, pugnantem more meo pristino non uidebitis; non quo 56
mihi fas sit quicquam defugere, quod salus Planci postulet; set quia neque necessest, me id
persequi uoce, quod uos mente uideatis; et quod ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego te-

te producere) Sic B et E; Pa esse adducendos; ceteri te adducere. — nummos) Pb et Pe numeros.
— acceperint) C acceperunt. — te) $\gamma 3$ om, utrum ante praet., au ante ne, non adnotant ed. Ox. —
praeterierint) Pb praeterierunt. — te ne) Le ne te ne. — ne) La et ψ non, set in La supers. ne. —
gratuita quidem eorum) Pa quidem gratuita. —

C. XXIII. §. 55. nummis) Pa minimis, ς nummo. — Flaminio) D flaminio. — re) Pb e re, ψ te,
Ma, Me, et II om. — recenti) Pa recente. — nunc) Ma non, Lb neque enim nunc. — nunc in c. re-
frixit) Pa om. — in causa) $\gamma 3$ uicium. — Neque) D et C nec. — qui) C om. — nummi) Pa minimi
— fuerint) C fuerunt. — quae) La cum gl. qui. — nec qui) Pb et Pe ne qui. — ostendis) Sic B, E, et
Lb; F1 ostenderas; ceteri ostenderis. —

Atque) $\gamma 3$ At. — is) D his. — eductus) Ma deductus. — tum) Pe tuum. — crimen) D crimine. —
uocabatur) Ma et Me uocabantur. — iactatum) La cum gl. iacturam; Ma, Lc, Pb, Pe, C, ς , et $\gamma 3$ iac-
taturam; Mb iactari; Pa iactatum. — diuisor) C diuisor. — abs te) H ab isto. — non) C in. — eius
dampnatione) La cum gl. eiusdem natione. —

neque tu) $\gamma 3$ utique. — haec habes) Sic B et E; Ma habet hoc; ceteri habes haec. — neque eis)
La, II, et ψ neque tu eis; Pb et Pe nec in eis. — confidis) Pa confidisti. — Alia te) Ed. Ox. Alia re,
notatur quae alia te esse in ς , $\gamma 1$, et 3. Ego nusquam quicquam alium scriptum adnotatum repperi.
— huins) La et Lb eius. — opprimendi) Pa obtinendi. —

sunt in te) La in te sunt. — patet) Me patent, D pater, set corr. — multis) Ma multos. — ni-
mium retinens) La nimium fortis retinens. — multi etiam) La et C multi enim, set in La sup. enim
scriptum etiam. — reorum) B reum; E, Ma, Me, La, Lb, Pa, Pb, Pe, D, O, C, ς , $\gamma 1$, et 3 rerum. — om-
nium) F1 cinium. — animos) Ma om. — iudicum) Sernarunt B, E, et ψ . — suis testimoniis) Pa tes-
timoniis suis, Pb siue testimoniis, Pe siue testimonio. — aut) $\gamma 3$ cur, utrum ante grat., an ante ab,
non adnot. ed. Ox. — aut ab eo) Mb a prim. m. ut ab eo, a sec. aut ab eo; F1 aut eo. —

§. 56. iudices) $\gamma 3$ iudicibus. — pugnantem) C pugnare. — more meo pristino) Sic B et E; Ma et
Lc meo pristino more; ceteri meo more pristino. — quo) S et $\gamma 1$ quod. — defugere) Sic S, ψ , et duo
l.aubb.; ceteri effugere. — quia) ς qua. — neque) Pa om, C neque. — est, me id persequi) Lc est
id consequi. — quod uos) $\gamma 3$ quod ipsi quos uos. — mente) Pa morte. — uideatis) D uidetis. — me-
riti sunt) E et F1 meriti sunt, Mb sunt meriti. — ipsi) F1 om. —

stis ideo paratos, ut eorum reprehensionem uos nostrae prudentiae adsumere, meae modestiae remittere debeatis. Illud unum uos magnopere oro atque obsecro, iudices, cum huius, quem defendo, tum communis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne disseminato disperso sermone 57 moni fortunas innocentium subiciendas putetis. Multi amici accusatoris, nonnulli etiam nostri iniqui, multi communes obtractores atque omnium inuidi multa fixerunt. Nihil est autem tam uolucere quam maledictum; nihil facilius emittitur, [nihil] citius excipitur, latius dissipatur. Neque ego, si fontem maledicti reperietis, ut aut neglegatis ad dissimuletis umquam postulabo. Set si quid sine capite manabit aut [quid] erit eiusmodi, ut non extet auctor; qui audierit aut ita neglegens uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit, aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit: huius illa uox uolgaris, AUDIUI, ne quid reo innocenti noceat oramus.

58 XXIV. Set neno iam ad L. Cassium, familiarem meum, cuius ex oratione ne illum quidem Iuuentium tecum expostulauit, quem ille omni et uirtute et humanitate ornatus adulescentium de plebe aedilem curulem factum esse dixit. In quo, Cassi, si ita tibi respondeam, nescisse id populum Romanum, neque fuisse qui id nobis narraret, praesertim mortuo Longino: non, ut opinor, admirere, cum ego ipse non abhorrens a studio antiquitatis me hic id ex

ut) Pa et $\chi 3$ et. — remittere) La et ψ reiterare, set in La supers. remittere. —

unum) Ma enim. — magnopere) D magno opere. — iudices) D uide. — cum) Mb, Mc, La, Lb, Le, C, $\chi 3$, et F1 tum. — quem) Pa quoniam. — communis) II huius. — ne) Lc nec. — fictis) $\chi 3$ factis. — auditionibus) La et ψ auditoribus. — sermoni) Ma sermone. — innocentium) Ma innocentum. —

§. 57. nonnulli) C non multi. — iniqui) La cum gl. inimici, Ma inimici. — atque) Pc, D, et C ac; Le, O, et H at, Pb hac. — autem) Mb, D, C, ϵ , et F (sic) enim. — tam uolucere) ϵ causa uolucere. — emittitur) La cum gl. enotatur, II enotatur. — citius) Ma certius. — excipitur, latius) Sic E, Mc, La, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, D, O, C, II, S, T, ϵ , $\chi 1$, et 3; de B tacetur; ceteri excipitur, nihil latius. — ego) Mb enim ego, C si ego. — maledicti) C et II om. — ut aut neglegatis) B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, D, O, C, II, T, ϵ , $\chi 1$, et 3 ut neglegatis. — umquam postulabo) Me, Pb, D, O, C, T, et $\chi 3$ numquam postulabo. —

si quid sine) Pa si quis si. — manabit) Pa, C, et ϵ manebit. — aut quid) Sic Ma, Mb, Mc, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, T, ϵ , et $\chi 1$; E et La aut quod; de B tacetur; $\chi 3$ aut qui; ceteri aut si quid. — eiusmodi) Pb et Pc huiusmodi. — ut non) Mc ne non. — aut) La ita cum gl. aut. — ita) Ma, La, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, D, C, II, T, ϵ , $\chi 1$, 3, et ψ illa; Mb et Uiet. a ille. — ut, unde) Le et ψ aut unde. — uolgaris) $\chi 3$ uulgaris indicii. — audiri) Sic B, E, Pa, Pb, Pc, II, S, ψ , Br., Pal. 3, et G in marg.; ceteri auditu. — reo innocenti) E innocenti reo; $\chi 1$ reo nocenti; La, Lb, Pa, Pb, Pc, et $\chi 3$ reo innocenti, set in La sup. re scriptum reo. —

C. XXIV. §. 58. iam) La et Lb om. — L.) Ma lelium. — familiarem) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pc, D, C, T, ϵ , $\chi 1$, 3, et ψ ad familiarem, set in Mb ad punctis subnotatum. — ex) ϵ et. — ne) C om. — Iuuentium) Uiet. a Iuencium; Ma, Mb, La, C, et H Iuuentum; Pb et Pc Iuuentitium; D Iuuentium; $\chi 3$ Iuuentum. — expostulauit) Ma expostulari. — ille) Pb illi. — et uirtute et humanitate) E et humanitate et uirtute. — ornatus) Lb adornatus. —

ita) Ma, Le, D, et $\chi 1$ ista; Me in ista; Mb, Pb, Pc, C, ϵ , et $\chi 3$ illa. — respondeam) Pa irrideam. — nescisse id) H et ψ om; Pa hoc nescisse; Le nescisse. — fuisse) $\chi 1$ fuisset. — fuisse qui id nobis) B id fuisse qui nobis; D id fuisse qui id nobis, set prius id tenui lineola perstrinctum; F1 fuisse qui nobis. — qui) C quid. — nobis) La uobis cum gl. nobis. — narraret) C narret. — Longino) E Longino. — longe. — non, ut) F1 non id. — admirere) ψ admirer; F1 admirabere. — me hic id ex te primum) Pb et

te primum audisse confitear. Et quoniam tua fuit perelegans ac persubtilis oratio, digna equitis Romani uel studio uel pudore; quoniamque sic ab his es auditus, ut magnus honos et ingenio et humanitati tuae tribueretur: respondebo ad ea, quae dixisti, quae pleraque de ipso me fuerunt; in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quaesisti, utrum mihi putarem, equitis Romani filio, faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari. Ego uero quamquam illi omnia malo quam mihi, tamen honorum aditus numquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt. Quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet, haec illi soleo praecipere, quamquam ad praecepta aetas non est grauis, quae ille a Ioue ortus suis praecipit filiis:

Uigilandumst semper; multae insidiae sunt bonis.

Nosti cetera; nonne? [id, quod multi inuideant] quae conspexit grauis et ingeniosus poeta

Pc me hoc id primum; Pa me hic ex te id primum; La me id hic ex te primum; Lc et H me hic ideo ex te primum; C et γ3 me hoc id ex te primum; H me haec id ex te primum. — confitear) E et Pc confitear; ε confiteri. —

tua fuit) D fuit tua. — ac) E et Mc et. — equitis Romani) Pa eo, Mc equitis contra quem agebas romani. — uel pudore) γ3 om. — quoniamque) H quoniam. — es auditus) Ma auditus, C exauditus. — tribueretur) C tribuetur. — respondebo — acciderunt) C om. — respondebo) Ma respondeo. — quae pleraque) La et ψ pluraque, set in La supers. quae pleraque; Pa, Pb, Pc quae pluraque. — de ipso me) Sic B, E, C, H, S, T, et γ3; Pa de ipso fines; ceteri de ipso fine. — fuerunt) T fuerint. — aculei) Mc citulei. — reprehendendo) Ma, Lc, D, et γ3 reprehendo. — tamen) γ3 tam. — non ingr. acc.) La ingrati non fuerunt, set sup. fuerunt scriptum acciderunt. —

§. 59. mihi putarem) C mihi putauerim, F1 putarem mihi. — faciliorem) Pa facilius. — ad adipiscendos) Lb et D adipiscendos, γ1 adipiscendo. — qui esset) B, E, Ma, Mb, La, Lb, Pa, Pb, D, C, H, S, T, et ψ quia esset. — familia) E e familia. — consulari) F1 consulari paterna, Mc consulari paterne. — tamen — quam mihi) Pb et Pc om. — tamen honorum ad. numquam fac.) Sic ego corr.; B tamen numquam illi faciliores honorum aditus; E tamen honorum aditus numquam illi faciliores; ceteri tamen illi honorum aditus numquam faciliores. —

nc) γ3 om. — ille) La cum gl. illi, Lc illi. — demonstrasse) Pa demonstrarem. — putet) Pa patet. — solco) C soli. — ad) C om. — aetas non est grauis) Sic E et C; B aetas non est grauis; Ma, Mb, Lb, Lc, D, G, Br. a prima m., γ1, et Pith. aetas non est gnatus, set in Mb supers. P gnati; La aetas non est ti. cum gl. sup. ti scripta gnatus; Pa aetatis non gnatus; Pb, Pc, O, et Lamb. aetas non est generatus; ε aetas non est a Ioue gnatus; ψ aetas non est gnata; H aetas non est uacuo relicto post haec uerba spatio; G in marg. et ceteri aetas non est gnati. —

quae ille) B, E, Ma, Lb, Lc, Pc, D, H, ε, et γ1 quare ille; La quae quia ille cum gl. quare ille; Mb quae ille, set sup. quae scriptum quare; Mc quae q̄r ille; O quod ille. — a Ioue) Lb ab Ioue, ε om. — praecipit) Ma et ε praecipit. — est) La et ψ esse, set in La supers. est. — bonis. Nosti) Sic Uict. a; E, Ma, Mb, Mc, Lb, D, O, G, Br., C, ε, γ1, et 3 bonis nostris; Pa nostris bonis; Lc bonis uestris; La, Pb, et Pc bonis uestris, set in La sup. uestris scriptum nostris; S bonis; de B tacetur; ceteri bonis. Nostis. — cetera) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., S, ε, γ1, et 3 ceteraque; C et ceteraque. — noume id) Sic B, E, Mc, La, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, S, T, et mss. Graeui; Ma, Mb, Lb, Lc, et H non id; ceteri non te id. — multi) La nosci cum gl. multi. — inuideant) E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, S, T, ε, γ1, et 3 inuideant; de B tacetur; quidam mss. Gr. uident. — quae) C quia. — grauis et) Sic E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, O, G, Br., ε, γ1, 3, et ψ; de B tacetur; D grauis et ille; F1 grauis est; C grauis aeditis et; ceteri grauis ille et. — poeta scri-

[scripsit], non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, set ut nos et nostros liberos 60 ad laborem et ad laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius adsequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius. Magis aedilis fieri non potuisset, set hoc præstaret, quod ei minus inuideretur. Etenim honorum gradus summis hominibus et infimis sunt pares, gloriæ dispares.

XXV. Quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis C. Duilio parem? quis Atilio Calatino, quis Cn. et P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? tamen eosdem sumus honorum gradus quos illi adsecuti. Etenim in uirtute multi sunt ascensus; ut is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præset; honorum populi finis est consulatus; quem magistratum iam octingenti fere consecuti sunt; horum, si diligenter quæres, uix decumnam partem reppereris gloria dignam. Set nemo umquam sic egit, ut tu: Cur iste fit consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius nihilominus quaestor est factus et tribunus plebis 61 consecuti. Profers triumphos T. Didi et C. Mari, et quæris, quid simile in Plancio; quasi

psit, non ut) *Me poeta ut non.* — qui iam) *Pa quia.* — erant) *C erat.* — et ad laudem) *Sic B et E; ceteri et laudem.* — excitaret) *Ma incitaret.* —

§. 60. potuerit) *Me et* $\chi 3$ *poterit.* — Cn.) $\chi 3$ *gnei.* — fuisset filius) *Le filius fuisset.* — hoc) ϵ om. — præstaret) *Sic B, E, Lb, et Uict. a; La et ψ præstare potuisset; ceteri præstare.* — ei minus) *Ma et Le minus ei, Me et minus.* — honorum gradus) *D gradus honorum, C honorum gracuus.* — hominibus) *Lb et $\chi 1$ honoribus.* — infimis) *C in summis.* — dispares) *C disparties.* —

C. XXV. M. Curio) *Sic e coni.; libri M. Curio.* — C. Fabricio) ψ *Q. Fabricio.* — C. Duilio) *Sic e coni.; B Duellio; Uict. a P. Duilio; Pa P. Duellio; D p. duclio; ceteri P. Duellio.* — quis Atilio — Scipionibus) *T om. — Atilio E atillio; Ma, Lb, Pa, Pb, Pc, et C Atilio; $\chi 3$ Atillio.* — Calatino) *Le catilino, D colatino, $\chi 3$ Callacio, C om. — Maximo) C om. — tamen) Seruauerunt B et E. — sumus) *E, Ma, Lb, Br. a man. sec., et ϵ summos; La, D, $\chi 1, 3,$ et ψ summus, set in La supers. summos.* — assecuti) *C assequuti.* —*

Etenim) *Sic B, E, et Lc; C Est; ceteri Est enim.* — in uirtute) *T om. — multi sunt) Sic B et E; La multi; Ma et Eybius om; ceteri multis.* — ascensus) *La, Pa, Pc, et O assensus, set in La supers. ascensus.* — is) *Pa iis, T his.* — gloria maxime) *E maxime gloria.* — excellat) *Pa excellit.* — qui) *Pa quae.* — iam) *Me et Pa om, La post fere conlocat. — consecuti) La secuti.* — quæres) *Sic B, E, et La; Pa quæris; ceteri quæras.* — reppereris) *Sic $\epsilon;$ B, E, Ma, Mb a pr. man., La, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., S, T, $\chi 1, 3, \psi,$ et Pall. reperis; Mb a m. sec. et H reperies; C reperieris; Gr. mss. reperias; Mc requiris.* —

uenio) *Le ne.* — umquam) *Pa antequam.* — fit) *E, Me, $\epsilon,$ et ψ sit.* — potuit) *D petit.* — L.) *La Iulius.* — ciuitatem) *Pb et Pc ciuitate.* — liberauit) *Pa libauit.* — laude multum) *La laude dignum multum.* — Sie igitur — est factus) *Pa om. — quaestor) ϵ consul.* — hæc) *Ma hy, La, Pa, et ψ hoc, Lb hi.* — consecuti) *Lb consecuti sunt.* —

§. 61. Profers) *Ma profer, Lb pretores.* — Didi) *Sic B et E; Uict. a et $\chi 1$ Gracchi; Lb Manlii;* ceteri omittunt partim cum lacuna, ut Ma, Mb, Le, Pa, Pb, Pc, O, G, et Lallem., partim sine lacuna, ut Me, La, D, Br., C, H, S, T, $\epsilon, \chi 3,$ et $\psi.$ — Marii) *Pa Marcii.* —

uero isti, quos commemoras, propterea magistratus ceperint, quod triumpharant, et non, quia commissi sunt iis magistratus, [in quibus] re bene gesta triumpharint. Rogas, quae castra uiderit: qui et miles in Creta hoc imperatore et tribunus in Macedonia [militum] fuerit, et quaestor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quaeris, num disertus? immo, id quod secundumst, ne sibi quidem uideatur; num iuriscôn-62 sultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui, cum professi sunt, satisfacere non possunt, non in iis, qui afuisse ab istis studiis contentur. Uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguae uolubilitas, non ars, non scientia requiri solet. Ut nos in mancipiis parandis quamuis frugi hominem, si pro fabro aut pro tectore emimus, ferre moleste solemus, si eas artis, quas in emendo secuti sumus, forte nesciuerit; sin autem emimus, quem uilicium imponeremus, quem pecori praeficeremus, nihil in eo nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam esse curamus: sic po-

magistratus ceperint) Sic B, E, et duo Lallemandi, nisi quod B et E compendio usi sunt pro uerbo *magistratus* hoc: *magg.*, quo E et alibi usus est; Mb et Uiet. a *magistratus gesserint*; Lc in margine *magistratus adepti sint*; Ma, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, et II *magis* (tum naecum spatium) *quod*; Mc et ψ *magis laude fuerint digni*; Lb *magis non ciues laude fuerint digni*; Urs. *magistratus fuerint digni*; Br., S, ξ , χ , et ζ *magis quod*; C *magisque*; ceteri *magis laude fuerint digni*. —

triumpharant) Sic B, E, Lb, O, G, Br., χ 1, 3, duo Lallemandi, et F1; La *triumpharint*; C *triumpharent*; ceteri *triumpharunt*. — et) Ma *At*, Lc et II *an*. — et non — triumpharent) C om. — quia) χ 1 *qua*. — magistratus) Ma et D *magistratus*. — in quibus) Urs. in *uis*. — re bene) ξ *res bene*. — triumpharint) Sic Urs. in libro suo dicit scribi; Pa *triumpharunt*; Pb *triumpharant*; ceteri *triumpharent*. — uiderit) Pa *uideret*. — qui et miles) Me et C *qui miles*, T *qui nullus*. — imperatore) Lb, T, et ξ *in patre*, C *in parte*, ζ 3 om. — tribunus) Uiet. a *tribuno*. — in Macedonia militum) Lb *militum in Macedonia*. — tantum) Lc *tamen*. — ex re militari) ζ 3 om. — temporis) Pb *temporum*, La et ζ 3 om, set in La supers. — in) χ 1 om. — maluerit) D *uoluerit*, ζ 3 *maluerunt*. —

§. 62. num) La et ψ non, D *unde*. — disertus) E *disertus sit*; de B tacetur; La *desertus* cum gl. *discretus*; Lc *discretus*; Mc, Pb, Pc, et D *desertus*; C et II *disertui*. — secundum) La *falsum* cum gl. *secundum*; Lb *sciendum*. — iuriconsultus) Pa *iuris consulatus*. — quisquam) La et ψ *quispiam*, set in La supers. *quisquam*. — hunc) Mc *huc*, Pb *habet*. — falsum) Mb *factum*, Ma, Lc, D, et H *falso*. —

istiusmodi) C *istius mundi*, et sic in D uidetur fuisse, set correctum; χ 1 *huiusmodi*. — in iis repreh.) Lb *reprehenduntur in his*, ψ *nihil reprehenduntur*. — reprehenduntur — in iis) ζ 3 om. — professi sunt) Sic B, E, La, Lb, Pc, D, O, G, Br., C, et Eybius, in La tamen sup. *sunt scriptum fuerint*; Pb *professi fuerunt*; ceteri *professi fuerint*. — non in iis) Mb *non iis*, La et ψ *nisi in iis*. — qui abfuisse) B et E *qui se abfuisse*. — istis) Sic B, E, Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, H, ζ 3, et ψ ; S et T *istius*; ceteri *his*. — confitentur) Lb et ζ 3 *profitentur*. —

integritas) ζ 3 om. — candidato) D cum gl. *competitore*. — uolubilitas) χ 1 et ζ 3 *nobilitas*. — non ars) ζ 3 om. — frugi) D cum gl. *utilem*. — fabro) Me *facto*. — pro) Pc om. — tectore) Sic B, E, G, Br. a pr. manu, et C; Br. a m. sec., G in margine, et ceteri *tectore*. — emimus) La cum gl. *accepimus*; Ma, Lc, et D in margine *adceperimus*; ψ (*al.*) *accepimus*; ζ 3 *emimus*. — nesciuerit) E *nesciunt*, Pa *nescierit*, Pb *nesciuerunt*, C *nescierint*, F1 *nesciuit*. —

sin) Pb, Pc, et C *si*. — autem) T om. — emimus) La et ζ 3 *e minus*. — uilicium) Sic B, D, et F1; ceteri *uillicum*. — pecori) ζ 3 *pectori*. — frugalitatem) D *fragilitatem*. — curamus) χ 1 *curaremus*. —

pulus Romanus deligit magistratus quasi rei publicae uilicos; in quibus si qua praetereast ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum et innocentia contentus est: quotus enim quisque disertus, quotus quisque iuris peritus est, ut eos numeres, qui uolunt esse? quodsi praeterea nemo dignus, quidnam tot optimis et ornatissimis ciuibus est futurum?

- 63 XXVI. Tubes Plancium de uitis Laterensis dicere; nihil potest, nisi eum nimis in se iracundum [putabis] fuisse. Idem eifers Laterensem laudibus; facile patior, id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat, et id te accussantem tamdiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. Atqui non modo confiteor, summa in Laterense ornamenta esse, set te etiam reprehendo, quod ea non enumeres, alia quaedam inania et leuia conquiras. Praeneste fecisse ludos. Quid? alii quaestores non fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, iustum in socios fuisse. Quis negat? set ita multa Romae geruntur, ut uix ea, quae fiunt in
64 prouinciis, audiantur. Non uereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear adrogare, si de quaestura me dixero. Quamuis enim illa floruerit, tamen eum me postea fuisse in maximis imperiis arbitror, ut non ita mihi multum gloriae sit ex quaesturae laude repetendum; set tamen non uereor, ne quis audeat dicere, uilius in Sicilia quaesturam aut clariorem aut gratiorem fuisse.

deligit) Mc *deliget*, La, Lc, Pa, H, et ψ *delegit*, Pb et Pc *diligit*. — magistratus) Mb et Uict. a *ad magistratus*; Mc *ingratus*; Pa *senatus magistratus*. — si qua) Pe, D, et O *si quae*, χ 3 *si* que. — est ars) Pa *ars est*. — siu) Me, D, C, et χ 3 *si*. — eorum) E *forum*. —

disertus) D *desertus*. — numeres) C *numeros*. — uolunt) Lb et F1 *uolunt*. — praeterea) H *propterea*. — nemo dignus) Sic ego corr.; B et E *nemo est honore dignus*; Me, La, et ψ *honore dignus nemo est*; Lb *honore nemo dignus est*; Pb, Pc, D, O, C, ϵ , χ 1, et ζ *honore dignus*; ceteri *honore dignus nemo*. — quidnam) Mc om, D et C *quid iam*. — tot) C om. — et) D *aut*. — ciuibus) Lb *uiris ciuibus*. — est) La cum gl. *esse*, C *esse*. —

C. XXVI. §. 63. Nihil) Lb, Pa, Pb, et Pc *Nil*. — nisi eum — iracundum) Lambinus in libris nett. sic fere scriptum se reperirisc ait: *nisi nimis eum iracundum, et in nonnullis incarendum putabis fuisse*. — nisi) D om, set habet supers. ut ins.. — eum) Ma, Mc, Lc, D, H, S, χ 1, et ζ *cum*. — nimis) Mc *nihil nimis*, S et χ 1 *mimis*. — in se) Ma om, C *esse*. — putabis fuisse) La *fuisse putabis*, Pal. 2 *putabit fuisse*, S et χ 1 *putabit esse*. — eifers) B *ut fers*. — Laterensem) D et C *Laterense*. — patior, id) La *id patior*. — quod) Pe et χ 3 *quo*. — ad) χ 1 om. — non) Pb et Pc om. — dicere) ϵ *dicerer*. — quod) La *quam cum gl. quod*. — defensor) E *defensori*. — possim) Ma, Pa, Pb, Pe, D, et C *possum*. — Atqui) Ma, Mb, et Lc *Atque*. — te) Mb et ϵ om, set in Mb supers.. — etiam) Pa om, χ 3 *etiam non neque*. — enumeres) Ma, Mb, et Lc *numeres*. — alia) D *aliqua*. —

Praeneste) E *praenestae*, Pa et ϵ *Praenestre*, χ 3 *pernosce*. — fecisse) Ma *fuisse*. — non fecerunt) Sic Lb; ceteri *nonne fecerunt*. — liberalem) La *libertate cum gl. libertatem, ψ libertatem, χ 1 liberalis*. — socios) Mb et ϵ *sociis*. — sed) D *si*. — multa Romae) La *Romae multa*. — ut uix ea — audiantur) Pa om. —

§. 64. Non uereor — dixero) A habet. — mihi aliquid) Ma *aliquid mihi*. — uidear) Mc *uerear*. — adrogare) Sic A, B, et E; ceteri *arrogasse*. — enim) D om, set habet supers.. — floruerit) D, G, Br., et χ 3 *floruit*, set in Br. margini ads. *alii floruerit*. — tamen) χ 3 *causan*. — eum) Ma, Mc, La, Lb, D, χ 3, et ψ *cum*; Pa om. — me postea) Me *postea me*. — maximis imperiis arbitror) Sic B, E, et Lc; Mb, Uict. a, et S *maximis rebus arbitror*; ceteri *maximis arbitror*. — ita mihi multum gloriae sit) Sic B et E; Pa *mihi multum sit ita*; ceteri *ita mihi multum sit*. — dicere) Lc om. — uilius) Me et χ 1 *ilius*. — aut clariorem aut gratiorem) Sic B et E; ceteri *aut gratiorem aut clariorem*. —

Uere mehercule hoc dicam: sic tum existumabam, nihil homines aliut Romae nisi de quaestura mea loqui. Frumentum in summa caritate maximum numerum miseram; negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, mancipibus liberalis, sociis abstinentes, omnibus eram uisus in omni officio diligentissimus; excogitati quidam erant a Siculis honores in me inauditi. Itaque hac spe de-
 cedebam, ut mihi populum Romanum ultro omnia delaturum putarem. At ego cum casu die-
 bus iis itineris facienda causa, decedens e provincia, Puteolos forte uenissem, cum plurimi et
 lautissimum in iis locis solent esse: concidi paene, iudices, cum ex me quidam quaesisset, quo
 die Roma exissem, et num quidnam esset noui. Cui cum respondissem, me a provincia de-
 cedere: etiam mehercule, inquit, ut opinor, ex Africa. XXVII. Huic ego iam stomachans
 fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi quid omnia sciret? Quid? tu nescis,
 inquit, hunc Syracusis quaestorem fuisse? Quid multa? destiti stomachari, et me unum ex
 iis feci, qui ad aquas uenissent. Set ea res, iudices, haut scio an plus mihi profuerit, quam
 si mihi tum essent omnes gratulati. Nam posteaquam sensi populi Romani auris hebetiores,
 oculos acris atque acutos, destiti quid de me audituri essent homines, cogitare; feci, ut postea

mehercule) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, D, O, Br., C, H, T, ξ , χ 1, et 3; ceteri *mehercules*.
 — hoc) Mc *hoc fuisse*, set *fuisse* punctis subnotatum. — sic tum) D et χ 3 *sic cum*, C *si*. — nihil)
 Lc *nil*, C *tunc nihil*. — homines aliud) Pb et Pc *aliud homines*, F1 *homines*. —

Frumentum) La et ψ *frumentum*, set in La supers. *frumenti*. — max. num.) Ma *maximorum*. —
 miseram) ξ *misericordiam*, ψ *miserum*. — negotiatoribus) Lb *negotiationibus*, C om., F1 *mercatoribus*.
 — comis) La *comes* cum gl. *comis*. — mercatoribus) F1 *negotiatoribus*. — mancipibus) Sic E; La, Pa,
 et ψ *municipis*, set in La supers. *municipibus*; de B taceatur; ceteri *municipibus*. — omnibus) Pa *omnibus*,
omnibus. — uisus) E *usus*. — in omni) La, Lb, et Pa *omni in*. — quidam) La et χ 3 *quidem*. — Sic-
 culis) C *Siculo*. — honores in me inauditi) Sic B et E; ceteri *honores inauditi*. —

§. 65. decedebam) Pa et ξ *decēbam*, C *docebam*. — mihi) Mc *nihil*. — ultro) χ 3 *ultra*. — puta-
 rem) χ 3 *putauit*. — causa) La *gratia* cum gl. *causa*. — decedens) ξ *dicens*. — e) Lb, C, et χ 1 *ex*. —
 Puteolos) La cum gl. *Puteolis*, ψ *Puteolis*, Ma *puteolo*. — forte) Mc *fortasse*. — et) C *etiam*. — lau-
 tissimi) La *sanctissimi* cum gl. *lautissimi*, χ 3 *laudacissimi*. — in iis locis solent esse) Sic B et E;
 La *esse solent in iis locis*; Lb *ut solent esse in iis locis*; Lc *solent etiam in iis locis*; ceteri *solent esse*
in iis locis. — me) Pa om. — Roma) Mb et Mc *romam*. — exissem) χ 3 *exisset*. — num quidnam)
 Sic B et E; ceteri *numquid in ea*. — esset) Pa *esse*. —

respondissem) χ 3 *respondisset*. — me a) Sic C, H, S, T, ξ , et χ 3; E, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D,
 O, χ 1, et ψ *me a*; Mc *me a* est; ceteri *me e*. — etiam) Mc *et*. — mehercule) Sic B, E, Ma, Mb, Mc,
 La, Lb, Lc, Pa, D, O, C, T, ξ , et χ 3; ceteri *mehercules*. —

C. XXVII. Huic) Ma *hic*. — iam) H om. — fastidiose) Pa *studiose*, Pa *fastiose*. — immo) ψ *nemo*
(al. imo). — ex) Ma *in ex* — Tum quidam) χ 3 *cum quidem*. — quasi) B om. — qui) C *qui iam*.
 — nescis) ψ *scisne*. — inquit, hunc) C *cum*, ψ *inquit? Nunc*. — Syracusis quaestorem) E *quaestor-*
em syracusis. — Syrac.) χ (sic) *Syracusis*. — quaestorem) χ 3 *quaestore*. —

§. 66. Sed ea res — gratulati) A habet. — ea) Ma om. — plus mihi profuerit) A *pluris mihi fue-*
rit. — mihi tum) Lc *tum mihi*, Pc *mihi tu*. — omnes) La, D, et ψ om. — gratulati) Sic A, B, et E;
 ceteri *congratulati*. — populi R.) Sic Lb; B *populo Romano*; E 'p' R'; ceteri *populum Romanum*. —
 oculos acris atque acutos) Sic ego corr.; B et E *oculos autem esse acris atque acutos*; Ma, Lc, et
 H *oculos acres habere*; χ 3 *oculos acres acutos habere*; ceteri *oculos acres atque acutos habere*. —

destiti) Pb et χ 3 *destitisti*, D et ξ *dedisti*. — quid de me) La *quid me*. — feci — uiderent) H om. —

cotidie praesentem me uiderent; habitauit in oculis; pressi forum; neminem a congressu meo neque ianitor meus neque somnus absterruit. Equid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem umquam otiosum? Nam quas tu commemoras, Cassi, legere te solere orationes, cum otiosus sis, has ego scripsi ludis et feriis, ne omnino umquam essem otiosus. Etenim M. Catonis illut, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum et praeclarum putauit, clarorum uirorum atque magnorum non minus otii, quam negotii rationem extare oportere. Ita si quam habeo laudem, quae quanta sit nescio, parta Romaest, quesita in foro; meaque priuata consilia publici quoque casus comprobauerunt, ut etiam summa res publica mihi domi fuerit gerenda et urbs in urbe seruanda.

67 Eadem igitur, Cassi, uia munita Laterensis, idem uirtutis cursus ad gloriam; hoc facilius fortasse, quod ego huc a me ortus et per me nixus ascendi; istius egregia uirtus adiuuabitur commendatione maiorum. Set ut redeam ad Plancium, numquam ex urbe is affuit nisi sorte, lege, necessitate; non ualuit rebus isdem, quibus fortasse nonnulli; at ualuit adsiduitate, ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate; fuit in oculis; petiuit ea usus ratione uitae, qua minima inuidia noui homines plurimum eisdem honores consecuti.

praesentem me) Sic E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pb, D, et O; de B tacetur; ceteri *me praesentem*. — forum) Sic S et T; ceteri *orum*. — a congressu) E *a congressum*. — ianitor meus) C *ianiter meum*. — somnus) D, C, et $\gamma 3$ *sonus*. — absterruit) Ma et L *abstruit*; Uict. a *abstrusit*; L *absterruit* cum gl. *absternuit*; ϵ *absternit*. —

Equid) Sic B, Ia, Lb, Lc, H, S, T, ϵ , $\chi 1$, 3, et ψ ; ceteri *Et quid*. — cui) C cum. — fuerit) Me *fuit*. — ne otium) Ma, Mb, Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, D, O, C, H, ϵ , $\chi 1$, 3, et ψ *negotium*. — quidem umquam) Pb *nunquam*, Pe *unquam*, Ma *numquam quidem*, Mb, Mc, D, et C *quidem nunquam*. — otiosum) D *occisum* superscripto o. —

otiosus) ψ *occisus*. — ludis et feriis) Mc, Pb, et ψ *rudis et feriis*; Ma, La, Lb, Pa, Pe, D, O, C, ϵ , $\chi 1$, et 3 *rudis et ferus*. — otiosus) D *occisus*, ψ *occisus*. — suarum) Ma, Lc, et H om. — putauit) ϵ *putauit*. — clarorum) D *clariorum*. — uirorum) E *hominum*. — uirorum atque magn.) Pb et T *atque magnorum uirorum*. — atque) T *at*. — quau negotii) Pb, Pe, et O om. — rationem extare) Me *extare rationem*, Pa *extare*, C *ratione extare*. —

Ita) E *Itaque*, $\chi 3$ *Iam*. — foro) La et Me *foro est*. — meaque) $\chi 3$ *mea*. — quoque) H *que*. — ut etiam) Mb *etiam ut*. — res publica) Mb *res p.*; Lb, Pa, Br., D, C, et F1 *rei p.*; Ma et G *r. p.*. —

§. 67. Eadem — ascendi) A habet. — munita Laterensi) La *Laterensis inuincta cum gl. munita*. — Laterensi) E, Me, Lc, C, H, ϵ , $\chi 3$ et ψ *Laterensis*; T *Laterensis*. — uirtutis) E *uirtuti*. — hoc) La *hec cum gl. hoc*. — hoc fac.) Pa *facilior hoc*. — per me nixus) Pb, Pe, et O *pernixus*. — nixus) Br. *nissus*, $\chi 3$ *iussus*. — istius) Lb *illius*, $\gamma 3$ *iustus*. — adiuuabitur) $\gamma 3$ *adiuuabitur*. — ex urbe is affuit) Sic B (falso Orellius *is ex urbe affuit* scribere dicit); ceteri *ex urbe affuit*, nisi quod La *pro ex* habet *ab cum gl. ex* et D *affuit* scribit. — sorte) Sic B, E, Me, La, Lb, Pb, Pe, O, et G; idem pro uarietate supers. in F1; ceteri *forte*. — lege) F1 *legis cum gl. lege*. — necessitate) La et ψ *necessitatis*, Lc *necessitudine*, set in marg. ab ead. m. *necessitate scriptum*. —

isidem) La et C *his*, D et $\gamma 3$ *hiis*. — ualuit assiduitate — amicis, ualuit) Lc *ualuit seruandis amicis, at ualuit assiduitate, ualuit*. — ualuit (ante obs.) Sic B et E; Pb *ac ualuit*, Pe *et ualuit*; ceteri *at ualuit*, nam H, qui *at om*, errore tantum ante sequens *ualuit* posuit. — obseruandis) Sic e con.; B et E *adseruandis*; ceteri *seruandis*. — ualuit) H *at ualuit*, $\chi 1$ *ualuit in*. — in) $\gamma 3$ *mih.* — oculis; petiuit) B *oculis. fuit. petiuit*. — ca) Seruarunt B, E, et S. — usus) Sic ego *corr.*; libri *est usus*, nisi quod T *est usus*. — ratione uitae, qua) Sic B et E; T *Rome qua*; ceteri *ratione, qua*. — plurimi) D *plurimum*, C *plurimos*. — eosdem h. consecuti) Sic Lb, Pa, Pb, Pe, et O; B et E *sunt eosdem h. consecuti*; Ma *eosdem h. sunt consequuti*; C *eosdem h. consecutos*; ceteri *eosdem h. consecuti sunt*. —

XXVIII. Nam quod ais, Cassi, non plus me Plancio debere, quam bonis omnibus; quod 68
 iis aequae mea salus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor. Set etiam ii, quibus ego
 debui, boni viri et ciues, comitiis aediliciis aliquid se meo nomine debere Plancio dicebant.
 Uerum fac me multis debere, et in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet, an ceteris,
 cum cuiusque dies uenerit, huic nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere?
 quamquam dissimilis est pecuniae debitio et gratiae. Nam qui pecuniam dissoluit, statim non
 habet id, quod reddidit, qui autem debet, aes retinet alienum; gratiam autem et qui refert
 habet, et qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. Neque ego nunc Plancio desinam debere,
 si hoc soluero; nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiae non accidisset. Quae- 69
 ris a me, Cassi, quid pro fratre meo, qui mihi carissimus, quid pro meis liberis, quibus
 nihil potest esse incandius, amplius quam quod pro Plancio facio facere possim; nec nides,
 istorum ipsorum caritate ad huius salutem defendendam maxime stimulari me atque excitari.
 Nam neque illis huius salute, a quo meam sciunt esse defensam, quicquam est optatius, et

C. XXVIII. §. 68. omnibus) D et C hominibus. — quod — omnibus) ε et χ1 om. — iis) Pb et
 Pc is. — aequae) Lb om. — mea salus cara) Lc cara salus mea. — salus cara) Ma cara salus. — cara
 fuerit) Mb om, set a m. sec. supers. — fuerit) Lb om. — bonis omnibus fateor) Mc bonis omnibus
 fateor bonis; D omnibus bonis fateor; La et γ3 hominibus omnibus fateor. — etiam) C om. — ii) Sic
 Mb, Mc, et aliquot Pall.; ceteri hi. — comitiis aediliciis) Sic E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc,
 D, et O; de B tacetur; ceteri aediliciis comitiis. — aliquid) Pb ad. — se meo) Mss. in Gr. Uarr.
 Lectt. meo se habere dicuntur; eodem modo in Ox. scriptum extare, ex silentio ed. Ox., qui meo se
 edidit, concludi possent. — debere Plancio) E plancio debere. —

multis) D de multis. — et) La ut. — conturbare) La cum gl. *contribuere*, H *contribuere*, idemque
 in marg. Mb scriptum; ε *turbare*. — oportet) Pa oporteret, γ3 om. — ceteris) χ1 caeteri. — cum cuius-
 que) Ma cuiusque, Mc cuiuscunque. — uenerit) Ma uenerit, La et ψ uenerit satisfacere. — huic)
 Sic ego corr.; libri hoc. — nomen) Mc nomen si licet debitoris; La, ψ, et F2 nomen debitoris; D no-
 men debitō; Pb, H, et γ3 nomine. — quod urget) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, C, H, T, χ1, 3,
 ψ, et F2 quo urget. — nunc) Lb om. — cum petitur) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, χ1, 3,
 ψ, F1, et 2 competitor; Pith. *competitor*. —

Quamquam — gratiae) A habet; Nonius p. 203, 24. Merc. *Nam alia est debitio pecuniae, alia gratiae.* —
 pecuniae) A fortunae. — debitio) Pb debitaes. — habet) ε haberet. — id) Ma om. — debet) Me om. — aes)
 Sic B, Ma, Lc, D, C, H, S, χ1, ψ, Urs., optima A. Gelli exemplaria I, 4., et Mb et La a m. secunda; γ3 om;
 ceteri is. — gratiam autem — habet, refert) A habet. — gratiam autem) La gratiam habet autem. — et qui
 habet, in) A om. — ego) γ5 enim. — debere) Pb et Pc habere. — ei) Mb, 5, et F1 om, set in Mb sup-
 pers.; Ma, Lc, H, et ψ et ei; γ3 et. — molestiae) Mc molesti, Ma, C, χ1, et F1 moleste. —

§. 69. mihi est) Lb est mihi. — nihil potest esse inc.) B, E, Ma, Mb, Me, et D nihil mihi potest esse
 inc.; in La super esse scriptum mihi; Lc, Pb, Pc, G, Br., S, 5, χ1, 3, et ψ nihil potest mihi esse inc.;
 Pa mihi nihil potest esse inc.; T nihil potest mihi inc. — quam quod pro) Sic B, E, et Lc; ceteri quam
 pro. — facio) Mc et χ1 om. — possim) La cum gl. *possem*, ψ *possem*, Mc et Pb *possum*, γ3 om. — isto-
 rum ipsorum) D ipsorum istorum. — caritate) C caritatem, ψ *temporum caritas*. — defendendam) Pa de-
 fendendam, γ3 defendam. — me atque) Lc et H meque, C neque, atque. —

illis) ε illius. — salute) D salutem. — sciunt) Mb cum gl. *sciam*. — defensam) C offensam. — quic-
 quam) D quicquid. — est) γ3 esse. —

ego ipse numquam illos aspicio, quin, quom per hunc me iis conseruatum esse meminerim, hu-
ius meritum in me recorder. Opimium dampnatum esse commemoras, seruatorem ipsam rei
publicae; Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis
meas pro Plancio preces, quod neque Opimius suo nomine liberatus sit neque Q. Metelli Calidius.

XXIX. De Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum Pium consullem praetor-
is comitiis, petente Q. Calidio, populo Romano supplicasse, cum quidem non dubitaret et con-
70 sul et homo nobilissimus patronum illum et suum et familiae suae nobilissimae dicere. Quo
loco quaero ex te, num id in iudicio Calidi putes, quod ego in Planci facio, aut Metellum
Pium, si Romae esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum. Nam Opimi
quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli! Uolnus illud rei publicae, dede-
quens huius imperi, turpitude populi Romani, non iudicium putandumst. Quam enim illi iu-
dices, si iudices et non parricidae patriae nominaudi sunt, grauiorem potuerunt rei publicae
infligere securim, quam cum illum e ciuitate eiecerunt, qui praetor finitum, consul domestico
71 bello rem publicam liberaret? At enim nimis ego magnum beneficium Planci facio, et, ut ais,
id uerbis exaggero; quasi uero me tuo arbitratu, et non meo gratum esse oporteat. Quod

ipse) La *ipso* cum gl. *ipse*. — illos asp.) Pa *aspicio illos*. — quin, cum per) Sic B et E; Pb *quis per*,
Pe *quid per*, et *quin*, ceteri *quin per*. — iis) Sic B et Mc; D et Br. *hiiis*; ceteri *his*. — conseruatum)
Ma *seruatum*, La *conseruandum* cum gl. *conseruatum*. — esse) Ma om, non E, qui adgnoscit. — huius)
Sic B, E, Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, D, O, G, Br., C, H, S, et χ , 3, et ψ ; Uict. a et *huius*; ceteri *huius-
que*. — meritum) Sic B, E, Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, Uict. a, D, O, G, Br., S, T, et χ , et 3; ceteri
meriti. — recorder) C *recordare*, χ 3 *recordor*. —

Opimium) Pa *Optimum*, χ 3 *Opinium*. — esse comm.) Pa *commemorare esse*. — seruatorem) La *salua-
torem* cum gl. *seruatorem*. — ipsum) La, Mc, D, ψ , et Br. in marg. *ipsius*. — rei publicae) Lc om. —
Calidium) Ma, Mc, Lb, Pb, Pe, et O *Callidium*, et sic constanter; Lc *Calidum*, postea modo *Calidium*
modo *Callidium* scribens; χ 1 *Callidum*. — Q. Metellus) Ma *M. metellus*, C *Q. Metello*. — in ciuitatem)
La, Pa, Pb, Pe, C, χ 3, et ψ in *ciuitate*. — quod) Pa *quodsi*. — neque Opimius) Sic B, E, et C; Pa *nec
Optimus*; D et χ 3 *nec Opimius*; ceteri *nec Opimius*. — nomine) χ 3 om. — liberatus) Pa *libatus*. — sit)
D *fuit*. — neque Q. Metelli) Sic B; E *neque metelli*; Ma *nec M. metelli*; ceteri *nec Q. Metelli*. —

C. XXIX. tibi tantum) Me et Pb *tantum tibi*, Pe *tamen tibi*, O *tibi tamen*, C et χ 3 *tibi non*. — ipse)
Mb om, set supers. ut ins. — uidi) Ma et Mb *iudices uidi*, ψ *Iud.*. — Q.) Mb *m.*. — Pium) Mc *ipsum*.
— consullem) F1 om. — petente Q.) E *petenteque*. — populo R.) La *romano populo*, C *populum R.*. —
dubitaret) Pb et Pe *dubitarem*. — illum et) Sic e coni.; E *esse illum*; ceteri *illum esse*. — suae) B et
E om. — dicere) Pe *deesse*. —

§. 70. num) Pb, Pe, et χ 3 *non*, D *unde*, set in marg. *alii num*. — id) Lb ante *putes* conlocat. — quod)
Pa *quo*. — Plancii) B, La, D, C, ψ , et F1 *Plancio*, set in La supers. *Plancii*; χ 3 *Plancium*. — fuisse)
et χ 1 om. — hominum) La *omnium* cum gl. *hominum*. — posset) D *potuisset*. — populi R.) Pa om. —
est) C om. —

illi) E om, set ab eadem in. supers. ut ins. — et) Ma et H om. — patriae) χ 3 om. — potuerunt)
Lb *potuerint*. — infligere) D et C *infringere*. — securim) Pa *securius*. — quam) Ma, Mb, Lc, D, H, et
et χ 1 om. — illum) C om. — eiecerunt) Pa *necarunt*. — qui — liberat) T om. — liberat) Ma om. —

§. 71. ego) Lc om. — magnum ben.) Pb et Pc *beneficium magnum*. — Planci) Sic e coni. Lamb.;
libri *Plancio*. — facio) Seruarunt B, E, C, H, S, et T; Mc *iacto s. me debere*; eadem uerba O in margine
habet; pariter Gruterus miss. quosdam ad oram, quosdam in contextu habere monet: *iacto scilicet me
debere*. — id) D *de*, Pa *his*, F1 om. — exaggero) C *exaggero*, et *aggero*. —

istius tantum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? immo uero, quia iugulari passus non est. Quo quidem tu loco, Cassi, etiam purgasti inimicos meos, meaque uitae nullas ab illis insidias fuisse dixisti. Posuit hoc idem Laterensis. Quamobrem de isto paulo post plura dicam; de te tantum requiro, utrum putes odium in me medioere inimicorum fuisse: quod fuit ullorum unquam barbarorum tam immane ac tam crudele in hostem? an fuisse in iis aliquem aut faniae metum aut poenae, quorum uidisti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi forte existimas, eos idcirco uitae meae pepercisse, quod de reditu meo nihil timerent. Et quemquam putas fuisse tam excordem, qui uiuis his, stante urbe et curia rediturum me, si uiuerem, non putaret? Quamobrem non debes is homo et is cuius praedicare, uitam meam, quae fidelitate amicorum conseruata sit, inimicorum modestia non esse adpetitam.

XXX. Respondebo tibi nunc, Laterensis, minus fortasse uehementer, quam abs te sum⁷² prouocatus, set profecto nec considerate minus nec minus amice. Nam primum illud fuit asperius, me quae de Plancio dicerem mentiri et temporis causa fingere. Scilicet homo sapiens excogitauit, quamobrem uiderer maximis benefici uinculis obstrictus, cum liber essem et solutus. Quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multae, parum iustae necessitudines erant

te non) Me non te. — iugulauit) C et T uigilauit. — immo) D uno, set marg. ads. alii ino uero. — iugulari) C uigulari. —

tu) $\gamma 3$ in. — meaque) La cum gl. neque, Lc et C neque, Lb et ψ meque. — nullas) La cum gl. ulla, Lb nonnullas, Lc ulla. — ab illis) Lc ab istis, Pa om. — Posuit) La Potuit cum gl. posuit. — de isto paulo post) E paulo post de isto. — plura) Ma, Lc, D, et II om. — te) Pa re. — tantum) Lc tamen. — utrum) Ma Utrum. — putes) Pb putas. — odium in me) La in me odium. —

in me medioere — ullorum) Pb, Pc, et O om. — ullorum nunquam) Sic B, E, Pb, Pc, et duo Lallemandi, nisi quod Pb et Pc ullorum omitunt; ceteri ullorum (Ma illorum) tantum? requiro, utrum putes odium unquam, nisi quod in C, T, $\gamma 2$, $\gamma 3$, Pal. 2, 6, S. Victoris, et Grut. oenlorum aberratione omisa sunt haec uerba: odium in me medioere inimicorum fuisse. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes. Gruterus quidem ultima utrum putes non rettulit inter uerba, quae mouit in suis mss. omisa esse, set id sine dubio errore factumst. Patet enim librarium quandam a uerbis superioribus utrum putes ad repetita illa aberrasse. Gruteri notam male Graecius et Garatonius interpretati sunt. —

ac) Ma aut. — tam) $\gamma 3$ atque. — fuisse) Me om. — iis) C his. — toto illo) Ma, Lc, II, et ψ toto fere. — forte) Sernarunt B et E. — existimas) Ma estimas, — meae) D me. — pepercisse, quod) Me pepercisse etiam quidem sed magnifice de se ipso quod. — nihil timerent) Sic B et E; ceteri non timerent. — Et quemquam) Ma, Mb, et Lc Et quem, T Et quamquam. — excordem) D cum gl. insanum. — his) C om. — urbe et curia) Ma et Lc curia et urbe, Pb, Pe, O, et C urbe curia. — rediturum) D, C, et ψ redditurum. —

debes) Me, Pb, Pc, S, T, $\gamma 3$, et ψ debet. — is — is) Me his — his, D hiis — hiis. — et) Pa om. — amicorum) Pa amicos. — conseruata) Ma, Pb, et Pc seruata, Lc obseruata. — modestia) B, E, Ma, Mb, Me, La, ψ , Br., et Gr. mss. molestia; Pa om; $\gamma 1$ molestiam; ξ modestiam. — non esse) Pa om. —

C. XXX. §. 72. Respondebo) Ia, Pa, et ψ Respondeo. — nunc, Later.) Mb Laterensis nunc. — minus) Me om. — prouocatus) Ma ueocatus. — nec cons.) Lb non considerate. — nec minus) Ma et D om, La neque minus. — illud fuit) E fuit illud. — me, quae) Pa n-quaе, D meque. — dicerem) La om, ψ dicere. — uiderem) C et $\gamma 3$ uiderem, Pa iudices. — beneficii) Lb et $\gamma 3$ beneficiis. — uinculis) Sic E; de B taeatur; ceteri uinculis. — obstrictus) Pb et Pc abstrictus. — solutus) F1 absolutus. — parum multae) Pb, Pc, et $\gamma 3$ om. — erant) C essent. —

familiaritatis, uicininitatis, patris amicitiae? quae si non essent, uererer credo, ne turpiter facerem, si hoc splendore et hac dignitate hominem defenderem. Fingenda fuit mihi uidelicet causa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. At id etiam gregarii milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam et se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit, protectum in acie ex hostium manibus eripi (nam id accidere nisi forti uiro et pugnanti comminus non potest,) set onus benefici reformidant, quod permagnumst, 73 alieno debere idem quod parenti. Ego, cum ceteri uera beneficia, etiam minora dissimulent, ne obligati esse uideantur, eo me beneficio obstructum esse ementior, cui ne referri quidem gratia posse uideatur? An hoc tu, Laterensis, ignoras? qui cum mihi esses amicissimus, cum uel periculum uitae tuae mecum sociare noluisse, cum me in illo tristi et acerbulo luctu atque discessu non lacrimis solum tuis, set animo, corpore, copiis persecutus esses, cum meos liberos et uxorem me absentem tuis opibus auxilioque defendisses, scilicet mecum semper egisti, te mihi remittere atque concedere, ut omne studium meum in Cu. Planci honore consumerem, quod 74 eius in me meritum tibi [etiam] ipsi gratum esse dicebas. Nihil autem me noui, nihil temporis causa dicere, nome etiam illa testis est oratio, quaest a me prima habita in senatu? in qua cum perpaucis nominatim egissem gratias, quod omnes enumerari nullo modo possent, scelus autem esset quemquam praeteriri, stauissemque eos solum nominare, qui causae no-

uicininitatis) C in ciuitatis. — patris) Lb patriae. — patris — uererer) T om. — uererer credo) „Duodecim uerba desunt hic in Banarico, in quibus uererer est.“ Garatoni. — uererer) Sic E, Pb, O, C, H, S, et ψ; ceteri uereror. — credo) χ1 om. — hoc — dignitate) C om. — fuit mihi) E, Ma, Me, et Le mihi fuit. — uidelicet) Sic B, E, C, H, S, T, ε, et γ3; ceteri iudices. — mihi debere oporteret) La mihi oportere deberet, Lc debere mihi oporteret, Pb et Pc mihi debere oportebat. —

At id — fateantur) A habet. — id etiam) La et Lb etiam id. — gregarii) ψ egregii. — inuiti) Le inuite. — ciuicam) E ciuicam, C cui eam, γ3 cuneam. — ab aliquo seru.) Ma et Lc seruatos ab aliquo. — fateantur) C fateamur. — quo) C quod. — sit, protectum) Pb et Pc om, D sit proiectum. — in acie) Lc in aciem. — ex hostium manibus) Sic B et E; La manibus hostium; ceteri hostium manibus. — eripi) γ3 arripi. — id) Mb om, set ab ead. m. supers. — nisi forti uiro) Ma nisi fortuito, D mforti, C nisi forti. — pugnanti) ε oppugnanti, χ1 compugnanti. — cominus) Me, C, et ψ quo minus, D eo minus. — est) Ma om. — idem) γ3 id. —

§. 73. uera) Ma, D, et χ1 om, H uiri. — etiam) Me, C, et H et. — obstructum) C instructum. — ementior) Sic B, E, Mb, Me, La, Pb, Pc, O, G, Br., ε, χ1, 3, et Γ1; Ma, Lb, D, et H mentior; Pa mentio; C amentior; ceteri ementiar. — cui) C cuius. — ne) ψ me. — rferri) ε rferri. — posse) Pa om. — uideatur) χ1 uideant. — ignoras) C om. — uitae tuae) Me in te tuum. — et) La ac cum gl. et. — corpore) Mb et corpore, γ3 corde. — esses) Pc copius. — absentem) Ma absentem. — opibus) D operibus. —

te mihi) E tu mihi. — studium meum) E meum studium, χ1 studium. — honore) Sic B, E, Me, La, Lb, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, H, γ3, et ψ; ceteri honorem. — in me meritum) C immeritum. — etiam ipsi gratum) Sic B, E, Pa, C, H, S, T, et ψ; Pb, Pc, et D gratum etiam; ceteri etiam gratum. — esse) Ma fore, C etiam esse. — dicebas) Pb dicebam. —

§. 74. nihil temporis) La, H, et ψ uel temporis, γ3 temporis. — nome) Pb in me. — etiam illa) Ma illa etiam, Pa om. — illa testis est) E est illa testis. — testis) ε tristis. — perpaucis) Me et C pro paucis. — egissem) Ma, Le, H, et ψ egissemus, C egisse. — omnes) Pb et Pc om, C eas. — enumerari) Pa et ε enumerare. — scelus autem esset) Pa scelus esse solet autem. — esset) Ma esse. — praeteriri) C et γ3 praeteriti. — solum) Lb non solum, H om. — nominare) Ma, Mb, Lc, et ψ nominari, set in Mb super i positum e. — causae nostrae) E nostrae causae, C esse nostros. —

strae duces et quasi signiferi fuissent: in iis Plancio gratias egi. Recitetur oratio, quae propter rei magnitudinem dicta de scriptost; in qua ego homo astutus ei me dedebam, cui nihil magnopere deberem, et huius tanti officii seruitutem adstringebam testimonio sempiterno. Nolo cetera, quae a me mandata sunt litteris, recitare; praetermitto, ne aut proferre uidear ad tempus aut eo genere uti litterarum, quod meis studiis aptius quam consuetudini iudiciorum esse uideatur.

XXXI. Atque etiam clamitas, Laterensis: Quousque ista dicis! nihil in Cispio profecisti; obsoletae iam sunt preces tuae. De Cispio mihi igitur obicies, quem ego de me bene meritum quia te teste cognoram, te eodem auctore defendi? et ei dices Quousque, quem negas quod pro Cispio contenderim impetrare potuisse? Nam istius uerbi Quousque haec poterat esse inuidia: datus est tibi ille; condonatus ille; non facis finem: ferre non possumus: ei quidem, qui pro uno laborarit et ipsum id non obtinuerit, dici Quousque, inridens magis est quam reprehendens; nisi forte ego unus ita me gessi in iudiciis,

in iis) Sic ego corr.; libri in his. —

Recitetur) Sic B, E, Ma, et Uict. a; Pb recitetur quae; ceteri reciteturque. — propter) Ma preter. — rei) Sic B et E; ceteri eius. — dicta) C et ψ dictu. — de scripto) Ma et Mb descripto; E, Mc, La, Lb, Pb, Pe, O, C, ψ , et F2 descripta; Pa scripta. — ego) Pa om. — astutus) La astrictus cum gl. astutus. — me dedebam) Sic E, Le, Pb, et γ 3; B me debam; Ma, Mb, Mc, La, Lb, Pa, Pc, D, O, C, S, T, ϵ , γ 1, ψ , et Grutt. me debeam; Uict. a me dedam; H me debebam, et sic F1, set alterum b puncto subnotatum; Urs. me debere dicam. — cui) Pa cui. — nihil) Le nil. — magnopere) D magno opere. — et) Pb et Pe eius, O et eius. — tanti officii) E officii tanti. — adstringebam) Sic B, E, C, H, S, T; Ma abstringam; Mc constringam; ceteri astringam. —

Nolo — recitare) A habet. — quae) Lc quaeque. — mandata sunt litteris) Ma litteris dicta sunt; Le, D, et H dicta sunt litteris. — praetermitto, ne) S praetermitto illa ne. — uidear) E om. — ad tempus) Lambinus nonnullos codd. uett. ad omittere dicit. — eo) Ma om, C ego. — genere) Mc genere forte phisico. — uti litt.) Ma litterarum uti. — aptius) C apertius. — quam) Pa om. —

C. XXXI. §. 75. clamitas) E, ϵ , et γ 3 calamitas, set in E a ante l puncto subnotatum. — dicis) E iudices. — in Cispio) Ma, Lb, et Lc in scipio; Mb, La, Pb, Pc, D, et O in Sciprio; C, H, S, T, γ 1, $\bar{3}$, et ψ Sciprio; Mc in cypro; Pa in Scipro; F1 de Sciprio. — profecisti) La proficisci cum gl. profecisti. — obsoletae) Sic B; ceteri absolutae. — iam sunt) E sunt iam. —

Cispio) Ma, Lb, et D scipio; Mb, La, Lc, Pb, Pe, O, C, H, T, et ψ Sciprio; Mc cyprio; Pa Sipro. — mihi igitur — pro Cispio) Mc om. — mihi igitur) Sic B et E; Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pb, Pc, D, O, Br., F1, et 2 mihi uidetur; G mihi ir; ceteri mihi ne tu. — quia) E qua. — teste) Pb, Pe, D, et O testem. — cognoram) Sic B; ceteri cognoueram. — dices) Ma dicas. — Quousque) Ma om. — quem negas — Quousque) Pa et D om, set in D margini ads. ut ins. — quem) La me cum gl. quem, F2 quid. — Cispio) Ma et Lb scipio; Mb, La, Pb, Pe, O, C, H, T, ϵ , γ 1, $\bar{3}$, et ψ Sciprio; Lc scipio; D cirpus; F2 Cyprio. — contenderim) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pb, D, G, Br., ϵ , γ 1, $\bar{3}$, ψ , F1, 2, et unus Lallemandi; ceteri contenderit. — potuisse) E et D potuissem. —

Nam — finem) A habet. — Quousque) C om. — haec poterat) A poterat haec, Pa poterat. — est tibi ille) B est ille tibi; Pa est ille; D est tribulle. — condonatus ille) A om; Ma condemnatus ille; La et ψ condemnatus est ille, set in La supers. condonatus; Pb et Pc ille om. — qui pro uno) Pb qui, pro quo uno. — et) E, Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pe, O, C, ϵ , et γ 3 om, set in La supers. — ipsum id) E, La, Lb, Pa, et D id ipsum; Ma, C, T, et γ 3 id om. — non) Ma et Pb om. — obtinuerit) Pb oportinuerit. — ita me) C ista me. —

ita et cum his et inter hos uixi, is in caussis patronus, is in re publica ciuis et sum et semper
 76 fui, solus ut a te constituer, qui nihil a iudicibus debeam unquam impetrare. Et mihi lacrum-
 mulam Cispiani iudici obiectas. Sic enim dixisti: Uidi ego tuam lacrumulam. Uide,
 quam me uerbi tui paeniteat. Non modo lacrumulam, set multas lacrimas et fletum cum sin-
 gultu uidere potuisti. An ego, qui meorum lacrimis me absente commotus simulates, quas
 77 tecum habebat, deposuisset meaeque salutis non modo non oppugator, ut inimici mei pu-
 tem, Laterensis, qui tum lacrimas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri.

XXXII. Negas tribunatum Planci quicquam adtulisse adiumenti dignitati meae; atque hoc
 loco, quod uerissime facere potes, L. Racili, fortissimi et constantissimi uiri, diuina in me
 merita commemoras. Cui quidem ego, sicut Cn. Plancio, numquam dissimulaui me plurimum
 debere, semperque prae me feram: nullas enim sibi ille neque contentiones, neque inimicitias,
 neque uitae dimicationes nec pro re publica nec pro me defugiendas putauit. Atque utinam,
 quam ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim et iniuriam populo Romano
 ei gratiam referre! Set si non eadem contendit in tribunatu Plancius, existumare debes, non

ita et cum) Ma, Mb, Lc, Pa, D, H, et § ita cum. — et inter hos) Mb om, set habet in margine. — hos)
 D et C eos. — is in) E in his, Pb, Pe, C, §, et ψ his in. — ciuis et) Pa om. — nihil) Mc mihi. —
 a) §3 in iudicio et a. — debeam) Ma deam. — unquam) Me et Pb unquam. —

§. 76. lacrimulam) Pa lacrimans. — Cispiani — Non modo laer.) Ma om, set habet in margine. —
 Cispiani) Ma et D Crispian; Mb, La, Pb, Pe, O, §, γ1, 3, et ψ Crispiani; Lb scipioni; Lc crispianii;
 Me cypriam; C Sciprianam. — Sic enim — tuam lacrimulam) A habet. — tuam lacrimulam) E lacrimu-
 lam tuam. — Uide, quam — lacrimulam) Pb om. — quam me uerbi) B et E quam uerbi. — tui) Mc om. —
 modo) γ3 om. — fletum) Mc fletus. — singultu) C singluctu. — habebat) γ3 habebam. — deposuis-
 set) Pb et Pe disposuisset. — meaeque) Ma, Mb, Uict. a, Lc, H, §, et γ1 meae; D meque. — salutis) Ma,
 Lc, D, et H salutis et. — non oppugator) Lb, Pa, et ψ oppugator, La et Me ut oppugator, C et
 γ3 ut. — putarant) E, Ma, Mb, Lb, Lc, Pa, Pe, D, C, H, T, γ1, et 3 putarent. — in periculo) Ma om,
 Lc et H periculo. —

in periculo) in E post haec uerba secuntur statim ea, quae leguntur §. 78. esse gratum criminis — ne
 uix possim gratus uideri. Tum post uideri secuntur quae huc pertinent sine interpunctione non significa-
 rem dolorem meum? — mea causa esse facturos. Post ea secuntur uerba quod me. sed haec ego meis
 ponderibus. —

non) γ3 Nam. — significarem dolorem meum) Sic B et E; ceteri dolorem meum significarem. —

§. 77. tum) Me cum. —

C. XXXII. attulisse) Me tribuisse. — dign. meae) Pb et Pe meae dignitati. — L.) E lucii. — Racili-
 lii) T Lacullei. — uiri) La om. — Cui quidem) E qui me quidem. — sicut Cn. Plancio) Sic e conii.; li-
 bri sicut in Plancio praeter γ3, qui sic in Plancio. — prae me feram) E praeferam, T feram. — sibi ille)
 Pa ille sibi. — neque) C om. — inimicitias — dimicationes, nec) T om. — nec pro re p.) Pb et C neque
 pro re p. — nec pro me) C om. — defugiendas) Ma et F1 fugiendas, Lb, Pa, et C diffugiendas. —
 putauit) C putauit. —

utinam) Me nunc, γ3 uter. — gratus) γ1 ingratus. — tam) Pa tum. — uim) γ3 uita. — populo R.)
 Sic B; L, D, G, Br., Lallemandi, et aliquot mss. Gruteri p. R, set in Br. duabus i litteris eadem m. super-
 positis. notae illae explicantur; Pb praetoris; Pith. rei p.; ceteri populi Romani. — referre) Sic e conii.;
 libri referri. —

existimare) D extimare, C aestimare. —

huic noluntatem defuisse, set me, cum tantum iam Plancio deberem, Racili beneficii fuisse contentum. An uero putas idcirco minus iudices mea causa facturos, quod me esse gratum 78 crimineris? An, cum patres conscripti illo S. C., quod in monumento Mari factum, quo mea salus omnibus est gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerint, (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meae, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? Atqui haec cum uides, quo me tandem in te animo putas esse, Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, set etiam pro dignitate defugerem? Quo quidem etiam magis sum, non dicam miser: nam hoc quidem abhorret a uirtute uerbum: set certe exercit- propter] aliorum bene de me meritorum inter ipsos contentiones, ut eodem tempore in omnis uerear ne uix possim gratus uideri. Set ego meis ponderibus examinabo, non solum quid 79 cuique debeam, set etiam quid cuiusque intersit, et quid a me cuiusque tempus poscat.

sed me — contentum) A habet. — cum tantum iam) Sic A, B, et E; La, D, et C *cum*; ceteri *cum iam*. — Racili) E et Lb *marcii racilii*; Pb, Pc, D, O, G, et Br. *marci racili*; Ma, Mb, Mc, La, Lc, Pa, et mss. Gr. in U. L. *M. racilii*. — beneficii) A et D *beneficii*. —

§. 78. An) Pb *ac*, Pc *at*. — idcirco minus iudices) Sic B et E, nisi quod inter *minus* et *iudices* addunt *libenter*: La et ψ *iudices idcirco non minus*; Lc et H *iudices non minus*; Pa *idcirco minus*; ceteri *iudices idcirco minus*. — mea) Mb, ξ , et χ *in ea*. — facturos) E *esse facturos*. — gratum) χ *gratus*. — crimineris) E *criminaris*, Pb *criminis*. —

patres conscripti) Sic E, ρ c scribens; B *patres*; H *populi Romani*; ceteri *populus Romanus*. — illo S. C. — factum est) A habet. — Marii) La *martii cum gl. marii*, Pa *Marcii*. — factum est) Pa *factum*. — omnibus) C, H, S, et T *omnium*. — est) D *esse*, H et ψ *esset*. — commendata) Pb, Pc, et O *commendanda*. — egerint) Sic Garatonius corr., utrum c coniectura, an ex B, non adnotauit; libri *egerit*. — enim) χ *ei*. — fuit) Ma, Lc, et H om. — aut promagistratibus) quae uerba plerique libri post *de magistratibus* addunt, Ma, Mb, Mc, Pb, C, H, S, T, ξ , χ , et ψ om. — ei ego) La *ego ei*. — a me) H et ψ *nunc*. —

Atqui) Sic B, La, G in margine, et Ox.; ceteri *atque*. — haec enim) Sic B et E; Ma, Mb, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., ξ , χ , et ζ *cum*, set in Br. a m. sec. supers. *eum*, et in G margini ads. *cum eum*; Mc *eum*; H *tum*; ceteri *eum cum*. — uides) Mc *uidens*. — in te animo) Sic B et E; ceteri *animo in te*. — putas) C *pates*. — esse) Pa om. — ullum) La *cum gl. nullum*; H, χ , ψ , et F1 *ullum*. — esse tantum) Pa *tantum*, Pb et Pc *tantum esse*. — non) F1 om. — tua) D *mea*. — defugerem) B et E *defugerim*; La *defenderem* cum gl. *defugerem*; C *dfugerem*. —

Quo quidem — exercitus) A habet. — etiam magis) Pb et Pc *magis etiam*. — miser) ξ , χ , et ζ *miser natura*. — nam hoc) B, Pa, Pb, D, et T *nam*; Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, O, C, H, S, ψ , et Grutt. *natura*; Urs. *nam id*. — uerbum) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, S, T, ξ , χ , et Grutt. *uerbi*. — leue) Ma, D, et ξ *lene*. — enim omis) B, E, et G *enim est onus*. — concurrunt) Sic B et E; ceteri *concurrunt*. — bene) Scriuarunt B et E. — de me) Ma *in me*; χ *de*. — ipsos) Pa, χ , et ψ *ipsas*. — contentiones) Lb *contentores*. — ut eodem) Pb et Pc *in eodem*. — in omnes) Lc et H om. — ne nix) Mc *ut uix*. —

§. 79. Sed ego meis) Sic Lb et ψ ; B *sed ego haec meis*; E *sed haec ego meis*; H et Lc *sed hoc meis*; ceteri *sed ego hoc meis*, nisi quod Lambinus ad marginem in libris uett. nonnullis *hoc* abesse mouit. — examinabo) Pb et Pc *examinabar*. — etiam) Ma et χ om. — cuiusque) ξ et χ *cuique*. — et quid) Ma *et qui*. — a me) Mc *a me quid*. — poscat) Mc *postulat*. —

XXXIII. Agitur studium tuum, vel etiam, si uis, existimatio, laus [aeditilitatis]; at Cn. Planci salus, patria, fortunae; saluom tu me esse cupisti; hic fecit etiam ut esse possem. Distineor tamen et diuellor dolore, et in caussa dispari offendi te a me doleo; set medius fidius multo citius meam salutem pro te abiecero, quam Cn. Planci salutem tradidero contentioni 80 tuae. Etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me adfectum esse cupio, tum nihil est quod malim, quam me et gratum esse et uideri. Haec est enim una uirtus non solum maxima, set etiam mater uirtutum omnium reliquarum. Quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriae beneficia meminuerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dis immortalibus gratiam iustis honoribus et memori mente persoluunt? Quae potest esse iucunditas uitae sublatis amicitia? 81 quae porro amicitia potest esse inter ingratos? Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente nersetur? Cuius opes tantae esse possunt aut umquam fuerunt, quae sine multorum amicorum officii stare possint? quae certe, sublata memoria et gratia, nulla extare possunt. Equidem nihil tam proprium hominibus existumo, quam non modo beneficio, set etiam beneuolentiae significatione adligari; nihil porro tam inlumaum, tam in-

C. XXXIII. existimatio) C *extimatio*. — aeditilitatis) Sic B, E, Ma, Mb, Le, Pa, Ph, Pe, D, O, et G; ceteri *aedititas*, nisi quod in La *aeditilitatis* supers. — aeditilitatis — salus) T om. — at) Pb ac. — Cn. Plancii) Lb *gneo Plancio*. — fortunae) T *fortuna*. — cupisti) Pb om. — hic) Lb et C *hoc*. — fecit etiam) Le et F (sic) *etiam fecit*. — esse) Ma om. —

Distineor) Mc *Anice grauiterque distineor*; D *destineor*; F1, C, et Br. in marg. *distrabor*, set C in marg. *uel distineor*. — tamen) Ma *tum*. — citius) ξ *cuius*. — abiecero) Sic E; La, et Pb, set in La supers. *obiecero*; Pa *obieto*; ceteri *obiecero*. —

§. 80. cum) $\gamma 3$ om. — uirtutibus me) E *me uirtutibus*, Pa *uirtutibus*. — aff. esse) Pb et Pe *esse affectum*. — cupio) Sic B, E, Mc, La, Lb, Pa, Pb, Pe, O, G, Br., T, ξ , et $\gamma 3$, set in La supers. *cupiam*, et in G et Br. margini ads. *cupiam*; ceteri *cupiam*. — tum nihil) Sic B, E, Ma, Mb, Me, La, O, G, Br., Pucc., C, T, ψ , et Eybius; Pa *nihil tamen*; ceteri *tamen nihil*. — est) Ma et Le *cupiam est*; D *est cupiam*; set *cupiam* punctis subnotatum. — malim) $\gamma 3$ *malii*. — et gratum esse) E *et esse gratum*; de B *taetur*; Lb *gratum esse*. —

Haec est enim) E *Est enim haec*; Lb, D, et C *Haec est*; Pa *Haec enim*. — una) T om. — nirtutum omnium) Mc et La *omnium uirtutum*, Lc *uirtutum*. — Quid est pietas) E om. — uoluntas) $\gamma 3$ *uoluptas*. — qui patriae) $\gamma 3$ *patriae*. — religionum) E *religione*; Ma, Pa, et D *religionem*. — meritam) Pa et C *merita*. — et) C om. — memori mente persoluunt) Adfert Prisc. p. 857. — mente) C *mentem*. — persoluunt) D *soluunt*, set margini ads. *alii persoluunt*. — iue. uitae) E *uitae iocunditas*. —

§. 81. est) Ma et ξ *enim*. — nostrum) $\gamma 3$ *uestrum*. — cui non locus) C *cuius locus non*. — l. ille mutus, ubi) Sic ego corr.; B *l. ipse mutus ille, ubi*; E *l. ipse ille mutus, ubi*; Ma, Mb, Le, Pa, et D *l. ille mutus ipse, ubi*; Lb *l. ille mutus ipse, uir*; La *ille l. mutus, ubi ipse*; ceteri et Eybius *l. ille mutus, ubi ipse*. — altus) Sic Prisc. p. 857.; libri *altus* praeter Pb et Pe, qui *alicuius*. — aut) Br. *atque*. — est) E om. — cum) C om. — uersetur) Mc, D, et C *uersatur*, F1 *uersentur*. — tantae) C *tauto*. — possunt) Lc *possint*. — aut umq. fuerunt) $\gamma 3$ om. — quae) Lb *qui*. — stare possint) Pa *possint stare*, Lb *stare possit*, D *stare possunt*. — quae — possunt) C et $\gamma 3$ om. — nulla) B, E, La, Lc, et Pa *nullae*. — exstare) Me *stare*. — nihil) Sic B et E; ut uidetur, etiam Ox.; ceteri *nihil*. — hominis) $\gamma 3$ *hominii*. — modo) Me *meo*. — significatione) Ia et ψ *omni significatione*. — tam inh., tam ium., tam ferum) Eybius *tam inane, tam ferum*. —

mane, tam ferum, quam committere, ut beneficio non dicam indignus, set uictus esse uideare. Quae cum ita sint, iam succumbam, Laterensis, isti tuo crimini, meque in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniam ita tu uis, nimium gratum esse concedam; petamque a uobis, iudices, ut eum beneficio conplectamini, quem qui reprehendit in eo reprehendit, quod gratum praeter modum dicat esse. Neque enim illud ad neglegendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentis nec litigiosos esse, quo minus me aput uos ualere oporteret: quasi uero in amicitia mea non haec praesidia, si quae forte sunt in me, parata semper amicis esse maluerim quam necessaria. Etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus quam praesidio fuisse; meque uehementer uitae meae paeniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini nisi litigioso aut nocenti.

XXXIV. Set hoc nescio quomodo frequenter in me concessisti, saneque in eo creber fui-83 sti, te idcirco in ludos caussam conicere noluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de thensis misericordiae causa dicerem, quod in aliis aedilibus ante fecissem. Nonnihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentum orationis meae; deridebor, si mentionem thensarum fecero, cum tu id praedixeris; sine thensis autem quid potero dicere? Hic etiam addidisti, me id-

ferum) C *ferreum*. — comm.) χ^3 *omittere*. — non) Lb et Pa *ne*. — dicam) χ^3 *dico*. —

§. 82. iam) C om. — isti) Ma et O *isto*. — tuo crimini, meque in eo) Sic B et E; Mc, Lb, Pa, Pb, Pc, O, G, Br., C, S, et ψ *tuo ori nimioque in eo*; Lc et H *tuo ori nimio in eo*; Ma, Mb, et D *tuo nimio in eo*, set in Mb et D *ori inter tuo et nimio supers. ut ins.*; La *tuo ori nimio quam summisso in eo*; T, ϵ , χ^1 , et 3 *tuo ori in eo*; F1 *tuo ori nimiumque in eo*; denique Gruterus de lectione, quam posuit, *tuae orationi, in eo*, haec monuit: „Lectio recens est; habetque Victorius [imo Naugerius] *isti tuo uerbo*, ad antiquior *isti tuo ore nimio, in quo*: quomodo et Pall. decem, Grut., et S. Victoris, nisi quod in iis amplius copula, *nimioque*.” —

nihil) Mb et Lc *nil*. — quoniam — nimium) Pb et C om. — tu) Lb om, χ^3 *ut*. — gratum) Sic B, E, Lb, Pa, Pb, Pc, O, D, C, et χ^3 ; ceteri *me gratum*. — a) χ^3 om. — reprehendit — reprehendit) Ma *reprehendunt — reprehendunt*. — in eo reprch.) Me et C om. — gratum) C *gratiam*. — dicat) Ma *dicant*. —

enim illud ad) Sic B et E; H, ϵ , et ψ *enim id ad*; ceteri *enim ad*. — negligendam) H, ϵ , et ψ *negligentiam*. — litigiosos) χ^1 *religiosos*. — uero) Lb *uos*. — si quae) Sic B et E; ceteri *quae*. — esse mal.) Ma *uoluerim esse*, Lc *maluerim esse*. — Etenim ego) La *Et ego enim*. — de me gratum) Ma *te de me tantum*, Lb *tantum de me*. — uoluptati) La *uoluntati*. — praesidio) Pb *praesidiis*. — meque) ϵ *neque*. — nemini) Pith. om. —

C. XXXIV. §. 83. Sed — creber fuisti) A habet. — hoc) A et E *haec*. — quomodo) D et χ^3 *quo*. — creber) Pa *creberque*. — te) Pa *teque*. — in ludos) Sic B, E, Lc, et Urs.; Ma, Mb, Pb, Pc, G, Br., S, T, ϵ , χ^1 , 3, ψ , unus Lallein., Pith., Pal. 2, 6, et Grut. *illosus*; H *deficit illusus*; D *in loco*; C *in locis*; ceteri *in locos*. — causam) Pal. 6 *tamen*, T *tum*. — conicere) La, Lc, H, S, ψ , Pal. 6, et Pith. *conuincere*; D *conuicere*; T *conficere*. — noluisse) Ma, D, et Pith. *uoluisse*; Mc, Pb, Pc, T, et Pal. 6 *noluiti*; Pa *noluisse*. — ne ego) E *nec ego*. — mea) Ma, La, Lc, et H *in mea*. — causa) Lb *causam*. — ante) F1 om. —

egisti hoc loco) La *hoc loco egisti*. — deridebor) Ma et H *derideor*, Lc *deridebar*. — thensarum) Pc, χ^3 , et ψ *thensarum*, C *thensum*. — sine) C *sed sine*. — thensis) χ^3 *tensis*. — autem) C om. — Hic — possem dicere) A habet. — etiam) Lb *autem*. — addidisti) E *addisti*. —

circo mea lege exilio ambitum sanxisse, ut miserabiliores epilogos possem dicere. Non nobis
 84 uidetur cum aliquo declamatore, non cum laboris et fori discipulo disputare? Rhodi enim,
 inquit, ego non fui: me uult fuisse; set fui, inquit, (putabam in Uaccacis dicturum) bis in
 Bithynia. Si locus habet reprehensionis ansam aliquam, nescio cur seueriorem Nicaeam putes,
 quam Rhodium; si spectanda caussas, et tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti et ego
 Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendisti, quod nimium multos defenderem,
 utinam et tu, qui potes, et ceteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare! Set fit uostra
 diligentia, qui in caussis ponderandis omnis fere repudiatis, ut ad nos pleraeque confluant, qui
 85 miseris et laborantibus negare nihil possumus. Admonuisti etiam, quod in Creta fuisses, dic-
 tum aliquod in petitionem tuam dici potuisse; me id perdidisse. Uter igitur nostrumst cupi-
 dior dicti? egone, qui quod dici potuit non dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris?

mea lege) Pa mea laude lege. — exilio ambitum sanxisse) Sic A; B, E, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, H, S, χ 1, ζ , et ψ ex illo ambitu traxisse; Ma ex illo traxisse; Mb et isto ambitu traxisse, set supers. ex illo; ceteri ex isto ambitu traxisse. — miserabiliores) H et ψ miserabiles. — pro-
 sem) D posses. —

Non nobis) Mc Num uobis. — uidetur) Sic B, E, et Pc; ceteri uideor. — non cum) Mc, Lb, D, C, T, ζ 3, ψ , plures Pall., et mss. Gr. non causa; La et Γ 1 non cum causa. — laboris et fori) Mb cum gl. labore et foro; Mc laboris consueto aduersario s. et fori. — discipulo) Scruarunt B et L. —

§. 84. Rhodi — mult fuisse) A habet. — inquit) Ma, Mb, Le, H, S, ζ , et χ 1 om. — ego) Scruarunt A, B, et L. — inquit, putabam) Sic B, E, Ma, Mb, Me, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., Ox. (nisi quod χ 1 putabam om), Pith., F2, et omnes Pall. a prima manu; La inquit Uace putabam; Γ 1 inquit, Nicaeis, putabam, et sic aliquot Pall. a m. secunda. — Uaccacis) Sic Lambb., S, et ζ ; E uacca eis; B, Lb, Lc, Pb, Pc, D, O, G, Br., S, ζ , et Pall. Uacceis, set in Lc margini ab ead. m. ads. niceis; Ma bacteis; Me, C, et ψ uaccis; La uaccis cum gl. niceis; Pa uacteis; T et ζ 3 uaccis; χ 1 uaccis; Γ 1 et 2 Uaceris; Mb, Uict. a, et H niceis, set in Mb supers. uaccis; etiam Gr. mss. quidam niceis habere dicunt; Iannoctius in mss. esse ait Uacerratis. — Bithynia) E bythynia et sic infra; Ma, Mb, et Me bithinia et sic infra; D et C Bithiniam; T Bithimia. —

ansam) Ma asam; G ausam; Me, La, Lb, Pb, Pc, D, Br., C, ζ , ζ 3, ψ , Cler., et F2 causam. — nescio) D om, set habet in marg. ut ins. — seueriorem) Pb seuiorem. — Nicaeam) L niceam; Me nitram; La et ψ Uiceam, set in La supers. Niceam; D uitam, set in marg. alii niceam; C in terra; ζ Uaccacum. — spectanda) La cum gl. expectanda; H expectanda; Ma et Lc expectanda. — et tu in) Mc et in; La si in cum gl. et tu; Pc et tum in; D et cum. —

Nam quod) ζ 3 Namque. — in eo me — leuare) A habet. — multos) D multum. — defenderem) Sic A, B, E, H, et La a m. secunda; ceteri defenderin. — utinam) Me nunc. — et tu) D etiam tu. — qui pot.) ψ quid potes. — defugiunt) La diffugiunt. — uellent) ζ 3 uellet. — hoc) Ma, Lc, et H isto. — Sed fit) Ma sed fuit, D sed sit, Pb si sit, Pc si si. —

diligentia) La cum gl. negligentia; Ma et ψ negligentia. — qui in caussis) B et E qui caussis. — fere) Me uere. — ad nos) Ma ad uos. — pleraeque) La plerique, idemque recentior manus in G superscriptis. — qui) C qui nos. — negare nihil) Sic E; de B tacetur; La, Lb, χ 1, et ψ nihil denegare; ceteri nihil negare. —

§. 85. Admonuisti) A Admonfecisti. — Admonfecisti — potuisse) A habet. — dictum aliquod) Sic A, B, E, La, Pa, Pb, Pc, C, ζ , et ψ ; T dictum; ceteri dictum aliquid. — in) T aut. — petitionem tuam) Sic B et E; A petitione tum; Ma, Lc, et H petitione; Pa tua petitione; ceteri petitione tua. — me id perdidisse) T et ζ 3 om. — Uter) D Ut, C Utinam. — nostrum) C et T noster. — dicti) E dic tu. — potuit) Γ 1 potuerit. — tu) Ma om. — in te) E inter, Ma in re. —

Te acbas de tuis rebus gestis nullas litteras misisse, quod mihi meae, quas ad aliquem misissem, obfuisent; quas ego mihi obfuisse non intellego, rei publicae uideo prodesse potuisse.

XXXV. Set haec leuiora; illa uero grauiata atque magna, quod meum discessum, quem 86 saepe defleas, nunc quasi reprehendere et subaccussare uoluisti. Dixisti enim, non auxilium mihi, set me auxilio defuisse. Ego uero fateor hercule, quod uiderim mihi auxilium non desse, idcirco me illi auxilio peperisse. Qui enim status, quod discrimen, quae fuerit in re publica tempestas illa, quis nescit? Tribunicus me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquiis eorum, quos ego florentis atque integros sine ferro uiceram? Consules post hominum memoriam taeterrimi atque turpissimi, sicut et illa principia et hi recentes rerum exitus declararunt, quorum alter exercitum perdidit alter uendidit, emptis prouinciis a senatu, a re publica, a bonis omnibus defecerant; qui exercitu, qui armis, qui opibus plurimum poterant cum quid sentirent nesciretur, furialis illa uox, nefarius stupris religiosus altaribus effeminata, secum et illos et consules facere acerbissime personabat; egentes in locupletis, perditum in bonos, serui in dominos armabantur. At erat mecum sena- 87 tus, et quidem ueste mutata, quod pro me uno post hominum memoriam publico consilio susceptumst; set recordare, qui tum fuerint consulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatum parere non sirint, edictoque suo non luctum patribus conscriptis, set iudicia luctus

Te acbas — obfuisent) A habet. — Te) Ma, Mb, La, Lb, Le, Pa, Pb, Pc, O, D, C, H, T, S, et *ψ* Tu. — nullas) Me *in illas*, *γ3 ullas*. — mihi) T *inde*. — meae) Ma, Lc, et D *meas*. — quas ad) Lb *quas*, Pa *quod*. — obfuisent) E *offuisent*, et sic statim; Pa *abfuisent*. — prodesse potuisse) Pb et Pc *potuisse prodesse*. —

C. XXXV. §. 86. Sed haec) Sic Ma, Le, et H; Pa *sed haec sunt*; ceteri *sed sunt haec*. — grauiata) Sic B et E; ceteri *grauiora*. — meum) *χ1 in eum*. — quem) D *in quem*. — saepe) C *semper*. — subaccussare) C et *γ3 accusare*. — me) C *mehercule*. — fateor hercule, quod) Sic ego corr.; B, E, Ma, Mb, Lc, Pb, Pc, D, O, G, Br., H, S, T, S, et *γ3 fateor me, quod*, set in Br. et G marg. ads. *hercule* adiuncta nota uocis *silicet*; Me *fateor me hercule silicet quod*; La *fateor mehercule quod*; ceteri *fateor mehercule, quod*. — idcirco me illi) Br., T, et *γ3 idcirco illi*; num B etiam me omittit, ex Garatoni uerbis, quae haec sunt: „Cum Lamb. legendum est *fateor me*, et repetitum *me* infra delendum, Baur. et duobus Britann. suadentibus.“ certo intellegi nequit; E certe cum ceteris non omittit. —

Qui) Me, T, *γ3*, et F1 *quis*. — nescit) Ma *nescierit*, C *nescis*, D *nescitur*, set ur litterae expunctae. — me) *χ1 ne*. — mouit) D *mouitur*, set ur expunctae. — reliquiis) B, E, Ma, Me, Lb, et D *reliquis*. — ego) C om. — teterrimi) Mb *deterrimi*, Pa *tenerrimi*. — sicut) C *sic*. — declararunt) La cum gl. *deklarant*, Ma, Le, et Pa *deklarant*. — quorum — uendidit) A habet. — a sen.) Lb *ab senatu*. — a re p.) *γ3 r. p.*. — a bonis omnibus) Ma *ab omnibus omnibus*, Lb *ab omnibus bonis*. — exercitu) Sic B, E, et H; ceteri *exercitibus*. — plurimum) Pb, Pc, et O *plurimis*, *γ3 pluribus*. — sentiretur, nesciretur) Pb et Pc *nesciretur sentiretur*. — illos et consules) Ma, Mb, Me, La, Pa, Pb, Pc, D, O, G, Br., C, H, S, T, S, *γ1*, 3, et Cruteri codd. *illos consules*. — acerbissime) S *acerbissimos*. — in locup.) La et *ψ illocupletes*. — in dom.) Pa *non dominos*. —

§. 87. At erat) Sic ego corr.; libri *Aderat*, set mecum) Ma *cum me*. — hominum) *γ3 om.* — memoriam) Ma, Lc, et H *memoriam iam*. — parere) *ψ om.* — non) Pb et Pc *ne*. — sirint) Sic ego corr.; B et E *sierint*; Ma et Mb a pr. manu *sinerent*; Me, Pb, et Pc *sciuerint*; Lb *sinuerint*; Lc *sauerint*; D *sinuerunt*; Mb a m. sec. et ceteri *sinerint*. — suo) B om. — patribus consc.) Me *p. dictus C.*, Lb *patres conscripti*, *ψ patres conscripti*. — iudicia luctus) Sic E; de B tacetur; C et T *luctus iudicia*; ceteri *luctus iudicia*. —

ademerint. At erat mecum cunctus equester ordo; quem quidem in contionibus saltator ille Catilinae consul proscriptionis denuntiatione terrebat. At tota Italia conuenerat; cui quidem belli intestini et uastitatis metus inferebatur.

XXXVI. Hisce ego auxiliis studentibus atque incitatis uti me, Laterensis, potuisse confiteor; set erat non iure, non legibus, non disceptando decertandum: nam profecto praesertim tam bona in causa nunquam, quo ceteri saepe abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum; quibus a seruis atque a seruorum ducibus caedem fieri senatus et bonorum, rei publicae exitiosum fuisset. Uinci autem inprobis a bonis, fateor fuisse praeclarum, si finem tum uincendi uiderem, quem profecto non uidebam. Ubi enim praesto fuissent mihi aut tam fortes consules, quam L. Opimius, quam C. Marius, quam L. Flaccus, quibus ducibus inprobos cuius res publica nicit armatis, aut si minus fortes, attamen tam iusti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio sumpserat, ea Ti. Graccho interempto iure optumo sumpta esse defendit? Esset igitur pugnandum cum consulibus; nihil amplius dico, nisi illut: uictoriae nostrae grauis aduersarios paratos, interitus nullos ul-
89 uidebam. Hisce ego auxiliis salutis meae si idcirco defui, quia nolui dimicare, fatebor, id quod uis, non mihi auxilium, set me auxilio defuisse; sin autem, quo maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc iis magis consulendum et parcendum putauit: tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum est, hodieque est et semper erit maxumae gloriae? quem, ut potes

ademerint) Ma, Mb, Mc, Lc, et H *ademerunt*; La *ademerit* cum gl. *ademerunt*. — At erat) Sic ego corr.; libri *Aderat*. — cunctus) D om, $\gamma 3$ *cunctus senatus*. — quem quidem — terrebat) A habet. — in contionibus) A om; Ma, La, Lc, Pb, Pc, D, C, T, ξ , et $\gamma 3$ *in contentionibus*. — proscrip.) ξ *perscriptionis*, ψ *praescriptionis*. — terrebat) $\psi 3$ (sic) *terrebat*. —

C. XXXVI. Hisce) Mc *His certe*. — non iure) Lb *in iure*. — nunquam) C *nusquam*. — quo) C *que*. — saepe) Seruauit B et E. — abundarunt) Mb, La, et Pa *abundarent*, set in La supers. *abundarunt*; ψ *abundare*. — ipsi) B, Ma, Mb, La, Pa, Pb, Pc, D, G, Br., II, ξ , $\gamma 1$, 3, et ψ *ipsum*, set Br. a. n. sec. *ipsi*, idque G in marg. habet; C om. — meum) Ma, Lc, et H om. — defuisset) Ma *fuisset*. — inquam, fuit) Mc *fuit inquam*. — atque a seru.) Ma, La, Pb, et Pc *atque seruorum*; Lb *ac seruorum*. — rei p.) Ma *re. p.*. —

§. 88. Uinci) Pa *uici*. — si) E om. — tum) Sic B, E, G, Br., C, et $\gamma 3$; ceteri *eum*. — uincendi) Ma *incendii*. — uiderem) G in marg. pro uarietate *uiderim*. — quem profecto non uidebam) B, E, Lb, Pa, G, et Pith. om, set in G margini ads. *quem profecto non uidebam*. — praesto fu. mihi) E *mih i praesto fuisset*. — fuissent) Sic Lc et ψ ; ceteri *fuisset*. — fortes consules) Sic e con; libri *fortis consul*. — L.) Ma et Lb om. — Opimius) Mb *Opimus*, Pa *Opinius*. — nicit ξ *uidit*. — attamen) La cum gl. *aut tantum*; Lc *aut tamen*. — sumpserat) B et E *ceperat*. — Ti.) Ma *tyb.*, Mb *T.*, Mc *Tiberio*, D *tyberio*. — Graccho) Ma et Mb *gracco*, Mc *gracho*. — interempto) Pa om. — iure) E et Pa *uuro*, Pc *uitae*. —

cum) Pb et Pc om, O et $\gamma 3$ *ut*. — amplius dico) E *dico amplius*; La, C, et ψ *aliud dico*, set in La sup. *aliud scriptum amplius*. — nltiores uidebam) Sic ego corr.; E et Lamb. codd. antiqui *esse ultiores uidebam*; ceteri *ultiores esse uidebam*. —

§. 89. nolui) C *uolui*. — fatebor) T et $\gamma 3$ *fateor*. — honorum) Lb *bona*. — hoc) $\gamma 3$ *huius*. — iis) Mc, Pa, Pb, et D *is*. — reprehendis) Pb et Pc *reprehendisti*. — maxumae) E *maxime*. — potes) $\gamma 3$ *putes*. —

ex multis audire, qui tum adfuerunt, constat inuitissimis uiris bonis cessisse, nec fuisse dubium, quin contentione et armis superior posset esse. Ergo ille cum suum, non cum senatus factum defenderet, cum perseuerantiam sententiae suae, non salutem rei publicae retinisset, tamen, quom illud uoluntarium uolnus accepit, iustissimos omnium Metellorum et clarissimos triumphos gloria et laude superauit, quod et illos ipsos improbissimos ciuis interfici noluit, et ne quis bonus interiret in eadem caede prouidit; ego tantis periculis propositis cum, si uictus essem, interitus rei publicae, si uicissem, infinita dimicatio pararetur, committerem, ut idem perditor rei publicae nominarer, qui seruator fuissem?

XXXVII. Mortem me timuisse dicis. Ego uero ne immortalitatem quidem contra rem pu-90 blicam accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie rei publicae uellem. Nam qui pro re publica uitam ediderunt, licet me desipere dicatis, nunquam mehercule eos mortem potius quam immortalitatem adsecutos putauit. Ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuum res publica ciuile praesidium salutis suae perdidisset. Quin etiam si me uis aliqua morbi aut natura ipsa consumpsisset, tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quod percipitum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me [retinendo] fuisset sena-

ex multis aud.) Ma et Le *audire ex multis*. — tum) Me et Pb *tamen*. — constat, inu. uiris bonis) Sic B et E; nam Ox. cum B et E consentire, ex silentio ed. Ox., qui sic, ut ego, scripsit, male concludas; ceteri *inu. uiris constat bonis*. — inuitissimis) Sic B, E, C, H, S, et T; ceteri *inuictissimis*. — cessisse) Ma *cessisse*, D *cessisse*. — nec) La *neque*. —

non cum) Pb et C *non*. — senatus) γδ om. — cum) γδ *et*. — tamen, quom) Sic e conii; B, E, La, Lb, Pa, ε, γδ, et F2 *tamen ob illam, quod*; Mb *tamen ob illam constantiam, quo*; Uict. a *tamen ob illam constantiam, qua*; unns cod. Lamb. et Pucc. *tamen ob illam, qua*, post *accepit addentes constantiam*; Me *tum ob illam, quo*; H *ob illam, quo*; ceteri *tamen ob illam, quo*. — illud) La *ille*. — noluntarium) Pb et Pc *noluntarius*. — accepit) Me et C *accepit*. — iustissimos — superauit) A habet. — iustissimos) Ma, Mb, Uict. a, Le, D, et γ1 *iustissimus, ψ iustissimis*. — Metellorum) Mb et Uict. a *Metellorum habitus est*. — gloria et laude) Sic e conii. Garat.; C *gloriae et laude*; ceteri *gloriae laude*. — illos) γδ om. — noluit) Me, C, et ε *uoluit*. — ne quis) La, Lb, et ψ *ne aliquis*. — ego — timuisse dicis) Mb et ε om., set in Mb marg. ads. ut ins.. — propositis) Pa *propositus*. — si uic.) C et si *uicissem*. — uicissem) G in marg. *uicerim*. — pararetur) La *putaretur* cum gl. *pararetur*, Pa *pareretur*. — conu.) La *committeretur* cum gl. *committerem*. — idem) D et C *ipse*. — perditor) Me *proditor*. — nomin.) La cum gl. *nominaretur*, H *nominaretur*, C *nominarem*. —

C. XXXVII. §. 90. Mortem) Pb et Pc om. — putarem) Pa *putauit*. — nedum) Lb *nedum*. — pro re p.) Ma *prope p*,. H *porro rei p*,. Pa om. — ediderunt) Sic B, I, et Pa; La, Lb, Le, C, S, ψ, F1, Pith., et Eybius *dederunt*; ceteri *dediderunt*, quod rec. Gruterus, mōens: „Necessa habui istud recipere, abiecto *reddiderunt*, quod restaret in edit. uetustioribus, firmaretque tota cohors codicum Pall., item S. Uict. et Grut.^a. — licet) Pa *nisi*. — desipere) Pa *deserere*. — dicatis) ε *dicitis*. — mehercule) Pb, Pc, et O *mehercules*. — potius quam) Pa *quam potius*. — adsecutos) H et ψ *consecutos*. — putauit) Ma, Le, et D *putarem*, γδ *putauit*. —

tum) Me, Pc, D, et C *cum*, γδ *tam*. — ac) La et ψ *aut*. — in perp.) Mb et Me *imperpetuum*. — suae) F1 om. — si me uis) γδ *si uis*. — tamen) Me *cum*. — essent imm.) Ma *imminuta*, Le *imminuta essent*. — imminuta) C *immutata*, La et ψ *immutata*, set in La supers. *imminuta*. — percipitum) La cum gl. *percipitum*. — esset) Ma, Pa, et H *esse*, γδ om. — futurus) Ma post *fuisset* ponit. — in) C om. —

tus populusque Romanus. An, si umquam uitae cupiditas in me fuisset, ego mense Decembri mei consulatus omnium paricidarum tela comossem? quae, si nūginti quiessem dies, in aliorum uigiliam consulum recidissent. Quamobrem si uitae cupiditas contra rem publicamst turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nam quod te in re publica liberum es gloriatus, id ego et fateor et laetor et tibi etiam in hoc gratulor; quod me autem negasti, in eo neque te neque quemquam diutius patiar errare.

XXXVIII. Nam si quis idcirco aliquid de libertate mea deminutum putat, quod non ab omnibus eisdem, a quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam, primum, si bene de me meritis gratum me praebeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris nimiumque grati; sin autem aliquando sine ullo rei publicae detrimento respicio etiam salutem tum meam tum meorum: certe non modo non sum reprehendendus, set etiam si ruere uellem, boni uiri me ut id ne facerem rogarent. Res uero ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruisset semper, nunquam mihi, fructus autem ex sese non, ut oportuisset, laetos et uberes, set magna acerbitate permixtos tulisset, ut iam mihi seruirem, consulerem meis; se non modo satis habere a me, set etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quantum a me haberet, reddidisset. Quid, si horum ego nihil cogito, et idem sum in re pu-

senatus — cupiditas fuisset) Ma om. — senatus populusque R.) Mb S. P. Q. R. —

si) C *si me*. — umquam n. cup. in me) Sic B et E; La *me umquam uitae cupiditas*, set sup. *me scriptum in me*; ceteri *umquam in me uitae cupiditas*. — mense) C *mensi*. — mei) Pa *me*, Pc *num.* — comossem) E et Pa *comossemus*, idemque in F1 alia manus, set aequae netusta adscripsit. — nūginti) Mb XX., O ex XX. — quiessem dies) E *quidem dies essent*; La *quidem dies*, set supers. *quiessem*. — uigiliam) Sic B, E, Ma, Mc, La, Lc, Pa, Pc, D, G, Br., χ 1, 3, ψ , Pith., F2, Lambb., Gruteriani, et Mb a m. secunda; Lb et Pb *uigilia*; Mb a pr. manu et ceteri *uigulum*. — recidissent) χ 3 *recidisset*. — turpis) C *turpe*. — mortis) Pb et Pc *magis*. — mea) Ma *in ea*, Pb *mea morte*, Pc *mea mortis*. — cum) Ma *tum*. —

§. 91. quod te in re p. liberum es gloriatus) Sic ego corr.; B et E *quod te esse in re p. liberum es gloriatus*; Lb, Pb, Pc, et O *quod esse te in re p. liberum es gloriatus*; Mc, La, Pa, et C *quod esse te in re p. liberum gloriatus es*; D *quod te in re p. liberum gloriatus es*; T, 5, et χ 1 *quod esse te in re p. liberum esse gloriatus es*; ceteri *quod te in re p. liberum esse gloriatus es*. — in re p.) ψ *in rem p.* — et fateor) Ma *fateor*. — in hoc) Lb *in hoc loco*, C om. — gratulor) La, Lb, et ψ *congratulor*. — negasti) Pa *rogasti*. —

C. XXXVIII. libertate) Mc, La, C, et ψ *dignitate*, set in La supers. *libertate*. — deminutum) Mc, La, Pb, Pc, D, O, C, et ψ *diminutum*, set in La supers. *deminutum*. — a quibus) Ma et C *quibus*. — antea) ψ *ante*. — solitus sum diss.) Pb et Pc *dissolutus sit assentire*, nisi quod Pc pro *sit* habet *sic*. — primum) C *primus*. — si) χ 3 *sibi*. — hinc de me meritis) Mc *de me bene meritis*, F1 *bene de meritis*. — me praebeo) Pa *praebeo*. — in) La cum gl. *etiam*, Ma, II, et ψ *etiam*, D *etiam in*. — memoris) χ 3 *meroris*, Pc *merorum*. —

autem aliquando) Sic B et E; ceteri *aliquando ante salutem* conlocant. — etiam) Lc et II om., D *et*. — non modo non sum) Lb *non modo sum*. — id ne) D *ne id*. — ne) La et χ 1 *non*, set in La supers. *ne*. —

§. 92. uero) Pa *enim*. — seruissim) Mc *fuissem*. — fructus) χ 3 om. — autem) II om. — et uberes) Mc *exuberes*. — permixtos) C *permixtos fuisset*. — ut) Ma om. — consulerem) C *consulem*, D *consul est*, set marg. ads. *alii consulerem*. — se) χ 3 *sed*. — ne) Mc et Pb *ut*. — quantum) Sic B et E, nisi quod antiquae *quantum* scribunt; Ma, Mb, Uict. a, Lc, et II *quod*; ceteri *quod tum*. — a me) T et χ 3 om. —

§. 93. Quid) B, Ma, Mb, La, Lb, G, Br., II, et T *Quod*. — ego) χ 3 om. —

blica, qui sui semper; tamenne libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, si semper cum iis, quibuscum aliquando contendimus, depugnemus. Quod est longe secus: stare enim omnes debemus tamquam in orbe aliquo rei publicae, qui quoniam uersatur, eam deligere pariter, ad quam nos illius utilitas salusque conuerterit.

XXXIX. Ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorem, ducem, defensorem salutis meae: nam haec priuatim fortasse officiorum memoriam et gratiam quaerunt: set dico hoc, quod ad salutem rei publicae pertinet: ego cum non tuear, quem omnes in re publica principem esse concedunt? ego C. Caesaris laudibus desim, quas primum populi Romani, nunc etiam senatus, cui me semper addixi, plurimis atque amplissimis iudiciis uideam esse celebratas? Tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse de rei publicae utilitate, set hominibus amicum aut inimicum fuisse. An, cum uideam nauem secundis uentis cursum te-94 nentem summ, si non eum petat portum, quem ego aliquando probaui, set alium non minus tutum atque tranquillum, cum tempestate pugnem periculose potius, quam illi salute praesertim proposita obtemperem et paream? Ego uero haec didici, haec uidi, haec scripta legi; haec de sapientissimis et clarissimis uiris et in hac re publica et in aliis ciuitatibus monumenta nobis [litterae] prodiderunt, non semper easdem sententias ab eisdem, set quascumque rei publicae

fui semper) La, Lb, et Pa *semper fui*. — tamenne libertatem) *ψ tamenne tu libertatem*. — requires) Ma et H *requiras*, D *inquires*. — qui quoniam uersatur) Pb et Pc *qui sui semper tamenne libertatem quoniam uersatur*. — uersatur) Sic B, E, et Pa; ceteri *uersatur*. — deligere) B, Mb, La, Pb, Pe, C, et H *diligere*; Ma *eligere*. —

C. XXXIX. Pompeium) Ma *pom.*, H *Pompeio*. — ducem, defens.) La *defensorem, ducem*, Pa *sed ducem, defensorem*, Ma *ducum defensorem, & defensorem*. — et gratiam quaerunt) B *quaerunt et gratiam*. — quaerunt) La cum gl. *quaerit*, Lc et H *quaerit*. — dico hoc) E *hoc dico*. — ad) Pa om. — pertinet — re p.) Pb, Pe, O, et ξ om. — eum) Pa *enim*. — re p.) Lb et ψ *rem p.*. —

C.) Pe *G.*, Ma *L.*. — desim) Pa et C *desum*. — quas) La *cui cum gl. quas*, Lb, Pa, Pb, G, Br., C, et γ *qui*. — primum — addixi) Pa *primum nunc etiam populi Romani cui senatus semper me addixi*. — populi R.) H *populus Romanus*. — nunc — semper) C *non me cui semper senatus*. — etiam) Lb *est*. — addixi) La cum gl. *obligauit*, Pb, Pe, et O *addisti*, γ *addi*. — uideam) Mc *uideram*. — celebratas) C *celebratum*. — hercule me) Pa *hercule*, D *erucle me*. — me confitear) Ma *me confiteor*, La et Lb *confitear me*. — rei p. utilitate) E *utilitate rei p.*. — hominibus) Ma et γ *omnibus*. —

§. 94. secundis) D *seris*, set marg. ads. *alii secundis*. — tenentem) Ma om. — si) Pa *sed*. — non eum petat) Ma, Mb, et Lc *non ea eum petat*, et sic *ea* etiam in La sup. *eum* script.; ξ et χ *non ea eum petat*; Pa *non competat*. — ego) F) om. — probaui) E *probari*. — atque) Lc *ac*. — illi) E *illius*. — salute) C *salutem*. — propositam. — paream) C *paream*. — paream. Ego uero) Sic B, E, Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, D, G, et Ox.; ceteri *paream*. *Neque enim inconstantis puto, sententiam tanquam aliquod nauigium atque cursum ex rei publicae tempestate moderari. Ego uero*; in G tamenus margini adscripta, quae omittit, uerba sunt cum hac praescriptione: *Idem pro Cornelio Balbo*. —

haec) C *hoc*. — didici) Mb om., set a m. sec. additum; γ *dici*. — haec) C *hoc*. — haec sc. legi) Pa *haec legi scripta*, C om. — et clar.) Pa *atque clar.*. — aliis) C *aliis multis*. — nobis litterae) Ma et Lc *litterae nobis*. — prodiderunt) La cum gl. *prodire*, Lc *prodidere*. — easdem) ψ *per easdem*. — eisdem) Sic E, Ma, Mb, Mc, Lb, Lc, D, O, C, et H; de B tacetur; ceteri *iisdem*. — publicae) Ma om. —

status, inclinatio temporum, ratio concordiae postularet, esse defensas. Quod ego et facio, Latorensis, et semper faciam, libertatemque, quam tu in me requiris, quam ego neque dimisi unquam neque dimittam, non in pertinacia, set in quadam moderatione positam putabo.

95 XL. Nunc venio ad illud extremum, quod dixisti, dum Planci in me meritum verbis extollerem, me arcem facere e cloaca lapidemque e sepulchro uenerari pro deo; neque enim mihi insidiarum periculum ullum neque mortis fuisse. Cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis est temporibus, quod minus peruagatum, quodque minus aut mea commemoratione celebratum sit aut hominibus auditum atque notum. Ego enim, Latorensis, ex illo incendio legum, iuris, senatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore suo deflagratione urbi atque Italiae toti minaretur, nisi quieuissem, Siciliae petiui animo, quae et ipsa erat mihi sicque domus una coniuncta et obtinebatur a C. Uergilio; quocum 96 causa sociarat. Uide nunc caliginem temporum illorum. Cum ipsa paene insula mihi sese obuiam ferre uellet, praetor ille, eiusdem tribuni plebi contionibus propter eandem rei publicae causam saepe uexatus, nihil amplius dico, nisi: me in Siciliam uenire noluit. Quid dicam?

inclinatio) Ma, Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, C, H, T, ξ , χ 1, 3, ψ , Pith., et F1 *indignatio*; Mb et Uict. a *conditio*, set in Mb a m. sec. supers. al. *indignatio*. — temporum) T *temporis*. — defensas) Sic B et E; Pb et Pc *defensas*; ceteri *defendendas*. —

Quod) Lc *quas*. — libertatemque) Pa, C, et H *libertatem*. — quam tu in me) Sic B et E; ceteri *quam in me*. — ego) Mb et ξ om. — unquam) χ 3 om. — pertinacia) Pa et D *pertinentia*. — positam) La *posita*. —

C. XL. §. 95. nenio) Me *uero*. — quod) B et E *in quo*. — dixisti) C *dixi*. — Planci) Pa *Plancium*. — meritum) C *meritis*. — me) χ 3 om. — e) Sic B et E; ceteri *ex*. — cloaca) Pa *cleaca*, Pc *claica*. — lapidemque) Ma, Mb, Lc, D, H, ξ , χ 1, et ψ *lapidem*. — e) Me *et e*, Lb *ex*. — ullum) χ 3 *nullum*. — neque inn.) Me *atque inuitus*. —

Nihil) Ma, Mb, et D *Nil*. — ex meis est temp.) E *est ex meis temp.*, Pa *ex meis temp.*. — quod mi.) Pb et Pc *quid minus*. — peruagatum) Lamb. libros quosdam *peruulgatum* habere ad marginem notauit. — mea comm. celebratum) Me, La, C, ξ , χ 1, et ψ *mea celebratione commemoratione celebratum*, set in La sup. *celebratum ser. commemoratum*, et in C *is super e* positum; H *mea celebratione commemoratione commemoratum*; Ma, Mb, Le, et D *mea celebratione commemoratum*; S *mea commemoratione commemoratum*. — celebratum) χ 3 *celebratur*. —

Ego enim) Ma *Etenim*, Lb *Ego*. — ex) Pb om. — iuris, senatus) Ma, Mb, Lc, et D *senatus iuris*. — cedens) Pa *cedes*. — cum) Mc et C *tum*. — urbi) Me et C *urbis*. — quieuissem) χ 1 *quaeuissem*, Pb et Pc *quaeuissem*. — Siciliae) Ma *sycciliamque*. — ipsa) Ma et C om. — erat) ξ om. — obtinebatur) La et ψ *opprimebatur*, set in La supers. *obtenebatur*; T *obtenebam*. — C. Uergilio) Sic B et E; ceteri C. *Uirgilio*. — quocum) C et H *quo tum*. — cum) Sic B, E, Ma, Mb, Me, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, O, H, et T; ceteri *tum*. — uetustas, tum) Sic E; B, Ma, Lb, Lc, Pa, D, O, G, C, H, S, ξ , χ 1, 3, ψ , et Br. a pr. manu *uetustatum*; La, Pb, et C *uetusta tum*; Me *uetustatum*; ceteri *uetusta*. — cum mei) Sic E, La, Lb, Pa, et G; Pb et Pc *tum meis*; ceteri *tum mei*. — collegia) χ 3 *collega*. — tum) La et C *tum*. — rei publicae causa) Sic B et E; ceteri *res publica*. — sociarat) La *sociaret* cum gl. *sociarat*, C *sociaret*, χ 3 om. —

§. 96. Uide) La et χ 3 *Uidi*, set in La supers. *uide*. — nunc) B om; Mb *num*. — praetor) Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pb, Pc, D, C, H, T, ξ , et χ 1 *pater*. — eiusdem) C *eius de*. — tribuni) La *tribunus*, χ 1 *tribus*. — eandem) χ 1 *eam*. — nisi) H om. — in) χ 1 om. —

C. Uergilio, tali ciui et uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? Nihil, iudices, est eorum; set quam tempestatem nos nobiscum non tulissemus, metuit ut eam ipse posset opibus suis sustinere. Tum consilio repente mutato iter a Uibone Brundisium terra petere contendi: nam maritimos cursus praecludebat hiemis magnitudo.

XLI. Cum omnia illa municipia, quae sunt a Uibone Brundisium, in fide mea, iudices, 97 essent, iter mihi tutum multis munitantibus magno cum suo metu praestiterunt; Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui, quae se uel potius excindi, quam e suo complexu ut eriperet, facile pateretur. In hortos me M. Laeni Flacci contuli; cui cum omnes metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, haec perpeti, si acciderent, maluit quam custodiam mei capitis dimittere. Huius ego et parentis eius prudentissimi atque optimi senis, et fratris et utriusque filiorum manibus in nauis tuta ac fideli conlocatus eorumque preces et uota de meo reditu exaudiens Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. Quo cum uenissem, cognoui, id quod audieram, referant esse Grae- 98 ciam scleratissimorum hominum ac nefariorum, quorum impium ferrum ignisque pestiferus meus ille consulatus e manibus extorserat; qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tantum absentes aliquot dierum uiam, in Macedoniam ad Placcium quaestorem perrexi.

C. Uergilio) Sic B et E; Prisc. p. 766. de C. Uirgilio; La C. Uirgilio cum gl. Uirginio; ceteri C. Uirgilio. — uiro) D uiri. — pietatem) Me et C om. —

iudices) Sic B, E, Pe, et C; ceteri uidelicet. — nos) 73 uos. — nobiscum) Lb, C, et 74 nobiscum. — nt) C utique, sup. lin. a manu rec. — ipse) D et C ipsam. — posset) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pc, D, O, H, 8, 71, 3, et 74 non posset. — opibus) La operibus cum gl. opibus. — sustinere) Ma, Me, et D sustinere, Mb sustentare. — Tum) D Cum. — a Uibone) E aut bonae; C et S a Dibone, 7 (sic) a Lubone. — Brundisium) B, E, et Lb Brundisium. — terra — maritimos) 73 om. — petere) C patere. — contendi) Ma concedi. — praecludebat) La cum gl. praecluserat, Pa praecluserat, H praecluserat. —

C. XLI §. 97. illa) Me, Lb, et F1 om. — sunt) Ma om. — Uibone) C Dibone. — iudices) Lc et H om. — iter mihi tutum) Ma, Mb, La, Lc, D, H, et S tunc iter tutam; Pb, Pe, T, et 73 tunc michi tutum; C, 71, et 74 tum iter tutum; Me cum iter tutum; Br. tunc iter mihi tutum; G tunc cum gl. utrum. — munitantibus) Pa itinerantibus. — suo) Ma summo. — moenia) Me maxime. — accessi) B om. —

quam e) La et Lb quam ex, 8 quae est. — me) La om. — M.) Pb et Pe om. — Laeni) Sic E; Ma, Mb, Lc, Pa, Pc, D, O, et C Leni; ceteri Laeni. — contuli) Pa om. — omnes) Sic Mb et Lc, set in Mb sup. e positum i; ceteri omnis. — mors) Lb et Pa om. — proponeretur) Ma et C praeponeretur. — si) 73 si haec. —

Huius) B Cuius. — ego, et) 73 ergo ut. — atque) Pa et. — et fratris) Seruarunt B et E. — nauis) B, E, Ma, Mb, Mc, Pa, Pb, Pc, D, et O naue; cum uolg. consentit Priscianus p. 766. Putsch. — ac) D atque. — fidei) Me fidei. — Dyrrhachium) Ma durachium, Mb dyrachium, La Durrachium, et sic hi tres infra, Me et Pa dirachium, Lc, D, C, et 73 Durachium. —

§. 98. cognoui) Pb et Pc contendi. — referant) Mb referant. — Gracciam) C Graciam, D gerentiam, set corr. a m. sec. — scleratissimorum) Ma scleratorum. — hominum) La et 74 uirorum, set in La supers. hominum. — impium) Pb et Pe omnium. — ignisque) Sic B, Mb, Mc, et Pe; ceteri ignesque. — extorserat) H extorsit. — de) Pa om. — cum tantum) Sic Me et Lc; B et E cum tamen; La tum cum; ceteri cum tum. — aliquot) Sic B, E, C, H, S, T, et 74; ceteri aliquorum. — ad) Ma om. — Plancium quaestorem) Sic e con. Manuti; Lb Plancium quoque; Pa Plancium; ceteri Planciumque. —

Hic uero simul atque me mare transisse cognouit: (audi, audi, atque adtende, Laterensis, ut scias, quid ego Plancio debeam, confitearque aliquando, me quod faciam et grate et pie facere; huius autem, quae pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere:) nam simulac me Dyrrhachium adtigisse audiuit, statim ad me lictoribus dimissis, insi-
 99 gnibus abiectis, neste mutata profectus est. O acerbam mihi, iudices, memoriam temporis illius et loci, cum hic in me incidit, cum complexus est conspersitque lacrimis, nec loqui prae maerore potuit! o rem cum auditu crudelium tum uisu nefariam! o reliquos omnis dies noctisque eas, quibus iste a me non recedens Thessalonicam me in quaestoriumque perduxit! Hic ego nunc de praetore Macedoniae nihil dicam amplius, nisi eum et ciuem optimum semper et mihi amicum fuisse, set eadem timuisse quae ceteros; Cn. Plancium fuisse unum, non qui
 100 minus timeret, set si acciderent ea, quae timerentur, mecum ea subire et perpeti uellet. Qui, cum ad me L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset easque insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, ad me, animo amicissimo detulisset: in Asiam me ire propter eius provinciae mecum et cum meo fratre necessitudinem comparantem non est passus; ui me, ut me, inquam, Plancius et complexu suo retinuit, multosque mensis a capite meo non discessit abiecta quaestoria persona comitisque sumpta.
 101 XLII. O execubias tuas, Cn. Planci, miseras! o flebilis uigilia! o noctis acerbas! o custodiam etiam mei capitis infelicem! si quidem ego tibi uiuos non prosum, qui fortasse mortuus

me mare) E et Ma *mare me.* — transisse) D *traxisse*, set corr. — scias) Pa *sciam.* — quid) $\gamma 1$ *qui.* — confitearque) E *confitearque*, Mc et C *consideraque*, Pa et T *confiteare.* — me, qu. faciam, et) Ma, Mb, Mc, La, Lb, Le, Pa, D, O et Ox. *qu. faciam me et.* — huius autem, quae) Sic E; de B tacetur; D *huicque*; ceteri *huic, quae.* — sint) E, Mb, et ξ *sunt*, C *essent.* —

simulac me) F1 *simul atque me.* — attigisse aud.) Mb et Mc *audiuit attigisse.* — lictoribus) Ma, Mb, et Mc *littoribus*, C *litoribus.* — abiectis) Lc et ψ *adiectis.* — profectus) T *profecta.* —

§. 99. O) $\gamma 3$ om. — indices) D *uide*, C om. — hic) La et ψ *mihi.* — in me) Lb et Pa *me.* — cum) Seruauerunt E, Ma, Mb, La, Lb, Le, Pb, Pc, D, G, Br., C, H, S, T, ψ , F1, et Pncc. — conspersitque) F1 *adspersitque.* — nec) $\gamma 3$ *ne.* — maerore) Lb *amore.* — o rem — nefariam) $\gamma 3$ om. — cum) Mc, Pa, C, H, et F1 *tum.* — o reliquos) Mc *Ore in quas.* — reliquos) Ma, Pa, Pb, Pc, $\gamma 1$, et Br. a m. *prima reliquos.* — iste a me) F1 *a me iste.* — Thessalonicam — perduxit) A habet. — Thessalonicam) Pa *Thesalonicam.* — quaestoriumque) La eum gl. *quaestantiumque*, Ma, Mb, Le, D, et O *quaestantiumque*, Mc et C *quaestorium.* — perduxit) Lb et ψ *produxit*, T *perduxi*, Pb *perdidit.* —

nunc) Ma *non.* — praetore Macedoniae) La *Macedoniae praetore*, $\gamma 3$ *praetore Macedone.* — nihil) Lc *nil.* — eum) Ma *eum fuisse non omittens fuisse post amicum*, Lc *eum fuisse omittens deinde fuisse.* — amicium) Ma *amicissimum.* — fuisse) Lc et H om. — sed eadem — fuisse) T et $\gamma 3$ om. — non) $\gamma 1$ om. — subire) C *subiret*, χ (sic) *sentire.* — uellet) E *uelle.* —

§. 100. Qui) Ma *quod.* — ad me) D *a me*, C *a me et.* — Tubero, meus) Pb *Tuberonis.* — Asia) Pb et Pc *alica.* — quas) $\gamma 1$ om. — coniuratis) La eum gl. *coniurationis*, H et ψ *coniurationis.* — audierat) H om, ψ *auderet.* — ad me aniuo) Sic B et E; ceteri *animo.* — ire) S. Uictoris *ire parantem.* — mecum) Sic Ma, Mb, Mc, F2, et Pal. 1.; La *meum*; C, H, S, et T *me tum*; ceteri *metum.* — et) Pb, Pc, O, et T om. — necessitudinem) Uict. a *nevis insidias.* — comparantem) Uict. a *comparatas*, F2 *comperantem*, D *cooperantem*, Lambb. *comparatam.* — ui me, ui me) Sic Mb, Le, et F1; Ma *Ubi me ui me*; La *ui me cum gl. ui me*; ceteri *ui me.* — abiecta) ξ *abiecti.* — quaestoria) Mb *quaestoris*, C om. — comitisque) Ma *comitysque*, ξ *comitysque.* —

C. XLII. §. 101. tuas) C om. — Cn. Plancii) D *gnae plantii.* — etiam) Pa et C, T, et $\gamma 3$ om. — si quidem — profuisse) A habet. — ego — mortuus) C om. — ego) Lb om. — uiuos) $\gamma 3$ *minus.* —

profissem: memini enim, memini, neque umquam obliuiscar noctis illius, cum tibi uigilanti, adsidenti, maerenti uana quaedam miser atque inania, falsa spe inductus, pollicebar: me, si essem in patriam restitutus, praesentem tibi gratias relaturum: sin autem uitam mili fors ad-emisset, aut uis aliqua maior reditum peremisset, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum praemia pro me persoluturos. Quid me aspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, set de horum erga me beneuolentia promittebam; hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite uel uitae periculo uelle nidebam; de eorum desiderio, luctu, querel-
 102
 lis cotidie aliquid tecum simul audiebam; nunc timeo, ne nihil tibi praeter lacrimas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas ecfudisti. Quid enim possum aliud nisi maere, nisi flere, nisi te cum mea salute conplecti? Salutem tibi idem dare possunt, qui mihi reddiderunt. Te tamen, exurge quaeso, retinebo et conplectar, nec me solum deprecatorum fortunarum tuarum, set comitem sociumque profitebor; atque, ut spero, nemo erit tam crudeli animo tamque inhumano, nec tam inmemor non dicam meorum in bonos meritorum, set bonorum in me, qui a me mei seruatorem capitis diuellat ac distrahat. Non ego meis ornatum

profuissem) La cum gl. *defuissem*, Ma, H, et *ψ defuissem*, Pa *profuissem*, T *fuissem*. — enim) Ma om, Pb *etiam*. — memini) Pa om. — neque) Pa *neq*, Pb et Pc *ne*. — obliuiscar) Ma, Mb, D, H, ξ , et χ *obliuiscor*. — noctis) Ma, Mb, La, Lb, Le, Pa, Pe, D, O, G, ξ , χ , et ψ *tuae noctis*; Mc et χ *meae noctis*; Br. *mea noctis*; Pb *me noctis*. — uigilanti) C *uigilantim*. — maerenti) Mb et Lc *merenti*, ψ *meriti*. — uana) Lc et H *uaria*. — quaedam) Lb *quidem*. — miser) La, D, C, et ψ *miseria*, Mc *miseria*. — inania) C et H *inani*. —

patriam) Ma, Mb, Me, La, Lb, Lc, Pb, Pe, D, χ , et ψ *patria*. — gratias) Sic B et E; Lb *gloriam*; ceteri *gratiam*. — sin) T *si*. — autem) E *aut*; C *mili*. — uitam) Ma et ξ om. — fors) Sic B, E, Pa, C, H, S, et T; ceteri *sors*. — uis) D *uix*. — reditum) Pb et Pc *reditu*. — hos) Pb et F₁ om. — cuium ego) Ma *ego enim*, Mb *quum ego*, H *ego*. — alios) C, T, et χ *aliquos*, H *alio*. — omnia) La cum gl. *et*, I, c et H *et omnia*. — pro me) D, C, et χ *per me*. — persoluturos) Lb, Pb, et Pc *soluturos*. —

Quid) Pb et Pe *quod*. — aspectas) Mb et Pa *expectas*, set in Mb correctum a m. secunda. — mea promissa) χ *me in fidem*. — tibi) Ma, Le, D, et H om. — tibi ego) La *ego tibi*. — sed de horum) Sic E; B, Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pb, Pe, D, O, G, Br., C, H, T, ξ , χ , et F₁ *sed eorum*; ceteri *sed horum*. — beneuolentia) Sic B, E, Ma, Mb, et Lc; ceteri *beneuolentiam*. — hos gemere) ξ om. — pro meo capite) La om, set sunt supers. — uel) Pa *et*. — uitae) ψ *iure*. — de horum) Sic B et E; ceteri *de eorum*. — desiderio) C *considero*. — luctum) D *luctum*. — nihil tibi) E *tibi nihil*, Lb et Pa *nihil*. — praeter) La et ψ *propter*. — acerbitatibus) La *necessitatibus* cum gl. *acerbitatibus*. — plurimas ecf.) La et Lb *effudisti plurimas*. —

ξ . 102. aliud) χ *aliquid*. — nisi flere) Mc om. — cum mea salute) Ed. Ox. *cum salute mea*. — Salutem — reddiderunt) A habet. — idem) Mc *quidem*. — mihi) D et C *me*. — Te tamen, exurge) Sic B, E, Pb, et duo Lallemandi; Lb, Pa, Pe, et G *Nec tamen exurge*; χ *Nec exurge tamen*; Me, La, D, et Br. *Huc tamen exurge*, set in Br. *huc* a m. rec. est; F₁ *huc tandem exurge*; ceteri *Huc exurge tamen*. — tuarum) Pa et C om, χ *mearum*. — comitem sociumque) Pa *socium comitemque*. — profitebor) Ma *profiteor*. — ut) La et ψ om. — tamque) Ma *neq* tam, Mb *atque*. — nec) La, Lc, et H *neque*. — tam) Mb et ξ om. — inmemor) H *memor*. — non dicam meorum) Sic B et E; forsitan sic etiam Ox.; certe sic ed. Ox., qui nihil uarietatis cnotauit; Ma *non dicam eorum*; D *eorum non dicam*; ceteri *meum non dicam*. — capitis) Pa *mei capitis*, H om. — ac distrahat) La cum gl. *atque detrahat*, Lc *atque detrahat*, Ma *atque distrahat*. —

beneficiis a nobis deprecor, iudices, set custodem salutis meae; non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, set precibus, set lacrimis, set misericordia; necumque uos simul hic
 103 miserum et optimum obtestatur parens, et pro uiuo filio duo patres deprecamur. Nolite, iudices, per uos fortunas, per liberos uostros, inimicis meis, iis praesertim, quos ego pro uostra salute suscepi, dare laetitiam gloriantibus, uos iam oblitos mei salutis eius, a quo mea salus conseruatast, hostis exstitisse; nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatae uostrae uoluntatis erga me; siuite me, quod uobis fretus huic saepe promisi, id a
 104 uobis ei persoluere. Teque, C. Flaue, oro et obtestor, qui meorum consiliorum in consulatu socius, periculorum particeps, rerum quas gessi adiutor fuisti, meque non modo saluom semper, set etiam ornatum florentemque esse uoluisti, ut mihi per hos conserues eum, per quem me tibi et his conseruatum uides. Plura ne dicam, tuae me etiam lacrumae impediunt uostraeque, iudices, non solum meae; quibus ego magno in metu meo subito inducor in spem, uos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me, quoniam istis uostris lacrimis de illis recordor, quas pro me saepe et multum profudistis.

iudices) D uide, γ3 iudicibus. — mecum — deprecamur) A habet. — mecumque) A, Ma, Mb, D, C, et H mecum. — hic) Seruarunt A, B, E, Pa, C, H, S, et T. — et opt.) Pa optimus. — duo) Mc et γ3 duos. —

§. 103. per uos fortunas, per liberos nostros) Sic e conii.; B et E per uos per fortunas, per liberos uestros; forsitan etiam Ox.; certe sic ed. Ox., qui nihil uarietatis enotauit; ceteri per uos per fortunas uestras, per liberos. — iis) Sic Mc; D om; ceteri his. — uestra) D nostra. — laetitiam) Pb, Pc, O, G, et Br. licentiam. — uos) Ma, Mb, Lc, D, ε, et γ1 om. — salutis eius) Sic B, E, Ma, Mb, La, Lb, Lc, Pa, Pc, G, Br., D, C, H, S, T, et γ3; ceteri salutisque eius. — exstitisse) Pa extulisse. — meum) Lb om. — tum luctu) Ma, Lb, Pc, et O cum luctu, — tum) Pc cum. — etiam metu) C ueste, ψ etiam. — commutatae) Lc commutare. — uestrae) C metu. — uoluntatis) ψ uoluntates, — fretus) Pa fructus. — saepe prom.) Ma promisi saepe. — uobis) Lb nobis. —

§. 104. C. Flaue) Sic e conii.; Lb Cassi Flau; ceteri C. Flau. — consulatu) γ1 senatu. — quas) Pa quas ego. — gessi) Ma geri. — hos) Pc os, D et C eos. — cum) Mc cum. — et) C om. — conseruatum) La et ψ seruatum, ε consulatum. — uides) C esse uides. — tuae me etiam) La et Lc tuae etiam me, Pb et Pc tu me etiam, C tuae me et. — meo) Mc om. — eosdem) D et C in eosdem. — qui) Pb om. — fueritis) C futuris. — de illis recordor) La recordor de illis. — et) C om. — profudistis) γ1 profudisti, γ3 profugistis. —

COMMENTARIUS.

CAP. I.

§. 1. *In mea salute custodienda*) Cicero ex urbe pulsus cum in Macedoniam se contulisset, benenole a Plancio quaestore Dyrrhachi exceptus et Thessalonicam in quaestorium perductus contra inimicorum insidias defensus est. Cfr. Epp. ad Diu. XIV, 1. ad Att. III, 14. 22. et huius orat. C. XLII. §. 93 sq..

Eius honori) Mire errat Wollfius, qui uerbo *honoris* tribunatum pl. significari putat, quem gessit Plancius Cn. Cornelio Lentulo Marcellino et L. Marcio Philippo cons. an. u. c. 693.; cfr. Proleg. Lib. III. C. I. §. 2.. Nam de aeditate curuli loqui Ciceronem, cum totius loci sententia uerbisque, *eandemque rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quae in petitione fuisset adiutrix*, tum maxime uerbo *uidere* intellegitur, quod, cum oppositum sit uerbo *audire*, a Cicerone apparet non alio posse sensu usurpatum esse, quam ut praesentem se, cum Cn. Plancius honorem illum peteret, fuisse significaret. Nondum autem redierat, cum Plancius tribunatum pl. petebat; cfr. C. X. §. 26.: *Etenim si ante reditum meum Cn. Plancio se uolgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerbant: cui nomen absentis honori fuisset, ei meas praesentis preces non putas profuisse?* Uide ibidem §. 24. 25.. — Ceterum tenendumst, singulari significatione, de qua nemo dum hominum doctorum monuit, uerbum *honoris* hic usurpatum esse. Non enim, quod uolgo significare ipse Cicero Brut. C. LXXXI. §. 280. dicit, *praemium uirtutis iudicio studioque ciuium delatum ad aliquem*, significat, set *delationem praemii uirtutis ad aliquem*. Hoc enim tantummodo Cicero potest dicere, uidisse se multos id studere perficere, ut Plancius quem petebat magistratum consequeretur. Eodem sensu uerbum illud his usurpatum locis est: C. VIII. §. 20. *quid ego de me, de fratre meo loquar, quorum honoribus agri prope dicant ipsi montesque fauerunt?* C. IX. §. 25. *qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit?* ibid. §. 24. *Quis est ergo, qui neget, ordinis eius studium fuisse in honore Planci singulare?* C. XI. §. 27. *ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tot et tanta adiumenta huic honori fuisse mirere.* C. XII. §. 29. *cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uidetis luctus societatem?* C. XX. §. 49. *cuius in honore non unius tribus pars, set comitia tota comitiis fuerint praerogatiua?* C. XXX. §. 75. *sic mecum semper egisti, te mihi remittere atque concedere, ut omne studium meum in Cn. Planci honore consumerem.* II. in Rullum C. XXXVII. §. 105. *pro certo polliceor hoc uobis atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui*

honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum uidisse fateantur. Quo loco si u. *honoris* uolgaris significatione Cicero usurpasset, non *inuiderunt*, cum modo inuissset consulatum, set *inuideri* dixisset.

Honori uiderem esse fauitores) Non sine causa Cicero et hic *fauitorem esse alicui* dixit et pro Scauro p. 24. ed. Mai. sec.: *deorum immortalium numen implorare potero, qui semper extiterunt huic generi nominique fautores.*

Fauitores) B fauitores, idemque mox *huic acc. esse fauitores.* Tamen in eodem uerbo c. 23. nihil uarietatis notatur. Hoc si ab ipso Tullio non fuit (neque enim fuisse contendo) certe ab homine antiquitatis studioso subiectum fuit. Uide Dousam ad Lucilium p. 417.. Ne Sallustius quidem usurpauit, aput quem *fautor* sine uarietate bis legitur, Iug. CIII, 7. Fragm. III, 15.. GRATONIVS. Cum certum sit, a librariis rariores uerborum formas et antiquiores sublatas potius quam inlatas in ueterum scriptorum monumenta esse, sine dubitatione Banarici scripturam recipendam duxi, praesertim cum codicis illius a Grammatico recensiti nullum extet uestigium.

Meorum temporum memoriam suffragari) Populum Romanum mea tempora, id est exilium recordantem fauere.

Quom autem audirem, meos partim inimicos partim inuidos huic acc. esse fau., eandemque rem adu. esse in iud. Cu. Plancio, quae in pet. f. adiutrix: — benefici sempiterna) Nemo uidit interpretum, egregia arte Ciceronem in ipso exordio beneuolos sibi iudicum animos reddere studere. Quos quamquam sibi inimicissimos, et ob id ipsum aduersarios esse Planci causae, quod is suam salutem custodiuisset, certo sciebat, id quod ex Cap. XV. intellegi licet, tamen sic eos adloquitur, ut quod sciebat, inimicos sibi esse, id audisse se tantum nec credere ullo pacto posse sineret, cum omnes beneuolam in se uoluntatem eo ostenderint, quod in patriam se reuocandum olim censuerint. Itaque et sibi eos debere amicos esse et Plancio ostendit, qui, id quod noluisset, effecerit, ut incolumis in patriam redire poterit. Captare uero beneuolentiam eorum eo maxime studet, quod immortale appellat beneficium, quod in comitiis de restitutione sua habitis suffragia eorum tulerit, eiusque benefici in omne tempus memorem se fore ait. — Ex his facile apparet, quam temere Ernestius pro *aduersariam esse* scribendum *aduersariam fore* putarit, adnotans: „Nam quomodo potuit dicere, *esse aduersariam*, cum iudicium nondum esset, et cum ipse post dicat, iudices esse omnis talis, a quibus nihil timeat?“ Nimirum non uidit Ernestius, in *iudicio* esse dictum pro *apud iudices*, ut in membro opposito in *petitione* dictum pro *apud populum Romanum*. Audiuerat Cicero, ut ait, iudices a Laterense delectos ob eam ipsam causam infensos Plancio esse, ob quam dicit populum Romanum ad eum aedilitatem detulisse. Itaque minime uti tempore futuro potuit. Non minus recte paulo ante dictum *accusationi esse fauitores*; quibus in uerbis qui pro *fauitores* ex paucissimorum eorumque pessimorum codicum auctoritate *fautores* legendum putarunt, eos mirum non animaduertisse, Ciceronem, cum habitae iam essent accusatorum orationes, non ita loqui potuisse, ut adiutum iri ab inimicis accusationem, set ita debuisset, ut adiunari eam ab iis diceret. Postremo tantum abest, ut repetitio uerborum *esse fauitores*, quae Lambino displicuit, quicquam habeat offensionis, ut studiose et apte quaesita a Tullio intellegatur.

Dolebam — texisset) Adfert A. Gellius N. A. IX, 12..

Infestior) Scusu passiuo hic dici, mouerunt Gellius l. 1. et Nonius Marcellus p. 129. ed. Par. 1614..

§. 2. *Conspectus et consessus*) Cfr. II. in Uerr. L. I. C. VII. §. 19. *quis tam nouarum rerum, iudiciorum, iudicumque cupidus, qui non conspectu consessuque uostro commoueretur?*

Summum meritum) Quod peiores codices habent, *suum meritum*, alienumst ab hoc loco propterea, quod de uno eodemque omnium, qui delecti erant, iudicum merito Cicero loquitur. Erat autem hoc, quod cum in comitiis de reditu eius habitis suffragiis suis renocandum declarant. Itaque in sequentibus etiam non *beneficiorum set benefici* dictumst. *Suum* autem si legeretur, singula singulorum iudicum in Ciceronem merita extitisse statuendum esset, id quod eo minus statui potest, quo magis Cicero cap. XV — XIX. ignotos sibi iudices et inhumanos et crudelis esse quamuis tecte ostendit.

Aput eos) Aput iudices.

Me ipsi) Sic etiam sine codd. auctoritate pro uolgato *me ipsum* scribendum fuisse Garatonius monuit. Causa, quam non satis perspexit Wolllius, qui idem iudicauit, haec est. *Me ipsum* si dixisset Cicero, manifesto se alii opposuisset, cuius salus minus quam sua iudicibus curae fuisset. Atqui de alio, quem potius quam Ciceronem saluom uelle potuerint, cogitari plane non potest. Itaque requiritur *me ipsi*, quo declarat orator se non uereri, ne illi ipsi, quibus salus sua cara olim fuerit, Plancio nunc propter custodiam salutis suae infesti sint.

Saluom uidere) Guilielmio et Ernesto suspectum fuit *uidere*, quia Cicero semper *saluom uelle aliquem* dicat. Garatonio non ineptum uidetur, momenti: „Habet enim hanc uim, ut horum iudicum erga se studium uehementissimum ostendat fuisse, qui non quieuerint, nisi cum saluom uiderunt.“ Cum a Plancio, qui id tantum fecerat, ut exul ab insidiis inimicorum tutus esset, Cicero salutem suam et uitam seruatum diceret, optumo iure potuit eos, qui suffragiis suis reuocandum eum declarauerant, *maxime se saluom uidere uoluisse* dicere, id est cupiuisse, ut reuersum in patriam *uiderent* omni restituta pristina fortuna ac dignitate.

Saeptisque, iudices, — fecisse uideatur) Quod Laterensis Plancium accussauit et mirationem Cicero et metum sibi iniucisse dicit. Mirationem, quod, cum alium ex competitoribus reum sibi deligere potuerit (coll. c. VII. §. 17.), Plancium potissimum accusauerit, qui cum ab interitu Ciceronem liberasset, Laterensis etiam, cui ipsi Ciceronis salus cara fuerit (coll. c. XXX. §. 75.), beneuolentiam sibi conciliare debuerit; metum, quod Plancium ea spe accusasse uideri possit, fore, ut is uel propterea condempnaretur a iudicibus, quod inimici Ciceronis essent.

Hominem studiosissimum et dignitatis et salutis meae) Hanc scripturam, quam uel propter praestantissimorum codicum auctoritatem recipere debui, Wolllius tamen posthabendam alteri putat, *hominem studiosissimum et diligentissimum salutis meae*, hoc usus argumento, quod dignitatem Ciceronis tueri profecto Laterensis non potuerit. At non meminist uir doctus, accusatione hac multum etiam de dignitate Ciceronis potuisse detrahi, quod, si uicisset Laterensis, inimici Ciceronis gloriati fuissent, iudices oblitos iam Ciceronis salutis eius, a quo Ciceronis salus conseruata esset, hostis extitisse. Quae sunt ipsius oratoris uerba c. XLII. §. 105..

Magna ratione fecisse) I. e. sperans fore, ut uos eo facilius Plancium dampnaretis, quo iniuciores mihi essetis.

Ne uobis id — fecisse uideatur) Callide dixit *uobis uideatur fecisse* pro simplici *fecerit*, quod quis expectet, ut se ab sollicitudine ista plane liberum simuletur.

§. 3. *consecutum putem*) Sic ex B et E pro uolgato *consecuturum putem* rescripsi, probante Garatonio, qui haec monuit: „Melius in B esse arbitror *consecutum*. Patet enim aliquanto latius, cum omnium rerum inuinitatem in posterum conplectatur, habetque acrius quid-

dam et oratorium. Ita I. ad Diu. 9. nou de sententiis iudicum in P. Clodium, set nrorum in re publica principum. *Illa furia muliebrium religionum — inopunitatem est illorum sententiis adsecutus, qui cum tribunus plebis poenas a seditioso ciue per bonos ciuis iudicio persequi uellet, exemplum praeclarissimum in posterum uindicandae seditiosis de re publica sustulerunt; idemque postea etc.* Similis porroste professio pro Milone 2. *Quamquam in hac causa, iudices, T. Anni tribunatu rebusque omnibus pro salute rei publicae gestis ad luuis criminis defensionem non abutemur. Nisi etc.* Uereor tamen, ut argumentum a Garatonio prolatum satis tueatur scripturam consecutum. Ego ut reicerem uolgam consecutum, his potissimum caussis connotus sum, quod primum *inopunitatem consequi* non uidetur eo sensu dictum esse, ut *unius uel certi cuiusdam delicti ueniam impetrare*, set, ut in Ep. ad Diu. I, 9. *inopunitatem adsequi*, potius *libertatem nihil non impune faciendi consequi* denotaret. Patet autem, futurum tempus *consecuturum* si retineatur, Ciceronem hoc dicere, se non putare, futurum esse, ut Plancius propter sua in se merita inopunitis ex hoc iudicio discedat. Accedit, quod *consecutum* eo quo dixi sensu accommodatius est antecedentibus, in quibus cum Cicero dixisset Plancium, qui salutem suam tanta beneuolentia texisset, omnium minime debuisset a Laterense accessari, ita hoc iudices interpretari poterant, ac si Cicero Plancium propter ista merita omnino in ius uocandum non esse putaret. Itaque haec ne suam esse sententiam iudicarent, ante omnia cauere debebat, ideoque id ipsum dicere, quod *uerbis inopunitatem consecutum* significatur. Denique optimorum malui quam pessumorum codicum auctoritatem sequi.

Sin omnia praestitero) Efficaciter *praestitero* pro, inesse in eo demonstrauero. ERNESTIUS.

Reliquos labores — ceteris) Facit hic locus aliquid ad erudendum discrimen uerborum *relicus et ceterus*, de quo acute disseruit C. Beierus in Miscell. Crit. ab Friedemann et Seebodio editis. 1822. Uol. I. part. I. p. 181 — 188.

Ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio quam in ceteris, etiam hanc molestiam adsumo) Pro, haec molestia accedit, paulo durius. Nam non sua sponte hanc molestiam subiit, set aliunde accessit. An scripsit *hanc molestiam sumo*? ut alibi, *animo sumpsit dolorem*, i. e. hausi, prima syllaba facile ex ultima praecedentis uerbi nasci potuit. ERNESTIUS. Tantum abest, ut ista mutatione locus corrigatur, ut manifesto corrumpatur, cum elocutio *molestiam sumere* eo quo Ernestius sensu nolt numquam sit usurpata. Nihil uerius uulgata scripturast. Nam qui causam aliquam suscipit, is profecto recte dicitur etiam molestias, quae sunt cum causa coniunctae, licet inuitus faciat, insuper suscipere. Itaque in uerbo *adsumo* praeposito ad maxime urgendast, significatque totum uerbum nil nisi *insuper suscipio*. Simillimo sensu dictum est a Cic. ad Att. II, 19. *ego aput improbos meam retinuissem inuidiam, alienam adsumpsissem*. et II. in Rull. C. XXXV. §. 97. *Quibus rebus elati et inflati fortasse non continuo, set certe si paulum adsumpserint uetustatis ac roboris, non continebuntur*.

C A P. II.

§. 4. *Quamquam — conturbat*) Indicatiuos cum in optimis codicibus sit, locique sententiae egregie conueniat, temere agit, qui cum Goerenzio ad Cic. de Legg. III, 8, 18. p. 238. *conturbet* scribendum putat. Errat autem Orellius, ad hunc locum monens: „subiunctuos in hac saltem constructione, ubi apodosis deest, et *quamquam* permutari fere possit cum particulis *tamen* uel *uerum*, locum omnino non habet.“ Nam sic Cicero hac ipsa oratione c. XXII. §. 55. *quamquam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit*. Adde de Har. Resp. VIII, 17.

Quamquam — *quis non ignosceret?* in Uatin. XIV, 55. *quamquam id ipsum esset et nouum et non scendum.* Phil. I, 7, 17. *quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit.* pro Milon. XXXIII, 90. *quamquam esset miserum id ipsum.* ad Diu. XII, 1. *quamquam primum quidque explicemus.* de Or. II, 47, 197. *quamquam te quidem quid hoc doceam?*

Ne quid ipse offendam) Ne quid ipse committam, quod reprehendi possit, si Planci in me merita supra modum eceram. MANUTIUS.

Cum respondero criminibus) Non erant crimina, quibus respondebat. Rectius igitur E, *cum respondero omnibus*, nimirum accusatoribus, qui plura paene de me quam de reo dicunt. GRAEVIUS. Incepte sic Cicero locutus esset, cum duo tantum essent accusatores. *Crimina* sunt accusatorum dicta, quibus Plancium dampnandum esse ostendere studuerant. Iis ante omnia se respondere uelle Cicero dicit, ne non tam innocencia reus sua, quam recordatione suorum temporum defensio esse uideatur. *Crimen* autem omne id dici, quod alicui obiciatur, cum aliunde constat tum exemplis probauit e Ciceroe petitis Carnegies. ad Anian. Fab. XIV, 12., quem commemorauit Garatonius, qui quod scriptum a Ciceroe fuisse suspicatur, *criminibus omnibus*, loco non aptumst.

§. 5. *In caussa facili atque explicata*) Caussa dicitur *facilis*, quae sine ullo negotio agi potest, *explicata*, quae tam planas ac perspicuas, ut minime longiore egeat expositione, qua iudices, quid iudicare debeant, doceantur. Utroque uerbo *innoentiam* Planci facillime ostendi posse declaratur.

Perdifficilis et lubrica defensionis ratio) Bene dicitur defensionis ratio *lubrica* opponitur quae causae *explicatae*. Nam uerbum *lubricus*, quod proprie de uia eiusmodi dicitur, in qua facile cadere possumus, transfertur ad ea designanda, quae errorum et peccatorum occasionem praebent. Significat Cicero Plancium defendi uix posse, nisi ut simul Laterensis, amici sui, animus offendantur.

Mihi autem non id est in hac re molestissimum, contra illum dicere, set multo illud magis, quod) Haec est optimorum ac plurimorum librorum scriptura, de qua mouet Garatonius: „Defenditur ea dupliciter: tum per ellipsin uocis *solum*, aut *modo*, quam contra Graenium propugnauimus ad III. in Uerr. 1. et ad II. Agr. 16. adtigimus; tum etiam longe melius sibi subaudiendo, ut dixerit Cicero, quamquam id sibi molestum sit, non esse tamen molestissimum, cum alii subiciat *multo magis* sibi molestum.“ Nihil plane subaudiendumst. Nam quam particulam librarii nonnulli addiderunt *solum* uel *modo*, ea tum tantum necessaria esset, si sequeretur positius *molestum*. Eo enim posito et omisa illa particula omnino sibi molestum Cicero negare esse, contra Laterensem dicere. Atqui minime negat, sibi illud molestum esse, set, quamquam iam hoc molestum sit, tamen alii etiam molestius accedere dicit. Superlatiuum autem cum posuit *molestissimum*, non omnino contra Laterensem dicere sibi molestum esse negat, set eiusmodi quid esse negat, quod maxime molestum sit. Quo simul adsignificat, alii accedere, quod molestius etiam sit. Itaque solo superlatiuo id ipsum declaratur, quod fuerunt qui scribendum putarent, *solum molestum*. Ceterum rectissime post superlatiuum sequi comparatiuum posse, sic ut plus quam superlatiuus significat, docent hi loci: Cic. in Cat. III, 5, 15. *ac mihi quidem cum illa certissima sunt uisa argumenta atque indicia sceleris, tum multo illa certiora.* Id. de Off. III, 54, 121. *tibiue persuade, esse te quidem mihi carissimum, set multo fore cariorem.* Id. ad Diu. XIV, 3, 2. *ego autem hoc miseriosum, quam tu, quae es miserrima.*

Praeterea mira ad hunc locum Ernesti adnotatiost, scribentis: „Uerbum *id* delendum est, quia sequitur *dicere*: cum post *id* debeat esse *quod contra illum dicendum est*, ut mox post *illut*. Putauere librarii addendum esse, quia sequitur *illut*. Quia abest ab editionibus multis ante Gruterum, Uictor., P. Manuti etc. delevi.“ Ex locis innumeris, in quibus pronomen *id* uel *illut* eodem modo quo hic cum infinitiuo coniungitur, unum adposui, qui est nostro similis, in Uerr. II, 2, 69. *Quo quidem in crimine non illut solum intellegi uolo, te ad stultas — milia coegisse, set multo etiam illut magis, quod simul demonstratumst, quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit*. Notandum autem, pronomen *id* prae ceteris uerbis sono distinguendum esse.

Contra illum dicere) Contra Goerenzium, qui haec uerba interpolatoris putat esse, sufficit hoc unum monuisse, interpretem non *contra illum*, set *contra Laterensem dicere* scripturum fuisse.

§. 6. *Hoc uno maxime urget*) Plancium scilicet. Usitatus foret *unum*, set illut exquisitius. ERNESTIUS. Non licet *Plancium* subintelligere. Non enim ex illo, set ex Cicerone quaesiuit Laterensis, qua ratione a Plancio superari potuisset, quod patet ex antecedentibus, *contentio uidetur facienda*, et e sequentibus, *id quod ille me flagitat*. Melius coniecerit quis, *maxime me urget* scriptum fuisse. Set nec hoc opus est. Uerbi *urgendi* eadem structura et alibist, et in Orat. XL, 15. *ut interrogando urgeat*.

Non solum huius dignitatis iactura faciendast, set etiam largitionis recipienda suspicio) Non temere genitiuo *huius*, i. e. Planci, offensi sunt I. Fr. Gronouius, Ernestius, et Garatinius, qui datiuom *huic* in eius locum sufficiendum putarunt. Etenim *iacturam facere alicuius rei* significat *abicere* uel *amittere aliquid*. Cicero igitur cum dicit, *huius dignitatis iactura faciendast*, Planci sibi dignitatem amittendam esse indicat. Atqui hoc utique necesseset non recte dictum uideatur, cum nemo dignitatem alius dici possit amittere. Idem ualet de sequentibus, *set etiam largitionis recipienda suspicio*, quorum non minus incommodus sensus est, si suppleas *Ciceroni*. Nam *recipere suspicionem alicuius facti* sic tantum dici potest, ut is, qui recipere dicatur, etiam facti, de quo suspiciost, auctor sit, non ita, ut is, qui recipere dicatur, alius sit atque ille, qui factum, de quo suspiciost, perpetrauerit. Nihilominus unice ueram uolgamta puto scripturam esse, quae sic explicanda, ut Ciceronem statuamus, quae Plancio acciderent, ad se quoque pertinere significasse, omninoque ita locutum esse, ac si ipse et reus, cuius causam agebat, una eademque persona essent. Facit hoc cum alibi, *non maxime in orat. pro S. Rosc. Am. LII, 150. Uerum si a Chrysogono, iudices, non inpetramus, ut pecunia nostra contentus sit, uitam ne petat: si ille adduci non potest, ut cum ademerit nobis omnia, quae nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quae communis est, eripere cupiat: si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: unum per fugium, iudices, una spes reliquast Sex. Roscio, eadem quae rei publicae, uostra pristina bonitas et misericordia: quae si manet, salui etiam nunc esse possumus*.

Id quod ille me flagitat) Si emendata lectiost, attendendumst uerbum *flagitare* cum duobus accusatiuis in soluta oratione coniungi. *Id quod ille a me flagitat* melius scribendum mihi uidetur. SYLVIVS. Non opus mutatione. Caes. B. G. I, 16. *Cotidie Caesar Aeduos frumentum flagitare*. et, quod non minus huic pertinet, B. C. I, 87. *Petreius atque Afranius cum stipendium ab legionibus paene seditione facta flagitarentur*. Cic. pro dom. VI, 14. *Me frumentum flagitabant*.

Si illam accusationis condicionem sequar) I. e. si accusatoris rationem secutus, uter dignior aedilitate fuerit, dicam atque Laterensem a Plancio dignitate esse superatum contendam.

C A P. III.

Caecum me et praecipitem ferri constear in caussa) Cupiditate incensum facere contra amicitiae leges et veritatem. ERNESTIUS. Proprie, temere et inconsulte versari in caussa agenda.

Si te aut a Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixerō) Bauar. *si te a Plancio, aut ab ullo dignitate superari dixerō*. Set ridiculum esset dicere, candidatum aedilicium dignitate a nemine superari. Absesse igitur *potuisse* non debet, quod ad petitionem aedilitatis refertur et ad eos, qui tum petuerint, aut petere potuissent. GARATONIUS. Vide etiam Proleg. Lib. I. C. II. §. 2. p. XIV..

Ad illam) Quae fit in populi comitiis, cum populus competitores dignitate non distinguens aut inuidet aut fauet arbitrato suo. MANUTIUS.

Causa ipsa) B non habet *ipsa*, quo carere profecto, si lubet, possumus. GARATONIUS. Cum perspicua ratio sit, qua omitti ab librario pronomen potuerit, obscura autem, cur quis addendum iudicari, mihi quidem retinendum uidetur. Nec uero inutilest. Auget enim oppositionem, quaest inter uerba, *ad quam tu me uocas et ad quam me causa deducit*. Vide etiam Proleg. Lib. I. C. II. §. 2. p. XIV..

§. 7. *Quid, tunc dignitatis*) Ita hunc locum scribendum esse, docui Proleg. L. I. C. III. §. 15., ubi editorum etiam omnium ad h. l. adnotationes descriptas dedi.

Dignitatis iudicem) Significanter dicitur, qui recte de dignitate iudicat, iudicare ualet, qui respondet in seqq. *iudex inicus*. HULDRICUS. Eodem sensu infra c. 4., ut recte mouet Garatonijs, legitur, *non enim comitiis iudicat semper populus*, ibidemque *comitiis, praesertim aedilicis, studium esse populi, non iudicium*.

In iis magistratibus) Consulatum maxime et praeturam intellege.

His leuioribus comitiis) Aedilicis, quae leuiora dicit, quia aedilium eiusmodi erant officia, ut populo non possent magnae utilitati esse. Cfr. IV, 10. et V, 15..

Diligentia) In salutando, rogando, et supplicando. SYLTIUS.

Nam quod ad populum pertinet, semper dignitatis inicus iudex est, qui aut inuidet aut fauet) Est sententia uersalis, ut sensus hic sit: Nam quod ad populum pertinet, de eo ualet, quod omnino dicitur, semper eos homines iniquos iudices esse, qui aut inuideant aut faueant. WEISKIUS.

Quod sit proprium laudis tuae) *Proprium* non bene redundat. Uereor, ne delendum sit. Nam si scripsit, *quod sit proprium laudis tuae*, inepte adduntur sequentia. ERNESTIUS. Non intellexit Ernestius sententiam loci. Non potuit enim Cicero simpliciter dicere, *nilil in te potes constituere, quin id tibi sit commune cum Plancio*, cum esset omnino in Laterense ornamentum, quod non erat in Plancio, *nobilitatem* dico. Eam ut excipiendam significaret, necessario debebant uerba, *quod sit proprium l. tuae*, addi, quae, ut recte intellexit Syluius, in hunc sunt sensum dicta: quod tu tibi ipse tua industria et uirtute paraueris.

§. 8. *Patres*) Uerissime Niebuhrus, uir summus, in immortali opere historiae Rom. T. II. p. 10. ed. 1812. non *senatum* hoc uerbo, set *curias* significari dicit, quicquid Wachsmuth p. 557. obloquatur. Cfr. etiam Schulzius in libro, cuius titulus: Von den Volksversammlun-

gen der Römer p. 94 sqq. Inutile uero, uel ab hoc certe loco alienum, eos, qui *senatum* intellegendum putant, refutare.

Tenere) Constantet et perpetuo ut ius suum conseruare. WEISKIUS. Cfr. Cic. de Re p. II, 52. *Quodque erat ad obtinendam potentiam nobilium uel maximum, uehementer id retinebatur, populi comitia ne essent rata, nisi ea patrum adprobauisset auctoritas.* et Liu. I, 17..

Ut reprehensores essent comitorum) Ut comitia inrita facerent.

Uel quod multo etiam minus esset ferendum) Ed. Iunt. habet *uel id quod*. Et placeret legere, *deleto uel, id quod m. etc.*. Set non bene tam celeriter *id* esset post *id habent iudices; uel* refertur ad *multo etiam magis, ut uel maxime* et similia. ERNESTIUS. Hunc secuti sunt Schutzius, qui *uel* prorsus deleuit, et Wollsius. Garatonius sic locum explicuit: „atque adeo iudices *id habent*, quod multo etiam minus est ferendum, quam quod olim senatus tenere non potuit.“ Qui una cum illis in eo errauit, quod uerba, quae adposuimus, ad antecedentia pertinere statuit, atque *uel* particulae significatum tribuit, quem propter eum, quem occupat, locum habere non potest. Recte autem Huldricus et Orellius ad sequentia haec uerba referenda monuerunt, ita quidem, ut ad *uel* supplendum sit *id habent iudices*. Hoc enim dicit Cicero: Si ita esset, ut a iudicibus condemnari posset, quem populus non recte fecisset, habent iudices (homines multo deteriores) ius eiusmodi, quod patres (homines multo grauiores) olim tenere non potuerunt, ut inrita facerent comitia; uel habent etiam maius idque multo minus ferendum, cum olim, cui populus detulerat magistratum, is a patribus, si auctores non erant facti, gerere tantummodo magistratum prohiberetur, nunc autem non tantum ut non gerat set etiam exili poena ut adficiatur, a iudicibus postuletur.

Esset ferendum) Recepti hanc scripturam, tum quod optorum codicum auctoritate nititur, tum quod a sententia loci non alienast, quamquam altera lectio *ferendum est* minime cum Ernestio et Garatonio contra latinitatem esse putandast. Quae si reciperetur, hic esset sensus: si iudices condemnare possent, quem populus non recte creauit, haberent ius, quod ferre non possumus. Nunc hoc dicit: si iudices condemnare possent, quem populus non recte creauit, habent ius, quod ferre non possemus, si quis tribuendum iis censeret.

Eius exilio) Dampnati enim de ambitu poena lege Tullia exilium erat. SYLVIUS.

Iudicium populi Romani reprehendatis) Cum uerbum *Romani* in codicibus plerumque una littera *r* scribi soleat, eaque littera e sequenti uerbo *repreh.* facillime oriri hic potuerit, erit fortasse qui eiciendum uerbum illud statuat, ut quod non inutile tantum, set etiam incommodum sensui hoc loco uideri possit. Recte enim monuit Schulzius in libro paulo ante laudato p. 8 — 12., *populi Romani* nomine omnis omnino comprehendendi, qui cinitatem Romanam efficiant, simplici autem *populi* nomine inferiorem ciuium partem, oppositam senatui uel etiam equitibus, omninoque eam significari multitudinem, in qua nec consilium sit, nec ratio, nec discrimen, nec diligentia. Itaque in toto huius orationis initio a c. 5. §. 7. usque ad c. 7. §. 17., in quo de inperita ciuium multitudine, quae dignitatis iudex esse non possit, exponit Cicero, semper solum *populi* nomen posuit, excepto hoc ipso loco, de quo agitur, et c. 5. §. 15. ubi dicit: *sin, quod magis intellego, temporibus te aliis reseruasti, ego item, inquit populus Romanus, ad ea te tempora reuocauit, ad quae tu te ipse seruauas.* Atque nostro quidem loco uel propterea solus nidebitur *populus* commemorari debuisse, quod diserte opponitur *iudicibus*, cum nomine *populi Romani* ex ista Schulzi sententia *iudices* etiam contineri necesse sit. At ea non est iusta causa. Saepenumero enim *iudices* et *senatus populo*

Romano tamquam pars ciuitatis ceterae ciuitati opponuntur, ita tamen ut tum nomine *populi Romani* semper maiestas populi significetur. Ita Cicero ad iudices conuersus dicit in Uerr. I, 16, 47. *hoc est iudicium, in quo nos de reo, populus Romanus de uobis iudicabit.* Cfr. *ibid.* c. 1. §. 2. c. 14. §. 42. c. 15. §. 45. 44. c. 17. §. 51. Porro II. in Uerr. IV, 57, 81. *nobilitati* opponi *populum Romanum*. Eodem autem sensu cum necesse sit hoc nostro loco *iudicibus* opponi *populum Romanum*, quaeritur, utrum apta sit ea sententia, an uerbum *Romani* deleri debeat, cum in seqq. et antecedentibus de *populo* tantum sermo sit. Est autem aptissima propterea, quod Cicero id maxime hoc loco agit, ut ostendat, nullo pacto iudicibus concedi uis posse eum condemnandi, cui in comitiis mandatus sit magistratus. Quod quam inicum esset, magis profecto elucebat, si totius ciuitatis iudicium, quam si inperitiae tantum multitudinis sententiam ista condicione ab iudicibus repressum iri morebat. Contra in reliqua exordi parte cum eos, qui suffragia ferrent, maximam partem sine consilio et ratione iudicare ostenderet, necessario, ne populi Romani maiestatem uideretur laedere, ad populum id tantummodo transferre debebat. Denuo infra c. V. §. 15., quem locum modo adtulimus, *populum Romanum* maluit quam *populum* cum Laterense loquentem introducere, quia non populus set tota res publica quid a Laterense expectet et postulet, explicare uolt.

Itaque quamquam, qua nolui, ianua sum ingressus in caussam) Quia loquor de dignitate tua, quod nolebam. MANUTIUS.

CAP. IV.

§. 9. *Quantum ego a te dissentiam*) Uide Proleg. Lib. II. C. I. §. 8. p. XL—XLII.

Facit eos) Creat illos magistratus. Inferius c. V. *Si quotienscumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri, totiens oportebit eum, qui factus erit, condemnari.* Et c. VI. *Sin hoc persaepe accidit, ut et factos aliquos et non factos esse miremur.* Cicero pro Mur. c. XXV. *Optimus quisque eum non facit.* II. ad Diu. 9. *Cum gratulor, tum uero quibus uerbis tibi gratias agam non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus.* GRAEVIUS.

Etiam si iudicat) Sic ex B et E rescripsi pro uulgato *si iudicat*, hac ductus causa, quod quomodo etiam excidere librari negligentia potuerit, facilius intellegitur quam cur quis addendum putarit. Scribitur enim hoc compendio *et*. Sensum autem quod adinet, non multum interesse patet, utrum *si* an *etiam si* legatur.

Non delectu aliquo) Bauar. cum quibusque melioribus *dilectu* scribit, quod cum Lambino et Cortio probare soleo. Est enim ex antiquitatis fide. GARATONIUS. Non recte. Uide Kritizium ad Sallust. Cat. C. XXXVI. §. 5. p. 166.

Discrimen) Non enim discernit, non distinguit eos, qui petunt, ex meritis et dignitate. MANUTIUS.

Diligentia) In examinandis cuiusque meritis. MANUTIUS.

Culpan — accusas) Rara locutio. Set ita etiam Quinct. XI, 1, 81. *Culpa nunc rem, quae ponitur in culpa* significat. Sic pro Rab. Post. II, 4. *in paterna culpa similitudinem deductus est.* quem locum primus recte explicauit Ferratus Epp. II, 6. p. 95 sq. Adde pro Sest. XXXVIII, 80. *ubi est crimen, quod reprehenditis?* pro Q. Ligar. c. I. §. 2. *itaque prius de uostro delicto confiteamini necessesse, quam Ligari ullam culpam reprehendatis.* Locutione autem *rem accusare* usus est Cicero pro M. Caelio XII, 29. *Ut tibi reum neminem, set uitia proponas, res tamen ipsa et copiose et grauiter accusari potest.* et alibi.

§. 10. *Ut fueris dignior*) Graevius e Ms. Erf. edidit *ut*, nempe quia in repetitione post parenthesin est *ut*. Male; potuit variare. Nam semper in principio talis sententiae est *at*. ERNESTIUS. Duplex causa est, cur *At fueris*, quod retinuit Ernestius, probari non possit. Prima, quam adtulit Graevius, haec est, quod Cicero post parenthesin eadem verba repetens nullo pacto *ut fueris* dixisset, si antea *at fueris* sine *ut* particula posuisset. Itaque saltem *At ut fueris* dicendum fuit. Id autem dicere non potuit, quia, ut recte monuit Garatonius, superiora non refutare uult, set continuare tantum et explicare. Neque vero, quaest editorum, qui *ut* praetulerunt, sententia, particula ista hic uim habet particulae *utut* uel *quamuis*, set nihil significat nisi *posito*. Transitum, quem particula quadam indicari deuisse interpretes putant, facit Cicero pronomine *ipso*, quod post *de quo* posuit. Hoc enim dicit; concedam hoc ipsum, quod contendis, cum aedilem te dicis fieri oportuisse, te fuisse digniorem quam Plancium, etc..

Eblandita illa, non enucleata esse suffragia) Uario modo uiri docti uerbum *enucleata* explanant. Syluius et Gesnerus *ex animo exprompta atque explicata*; Latomus *excussa ratione et consilio et exactius ponderata*; Toxta *exacte iudicata*; Manutius *libera et a uero animi sensu profecta*; Ernestius in clau. *quae danus re accurate ponderata et de dignitate candidati iudicio facta*; Garatonius denique ad h. locum monuit: *suffragia dicit blanditiis extorta, non consilio et ratione tributa. Enucleare, ut ait Nonius, est cortices purgandi causa separare. Transfertur ad diligentiam considerandi, petitorumque merita ponderandi.* — Nihil horum satis uerum. *Enucleare* propriest *nucleum a putamine extrahere*. Iam translata notione, qua maxime usurpatur, nihil aliud significare nec solet nec potest, nisi *rem tegumento uel inuolucro, quo obductast, liberare*, rem aperire reiectis iis, quae quominus pateret impedimento erant, rem planam et apertam facere, ut ab omnibus uel conspici tota uel intellegi possit. Suffragia igitur *enucleata* sunt *nullo tegumento obducta, aperta*, id est eiusmodi, quae mentis eorum, qui tulerunt, aperiunt, ita ut, ob quam causam lata sint, cuique pateat. Eis apte opponuntur *eblandita*, blanditiis clam impetrata, id est eiusmodi, ut is, qui tulerit, mentem suam aperire nolit neque rationem lati suffragi reddere. — Ceterum monendumst, errasse plerosque editores etiam in eo, quod *enucleata esse* infinitiuom esse perfecti putauerunt, qui alienus est ab hoc loco, in quo Cicero non quid factum sit, set quid fieri soleat comitiis aedilicis exponit. Uerbum *enucleata* adiectiuu uim hic habet, pariter atque id quod antecedit *eblandita*.

Quid cuique ipsi debeant) Sic B et E, et, si fides Lallemando, etiam quidam Parisini; ceteri libri pro *cuique* habent *denique*, quod retinuit Ernestius, monens: „Pro *denique* Graevius ex Erf. recepit *cuique*. Non ausus sum imitari, quia *denique* uidetur referri ad *primum*, cui nihil respondet, si id deletum sit. Et si hic *cuique* recipitur, non bene est idem in altero membro.“ Contra quem recte Garatonius haec scripsit: „Ernestum existumare potuisse miror, *denique* aut simile quidpiam postulari ab ante posito *primum*, eique posse hoc ipsum *denique* respondere, quo loco habent hic libri deteriores adhibitum. Quid enim est testatius, quam haec aduerbi *primum* solitudo iam olim a Manutio ad VII. ad Diu. 25. obseruata? Quid autem apertius, quam non tria in hac periodo rerum esse capita, set rem unam tribus modis enucleari? Omnia haec *primum*, nihil *deinde* aut *denique*. Alter in *Siu autem* etc. gradus est positus. Repetitio uerbi *cuique* non uideo, cur quemquam possit offendere. At offendit *denique* in medium membrum nulla de causa coniectum.“ Uide etiam quae in Iahnii Anni. Paedag. an. 1823. p. 277 sqq. de hoc loco monui.

Quid cuique a re p. uideatur deberi) Legendum ex Erfurt. et Bauar. *quid cuique a re p. debeat*. Firmat unus Oxon. omittens *deberi*, ut ex *debeatur* ortum *uideatur* appareat. GARATONIUS. Libri illius Oxoniensis nulla prorsus auctoritas est. Ceterum uide quae Proleg. Lib. II. C. I. §. 5. p. XXXI. dixi.

Sin autem mauis) Sunt qui doceant, particulam *sin* anteire semper debere alteram *si*. Ii uero satis refelluntur tum hoc loco, tum c. VI. *sin hoc persaepe accidit*, tum Caes. B. C. I, 52. *sin timore defugiunt*. ORELLIUS. Nemo istud hodie docet. Cfr. Ramshorn. Gr. L. §. 190. p. 591. Set hoc, quod addere debebat Orellius, certumst, debere ea, post quae sequatur *sin*, quamuis ipsa *si* particula in iis non sit posita, talem tamen sententiam continere, cui recte sequentia, in quibus *sin* particula positast, opponantur. Quod et in hunc locum cadit, et in reliquos ab Orellio adlatos, omninoque in omnis, in quibus *sin* positast.

§. 11. *Nostrum est autem, nostrum*) Uide Proleg. Lib. II. C. I. §. 8. p. XXXVIII.

Qui in hac tempestate populi iactemur ac fluctibus) Coniunctiuom, quem optimi libri tuerunt, male Graeuus, Ernestius alique indicatio postponendum putarunt. Eo posito hoc tantum diceret Cicero: iactemur nos, qui petimus honores, in tempestate populi, et est nostrum, populi uoluntates modice ferre. Contra coniunctiuos si ponitur, causam haec uerba continent, cur modice ferendae sint populi uoluntates, ac sententia loci haec est: nos autem, cum in tam libero populo uiuamus, ferre etiam eius uoluntates modice debemus. Quam sententiam multo patet aptiorem esse. Neque uero quisquam editorum coniunctiuom repudiasset, si ad frequentissimum illum pronominis relatiui usum satis adtenderent. Id autem non fieri, ex eo intellegitur, quod multi eorum, qui nunc latino sermone utuntur, particulam *cum* usurpant sequente coniunctiuo, ubi Romani pronomem relatiuom potius ponere consueuerunt. Ita si quis nostratium ea, quae Cicero in Pison. c. XIII. dicit, latino sermone pronuntiasset, non ut ille: *quis uos non modo consules, set liberos fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa praemio, lingua adstricta mercede?* et paulo post: *quisquam uos consules tunc fuisse, aut nunc esse consularis putet, qui eius ciuitatis, in qua in principum numero uolitis esse, non leges, non instituta, non mores, non iura noritis?* pronomina relatiua posuisset, set dixisset potius *cum uostra mens etc.*, et *cum uos — noritis*. Eiusdem generis sunt pro Sestio XIX, 44. *senatum consules, credo, ad arma uocassent, qui ne uestitu quidem defendi rem p. sis-sent; a tribuno plebis post interitum meum dissidissent, qui eandem horam meae pestis et suorum praeniorum esse uoluissent?* et innumerabilia alia exempla. — Ceterum erit fortasse, cui praepositio in ante hac omittenda uideatur, usitatus dici ratus *tempestate et fluctibus iactari*, ut in Or. XXX, 107. *ita iactantur fluctibus, ut nunquam adluantur* et de Inu. II, 51, 95. *nautae quidam cum aduersa tempestate in alto iactarentur, quam in tempestate et fluctibus iactari*. Atque is hoc quoque in rem suam adferre possit, quod saepissime praepositionem istam interpretes addiderunt. Cfr. Praef. meam ad Uarr. Lectt. cod. Erf. p. CXVIII sq. Nihilominus in praepositionem a Cicerone hic additam esse persuasissimum nihilst. Ac primum quidem idem loquendi genus usurpatum uidemus huius or. c. VII. §. 17. *Equidem si quando, ut fit, iactor in turba*, de Or. I, 16, 75. *tantummodo in hoc declamatorio sit opere iactatus*, et Uerg. Aen. I, 446. *in undis iactari*. Deinde uero sensui etiam accommodatius putato, addi hoc loco praepositionem, quae faciat, ut haec sit sententia: nostrumst, qui uerse-mur uel uiuamus in eiusmodi populo et tempestate et fluctibus eius iactemur.

Defetigari) Bau. scribit *defetigari*, de quo silent orthographi; set uide Pareum Lex. Crit.

p. 525. Ita scribitur apud Terentium tamquam ex Bembi codice, et sic ille quidem Eunuch. II, 1, 14. et Phorm. V, 5, 11., set Adelph. IV, 1, 3. *defatigarit*. GARATONIUS. Et Terentium et Ciceronem *defatigari* scripsisse, in libro, quem de orthographia latina conscriptum mox emissuri sumus, ostendimus.

C A P. V.

§. 12. *Qui si — haec dicat*) B *ac dicat* pro *haec dicat*: ut ad sequentia referatur, *respondebis, credo*. Brevis est enim adlocutio, quae inducitur, atque adeo brevior, quam pro Mil. 28., ubi *si clamaret T. Annius — esset nero timendum*. Sic itaque interpungo: *et si una uoce loqui possit, ac dicat: Ego tibi — supplicat: respondebis credo* etc. GARATONIUS. Cuius sententiam non satis intellexit Orellius, qui magis etiam a uero aberrauit, monens: „Uix equidem intellego, quomodo Garatonio, cui subscripsit Wollfius, haec emendatio exciderit: *qui si tecum congrediatur, et, [comma hoc non posuit Garatonius] si una uoce loqui possit, ac dicat* etc.. Quae enim ista constructio et *ac dicat*? Neque omitti potest illud *et*, cum ingratissimum foret ἀντιθέτως *qui si tecum congrediatur, si una u. l. possit, ac dicat*. Nec tria sunt membra paria *si congrediatur, et si — possit, ac dicat*; set *si — possit* dicendi continet conditionem. Ceterum nota separatim et *si* locum utique habere, ubi utraque particula diuersas ad sententias pertineat; alioquin accuratiores dicunt *ac si*. Alia etiam ratio illorum ap. Liu. II, 45. *et si non adhortatio inuisi ducis* cet., ubi Muret. *ac Duk. et* delendum censuere; set sequens aut legendum suadet: *aut, si non*. Recte uero *respondebis* pro apodosi priorum *qui — haec dicat* habuere Garatonius et Wollfius.“ Haec Orellius, qui locum ita interpunxit: *Qui — congrediatur, et, si — possit, haec dicat: Ego tibi — supplicat: respondebis* etc.. Uerum inepte locutus esset Cicero, si uerba *respondebis* etc. apodosin continerent. Ita enim uideri deberet id agere, ut quid Laterensis potissimum populo, si congredi cum eo et una loqui uoce posset, responsurus esset, exponeret. At primum hoc est, ut, quod c. V. inuenire facturum se ostendit, populus quae dicturus sit contra Laterensem, si possit cum eo congredi, in medium proferat. Laterensem igitur si quae fingit populi orationi responsurus esse, ea necessario obiter tantum adferri debent. Id autem ita tantum fit, si uerbis *respondebis* etc. nona inchoatur sententia. Praeterea mirum quantum contorta fit sententia uerborum *Qui si — haec dicat*, si eam sequimur interpungendi rationem, quam iniiit Orellius. Immo nihil certius est quam retinendum esse pronomen *haec*, atque uerba *haec dicat* apodosin continere. In coniunctis autem particulis et *si* nulla plane offensiosus. Cfr. Cic. Tusc. Q. V, 15, 39. *Hic igitur si est excultus, et si eius acies ita curatus, ut ne caecaretur erroribus: fit perfecta mens*. Id. de Diu. II, 55, 75. *Nunc uero inclusa in cauea et fame enecta si in offam pulvis inuadit, et si aliquid ex ore cecidit: hoc tu auspiciu putas?* Id. de Legg. I, 15, 42. *Quodsi iustitias obtemperatio legibus, et si, ut idem dicunt, utilitate omnia metienda sunt: negleget leges* etc. Id. epp. ad Diu. XIV, 1. *Quem ego diem si uidero, et si in uostrum complexum uenero, ac si et uos et me ipsum recuperaro: satis magnum mihi fructum uidebor percepisse et uostrae pietatis et meae*. Id. pro Arch. VII, 16. *Quodsi non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex his studiis delectatio sola peteretur: tamen — iudicaretis*. Quintus Cic. de pet. Cons. c. XIV. *Quare si aduigilamus pro rei dignitate, et si nostros ad summum studium beneuolos excitamus, et si hominibus gratiosis studiosisque nostri sum cuique minus describimus, et si competitoribus iudicia proponimus: perfici potest, ut largitio aut*

nulla fiat, aut nihil ualeat. — Ceterum cur praesentis hic Cicero quam imperfecti coniunctiuum maluerit ponere, si quis scire uelit, adeat Rudd. Inst. Gr. L. T. II. p. 380. ed. Stallb. et conferat Cic. de Fin. B. et M. IV, 22, 61. *Quid si reuiscant Platonici illi, et tecum ita loquantur?* Id. ibid. V, 14, 59. *ut ipsae uites, si loqui possint, ita se tractandas tuendasque esse fateantur.* IV. in Cat. XI, 27. *Etenim si mecum patria — sic loquatur.*

Semper se dicit rogari uoluisse, semper sibi supplicari) Garatonius, qui ab Harlesio conpererat, in B post *supplicari* addi se, haec monuit: „Quid additur *se?* nimirum uerbi *uoluisse* relictum uestigiumst; ut Lambino iam mihi plane uideatur obtemperandum. Ut primum *uoluisse* repetitum fuit explanandi caussa, quod inter uersiculos fieri solebat, ueram sedem amisit in clausula. Deinde alii, qui mancam esse comprehensionem aurium iudicio sensissent, *placuisse* addiderunt, quod est etiam in quinque Oxoniensibus. Optume igitur Lambinus: *semper se dicit rogari, semper sibi supplicari uoluisse.*“ — At longe uir magnus a uero aberrauit. Cum Lambino quominus post *rogari* uerbum *uoluisse* deleamus, ponamusque post *supplicari*, impedimentost codicum et optumorum et plurimorum auctoritas. Etenim quattuor tantum libri deterioris notae post *rogari* omittunt *uoluisse*, nullus autem idem positum habet post *supplicari*. Praeterea numerosius etiam uerba cadunt uulgari retento ordine. Pronomen *se* autem, in B post *supplicari* additum, quod Garatonius relictum putauit uestigium uerbi *uoluisse*, in eo egregie falsus est. Qui si scisset, id quod nunc demum conpertum habemus, in cod. quoque Erf. *se* additum reperiri, et ita quidem, ut puncto post *supplicari* posito ad sequentia librarius referendum putarit, sine dubio intellexisset, optume pronomen illud hic locum habere adeoque necessarium esse. Iam illud etiam intellegi potest, unde orta sit plurimorum librorum mira scriptura, pro *sibi supplicari*; *se* exhibitum *placuisse*. Postquam enim interierant in codice, unde originem duxerunt, litterae *sibi sup*, sequentes *plicari se* mutatae sunt ab librario in *placuisse*. Fuit autem codex ille, ex quo orti sunt ii, qui habent *placuisse*, lacunosus. Cfr. Proleg. Lib. I. C. II. §. 3. p. XVIII sq.

Se M. Scium — M. Pisoni praetulisse) Pronomen *se*, quod ego primus ex B et E restitui, quomodo etiam ceterorum codicum mihi auctoritate dici possit, in nota antecedenti demonstratumst. Non minus autem ad orationis integritatem necessariumst, quam in antecedentibus *sibi* ante *supplicari*, et in sequentibus *se* post *praeposuisse*. Locum uero si quis est qui neget aptum tenere, quod in initio noui membri poni non debuerit, cum idem pronomen in antec. et seqq. uocis encliticae instar conlocatum sit, is meminerit, longe aliam huius ipsius membri quam reliquorum rationem esse. In qua cum populus se iudicibus opponat, et sese dicat eum, qui a iudicibus dampnatus fuisset, alii homini multo praestantiori praetulisse, manifestumst, non encliticum set *ὄρθρονόμεινον* esse pronomen, ideoque nec omitti potuisse et rectissime in initio huius membri esse positum. Cfr. infra C. XXXVIII. §. 92. *se non modo satis habere a me* etc. de Fin. B. et M. IV, 26, 72. *Quid ait Aristoteles, reliquique Platonis alium?* *Se omnia quae secundum naturam sint, bona appellare.* Id. Tusc. Q. III, 54, 84. *Quid autem praeclearum non idem arduum? se tamen id effecturam philosophia profitetur; nos modo curationem eius recipianus.*

M. Scium, qui ne equestrem quidem splendorem incolonem a calamitate iudici retinere potuisset) Dampnatus enim partem suarum fortunarum amisit, quae censum equestrem, qui quadraginta milia nummum erat, imminuit, ut inter equites Romanos deinceps censi non potuerit. Ideo dixit Horat. Epp. I, 1, 57. *Si quadringentis sex septem milia desunt, Plebs*

eris. MANUTIUS. Splendor equitum est in magnitudine rei familiaris; is diminutus est, cum dampnatus iudicio magnam eius partem amisisset. ERNESTIUS.

M. Pisoni) M. Pupium Pisonem in aedilitate repulsam tulisse, denuo infra c. XXI. §. 51. narratur. Cum Manutius *nobilissimum* dici adnotasset, quod patrici generis fuisset, Ferratius in Epp. p. 566 sq. haec monuit: „Quod adinet ad illud de nobilitate Pisonis, notetur Asconius in or. contra Competitores: *Sex*, inquit, *competitores in consulatu Cicero habuit; duos patricos, P. Sulpicium Galbam, et L. Sergium Catilinam; quattuor plebeios, ex quibus duos nobilis, C. Antonium et L. Cassium Longinum.* Quis non uidet, etiam plebeios homines fuisse *nobilis*, quorum uidelicet maiores insignia consulatus [sellam curulem] in domum suam adtulissent? Piso erat ex gente Calpurnia, quam fuisse *plebeian* constat, tum quia L. Pisonem consulem habemus anno u. c. 620. cum Sp. Postumio patrici generis, cum duos patricos simul esse consules per ueterem legem non liceret; tum quia apud Ciceronem in Bruto legimus, a Pisonem quodam tribuno pl. primam publicam questionem Romae constitutum fuisse. Quin immo hic idem Piso per adoptionem transiit in gentem Puppiam; cuius rei mentio fit oratione pro Domo sua: *non aetas eius, qui adoptabat, quaesita est, ut in Cn. Aufidio et M. Puppio, quorum uterque nostra memoria summa senectute alter Orestem, alter Pisonem adoptauit;* atque adeo M. Puppius Piso dictus est. An uero quispiam neget Puppius esse plebeius, cum in Fastis Consularibus eundem illum consulem reperiat cum M. Ualerio Messalla, uiro procul dubio patricio? Hunc enim esse M. Puppium Pisonem, qui consulatum adeptus est biennio post Ciceronem, ex hac eadem or. conligo §. 51.: *uidit hominem sibi maxime coniunctum, egregium uirum, L. Uolcatium, uidit M. Pisonem in ista aedilitate offensiuncula accepta summos a populo R. esse honores adeptos;* cum et nominetur post L. Uolcatium Tullum, quo consule Cicero praeturam gessit, neque sit in Fastis alter M. Piso consul, ad quem ea uerba referri possiunt.“

C. Serranum) Cum olim ex deteriorum codicum fide *C. Serranum* legeretur, Manutius iam recte *C. Serranum* restituendum esse coniectura adsecutus est, haec mouens: „Cum sequatur mentio *Cn. Malli*, suspicor legendum *C. Serranum*, qui consul fuit ante Mallium proxime, ut non modo Serranum Catulo praelatum esse, quod uideri posset tolerabilis, Cicero dicat, uerum etiam *Cn. Mallium* posteriore auno.“ Itaque quas Cicero hic Catuli repulsas commemorat, eas Manutius *consularis* fuisse censuit, contra quem Ferratius in Epp. p. 567 sq. *aedilicias* fuisse ostendere conatus est hoc modo:

„Cum autem M. Seium praelatum fuisse Pisoni in petitione aedilitatis, ex loco supra citato [c. XXI. huius or.] euidenter appareat: an idem et de Q. Catulo sentiendumst? ita prorsus, nam ubi eos omnis orator enumerat, qui aedilicias repulsas tulerant, Ap. Claudium, L. Uolcatium, M. Pisonem, P. Nasicam, M. Tullium, C. Marium, L. Caesarem, Cn. Octauium, consules deinde creatos; nulla erat ratio, cur omitteret Catulum, si et ipse consul fuisset. Itaque nullo modo cum Manutio dicendumst, illum in petitione consulatus posthabitu fuisse primum C. Attilio Serrano, postea anno posteriore etiam Cn. Mallio; quod pluribus coniecturis ostendo. I. Cur orator commemoret C. Serranum praelatum Catulo, hominem nobilissimum, et quem subtilissimum dicit animique et consilijs satis magni [ita dicitur sane ex interpolatorum et lacunosorum codicum fide, non item in Bau.]; non Serrani conlegam Caepionem? de quo Florus Epit. Liu. lib. 67. *Secundum populi Rom. iussionem Caepionis, cuius temeritate clades accepta erat* (a Cimbris), *dampnati bona publicata sunt, primoque post regem Tarquinium*

inperium ei abrogatum. An post alteram repulsam biennium iacuit Catulus, et petere non est ausus, ut tertio demum anno togam candidam resumeret? III. Si Q. Catulus pater significatur, cur nihil additur, quo distingui possit a filio? cur M. Pisoni postponitur? cur dicitur in summa familia natus, cuius neque pater neque avos consules fuerant? an nullus alius candidatus post illius Catuli tempora ob non nimis submissam supplicationem repulsam tulerat? IV. In Chronologia tum Liuii, tum Cassiodori non Cn. Mallius, set M. Manilius consul est post Serranum, idemque habet Eutropius lib. 5. *Romani consules, M. Manilius et Q. Caepio* (quamvis Caepio non consul cum Manilio, set proconsul esset) neque uerisimilest, tris illos scriptores non tantum in nomine, uerum et in praenomine deceptos, ut Marcum pro Gneo referrent. V. Fac tamen fuisse Cn. Mallium conlegam in consulatu P. Rutili; si primus ipse adtulit in suam familiam summi magistratus insignia, cur oratione pro Murena [c. VII. §. 16. VIII. §. 17.] cum Pompeiis, Mariis, Didiis, Caeliis non recensetur inter nouos homines? si autem maiores habuit nobilis, cur hic illum Cicero describit *non solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta ac sordida?* Denique inter duas repulsas, alteram Catuli consularis candidati, alteram Laterensis aedilici, claudicaret comparatio. Ut opinor, hic Q. Catulus neque pater est neque filius; qui scilicet principem in senatu locum obtinuerunt; set alius quidam ex eadem gente, qui ad summos honores peruenire non potuerit; eaque de causa laus illius omnis desumitur ex nobilitate familiae et uitae sanctitate, non ab honoribus rebusque gestis: *Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo et sanctissimo uiro;* appellatur post M. Pisonem, quippe exemplum aliquanto recentius; neque postea cum ceteris nominatur, quia non ascenderat ad altioem gradum dignitatis, repulsus in aedilitatis petitione, tum C. Sereno, tum Cn. Mallio posthabitus. Catuli patris fratrem commemorat Cicero l. Offic. 57., cuius etiam existisse filios probabilest.“

Haec Ferratius. Quae licet a uero longe abesse certum sit, tamen cum magna illius uiri aput homines doctos auctoritas sit, describenda hic iudicauim. Quaedam recte iam contra eum monuit Garatonius in ed. Neap. an. 1786. haec scribens:

„Nullum alium ego Catulum intellegere possum hoc loco, quam illum patrem, qui consul cum C. Mario fuit anno 65i. Eius frater, qui l. de Offic. 57. memoratur, neque gentem neque familiam cum Q. Catulo communem habuit, set fuit C. Iulius Caesar l. F., eiusque filii omnino Iulii fuerint, non Lutatii Catuli, necessest. Constat autem Catulum patrem a Cn. Manlio in petitione consulatus fuisse superatum ex c. 17. pro Mur. a Manutio laudato, ita ut id negari non possit. De ipso Manlio uide celeb. Ernestum in ind. Hist. et ad Tac. Germ. 57. et quos ille citat, set praecipue Pighium ad an. DCXLVIII., ubi lapidem Puteolanum notat perscribere, *Cn. Mallio*, ut uolebat Manutius, de quo lapide confer quae diximus ad l. in Uerr. 55. Alteram Catuli repulsam, qua Serranum quoque in consulatu ei praelatum contendit Manutius, obscuram esse fateor. Non uideo tamen, cur consularis repulsa nequeat aediliciis admisceri, cum Catuli uirtus et dignitas Laterensem maxime consoletur, atque hominum fiat hic comparatio, non magistratuum. Nescio item, cur silentium Tulli de Catulo c. 21. illum ad consulatum non peruenisse ostendat potius, quam non aediliciam, set consularem repulsam tulisse. Set potest obscura res tribus explicari modis: primum illo Manutiano; deinde si dicamus in aedilitate Serranum, in consulatu Manlium Catulo patri fuisse praelatum; tertio si hunc locum de una aedilitate cum Ferratio intellegamus, ita ut Catulo illam petente Serranum et Manlius fuerint simul aediles curules facti: nam duplicem in Catulo aedilitatis repulsam sta-

tuere non ausim, licet exemplum suppetat C. Mari ex eodem c. 21.. Quodsi, cum a Manutio discessimus, causam quaerere oportet, cur ibi Catulus praetereratur, alia fortasse fuit illa consularis repulsa, si omnes ibi nominati consules facti sine repulsa fuerunt. De Serrani cognomine consulendus est Perizonius Animad. Hist. cap. I. p. 24. et sqq., qui de illo copiose admodumque docte disseruit.*

Haec Garatonius, qui certiora protulisset, si iam tum codicis Bauarici scripturam conperitam habuisset, 'qui cum antea legeretur: *praeposuisse se Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo et sanctissimo uiro, non dico C. Seranum (alii Serenum), stultissimum hominem: fuit enim et animi satis magni et consilii; sed Cn. Manlium* etc. egregia et necessaria accessione locum hunc ita exhibuit: *praeposuisse se Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo et sanctissimo uiro, non dico C. Seranum, stultissimum hominem: fuit enim tamen nobilis; non C. Fimbriam, nouum hominem: fuit enim et animi satis magni et consilii; sed Cn. Manlium* etc.

Optume et plane ex animi mei sententia Ferratium refutauit I. Bakius, Batauos, cuius disputatio dignast, quae hic repetatur:

„Primum quaerit Ferratius, cur Tullius conmemoret C. Serranum praelatum Catulo, non Serrani conlegam Caepionem? Respondere possem hoc, quod Laterensi in hac causa repositus Cicero cap. VII., non a Plancio uictum esse eum, qui longissime afuisset, set a reliquis competitoribus depulsus; set dico hoc, neque *stultissimum* fuisse Caepionem, neque *nouum hominem*, quorum uel alterum, uel utrumque in hac comparatione postulat Ciceronis consilium; eademque de causa neque Fimbriae conlegam C. Marium, neque Manli P. Rutilium Rufum memorat. Porro miratur Ferratius post alteram repulsam consularem, si Manlio cessisset, biennium iacuisse Catulum. Occurrit iam Cod. Bau., memorato Fimbriae consulatu a. u. 649., quo tertiam repulsam tulisse iam hic ipse locus satis indicat; itaque annum modo praeterire passus est Catulus, consul factus in a. u. 651.. „Si Q. Catulus pater significatur, cur nihil additur, quo distingui possit a filio?“ At nonne satis distinguunt Serrani, Fimbriae, Manli nomina? „Cur M. Pisoni postponitur?“ Quod in hac enumeratione repulsarum non temporis rationem habere necesse erat, set inlusterrimum exemplum postremo loco memorari debebat, sicuti contra temporum ordinem Fimbriae postponitur Manli mentio, ut haec apte consequerentur, *stultissimus homo, nouus homo, ignobilis et sine uirtute* [opponuntur sibi potius uerba *nobilis, nouus homo, et ignobilis.*].

Itaque insigni errore hoc exemplum recentius esse M. Pisone dicit. „Cur dicitur *in summa familia natus* (Catulus), cuius neque pater neque auos consules fuerunt?“ Set excors sit, qui ista uerba non uniuerse ad nobilitatem referenda ex totius loci conformatione agnoscat; et nisi consulari familia, potuerat praetoria natus esse Catulus; set confirmat Q. Lutatius Catulus Cos. a. u. 514., quo finis impositus est bello Punico secundo. „An nullus alius candidatus post illius Catuli tempora ob non nimis submissam supplicationem repulsus fuerat?“ Primum satis erat Ciceroni unum alterumque lucentium memorare exemplum; tum idem dicitur, si aediliciae fuissent repulsae. Quod autem dicit claudicare conparationem inter consularem et aediliciam Laterensis repulsam, recte iam a Garatonio refutatimst. Postremo non esse Q. Catulum patrem h. l. intellegendum putat, quod cap. XXI. non memoretur in iis, qui post aediliciam repulsam consules tamen facti sint; itaque hic de alio quodam Catulo esse co-

gitandum, aliunde ignoto. Atqui cum tris has fuisse consularis repulsas satis declarauerimus, concedat necessest omnis haec disputatio.“

Post haec, quae Garatonius et Bakius scripserunt, pauca tantum contra Ferratum monenda restant. Ac primum quidem comparatio inter consularem Catuli et aediliciam Laterensis repulsam propterea non claudicat, quod Cicero, id quod nec Garatonius nec Bakius monuit, id unum hoc loco agit, ut populum saepe in mandandis magistratibus nobilissimis hominibus et praestantissimis ignobilissimos et deterrimos, si submissee satis supplicasset, praeposuisse exemplis quibusdam doceat. Minime igitur opus hic erat, ut de aedilitatis tantum repulsis sermo esset. Deinde de aedilitatis repulsa, quam tulerit Q. Catulus, propterea nullo pacto loqui nunc Cicero potest, quod praepositum ei dicit C. Fimbriam, *nouum hominem*. Nam Fimbria cum *homo nouos* dicatur fuisse, quo tempore cum Catulo magistratum petierit, necessest iam gesserit aedilitatem curulem, aut praeturam, antequam competitor Q. Catuli fuerit. Alioquin *homo nouos* dici non potuisset, quo nomine constat eos insignitos esse, qui primi e familia magistratum curulem in familiam suam adtulissent, eaque re ius imaginis consecuti essent. Denique minime mirumst, quod Cn. Mallius in or. pro Mur. c. VII. et VIII. non cum Pompeiis, Mariis, Didiis, et Caeliis inter nouos homines recensetur. Nam ibi eorum hominum nouorum inicitur mentio, qui propter uirtutem suam magistratibus curulibus admoti erant, quibus Cn. Mallium non potuisse adnumerari sponte patet.

Itaque ut, quid hoc loco Cicero dicat, paucis comprehendatur, tenendumst, triplicem, quam Q. Lutatius Catulus in petitione consulatus tulerit, repulsam memorari; primam, cum uictus est a C. Atilio Serrano, qui a. u. 647. cum Q. Seruilio Caepione consul fuit; alteram, cum postpositus est Cn. Mallio, qui a. u. 643. cum P. Rutilio Rufo consul fuit; tertiam, cum ei C. Flauius Fimbria praepositus est, qui a. u. 649. cum C. Mario consul fuit. A. u. 650. aut omnino non petiuit consulatum, aut repulsam, si quam tulit, non commemorandam Cicero putauit. Tandem a. u. 651. cum C. Mario consulatum gessit. Cur autem contra temporis ordinem C. Fimbriam ante Mallium, qui post Mallium consul fuit, Cicero commemorauerit, haec fuit causa, quod gradatione usus primum hominem *nobilem*, deinde *nouum*, denique *ignobilem* Catulo praepositum esse animaduerti uoluit.

C. Flauius Fimbria) Consul fuit an. 650. cum C. Mario. Loquitur de eo infra Cicero c. XXI., ubi numeratur in iis, qui cum tribuni pl. fieri non potuissent, consules tamen facti sunt. Quod ait, *nouum hominem*, idem significat V. in Uerr. 70. *Modo C. Fimbriam* (Gaium enim appellat codex ibi optimus Car. Steph., quod fieri debere Manutius sponte intellexerat, non ut alii *Lucium*), C. Marium, C. Caelium uidinum non mediocribus inimicitis ac laboribus contendere, ut ad istos honores peruenirent, ad quos uos per ludum et per negligentiam peruenistis. GARATONIUS.

Cn. Mallius Maximus) cum P. Rutilio Rufo consul fuit an. 649. Scripsi *Mallium* duorum codd. auctoritate. Recte enim monuit Manutius ad h. locum: „Ignobiles Mallii, nobiles Manlii; de eadem re sic pro Mur. c. 17.: *quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Mallio?* Et hic autem et in oratione Mureniana eiecto Manlio Mallium restitui. Et in oratione quoque pro Sex. Roscio Mallius Glauca quidam, cum antea legeretur Manlius, reposui; quia Manliorum nota nobilitas, Mallii autem perobscuri; in quo nostram opinionem ueterum librorum adiungat auctoritas.“ Orellius, qui idem Manuti probauit iudicium, conferri iubet de *διπλογραφία* ista Cort. ad Sall. Jug. 114..

§. 15. *Inquit* Uideatur mihi *inquiet* scribendum; uide antecedentia et sequentia.

Cyrenis) Ibi Laterensis quaestor fuit. Cfr. §. 63.

Et quo plus intererat, eo plus aberas a me) Solus Weiskius de sensu horum uerborum aliquid adnotauit, de *plus* monens: „an significat *saepius* eum afuisse? nam pro *diutius* aut *longius* poni nequaquam *plus* potest.“ Cum Weiskio facit Wollfius, qui *plus* interpretatur *saepius*. At neque alibi umquam *multum abesse ab aliquo* eo sensu dictumst, ut *saepe abesse ab aliquo* significaret, neque, si uel maxime esset, hic potest dictum esse, ubi manifestumst, unam illam Laterensis absentiam respici, cum Cyrenis quaestor esset. Neque aut pro *diutius* aut pro *longius* accipi *plus* potest. Immo cum praegnanter uerba *aberas a me* dicta esse certum sit, ita ut non absentem solum Laterensem fuisse, set, quae maxime urgenda notiosi, non adinuasse populum uirtute sua significetur, recte patet *plus* positum et notioni *non adiuuandi* aptatum esse. Nam recte dicitur, *multum aliquem adiuuare*. Itaque sensus hic est: *et quo plus intererat, me tua frui uirtute, eo minus me uirtute tua adiuuisti*. — Ceterum hoc uel me non monente facile apparet, languidissimum futurum additamentum fuisse, si Cicero ante *quo plus* eiusmodi quid, quales quod Orellius ex aliquot deteriorum codicum scriptura, qui *cur* ante *quo* habent, eruendum putauit, *curari me*, adiecisset. Accedit, quod *curare populum* eo, quo hic accipiendum foret, sensu locutio prorsus insolens esset. Nihil omnino hic excidisse, et sensu admonemur et optimorum codicum auctoritate.

Certe te non uidebam) Sic scripsi snadentibus Garatonio et Orellio, ut aliquis certe sensus uerbis inesset. Nam neque quod B et E scribunt, *cum te non uidebam*, neque quae deteriorum codicum scripturast, *certe non uidebam*, recte se habet. Uerum re denuo diligentissimeque deliberata etiam illud, quod posui, a Cicerone esse scriptum non puto. Sensus eius scripturae hic esset: *ut bonum te et fortem uirum Cyrenis praestiteris, eaque re, quod iustus in socios fuisti, rei p. utilitati fueris, certe Romae non fuisti, ubi plus mihi prodesse potuisti*. At haec sententia non conuenit antecedentibus, quibus hoc unum dicit populus, se maluisse quam socios uirtute Laterensis frui, id est, maluisse se, ut Romae quam Cyrenis esset. Accedit, quod minime probabilest, si in codice principe *certe* fuisset positum, id diligentiore illum librarium, qui codicem exarauit, ex quo B et E sunt orti, in *cum te* potuisse mutare. Contra multa sunt menda ab eo profecta librario, qui codicem scripsit, ex quo familiae tertiae codices originem duxerunt. Itaque aliud quid in codicum scripturis reconditum puto latere. Hoffmannus, necessarius meus, Ciceronem *cur te non uidebam?* scripsisse existumat. Iudicent alii.

Sitientem me uirtutis tuae) Adfert Arus. Messius p. 595.

Petere tribunatum pl. temporibus iis) Coepit enim petere tribunatum pl. Caesare et Bibulo coss. a. u. 694., deinde petere destitit, ne iuraret in agrarium Caesaris legem. Huius mihi sensum loci aperuerunt uerba Ciceronis in Epp. ad Att. II, 17. *Habet, inquit, Campana lex execrationem in coitione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Iulius; non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur recte fecisse, quod tribunatum pl. petere destitit, ne iuraret*. Atque hoc est, quod in hac ipsa oratione infra c. XXII. §. 52. ait Cicero: *noli existimare, non magnum quandam motum fuisse illius petitionis tuae, de qua, ne aliquid iurares, destitisti*. MANUTIUS.

Quae istam eloquentiam et uirtutem requirebant) Quia secuti sunt consules Piso et Gabinius, qui salutem Ciceronis contra mentem senatus et bonorum omnium proderunt. MANUTIUS.

Tanta in tempestate) Anno tam turbulento. MANUTIUS.

Te gubernare non posse) Orellio in Addendis ad M. Tulli Ciceronis Opp. Uol. II. P. II. p. 658. *gubernare* sic nude positum displicet ideoque *gubernare R. P.* scribendum uidetur. Loquitur sic Cicero ad Diu. I, 9. *in re publica gubernanda.* de Re p. I, 29. *in gubernanda re publica.* ibid. c. 54. *uirtute uero gubernante rem publicam.* ibid. III, 35. *quae gubernet rem publicam.* et alibi saepe. Neque non facile *r. p.* litterae excidere poterant. Uerum cum *gubernare* etiam absolute sic usurpetur, ut *clauum tenere* significet, ueluti apud ipsum Ciceronem de Offic. I, 25, 87. *similiter facere eos, qui inter se contenderent, uter potius rem p. administraret, ut si nautae certarent, quis eorum potissimum gubernaret.* cumque non addito rei p. nomine de eo, qui administrat rem publicam, positum sit in Philipp. II, 56, 92. *Constitutu res publica uidebatur aliis, mihi uero nullo modo, qui omnia te gubernante naufragia metuebam:* in uulgata scriptura acquiescendum putauit.

Ego quoque) Cum pro *quoque* Bau., cuius maxumast auctoritas, *autem* habeat, nihil probabilius, quam, quod Orellius coniecit, *item* a Cicerone fuisse scriptum. Uide quae in lahni Ann. Paedag. ann. 1828. p. 280. de hoc loco monui.

Eum magistratum) Tribunatum plebis.

Ludi parati) Sic ex emendatione Ernesti et Garatoni scripsi pro *iudices parati*, quod in codd. est. Monuit Garatonius: „Quod pro illa hoc ab loco alienissima uoce *iudices* reposuimus *ludi*, prima fronte uidebitur antiquae scripturae uestigiis non inhaerere; uerum si animaduertas adtentius, nihil inde erui probabilius intelleges. Quid enim potuit facilius contingere, quam ut ex *ludi* fieret *iudi*? Atqui tota res nititur hac frequentissima conmutatione litterarum *I* et *L*, de qua diximus ad c. 27. pro Caec., ad c. 20. pro Cluent. etc. Cum enim semel prior illa littera ita fuisset deprauata, iam uocem totam *iudices* extitisse oportuit, siue postremae syllabae adiectione, siue per compendium *iud.*, quod in codicibus est usitatum, et secundum fortasse fecit deprauationis gradum. Sensus apertus est: populum Romanum iudos ab aedilibus debitos non amittere, quoscumque faciat aedilis; erant autem ludi cupide quidem a populo expetiti, set stati atque sollemnes, ut iis populum fraudare non possent aediles, a quibus nihil praeterca ille expectabat; iique ludi *parati* optime dicuntur, ut IV. in Catil. 10. *mors omnibus est parata.* Adde II. ad Din. 4. et Hotomann. ad c. 22. pro Mil. Simili errore I. Act. in Uerr. 18. inrepsit uox *iudiciorum* pro ea, quam sine ulla dubitatione Tullius posuerat, *ludorum.*“

Quod mea minus interest) Minus enim prodesse mihi potes in aedilitate quam in tribunatu. MANUTIUS.

Reddam tibi — paulo diligentius supplicare) Reddam quidem tibi, si, quod ostendisti, tribunatum pl. petere recussas, aedilitatem istam, set amplissimum honores, praeturam et consulatum, quorum consequendorum causa aedilitatem petis, nisi diligentissime mihi supplicaueris, non adipisceris. Notumst autem, quod Cicero de Legg. III, 5, 7. dicit: *Suntoque aediles, coeratores urbis, annonae, ludorumque sollemnium; ollisque ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto.* Ceterum patebit iam, absurdum esse additamentum aduerbium *ante*, quod in plurimis deterioris notae codicibus post *paulo* insertum reperitur. Uidetur tamen qui primus addidit ita super *paulo* posuisse, ut ante id aduerbium inseri uellet. Uide etiam Proleg. Lib. II. C. I. §. 1..

CAP. VI.

§. 14. *Nihil est iam, quod populo supplicetur, nihil quod diribitio, nihil quod supplicatio magistratum, renuntiatio suffragiorum expectetur*) Sic hic locus in omnibus codicibus scriptus extat, nisi quod pro verbo *diribitionis* deteriores libri *direptio*, unus *directio*, et Uict. a *diremptio* habet. Reliquae varietates, quas uide in apparatu critico, nullius sunt momenti. Unice ueram autem scripturam *diribitio* esse, docui in dissertatione de uerbo *diribere eiusque deriuatis*, quae insertast praefationi ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. CXXVI — CLVIII. Quo loco illud quoque demonstratum a nobis est, *dirimere suffragia* nunquam eo, quo uolgo putatur, sensu *dinumerandi suffragia* dictum a Romanis esse. Probatast autem dissertatio illa omni ex parte Niebuhr, cuius uiri singularis iudicium plurimum aput me ualet. Nemo igitur in posterum dubitabit, quin *diribitio* nerissima scriptura sit. Uerum alii etiam nunc mendum hunc locum occupat, quod per omnis codices propagatumst, uerba dico *supplicatio magistratum*, quae neque sensum praebent aptum, neque, si quem praebere quispiam putet, is huic loco ullo modo accommodatus est. Nam *supplicatio* si putatur eorum significari, qui rogant populum, ut candidato, cui student, honorem quem petit deferat, primum absurde patet uerbum *magistratum* esse additum, cum istiusmodi rogatio non magistratum tantum, set, ut recte monuit Garatonius, cuiusuis hominis gratiosi fuerit pluribusque in ordinibus usitata. Deinde ineptus foret locus nerborum post *diribitionem* positurum, cum supplicationem illam ante comitia ipsa, certe ante diribitionem esse factam omnes sciant. Ne uero trasponenda putemus ante uerbum *diribitionis*, hoc obstat, quod non minus ineptus sensus existit coniunctis uerbis *populo supplicetur* et *supplicatio magistratum*, quorum plane eadem sit sententia. Sin uerba *supplicatio magistratum* cum Ferratio Epp. III, 5. p. 152 sq. de sollempni precatone eius, qui habebat comitia, interpretaris, uerbo *supplicationis* significationem tribuis, quam nunquam habuit. Accedit quod, ut recte monuit Garatonius, istiusmodi precatio *unius* erat magistratus, non plurium. Itaque nullo pacto isto sensu *supplicatio magistratum*, set certe, quamquam nec hoc latine, *supplicationes magistratum* aut *supplicatio magistratus* dici oportuit. Totam autem sententiam illam, ut aptis uerbis enuntiatam ponamus, certe loco alieno conlocatam fore apertumst. Nam precatio illa, de qua cogitat Ferratius, fiebat post renuntiationem eorum, quibus populus magistratus mandauerat, ut patet ex eo ipso loco, quem adtulit Ferratius, ex or. pro Mur. I, 1. *Quae precatu sum a dis immortalibus illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murenam consulem renuntiaui, ut ea res mihi — feliciter eueniret.* Etenim uerbis *ea res* non potest quicquam aliud significatum esse quam ipsa Murenae consulis renuntiatio. Itaque deberent uerba *suppl. magg.*, si significarent id quod putat Ferratius, necessario post *renuntiatio suffragiorum* conlocari. Sin quis de precatone, quae fieri consueuit ante quam qui habebat comitia centuriata populum rogabat, cogitet, manifestumst, debuisse uerba illa ante uerbum *diribitionis* poni. Set ut essent ibi posita, non foret hoc latinum loquendi genus. Iam cum absurdam esse uerborum illorum sententiam demonstrarimus, quaeritur, utrum orta ex aliis et corrupta per librariorum esse, an ab interprete addita censenda sint. Atque alia quidem eorum loco uerba a Cicerone fuisse scripta, primum propterea prorsus incredibilest, quod diribitionem ita consequebatur renuntiatio suffragiorum, ut inter utramque rem nihil plane feret, quod commemorari a Cicerone potuerit. Deinde cum sine ulla uarietate in omnibus codicibus scripta reperiantur, neque ullam corru-

ptelae speciem prae se ferant, non poterit summae audaciae crimen effugere; qui in longe alia uerba conmutanda simulque transponenda suspicetur. Itaque nihil ego certius duco, quam uerba illa interpretis sedulitati deberi; quae sententia unice confirmatur etiam eo, quod Cicero, si simile quid addidisset, dubitari plane non potest quin uerba etiam *nihil quod* repetiturus fuerit. Neque tamen sic ab interprete uerba illa addita puto, ut genitiuum *magistratum* a uerbo *supplicatio* regi uoluerit, cum uix credibile sit, antiquum istum interpretem tam ineptam additum fuisse sententiam, set uerbum *supplicationis* ad explicanda uerba *populo supplicetur*, ut magis cum reliquis substantiuis congruerent, et u. *magistratum* ad explanandum uerbum *renuntiationis* in margine fuisse adscripta et deinde coniunctim in textum esse inlata iudico. Ceterum pro spuris haec uerba etiam a Manutio, Ernestio, Weiskio, Schutizio, et quodammodo etiam ab Orellio sunt habita. Orellio autem miror uerbum etiam *suffragiorum* delendum esse uisum, quod tantum abest, ut inutile sit, ut ad sententiae integritatem necessario requiratur. Nam numquam uerba *diribitionis* et *renuntiationis* non addito uerbo *suffragiorum* aut tabellarum isto comitali sensu dicta sunt.

Qui sint professi) Profiteri nunc dicuntur, qui magistratum petunt atque publice nomen edunt suum.

§. 15. *Esse ex equestri loco*) Codicis Dresdensis ex omittentis nulla plane auctoritas est. Cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 16..

Cedat consulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio nomine equester locus) Cur ex optimis codicibus nomine receperim, Proleg. L. II. C. I. §. 16. p. LV. demonstrauit.

Si campus atque illae undae comitiorum — recedant) *Campeo* significantur qui sunt in campo Martio, et *undis comitiorum* fluctuans populus suffragia ferens. Apte iam Uictorius comparauit Demosth. *περὶ παραπροσβείας*. p. 585. ed. Reisk.: *ὡς ὁ μὲν δῆμός ἐστιν ὄχλος, ἀναθμιγτότατον πρῶγμα τῶν ἀπάντων καὶ ἀσυνθετώτατον, ὥσπερ ἐν θαλάττῃ πνεῦμα ἀκατάστατον ὡς ἐν τῆρσι κινούμενον· ὁ μὲν ἤλθεν, ὁ δ' ἀπῆλθε, μέλει δ' οὐδενὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μίμνηται.* Similia uid. pro Mur. XVII, 55. *Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes et quantos aestus habet ratio comitiorum?*

Tanto nos inpetu studiorum et motu temeritatis modum aliquem et consilium et rationem requiremus?) Praepositionem, quae uolgo ante additur, optimum codicum auctoritate eicere debui. Cfr. Proleg. Lib. II. C. I. §. 1. conl. Lib. II. C. I. §. 9.. Dici autem uix potest, quotiens in praepositio ab interpretibus etiam contra Romanorum loquendi consuetudinem addita sit. Cfr. praef. meam ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. CXVIII sq.. Hic quidem etsi addi pro consuetudinem loquendi licuit, aequae tamen recte omisast. Multo enim latius quam uolgo putatur ablatiuorum qui dicuntur consequentiae usus apud Romanos patuit. Nam saepe etiam nullo adiecto participio solum substantiuom cum adiectiuo uel genitiuo alius substantiui casu ablatiuo eferunt eodem sensu, quo qui uolgo dicuntur ablatiuo consequentiae ponuntur. Maximeque ad eum usum adhibita sunt substantia uerbalia, qualia sunt *aduentus, concursus, comitatus, conuentus, decessus, discessus, inpetus, motus, profectio* et alia. Cuius rei ratio cuius sponte liquebit. Sic Cic. de imperio Cn. Pomp. VIII, 20. *dico eius aduentu maxumas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas fuisse.* I. in Catil. III, 7. *cum tu discessu ceterorum nostra tamen, qui remansissemus, caede contentum te esse dicebas.* ibid. VII, 16. *quid, quod aduentu tuo ista subsellia uacuefacta sunt?*

ibid. XIII, 52. *pollicitor hoc uobis, p. c., tantam in uobis consulibus fore diligentiam, — ut Catilinae projectione omnia patefacta — uideatis.* in Pis. XXIII, 54. *scio item uirum fortem — aduentu isto tuo domi fuisse otiosum.* Lael. III, 10. *me ipse consolor, et maxime illo solatio, quod eo errore careo, quo amicorum decessu plerique angī solent.* II. in Cat. VI, 15. *hic ego — quaesivi a Catilina, nocturno conuentu apud M. Laecam fuisset uene.* II. in Uerr. V, 7, 16. *quem iste, ut Panormum uenit, ad se uocari et de tribunali citari iussit concursu magno frequentiaque conuentus.* pro Mil. X, 23. *cum hic insidiator — cum uxore ueheretur in rheda, paenulatus, magno et inpedito et muliebri ac delicato ancillarum puerorumque comitatu.* III. in Cat. II, 6. *cum iam pontem Muliom magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent; nam hic quoque magno comitatu non est explicandum cum magno comitatu, set multis comitantibus.* Nostro loco omnino paria haec sunt: Cic. de Re publica I, 9. *te autem permagnunt nancisci otiosum, hoc praesertim motu rei publicae.* I. in Rull. VIII, 24. *hoc motu atque hac perturbatione animorum atque rerum — uerendum credo nobis erit, ne uostra ista praecleara lex agraria magis popularis esse uideatur.* pro Sestio XXIV, 54. *hac tanta perturbatione ciuitatis ne noctem quidem consules inter meum discrimen et eorum praedam interesse passi sunt.* pro Mil. XXVI, 69. *erit, erit illut profecto tempus, quom tu incolumbus, ut spero, rebus tuis, set fortasse motu aliquo communium temporum, qui quam crebro accidat experti debemus scire — fortissimi uiri magnitudinem animi desideras.* pro Sestio XV, 55. *tamen his tantis malis tanto bonorum studio, iudices, restitissimus, set etc..* Nec sunt, etsi uidentur, dissimilia haec: II. in Rull. XXI, 53. *uectigalia locare nusquam licet nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uostrum frequentia.* II. in Uerr. II. 77, 139. *tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo.* III. de Legg. XVI, 57. *quamobrem, quoniam non recognoscimus nunc leges populi R., set aut repetimus ereptas aut nouas scribimus: non, quid hoc populo obtineri possit, set, quid optunum sit, tibi dicendum puto.* ubi Goerenzius apte adtulit ad Att. X, 11. *quid enim dicam hac iuuentute? Ne autem diuersa me confudisse exempla quispiam querat, monendumst, ut uolgaris illi ablatiu consequentiae pro cuiusque loci ratione nunc hac nunc illa particula soluendi sint, cum una proprie eademque sit omnium significatio, ita in his quoque, quae adtuli, exemplis non mirum esse si ad explicandum ablatiuom nunc *cum*, nunc *quando*, nunc *si* particula adhibenda sit. — Dissimiliora sunt, set tamen propterea huc quoque pertinentia, quod in praepositionis opē ab interpretibus antiquis et recentibus explicata sunt, haec: Cic. III. in Cat. III, 6. *tardissime autem Lentulus uenit, credo quod litteris dandis praeter consuetudinem proxima nocte uigilarat;* quo loco et ii errarunt, qui *litteris* pro datiuo habuerunt, et ii, qui ex interpolatis codd. in praepositionem receperunt. Rectissime dictum *litteris dandis* hoc sensu: *cum litteras daret.* Sic idem III. de Legg. XV, 53. *dicam, et uersabor in re difficili — et saepe quaesita: suffragia magistratu mandando aut reo iudicando — clam an palam ferre melius esset.* ad Att. IV, 1. *quo S. C. recitato cum populus — plausum meo nomine recitando dedisset;* ad quem locum apte Matthiae comparat Orat. XXII, 74. *cum inmolanda Iphigenia tristis Calchas esset.* et ibid. LXVIII, 223.. Adde pro Mur. VIII, 17. et de Off. I, 2, 4..*

§. 16. *Ad contentionem uostrum)* Ego *contentionem uostrum* et h. l. et c. 7., ipso Erfurtensi contempto, restituo. Quid enim apertius, quam id, quod olim monuit Manutius,

contentionem his locis pro comparatione usurpari? Multa huius significationis exempla conlegit ex Tullio Menckenius in Obseru. L. L. p. 137., in quibus est ille, qui hos explicat, superior locus c. 2.: *quaedam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio*. In hac autem significatione *uostrium* optime ab eodem Manutio ad c. 7. praeferrī non dubito. Est loquendi genus egregium; haut tamen omnibus placuit, qui olim codices et qui postea editiones emendauerunt. Aduersus Ernestum recte defenditur ab I. Frid. Heusingero in praef. ad Cic. de Offic. p. XLIII. GARATONIUS L. Et hic et infra c. VII. §. 17. *eripere orationi tuae contentionem uostrium* unice ueram scripturam *uostrium* esse, et Gelli XX, 6. confirmatur testimonio, dicens: *haec autem ipsa ratio est in numero plurali, qua Gracchus misereri uestrum et qua M. Cicero contentio uestrum et contentione nostrum dixit*, et loci conprobatur sententia. Ea cum haec esse debeat, id quod Manutius et Garotius iam recte uiderunt, ut dicat Cicero: *noli a me postulare, ut comparationem faciam, uter uostrium dignior fuerit: genitiuum uostrium* multo certe significantiorem sensuique aptiorem quam scripturam *uestram* patet esse. Nam *contentio uestra* ita dicitur, ut significetur comparatio quae fiat ab iis, quos quis adloquitur; utrum autem sese illi comparent, contendantque, uter eorum aliqua re dignior fuerit, an aliorum ab iis fiat comparatio, plane non dicitur. Contra *contentio uestrum* non potest alio sensu accipi quam hoc, ut eos, quos quis adloquitur, sese tantum comparare et contendere, uter eorum aliqua re dignior fuerit, intellegamus. Itaque Wollsius ita potius haec interpretari debebat: *Wolle mich nicht zu einer Vergleichung eurer Personen auffordern*. Ceterum similiter dicitur *frequentia uestrum*, ut in Rull. II, 21, 55. *Uectigalia locare nusquam licet nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia*, et Phil. IV, 1. *Frequentia uestrum incredibilis, Quirites*, etc.; quibus in locis qui pro *uestrum* scribendum *uestra* putarunt, aut omnia exemplis debebant conprobare, illo qui ibi obtinet sensu a Romanis *frequentia uestra* dici consuesse.

Frontis aperit hominum, mentis tegit) Quia licet unicuique liberaliter et laeta fronte polliceri, quod praestare tamen in suffragio nolit; ideo autem licet, quia tabella mentis tegit. MANUTIUS.

Cur tu in iudicio exprimis quod non fit in campo) Melius et hic Erfurtensis [quocum consentit Bau.]: *Cur tu id in iudicio ut fiat exprimis, quod non fit in campo*. Mallem autem pro *exprimis* scribi *exigis*. GRAEVIUS. Unico Erfurtensi paruerunt etiam Uerb. et Lallemandus. Neque contra libros omnis mutandum est *exprimis*, quod ualet extorques, uehementer urges, ut fiat. Uide Drak. ad Liu. VIII, 2.. Set necessaria illa non sunt, *ut fiat*; immo haut scio, an rectius absint; ego quidem interpreti tribuenda facile dixerim. Optimum est: *cur tu id in iudicio exprimis, quod non fit in campo?* GARATONIUS L. Cum Erfurtensi Bauaricus facit. Suspectum tamen adhuc *ut fiat*. GARATONIUS II.. Recte Garotius pronomen *id* recipiendum duxit, quod eo minus suspectum debet esse, cum etiam in Le scriptum reperitur. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 16.. Significatur autem pronominis illo *contentio* uel *comparatio uestrum*, *uter aedilitate dignior fuerit*. Uerbum *exprimendi* autem cum saepe sic usurpatum inueniatur, ut, quod Drak. l. l. et Gesnerus in Thes. ling. Lat. p. 555. exemplis docuerunt, significet *promendo*, id est *urgendo*, *ui elicere aliquid*, diciturque nunc *exprimere confessionem culpaee alicui*, quo loquendi genere Liuus est usus, nunc *exprimere, ut quis neget se quid fecisse*, quam locutionem Cicero usurpauit: sponte intellegitur, utrumque secundum sermonis latini consuetudinem dici potuisse, *cur tu id in iudicio exprimis*, id est, *cur tu con-*

tionem uostrum exigit, et *cur tu id in iudicio ut fiat exprimis*, id est, cur tu exigit ut fiat contentio uostrum. Uerum quom in Proleg. L. II. C. I. §. 3. docuerimus, Bauaricum et Erfurtensem, qui libri soli *ut fiat* addunt, haut raro interpretum additamenta Tullianis uerbis immiscuisse, quomque facilius perspiciatur, cur addita haec ab interprete sint, quam quomodo librari negligentia omitti potuerint, Garatoni malui quam Orelli, qui Tulli haec uerba putauit, iudicio subscribere.

Hic quam ille dignior: perquam grauest dictu) Errant interpretes, qui his uerbis generalem sententiam contineri putant. Pronomine *hic* Plancius, *ille* Laterensis significatur. Hoc enim dicit Cicero: Plancium quam Laterensem digniorem fuisse, non audeo dicere, cum, si dicerem, hoc consequeretur, ut Laterensis animum offenderem. Quod Ernestius coniecit, *an pro quam scribendum esse*, id sic tantum necessarium esset, si Cicero hoc dicere debuisset, se nolle diiudicare, uter fuerit dignior. Atqui hoc nec debuisset nec potuisse dicere, e sequentibus manifesto apparet.

Quomodo igitur est aequius? Sic credo: — hic factus est) Sensus est: Cum dignitate Laterensem a Plancio esse superatum dicere non liceat, quam tandem rationem, cur factus Plancius sit, adferre magis conuenit? Hanc puto, quod Plancius factus est.

Sic credo: quod agitur, quod satis est iudici: hic factus est) Modo dixerat, *quare uictus sis, non debere iudicem quaerere, modo ne largitione*. (Sequitur haut necessaria et haut uenusta repetitio, *sis uictus, similisque inlatas animaduerti multas*.) Idcirco dicit, *quod satis est iudici*. Set etiamne, *quod agitur*? Atqui non id agitur, factus nec ne sit, set utrum ambitu, an recte atque ordine. Manutius mire caecutit, qui uter factus, agi putat. Hoc igitur in codice Dresdensi uidetur merito praetermissum. Qui retinet, sic intellegat, quod adinet ad id, de quo agitur. GARATONIUS. Codicis Dresdensis, uerba *quod agitur* omittentis, nullam prorsus auctoritatem esse, Proleg. L. II. C. I. §. 16. demonstrauimus. Accedit, quod quam facile oculorum aberratione uerba illa omitti potuerunt, tam improbabilest, cuiquam interpreti addenda potuisse uideri. Immo si alterutrum membrum, aut *quod agitur*, aut *quod satis est iudici*, delendum esset, posterius spurium iudicarem, quod nonnisi explicationi prioris inseruire certum sit. Uerum omnia sana hic sunt et ab ipso Cicero profecta, quem idem tenendumst hic fecisse, ut duo coniungeret membra, quorum prius sententiam generalem, posterius specialem contineret, quod cum alibi saepe fecit, tum I. in Cat. III, 6. *Muta iam istam mentem; obliuiscere caedis atque incendiurum; mihi crede, teneris undique; luce sunt clariora nobis tua consilia omnia*. Ut ibi *muta — mentem uerbis obliuiscere — incendiurum* et *teneris undique uerbis luce — omnia* explicantur, ita hic *quod agitur*, id est, ut recte monnit Garatoni, quod adinet ad id, de quo agitur, (nobis *worauf es hier ankommt*) magis illustratur uerbis *quod satis est iudici*. Elocutionis illius, *quod agitur*, haec Orellius ex Cicero adtulit exempla: pro Rab. 5. *neque ego id, quod non agitur, defendere*. ibid. 15. *nunc uero, quid agitur?* de Prou. cons. 4. *de prouincia, quod agitur, id disputo*. de Diu. I, 59. *cur fiat quidque quaeris? Recte omnino; set nunc non id agitur: fiat necne fiat, id quaeritur*. Adde ex innumeris exemplis hoc unum ex Phil. XI, 10. *nunc quod agitur agamus*. *Agitur autem, liberine uiuamus, an mortem obeamus*. — Ceterum uix opus est ut moneam, uerba *sis uictus*, quae inconsiderate Garatoni pro spuris habuit, plane ex consuetudine Tulliana adiecta esse optumeque ad integritatem membri facere. Sic pro Sestio III, 6. *Ademit Albino socieri nomen mors filiae, set caritatem illius necessitudinis et beneuolentiam non ademit*. Quod

patet multo uenustius pleniisque dictum esse, quam si secundo loco uerbum *ademit* omisisset, et *set non* etc. scripisset. Similluma exempla ad eum locum nouissimus editor adtulit.

Cur iste potius quam ego?) Amplius urgere Laterensis Cicronem fingitur, et, si non sit dignitate uictus, reliquas quaerere causas, quibus commotus populus Plancium, non se fecerit.

Quod mihi esset grauissimum si dicerem. set inipune tamen deberem dicere: non recte) Grauisimum erat Ciceroni, si dicebat non recte Plancium Laterensi esse praepositum, ex quo consequi uidebatur, ut Plancium largitione populum corrupisse concederet. Tamen negat se, si hoc diceret, debere puniri, id est, causam Planci perdere existimari, cum populus, id quod supra docuit, sine iudicio magistratus creare soleat, ideoque ex eo, quod quis non recte sit factus, minime sequatur, ut largitione corrupisse populum censendus sit, cumque populi factum licet non probandum tamen ferendum sit.

Nam quid adsequeretur, si illa extrema defensione uteretur) Permirumst, quomodo Gruterus, Garatoni, et Orellius pro *adsequeretur* contra omnium codicum auctoritatem scribere *adsequerere* potuerint, quod tantum abest, ut uulgata scriptura melius sit, ut a sententia loci sit alienissimum. Secundum codicum scripturam particula *nam* ratio redditur sententiae, quae uerbis, *quod mihi — dicerem*, continetur: *nolo autem dicere, Plancium non recte factum esse.* Itaque sensus totius loci hic est: Nolo autem dicere, Plancium non recte esse factum: nam nihil lucrarer, si ista extrema defensione uter, populum quod noluisse fecisse, non quod debuisse; qua ratione non satis defenderem Plancium, set ferendum tantum populi factum ostenderem. Uolo uero omnino defendere Plancium, ac docere, recte aedilitatem a populo esse adeptum. Ad id ipsum autem docendum adgreditur cap. sequenti.

CAP. VII.

§. 17. *Qui semper patuerit [hominibus] ortis hoc nostro equestri loco)* Cur *ortis* ex B et E receperim et *hominibus* unciis inluserim, Proleg. L. II. C. I. §. 3. exposui. Ne quis autem u. *hominibus* ad integritatem orationis requiri putet, conferat C. XXV. §. 60. *set haec pari loco orti sunt innumerabiles alii consecuti.*

Contentionem uestram) Uide quae dixi §. 16. p. 80 sq..

Aliquando) Uide Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XLII..

Omnes tecum equitum Romanorum filii petierunt) Attende ad breuitatem dictionis. Sensus est: omnes, qui tecum petierunt, equitum Rom. filii fuerunt.

Nihil dico amplius) Tacite significat, eos dignitate inferiores fuisse Plancio, ausos tamen esse cum Laterense in aedilitatis petitione contendere. MANUTIUS.

Cur tu huic) Confer Proleg. L. II. C. I. §. 5.

Qui longissime a te auit) Satis hunc locum Proleg. L. III. C. IV. §. 2. p. LXXXIII sqq. explanauimus, ubi editorum etiam priorum ad h. locum adnotationes cognoscere licet.

Fabium fornicens) Sic omnes praeter Weiskium. Is habet *Fabianum*, ut est I. Act. in Uerr. 7, 19. et apud Asconium ad eum locum. Contra de Orat. II, 67. *ad fornem Fabii*, quod ipsum laudans Quintil. VI, 3, 67. exhibet *ad fornem Fabium*. Tres igitur hi modi in usu uidentur fuisse. Pertinet huc Pseudo-Fronto de differentis uocabulorum p. 274. ed. Berol. *Pompei porticus, si possidet; Pompeia, si publicauit; Pompeiana, si in alterius dominationem uenit.* ORELLIUS.

In me ipsum incurrit) Ex uerbis, quae sequuntur, *in te ipsum incubuerunt*, ualde fit pro-

babile, Ciceronem hic quoque *incumbit* scripsisse, praesertim cum Atusianus Messius p. 532. ed. Mai. haec uerba adferens *incumbat* scribat. Si ipsum praebuisset *incumbit*, recepissem.

Et ab eo, qui hos dimouit, potius quam ab iis, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas) Erfurtensis pro *dimouit* habet *demouit*. GRAEVIUS. Lambinus iam pridem *demouit* more suo ediderat. Tamen caute Graevius ceteros omnis libros, in quibus mei quoque sunt, non deseruit. Vide I. Act. in Uerr. 17. et pro Caec. 15. GARATONIUS. Reliquas editorum ad h. locum adnotationes meanque de sensu eius sententiam uide Proleg. L. III. C. IV. §. 2. p. LXXXIII sqq. expositam.

§. 18. *Set tamen haec*) Pronomen *haec* non ad antecedentia, set ad sequentia *generis uostri familiaeque* referendum, et sensus hic est: prima tibi cum Plancio contentio est haec generis nostri familiaeque contentio.

In consulatus petitione) Cfr. Plut. in uit. Cic. c. XI. *καίτοι τῶν μετῴτων ὁ Κικέρων πρόβος ἦν ἐξ ἑπικουρῶν πατρῶς, οὐ βουλευτοῦ γεγονώς.*

Utraque familia) Non dixit *genere*, quia totum genus Laterensis non erat consulare, set familia tantum patris eius et matris.

Qui nominibus uostri ducuntur) Qui plurimum tribuunt nobilitati. *Nomina enim latinis nobilitas*. Cic. ad Diu. III, 8. *Ista uostra nomina nunquam sum admiratus*. Uide ibi notas. GRAEVIUS.

Etenim) Legendum puto *At enim*. Est enim initium noui argumenti. Et in libris haec duo interdum permutata sunt. ERNESTIUS. Alienissimae ab hoc loco particulae *at enim* suut, de quarum significatione uide Handi Tursellinum de part. lat. Uol. I. p. 444 sqq.. Id enim iam Cicero agit, ut, cur parum multi sint, qui uobilitati Laterensis fauerint, uberius explicet. Itaque sola *etenim* uel *nam* particula huic loco conuenit.

C A P. VIII.

§. 19. *Ex quo [sunt] plurimae*) Uerbum *sunt* cur ut spurium uncis incluserim, dictum in Proleg. L. II. C. I. §. 11. est. Bauarici, in sequentibus *est* omittentis, non posse magnam auctoritatem esse, ex Proleg. L. II. C. I. §. 4. apparet.

Iuuentia) Hinc uidetur Uelleio Paterculo dici *M. Iuuentius Laterensis*. GRAEVIUS.

Tot, quot ex reliquis municipiis omnibus non sunt) Cum neque *tot*, quod in codice principe scriptum extitisse certumst, neque *quot*, quam scripturam a doctis saec. XIV. uel XV. librariis ortam esse manifestumst, a Cicerone scribi potuerit, cum *tot* particula omnis sententiae cohaerentia tollatur, *quot* autem cum superlatiuo *plurimae* minime congruat, repositi id, quod et sensui accommodatum esse nec a codicum scriptura longius recedere apparet.

E praefectura Atinati) Praefectura erat urbs Italiae, in quam mittebatur Roma praefectus, qui eam administraret secundum leges a Romanis praescriptas, et qui ius in ea diceret. Uide Sigon. de antiquo iure Italiae XI, 10. et sqq.. Atina uero est urbs Uolscorum in Latio, in monte ad Lirim posita; etiamnunc retinet antiquom nomen, nonnumquam *Atino* dicitur. Uide Cluuer. Italiam antiquam III, 8. GRAEVIUS. Uide, quem Orellius iam conferri iussit, Saugny Geschichte des röm. Rechtes I. p. 40..

Utrum magis fauere putas Atinatis an Tusculanos suis?) *Ait Tusculanos minus esse suffragatos municipibus suis, uelut iampridem huiusmodi dignitate saturatos; istos uero, qui Atinate oppido uenirent, exoptasse or-*

nari Plancium, quod ea res non minus etiam ad honorem suum pertineret, cum paucissimos de suis ciuibus haberent senatoriis magistratibus honoratos. Praeterea et hinc istis ciuitatibus adicit differentiam, quod Atinates semper ciuibus suis fauerant; Tusculani plurimum liuoris naturaliter etiam circa municipes suos habuisse uidentur. Sic et M. Cato ille censorius pro maligno et inuido habitus est¹⁾. Nec aliter etiam Lucilium de eorumdem moribus sentit hoc dicens: prima Papiria²⁾ tu solidarum³⁾... SCHOLIA UATICANA.

Propter uicinitem) Nam Atinatibus finitimi sunt Arpinates. MANUTIUS.

Huius — Cn. Saturnini) Qui aderat, ut infra C. XII. §. 29. *cum hoc Cn. Saturnino.* MANUTIUS.

Nam maleuolos non esse certo scio) Hoc dicitur ab eo ἐν ἡθελ; quippe cum diuersum intellegi uelit, simulat contra Tusculanos uerecundiam maleuolentiae negatione. SCHOLIA UATICANA.

Uehementius suorum honore lactari) Ita cur scripserim, explicauit Proleg. L. II. C. I. §. 10. §. 20. *Habemus)* Ut laetetur honore municipum nostrorum. MANUTIUS.

Quid ego de me, de fratre meo loquar?) Pronomen *quid*, quod Graecius ante *de fratre* ex coniectura repetendum putauit esse, cum codex habeat Laurentianus secundus, erit fortasse, cui reprehendendus uidear, quod non receperim. Uerum uide Proleg. L. II. C. I. §. 1. Accedit, quod re diligentius pensata ne accommodatum quidem sensui satis est. Faceret enim, ut praecipuum uim uerba *de fratre meo* haberent, quae non debere prae ceteris distingui patet. Si cui ἀνύθερον displiceat, faciliore is emendatione et particulam addat.

Quorum honoribus agri prope dicam ipsi montesque fauerunt) (Ἐπερβολικῶς) hoc dixisse uideatur, nisi interposuisset uigilantissime temperamentum intercedentibus⁴⁾ uerbis, quod ait prope dicam: nam neque agri neque montes possunt habere ullum sensum fauoris; sed ἀνάισθητα quae sunt, uim sententiae de hac moderatione sumserunt. SCHOLIA UATICANA. Cum ego A. Mai editionem nouam, anno superiore emissam, qua eiusdem interpretis Ambrosiani, quem dixi, altera pars, quae in palimpsesto Uaticano latuit, euolgatast, his ipsis demum diebus, postquam oratio Planciana typis iam excusa erat, insigni Niebhuri, uiri celeberrimi, liberalitate mutuum acceperim: hic in commentario lectionis discrepantiam, quae in scholiis Uaticanis est, adnotare coactus sum. Discrepat autem primum hoc loco ab ea, quam recepi, scriptura sic: *quorum*

1) Catonem Scipionis certe maioris gloriae inuidisse ostendit Linius XXXVIII, 54.. A. MAIUS.

2) Loquitur sine dubio Lucilius de Papiria tribu. Quare nemo diuiceps dubitet, quin Tusculani in Papiria tribu suffragium tulerint; qua de re, praetereaque de huius tribus maleuolentia extat peridoneum Liui testimonium VIII, 37.: *memoriam eius irae Tusculanis in poenae tam atrocis auctores mansisse ad patrum aetatem constat; nec quemquam ferme ex Pollia tribu (quae Tusculanos damnauerat) candidatum Papiriam ferre solitum.* Quin adeo Papirium quoque dictatorem laborauisse inuidia aduersus suum magistrum Fabium Rullianum propter rem se absente feliciter gestam, ideoque supplicium de illo sumere uoluisset, ait Fabius pater in coitione apud Linium VIII, 31.. A. MAIUS.

3) Num pro *tuscalanarum* uel *tusculidarum*? Sequitur autem uersusque graecus obliteratus. A. MAIUS. Probabilius uidetur, *Tuscolidarum*, qua forma non est quod Lucilium usum esse miremur.

4) Sic ex coniectura scripsi; cod. *recedentibus* habet; Maius *praecedentibus* malit.

horibus (sic) agri ipsi prope dicam montes quae fauebant. Probo omnino, quod pro vulgari ordine *prope dicam ipsi* scribit *ipsi prope dicam*; quo ordine ego iam cod. Erf. auctoritate verba conlocassem, set plus apud me ceterorum omnium codicum auctoritas hac in re ualebat. Non recipiendum autem *fauebant* pro *fauerunt* putem maxime propterea, quia eum, qui hunc scripsit commentarium, saepissime uerba Ciceronis in breuius contraxisse et sic descripsisse multis exemplis edocemur, ut mutare quaedam, quae sine sensus detrimento mutari poterant, minime religioni sibi duceret. Illustri exemplo scriptura eorum uerborumst, quae proxime interpretatus est.

Agri ipsi prope dicam montesque Cfr. pro C. Rabirio III, 8. *cumque ad eius propulsandum periculum non modo homines, set prope regiones ipsae concurrerint.* et huius orat. IX, 22..

Num quando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo — num de Ti. Coruncanio, municipe suo, num de tot Fuluiis gloriari? Magnam hic locus offensionem habet, ad quam primus attendit Pighius Annal. Rom. T. I. p. 431. monens: „Coruncanios Camerio municipio oriundos esse testatur Tacitus [Ann. XI, 24. *Neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo — in senatum accitos.*] in oratione Claudi Imperatoris pro ciuitate Gallorum; item Cicero municipem fuisse dicit in oratione pro Sulla [c. 7.]. Ceterum in Planciana Tusculo natum Ti. Coruncanium uidetur indicare. Quod mirum profecto. Uerba quidem eius sunt haec: — Atqui locus hic ut mutilus et incorrectus merito notari poterit. Cur enim Camerinum Coruncanium Tacitus et Claudius Caesar, cuius adhuc extat oratio tabulis publicis insculpta antiquitus apud Lugdunensis; et Cicero in Planciana Tusculanum diceret? Itaque latet haut dubie uitium in eo Ciceronis loco difficile, ac nisi sola ueterum exemplarium fide corrigendum. Ueri tamen sensus coniectura forsitan poterit ita conligi ab historiae peritis, quando Cicero familiarum e uicinis urbi et antiquis municipiis ortarum mentionem faciat, quae consulatus ac curulis magistratus Romae sunt adeptae, si ita legamus, et uerba a librariis praetermissa suppleamus: *Num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principis, num de Ti. Coruncanio municipe suo Camerinum, num de tot Fuluiis Tiburtem gloriari?*“ Haec Pighius, contra quem primum Gruterus monuit: „At ego arbitrabar, faciliore medicina sanari locum posse, si, inquam, reponeretur, *Coruncanio municipes suos, num de tot Fabiis gloriari.*“ Gruteri correctionem, *municipes suos* scribentis, unice probauit Bakius, id quod ualde miror. Uerissima enim sunt, quae Perizonius Anim. Hist. c. 5. contra Pighi et Gruteri correctiones protulit: „Hae coniecturae refelluntur eo, quod manifesto Cicero de solo Tusculano municipio agit, unde erat is, contra quem dicebat, Iuuentius, adeoque illud unum longe nobilissimum et refertum iam consularibus ceteris ignobilioribus opponit.“ Toto hoc capite id unum agit Cicero, ut municipium, ex quo oriundus erat Laterensis, eiusmodi refertum hominibus doceat, qui suorum honore nullo modo laetentur, cum contra Atinates, qualis erat Plancius, eorumque finitimi Arpinates mirandum in modum suorum honoribus faueant. Itaque primum uo hanc causam plane alienum foret ab hoc loco, si Camerini municipes reprehenderentur. Deinde uero uerba, quae his, de quibus agitur, *Num quando uides Tusculanum aliquem — gloriari*, continuo opponuntur, *At in quemcunq; Arpinaten incidere*, luculenter ostendunt, duorum tantum hic municipiorum comparisonem fieri. Denique inapte locutus Cicero esset, si inter Catonem et Fuluios, quos eosdem cum Catone e Tusculo fuisse oriundos deinde docebitur, interposuisset uirum quendam ex Camerio municipio ortum. Debebant certe Fuluii, si uoluisset alius etiam municipi mentionem inicere, continuo post Ca-

tonem necessario commemorari. — Contra recte improbanit Bakius, quae idem Perizonius ibidem statim post ea, quae adtulimus, adiecit: „Adde quod in oratione pro Sulla c. 7. quosdam ex municipiis ortos, clarissimos uiros, nominans Catoni Tusculano continenter item subiungit hunc Ti. Coruncanium, tamquam eiusdem municipi hominem. Nec cuiquam mirum uideri debet, uariare auctores in memoranda origine hominis antiquissimi, cum et alia innumera sint in ueteri historia, de quibus illi inter se discrepent.“ Nam ualde errare, qui ex or. pro Sulla c. 7. Coruncanio fuisse Tusculanum conligat, uerba ipsa abunde docent: *Set scire ex te peruelim, quamobrem qui ex municipiis ueniant, peregrini tibi esse uideantur: nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plures haberet inimicos, nemo Ti. Coruncanio, nemo M. Curio, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit unquam.* Itaque quamquam necessario concedimus Bakio, ex loco illo orationis Sullanae nihil ellici nisi *municipem* fuisse Coruncanium, tamen hic Planciana locus nullum plane dubitandi locum relinquit, quin Cicero Coruncanium municipem Tusculanum fuisse putauerit. Iam nero duplex oritur quaestio, prima, quomodo Cicero municipem Tusculanum dicere potuerit, quem Tacitus Ann. XI, 24. dixerit ex Camerio ortum referat; altera, cur uerba *municipe suo* post *Ti. Coruncanium* addita sint, quae non addidit neque post *M. Catonem*, qui primo loco memoratur, neque post *Fuluios*, quorum extremo loco mentionem facit. Ac recte omnino Bakius ineptam iudicat Orelli interpretationem, cui Cicero, qui ubique absolutam rerum Romanarum scientiam adfectat, his adiectis tecte uidetur significare uoluisse, se hanc ignorare quidem, Coruncanium a quibusdam Camerio ortum perhiberi, set propius fidem aliorum testimonium esse, conpertum sese habere. Nam si nihil aliud his uerbis significare Cicero uoluit, nisi Tusculanum se Coruncanium habere, plane inutile et alienum illud additamentumst, cum eo, quod inter Porcios Fuluiosque memoratur, satis superque ostendat, Tusculanum se eum putare. Quod cum intellexisset Garatonius, ab interprete duo ista uerba addita suspicatus est. Cui sententiae qui suffragari duorum codicum auctoritatem, Monacensis secundi et Oxoniensis §, qui omittunt *municipe suo*, putabit, is uehementer errabit. Nam ut non urgeam, quod multa illi codices temere omittunt, tamen hoc ad eorum labefactandam auctoritatem sufficit, quod ex eo manasse fonte eos scimus, in quo uerba illa scripta erant. Uide Proleg. Lib. II. C. I. §. 16. cl. L. I. C. III. §. 8.. Apparet etiam, librari oculum a littera extrema nominis *Coruncanio* facillime ad extremam pronominiis *suo* litteram aberrare potuisse. Omnino autem abhorret ab omni probabilitatis specie, haec uerba ab interprete addita esse. Quid enim caussae statuimus fuisse, cur interpres ad nomen *Coruncanii* adposuerit, quae debebant iam de Catone moneri pariterque de Fuluiis? Itaque qui qualia sint interpretum additamenta perspexerit, haec uerba non ab alio quam a Cicerone potuisse proficisci intelleget. Nec puto quemquam in posterum de his uerbis dubitationem moturum esse, qui meam eorum interpretandi rationem diligenter pensitauerit, quae talis est, ut et aptissime adiecta pateat et Cicero cum Tacito, qui Camerio ortum Coruncanium tradit, egregie consentire intellegatur. Sunt enim uerba *municipe suo* manifesto hoc sensu dicta: *qui a Tusculanis ciuitate donatus est.* Itaque municipem quidem Tusculanum eum fuisse, set non ut Porcios Fuluiosque e Tusculo ortum rectissime his uerbis significatur. Minime nero mirum uideri debet, qui factum sit, ut Coruncanius a Tusculanis ciuitate donaretur, quem sciamus ex omnibus, qui iuris adepti scientiam erant, profiteri primum coepisse, omnibusque consili sui copiam fecisse. Cfr. Bach. Hist. Iurisprud. Rom. ed. sext. an. 1807. p. 255., Kraus. ad Uell. Pat. II, 128. p. 545 sq. et Wetzell. ad Cat. Mai. C. VI. p. 36.. Factum autem hoc esse, ut

uiri doctissimi a municipiis colonisque Italiae ciuitate donarentur, ex Ciceronis oratione pro Archia poeta cooptatum habemus, in qua c. III. §. 5. haec leguntur: *Itaque hunc (Archiam) et Tarentini et Regini et Neapolitani ciuitate ceterisque praemiis donarunt; et omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existumarunt.* Archiae autem poetae cum contingeret, ut ciuitate in multis Lati oppidis donaretur, quanto magis Coruncanium, hominem iuris peritum et consili sui aliis copiam facientem, honore isto ornatum esse credibile? Cfr. etiam Cic. ad Diu. XIII, 50.. Ceterum minime meae aduersatur explicationi, quod interpres Ambrosianus ad or. Sull. c. 7. p. 155. ed. Mai. sec. adnotat: *M. Cato ille censorius et Tib. Coruncanium fuerunt e municipio Tusculano.* Simillimos enim errores alios cum interpres ille tum ipse Asconius commisit.

Num de tot Fuluiis gloriari) Legebatur ante Graeuium *Fabiis* pro *Fuluis*, quod iure ex optimis codicibus restitutum esse, Perizonius Anim. Hist. c. V. docuit, ita disserens: „Fabiis non Tusculo orti sunt, set ante ipsam urbem conditam in eius sede inter Romuli et Remi comites agitarunt, immo eo loci ex Euandri, ut nonnulli uolunt, filia ab Hercule procreati, et postea expulsis regibus inter primos patricios gloria, dignitate, consulatibus floruerunt. Recte Pighius, quod de Fuluiis, plebeiis et obscuris origine sua, non de Fabiis, illustribus et patriciis, loqui Ciceronem autumat; ideoque, id quod unum recte temptauit Pighius, accipere debuissent Gruterus, non autem repudiare, praefereudo *Fabiis*, de quibus ut ex nullo municipio, adeoque nec Tusculo ortis, nulli municipes gloriari poterant. Reponendum omnino *Fuluis*, qui tamen non Tiburtes, set Tusculani origine fuerunt. Etenim primus Fuluiorum in urbe Roma L. Fuluios Curuos cos. A. U. C. 451. a Tusculanis rebellantibus, quorum consul erat, transiit ad Romanos, ab iisque eodem anno, quo hostis fuerat, consul factus triumphauit de suis popularibus. Diserte haec Plinius H. N. VII, 45. Atque hinc Cicero Philipp. III, 6. Antonio Fuluiam uxorem habenti, cum is Octauiano *Aricinam matrem exprobrasset*, obicit uicissim uxorem *Tusculanam*. Tusculana haec non alia est quam Fulua, quae Antoni tunc uxor et filia erat Fului Bambaliois ac Semproniae Tuditani filiae. Uide de Fulua ista Antoni uxore Garatonium ad Phil. III, 6..

At in quemcumque — audiendum) *Modeste de se*, sed de C. Mario multo uberius et rectius; ex quo etiam suo honori plurimum dedit, de quo aliquanto demissius et uerecundius dixerat. SCHOLIA UATICANA. Illustri hic locus exemplost, quid sibi interpres ille in describendis Ciceronis uerbis permiserit. Habet enim huic adnotationi haec uerba praeposita: *At si in aliquem Arpinatem incidetis, erit tibi fortasse etiam de nobis aliquid, sed certe de C. Mario audiendum.* pro quibus ceteri codices, in duobus tantum uerbis a se dissentientes, haec habent: *At in quemcumque Arpinatem incidetis, etiamsi nolis, erit tamen tibi fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid certe de C. Mario audiendum.* Nemo non sponte intellegit, non interpolatum hic ceterorum codicum scripturam dici posse, set ab interprete Uaticano uerba Ciceronis partim ommissa, ut explicatione non egentia, partim immutata esse. In hoc uno sequendus tamen fortasse palimpsestus Uaticanus est, quod *de nobis aliquid, sed certe* scribit. Eademst enim etiam Erfurtensis libri scriptura, ita tantum dissentiente Bauarico, quod cum aliis codicibus bis *aliquid* scribit. Quae mea fuerit de scriptura huius loci sententia, Proleg. Lib. II. C. I. §. 8. p. XXXVIII sq. aperui. Nunc tamen non dissimulo, posse etiam alterum *aliquid*, quod Bau. cum aliis multis habet, pro glossa, quae super uerba *set certe — audiendum* posita fuerit, haberi.

Erit tamen tibi fortasse etiam de nobis aliquid, aliquid certe) Ad defendendam etiam particulam, quam licet multi familiae tertiae codices omittant tamen genuinam maxime esse nunc membranarum Uatic. confirmatur (uid. Proleg. L. I. C. III. §. 2. p. XIX.), apte Garatonius Cic. Brut. XC, 510. comparauit: *Commentabar declamitans saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo cotidie; idque faciebam multum etiam latine, set graece saepius.*

Tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci) Etiam hic Atinatium suffragia praetulit Tusculanis, cum illi et pauci et inuidi, hi uero et plures et benigni. SCHOLIA UATICANA. Haec quae praeposui uerba Uat. sic ut scripta dedi habet.

Quam quidem nunc — uobis) Miscuit...?) non tantum quo doceretur iudex, uerum etiam quo moueretur. Affectus enim colorauit ad misericordiam secundum Plancium permouendam ex habitu ciuium luctuoso, quasi ipsi sollicitudinem et modestiam pro suo ciue susceperint. SCHOLIA UATICANA. Hic quoque quae praeposui uerba Uat. sine discrepantia habet.

§. 21. *Quae cuncta comitiis adfuit)* Praefecturae suffragii ius non habebant; hic tamen, plebem Atinatium comitiis adfuisse, plane constat; quid putandum? hoc opinor, Atinatis ciuitate donatos esse et in municipiorum iura transisse; nam et infra ut de municipio, non ut de praefectura Cicero loquitur, cum ait: *Sic te Plancius hoc non solum municipi, uerum etiam uicinitalis genere uincebat.* MANUTIUS. Non attendit Manutius, aliam praefectarum conditionem ante legem Iuliam de ciuitate cum sociis et Latinis communicanda fuisse atque post eam fuit, qua praefecturae etiam ius suffragii consecutae sunt.

Quid roboris, quid dignitatis) Prius ad multitudinem, posterius ad splendorem Atinatium spectat.

Tribum Terentinam) In qua Atinates suffragium ferebant. Quod uero Atinatis non tribum Terentinam, set dignitatem etc. praebuissè ait, eo significat, non ut aut largitione fecisse Atinatis, ut Plancius tribum Terentinam ferret, set dignitate sua et frequentia ellecisse, ut in suffragiis ferendis tribules ipsos sequendos putarent. Monet hoc propterea, quod tribum istam a Plancio corruptam esse Laterensis criminatus erat, de quo C. XVI. §. 53. loquitur.

Set oculorum coniectum) Cum ad praebuerunt, a quo uerbo haec quae adposuimus pendunt, necessario splendendum sit *Plancio petenti*, mirumst, quomodo de sensu horum uerborum ambigere Ernestus potuerit, monens: „i. e. ut arbitror, ut homines eam frequenter cum admiratione uiderent et oculis in eam defixis, siue potius ut oculi omnium essent in eum candidatum conuersi, quem illi sequerentur, quod melius frequentiae conuenit.“ Unice recte Weiskius: effecerunt, ut alii oculos in Plancium coicerent, enimque facilius suffragio suo iuuant, quem uiderent tot ac tam splendorum hominum gratia florere. Eadem sententia Baki est, iure Garatonium reprehendentis et Orellium, qui alteram istam Ernesti interpretationem probarunt.

Nostra municipia coniunctione etiam uicinitalis uehementer mouentur) Mirast hoc loco codicum uarietas, cum B et E *nostra municipia*, ceteri *iam municipia* scribant. Quod primo aspectu suspicari quis possit, *nostra* explicandi caussa ab interprete additum esse, id non ita esse, qui loci sententiam perspexerit, concedat necessest. Uerba, *municipia coniunctione uici-*

1) Supple unum uocabulum graecum. A. MAIUS.

nitatis uehementer mouentur, hoc sensu dicta esse patet: municipia eo, quod uicinitate coniuncta sunt, i. e. quod uicina sibi sunt, magnopere impelluntur, ut in omnibus rebus inuicem se adiuuent. Quod ipsum cum in municipium Tusculanum et finitima minime cadat, de quibus §. 25. plane contrarium dicat, monens: *sic te Plancius hoc non solum municipi, uerum etiam uicinitatis genere uincebat, nisi forte te Labicana, aut Gabina, aut Bouillana uicinitas adiuuabat, quibus e municipiis uix iam qui carnem Latinis petant reperiuntur*: certissimumst, addi a Cicerone *nostra* ante *municipia* debuisset, ut de Atinatibus uicinisque municipiis sermonem hic esse intellexeretur. Particula *iam* uero, quam ii tantum codices habent, qui *nostra* omitunt, carere omnino possumus, cum transitum Cicero particula *etiam* ante *uicinitatis* posita satis indicauerit. Itaque nihil certius, quam *iam* esse ex *nostra* ortum; quod pronomen cum ita, *nra*, scribi consuesset, facillime una *n* littera oblitterata in *ia* id est in *iam* potuit corrumpi.

CAP. IX.

§. 22. *Retinens ueterem illam officii rationem*) Cum plurimorum codicum scriptura, *illum officii morem*, iam propter insolentem elocutionem, *mos officii*, cuius simile exemplum nusquam reperit, suspecta mihi esset, non potui a me inpetrare, quin corruptum hunc locum putarem. Cui sententiae cum optimum ille et antiquissimus codex Bauaricus insigniter faueret, *illam officii mentem* scribens, ex utraque scriptura id eliciui, quod et litterarum ductibus, qui in codicibus sunt, et loci sententiae maxime conuenit, edendumque curauit *illam officii rationem*. Quam facile enim *rationem*, hoc quod in more fuit compendio scriptum, *ρόνη*, tum in *more* tum in *mentē* potuerit deprauari, quinis concedet, qui liberiorum scribendi genus nouerit. Rectum autem dicendi genus esse, *ueterem officii rationem retinere*, tum per se patet, tum his locis probatur: Cic. pro P. Quintio C. XVIII. §. 59. *antiquam officii rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit*. ibid. C. XV. §. 48. *libet mihi ex officii ratione atque ex omnium consuetudine rem ipsam considerare*. de Inu. I, 2, 2. *nondum diuinae religionis, non humani officii ratio colebatur*. pro Cluent. XLII, 117. *ut a me cum huiusce periculi, tum ueterorum quoque officiorum et amicitiarum ratio conseruata esse uideatur*. II. in Uerr. V, 69, 177. *ego mei iam rationem officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam*. conl. §. 185. *cum receptum officium Sticulis erit persolutum*.

Non fucosa) Uerbum et hoc notabile inter alia quae sunt apud ueteres rariora referendum est. (*Εγκλησις*) aduersus Tusculanos; ne hanc laudem nude impertiri Atinatibus arbitraris, quos ita extollit, ut illorum malevolentiam deprimat. SCHOLIA UATICANA ET AMBROSIANA.

Cassinus) Haec litterae duplicatio lapidum testimonio dampnatur a Cellario T. I. Geogr. p. 660. GARATONIUS. Non sine causa optimum ac plurimorum codicum auctoritatem hic sequendum duxi, non ignorans, in Cic. Phill. II, 16, 40. optimum Uaticanum *Casinas* habere.

Tractus ille) De scriptura, quae ante me obtinuit, *totus ille tractus*, uide quae Proleg. L. II. C. I. §. 9. dixi.

Tota denique nostra illa aspera et montuosa et fidelis et simplex et fauatrix suorum regio) Rom. sec. Uen. Heruag. et Lamb. *montosa*. Sic passim variatur, ut in uoce adfina uidi-mus [*portentosus*] ad c. 27. pro domo, et in hac ipsa ostendit Drak. ad Liu. XXXIX, 1, quem consule. Utrumque ille usitatum putat; ego *montosa* lubenter in Tullio praeferam, tum

quod ita fere optimi codices, ut uetustissimus Florentinus Orosii I, 2., tum quod *mons* littera *U* caret omnibus casibus, quo loco habet *I*, aut *E*; idque contra est in nocibus, *portentum*, *monstrum* etc., cum tamen codex item Florentinus ille Pandectarum L, 155. de U. S. *si portentosum, uel monstrosum, uel debile mulier ediderit*, exhibere uideam. Set hoc, ut uoles. Illud certe restituo, quod in edd. P. Man., Car. Steph., et Lamb. repperi, *at fidelis*, etiamsi Msi repugnent. Quid enim apertius, quam locum eam figuram requirere, quam *ἀντιστοιχώσιν* Rhetores appellant; quae porro fit saepissime adhibita particula *at*; cuius loco ex frequenti permutatione atque ex similibus uicinitate copula et huc inrepsit? Duo exempla uide apud Aquilam de figur. c. XIV., set ea non rara sunt apud Tullium. Adluditur autem hic manifeste ad Homerum illud de Ithaca notissimum: *τηχεῖ, ἀλλ' ἄγρυπνὸν κοινοτρόφος, aspera, set bona puerorum altrix*: quod de hac ipsa regione, in qua natus erat, alibi usurpat Cicero, ut notabat Victorius XXI. Uar. Lect. 25.. Is ibi hunc locum inlustrans pro uulgato firmoque habuit *at*; quod quidem Homericum illi *ἀλλὰ* ita respondet, ut uel inde potuerit huc optime arcessi. Hanc Latinorum ex Graecis, quos imitantur, emendandorum rationem commendare atque adhibere doctissimi quique solent, ut nuper Io. Schraderus I. Obseru. 5. GARATONIUS. Minime opus est, ut, si aliis in locis asperitati regionis opponatur incolarum fidelitas ac simplicitas, id hoc quoque loco factum statuatur, cum non minus recte adiectiua illa *aspera, montuosa, fidelis* etc. particulis copulatiuis coniungi potuerint, si quidem certumst, regionum asperarum et montuosarum incolae fidelis etiam plerumque ac simplicis et olim habitos esse et nunc haberi. Ceterum huic loco ne aptam quidem *at* particulam puto, qua posita regionem illam, licet aspera sit et montuosa, certe fidem esse et simplicem Cicero significaret. Quarum rerum oppositio a sensu huius loci alienissimast.

Arbitratur) Cod. D et Br. *arbitrabantur*, quod rectum est, cum *regio* pro regionis incolis usurpata nomen sit conlectiuom. Uide I. F. Gronou. ad Liu. IX, 41.. GARATONIUS. Probare, si meliores libri adsentirentur.

A municipiis adsunt) Quamquam multi libri ex *municipiis* scribunt, idque ipsum probum dicendi genus est, tamen cum a praepositionem praeter alios codices etiam Bauaricus, optimus ille, tueatur, magisque pateat, cur quis pro *a* praepositione *e* posuerit, quam quomodo, *e* si posita fuisset, in *a* mutata sit, non dubitauit *a municipiis* scribere, id quod loci sententiae perquam etiam accommodatust. Discrimen enim, quod inter utramque elocutionem intercedit, hoc est, quod *a municipiis adesse* cum dicitur, hominum habetur ratio, a quibus quis missus adest, contra cum *e municipiis adesse* quis dicitur, loci potissimum ratio habetur, unde quis uenit. Cfr. in Uerr. Act. I. c. III. §. 7. *Uidet etiam tot grauis ab amicissimis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus ac testimoniis conuenisse*. Sensit hoc etiam Bakius.

Equites Romani) De equitibus municipalibus Orellius conferri Phil. a Turre Monum. uet. Antii p. 563. iubet.

Cum legatione et testimonio) Alienast a sensu huius loci scriptura, quam plerique editores ex paucis malisque codicibus receperunt, *cum legationis testimonio*. Ita enim significaret Cicero, adesse a municipiis illis equites Romanos cum testimonio, quo ipsos, qui adferrent testimonium, legatos esse missos a municipiis declaratum esset. At primum nego umquam isto sensu *testimonium* esse dictum; deinde etiamsi dictum esset, num credibilest, hoc solo cum testimonio missos a municipiis illis equites Romanos ad iudicium esse? Immo non dubiumst, quin adtulerint equites illi scriptum aliquod, quo Planci innocentia a municipiis ostensa fuerit.

Idque ipsum necessario a Cicerone commemorari nunc debuit. Commemoratur autem, si scribitur cum legatione et testimonio. Cfr. pro Caelio II, 5. *idemque nunc lectissimos viros et nostri ordinis et equites Romanos cum legatione ad hoc iudicium et cum grauissima atque ornatissima laudatione miserunt.* in Uerr. Act. I. c. III. §. 7. *Uidet etiam tot grauis ab amissumis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus ac testimoniis conuenisse.* ibid. Act. II. I. II. c. 46. §. 114. *Hunc ciuitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ob eam rem missis publice laudant.* ibid. *ceterae quidem ciuitates publice litteris, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt.* ibid. Act. II. L. III. c. 51. §. 74. *Uerum non una te tantum, set uniuersae, similibus adflictae incommodis, legationibus ac testimoniis publicis persecuntur.* — Ceterum etsi, quam recepi, scriptura manifesto uiri docti, qui codicem Dresd. correxit, emendatiost, tamen eam ut facillumam recipere malui, quam id, quod in Lb, qui saepius maum interpolatricem expertus sit, scriptum legitur, *legatione testimonioque.* Uide Proleg. L. II. C. I. §. 1. p. XXX.

§. 25. *Labicana*) De hac forma, quam ex B et E pro uulgata *Laucana* restitui, monuit Garatonius: „Lambinus aliis nescio quibus tribuit *Labicana*; et sane H. Agr. 55. *Labicos* editur; quam eandem inconstantiam in Liui editoribus reprehendit Drak. ad II, 59. Conf. Seruium ad Uerg. VII. Aen. 796. et ibi Burm., tum Fabrett. Diss. III. de Aequed. n. 567. p. 1573. T. IV. Thes. Graeu., et hunc ipsum Graeuum ad Cic. Parad. VI, 5., ubi *Labicum* alio loco fuisse ait, quo nimirum ex Holstenio Cellarius H. G. A. 9. n. 577., et alii recentiores. Mediceae Uergili membranæ *B* tuerunt, quod mihi cum Syluio placet. Certe neque Tullium, neque Liuium uariasse puto. In ipsis uero lapidibus postea uariatum fuisse, nemo mirabitur.“

Aut Bouillana) Quod in Msis Graeu. et meis et in ueteribus editis additum est *aut Sabina*, spurium est, et ex *Gabina* ortum uidetur. GARATONIUS.

Quibus e municipiis uix iam, qui carnem Latinis petant, reperiuntur) Oppida commemorauerat Laicanum et Gabinium et Bouillas prope iam uacua et populi exiguitate deserta, quae Laterensem non tantopere suffragiis suis potuerint adiunare. Quod uero mentionem petendae carnis fecit, pertinet ad consuetudinem sacri anniuersarii. Nam latinae feriae a quo fuerint institutae, dissentiant plerique auctores. Alii ab L. Tarquinio Prisco¹⁾ rege Romanorum existimabant²⁾, alii uero a Latinis priscis. Atque inter hos ipsos causa sacrificii non conuenit. Nam quidam id initum³⁾ ex imperato Fauni contendunt. Nonnulli post obitum Latini regis et Aeneae, quod in nusquam compauerant. Itaque ipsis diebus ideo oscillare instituerunt, ut pendulis machinis agitentur, quoniam eorum corpus in terris non esset repertum, ut ani-

1) Tarquinium non Priscum set Superbum feriarum latinarum auctorem dicit Dionys. IV, 49. Existumabat ergo Garatonius, tullianum scholiastem meum in errore uersari. Atqui cogitare debebat uir doctus et Tarquinium Priscum, Demarathi Corinthii filium, dici Superbum in digest. 1, 2, 2.; et eandem esse ueterum auctorum dissensum tum de libris sibylliis acceptis, tum de iactis Capitolii fundamentis; quam utraque rem alii in Priscum Tarquinium, alii in Superbum conferunt, obseruante iamdiu Fabricio bibl. gr. I, 31.. A. MAIUS in edit. Romana.

2) Mihi cum A. Maio existimant scribendum uidetur.

3) Cod. *initium*. Maius conferri pro Sylla XIII, 2. iubet.

mae uelut in aëre quaererentur. Feriarum latinarum sacrificio solebat hoc obseruari, ut hostiam ciuitates adiacentes portiunculas carnis acciperent ex Albano monte secundum ueterem superstitionem¹⁾. Uerum tam exiguum in illis ciuitatibus numerum hominum significat, ut desint etiam qui carnem petitum de sollempni more mittantur. SCHOLIA AMBROSIANA. Ad haec Scholia notauit Garatonius: „Scholiastes de feris latinis disserens, alios ab ipsis Latinis populis institutas ait existumare, alios a Tarquinio Prisco. Set eximius de illarum origine locus extat scriptoris probatissimi Halye. Dion. IV. Antiq. 49., qui non Priscum, set Superbum Tarquinium auctorem facit, causamque adiungit optumam foederis. At Scholiastes, *Quidam*, inquit, *id* (sacrificium) *initum* (sic enim lego, non *initium*) *ex imperato Fauni contendunt*. Hoc me alibi legisse non memini. Tum haec ibi secuntur: *Nonnulli — quaerentur*. Melius eadem uberiusque apud Festum p. 515. ed. Amstel. *Oscillantes* ait *Cornificius ab eo, quod os celare soliti personis propter uerecundiam, qui eo genere huius utebantur. Causa autem eius iactationis proditur Latinus rex, quod proelio, quod ei fuit aduersus Mezentium Caeritum regem, nusquam alparuerit, iudicatusque sit Iuppiter factus Latiaris. Itaque per sex eos dies feriatos liberos seruosque requirere eum, non solum in terris, sed etiam, quia uideretur coelum posse adiri, per oscillationem, uelut imaginem quamdam uitae humanae, in qua altissima ad infimum, interdam infima ad summum efferuntur. Atque ideo memoriam quoque redintegrari initio acceptae uitae per motus cunarum lactisque alimentum, quia per eos dies feriarum et oscillis moueantur, et lactata potione utantur*. Hinc apud Scholiastam corrigi potest, *Itaque sex ipsis diebus*. Festus uero in uetere Aldina ed. an. MDXVII. rectius haec habet: *quod os celare sint soliti — sed etiam qua uideretur caelum posse adiri — in qua altissima interdam ad infimum, infima ad summum efferuntur*.“ Haec Garatonius, contra quem A. Maius in nota ad Schol. Ambr. monet, alio loco VI, 95. ab ipso illo Dionysio non Tarquinium Superbum, set Priscum feriarum latinarum auctorem fuisse dici. Addit deinde: „Nihil interim uetat, quin arbitremur ferias a Prisco olim institutas, sollempniore deinde ritu a Superbo celebrari coeptas.“ Nolo huc adferre, quae depromi possunt ex Pitisci Lex. Ant. R. T. I. p. 774. sub u. *feriae latinae*, et T. II. p. 556. sub u. *oscilla*.

Adiungamus — patrem publicanum). Transitus fit ad quaestiunculam, qua humilitas generis obieciatur Plancio, ut (codex *utut*) ea propter elargitus pecuniam uideretur, quoniam consequi aedilitatem familiae suae dignitate non posset. Publicanorum itaque Tullius ordinem necessario adserit, qui tunc ex equestri ordine accedebant ad uectigalium redemptionem. SCHOLIA AMBROSIANA.

Uel quod erat pater is — supplicabat) Cumulauit gratiam suffragantis de paterno etiam fauore, cui publicanorum societas adfuerit, ut filius eius ad optinendam aedilitatem potius adiuuaretur. SCHOLIA AMBROSIANA.

§. 24. *Ab sociis*) Quod perquam rarum, inquit Manutius, ut ab sociis publicani diligantur: ubi enim uectigalia exiguntur, ibi fere contentiones odiaque nascuntur. Mirum, qui hoc

1) Maius Cic. ad Att. I, 3. comparat: *auiam tuam scito desiderio tui mortuam esse; et simul quod uerita sit, ne latinae in officio non manerent et in montem albanum hostias non adducerent*.

uiro doctissimo potuerit in mentem uenire. Non intelleguntur hic socii siue uectigales, qui in prouinciis degunt, quibus nullus locus Romae in comitiis, sed socii publicanorum, qui et ipsi erant equites Romani. Quis ignorat publicanorum societates, de quibus ipse Manutius ad epistulas ad Familiaris? GRAEVIUS.

CAP. X.

Aliquid praeterea — adtulimus etiam nos) Necessario temperauit, gratiam suam non mediocriter profuisse, quando uir consularis testimonium beneficiorum in se conlatorum perhibens¹⁾ candidato multum potuerat promouere. Hoc uero ne esset insolens et superbum, praemisit adlegationem uerecundae timiditatis. SCHOLIA AMBROSIANA.

Timide dicam) Sic ego ex A pro ceterorum librorum scriptura *timide dico* dedi cum propter eam, quam Proleg. L. I. C. III. §. 6. p. XX. commemorauit, causam, tum maxime propterea, quod Ciceronem in hoc loquendi genere semper futuro tempore usum esse uideo. Sic infra C. XXVI. §. 64. *Uere mehercule hoc dicam: sic tum existumabam*. II. de Orat. IV, 15. *set tamen, uere dicam, quaeuis mallem fuisset quam ista, quam dicis*. II. in Uerr. IV, 14, 32. *Uere mehercule hoc, iudices, dicam: memini Pamphilum — mihi narrare*. pro A. Cluent. XIX, 51. *sic pugnaui — ut hoc, quod timide dicam, consecutus sim, ne quis illi causae patronum defuisse arbitraretur*. II. in Rull. V, 10. *Nam uere dicam, Quirites, genus ipsum legis agrariae uituperare non possum*. pro Sestio IX, 22. *Ego autem, uere hoc dicam, iudices, tantum esse in homine sceleris — nunquam putauit*. XII. Phil. X, 24. *Timide hoc dicam: scio enim quiduis homini accidere posse*. de Legg. II, 2, 4. *Quin ipse, uere dicam, sum illi uillae amicioꝝ modo factus*.

Appellauit populum tributum, submisi me et supplicauit) Sic ego primus scripsi, quamquam Orellius iam Garatonio auctore *tributum* pro uulgata scriptura *tribubus* recepit. Set male illi *tributum* cum sequentibus coniunxerunt, quod ego ex codicis Erf. auctoritate cum antecedentibus coniunxi. Ceterum recte mouit Garatonius: „Ego *tributum* ueram esse lectionem puto, cuius uestigium superest in meo codice habente *tribuum*. Formulast optima eaque rarior, et molesta librariis, ut uidimus ad c. 52. pro Mur.. Cum diligentiam suffragationis suae Cicero exponat, *appellauit*, ait, *populum, tributum* (populo) *submisi me et supplicauit*; haut profecto pleno tribus uniuscuiusque conuentui, nec singulis uniuscuiusque tribus hominibus, uerum notis, delectis, grauibus ex unaquaque tribu; ut quam plures posset tribus Plancio conficeret. Similiter de Scauri legatione IV. ad Att. 16. *populo tributum domi suae satis fecerat*, nummis per diuisores tribuum distributis: neque enim tribus ipsae integrae ad Scaurum uenerant. Item Lucilius, de quo ait Horatius II. Serm. I, 69. *Primos populi arripuit populumque tributum*, singulis ex tribubus, quos notaret, delegit: haut certe singulorum ex omnibus, aut uniuersorum simul, qui una tribu censerentur, iniasti insectatus.“ Idem in Cur. Sec.: „Asconium addo in argumento Miloniana: *aperte quoque tributum in singulos mille assium dederat*. Sic enim legendum, ut *mille numum* dicitur, non *milia*. Mamertinus etiam in

1) *Perhibens*; sic ego correxi pro codicis scriptura *perfidens*. Uide interpr. Ambr. ad c. 15., ubi eadem locutione *testimonium perhibere* usus est. Nunc uideo idem conieciisse Niebuhrum et Maduigium.

Panegy. Iuliani cap. XVI. *Quis ignorat, tum quoque, cum honores populi Romani suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina, tributim omnes atque etiam singuli salutandi.* Quod ego singulos hanc rogasse M. Tullium existumavi, ne reprehendas. Differunt enim admodum candidatorum prensatio et uiri consularis candidatum commendatis officium.⁴

Utro — rogauit) Admirabiliter nec humilem se fecit in praecibus, nec tamen plurimum adiuuasse testatus est. Sic et pro reo satis causae facit, et dignitatis suae ornamenta custodit, dicendo: non defuisse praeces suas, quibus populus uerecunde obsecutus sit, ultro se etiam offerens gratiae referendae ad eum promptissime designandum, cui uir tam bene de re p. meritis suffragaretur. SCHOLIA AMBROSIANA.

§. 25. *Nec si uir amplissimus — non impetrauit*) Sagacissime animaduertit, quid a parte diuersa posset opponi: Non mirum, si nihil¹⁾ pro Plancio Tullius ualuisse uideatur, cum pro alio sibi coniunctissimo candidato uir potentissimus nihil promouerit, cum illi designando studeret. Significare autem candidatum uidetur T. Ampium, suffragatorem uero Cn. Pompeium; de quibus tam se quam Pompeio sic uult accipi Tullius suspicionem, ut ipse quidem pro Plancio ualuerit miserabiliter et demisse petendo, Pompeius non item pro Tito Ampio, utique pro sublimitate nominis et potentiae superbius hoc sibi aput populum uindicans²⁾. SCHOLIA AMBROSIANA. T. Ampius Balbus Cn. Pompeio coniunctissimus certe fuit; quem Uelleius II, 40. in tribunatu legem de Pompeio tulisse scribit, *ut is ludis Circensibus corona laurea et omni cultu triumphantium uteretur, scaenais autem praetexta coronaque laurea*; qui Pompeianae parti tam studiosae, tam constanter adhaesit, ut ab inimicis *tuba belli ciuilis* appellaretur (VI. Epist. 12.), et pro illa parte Capuae *dilectum diligentissime habuerit* (VIII. ad Att. 11.); Ephesi denique, imperium habens, *ex fano Dianae pecunias tollere conatus sit*, ut Caesar III. B. Ciu. 105. memoriae prodidit, ad bellum illud scilicet contra Caesarem sustentandum. Exolauit tandem uictus cum Pompeianis; reditum tamen, acrioribus e Caesaris comitatu repugnantibus, uictoris benignitate impetrauit. Quo quidem tempore simile quiddam extitit huic Ciceronis erga Plancium suffragationi. *Rogatio ipsa semper*, inquit, *est gratiosissima, quae est officio necessitudinis coniuncta maxime — non potentia mea, set caussa rogationis fuit gratiosa.* Ita de T. Ampio restitutione VI. Epist. 12. *Ualent aput Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae: quam quia Cimber habebat, plus ualuit, quam pro ullo alio ualere potuisset.* C. Pansa gratia, ut ille ait, et auctoritate aput C. Caesarem ualebat; L. Tillius Cimber sola ualuit caussa rogationis: Cicero aput populum his rebus omnibus ualuisse putandus est. Porro ex eadem epistula bonis litteris datum fuisse cognoscimus. *Quom*, inquit, *studium tuum consumas in uirorum fortium facis memoriae prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillunum praebeas.* Hunc uero etiam

1) Pro nihil Ang. Maio et Garatonio aliquid legendum uidetur. Facilius corrigi non nihil poterit.

2) De Pompeio trudente candidatum comitiorum tempore omnibus inuitis uide etiam ad Att. I, 16. ANG. MAIUS.

Tullio coniunctum haut mediocri amicitia fuisse, studium testatur satis, quod ut ab exilio reuocaretur, ei Cicero praestitit. Diserte praeterea XIII. Epist. 70. *Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est.* Repulsam denique tulisse uidetur aedilitatis, quae tamen admodum recens esse non potuit. Quom enim ex Pighi rationibus T. III. Annal. p. 576. (Ed. 1615. p. 524.) T. Ampius tribunus fuerit anno DCXC. (a. 691. Almel.), Praetor uero anno DCXCV. (a. 696. Almel.), spatium, quod interest, petitorio aedilitatis includitur, et ab anno DCXCIX. (a. 700. Almel.), quo defensus est Plancius, fere nouennium distare potest. GARATONIUS. Recte etiam A. Maio de aedilitatis repulsa, quam tulerit T. Ampius, loqui hic Cicero uidetur.

Rogatio ipsa semper est gratiosissima) Quoniam ἀμφιβόλον¹⁾ uerbum est, et in-terdum potest rogationem, id est ψήφισμα²⁾ significare, ideo hic admonendum lectorem putauimus, per rogationem a Tullio cum maxime petitionem significari, quae facta sit pro candidato. SCHOLIA AMBROSIANA. Male Ambrosianus haec scribit pro ipsa, quod est aptissimum dictum. Facit enim, ut rogationem ab eo, qui rogat, discerni intellegamus. Nam hoc dicit Cicero: non mihi, id est non gratiae meae et potentiae adrogo, quod pro Plancio laborans ualui, set rogationi, quae ipsa, id est quae, etiamsi is, qui rogat, non sit homo amplissimus (quod dicit respectu habito Pompei), tamen plurimum solet ualere, cum est officio necessitudinis coniuncta maxime. Eiusmodi autem fuit rogatio Ciceronis. Ceterum uid. Proleg. L. I. C. III. §. 6. p. XX sq..

Quae est officio) Cur cum B est non eiecerim, Proleg. L. II. C. I. §. 4. p. XXXI sq. dictum.

Set ut quasi parenti et custodi salutis meae) Sic necessario ex B et E auctoritate pro ceterorum codicum lectione *custodi meo* scribendum putauimus, quamquam Ernestio uerba *salutis meae* glossa uisa sunt, momenti: „mihi uidetur esse glossa: meo commune est parenti et custodi. Infra etiam est, quod me custodierit.“ Contra quem optime monuit Garatoni: „Lambinus set quasi pro parente et custode meo. Atqui eleganter ut repetitumst, et datiuos egregius est. Set rogandi causa neque satis aperta erat, cum tamē locus apertissimum postulet, neque satis concinne posita, priusquam opem tulerit Erfurtensis, quem a cel. Ernesto miror glossemate corruptum putari. Non modo apud Tacit. III. Annal. 14. *custos salutis* occurrit, set Cicero etiam supra initio ipso, *Cn. Planci in mea*, inquit, *salute custodienda fidem*; in peroratione c. 42. *non ego meis ornatum beneficii a uobis deprecor. iudices, set custodem salutis meae.* Ubi quod addit, *pro uno filio duo patres deprecamur*, ostendit, ut opinor, Ciceronem hic *parenti meo* non fuisse dicturum. At *parentem salutis nostrae* P. Lentulum appellauerat consulem, per quem restitutus fuerat, ad Quir. 5., quam quidem ibi lectionem ab hoc loco firmari magis arbitror, quam inde auxilium huic petendum. Quia uero nimium Plancio tribui, merito illius isto commemorando, et querebatur iam Laterensis c. 40., et alios hinc existimare ipse nolebat, ideo addidit *quasi*; cuius uim particulae ut delecto fregit Lambinus. Plancius reuera *custos* et propterea *quasi parens* fuit *Tullianae salutis*.“ Idem Garatoni in Cur. Secundis haec addidit: „Etiam pro Sexto c. 69. Milonem appellat *custodem salutis suae*. Tam sollempnis locutiost, ut Quinctilianus Inst. orator. V, 11. p. 458. *Dionysium* dixerit *petere custodes salutis suae*, cum Aristoteles, unde sumpsit, nihil aliud habeat, nisi αἰτῶν τὴν γνυλακίην.

1) Pro uerbis graecis, quae A. Maius ex coniectura posuit, lacuna in codice est.

Iam uero *custodi meo*, quod praeferebat Ernestus, neque uim habet eam, quae postulatur. Contra *custos salutis* rationem continet, cur *quasi parens* Plancius appelletur, et respondet inferiori loco c. 42., quo eundem uocat *seruatorem capitis sui*. Est etiam *σούη* ipso auctore Tullio II. in Uerr. 65. *qui salutem dedit*. Paratas autem a reliqua coniuratorum manu insidias uitae suae fuisse testatur infra c. 41.. Hac de causa parens alter Plancius uidebatur. Quod cum per similitudinem, etiam ubi absolute *parens* alienus aliquis dicitur, intellegi debeat, huius exemplum similitudinis cap. 50. extat insignue. *At id etiam gregarii milites faciunt inuiti, ut coronam dent cuiquam ciuicam, et se ab aliquo seruatos esse fateantur, non quo etc., set unus benefici reformidant, quod permagnumst, alieno debere idem, quod parenti*. Is igitur a Cicerone honos habetur Plancio; quo de genere longe splendidiorem ipse tulerat a Q. Catulo senatus principe, qui eum Catilinae coniuratione deleta in senatu *parentem patriae* nominauit; cum quidem L. Gellius ei *coronam ciuicam* a re publica deberi dixerit. Uide Fabric. in Cic. historia ad ann. DCXC.. De loco simili post red. in sen. c. 14. infra erit ad c. 50. dicendi fere necessitas. Haec Garatonius, contra quem qui deteriorum librorum scripturam *custodi meo* defendere uolet, necessest primum doceat, Plancium simpliciter a Cicerone *quasi parentem suum* dici potuisse, deinde *custodem alicuius* eum posse dici, qui in singulari quodam casu uitam alicuius, ut Plancius Ciceronis in Macedonia, aliquando praesidio suo custodiaque texit. Quod cum doceri nullo exemplo possit, necessario patet *custodi salutis meae* scribendum, totumque locum, *set ut* etc. ita ut fecit Garatonius explicandum esse. Postremo falsum etiam illud est, quod Ernestus ad defendendam scripturam *custodi meo* paulo infra *me custodierit* legi monuit. Ne hoc quidem simpliciter de Plancio ant potuit dici, aut dictum est. Uerba, quae respicit Ernestius, haec sunt §. 26.: *Plancio, quod me uel uipulum uel ratione cedentem receperit, iuuerit, custodierit* etc.. Denique uide Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XL sqq..

§. 26. *Cui nomen [meum] absentis honori fuisset*) Cur *meum* pronomen uicis incluserim, dictum in Proleg. L. II. C. I. §. 3. est. De genitino *absentis* post pronomen *meum* Garatonius conferri iubet IV. in Catil. 11. et c. 56. pro domo. Brut. ad Cic. Ep. 7. *qui nostris paucorum respondeat laudibus*. Bithynic. VI. ad Diu. 16. *contentus ero nostra ipsorum amicitia*. Martial. VII. 50. *si tenet absentis nostros cantatque libellos*. Liu. XXXVI. 7. *uim tuam praesentis exercitusque tui experiri*. et Zinzerling. Promuls. Crit. c. 55. Orellius addit Catull. Com. Beren. u. 51. ibique Ualkeu. Res est notissima.

An Minturnenses coloni — eripuerunt) Iam narratum a me hoc exemplum plenissime scio de C. Mario, qui Syllanis armis cedens cum filio in Minturnensium paludibus latuit. Inde emissus, quoniam non potuisset occidi, nauigio inpositus in Africam peruectus ad usque diruta Kartaginis fines. Inde armis Cinnanis in Italiam restitutus, et adeptus denique septimum consulatum. SCHOLIA AMBROSIANA. Exposuit interpres ea de re in codice uaticano ad orat. in sen. post red. C. XV. p. 41. ed. Mai. Rom.. Eandem rem a Cicerone expositam uidere licet post red. ad Quir. IX. 20., pro Sestio XXII. 50., et in Pison. XIX. 45.. Omnino sapissime honorificam C. Mari mentionem facit. Cfr. III. in Cat. X. 24., IV. in Cat. X. 21., pro C. Rabir. X. 27., et de Or. III. 2. 8.. Fugam autem illam Mari plenissime exposuit Plutarchus in uita eius c. XXXVI — XL. p. 370 — 379. ed. Reisk. et H. C. Reiff Geschichte der Röm. Bürgerkriege. T. I. p. 265 — 269..

E ciuili ferro) Sic ex A pro uolgato *e ciuili errore* probante Garatonio, et quod maius est, sensu postulante restituiimus. Comparat Garatonius X, ad Att. 4. *elapsus e soceri manibus ac ferro.*, I. Tuscul. 55. *nudus in seruorum ferrum et manus incidisset.*, et pro Milone c. 7. *quotiens ego ipse, indices, ex P. Clodi telis et ex cruentis eius manibus effugi.* Adde, si opus est, pro domo XXIII, 59. *quotiens ex uostro ferro ac manibus est elapsus.* et de Or. III, 5, 12. *ciuilis ferri subeunda fuit crudelitas.*

Quod fessum inedia fluctibusque recreauerunt) Quibus fluctibus? cum nondum mare tetigisset. Nec in illa palude fluctus erant, in qua inter arundines latebat; nisi augendi causasa oratorie sic dixit. ERNESTIUS. Recte Garatonius meliora Ernestium Plut. Mar. c. 56 sq. edocere potuisse monuit. Idem Garatonius iure dissensit a Graeuio, qui ex Franci primi auctoritate post *fluctibusque* addi *confectum* uoluit. *Fluctibus* est, ut alibi, *fluctuum agitatione*, qua recte aliquem *fessum* posse dici sponte patet. Cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 1..

Uotis ominibusque) Uide quae de scriptura huius loci Proleg. L. II. C. I. §. 11. exposui, ubi editorum etiam omnium adnotationes integrae repetitae sunt.

Quod me uel ui pulsuum uel ratione cedentem) Prudenter hoc suspendit, ne aut damnatus aut exul fuisse umquam uideretur. Et uis enim propior est iniuriae quam accusationi, et ratio, qua se dicit maluisse urbe recedere, respectum habuisse potest utilitatis publicae, ne periculosa multis seditio moueretur. SCHOLIA AMBROSIANA. Ineptae post *cedentem* additum *tempori* uidi a Naug.; tum eietum a Lambino repetitores illius ineptius etiam rettulerunt. Pro domo 22. *quid igitur ego cessi?* pro Mil. 54. *ego cedam atque abibo*, h. e. patriam relinquam. Similiter alibi. Scio equidem pro Sext. 29. 50. de suo exilio Tullium dixisse, *cedere tempori*, set confer eos locos, et nihil huic suffragari perspicies. GARATONIUS. Recte quidem etiam *tempori cessisse* Cicero dici potest cum exolare, set hic ubi de beneuolentia agitur, qua exolans a Plancio sit receptus in Macedonia, ineptissimum illud additamentumst.

His et senatui populoque Romano) Cum Garatonius in Barb. a prima m. *is et*, a sec. uero *et is* scriptum repperisset, monuit ad hunc locum: „Mihi profecto fereudum *his* non uidetur: qui enim erant addendi senatui populoque Romano? iudices, aduocati, corona omnis in iis nominibus continebantur. Quos appellare non oportebat, an ii etiam erant ante senatum ipsum appellandi? Melius dixisset, *opinor, rei p. et senatui*. Set ferri potest *et is*, uel *isque*: neque tamen uerum puto. *Cursus* enim orationis expeditior, locusque omnino nitidior fiet, uocula illa sublata. Uidetur *is* primo additum ex glossa, in *his* deinde conuersum.“ Nihil uerius scriptura uulgata. Recte Cicero indices, quorum beneuolentiam captat, primo loco commemorat, disceruitque ut alibi a senatu populoque Romano. Uide quos supra eam in rem locos addulimus p. 66 sq. et confer huius orat. §. 71.: *Et quemquam putas fuisse tam exordem, qui uiuis his, stante urbe et curia, rediturum me si uiuerem non putaret?*

CAP. XI.

§. 27. *Utia mehercule Cn. Planci res eae*) Uide quae de his uerbis Proleg. L. II. C. I. §. 15. dixi.

Hic est enim, qui — dilectus est) Ante actae uitae officia recensentur quadam

subiecta ἀναδιπλώσει¹⁾ numerante oratore, quibus locis quibusque temporibus, et cuiusmodi uirorum iudicio Cn. Planci mores comprobati sint. Quod ipsum statim uigilanter erga personam Torquati facit, cuius grauitatem et sanctimoniam non otiose testificatus est, sed quo magis Plancius ornaretur, quem familiariter ille dilexerit. Et quoniam Torquatus idem praesens non erat, in eius patruelem conferendam putauit uicem testimonii, ut perinde haberetur, atque si adesset is, cuius ualidior esset auctoritas. SCHOLIA AMBROSIANA. Non modo est deleo, quod in Bau. deest, uerum, quod consequens est, etiam *qui*, ut optime lectio constituitur: *hic enim adulescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo — dilectus est*, ut etc. Tulliana consuetudo sic postulat. GARATONIUS. Uide quae Proleg. L. I. C. III. §. 4. et L. II. C. I. §. 4. contra Garatonium monui.

Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui, nilis huius Q. Metelli Gratosius²⁾ fuisse uideri poterat, si adseueraret eum Saturnino propinquo suo placuisse; maluit ad iudicium Q. Metelli confugere, ut uere cognitis uirtutibus Planci existimauerit adulescentem per omnia spectatissimum. Significat autem Q. Metellum, qui Creticus cognominatus est, bello apud Cretam feliciter gesto. Omnia haec sunt...³⁾ SCHOLIA AMBROSIANA.

Saturnini) Qui uidetur cum Q. Metello, cui postea Cretici cognomen a Creta deuicta fuit, quaestor fuisse; legatus enim non fuit, quia legati infra nominantur. MANUTIUS.

Huius Q. Metelli) Recte hoc ex loco Norisius Cenot. Pisan. I. 5. conlegit, uixisse adhuc Metellum Creticum post orationes pro domo et de Har. Resp. habitas. Confer ad c. 47. pro domo Ferratum. GARATONIUS. Manutius Q. Metellum uel aduocatum uel iudicem adseuerat monuit.

Cui cum fuerit probatissimus) Cum antea quibus legeretur, id ipsum autem neque optimorum neque plurimorum codicum auctoritate niteretur, scribendum cui putari, quod aperte scholiastes Ambr. legit, monens: *maluit ad iudicium Q. Metelli confugere* etc.. Cfr. Proleg. L. I. C. III. §. 8. p. XXII..

C. Sacerdos) Praetor fuit ann. DCLXXVIII. (679. Alm.), ut ex Uerrinis cognoscitur; deinde non exiguo intervallo legatus praetorius Q. Metelli Cretici ann. DCLXXXV. (686. Alm.) et ab ea legatione reuersus consulatum petiuit cum Cicerone anno DCLXXXIX., ut narrat Asconius in arg. orat. in toga candida, ab eiusque consulari repulsa uendigesimus hic erat annus. Nisi forte duo fuerint eodem tempore C. Licinii Sacerdotes, ambo magistratus adepti. GARATONIUS.

L. Flaccus) Is est, quem Tullius praetorium defenderat, de quo in oratione pro ipso habita c. 5.: *Bellum Cretense ex magna parte gessit, atque una cum summo imperatore sustinuit*; ibidemque c. 26.: *quibus locis nuper legatus L. Flaccus imperatore Metello praefuit*. Atque hic iudicio repetundarum absolutus in Macedoniam legatus L. Pisoni proconsuli est pro-

1) Pro uerbo graeco, quod posuit Mains, uacuum spatium in codice.

2) Non probō, quod Mains ante *gratosius*, nullo in codice relicto uacuo spatio, *quoniam* posuit. Multo probabilius est, inter *maluit* et *ad* excidisse *itaque*.

3) Spatium duorum uersuum in codice uix ulla coniectura replendum. ANG. MAIUS.

fectus, ut ad arg. pro eodem diximus; et nunc ea legatione perfunctus Romae conmorabatur. GARATONIUS.

Adsiduitate) Aduocationis constantia; cum semper adsunt, cum causa agitur. u. Clau. Eadem adsiduitas, set aliis uerbis de legatis Macedonicis narratur. ERNESTIUS.

§. 28. *Ob aliam caussam*) Cum prouinciae mandatis. MANUTIUS.

Legationem suam et mandata) Uide quae dixi Proleg. L. II. C. I. §. 15.

I. uero Apuleius) Cuius in Macedonia quaestor Plancius fuit. Monuit iam Manutius.

Qui praescribit in parentum loco quaestoribus suis praetores esse oportere) Cfr. Diu. XIX, 61. *Sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere; nullam neque iustioreni neque grauiorem caussam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciae, quam officii, quam publicam muneris societatem.*

Tribunus plebis fuit — esset tribunus) Nihil egerat in tribunatu suo Plancius aliqua praestanti laude dignissimum. Quin immo etiam uidebatur hac potestate signis functus. Quoniam nullas ergo uirtutes eminentissimas habuit, quas de illo praedicaret, idcirco aliquid ei uolens acquirere ad suspicionem ignauiae repellendam, non tam uehemens, inquit, tribunus fuit quam ceteri. Et uinaciter concludit: quales si omnes semper fuissent, numquam desideratus uehemens esset tribunus; id uolens intellegi, per seditiosos et turbulentissimos)... SCHOLIA AMBROSIANA. Cum Plancium signis tribunatu suo quam quosdam conlegarum functum Cicero negare non posset, laudem ei acquirere ex eo studet, quod nihil in tribunatu eiusmodi molitus sit, ut qui obisterent tribunis uehementibus opus fuerit; recteque sane numquam futurum fuisse monet, ut tribuni uehementes desiderarentur, si omnes ut Plancius a rebus nouis molientiis sese abstinuissent. Ita etsi scite et callide Plancium laudat, reuera tamen minime nec potuit probare, cum illius anni tempora flagitarent, ut uehementis se tribuni praestarent, qui recte gubernasse rem publicam uideri uellent, nec probauit umquam, ubi ex animi sententia de tribunis illius anni iudicium fecit.

Quam isti, quos tu iure laudas) Primum errare monendumst interpretes, qui pronomine *isti* alios quam conlegas Planci intellegendos putant, ut Ferratius Epp. Lib. II. ep. 10. p. 112., recte ceterum de hoc loco exponens. Landauerat Laterensis inprimis L. Raclium, de quo uide quae ipse Cicero Laterensi §. 77. respondet, aliosque, qui a parte optumatum steterant. Deinde permirumst, quomodo cum aliis uiris doctis, tum inprimis Ernestio uerbum *iure* suspectum poterit esse. Aptissime enim hoc additumst, quo Cicero et istos tribunos, a Late-rensē laudatos, et Plancium significat laudandos esse, illos, quod perniciosus aliorum conatibus fortiter restiterint, hunc, quod ipse nihil contra rei publicae salutem molitus sit.

C A P. XII.

§. 29. *Quae si minus in scaena sunt*) *Esse in scaena* dicitur, quod oculos hominum in se conuertit, ut plurimum notum sit et laudatum. Ouid. I. Trist. El. 9. *Scaena manet dotes grandis amice tuas.* Cic. XII. ad Fam. 65. *Magnum theatrum habet ista prouincia.* Omnibus patet, quicquid in illa prouincia geritur. GRAEVIUS. Addidit Garatonijs Horat. II.

1) Desideratur folium in codice.

Serm. I, 71. *Quin ubi se a uolgo et scaena in secreta remorant Uirtus Scipidae et mitis sapientia Laeli.*

Multo secus est parens) Cur est retinuerim, Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XLII. dixi.

Cum uidetis luctus societatem) Indicatiom uidetis non solum quod optimi libri tinentur praeposui coniuunctio, uerum etiam quod sensui unice accommodatus est. Hoc enim dicit Cicero: Saturnini quanta honoris huius cupiditas fuerit, ex eo potestis coicere, quod, ut uidetis, luctus socius est. Ob eandem causam statim post dixit: quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata. Tenendum autem, cum particulam, quotiens eo, quod significat, id quod saepe significat, necessario indicatiom adsciscere. Cfr. II. in Uerr. II, 64, 155.: Hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias etc.; pro C. Rabir. VI, 18. Nihil me clamor iste commouet, set consolatur, cum indicat, esse quosdam cuius inperitos, set non multos, huius ipsius or. XXXII, 73. Atqui haec cum uidetis, quo me tandem in te animo putas esse, Laterensis? de Or. II, 57, 154. quo etiam maior uir (Numa) habendus est, cum illam sapientiam — cognouit. Id. ad Diu. IX, 14. gratulor tibi, cum tantum uales apud Dolabellam. Ibid. XIII, 24. tibi gratias ago, cum tantum litterae meae potuerunt, ut is lectis omnem offensionem deponeres. Ibid. XVI, 16. mihi gratissimum fecisti, cum eum — amicum quam seruum esse maluisti. Terent. Andr. IV, 5, 52. dis pol habeo gratias, cum in pariundo aliquot adfuerunt liberae. Adolph. I, 2, 45. est dis gratia, cum est unde haec fiant. Heautont. II, 2, 58. Magnum hoc quoque signumst, dominam esse extra noxiam, cum eius nam negleguntur internuntii. ibid. II, 5, 2. Aedepol te, mea Antiphila, laudo et fortunatam iudico, id cum studuisti, isti formae ut mores consimiles forent. Heecy. III, 8, 55. Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem ut siet rescuerit, non aedepol clam mest, cum hoc, quod lenius est, tam animo iracundo tulit.

Atqui haec sunt indicia, iudices, solida et expressa; haec signa prohibitis, non fucata forensi specie, set domesticis iniusta uotis ueritatis) Haec est uulgata huius loci scriptura, in qua permirumst, neminem paene editorum offensum esse, nisi quod Garatuius et Schutzius eam probandam scripturam putarunt, quam Ursinus in manuscripto suo extare dixit uulgataeque praetulit: Atqui haec sunt indicia solida, iudices, haec expressa signa etc., nihil praeterea mouentes, cur uulgata displiceret. Offendit etiam aliqua ratione Lambinus, corrigens: Atqui haec sunt indicia solida, iudices, et expressa uirtutis; haec signa etc. set nihil mutauit, nisi quod uirtutis ex coniectura addidit. Ex codicibus non potest quiequam auxili peti, qui omnes in uulgatam scripturam consentiant. Ab Ursino autem quae commemorata scripturast, neque certo scimus, num ex codice petita sit, neque, si sciremus, digna esset, quae respiceretur, cum praeterea nihil unquam boni ex codice illo prolatum sit, ideoque solius eius dissensus nihil apud nos ponderis habere debeat. Uide Proleg. p. VII.. Accedit, quod ea minime offensio loci tollitur, quae in eo potissimum positast, quod indicia dicuntur solida et expressa. Utriusque enim adiectiui eam inter omnis constat significationem esse, ut de rebus, quae dicuntur, concretis usurpentur. Nam solidum id dici notumst, quod frangi, deleri, uincire non potest, ideoque rebus fragilibus opponitur. Pariter expressum id proprie ac sollempniter dici consueuit, quod ad similitudinem alicuius rei quacumque ratione factumst, maximeque expressae dicuntur figurae, quae cera, argilla, gypso ad similitudinem aliarum effictae sunt. Iam etsi miueme me fugit, utrumque adiectiuom metaphorice etiam de rebus non concretis usurpari, tamen cum nec per se probabile sit nec ullo confirmari exemplo possit, ambo adie-

ctiua coniuncta metaphorico sensu usurpata esse, multo minus autem *indicia* aut *solida* unquam aut *expressa* sint dicta, contra frequentissime *signa* similisque significationis verba *solida* et *expressa* dicantur, eaque ipsa adiectiua ut hic quoque ad uerbum *signa* referamus, sequentia *non fucata* — *ueritatis* manifesto postulent: equidem nullum dubitandi locum relinqui credo, quin Ciceronis oratio ab interpretibus interpolata, eaque re quae uerba antiquitus cohaeserunt artissima psumme a se diiuncta sint. Ciceronem autem ita mihi persuasumst scripsisse: *Atqui haec sunt, indices, solida et expressa signa probitatis, non fucata forensi specie, set domesticis inusta notis ueritatis.* Quae scriptura quam egregie et usui conueniat et totius loci sententiae, in promptust uidere. Cfr. Cic. pro M. Caelio V, 12. *Habuit enim ille permulta maxumarum non expressa signa, set adumbrata uirtutum.* in Consol. p. 1181. ed. Ern. *In qua non ficta et adumbrata, ut in multis, set maxime solida et expressa uirtutis elucebat effigies.* de Off. III, 17, 69. *Set nos ueri iuris germanaeque iustitiae solidam et expressam effigiem nullam tenemus: umbra et imaginibus utimur.* pro Arch. poet. XII, 50. *An cum statuas et imagines, non animorum simulacra set corporum studiose multi summi homines reliquerunt: consiliorum ac uirtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus summis ingenis expressam et politam?* de Nat. Deor. I, 27, 75. *Illut uideo pugnare te, species ut quaedam sit deorum, quae nihil conuerti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis,* etc. Sola haec exempla uel me non monente satis docebunt, *signa* dici *solida*, quae ex materia arcte et firmiter cohaerente constent, et *expressa*, quae figuram plenam ac singulas eius partis eminentis et perspicuas repraesentent. Continuo facilet intellecto, accommodatissime his adiectiuis respondere, quae accuratioris explicationis causa a Cicerone addita sunt, *non fucata forensi specie, set domesticis inusta notis ueritatis.* Ac prioribus quidem, *non fucata forensi specie*, manifesto explicantur *signa expressa*. Nam ut corpora maxumeeque uolts dicuntur *fucati*, qui obducti sunt aliqua re, qua uerus eorum habitus ac forma occultetur, sic *signa fucata* sunt *non expressa*, siquidem specie illa, qua sunt obducta, ellicitur, ut singularum partium forma accurate cognosci non possit. Contra *solidis signis* respondent aptissime *domesticis inusta notis ueritatis*, id est eiusmodi, quibus firmiter impressae sunt domesticae notae ueritatis. Quemadmodum autem *forensis species* est externa, qua fallitur populus omninoque ii, quibus non licet adtractare diligentius considerare *signa*, sic *domesticae notae ueritatis* sunt internae, quibus uere cognosci *signa* possunt. — Cum egregie sententiam ex nostra emendatione procedere demonstrarimus, unum illut monere restat, quomodo deprauari genuina manus Ciceronis tantopere potuerit. Atque hoc quidem quiuis intellet, uerbum *indicia* explicandi *signa* causa adpositum esse. Id uero cum esset a librariis eo loco, quo extat in codicibus, receptum cumque eo adiectiua *solida* et *expressa* coniuncta, pronominis *haec* additio ad sententiae integritatem necessaria debebat uideri.

Facilis est illa occursatio et blanditia popularis) Cum in antecedentibus Cicero probitatem hominis dixisset ex eo luculentissime apparere, si quis cum propinquis et necessariis maxumis amoris uinclis iunctus esset, ideoque suorum amorem ac reuerentiam aliquem probitate tantum conciliare sibi posse ostendisset: aptissime cum patet sic pergere, ut dicat, *Facilis — popularis*, hoc sensu: facilet populo occursare et blanditias dicere, quibus fauorem eius tibi concilies, id est, facilet ciuium beneuolentiam blanditiis et occursando conligere, licet quae uera uirtute non sit praeditus. Hinc sponte intellegitur, alienissimam esse Baki coniecturam, pro *facilis* legi *fragilis* iubentis.

Aspicitur, non adtrectatur; procul apparet, non excutitur [, *non in manus sumitur*]) Explicatur his uerbis, cur facilis sit occursio et blanditia popularis. Quod ita facit orator, ut blandam illam populum tractandi rationem ueluti simulacrum quoddam aut signum fingat esse. Quocirca *aspicitur*, inquit, *non adtrectatur*. Etsi certum exploratumque, quid *adtre-ctare* significet, tamen propter sequentia diserte monendum puto, nihil esse aliud, nisi *in manus sumere*, uel *manibus terere*. Cfr. Liu. V, 22. *quod id signum* (Iunonis) *more Etrusco nisi certae gentis sacerdos adtrectare non esset solitus*. Addit Cicero, *procul apparet, non excutitur*. Quibus uerbis significat, ut metaphoram retineamus, multos ne accedere quidem proxime ad signum, set e longinquo aspicere, ideoque minime perscrutari diligenter et examinare. Post haec quae in codicibus omnibus addita reperiuntur uerba, *non in manus sumitur*, licet nemini ante me suspecta sint uisa, ego tamen sine dubitatione uncis inclusi. Meram enim uerborum *non adtrectatur* explicationem continent, hocque certius est, non uenisse ex ore Ciceronis, quod, nihil aliud cum significant quam quod iam antecedentibus dictumst, extremum tamen periodi locum obtinent, quo grauiora poni uerba solent, membrorumque aequalitatem, quam studiosae quaesisse Ciceronem scimus, prorsus euerunt.

§. 50. *Nonnullis rebus*) Cum *omnibus rebus* attecesserit, est hic supernacuum *rebus* et fortasse delendum. Quamquam si accurate loquendum est, esse oportuit *una re*: nam *genus* et *nomen* una res est, ut supra c. 7. *est tuum nomen utraque familia consulare*, nihilque aliud nisi nobilitatem significat. Etiam uide c. 6. Iunguntur ea fere semper, ut loci Tulliani demonstrant apud Pareum in Lex. Crit. Mantissa p. 56. GARATONIUS. Uerborum *generis* et *nominis* non unam esse eandemque notionem, Garatonius ex ipso illo, quod adtulit, exemplo, *est tuum nomen — consulare*, certissime potuit colligere. Minime enim dici licuit: *est tuum genus utraque familia consulare*. Immo *genere* superior erat Plancio Laterensis, quod maiores eius magistratus curulis gesserant, *nomine*, quod familia, in qua natus fuit, consularis erat. Nam poterat *genus* nobile esse, ac tamen *nomen* utraque familia non consulare. Quod praeterea Garatonius uerbum *rebus* deleri uult, id minime probari potest. Nam omnes illae res, quibus ornatum dicit Plancium, et externae et domesticae erant. Itaque post *nonnullis* si omisisset Cicero *rebus*, credere deberemus, eum de rebus externis aut domesticis loci pergere, id quod minime facit. *Rebus* autem *externis* uita eius publica, *domesticis* uita priuata significatur.

Inferiorem quam te) *Quam* elegantius abesset, set quia et alia quaedam huius formae exempla sunt, feramus; quamquam in illis exemplis multum incerti est. Set fortasse totum hoc *quam te* est ex interpolatione. ERNESTIUS. Egrege lapsum Ernestium esse Garatonius monet, quod in elocutione *inferior sum quam tu* offenderit, illiusque elocutionis plura adfert exempla; ex Brut. 42. *ne qua in re inferior esset, quam Scaeuola.*, ibid. 48. *P. Orbis in iure ciuili non inferior, quam magister fuit.*, ex Epist. ad Q. Fr. 1, 5. *gratia non inferior quam qui unquam fuerunt amplissimi.*, ex I. de Off. 52. *Timotheus Cononis filius, qui cum belli laude non inferior fuisset, quam pater* etc. At egrege lapsus Garatonius potius existimandus est, qui Ernestium in re admodum certa offensum esse putauerit, de qua minime dubitare Ernestius potuit. Immo non est dubium, quin ille in accusatiuo *te* offenderit, atque pro *quam te* potius *quam tu* es expectauerit, quae sane frequentior dicendi ratio est. Uerum nihil plane in hoc loco offensionis esse, intellegent qui eiusmodi locos meminerint, qualis hic est: Cic. ad Diu. V, 7. *Quae nos pro salute patriae gessimus, ea, cum ueneris, tanto*

consilio, tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, me non multo minorem, quam Laelium, facile et in re publica et in amicitia adiunctum esse patiaris.

Generis dico et nominis) Hunc uerborum ordinem primus Orellius ex B codicis auctoritate, quam E confirmat, recte restituit, cum antea legeretur, *generis et nominis dico*. In genitiuis autem, qui ab nullo regi substantiuo uidentur, primus offensus est Ernestius, monens: „In *generis et nominis dico* ultimum uerbum uerum esse non potest: requiritur enim substantiuom, ut in sequentibus *studio, memoria. An splendore?* *Dico* et ipsum est ab glossatore, nam est *scilicet*.“ Post Ernestium Garatonius in ed. Neap. haec adnotauit: „Probe sensit Ernestus, haec stare non posse, set nihil opis adtulit. Atqui facilis est emendatio, *generis et nominis dignitate*.“ et in Curis Secundis haec: „Cum olim ex *dico* fecerim *dignitate*, nunc optumus liber submonet mihi gradum, quo institeram. Tamen aliam emendationem inde possum elicere, *genere dico et nomine*. Set uereor, ne hoc sit etiam audacius, cum ipse Bau. cum aliis omnibus in genitiuo consentiat, sitque omittendi negligentia facilior, quam illius tam perspicui ablatiui tollendi temeritas. Ego certe quomodo id fieri potuerit, diuinare non queo; uerbum etiam *dico*, quo nihil opus est, citius retinebo, quam *dignitate* non addam. Aput Arusianum in apographo meo haec extant: *Cicero pro Scauro: retinet, id quod semper studuit, generis, familiae, nominis dignitatem*. Nimirum auctius est fragementum in codice Neapolitano, quam aput Patricium T. I. p. 15. 6., qui Frontonis nomine in u. *studuit* desinens retulit. Suetonius in Uesp. C. IV. *nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis*. Ex contrario potuit etiam hic esse, *claritate*. Nihil ego mihi adrogo; set locum, uti mihi probabiliter constitui posse uidetur, totum propono: *Omnibus igitur rebus — domesticis, nonnullis inferiorem, quam te, generis dico et nominis dignitate, superiorem* etc.“ Wollfius coiecit *generis et nominis decore*, Orellius *generis dico et nominis decore*, Bakius *generis dico et nominis commendatione*. Inutilem hanc editorum operam iudico. Nam si reuera aliquid excidit, satis est monuisse, quam fere significationem habere debuerit uerbum illud, quod exciderit, cum certo affirmari nullo pacto possit, quid addi debuerit. Illud autem nunquam concedam, uerbum *dico* aut a librariis additum aut pro alio uerbo positum esse. Talia enim non solent interpretes addere. Porro plane alienae Wollfi et Orelli coniecturae sunt, siquidem nec dictum umquam *decus generis* aut *nominis* est, nec apte dici potuit eo sensu, quem hic flagitamus. Equidem nihil hic a librariis omissum, set integram esse quam recepi scripturam credo, idque ipsum loquendi genus, quod alio in loco non ferendum putarem, hic aptissime a Cicerone usurpatum contendo. Quodcumque enim uerbum adposuerimus, siue *dignitatis*, siue *splendoris*, siue *commendationis*, fieri non potest, quia ea, quibus dicit Cicero inferiorem Plancium Laterense esse, addito istiusmodi uerbo ornatori atque splendidiora quam necessest reddantur. Iam uero quotienscumque de genere Laterensis loquitur, propter quod ille Plancio se praefendum fuisse putabat, omni modo deprimere ista ornamenta studet. Quid igitur aptius hic potuit esse, quam si simpliciter uerba *generis* et *nominis* posuit, nullum, quo aliquid laudis in Laterensem redundaret, substantiuom addens, uerum iungens genitiuos cum uerbo, quod praecessit, *rebus*? In ipso autem loquendi genere, quod nomini *rerum* genitiuos, quem aptissime *explicatiuom* appellaris, aptatus est, nulla plane offensiosus. Sic Cic. II. in Cat. XI, 24. *Iam uero urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinae tumulis siluestribus*. Ad quem locum egregie Matthiaeus de hac dicendi ratione multis adlatis exemplis

exposuit. Addo pro P. Sulla C. VII. §. 21. *Hic ait se ille, iudices, regnum meum ferre non posse. Quod tandem, Torquate, regnum? consulatus credo mei.*

Iacis adulteria, quae nemo non modo nomine, set ne suspicione quidem possit adgnosere) Nec Lambinus uim uerbi nomine adsecutus est, qui correxit *crinine*, nec Graeuus, qui pro *crinine* dictum putat. Pertinet autem ad uerbum, quo usus erat Laterensis, *bimaritus*; unde dicit, ut *uerba etiam flagas*. Uerbum igitur *bimaritus* tum nonom. ERNESTIUS. Hoc dicit Cicero: Obicis adulteria Plancio, eoque appellas nomine, cuius significationem, ut uerbi antea numquam usurpati, neque tenere quisquam potest, neque diuinando adsequi.

Bimaritum) Bimaritus est duarum mulierum uir, ut *biuira* Catoni apud Nonium, quae duos habuit uiros. Male explicat Nonius. GRAEVIUS.

Inpunitum in maledicto mendacium) Requiro cognitam nobis Orelli prudentiam, qui corrigere quam explicare maluerit; nimirum spuria censet *in maledicto*, neque intellegit hunc sensum esse elegantis locutionis, ut dicat, praeterquam quod maledictum hoc est, etiam falsum est. Cic. pro Scuro II, 15. p. 162. Beier. *inpunita mentiendi licentia. Fictum non modo crimen, set maledictum* dicitur etiam pro Fonteio XII. §. 27.. BAKIUS.

Raptam esse mimulam; quod dicitur Atinae factum a iuuentute) Legebatur pro *iuuentute* ante Garatonium *iuuene*. „Eratne senex tum Plancius designatus aedilis? minime uero; ne si aetate quidem consulari fuisset. Res ipsa postulabat, nedum Tulliana consuetudo, ut *ab adolescente* diceretur. Denique sic Plancius non purgatur satis: *dicitur factum a iuene, uel adolescente, set uetere quodam iure*: deinde, *cum licuerit, tamen falsum reperiatur*. Egregiam itaque medicinam Banaricus [quocum consentit Erfurtensis] adfert, cum exhibet a *iuuentute*. Atinatium iuuentus mimulam rapuisse dicitur, quod in iis locis inpuere solebat fieri; in eo numero Plancium fuisse. Set nihil ad faciendam fidem adfertur; uana igitur suspicio est; non interfuit. Iuuentute porro continetur adolescentia; et, si maxime omnes fuerint adulescentes, dici conlectiue *iuuentus* debuit; Plancius autem, qui certe uir erat, adhuc iuuenis dici poterat; uiro et seni opponitur adulescens, non iuuenis uiro.“ GARATONIUS. Similluma res narratur a Lino II, 18. *Romae cum per ludos ab Sabinorum iuuentute per lasciuam scorta reperentur*. Ceterum iuuentus ista oppidana, cuius mentionem seruauit Bauaricus [et Erfurtensis], iam ueteris rei publicae tempore per singula municipia conlegia uidetur constituisse, quae suos patronos, curatores, magistros, quaestoresque habebant, ac diebus festis operam nauabant ludis celebrandis. Saepius *Iuuenes* et *Iuuentus* hoc sensu in lapidibus memorantur, ueluti ap. Grut. 262, 2. *Iuuenes Nepesini*. 566, 6. *Collegia iuuenum Brixianorum*. Bianchi *Marmi Cremonesi* p. 155. *Iuuentuti Artanorum posuit collegium*. Morcelli de stilo Inscript. 2, p. 55. *M. Silio Epaphrodito Patrono Seuirum Aug. Magistro iuuenum iterum. Iuuenes Lucoferonenses patrono ob merita, quod Amphitheatrum Col. Iul. Felici. Lucofer. S. P. F. dedicauitque L. D. D. D.* Grut. 19, 3. *Patronus iuuenum Trebul. Mutusc.* Gudius 49, 9. *Curator lusus iuuenum*, quod munus memoratur etiam ap. Grut. 388, 5. et 450, 7. Murat. 620, 1. ib. 652, 2. *Collegius* (sic) *Iuuenum* (Anagninae) *Patrono dignissimo, ob renouatam ab eo lusum iuuenum, quod uetustate temporum fuerat obliteratum*. Gori Etr. 1, 508. *Quaestor Iuuenum Orellius*. ORELLIUS.

§. 51. *Emissus aliqui e carcere)* A Plancio, cum tribunus plebis esset. MANUTIUS. Ceterum haec uerba e Laterensis oratione Ciceronem referre tenendumst.

Et quidem emissus) *Et quidem* confitentis responsonem significat, qua excussatur. Ita pro Rab. Post. 3. *At Dioecetes fuit regius. Et quidem in custodia etiam fuit regia.* In Laelio 21. *Rarum genus. Et quidem omnia praeclara rara.* Nemo animaduertit; male itaque omnes interpunxerunt. GARATONIUS. Addit Bakius de Legg. III, 10. *at aliquando incenditur. Et quidem saepe sedatur.*

Idem postea praemandatis requisitus) Magnopere in hoc loco editores hominesque doctos uerbum *praemandatis* torsit. Ac plerique quidem non dubitarunt, quin corruptum esset. Hinc Turnebus coiecit *praetoris mandatu*, persuasitque ueram correctionem esse Lambino, Graeui, Ferratio, I. Fr. Gronouio in notis ad Gelli N. A. IV, 1. p. 36., Schutzi^o, aliisque. Iam etsi ea ipsa correctio trium codicum auctoritate confirmari potest uideri, quorum in uno ipsum illud *praetoris mandatu*, in duobus reliquis *praetoris mandatis* scriptum extet, tamen neque codicum illorum uera uallast auctoritas, et e sententia loci certissime potest demonstrari, Ciceronem ita nullo pacto potuisse scribere, id quod Manutius, Ernestius, maxumque Garatonius uidit. Primum enim uerbum *mandatu* alienum ad imperio et iurisdictione praetoria esse, necessarioque saltem *iussu* fuisse dicendum, recte Garatonius monuit. Deinde minime excussatur Plancius, si quod ipse per imprudentiam commisit, alieno praetoris consilio correctum dicitur. Itaque Manutius legi uoluit aut *propre mandatis*, aut *per mandata*. Garatonius haec monuit: „Statim in mentem uenit, ut emendare *praemiis datis*. Uerum obstat, quod non retractus ille reductusque dicitur, set tantum *requisitus*. Corn. Nep. Eum. II, 2. *hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, siue potius dicta: nam tum erat in hostium potestate.* Quamquam igitur praemia diligentiae, re licet infecta, conquisitoribus dari potuerunt, tamen rectius emendare uidebimur: *idem postea, praemiis dictis, requisitus*. Uide Nonium p. 280. Merc. et Nic. Heins. ad Uerg. V. Aen. 436. *Dictis* esset promissis, constitutis, propositis, adsignatis.“ Idem in Curis Secundis adnotauit: „Emendationem duplicem proposuimus, *praemiis datis*, propius ad litteras, et *praemiis dictis*, ut etiam II. ad Att. 7., quod inuentus ille, qui emissus a Plancio tribuno plebis fuerat, non uideretur. Barthius ad Statium II. Theb. 595. hunc uerbi *dicere* usum illustrat. Nunc *datis*, quod ipsum in codicibus remansit, relinqui etiam posse non inficior.“ Quae coniecturae Garatoni licet sensum praebant non ineptum, tamen eo minus probandae sunt, quo magis a uolgatae scripturae ductibus recedunt, quoque minus a quoquam hominum doctorum uolgatam scripturam a sensu loci alienam esse ostensumst. Corruptam eam putarunt nulla alia de causa, nisi quod alibi substantiuum *praemandatum* non usurpatum reperitur. Ea uero causa ita tantum aliquid momenti haberet, si neque *praemandare* in usu fuisset, neque significatio, quam substantiuum illud secundum analogiam habere debet, huic loco accommodata esset, et eadem res, quae hic narratur, aliis in locis narrata nunquam eodem hoc uerbo significata esset. Quae cum minime ita sint, uerissimum puto uolgatam scripturam esse, recteque maxumam partem ab Huldrico explicatam, quamquam is de reliquis locis, in quibus *praemandare* usurpatum reperitur, non satis uere exposuit. Ex comparatione aliorum uerborum, quae item cum *prae* praepositione copulata sunt, ueluti uerbi *praemonere*, haec apparet uerbi *praemandare* debere significationem esse, ut denotet, *mandare, ut aliquid curetur, prius quam confectio ipsius rei mandatae locum habeat, nobis in Voraus einen Auftrag geben, uel einen vorläufigen Auftrag geben.* Iam duorum locorum, in quibus solis, quantum scio, *praemandare* usurpatumst, alter manifeste istam con-

firmat significationem, alter ambiguo sensu uideri potest dictus esse. Loci hi sunt: Plaut. Truc. II, 4, 49.:

*Mater ancillas iubet,
Quoniam iam decumus mensis aduentat prope,
Aliam aliorum ire, praemandare, et quaerere
Puerum aut puellam, qui supponantur mihi.*

Alter extat in Ep. P. Utini ad Ciceronem scripta (ad Diu. V, g.) et ita se habet:

Dicitur mihi tuus seruos anagnostes fugitiuos cum Uardacis esse, de quo tu mihi nihil mandasti; ego tamen terra marique ut conquireretur, praemandauit; et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit; et inde tanen aliquando eruan.

In Plauti loco *praemandare* quo sensu sit dictum, tam apertumst, ut ineptam Gronouii explicationem, quam in notis ad Gell. IV, 1. p. 86. proposuit, satis mirari nequeam. Narrat Phronesium Dinarcho, quid, cum se grauidam esse adsimulasset, mense decumo aduentante mater fecerit. Iubet, inquit, ancillas aliam aliorum ire, praemandare, et quaerere puerum aut puellam, qui supponantur mihi. Iam quid tandem certius est, quam *iubet praemandare* hoc esse sensu dictum: inuentur ancillae ante fictum Phronesi partum familiis, per quas circumueniunt, mandare, ut si puella aut puer isto tempore natus fuisset, is Phronesio reseruetur, eique simulatque decumus mensis aduentauerit, tradatur? Est igitur plane nostrum, *im Voraus ein Auftrag geben.*

In Utini epistula ad Ciceronem scripta sunt fortassis, quibus *praemandauit* sic uideatur explicandum esse: mandauit ante quam tu mihi mandatum dedisti, ut seruum conquirerem. Quam explicationem satis eo refutari puto, quod neque alibi usquam isto sensu *praemandare* dictumst, neque quomodo isto sensu dici potuerit ex aliis cum *prae* praepositione compositis uerbis ostendi licet. Contra et uerbo ipsi et loci sententiae egregie conuenit haec significatio, ut sit *praemandauit*: in eas omnis regiones, in quas seruum se conferre potuisse suspicor, literas misi, quibus incolis earum mandauit, ut, si deprehendissent seruum, caperent omninoque conquirent. Quae cum ita sint, non dubito, quin recte Huldricus hunc orationis Plancianae locum explicarit, monens: „*Praemandatis requisitus* est litteris requisitus, quae missae fuerant in eas regiones, in quas illum se contulisse Plancius suspicabatur, antequam de ea re aliquid constaret, quod in fugitiuis fieri solet: nostri id genus *Steckbriefe* appellant.“ Illud unum non recte factum, quod addidit uerba, *antequam de ea re aliquid constaret*, pro quibus dicendum potius erat: ante quam in illas regiones, in quas litteras misit, fugitiuom peruenisse suspicabatur. Ceterum Pareus etiam Lex. Crit. p. 969. uolgatam huius loci scripturam incorruptam habuit.

Requisitus) Obseruandast calliditas oratoria in ipso uerbo *requisitus*. Requiritur hominem illum dicis causa sulliciebat certe Plancio, parum curanti, immo nolenti ut retraheretur, idque ipsum sullicit etiam patrono. ORELLIUS.

Sunt coniecta maledicta in eius uitam) Ernestium, qui uerbum *maledicta* delendum splendumque *crimina* putat, non opus est ut refutemus.

Dubitetis) Male Garatonius explicat, *dubitare debeatis*. Immo *de cuius — dubitetis* dictum pro, ut de eius — dubitetis. Neque est, quod quis *dubitaretis* expectet, cum perfectum quod antecedit *sunt coniecta* non aoristi, set perfecti absoluti notionem habeat.

CAP. XIII.

Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet) .. hoc factum est .. nec uidelicet, quod saepius iterat, ualde inpiam Laterensis propositionem, qui candidato plus impedimenti ex persona patris esse debuisset dixerit, quam fauoris privilegio naturae. Quod autem de patre dicit, illud est: cum princeps esset publicanorum Cn. Plancio pater, et societas eadem in exercendis uectigalibus grauissimo damno uideretur adfecta, desideratum est in senatu nomine publicanorum, ut cum iis ratio putaretur lege Sempronia¹⁾, et remissionis tantum fieret de summa pecunia, quantum aequitas postularet, pro quantitate damnorum, quibus fuerant hostili incursione uexati²⁾. Adfuit igitur Caesar causae publicanorum. Caesaris desiderii contradixit pro uigore duritiae suae M. Cato, et diem totum prolixitate orationis suae occupauit, ut senatus decernendi spatium non haberet³⁾. Et id tempus ergo Laterensis denotaue- rat inuidiosum Plancio esse debuisset, quominus fieret aedilis, quando pater eius quaedam liberius et exertius aduersus quosdam primores senatus in publicanorum allegatione dixisset. Id reuocat orator ad defensionem, licuisse dicens unicuique de suis iniuriis libere conueniri. SCHOLIA AMBROSIANA.

1) Utrum intellegatur hic lex Sempronia *de aere alieno*, an potius *de fenore*, an *agraria*, an alia ex tot Sempronii legibus, id nos olim eruditius disquirendum permisimus. Nunc doctissimus Garatonius ad huius orationis caput XIV. de lege Sempronia uerba produxit Ciceronis in Uerrem III, 6. *Censoria locatio constituta est, ut Asiae lege Sempronia*. Sed enim etiam Fronto epist. IV. lib. II. *ad Uerum* fortasse significat cam legem his uerbis: *Iam Graechus Asiam locabat*. Leges Semproniae memorantur etiam in loco quodam a Martiano Capella laudato lib. V. cap. *a specie uel a forma*. [Est notissimus locus I. Philipp. 7. ORELLIUS.] Contendit nihilominus Garatonius putandam non fuisse cum publicanis rationem Semproniae set Censoria lege. Mihi etsi multa ueniebant in mentem quae hac super re disse- rerem, tamen id unum dicam, manifestam uidelicet ueteris alicuius auctoritatem plerumque esse granio- rem, quam recentiorum hominum, licet apprime doctorum; argumenta quae huc illuc coniecturis tra- huntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Itaque ab interpretis ambrosiani sententia nondum recedo, praesertim cum ipse Garatonius locationes Tib. cuiusdam Semproni, censoris cum C. Claudio, memoret e Liuiο XLIII, 16. A. MAIUS. Garatoni uerba adlata reperiis §. 35. extr. ad uerba, *Nam quod primus sciuit etc.* In nouissima editione hanc adnotationem A. Maius omisit, ut iam adscitiri Garatonio uideatur.

2) Praesertim bello Mithridatico. Hanc autem publicanorum petitionem, cui contradixit Cato, re- fert etiam Dio XXXVIII, 7. A. MAIUS.

3) Catonis orationem *ἡμεροσίων* memorat Plutarchus in *Rei p. ger. praec.* edit. Paris. 1624. T. II. p. 804. *Κάτων πρὸς ὧν οὐκ ἠλπίζε πέσειν, τῷ προκατέχεσθαι χάρισι καὶ σπουδαῖς τὸν δῆμον ἢ τὴν βου- λὴν, ἔλεγε τὴν ἡμέραν ὅλην ἀνασείας, καὶ τὸν κωφὸν οἴτως ἐξέγρουεν*. Ualerius Maximus ait II, 10, 7.: *M. Porcium Catonem admiratio fortis et sinceræ uitæ adeo uenerabilem senatui fecit, ut cum, inuito C. Caesare consule, aduersus publicanos dicendo in curia diem extraheret, et ob id eius iussu a lictore in carcerem duceretur etc.* At noster interpretes narrat distincte alterationem Catonis cum Caesare ante huius consulatum in causa publicanorum, tum paulo inferius (c. 14. §. 35. extr. *Nam quod primus*) Cac- sariis uictoriam in consulatu. Igitur aut Ualerius tempus eius actionis perturbat, aut his Cato diem in senatu extraxit contra Caesarem dicens in causa publicanorum. A. MAIUS.

Turpissimus, si sordidissimus) *Turpissimus* pertinet ad uitam et mores, *sordidissimus* ad dignitatem generis et ordinis. WEISKIUS.

Communi sensu) De *communi sensu* apud Ciceronem Orellius conferri Spaldingium ad Quint. I, 2, 20. iubet.

§. 52. *P. Crassi*) Patris M. Crassi, qui cum Fonteio consul his fuit; hic de Hispanis triumphauit, et in dominatione L. Cinnæ, ne in manus inimicorum iuiceret, se ipse intermit; utriusque rei auctor Pedianus. MANUTIUS.

Iudex — auctor) Quem primum equites in multis rebus arbitrum sumpserint — quem societates publicanorum consiliarium habuerint, cuius consilii in rebus maximis uterentur. ERNESTIUS.

§. 55. *Ergo, hi ferendi sunt, qui queruntur, libertatem equitis Romani se ferre non posse*) Erfurt. *qui querantur hoc* [Falsum hoc; Erfurtensis eadem prorsus atque Bauarici scripturæ]. Tullianæ collocatio in Bauar., *qui hoc queruntur*. Tamen et ipsa collocandi uarietas [non est ulla], quæ suspecta esse solet, omittentibus fauet; et adiectio ista figuræ, quæ hoc loco est, cum eam non tollat, non nihil adfert incommodi. Ea uero figura ellipsis quædam est, qua uerbum *queruntur* prægnans quodammodo ut sit (sic enim locuntur) efficitur. Rem docuerunt Sanctianæ Mineruæ cultor Perizonius IV, 5. p. 318. ed. Scheid. et Wopkenius Lect. Tull. p. 244. nosque bis adtigimus una in Miloniana ad c. 13. et 24.. *Queruntur* igitur dicentes ac profitentes, *libertatem equitis Romani se ferre non posse*. Est autem in ipsa querella uociferatio et professio. Quod nisi ita esset, quomodo isti dicerentur *queri*, quod signum est non ferentium, non de ipsa re, quam non ferendam putabant, set illam *se ferre non posse*? Nonne Cicero ipse queritur, dum telum retorquet? Satis erat profecto dicere: *ergo hi ferendi sunt, qui libertatem equitis Romani se ferre non possunt*? Set uir eloquentissimus acrius quiddam quaesiuit: non *profitentur, uociferantur, clamant*, dicere tamen uoluit; set ut illud ipsum auget, *queruntur*. Iam his expositis de Bauarici [et Erf.] additamento, ut fert animus unusquisque iudicet. GARATONIUS. Multo breuius Garatonius *queruntur* prægnanter dictum pro *quereribus* dicunt esse potuit dicere. Sic C. XXII. §. 54.: *Nam quod questus es, pluris te testis habere de Uoltinia, quam quot in ea puncta tuleris, indicas* etc. Ceterum uide quæ de huius loci scriptura Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XXXVII. monuimus.

Ubinam ille mos) In coæruatis interrogationibus nullum saepe particulae *ubi* uerbum adiungitur. Cfr. Cic. in Pis. 40. Philipp. V, 5. GARATONIUS ad or. Milon. p. 225. Orellius addit Plin. Paneg. IX, 5..

Malis oppressa ciuilibus) Nam tempore bellorum ciuiliū, et sub tyrannia nemini libere loqui et queri licet. Saepè de hac dominatione tyrannorum conqueritur Tacitus. GRAEVIUS.

Equitum ego Romanorum etiam in hominibus nobilissimos — maledicta commemorem?) Hoc totum cum stomacho dicitur, et melius a Bau. et duobus Oxon. [multisque aliis] *etiam* abesse arbitror. Neque enim dignum se, neque illo ordine existant equitum Romanorum in homines nobilissimos maledicta commemorare, quoniam quidem homo infumus, Granius præco, duobus nobilissimis contumeliose responderit. In hoc argumento illud *etiam*, ut opinor, excluditur; ualeret enim, nedum in alios, de quibus haec elatior ne cogitare quidem sinit oratio. Scholiastes in his describendis priorem partem omisit, atque initium ita fecit: *Ego publicanorum* etc., et in extremo non agnoscit et *libere*. Utrumque sane placere potest, ut *ego reputatur*, et aduerbium *libere* deletur, quoniam quidem *aspere* et *ferociter*, quæ grauiora sunt,

antecedunt. Paulo ante: *asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando: immo fortasse liberius*. Nunc dictorum libertatem comparatione asperitatis et ferociae defendit, in quibus abusus est libertatis in re p. constitutae. GARATONIUS. Ego etiam facile fero; ac talia saepius a librariis omittuntur quam intruduntur, utpote quae interpretationem grammaticam, quam illi potissimum sequebantur, minime iuuent. Scholiastes ego illud primum, non alterum, a reliquis eodd. nunc omissum in commentarios suos uidetur retulisse; duplicari enim ego nihil adtinet, quom sententiae nis non in hoc pronomine, set in *equitum* et *publicanorum* mentione inisit. Idem casu potius uel neglegentia, quam quia in suo codice non reppererit, et *libere* omisit, quod mea quidem sententia ἐπιεξηγήσει inseruit haut paenitendae, quasi dixisset, set quae aliis aspere et ferociter dicta displicent, ipsis equitibus et publicanis libera tantummodo uidebantur. Simili modo idem schol. ed. Mai. p. 158. *Immo tu Druse* pro *Immo uero tu Druse*. ORELLIUS. De uerbis *et libere* uide quae infra in nota ad haec ipsa uerba monui. Pronomen *ego* repeti nullo pacto potest, cum nemo umquam Romanorum bis id uni uerbo adposuerit, nisi cum maxuma pronominis illius nis esset, quam nunc nullam esse posse ab Orellio recte monitumst. Particulam *etiam*, quam concedo Orellio ferri posse, si ad sequentia referatur, cur nihilomius eicere debuerim, ex iis patebit, quae Proleg. L. II. C. I. §. 1. disputauit.

Publicanorum in Q. Scaeuolam — aspere et ferociter et libere dicta commenorem) Potentissime ab exemplis qualitas absoluta firmatur, licuisse Plancio seniori quaedam liberius dicere pro societate publicanorum, qui etiam in Q. Scaeuolam omni uirtute praestantissimum uirum fiduciam suae libertatis erexerint. SCHOLIA AMBROSIANA.

In Q. Scaeuolam) Qui Asiam rexerat, et ab iniuriis publicanorum prouincialis defenderat; quam ob causam postea uirum innocentissimum, qui Scaeuolae quaestor fuerat, P. Rutilium equites Romani, cum lege Semproniam iudicarent, condempnarunt; Cic. in ep. ad Lentulum [1, 9. extr. ad Din.]: *Scis quam inimici illi ipsi Q. Scaeuolae fuerint*. MANUTIUS.

Et libere) Quamquam haec uerba interpres Ambrosianus, Ciceronis describens uerba, omisit, tamen in eo fuisse exemplari scripta, quo usus interpres est, ex ipsa eius explicatione manifesto apparet, momentis: *qui etiam in Q. Scaeuolam — fiduciam suae libertatis erexerint*. Ceterum uehementer errant, qui cum Garatonio nullam horum uerborum uim putant esse praecedentibus *aspere et ferociter*. Facilius enim asperitas et ferocia equitis Romani quam libertas tolerabatur.

CAP. XIV.

Male uiri docti uerbis *Consuli P. Nasicae* etc. nouom caput incoharunt, quo factumst, ut seiungerentur uerba, quae cohaerent artissime. Nexus enim hic est: Quid ego equitum et publicanorum maledicta in homines nobilissimos commenorem, cum Consuli, P. Nasicae, Praeco, Granii, liberrime maledixerit? Itaque recte etiam interpres Ambrosianus coniuncta adtulit et explicauit uerba: *Publicanorum in — legationes*. Nos tamen partem animaduersionis superiore loco describere debebamus, ne quae illuc pertinerent, in hunc locum coicerentur.

Consuli P. Nasicae praeco Graniius — quod legationes) Inde transcendit ad exemplum famosi quondam praecoris Q. Granii et adprime dicacissimi, quem cum edicto iustitio, id est praedicto in re p. tempore qui nihil ageretur ciuilium negotiorum, Nasicam consul compellauisset obuium sibi forte uenientem, di-

xissetque ioculariter: Grani quid tristis es? An quod auctiones reiectae sunt? Scimus enim praeconibus auctiones fructui esse, quod per eos omnia distraherentur; illo autem iustitio nec ipsae poterant exerceri. Huic P. Scipioni e contrario non sine morsu stomachi respondisse Granium dicit: Immo ideo tristis sum, quod legationes reiectae sint. Uoluit autem pudorem Nasicae consulis perstringere hoc amarissimo dicto. Nam legationes ab externis populis missae ad senatum solebant ordinari pro uoluntate consulum; quas plerumque gratia, nonnumquam et accepta pecunia consules ordinabant, ut introduci ad senatum possent. SCHOLIA AMBROSIANA. Post haec, quae nerissime ab interprete Ambrosiano monita sunt, non opus est, ut Garatoni refutem sententiam, qui in notis ad Neap. antequam edita erant scholia illa, de legationibus a senatu ad Iugurtham missis ab eoque repudiatis sermonem hic putauit esse, monens: „Legationes hic uidentur significari duae, quas ad Iugurtham senatus miserat, et audiuerat quidem ille, set reiecerat et repudiauerat. Inde bellum exarsit, cuius parandi causa iustitium consules edixerunt P. Nasica et L. Bestia anno DCXLIII.. Uide Sallustium Iug. XXI, 4. XXV, 4. XXVII, 4. et Diodorum Sic. in Exc. Peiresc. p. 381.. Legatio saltem altera missa uidetur, cum Nasica in consulatu petendo maxime occupatus esset, et in ea nemo nisi consularis fuisset. Quodsi Nasica in eum numerum liceret includere, Graui responsum fieret nobis apertius; quamquam laudatur ille a Diodoro magnifice, et, quod huc ualde pertinet, *ἄθροιστικῶς* dicitur *ἄναρα τὸν βίον* p. 585.. Conpertum est enim, quanta in inuidia senatus tum fuerit, omnisque nobilitas, quod Iugurthae diuitiis rem p. prodere putaretur. Haec tamen res Graui dictum aliqua luce perfundit, cum in ipso Nasica nihil magis haberet quod reprehenderet, quam in Scaeuola publicani. Consuli fortasse obicitur inperi dedecus: cum tanta Iugurthae ferocia pecuniae fiducia, et eorum, qui se illi uendiderant, impunitate aleretur. Ceterum hic Nasica, ut ait Cicero in Bruto c. 54., *omnis sale facietisque superabat.*“ Idem tamen Garatoni in Curis Secundis probabiliolem intellexit scholiastae explanationem esse, dicens: „Nunc huius hominis interpretatio commendationem habet antiquitatis. Linius XXXII, 3. *Attali deinde regis legatos in senatum consules introduxerunt.* Ambiguum est *reiectae*: ego itaque legationes ab Iugurtha repudiatas intellegebam, mandata scilicet, quae legati Romani detulerant; hic in aliu tempus externas Romae, quemadmodum auctiones, iustiti causa delatas. Atque ita profecto, ubi haec de re agitur. Gabinia lex erat, qua consules toto mense Februarii *cogi* dicuntur II. ad Q. frat. 12., exteris legatis cotidie senatum dare. Quod igitur I. Epist. 4. legimus, *senatum haberi non posse mense Februario toto, nisi perfectis aut reiectis legationibus*, ita intellegendum est, ut senatus decernere alia de re nihil posset, nisi postquam legationum aut absoluisset negotium aut totum distulisset. Hinc I. ad Attic. 14., quae Idibus Februariis data est epistula, *senatus et de prouinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio* (quam ferendam decreuerat) *lata esset, ne quid ageretur.* Differere igitur legationes. Item Kal. Febr. alterius anni ibid. ep. 13.: *nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere, — quare etiam legationes reiectum iri puto.*“ Nolo aliorum hominum doctorum explanationes commemorare et refutare, quas quiuis falsas esse intellet uera loci sententia exposita. Ac primum quidem monendumst, errare Garatonium, qui *legationes reiecere* et hic et alibi semper significare *differre legationes* putat. Neque uerbum ipsum *reiciendi*, neque sententia locorum, in quibus elocutio ista usurpata reperitur, illam explanationem admittit. Uide modo I. ad Diu. 4.,

in quo *reiectis* manifesto significat *non auditis* uel *non admissis*. *Differendi* notionem tum tantum habere potest, cum additum aliquid est, ex quo de dilatione sermonem esse certo intellegitur, ueluti in Cic. Ep. ad Quintum fr. II, 5. *A Kal. Febr. legationes in idus Februariarum reiciebantur*. et ibidem: *Interim reiectis legationibus in idus* etc. Simplex autem elocutio *legationes reicere* ubique significat *legationes non audire*. Eodem modo *auctiones reici dicuntur*, cum *exerceri prohibentur*. Eae uero quoniam tamdiu tantum exerceri non possunt, quamdiu iustitium est, facile intellegitur. hoc loco, in quo iustitio edicto auctiones dicuntur reiectae, recte *reiectas* explicari posse *dilatas*. Itaque certumst, ambiguitatem in uerbo *reiectae* hic esse, recteque iam Graeuum *auctiones reiectas* explicasse per *auctiones dilatas*, et *legationes reiectas* per *legationes non auditas*. Iam quae acerbitas in Grani responso sit, perspicue intellegitur. Nascia Granium tristem putarat esse, quod spe lucri, quod ex auctionibus in praefones solebat redundare, excidisset. Cui ita respondet Granus, ut non propter dilatas auctiones, set propter non auditas legationes se tristem dicat esse. Quo significat, non sua causa se dolere, quippe qui dilatis auctionibus in tempus praesens tantummodo nihil lucri faciat, set eorum causa, qui reiectis legationibus omnino priuentur lucro uel pecunia, quam legati, si essent auditi, dedissent. Uult autem, qui lucro priuatus sit, ipsum intellegi Nasciam, cum consulis potissimum esset, efficere, ut legati audirentur. Et reuera quidem legatos tum temporis consuli, cuius opera auditi essent, pecuniam reddere consuesse, praeter interpretem Ambrosianum testatur Cicero ipse in Ep. ad Quintum fr. II, 12.: *De Commageno rege, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se et per Pomponium blanditur Appius. Uidet enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum*. Confer etiam quae ibidem paulo post addit: *Nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Set non faciam, ut illum offendam, ne inploret fidem Iouis Hospitalis, Graios omnis conuocet, per quos mecum in gratiam rediit*. et consule ad illos locos Manutium et Ernestium. Ceterum eo acerbis dictum illud erat, quo magis integritas Nasciae et uirtus omnibus nota erat, quem Diodorus, ut monitum iam a Garatoniost, ἀδοροδόχον πάντα τὸν βίον dicit. Denique miror, neminem editorum intellexisse, qui fuerint legati illi, quibus reiectis iustitium Cicero edictum esse ait. Erant filius Iugurthae duoque eius familiares ad senatum missi, ut patet ex Sallusti Iugurth. C. XXVII. et seq., scribentis: *Set ubi senatus delicti conscientia populum timet, lege Senpronia prouinciae futuris consulibus Numidia atque Italia decretae. Consules declarantur P. Scipio Nasica, L. Bestia Calpurnius; Calpurnio Numidia, Scipioni Italia obuenit. Deinde exercitus, qui in Africam portaretur, scribitur; stipendium, alia, quae bello usui forent, decernuntur. At Iugurtha contra spem nuntio accepto, quippe cui Romae omnia uennum ire in animo haeserat, filium et cum eo duo familiaris ad senatum legatos mittit, iisque, ut illis, quos Hiempsale interfecto miserat, praecipit, omnis mortalis pecunia adgrediantur. Qui postquam Romam aduentarant, senatus a Bestia consultus: placeretne legatos Iugurthae recipi moenibus; iique decreuere, uti in diebus decem Italia decederent: consul Numidis ex senati decreto nuntiari iubet. Ita infectis rebus illi domum discedunt. Interim Calpurnius parato exercitu legat sibi homines nobilis etc.*

Medio in foro) Etsi in Proleg. L. I. C. III. §. 6. probandam Ambrosiani scripturam, uerba sic collocantis, *in medio foro*, esse dixi, malui tamen hac in re ceterorum codicum auctoritatem sequi.

Domum descendens) In forum descendebant, non e foro domum; quare *discedens* omnino reponendum censeo; suffragatur nostrae sententiae Maffeanus liber. MANUTIUS. Manutius intellexit uerbi depraonationem, meritoque probauit ex cod. Maffeiano *domum discedens*. Nam uulgata, quam editi scriptique ceteri (siquidem diligenter hi conlati) tinentur, absurda facile iudicabitur ex una obseruatione Manuti, quam ea comprobant, quae habet celeb. Ernest. in Ind. p. 456.. Contra exempla formulae *domum discedere* Drak. ad Liu. II, 51. abunde dabit. Idem consulendus ad IX, 14., ut quam saepe ista commutentur intellegas. Adde Oudend. ad Caes. VII. B. G. 78.. Set licet etiam legere *domum decedens*, ut plane similem habeamus locum Liuiano illi priori: *decedentem domum* (e curia M. Ualerium, quom dictatura se abdicasset) *cum favore ac laudibus prosecuti sunt*: quem locum Gron. et Drak. contra libros omnis frustra sollicitant, ut alibi diximus; confer eundem Ind. Ern. p. 410.. Quamuis autem *decedere* cum *discedere* frequentius confundatur, ut ibidem ostendit Drak. et Oudend. ad Caes. I. B. G. 45. et II, 7., tamen etiam cum *descendere* permutari uidentur duobus Liu locis IX, 22. XXXVI, 14. et alibi. Uerum his omnibus intercedit uir doctissimus, I. F. Grunerus, qui apud Sedul. III. Carm. 99. non mutandum contendit illud, *Inque tuam descende domum*, quom ibi Wopkens. ratione, ut ex dictis patet, summa reponere uoluerit *discede*. Infirmo sane nititur argumento Grunerus, ut fatebere, opinor, si Graeui adnotationem illam ipsam conferas, quam ille citat, ad VIII. ad Diu. 4.. At quid, si ei faueat hic Tulli locus, quo is uti iustius potuisset? Ego uero non arbitror, consulem *descendere* dictum fuisse tam, quom in locum publicum ueniret, quam quom iude domum abiret; neque generatim, quocumque eatur, *o descendi*. Certae sunt formulae, suis propriis rationibus subiixae, ut passim uiri docti ostenderunt, quas excedere durum est. In his *descendere in aciem*, et quod huc maxime pertinet, *descendere in forum*, quod erat in ima ualle Romae positum. Uide Drak. ad Liu. III, 43. et ab eo laudatum Tennulum. GARATONIUS. Qui quom postea in Ban. *decedes*, in antiquissimo Ambr. autem, quicum Erf. consentit, *decedens* scribi uidisset, hanc ipsam scripturam iure meritoque uerissimam putauit.

Idem tribuno pl. — Druse, quid agis) Et haec dicacitas praeconis istius non minus urbanitatis habuisse uidetur quam asperitatis. Nam M. Licinius¹⁾ Drusus cum multa detotiose in tribuatu suo contra quam esset rei p. utile moliretur, aduentantem Granium sic compellauit: *Grani quid agis?* Ad hoc ille isdem uerbis, sed cum magna asperitate respondit: *Immo tu Druse quid agis?* hoc est, quae et quam periculosa et quam patriae metuenda conaris?
SCHOLIA AMBROSIANA.

1) Recte Garatonius notauit lapsum ambrosiani interpretis (scu potius amanuensis) scribentis *Licinius* pro *Liuus*. Et quidem *Liuus* in orat. I. *pro Cornelio* est apud Ascenium. A. MATIUS. Ex genere egiogorum historicorum lapidibus consignatorum, (quod genus totum pro spurio habebant Maffeus Crit. Lap. 3, 3. p. 226. ac Ruhnkenius ad Uellei. 2, 12., scite uero defendit Morcellinus de St. Inscript. T. I. p. 256. ed. alt.) extat ap. Reines. p. 423, 58. titulus hic: *M. Liuus M. F. C. N. Drusus Pontifex. Tr. Mil. Xuir stlit. iudic. Tr. Pl. Xuir. A. D. A.* (i. e. *agris dandis adsignandis*) *Lege sua. et eod. anno X. uir. A. D. A. Lege Saufelia.* (Seruilia Rup. Fortasse: *Saufelia* hodie nobis ignota, nam de C. Sauficio iam a. 651. eum Saturnino occiso cogitare non licet) *In magistratu occisus est.* (u. c. 663.). ORELLIUS.

Multa in re publica molienti) Cum Lambino, Garatonio, et Orellio uolgam scripturam *in rem p.* mutauit ex Erfurtensis libri et Florentini primi auctoritate in *in re publica*. Sic Cic. in Pis. II, 5, quem locum Garatonius adtulit, *multa in re publica molientem*, et in Uat. IX, 21. *nihil in re publica molientem*.

Cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque) Verba *ut fit*, quae non intellexit Weiskius post *dixissetque* transponenda iudicans, arcte cum uerbo *salutasset* iungenda sunt et explicanda, *consueto more*. Hic enim sensus est: Cum ille eum consueto more salutasset dicens; etc. Cfr. pro Mil. X, 23. *paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, conmoratus est*.

Ille M. Antoni uoluntatem — saepe perstrinxit inpuer) *Uoluntatem*, si uerast lectio, intellegemus de sensu in re publica [scribe *rem publicam*] et partibus, ut *ῥητορείαις* apud Graecos dicitur, quod contextus suadet. Nam hoc dicit, ut defendat libertatem Planci in reprehendis consiliis, decretis magistratum, senatus. ERNESTIUS. Uerissima lectio uolgamata, recteque satis ab Ernesto explicata, ut patet ex his locis: Cic. Philipp. XIII, 6, 15. *Ac ne illud quidem silentio praetereundum puto, quod clarissimi uiri legati, quorum habetis cognitam uoluntatem in rem publicam, eamque perpetuam atque constantem, etc. et in Cat. III, 9, 22. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem uoluntatemque suscepi, atque ad haec tanta indicia perueni*. Prorsus aliena autem Orelli coniecturast, Ciceronem uolubilitatem scripsisse opinantis. Neque enim uolubilitas non addita uoce *linguae* hic poni, neque attribui Crasso et Antonio potuit, de quibus longe aliter iudicat Cicero in Bruto C. XXXVII sqq., neque, utrumque ut fieri potuisset concedam, ullo pacto accommodata huic loco uolubilitatis linguae mentios.

Nunc usque eo est oppressa nostra adrogantia ciuitas) *Caute* factum est ita nuntiando nostra adrogantia; quoniam si uestra adrogantia uel quorundam superbia dixisset non adfigendo sermone suam societatem aliquid offensaec apud quosdam praepotentis contrahere potuisset. SCHOLIA AMBROSIANA. Permirumst, etiam post hoc interpretis Ambrosiani monitum Garatonium deteriorum codicum scripturam *uestra* praeferre potuisse, scribentem: „Cum dicit *uestra*, nobilitatem intellegit, in qua Laterensis numerabatur. Itaque ipsum Bauaricum *nostra adrogantia* exhibentem facile contempsit. At nunc in Ambrosiano antiquiore idem repertum uideo; scholiastem praeterea id inculcare ac defendere: *quoniam — potuisset*. Uerebatur id scilicet M. Cicero, qui hac libertate cotidie iure utebatur suo. Quis porro eum putet adrogantiae, quam reprehendebat, participem fieri uoluisset? Melius *nostra* explicasset, *nostrorum temporum*.“ Cum minime hoc loco de libertate loquendi, qua ignobiles in nobilis uti prohibeantur, sermo sit, set de adrogantia senatoris, qualis Laterensis fuit, in publicanos, id quod tum ex uerbis §. 53. c. 15., tum ex §. 54. patet, ideoque adrogantia intellegenda sit ordinis senatori, necessario Cicero *nostra adrogantia* dicere debuit. Accedit, quod *uostri* si dixisset, id iudices ad se pertinere arbitrari debuissent.

Ut quae fuit olim — sit concessa libertas) Facta simul *συγχοίσει* ¹⁾. Nam grauius deridere hoc a praecone dicto, quam ab equite romano ²⁾. Grauius

1) Spatium unius uerbi expleni uocabulo graeco. A. MAIUS.

2) Codex Nam grauius deridere hoc praecone dictum quam ab equite romano. Pro eo posuit Maius: *N. gr. d. si hoc a praecone dictum sit, quam si ab equite romano.*

praeconem cum inrisione, quam romanum equitem cum dolore dixisse, cum dolor excusatus sit impetu cogentis iniuriae, risus immoderatam plerumque contumeliosae audaciae licentiam praeferat. SCHOLIA AMBROSIANA.

§. 54. *Planci*) Patris, non filii, ut e superioribus et sequentibus intellegitur; dixerat enim Laterensis, questum esse de senatoribus Plancium patrem, et eas querellas apud senatores iudices obesse filio debere. MANUTIUS.

A sociis) A societate publicanorum, qui Asiae nectigalia conduxerant. MANUTIUS.

Et a se) Qui erat in ea societate. MANUTIUS.

Iniuriam) Quod petentibus publicanis, ut induceretur locatio, quia nimium magno conduxissent, nullum a senatu responsum daretur. Hac de re sic ad Attic. Ep. 15. lib. 1. scripsit Cicero: *Asiani, qui de censoribus conduxerunt, questi sunt in senatu, se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse; ut induceretur locatio, postulauerunt.* Et ep. 16.: *Cato miseris publicanos tertium iam mensem uexat, neque iis a senatu responsum dari patitur.* MANUTIUS. Copiosius hanc rem expositam a Garatonio uidebis, cuius uerba §. 55. *Nam quod primus sciuit* in commentarium nostrum recepimus.

Cum senatus impediretur) Uide quae §. 55. ad uerba *Nam quod primus sciuit* etc. monita sunt.

Hic) De Plancio patre adhuc loquitur; nam filius publicanus non erat, set senator. MANUTIUS.

§. 55. *Ego quia dico aliquid aliquando — me id dixisse dicunt*) Et oratorie totum hoc explicat, inuidiosius quasi de nimia libertate Cn. Plancii senioris quosdam loqui, quam ueritas ipsa patitur; ad quod optinendum contra insimulationes inimicorum subnectit exemplum Cicero ipse de se, quem non ignoramus multum facietis et urbanioribus dictis indulsisse, id quod locis pluribus in Uerrinis orationibus potuimus adgnosceret. Hoc ergo ait: quoniam soleo quaedam non ingrata festiuitate secundum sales urbanitatis dicere, idcirco plerique huiusmodi omne quod dicitur, etiamsi ab alio dictum sit, in me conferunt. Quare nihil mirum est, si quaedam falso etiam de Plancii libertate iactentur. SCHOLIA AMBROSIANA.

Nam quod primus sciuit legem de publicanis tum, cum uir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum si licisset dedisset) Paulo supra locutus sum nihil obtineri potuisse per C. Caesarem, cum publicanis apud senatum patrocinaretur, contradicente scilicet M. Catone. Uerum postea consul idem C. Caesar legem tulit ad publicanorum commoda ¹⁾ pertinentem, cui fauore promptissimo Cn. Plancii pater sine dubio adstitit, quoniam res utilitatis suae agebatur. Hoc ergo quidquid esset reprehensionis remouetur in ipsum Caesarem legis auctorem nuper latae. SCHOLIA AMBROSIANA. Legem de publicanis tulit C. Caesar consul, ut publicani tertia pecuniae debita parte releuantur; quo facto equestrem sibi ordinem adiunxit, cum et populum antea teneret; ita facilem ascensum ad eam, de

1) Monet Maius: „Confirmat Suetonius in Caes. XX., ubi de Caesare consule primum ait: *Publicanos remissionem petentes, tertia mercedum parte releuauit; ac ne in locatione nouorum uectigalium inmoderatus licerentur, propalam monuit.*“

qua semper cogitavit, singularem potestatem parabat. MANUTIUS. Me vero scholiastes adducit, ut rem hanc a Manutio levius expositam clariore quadam luce perfundam. Initium luculenter ab ipso Tullio praebetur I. ad Attic. 17.: *Ecce aliae deliciae equitum uix ferendae, quas ego non solum tuli, set etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu, se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse; ut induceretur locatio, postulauerunt. Ego princeps in adiutoribus, atque adeo secundus: nam ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. Inuidiosa res, turpis postulatio, et confessio teneritatis. Summum erat periculum, ne, si nihil impetrassem, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subuentumst maxime a nobis perfectumque, ut frequentissimo senatu et libentissimo uterentur; multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decembr. et postridie; neque adhuc confecta res est, set uoluntas senatus perspecta. Unus enim contradixerat Metellus consul designatus. Quin erat dicturus, ad quem propter dici breuitatem peruenit non est, heros ille noster Cato. Hic tamen paulo post acerrime contradixit: nam Kal. Februar. anni sequentis ep. 18. unus, inquit, est, qui rem p. curet, constantia magis et integritate, quam, ut mihi uidetur, consilio aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam mensem uexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. De hac iniuria Plancium patrem conquerentem paulo supra Cicero excussat: cum senatus impeditur, quominus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur etc.* Catonem uero ipsum reprehendit III. de ollic. 22.: *Ego etiam cum Catone meo sapius dissensi; nimis mihi praefracte uidebatur aerarium uectigaliaque defendere, omnia publicanis negare.* Ibi minus accurata Heusingeri est adnotatio. Toto denique illo anno nihil publicanis responsi datum, Catone et consule Metello impredientibus; quamquam C. Caesar cum Crasso et Cicerone adfuit, ut docet scholiastes, *causae publicanorum*, inter eos, quos *adiutores* Cicero appellat. Quotiens igitur ea res agebatur, quod saepe factum ait Dio XXXVIII, 7., Cato dicendo eximebat diem: neque enim alius facere poterat. Tandem anno DCXCIV. consulatum inuicit Caesar, neque tamen in senatu confecta res est: siue Cato etiam tum *pristina consuetudine dicendi mora diem extraxerit*, ut in alia re de Catone Caesar ipse I. B. Ciu. 52. postea scripsit; siue potius hac de re nihil rettulerit, ut ex Dione, Appiano, Suetonioque conficitur, consul in populari ratione uehementissimus. Valerius Maximus II, 10, 7. ex omni antiquitate unus est, qui *Catonem aduersus publicanos in curia dicendo diem extrahentem* narret a Caesare consule prehendi iussum, eumque uniuerso senatu prosequente pudore dimissum. Set potior est mihi Dionis auctoritas, qui libri illius initio accurate acta Caesaris in consulatu recenset, et c. 5. id euenisse tum scribit, cum de agraria lege in senatu ageretur, quae res erat multo grauissima. Plutarchus adstipulatur in Catonis uita c. 55., set rostra male curiae substituit, errorumque ipse suum prodit, cum senatus Catonem prosequentis mentionem facit, qui certe non coibat in foro. Ateius quoque Capito apud Gellium IV, 10., qui rem, de qua consuleretur, non indicat, tamen in senatu gestam esse testatur. Errat igitur in loco Plutarchus, in causa, ut opinor, Valerius; quem quidem hanc semel negligentia lapsum deprehendi. Conuersus igitur ad populum Caesar legem hanc facile pertulit, qua non, ut postulatum erat initio, locationem induxit, set tertiam mercedum partem remisit. Quid ita? quia recens poterat locatio rescindi; elapso autem fere biennio iam id non erat integrum; quo quidem tempore accepti et soluti ratio constabat. Itaque hoc uidentur tempus respicere Suetonius in Caes. c. 20., Dio l. c., et Appianus II. Ciu. 15., cum a publicanis *remissionem, ἐπίκλησιν, ἀρεάν* postulatam dicunt. Sueto-

nins nero addit, Caesarem, *ne in locatione nouorum uectigalium inmoderatus licerentur*, (publicanos et equestrem ordinem) *propalam nouuisse*. Ergo petendi caussa permausit, quae a primo fuit exposita. Set ab his uehementer dissentit scholiastes, aliamque docte caussam patefacit. *Cum princeps esset publicanorum Cn. Planciū pater, et societas eadem in exercendis uectigalibus grauissimo damno uideretur adfecta, desideratum est in senatu nomine publicanorum, ut cum iis ratio putaretur lege Sempronia, et remissionis tantum fieret de summa pecuniae, quantum aequitas postulare, pro quantitate damnorum, quibus fuerant hostili incurusione uexati*. Quod Planci patrem publicanorum appellat principem, bene est: nam Cicero c. 15. *inter suos principem dicit*; immo etiam hoc capite extremo, *hunc a summo uiro principem esse ordinis indicatum*, nempe ut c. 17. *ex CXXV iudicibus, principibus equestri ordinis*. De lege illa Sempronia singularis est locus III. in Uerr. 6., quo prouinciis *aut*, inquit, *impositum uectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum, quasi uictoriae praemium ac poena belli, aut censoria locatio constitutast, ut Asiae lege Sempronia*. Cum igitur hi publicani, quos generatim ceteri nominant, *Asiani*, ut uidimus, a Tullio nocentur, et de censoribus conduxisse dicantur, consequitur, unam illam societatem fuisse, quae Asiae uectigalia ex lege Sempronia conduxerit. Neque tamen ea lege ratio putanda erat, set omnino *lege censoria*, qua nempe censores Semproniam secuti uectigalia illa locauerant; de qua cum alii Icti, tum egit abunde Brissonius VI. de formul. 81.. Egregias in rem nostram insectatio Gabini de prou. cons. c. 5.: *Uidetis, P. C., non temeritate redemptionis aut negoti gerendi inscitia, set auaritia, superbia, crudelitate Gabini paene adflictos iam atque euersos publicanos, quibus quidem uos in his angustiis aerari tamen subueniatis necesse est — Au, si qui frui publico non potuit per hostem, hic tegitur ipsa lege censoria; quem is frui non sinit, qui est, etiamsi non appellatur, hostis, huic ferri auxilium non oportet?* Aequa postulatio, quam si redemptores illi fecissent Asiatici, Cato ipse non oppugnasset. Quem tamen hoc etiam nomine reprehendit Casaubonus ad Sueton. l. c., quasi bello Mithridatico adflicti egerint lege censoria. Summo uiro scholiastes nunc auctor exoritur, ut diuinasse propemodum uideatur. Set contentiuncium hoc esse, testis certissimus, quem produximus, Cicero docet. Quis autem publicanos existimet caussam deteriorem, immo *turpem* adlaturos fuisse, quam patronus ipse dampnabat, si iustam, legitumam, usitatamque habuissent? qui porro habere poterant, cum bello Mithridatico extincto reuersoque ad triumphum Pompeio Asiae uectigalia conduxerint? Nam locatio facta eodem anno fuit quo postulatio, DCXCII., quod ante me Pighius T. III. Annal. p. 557. ex Tulli narratione consequi tam certum habuit, ut eius rei caussa censores nouos in illum annum induxerit, quorum nomina ignoremus. Atqui necesse non erat. Si etenim lustrum postero anno conditum ex l. ad Attic. 13. obseruasset, locationem in quartum Cottae et Isaurici censorum annum incidere perspexisset, bellumque illud impedimento fuisse, quominus antea fieret. Quamquam etiamsi anno superiore fecerint, nihil est caussae, cur de sententia demonemur. Set certe non ibi, *qui de censoribus conduxerant*, legendum est, uerum ex Uictori, Lambini, aliisque ante Gruter. editionibus, duobus Graeni codicibus, totidemque Britannicis *conduxerunt*. Recentes erant locationes quoque illae, de quibus e Liuiō XLIII. 16. nouimus contumeliae caussa tribunum olim hanc legem promulgasse: *quae publica uectigalia, ulro tributa C. Claudius et Tib. Sempronius (censores) locassent, ea rata locatio ne esset, de integro locarentur, et ut omnibus redimendi et conducendi promiscue ius esset*. Illi etenim hoc ius quibusdam ademerant. GARATONIUS.

Primus sciuit legem de publicanis) Qui in tribu, quod principium fuit, primus suffragium tulit, legemque, quae ferebatur, suffragio suo comprobavit. Festus in *Niquisciuit*: *Nam sciscito significat sententiam dicitur ac suffragium ferti; unde scita plebis.*

Si, quia primus sciuit, utrum id sortis esse uis, an eius, qui illam legem ferebat? si sortis, nullum crimen est in casu, si consulis, splendor etiam Planci etc.) Nou dubito, quin is, qui primus legem scisciebat, deligeretur ab eo, qui legem ferebat; ut Sedulius a Clodio tribuno pl. legem in Ciceronem ferente delectus est, de quo sic oratione pro domo [c. 50.]: *Consulari homini P. Clodius euersa re publica ciuitatem adimere potuit concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, set etiam seruorum, Sedulio principe, qui se illo die confirmat Romae non fuisse? Quodsi non fuit, quid te audacius, qui in aes eius nomen incidis? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit, quod facile potuit propter inopiam tecti in foro pernocians: cur non iuret, se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse Interamniae probaueris?* MANUTIUS. Adde quae Nic. Gruchius de Comitibus Rom. Lib. II. c. IV. p. 681. Thes. Graeu. T. I. ad explicandum hunc locum monuit: „Ex hoc Ciceronis loco intellegi potest, eum, qui primus suffragium ferebat, partim sorte deligi solitum, partim uoluntate rogatoris. Hactenus enim sors in ea re locum habebat, quatenus tribum centuriamue ostendebat, quae prima roganda esset; relicum uero erat in uoluntate rogatoris, ut ex ea tribu centuriae praerogatiua aliquem deligeret, quem primum rogaret. Neque enim ita locus Ciceronis est interpretandus, ut sortitionem fieri dicamus inter eiusdem tribum centuriae homines, qui primus rogandus esset. Nam praeter id, quod tot sortitiones ponere ineptuunt, id uero multos absurdus, omnis eiusdem tribum homines in eam coici ad id modo sortiendum, quis primus esset rogandus; praesertim cum in eo, utrum primus an postremus suffragium diceret, nihil interesse posset, quod ad suffragi uim adtinet. Hic etiam locus ualet ad confirmandum id, quod paulo ante diximus, tributis comitiis non alium fuisse rogatorem tribuum, praeter ipsum magistratum, a quo habebantur comitia. Hoc enim loco disertè ponitur ipsum consulem Caesarem fuisse rogatorem suffragiorum iis comitiis, quibus lex lata est de remittenda publicanis tertia parte uectigalium.“ Ac firmiter sane hoc argumentumst quam reliqua illa, quae respicit Gruchius, de quibus uide quae nos monuimus in Praef. ad Uarr. Lecti. ex cod. Erf. enotatas p. CLXVI sq.

C A P. XV.

§. 56. *Set aliquando ueniamus ad causam*) Hactenus respondit maledictis, quae sunt extra causam. MANUTIUS.

In qua tu nomine legis Liciniae, quaest de sodalicis, omnis ambitus leges complexus es: neque enim quicquam aliut in hac lege nisi editicios iudices es secutus) Reprehendit Cicero Laterensem, quod Plancium lege Licinia de sodalicis reum fecerit, cum non sodaliorum, de quibus lex ista lata sit, crimina adtulerit, uerum eiusmodi, propter quae ambitus tantummodo accusari Plancius debuerit, idque unum secundum legem istam Laterensem fecisse ait, ut ipse iudices reo ederet. Ceterum uide, quae de lege Licinia in Proleg. L. III. C. III. p. LXXII sqq. monuimus.

Neque enim quicquam aliut in hac lege nisi editicios iudices es secutus) Ad ea quae sunt necessaria conclusis prioribus transit, et potuisse Laterensem de ambitu accusare significat, nisi maluisset idcirco reum lege Licinia facere, ut haberet

iudices editicios; de cuius¹⁾ formae acerbitate iam sumus in argumento praelocuti. Differentia igitur accusatoris ostenditur ideo inuadentis in legem Liciniam, quod ambitus probari non possit, de quo iudices ex reiectione haberi soleant, aequalem scilicet numerum reicientibus tam accusatore quam reo. Uerum spectata diligentius²⁾ omnem contextum huius...³⁾, ut intellegas oratorio more speciem quandam...⁴⁾ in modum praescriptium facta senatus consulti mentione, qui⁵⁾ secundum legem Liciniam quattuor edi tribus ab accusatore uoluerit, ex quibus reo liceret unam repudiare, ut de tribus reliquis iudicium haberet editionem. Tamen ab accusatore sic fieri uoluisse, ut eas ederet quas corruptas a candidato criminaretur. Hic nero Latereus nolucrat ipsas edere, quibus dicebat pecuniam datam; utique consulte, ne reo, a quo pecuniam sumpserant, fauore tacito patrocinarerentur. Quasi negare itaque temptauit accusari posse lege Licinia Plancium, quando sint aliae tribus editae, nec illae potissimum quae sumpsisse pecuniam dicerentur, et quas ideo uel maxime senatus edi uoluisset, ut et iudicarent et testimonium uel contra reum uel pro reo ex ipsa ueritate perhiberent, qui sine dubio quid esset apud tribules suos gestum, optime scirent. SCHOLIA AMBROSIANA. Ex argumento interpretis, quod palimpsesto Uaticano seruatum nobis est, haec eius uerba huc pertinent: *Huic factioni coercedae legislator Crassus existimauit etiam genus iudicii multo periculosius comparandum, ut apud iudices editicios accusarentur, id est ut pro uoluntate accusatoris ederentur tribus, ex quibus unam tantummodo reicere posset reus; de reliquis autem iudices haberentur utique infestissimi causam dicentibus, utpote quos accusator ad uoluntatem suam praelegisset, edendo eas potissimum tribus, quas reo minus aequas fore arbitraretur.* Uide praeterea quae ego copiosius de iudicibus editiciis Proleg. L. III. C. III. §. 5. p. LXXVII sq. monui.

Quod genus iudiciorum) Offendit numero plurali uerbi *iudiciorum*, ideoque aut cum Lambino *iudicum*, aut *iudici* scribendum puto. Sic §. 57. *Acerbum omnino genus iudici.*

Si est aecum ulla in re nisi in) Euertit sententiam loci Ernestius, qui ex paucorum eorumque pessumorum codicum auctoritate *nulla* scripsit, particulam *nisi* tantum post *nullus* aut *non alius ullus* sequi posse contendens. In qua re magnopere falsum eum esse, si pluribus docere exemplis uellem, ridiculus profecto essem. Uerum uidetur Ernestius hoc dicere uoluisse, particulam *nisi* tum tantum poni posse, cum quae opponatur euuatio sententiam ne-

1) Sic Niebuhrius; codex *forma acerbitate.*

2) *Diligentius* ego ex coniectura scripsi pro *licentius*, quod in codice scriptum. Occupauit coniecturam meam Niebuhrius.

3) Supple unum uel duo uocabula. A. MAIUS.

4) Supple similiter. A. MAIUS.

5) Pro *mentione*, qui in codice est *mentionem quae*; A. Maius *mentionem*, quo scripsit. Ceterum recte quidem monuit Garatonius: „Non senatus legem secutus ita decreuerat, set contra lex de senatus auctoritate ad populum lata ita sanxerat.“ Uerum interpretis haec uidetur sententia esse: senatum ab accusatore, qui sequeretur legem Liciniam, edi uoluisse etc. Uide Proleg. L. III. C. III. §. 3. p. LXXXVIII sq..

gatiuum contineat. Idque sane uerumst. Minime tamen opus est, ut enuntiatio opposita ipsam non particulam additam habeat, modo notione negatiua dicta sit. Sic hac ipsa or. C. XXXIII. §. 30. dictum: *Quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes?* Quo pietatem nihil esse aliud, nisi gratam in parentes uoluntatem significat. Adde Suet. Aug. 6. *Iluc introire, nisi necessario et caste, religio est.* Eiusd. Ner. 53. *Denique bustum eius consecrari, nisi humili leuique materia neglectis.* Plane uero eiusdem generis atque hic noster locus ille est, quem Garatonius ex libro de or. secundo c. 9. §. 56. adtulit: *aut si uia ulla nisi ab hac una arte traditur aut argumentorum aut sententiarum.* In utroque loco sententia, quam in mente habet scriptor, negatiuast, ut nostro in loco significet: *non est autem aecum ulla in re, nisi etc.*, in illo: *non traditur ulla uia, nisi ab hac una arte.* Itaque tantum abest, ut nulla iubente latinitate, quae Ernesti opinios, restituendum sit, ut a sententia loci prorsus abhorreat. Ita enim significaret orator, esse uero istud iudici genus alia etiam in re aecum. — Praeterea non dubitauit ex codicum B et E auctoritate in praepositionem addere, quam Tulliana loquendi consuetudo addi postulat. Cfr. Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. XVII sqq., et uide Academ. I, 5, 19. *neque ulla alia in re nisi in natura quaerendum esse illud summum bonum.* de Fin. B. et M. II, 54, 111. *si ea nullam ad aliam rem nisi ad uoluptatem conquiruntur.* Ibid. IV, 17, 47. *qui nulla in re nisi in uirtute.* in Pison. XX, 43. *quod ad neminem nisi ad ipsum te pertineret.* Denique confer etiam Proleg. L. II. C. I. §. 3.

In hac tribuaria) Rem tribuariam dicit, quae pertinet ad tribus, quae tanguntur in iudicio de sodalicis, quatenus a reo corruptae contendentur.

De ipso denique ambitu) Cum plures uno de crimine leges essent, earum nominibus accusationes fiebant. Itaque singulari lege de sodalicis Licinia Plancius accusabatur, set alia erat iudici forma, si quis ipsius ambitus nomine postularetur. Propterea dixit, *de ipso ambitu*, h. e. cum nominatim de ambitu indicatur. Hoc Lambinus intellegens plenius expressum uoluit, *in ipso denique iudicio de ambitu.* Recta explanatios; neque tamen se loqui contra libros omnis cogendus orator. Est enim *βαρῆλογία* eaque non obscura, cum facile rei, de qua disputat, nomen cuius occurrat, quod omissum intellegat, nimirum *iudicis ac legibus.* GARATONIUS.

De ipso denique ambitu reiectionem fieri uoluerit iudicum alternorum) Explicat haec uerba aliqua ratione interpret Ambrosianus, supra adlatus, monens: „*differentia igitur accusatoris ostenditur ideo inuadentis in legem Liciniam, quod ambitus probari non possit, de quo indices ex reiectione haberi soleant, aequalem scilicet numerum reiectibus tam accusatore quam reo.*“ Ista autem iudicum alternorum reiectio ex lege Uatinia fiebat, de qua Cicero in Uat. C. XI. §. 27.: *Et quoniam crebro usurpas, legem te de alternis consiliis reiectis tullissc.* Ad quem locum, id est ad uerba: *spoliaretur beneficio et aequitate legis tuae.* interpret Ambrosianus haec adnotauit: *legem quidem hanc non improbabilem uidebatur P. Uatinus in tribuatu suo perrogasse, ut alternorum iudicum reiectio fieret.* Uide ibi Aug. Maium et Ernestium in Clauī Cic. s. uoce legis Uatiniae.

§. 57. *Huiusce rei tandem obscura caussast)* Cur acerbum illud iudici genus senatus in sodaliorum caussa exerceri uoluerit, neque in ceteras caussas transtulerit.

Cum ista in senatu res agebatur) Cum Cn. Pompeio II. M. Licinio Crasso II. coss. senatus consultum est factum, ut seuerissima ista lex de sodalicis ferretur, quam M. Licinius Crassus pertulit. Uide Proleg. L. III. C. III. §. 2. p. LXXV..

A Q. Hortensio) Qui caussam egit Planci ante Ciceronem. MANUTIUS. Cum Manutio consentit Garatonius.

Cui tumst senatus adsensus) Particula *tum* ad illud tempus referendast, quo senatus consultum factumst.

Cuiuscumque tribus largitor esset, et per hanc consensionem, quae magis honeste quam vere sodalitas nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumpere, eum maxime iis hominibus, qui eius tribus essent, esse notum) Sic hunc locum ex cod. Erf. auctoritate restitui. Uolgo ante Graeuium pro: *et per hanc consensionem, quae magis honeste quam vere sod. scribebatur: et per consensionem magistratum, quae honeste sod.* De qua scriptura mouit Ernestius: „Haec est lectio uulgata; quam cum Graeuio e Ms. Erf. correximus, primo delendo *et* [quam copulam nec Erf. omittit nec Graeuus], addendoque *hanc*, deinde delendo *magistratum*, quod inepta glossa addidit [immo ex *magis* ortum], denique post *honeste* addendo *magis quam uere*; quanquam haec ultima nobis aliquam suspicionem glossae mouent. Uoluit dicere senatus: si per coitionem largitio facta et tribus corrupta esset; dixit primo, uerbo, quod et in deteriore parte dicitur, *consensionem*; deinde eam honesto uerbo *sodalitatem* appellari in lege, cum sit proprie consensio uel coitio. Mox *corrumpere* est corrumpere uellet, tentaret; nisi legendum *corrupisset*: nam in sequentibus est de corruptione iam facta.“ Non minus quam Ernestius errauit Orellius, qui idem *et* copulam post *esset* omisit, artissime iungenda uerba *cuiuscumque tribus largitor esset per hanc consensionem* contentend. Atqui prorsus necessaria copula et est, cum duo diuersa membra sint quae coniunguntur, *cuiuscumque tribus largitor esset, et per hanc consensionem, quae — nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumpere*, ideoque structura uerborum haec sit: eum, qui alicuius tribus largitor esset, et qui aliquam tribum per consensionem turpi largitione corrumpere. Prius qui faciebat, in *ambitus* crimen incurrerebat, posterius qui committebat, *sodalitiorum* reus fiebat. Uide quae hanc in rem Proleg. L. III. C. III. §. 2. p. LXXIV sqq. disputauit. Porro falsus est Ernestius, quod pro *corrumpere* plusquamperfectum *corrupisset* ponendum fuisse censuit. Refert Cicero, quid senserit senatus, cuius oratio directa haec fuerit necessest: *cuiuscumque tribus largitor est, et quam quisque tribum — corrumpit, is maxime iis — est notus*. Quodsi in oratione directa indicatiuus praesentis erat positus, in oratione obliqua precedente tempore notionis praeteritae consentaneum erat, ut coniunctiuos imperfecti poneretur.

Et per hanc consensionem, quae magis honeste quam uere sodalitas nominaretur) Athenis etiam quaedam fuerunt *συνδικαί έταιρειών έτε' άρχής*, ut Plato tradidit in Theaeteto §. 78. Heindorf. GARATONIUS. Male Schutzius in Ind. Lat. *consensionem* explicat uerbo *coitionis*. Uide Proleg. L. III. C. III. §. 2. p. LXXV sq. *Consensione* hic eos significari, quos candidati sibi ad consequenda populi suffragia conciliassent, uno uerbo *sodalis*, ex membro adiecto *quae — nominaretur* manifesto apparet. Similiter sensu *conspirationis* uerbum illud cum alibi usurpatur, tum in Uerr. V, 9. *Nulline motus in Sicilia seruorum praetore Uerre, nullae consensiones factae uidentur?*

Iis hominibus, qui eius tribus essent) Id est iis, qui non sunt corrupti. Nam qui sodalitorum reus erat, minime omnibus tribus cuiuspiam, quam ferre cupuerat, hominibus numeros dederat.

Acerbum omnino genus iudicij) Cur acerbum sit, ipse Cicero C. XVI. §. 40. accuratius explicat.

CAP. XVI.

§. 58. *Terentinam*) Erfurt. et Bau. *Terentinam* constantissime scribunt. Alibi me sic inuenisse non memini, satisque constat *Terentinam* eam tribum appellatam fuisse, quod etiam nomen uiri docti a *Terento* deducunt, qui Romae locus fuit extra muros in campo Martio ad ripam Tiberis. Atinates in ea ceuebantur. GARATONIUS.

Et certe expectatumst) Orellius certo scribendum putat, quod duo *certe* diuerso sensu ita sese excipere posse uix credat. Non uideo, quid impediatur, quominus utroque loco *certe* eodem sensu dictum putemus.

Cuius tu tribus uenditorem et corruptorem et sequestrem Plancium fuisse clamitas) Sic habent omnes libri; set ego iis inuitis legendum puto *emptorem*: nam qui corrumpit, emit, non uendit; nisi quis dicat, uenditorem hic pro emptore usurpari; uel sic, proprie uenditorem esse positum, et significari, Plancium hanc tribum suis competitoribus pretio accepto concessisse, quod probabilius est. Huc fortasse pertinet id, quod infra [§. 45.] dicitur, *ne reficere necessariis suis suam tribum possint*; siue, ut malim legi, *ne sufficere*, etc. LAMBINUS. Qui primum hoc legat, et Plancium corruptarum tribuum reum esse sciat, credat *emptorem* legendum esse, quod et Lambino in mentem uenerat; set *sequestrem* id non patitur, quod semper in hac re dicitur de conciliatore corruptionis, qui paciscitur, apud quem pecunia depositast, hoc est, uenditor tribus, qui suffragia uendit; quamquam idem etiam emit. Set quomodo Plancius *uenditor* et *sequester* est? nempe quia per eum uendit suffragia tribus ei, qui pecuniam dedit; sicut perductores sunt et uenditores et corruptores puellarum. ERNESTIUS. Optimum esse uolgamat, non modo id euincit, quod sequitur, *sequestrem*, uerum etiam apertissime, quod infra legitur C. XVII. §. 45. *Uoltinia tribus ab hoc corrupta; Terentinam habuerat uenalem*. GARATONIUS. Uenditor tribus Terentinae erat Plancius, uel, quod eodem sensu dictumst, uenalem habuerat tribum Terentinam, quod eam competitoribus concessit, postquam largitione sibi eam deuinxerat. Cfr. C. XXII. §. 54.

Eam tribum profecto seuerissimorum praesertim hominum et grauissimorum edere debuiti) Cum seuerissimi sint et granissimi homines, qui sunt in tribu Terentina, eo magis edere hanc tribum debuisti, quo certius erat, iudices ex illa tribu delectos pro seueritate sua, si tribulis corruptos scirent, omnium maxime contra reum testimonium ex ipsa ueritate perhibituros esse. Quod quidem testimonium eo plus ualeret, quo grauiores sunt homines, qui in tribu illa recensentur. Cfr. C. XVIII. §. 45. *Tribulibus enim iudicibus non modo seueritatem illorum, si ista uera sunt, set ne uultus quidem ferre possemus. Hanc tu rationem cum fugeris, cumque eos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit*, etc.

At Uoltiniam) Hagenbuchius nostras in dissertatione inedita de tribu Arniensi, non Narniensi, ad Cic. 2. Agr. 2. c. 29. ad h. l. haec notat: „Quod Uoltiniam tribum Cic. pro Plancio c. 16. et 17. uicinam facere uidetur Terentinae, Sigonius ad situm quoque seu loca tribuum refert, de Iur. ciu. Rom. Lib. 1. c. 5. p. 15. (Ed. Lips. 1715. T. I. p. 40.): uereor tamen, ne subtilior sit haec Sigoni tribuum ordinem enarrandi ratio quam uerior.“ Eandem tamen secuti sunt Boindinius et Beaufortius (*République Romaine* T. I. p. 174.) ac fatendum est, sub inperatoribus demum uariis coloniarum deductionibus, migrationibus singulorum ciuium, adoptionibus, libera denique cuiusque electione factum esse, ut urbium etiam Italicarum tribus

admodum essent incertae ac permixtae, cuius rei luculenta exempla tibi subministrabit Olinurius ad Marin. Pisaur. p. 99.. ORELLIUS.

Lubet etenim) Ita probante Garatonio pro uolgata scriptura *libet enim* ex Bau. edidi, quamquam obloquente Orellio, qui monuit: „*etenim* haut facile hoc loco receperim, etsi bis terue apud Ciceronem postponitur. Prima enim syllaba ex *διτροπῶσιν* postremarum uocis praecedentis litterarum *lubET* manifesto est orta.“ Mirum profecto iudicium. Cum in optimo libro *etenim* scribatur, in deterioribus *enim*, faciliusque omitti librari neglegentia praecedente uerbo *lubet* primam particulae *etenim* syllabam potuisse quam additam ab librario esse pateat, sine dubitatione Bauarici scriptura recipienda erat. Idque eo magis, cum in reliquis etiam locis, in quibus *etenim* particula a Cicerone postposita reperitur, multos codices *enim* scribere uideamus. Loci hi sunt: De Re p. I, 2. *Quae etenim istorum oratio tam exquisita*. pro Caelio III, 6. *Sunt etenim ista maledicta peruolgata in omnis*. de Senect. IX, 29. *lubidinosae etenim et intemperans adulescentia*. Adde interpr. Uat. in M. Tulli or. Uatin. C. XIII. 3. p. 134. ed. Mai.: *ipsius etenim Uatinii lege, quam tulerat in tribunatu* etc.; Iuris ciu. Anteiust. reliquiae ed. A. Mai. p. 9. *Hinc etenim iurgia multa nascuntur*. ibid. p. 65. *parui etenim refert*. p. 66. *per filiam etenim, quae naturaliter agros retinuit, specie dotis, cuius capax fuit, defendi*.

Quid cum Ufentina) Hoc ego cum Orellio pro uolgata scriptura *Ueientina* restituendum putauit, comotus non solum codicum optimorum, B et E, auctoritate, qui id ipsum habent, set etiam plurimorum librorum familiae tertiae scriptura, quae proxime ad lectionem *Ufentina* accedit. Nam *uientina*, quae scriptura in aliquot bonis codicibus est, aperte orta ex *ufentina* est, littera *f* librari neglegentia in *i* mutata. Deinde ex *uientina* ortae sunt hae scripturae, *bientina*, *mentina*, et *meritiria*. „Lapides quidem antiqui (Garatoni ad h. l. uerba sunt) passim offerunt, *Oufentina*, set in Mss. *Ufentina* scribi solere, iam docuit Drak. ad Liu. IX, 20.“ — Ceterum tribus *Ueientinae* numquam omnino ab antiquis scriptoribus mentionem fieri memini, nisi quod On. Panuinius de Ciu. Rom. C. L. in lapidibus memorari eam ait.

Quid cum Crustumina) On. Panuinius de Ciu. Rom. C. L. p. 267. Thes. Graeu. T. I. de tribu hac loquens monet: „Huius tribus XIV inscriptiones uidi, in quibus semel tantum *CRU*., semper uero uel *CLU*. uel *CLUST*. exaratum erat.“ Ego cur nihilominus, quamquam plurimi libri hic quoque *Clustumina* scribunt, uolgatum retinuerim, in libro de orthographia lat. exposui.

Maeciam) Hanc necessario restituendam scripturam fuisse uel is intellet, qui codicum scripturas, quas uide in apparatu critico, examinauerit. Neque uero *Metiam*, quod Graenius alique scripserunt, set *Maeciam* ueram scripturam esse, ex antiquis inscriptionibus, ut monuit iam a Garatoniost, indubie docuit Manutius ad VIII. ad Diu. 8., neque aliter ipse Graenius edidit multis ex libris IV. ad Att. 5., fauente etiam Drak. in Lúuio, quamuis ante hunc Torrenius ad Ual. Max. II, 9, 6. ueram scripturam contenderit esse, *Moecia*, nescio quos auctores secutus. Nobiscum consentit etiam Dausqueius in Orthogr., atque similiter *Maecius*, *Maecilius*, *Maecianus*. Cfr. etiam On. Panuinius de Ciu. Rom. I. l. p. 282.. Ceterum de scriptura, quam Manutius posuit, *tertiam* pro *Maeciam* uide quae Proleg. L. III. C. III. §. 5. p. LXXVII sq. dixi.

Nam Maeciam non quae iudicaret, set quae reiceretur, esse uoluiti) Recte Garatonius, cuius ad hunc locum notam in Proleg. p. LXXVIII. posuimus, propterea sperauisse Lateren-

sem suspicatur, fore, ut Maecia a Plancio reiceretur, quod homines illius tribus omnium maxime inimici Plancio essent, atque ipse fortasse Laterensis ei tribui adscriptus esset. Licuisse autem sodaliciorum reo nam de quattuor tribubus ab accusatore editis reicere, in Proleg. L. III. C. III. §. 5. demonstratumst.

§. 59. *Suo iudicio, non ad sententiam legis*) Sententia legis haec erat, ut accusator eas tribus, quas corruptas criminaretur, ederet ex iisque iudices deligeret. Eam non secutus erat Laterensis, quod Uoltiniam et Terentinam, quas corruptas arguebat, ita deinctas Plancio sciebat, ut reo patrocinaturas esse certo praeuideret.

Set ad suam spem aliquam) Tacite significat et tecte Cicero, eiusmodi iudices ab Late- rensedelectos esse, quos sperauerit propterea, quod inimicissimi Plancio essent, reum condemnaturus esse. Uehementer autem falsus est Ernestius ad hunc locum, coniungens uerba, *spem aliquam de ciuitate*, monensque: „Intellege de potestate testium ex uniuerso populo deligendorum, non e tribubus certis. Hoc infra clare dicit.“

De ciuitate delegerit) Recte dicuntur iudices ab Laterense de ciuitate delecti esse, quoniam accusator quattuor tribus, quas commodum fuerat, ediderat ex iisque una ab reo reiecta iudices delegerat.

Quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbiterem) Sic in omnibus codd. editionibusque scribitur. Nihilominus ego non dubitavi potes corrigere. Nam etsi in antec. recte Tullius tertia usus persona de Laterense locutus est, propterea quod ad iudices necessario conuertenda oratio erat, tamen nunc denuo Laterensem debuisse compelli, ex seqq. *Tu deligas* etc. manifesto apparet. Omninoque tenendumst, semper in hac oratione, nisi ubi ad iudices conuerti orationem oportebat, Tullium Laterensem ipsum adloqui solere. Cuius rei causa in eost posita, quod minime ita Laterensem Tullius despiciebat, ut adlocutione eum indignum iudicaret. Ea enim sola fuit causa, ob quam in orationibus Pison., Catill., et Uerrinis de Pisono, Catilina, et Uerre saepissime tertia usus persona locutus est. Quam facile autem potes, praesertim sequente u. *dicere*, in potest potuerit mutari, omnes uident. Sic infra §. 7. *nihil potes in te plerique codd.* uitiose potest scribunt. Ceterum sensus est: concedas necesses, Laterensis, acerbissimam istam tribuum editionem esse, quae accusatori lege Licinia concedatur, si quos commodumst iudices, quosque aut amicos tuos, aut inimicos rei, aut omnino crudelis existumas, deligas.

Remota ratione illa, quam in discernendo secuti sumus) Nisi eae tribus ab accusatore eduntur, quas largitione corruptas criminatur.

§. 40. *Tu deligas — cogas causam de fortunis omnibus dicere?*) Offensi hoc coniunctio uiri quidam docti sunt, sine dubio propterea, quod quo uerbo auxiliari nos ad exprimendam uim primae personae huius coniectiui potentialis, in interrogatione positi, uti solemus, id parum aptum huic loco uidebatur esse. Uerum quamquam eademst ubique huius coniectiui potentialis ratio, sine prima sine secunda persona positast, tenendum tamen, hanc secundam eius personam aptissime saepe a nobis uerbo uolendi (*du willst — auslesen?*) reddi posse. Cfr. II. in Catil. VIII, 18. *Tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus et copiosus sis, et dubites aliquid de possessione detrudere, acquirere ad fidem?* I. in Rullum I, 5. *Siluum uero tu Scantium uendas nobis consulibus atque hoc senatu? tu ullum uetigal adtingas, tu populi Romani subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias?* II. in Rull. XXVII, 74. *Tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum de-*

duci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris, conpleas numero, confirmes praesidio quo uelis? populi Romani uectigalibus atque omnibus copiis ipsum populum Romanum coerceas, opprimas, redigas in istam decenniuiralem ditionem ac potestatem? pro Murena IX, 21. et cum longo intervallo ueneris, cum iis, qui in foro habitauerunt, de dignitate contendas? ibid. XXXV, 74. tu mihi summum inperium, summam auctoritatem, tu gubernacula rei publicae petas fouendis hominum sensibus et delinendis animis et adhibendis uoluptatibus? pro domo II, 4. Itane uero? quod in inperita multitudine est uitosissimum, uarietas et inconstantia et crebra tanquam tempestatum sic sententiarum conmutatio, hoc tu ad hos transferas, quos ab inconstantia grauitas — deterret? de Fin. B. et M. II, 24, 77. Quodsi uultum tibi, si incessum fingeres, quo grauior uiderere, non esses tui similis: uerba tu fingas et ea dicas, quae non sentias, — occultetur?

Tu me ignaro — atque omnibus iniquos) Haec cur uincis inluserim et spuria putem esse, Proleg. L. II. C. II. p. LX sqq. exposui.

Et tuorum necessarios) De B et E scriptura, post tuorum addentium amicorum, monitumst in Proleg. Lib. II. C. II. §. 8. p. XLII.

Uel iniquos uel meos, uel etiam defensorum meorum) Quod primum uerbum *iniquos* adinet, recte hoc a Wopkensio ad Tacit. III. Ann. 4. in Actis Traiect. T. II., quem memorauit Garatonius, contra Lambinum, qui paucissimorum codicum eorumque pessumorum scripturam *inimicos* praetulit, defensumst. Omnino dubitari nequit, quin saepe a Latinis *iniqui* substantiui loco dictum sit. Uide quae ad C. XXIII. §. 57. monita sunt. Nec hoc loco aliud quid ab auctore scriptum fuisse, codices manifesto ostendunt. Deinde uero offenderunt editores uel particulae ante *iniquos* et *meos* positae. Itaque Garatonius scribendum coniecit: *et inimicos uel meos, uel etiam*. Contra Orellius edendum curauit: *iniquos uel meos, uel etiam*, adnotans ad h. locum: „*uel enim ante iniquos uel inimicos ex hoc ipso originem duxit, quod in margine adnotabatur: iniquos uel inimicos.*“ Garatoni coniectura multo auidacior est, quam quae probari possit, cum *uel* atque *et* particulae tam diuersis scribi sint solitae compendiis, ut numquam, quod meminerim, confusae reperiantur. Orelli coniectura non audacissima solum, uerum etiam a sententia loci aliena. Nam si *uel* ortum ab eo esset, qui explicandi causa putatur super *iniquos* scripsisse *uel inimicos*, deberet etiam id ipsum *uel inimicos* aut tantum *iniquos* in codicibus scriptum extare. Est autem in optimis ac longe plurimis *uel iniquos*, quorum librariorum statuendum esset, id quod ab omni probabilitate abhorret, signum tantum glossae superscriptae, neque uero ipsam glossam recepisse. Cum codices fere omnes lique praestantissimi hanc scripturam, *uel iniquos uel meos*, tucantur, eamque sententia loci satis admitat, non uideo, cur audacioribus coniecturis indulgendum sit, quamquam hoc genus loquendi *uel iniquos uel meos* non offensione caret. Set uide Proleg. L. II. C. II. p. LXI sqq.

Consessum meorum iudicum) Contra latinitatem fuisse, quod ante Garatonium legebatur, eorum pro meorum, non opus est ut uerbo doceam.

Aput eosque me ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consili sententia constitutumst, cogas caussam — dicere) Iam de sodaliciis causam dixerat P. Uatinus eodem defendente M. Cicerone; cuius exemplo negat iniquitate Latensis esse Plancium permissum, quinque saltem iudices reicere, quo manifesta sit improbitas obstinate contentis inimici, ut reus innocens oppri-

matur conspiratione magis iniquorum iudicum, quam criminis veritate conuictus. SCHOLIA AMBROSIANA. Vide Proleg. L. III. C. III. §. 5. p. LXXXII..

§. 41. *Non enim — idcirco ista editio per se non acerba est*) Periculosius aliquantum fuerat euectus, ut hoc dicendo, uoluisti Plancium, Laterensis, apud inimicos iudices accusari, offenderet animos eorum, qui erant de causa pronuntiaturi. Uigilanter itaque illum quidem hoc animi habuisse testatus est, ut reus iniquis iudicibus uteretur, set fortunam multo prosperius secundasse, ut uiri spectatae humanitatis et incorruptae religionis in hanc cognitionem uenirent, quae innocenti reo obesse non posset. Iudices ergo non laesit, et propositum malitiosis accusatoris ostendit. SCHOLIA AMBROSIANA. Eadem arte usus est Cicero pro Sulla XXXIII, 92. *Uos reiectione interposita nihil suspicantibus nobis repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, a fortuna nobis ad praesidium innocentiae constituti.*

Ad carnifices) Uno nomine *carnificum* comprehendit quos paulo ante *inexorabilis, inhumanos, crudelis* dixerat.

Idcirco ista editio per se non acerba) In uno Ox. est *conditio*. Immo acerba est *conditio per se*, non Laterensis *editio*; nec defensori aliter licebat loqui. GARATONIUS. Primum nulla prorsus unius libri Ox. illius auctoritas est. Deinde uero rectissime se habet *editio*. Nam uerbis *ista editio* significatur eiusmodi iudicum editio, ut accusator quos uelit iudices ex tribus tribubus eligat, quorum nemo ab reo reici possit. Eam *per se acerbam* cum dicit, significat acerbam esse etiam non habita ratione huius causae, in qua forte fortuna acciderit, ut iudices non essent carnifices, qualis edere uoluerit Laterensis.

C A P. XVII.

An uero nuper clarissimi ciues nomen ed. iud. non tulerunt) Opinatus olim eram et in hoc loco et in sex aliis Tullianis scribendum *Ain uero?* pro *An uero* esse, hac ductus causa, quod quae proxime secuntur uerba, *nuper — non tulerunt, cum — parerent*, interrogando efferri nequeunt, cum res ipsa doceat, Tullium hoc et uelle et debere cum affirmatione dicere: *Nuper clar. ciues nomen editici iudicis non tulerunt, cum — parerent*. Accedit, quod ex perpetuo *An* particulae usu, si uerba *An uero — non tulerunt* arte cohaerere putarentur, manifesto haec, quae alienissimast, sententia existeret: *Nuper ciues nomen ed. iudicis tulerunt*. Nihilominus sanam nunc huius loci scripturam uolgatam arbitror. Solent enim nonnumquam Romani nunc *An* nunc *An* uero particulis enuntiationem, quae duobus sibi oppositis membris constat, ita incohare, ut posterius tantum membrum cum interrogatione enuntietur, prius uero aliqua post particulas illas pausa facta pro sententia uel conditionali uel causali proferatur, qua alterum nitatur. Eo modo *An uero* particulas Tullius et hic usurpauit et de orat. I, 53, 250. pro Fonteio VIII, 16. pro C. Rabirio V, 16. in Catil. I, 1, 3. pro Sulla XI, 52. de N. D. II, 6, 17.. Praeterea uide Maduigium in Emeudatt. in Ciceronis libros philos. p. 53—46. et Handium de partic. latt. T. I. p. 549—552..

An uero nuper — non tulerunt) Adhuc eandem, quantum rebus ipsis apparet, inculcat iniquitatem iudicium, quod Laterensis ut ex editicis haberet, maxime laborauerat. Et hac in parte commemorationem uidetur facere Tullius eius temporis, quo *Seruius Sulpicius*.. SCHOLIA AMBROSIANA.

Editici iudicis) Bau. *aeditici*, h. e. *editicii*, quod cum in Erf. Graevius repperisset atque probasset, cur non receperit, nescio. Seruius ad Uerg. III. Ecl. 50. *Editicius iudex est, quem una pars eligit*; locumque superiorem adfert ex cap. 15., cui plane similis hic esse debet. GARATONIUS. Ueram esse, quam Garatonius probauit, scripturam *editici iudicis*, uel sola praestantissimorum codicum, Ambrosiani, Bau., et Erf., auctoritate satis superque confirmatur. Cfr. Proleg. L. I. C. III. §. 2. p. XIX.. Consentit autem A cum B et E, licet leui cum errore *editicum* pro *editici* scriptum habeat. Accedit, quod uolgata scriptura, *editi iudicis*, a loci sententia prorsus abhorret. Nam *editi* iudices etiam ii erant, qui dudum iudicauerant ex lege Seruilia, qua et petitor et reus ex CDL uiris, qui quotaunus iudicabant, C edebant, sic ut reus ex C, quos petitor ediderat, L, totidemque petitor ex iis, quos reus ediderat, reiceret. Itaque necessesse de iudicibus editiciis hic sermo sit, qui quales fuerint, a me Proleg. L. III. C. III. §. 5. p. LXXVI sqq. dictumst. Leui tamen errore, in quem Ciceronis uerbis induci me passus sum, ibi contendi iudices editicios eos esse dictos, *qui ab accusatore ita fuissent constituti ut nemo eorum ab reo reici posset*. Uidetur hoc necessario elfici his uerbis, quae Tullius §. 41. posuit: *nos neque ex delectis iudicibus, set ex omni populo; neque editos ad reiciendum, set ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus?* Set sunt haec quoque, ut multa alia, quae hoc capite Tullius dicit, oratorio more et cum rei amplificatione dicta; ueluti hoc ipsum, quod iudices a Laterense constitutos ex omni populo delectos esse ait, quos ex tribus tantum tribubus fuisse delectos certo scimus. Cfr. Proleg. p. LXXVI sqq.. Nam qui tandem iudices illi, quos nuper tulisse cuius clarissimos negat, dici *editicii* potuerunt, si uera esset, quam cum Cicevone dedi, defuitio, cum ipse doceat, fuisse eos, quos dicit *editicios*, quinquaginta illos, quos rettulerit reus, cum ex CXXV, ab accusatore editis, LXXV reieisset? Itaque sic potius statuendum, dictos esse iudices editicios eos, qui a solo essent accusatore editi ita, ut certus tantum eorum numerus ab reo reici posset. Nam reiciendi facultas etiam ex lege Licinia data erat reo, cum ex quattuor tribubus, quas ediderat accusator, unam reiceret. Uide Proleg. p. LXXVI sq.. Id uero Cicero plane hic dissimulat, quo acerbius, quod in Plancium exercebatur, iudici genus uideretur, reiectionemque illam nullam simulat esse. Tenendum autem, in reliquis omnibus iudiciis et reo et accusatori edendi reiciendique iudicum potestatem fuisse concessam.

Nomen editici iudicis non tulerunt) Non concesserunt, ut accusator iudices editicios haberet, quod Manuti caussa moneo, qui in nota seq. haec male interpretatus est. Repetendam tamen eius ad hunc locum, ut ad obscuriorem, adnotationem putauit, licet errorum plenam, cum non una de eius sensu editorum sententia sit.

Cum ex CXXV iudicibus, principibus equestris ordinis, quinque et LXX reus reiceret, L referret) Non est credendum, hoc tempore lata iam Aurelia lege, quae iudicia inter tris ordines communicabat, solum equestrem ordinem iudicasse; set est intellegendum, totum illum numerum equitum Romanorum, qui diuersis iudiciis adsignati erant, fuisse CXXV; cum iis praeterea seuatores et tribunos aenarios iudicasse; reum autem ex CXXV iudicibus equestris ordinis potuisse reicere quinque et LXX, et L referre; referebat autem eos ipsos, qui de CXXV supererant, qui demptis LXXV erant L. Quam potestatem licet reus haberet, eius tamen amici, clarissimi ciues, nomen editi iudicis in ea causa non tulerunt. Hic quaero, cum dicat Cicero, *nomen editi iudicis*, ex quo ordine ederentur ab accusatore illi iudices; ex equestri uerisimile uix uidetur: nam illi CXXV non edebantur accusatoris arbitrio, set deli-

gebantur a praetore, ut arbitror, idque summa diligentia; quod ex eo constat, *principibus equestris ordinis*; ex iis autem L, quos reus, LXXV reiectis, referebat, accusatorum edidisse puto quos uolebat; quod reo non uidetur obesse potuisse, cum ederentur ex iis L, quos ipse probasset. Recte igitur dixit, *nomen editi iudicis*, quasi nomen ipsum tantum in causa uersaretur, res ipsa nulla esset, utpote cum illa editio reum non laederet. Occurrit alia quaestio, cur unius equestris ordinis mentio fiat, senatores tribunicque aeriarii omittantur; quasi non ex iis reiciendi facultatem reus haberet, aut ii non item ut equites ederentur. Respondere licet, quod cum ratione consentit: cum tres ordines iudicarent, non ex uno equestri, set ex reliquis quoque duobus reum quosdam reiecisse, alios rettulisse, ex relatis autem accusatore edidisse. MANUTIUS. Oratione pro Plancio commemoratur quaedam lex de ambitu, quae tamen perlata non est, qua iudicium illud soli ordini equestri demandabatur. Cum nihil occurrat, quod contra reponam, locum ipsum explicabo accuratius. Ut enim Liciniae legis de sodalicis acerbitate amplifiet, per quam accusator tribus edebat, ex quibus praetor [hoc falsum esse, ex Proleg. L. III. C. III. §. 5. apparet.] iudices sortiretur in reum, exponit, quam sit acerbum iudicium illud, quod a iudicibus ab accusatore editis fiat. Sic autem arguit a comparatione: *An uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex CXXI iudicibus, principibus equestris ordinis, quinque et septuaginta reus reiceret, quinquaginta referret: nos neque ex delectis iudicibus, set ex omni populo, neque editos ad reiciendum, set ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus?* Actum fuerat in senatu paulo ante, ut ambitus iudicia hoc modo fierent: Ederet accusator ex ordine tantum equestri iudices centum uiginti quinque; reus ex iis reiceret septuaginta quinque; quinquaginta reliqui iudicarent; set huiusmodi iudici formam clarissimi homines repudiauerunt. Nam iudices illos centum uiginti quinque edendos fuisse ab accusatore, non a praetore ipso, ut uolgo docent commentatores, perspicuum est; alioquin deterruma fuisset accusatoris conditio, qui neque recussare posset datos a praetore iudices, neque ex illis quemquam reicere, cum tam multos reiciendi facultatem reus haberet. Quod etiam ex iis, quae secuntur, si recte adtendamus uerborum uim ac sententiae, aperte colligitur: *nos neque ex delectis iudicibus, set ex omni populo, neque editos ad reiciendum, set ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus?* Sensus est: Iudices feremus non editos ex delectis iudicibus, set ex omni populo, non editos ad reiciendum? Tria notanda ueniunt: delectus iudicum, editio, et reiectio. Necessae erat prius deligere iudices, quam edere: *ex delectis iudicibus editos*; prius edere quam reicere: *editos ad reiciendum*. Nou igitur, ut putat Manutius, post factam reiectionem a reo ex quinquaginta reliquis edebat iudices accusator, set iam illi centum uiginti quinque iudices editi fuerant ab accusatore. Hinc lex ipsa, quam ex S. C. quidam ferre cogitauerant nuper, iudices deligebat, cum ex equitibus R. tantum eos edendos esse praescriberet, quos oratorie Cicero principes equestris ordinis uocat; ex equitibus R. iudicibus a lege datis centum uiginti quinque accusator edebat; reus ultimo ex editis quinque et septuaginta reiciebat; proindeque illi centum uiginti quinque iudices dicuntur editi ex delectis iudicibus, editi ad reiciendum. Contra uero multo acerbioiorem legem tulerat Crassus: primum ut accusator edere posset iudices non ex delecta aliqua parte populi, u. c. ex equitibus R., set prorsus ex omni populo [hoc quoque non uerum esse Proleg. l. I. docui.], etiam ex plebe; deinde ne ex editis ab accusatore reo liceret quemquam reicere. Legem illam superiore[m], ait Cicero, adeo lenem non tulimus, hanc tauto iniquiore[m] feremus? *Nos neque ex delectis iudicibus, set ex omni populo,*

neque editos ad reiciendum, set ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus? Praeterea cum superioris legis commoda cum alterius incommodis conferantur, ex delectis iudicibus, ex omni populo; editos ad reiciendum, constitutos sine reiectione: si praetor, non accusator edidisset iudices illos centum uiginti quinque, dixisset procul dubio Cicero: *neque editos a praetore ad reiciendum, set ab accusatore constitutos*, etc.; quod enim non solum reiectionem non tolleret, uerum iuberet etiam edi a praetore iudices, quanto lenior lex illa fuisset, quae tamen fuerat repudiata? FERRATIUS p. 21—22. Uidendum, an hic reus, iudicibus LXXV ex eorum numero, quos accusator ediderat, ab se reiectis, propositus atque edidisse alios L deinde ipse dicatur. Nota est locutio, *ferre iudices*, de qua diximus ad c. 15. pro Comoedo. Accusator, qui iudices edit, eos utique fert: quid ergo, si reus in reiectorum locum alios contra proponens, eos referre sit dictus. Nam certe non uideo, quomodo Manuti et Ferrari explanationes id uerbum recipiat. Emendatio autem I. F. Gronoui [*ferret*, hoc sensu, pateretur sine sortitione ex illis edi, quoscumque uellet accusator ad illum numerum, quem ex lege indicare oporteret] et periculosa est et hunc ipsum sensum habere potest aliumque illi tribuere non ausim. GARATONIUS. Eodem modo atque Garatonius explicuit Ernestius *referret*, adnotans: „reictorum loco ederet.“ At ea significatione neque dictum alibi unquam uerbum *referendi* est, neque si uel maxime dictum esset, hoc potuit loco dici. Primum enim sententia totius loci apertissime declarat, Ciceronem de iudicio eiusmodi loqui, in quo acerba fuerit rei, non accusatoris condicio. Quodsi reo ex CXXV iudicibus, quos accusator ediderat, LXXV reicere licuit, et ipsi L edere, qui iudicaret cum quinquaginta illis, quos ex CXXV non reiecerat, id quod statuunt Garatonius et Ernestius statuereque debemus, si *referret* eo quo illi uolunt sensu accipimus: profecto multo acerbiores accusatoris quam rei condicionem fuisse apparet. Accedit, quod, ut paulo ante uidimus, iudices illius, de quo Cicero loquitur, iudici dicti sunt *editicii*: quo nomine nullo pacto eos potuisse appellari, quorum partim a reo partim ab accusatore editi erant, ex iis, quae ad uerba *iudicis editici* et Proleg. p. LXXVI sqq. exposuimus, manifesto intellegitur. Denique insolenter etiam tum Cicero locutus esset, si ipsum illud uerbum, quod poni debebat, si id, quod Garatonius et Ernestius dicendum fuisse putant, dicere uoluisset, si uerbum inquam *ederet* pro *referret* posuisset. Postularent enim linguae leges, ut uerba *L ederet*, si essent posita, cum uerbis *ex CXXV iudicibus* iungerentur. Atqui ex iudicibus, ab accusatore editis, *reicere* quidem recte reus dicitur, set *edere* nec dictus unquamst nec dici potuit. Itaque certissimumst, recte Ferratium, cuius tota fere huius loci explicatio unice probandast, sic explanasse *referret*, ut sensum quod adtinet, idem esset atque *retineret*. Quaerendum tantummodo restat, quomodo *referret* isto sensu usurpari poterit. Non adsentior omnino Orellio, qui postquam Ferratianam huius loci interpretationem recte probauit, haec addidit: „*Referret* igitur est: retineret, siue acciperet. Dupliciter autem explicari potest istoc uerbum: *referret* siue referri iuberet in album iudicum ei causae adsignatorum, uel potius: *acceptos referret ab accusatore*, ex notissima formula *acceptum referre* quid. Hunc autem germanum esse sensum conprobant ipsa uerba legis Seruiliae, Ferratio non memoratae, apud Sigon. de Iudiciis II, 27. et Brisson. de form. Lib. II. p. 140. Bach.: *ubi is (qui petet) C. uiros ediderit, iouarritque. tum eis praetor facito. uti is unde petetur. die XX. postquam eius nomen delatum erit. quos C. is. qui petet. ex hac lege ediderit. de eis iudices L legat edatue* cet.. De eis (ex iis ap. Sigon. p. 609. ed. Lips. 1715. T. 2.) inquit, *legat, edatue*, non uero: *alios contra ferat.*“ Quod Orellius dicit, *referret* accipiendum esse,

acceptos referret ab accusatore, id probari minime potest, siquidem *referre* umquam sensu isto usurpatum esse nullo doceri exemplo potest. Neque altera eius omnino uera explicatior. Nam reum neque referre neque referri iubere potuisse eos, qui iudicarent, in album iudicium ei caussae adsignatorum, ex lege Seruilia intellegi potest, in qua C. IX. p. 44. ed. Klenz. scriptum: *Practor, quei ex h. l. quaeret, facito ut C uiros, quos is qui petet et unde petetur ex h. l. legerint, ediderint, eosque patronos, quos is, qui petiuerit et is unde petitum erit sibi nominauerint, queue eiei, quei petet, a practore ex h. l. datei erunt, in taboleis popliceis scripta habeat, eique, quei petiuerit et unde petitum erit, qui eorum uolet, ex taboleis popliceis eorum nomina legundi semper ius potestasque esto*. Itaque referret mea quidem sententia nihil alii hic significare potest quam nomina iudicum retentorum in libello scribere, ita ut referre uerbo nostro eiatragen respondeat. Sollemnis autem locutior referre in codicem, uel in album, uel in tabulas, uel in commentarium. Exempla uide apud Gesner. Thes. L. L. T. IV. p. 115. Absoluteque, quamquam alia de re, referre eo sensu positum a Cicerone in orat. Sull. C. XIV. §. 41.: *Itaque introductis in senatum iudicibus constitui senatores, qui omnia iudicium dicta, interrogata, responsa perscriberent. At quos uiros? non solum summa uirtute et fide, cuius generis in senatu facultas maxima, set etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine et celeritate scribendi facillime quae dicerentur persequi posse, C. Cosconium — App. Claudium. Credo esse neminem, qui his hominibus ad uere referendum aut fidem putet aut ingenium defuisse*. Ipsum autem reum consignata habuisse nomina iudicum, quos habebat, cum per se uerost simillimum, tum ex multis Uerrinarum actionum locis patet. Ceterum etsi non pertinet ad explicationem huius loci, monendum tamen, errare Garatonium, qui *ferre iudices* solius esse accusatoris tum ad h. l., tum ad or. pro Comodo c. 15. contendit. Dictum *ferre iudices* etiam de reo esse. hic ipse locus manifesto ostendit, in quo scriptum sit: *nos — ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reiciamus?* Denique adponenda huc Garatoni uerba puto, quae ad c. 51. huius orationis de lege Tullia de ambitu comparatis iis, quae a Cicerone in or. pro Mur. c. 25. monita sunt, scripsit. Ibi haec exposuit: „Illud inprimis mihi adnotandum, quod ad hanc orationem maxime pertinet. *Idem* [pro Mur. c. 25.] *editicios iudices uoluisti, ut odia occulta ciuium, quae tacitis nunc discordiis continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent*. Hoc numerat in iis, quae mea, inquit, *summa uoluntate senatus repudiauit*. Hucine igitur illud pertinet, quod supra uidimus c. 17. *nuper clarissimi ciues nomen editici iudicis non tulerunt* etc.? de re certe ibi agitur, quae ante Liciniam legem acciderit. Set turbant sequentia, *omniacque potius permiscuerunt, quam ei legi condicioneque parerent*. Itaque iudices editicios bis repudiatos existimare licet, semel Ser. Sulpicio eos postulante, iterum ignoto alio tempore, set posteriore, antequam tamen Crassus imponeret.“ Dolendumst, quod Scholia Ambr., quae ad hunc locum scripta exlitterunt, maximum partem perierunt. Uidetur tamen interpres ille Ambrosianus in ea fuisse sententia, ut Ciceronem ad illud respicere tempus putaret, quo Ser. Sulpicio iudices esse editicios uoluit. Coicio hoc ex extremis, quae seruata sunt, Scholiastae uerbis, a me p. 126. adlatis: *Et hac in parte commemorationem uidetur facere Tullius eius temporis, quo ser...* Nam uultum litteris *ser* probabile mihi uidetur praenomen illius ipsius Sulpicii contineri. Idem nunc uideo Niebhurium suspicatum esse.

Omniacque potius permiscuerunt) Non intellego, quid sit *omnia permiscuerunt*. Suspiciatum sum *permiserunt*, ferre uoluerunt, quam iudices editos. ERNESTIUS. Rectissime dictum

permiscuerunt esse, hi loci probantur. Cic. Or. IX, 29. Qui (Pericles) si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Graeciam dictus esset. Idem II. contra Rullum XXXIII, 91. Homines non inerant in urbe, qui malis contionibus, turbulentis senatus consultis, iniquis inperitis rem publicam miscerent, et rerum nouarum causam aliquam quaererent. Idem pro Mil. IX, 25. Conuocabat tribus; se interponebat; Collianam nouam delectu perditissimorum ciuium conscribebat. Quanto ille plura miscerbat, tanto hic magis in dies conualescebat.

§. 42. *Set factum tuum a sententia legis doceo discrepare)* Quod quo sensu sit dictum, satis est a me Proleg. L. III. C. III. §. 5. p. LXXVIII sq. planum factum.

Et illud acerbum iudicium si — ita fecisses, ut — non modo non quererer) Uidentur uerba, *illud acerbum iudicium*, per se consistere, nec uerbum quo sustententur desiderare, quasi dicat: Et, quod acerbum iudicium est, si, quemadmodum in S. C. et lege scriptum est, ita fecisses, ut in Plancium et suam tribum Terentinam, et ab eo obseruatas ederes, (sic enim lego postulante sententia, non *ederent*) non modo non quererer, set iudicibus editis iis, quibus Planci integritas nota esset, absolutum Plancium putarem. MANUTIUS. Ferratius p. 22. artissime coniungenda uerba, *Et illud acerbum iudicium non modo non quererer*, putat, parenthesesque signis inlusit, quae interiecta sunt, *si. quemadmodum — ederes*. Mirumst, neutrum, nec omnino quemquam editorum uidisse, uerba *illud acerbum iudicium* pendere a uerbo *fecisses*, et subaudiri ad uerbum *quererer* debere. Itaque comma, quod ante me inter *iudicium* et *si* erat positum, deleui.

Ut huic et suam) Recte Garatonius hoc melius esse, quam quod ante eum in omnibus editionibus scriptum erat, *ut in hunc et suam*, contendit, rationem adferens haec: „*edebantur etenim reo, ut unam posset reicere, quod patet ex c. 16.*“

Et suam et ab hoc obseruatas tribus (ederes) Si qui *tribus*, quod nomen soli B et E seruarunt, ut spurium abicere uelit, is necessest ante omnia exemplis doceat, per consuetudinem latinam nomen illud in hoc loquendi genere omitti licere. Cfr. etiam Proleg. L. II. C. I. §. 3.

Iis iudicibus editis) Hic quoque etsi *iis* pronomen soli B et E habent, tamen abici nequit, cum eiusmodi iudicibus editis, qui testes idem esse possint, Cicero se Plancium putare absolutum dicat. Itaque pronomen illud necessarium ad sententiae integritatem est. Neque poterat uis illa, quae in pronomine istost, soli *iudicium* nomini tribui. Ita enim falsa cogitari oppositio poterat haec: *nullis iudicibus editis*.

Neque nunc multo secus existumo) Neque nunc metuo, ne Plancius ab iis, quos edidisti, iudicibus condepnietur, siquidem illi ex iis tribubus delecti, quas non criminariis corruptas esse, testes esse non possunt nec Plancium criminis conuincere. Cfr. C. XVIII. §. 46.

Ignotis) Ignotos iudices dixit non tantum qui Plancium ignorarent, ut interpretatur Manutius, set qui delicti etiam, quod a Plancio commissum Laterensis arguebat, non satis gnari essent. Cfr. C. XVIII. §. 46.

In tenebris quam in luce causam uersari maluisti) Hoc ipse Cicero accuratius §. 46. explicat.

§. 45. *Uoltinia tribus — uenalem)* Ex Laterensis sententia, non ex Ciceronis dicta esse, facile intellegitur.

Quid diceret apud Uoltiniensis, aut apud tribulis suos iudices? immo uero tu quid dices?) Cum Uoltiniam tribum a Plancio corruptam, et Terentinam habuisse eum uenalem dicis,

edere profecto has tribus debuisti. Nam si Uoltinienses aut Terentini a te iudices essent delecti, quomodo tandem apud eos, homines seuerissimos et granissimos (conl. §. 53.), Plancius, si tribus istas corrupisset, defendere se posset (conl. §. 45. extr. et §. 46.)? Quod cum dixisset Cicero, subito, ut declararet cogitari id plane non posse, a Plancio illas tribus corruptas esse, conuertit se ad Laterensem dicitque: *immo uero tu quid dices?* id est, immo uero tu, si illos delegisses iudices, quomodo ullum Plancio crimen obicere posses, quod illi iure obiectum concederent?

Aut apud tribulis suos iudices) Praepositionem *apud*, quam familiae tertiae codices omitunt, repeti postulat Tulliana loquendi consuetudo, de qua uide quae dixi Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. XVII sqq.. Ceterum cfr. etiam Proleg. L. II. C. I. §. 8.

Quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitates) Male haec Manutius, quem secuti sunt Weiskius et Wollius, ita interpretatus est: „Iudicem ex illis neminem, neminem tacitum testem haberes: testimonium enim de Planci innocentia omnes dicerent.“ Neque quisquam reliquorum editorum falsam hanc interpretationem esse monuit, nisi quod comma, quod tres ille editores post *illis* posuerunt, reliqui non habent. Nimirum illi tribus hanc periodum membris constare male opinati sunt, quae duobus tantum constat. Non enim integrum membrum aut est aut esse potest, *quem iudicem ex illis haberes, set quem iudicem ex illis tacitum testem haberes*, quod dictum eodem modo, quo paulo post, *quem habet uicinum tribulem*. Sensus igitur hic est: nemo iudex ex illis aut tacendo Plancium delictum, cuius accusatur, commisisse testaretur, aut iussus a te testimonium dicere non defenderet Planci innocentiam.

Etenim si reus tribus ederet, Uoltiniam — edidisset) Erunt, qui quomodo haec cum antecedentibus cohaereant, non satis intellegant. Itaque monendunus, sententiam eorum, quae hac §. 45. dicta sunt, hanc esse: Uoltiniam tribum dicis a Plancio corruptam, Terentinam habuisse eum uenalem. Itaque edere has tribus debuisti, idque eo magis, quo certius est, Plancium, si corrupisset tribus illas, minime ab iudicibus earum tribuum, hominibus grauissimis et seuerissimis, absolutum fore. Uerum tua caussa istas tribus non edidisti, quod praenidebas, fore, ut iudices ex iis delecti omnes innocentiam rei testarentur. Nam Plancius quidem minime fugisset Uoltiniensis aut tribulis suos iudices, sua fretus innocentia, duarum illarum tribuum hominibus maxime nota.

Si reus tribus ederet, Uoltiniam fortasse Plancius propter necessitudinem ac uiciniam, suam uero certe edidisset) Cum ante Garatonium in omnibus editionibus hic locus ita scriptus extaret, *si reus tribus* (al. *tribum*) *ederet, Uoltiniam fortasse Plancius propter uiciniam ac necessitudinem suam non edidisset*, recte ille uitiomas istam, et uicem ueram, quam nos cum Orellio recepimus, scripturam esse docuit. Quod quamquam multis et inutilibus etiam uerbis docuit, tamen quorundam lectorum gratia integram eius adnotationem hic recudendam putauit. „Quam sibi ab accusatore tribum edi uellet, edere Plancius dubitasset, aut etiam non edidisset? quam ob causam? ob eam, quae maxime ad eundem impellere debuisset. Deinde non conuenit, facultatem, quae accusatori dabatur, imminutam in reo fingere. Facile perspicitur ex iis, quae paulo ante uidiuimus c. 16., Plancium, si ius fuisset, tribus ad iudicandum saltem duas edere debuisse [haec non uera esse, ex Proleg. p. LXXXVI sq. abunde patet.]. Ubi nunc igitur illa, in qua cum Atinatis suis Plancius numerabatur, adsidua in hoc sermone comes Uoltinae Terentina? Haec ego, quae cuius occurrere necessest, non poteram non intellegere;

set illud *fortasse* male me habebat, et ubi coniectura consisteret, non reperiebam. Est enim Erfurtensis ceteris etiam corruptior [minime vero]; ex quo uno *tribum* Graevius sumpsit, Ernestus adsciuit, quod id putarent sequentibus consentaneum, in quo tamen ipso, etiam ut tum erat locus, uiri doctissimi fallebantur. Nam insperatam denique opem tulit tam deprauato loco Bauaricus [prorsus consentiente Erf., nisi quod in hoc male *tribum* pro *tribus* scriptum], in quo purus atque integer ita perscribitur: *Etenim si reus tribus ederet, Uoltinia fortasse Plancius propter necessitudinem ac uicinitatem, suam uero certe edidisset.* Uerae lectionis reliquias tres Britannici [et alii non pauci] seruant. Leuест, quod unus habet, *necessitatem ac uissitudinem, h. e. necessitudinem ac uicinitatem.* Illud caput est, quod idem cum duobus aliis exhibet negatione deiecta *suam uero* [frequentissimum non et uero particularum permutatio in codd. saec. XIV. et XV. scriptis] *edidisset*; quod si uidere olim licuisset, ad emendationem fuisset profecto satis. Nam reliquum quod erat, *certe*, antecedens postulabat *fortasse*; in quo nunc explauando me locus praeclear constitutus adiunxit. Cum Plancius competitores non sine sua inuidia uicerit, ex XXXV. tribubus quot tulerit, non est obscurum. Harum princeps Terentina certe fuit; in qua gratiosi homines uidentur fuisse, qui alias aliquas conciliarint: *neque enim*, ut ait c. 13., *interdicendum est, ne conficere necessaris suis suam tribum possint, ne par ab iis munus in sua petitione respectent*; mutua haec sunt officia non petitorum modo, uerum etiam amicorum, quibus late manet gratia, augescitque magnopere. Infra c. 19. *Quam tibi commodum est, unam tribum delige; tu — per quam tulerit, docebo.* Ipse uero Plancius et in sua tribu et in aliis erat gratiosus, neque in una Uoltinia magnas necessitudines habuisse credendus est. Cicero igitur, siue generatim loquitur, siue de ipso Plancio, semper suae designati magistratus tribui primas dat, secundas coniunctoribus. Generatim c. 15.: *Acerbum omnino genus iudici; set tamen, si uel sua uel ea, quae maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, uix recussandum.* Hic autem modo, *si fecisses, ut huic et suam et ab hoc obseruatas tribus ederes.* Quod c. 16. *eas tribus*, inquit, *in quibus magnas necessitudines habet Plancius*, ideo fit, quod proxime Terentinam primum nominauerat, deinde Uoltiniam, *libet etenim tibi nescio quid etiam de illa tribu criminari*: quod non modo alias non excludit, uerum etiam docet, qua de causa una post Terentinam Uoltinia nominetur, ut modo, *Uoltinia tribus ab hoc corrupta.* Sic itaque statuendum est, Plancium, si potuisset, Terentinam editurum sine ulla dubitatione fuisse, quae omnibus de causis erat sua; cum autem alias haberet aequae fere amicissimas, an ex iis Uoltiniam sumpturus fuerit, Ciceroem certo scire non posse, propterea *fortasse* dixisse; sermonem denique de duabus tantum illis institui, quod solae a Latereense nominatim arguerentur. Ex his porro aliquid me arbitrari adiecissem ponderis ei disputationi, in quam incidi c. 16., ubi iudices de sodalitiis trimis ex tribus delecti uidebantur. Praecipuum illud est, *suam et ab hoc obseruatas tribus.* Nonne duas suae adici debere putas? Cur uero uncis inucluserim, Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XXXVIII. dixi.

Et si quaesitor huic edendus fuisset) Pronomen *huic*, quod soli B et E habent, ad sententiae integritatem necessarium mihi uidetur. Eo enim omisso uerborum, *si quaesitor edendus fuisset*, hanc patet sententiam esse, ut Cicero omnino non fuisse quaesitorem edendum dicat. Atqui edidit quaesitorem accusator. Itaque ut id indicaret Cicero, quod uult indicare, *si Plancio edendus quaesitor fuisset*: opus erat, ut Planci nomen uel pronomen eius adderetur. Quod etsi quodammodo ex antecedentibus suppleri potuit, negari tamen non potest, aptius, ut omnis ambiguitas remoueretur, nunc denno adpositum esse. Praeterea interpretem credibilis

est, si quid addidisset, *reo* uel *Plancio*, quam *huic* fuisse adiecturum. Cfr. etiam Proleg. L. II. C. I. §. 3.

C. Alfium) Est omnino C. Alfius Flauns, ut dixi iam pridem ad c. 42., ibique nunc aliquid sum additurus. GARATONIUS. Garatoni dissertationi de C. Alfio in Proleg. L. III. C. II. p. LXX sqq. locum dedimus.

Quem habet, cui notissimus esse debet, uicinum, tribulem) Rectius foret *debeat*, quia praecedat *habet*. ERNESTIUS. Nihil prorsus mutandum. Sensus est: quem quoniam habet uicinum, tribulem, notissimus ei esse debet. Unde alienissimum fore modum coniunctiuom patet. Non minus miror Orellium, qui Manutium secutus ad h. locum adnotauit: „*Alfium, quem habet* scil. quaesitorem, *cui notissimus esse debet; uicinum, tribulem* non peudent ex uerbo *habet*, set sunt epitheta ad uoc. *Alfium* referenda.“ Quae interpretatio uera esse nullo pacto potest cum aliis de causis, tum maxime propter uerba, *cui notissimus esse debet*; quae si, id quod uult Orellius, ad omissum nomen *quaesitoris* referuntur, ineptam continent sententiam. Non enim C. Alfio, quod quaesitor sit, notissimum Plancium debere esse dici potest, set quod uicinus sit et tribulis. Itaque uerba, *cui notissimus esse debet*, necessario cum iis, inter quae sunt interiecta, *quem habet uicinum, tribulem*, arctissime sunt coniungenda.

Cuius quidem aequitas, et ea uoluntas erga Cn. Planci salutem) Ante Garatonium et Orellium in omnibus fere editionibus pro *et ea uoluntas* scribebatur, *et meae similis uoluntas*. De qua scriptura monuit Garatonius: „*Huius loci uetus deprauatio fuit, et mea uoluntas*, quam etiam in quinque Britt. [aliisque multis] esse uideo. Deinde audaculus emendator extitit, a quo *meae similis* profectum est. Is uero non cogitauit, defensoris erga reum et quaesitoris uoluntatem similem esse non debuiss. Idcirco sequitur, *quam ille sine ulla cupiditatis suspitione prae se fert*. Erat igitur Erf. iam pridem obtemperandum, nunc uero et illi et Bau. parendum est, qui uerissime dant, *et ea uoluntas*.“ Cfr. in Uerr. I, 12, 55. *Nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo uidebatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condempnatum uocari, nisi ista tua intolerabilis potentia et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur.*

Non fuisse fugiendos tribulis huic iudices) Cum in plerisque editionibus scriptum extaret, *non fuisse fugiendum tribulem huic iudicem*, rectissime Garatonius uno uerbo numerum pluralem ex optimorum librorum auctoritate restituendum monuit. Nihilominus haec ad h. locum protulit Orellius: „*Uerum haut deerunt, quibus adhuc praefendum uideatur, fugiendum tribulem huic iudicem*: hoc enim, inquit, tum coniectiue accipi potest, tum magis coniectiue respondet seqq. *quaesitorem tribulem*; tum denique ex ista lege Licinia non omnes iudices erant rei tribules, set cum maxime tertia eorum pars, ubi scilicet suam ipse tribum non reiecerat reus. Nihilominus optimis codd. parendum censui.“ Neque *iudex* ullo modo coniectiue potest accipi, neque coniectiue utriusque membri in eadem, quae sibi opponuntur, nominum terminatione quaerenda, quae aspere potius ad auris accideret, neque denique numerus pluralis, *fugiendos tribulis huic iudices*, ulla ratione significat, omnis iudices rei tribulis fuisse, set Plancium minime aegre fuisse laturum, si inter iudices etiam tribules eius fuissent.

C A P. XVIII.

§. 44. *Neque ego nunc consilium reprehendo tuum*) Concedit tandem Cicero, Laterensem, quamquam contra sententiam legis, tamen ad suum ipsius commodum accommodatissime

iudicium ita fecisse, ut reo et suam et ab eo observatas tribus non ederet. Uerum aliam statim huius rei rationem reddit, quam eam, qua ductus Laterense alias tribus ediderat. Cicero enim fugit, non delectos a Laterense Planci tribulis esse iudices, quod Laterensis apud illos, qui maxime Planci innocentiam testati essent, ei sodalicioium crimen obicere non ausurus fuerit, cum reuera Laterensis propterea nolisset illos iudices deligere, quod omnis a reo corruptos arbitrabatur.

Quod eas tribus, quibus hic maxime notus, non edideris) Sic ego primus scripsi. Ante me uulgabatur: *quod non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris*. In qua scriptura necessario debebat editores conlocatio non particulae, ante eas positae, offendere. Non pertinet enim particula illa ad pronomen *eas*, set ad uerbum *edideris*, a quo eo minus interiectis aliis uerbis seiungi debet, quo manifestius est, in unam cum uerbo isto notionem coalescere, sic ut sensus sit: *recussaueris edere*. Neque nero aduersantur huic transpositioni codices, uerum maxime fauent. Nam plurimi iique optimi libri neutro in loco particulam illam habent, ut eo in loco reponendam eam certum sit, in quo facillimo librari errore excidere potuerit. Poterat autem facillime excidere ante *edideris* praecedente uoce *notus*, sic scripta, *not'*. Praeterea uide, quae de scriptura huius loci Proleg. L. I. C. III. §. 3. p. XXII. et L. II. C. I. §. 11. p. XLVIII. exposui.

Etenim quis te tum audiret illorum?) *Tum* addit significans, si iudices ex illis tribubus, quas non edidisti, delegisses.

Aut quid diceret? sequestrenne Plancium? respuerent aures, nemo adgnosceret, repudiaret: an gratiosum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur.) Cum olim legeretur, *repudiaretur* pro *repudiarent*, mouit Garatonius ad h. locum: „Erf. et Bau. *repudiarent*; neque id refertur ad *auris*, set, quod *nemini* contrarium est, *omnes* subaudire necessest. Loquendi ratio est exquisitior, quam huic loco aptissimam censeo.“ Etsi non dubito, quin *repudiaretur* librari errore ex *repudiarent* sit factum, praesertim cum hoc in optimis codd. reperit sit, tamen nec hoc a Cicerone puto scriptum esse, set interpreti deberi, a quo super *respuerent* fuerit positum. Idque tribus potissimum de causis persuasissimum habeo. Prima haec est, quod *repudiarent* sic positum, ut nullo uinculo reliquis uerbis adnexum sit. Tantum enim abest, ut omissio nominis *omnes*, quod Garatonius supplendum putat, exquisita sit, ut maxime hiulcane reddat orationem. Altera posita in significatione uerbi, quae talis est, ut praemissis uerbis *respuerent aures, nemo adgnosceret* apte addi nullo pacto potuerit. Constat, uerbo *respuidi* cum uerbo *repudiandi* hoc commune esse, quod *reiciendi* uel *abiciendi* significatum habet. Nam *respere* notum est proprie dici eum, qui id, quod in os sumpserit, ut stomacho taedium mouens reiciat, *repudiare* uero, qui id, cuius cum pudeat, dimittit uel abiciat. Quodsi translate, ut hoc loco, usurpantur haec uerba et componuntur, eo patet differre tantummodo posse, ut *respere* significet abicere aliquid, cuius nos taedeat, *repudiare* uero, cuius nos pudeat. Itaque erunt fortassis, qui hoc cum sit utriusque uerbi discrimen, apte hic uerba illa copulari potuisse opinentur. Quibus uti concedo, coniungi aliqua ratione uerba illa potuisse, ita omnino nego, sic ambo hic locum potuisse tenere, ut uerbis *nemo adgnosceret* seiungerentur. Quis enim, qui recte loquatur, postquam dictum aliquod accusatoris ab iudicibus ut contumeliosum reiectum, et ut fictum habitum iri dixerit, postmodo ut pudendum reiectum iri addet? Immo uerba *nemo adgnosceret* necessario finire membrum debebant, quoniam hoc summum erat, si iudices ficta et falsa accusatoris crimina habebant. Tertia causa, ob quam *re-*

puđiant a Cicerone scriptum nego, haec est, quod aequalitas membrorum, quam studiose scatum Ciceronem esse omnes sciunt, addito uerbo illo prorsus euertitur, contra omissio uerbum uerbo egregie respondet. Nam *sequestrenne* opponitur *an gratiosum*, uerbis *respuerent* aures uerba *illi lubenter audirent*, uerbis *nemo adgnosceret* uerba *nos non timide confiteremur*. Hanc orationis concinnitatem num credibilest Ciceronem euertisse, ut uerbum adderet, quod omni ex parte inutilest?

Legibus istis, quas senatus de ambitu sanciri noluerit) Cum legeretur in codd. et edit. omnibus *sancire*, monuit Manutius: „Lego *sanciri*: non enim sanciebantur leges a senatu, set a populo.“ Est quod miremur, neminem editorum insequentium hanc facillamam et maxime necessariam Manuti emendationem recepisse. Neque Cicero, etiam si *sancire*, id quod numquam dictumst, senatus dici posset, qui leges ferendas decernit, *sancire uoluerit* dixisset, set necessario *sanxerit*.

§. 45. *Conficere necessariis suis suam tribum*) Conciliare suam tribum suis amicis et cognatis, ut apud Terent. *conficere alicui uirginem, nuptias, argentum*. GRAEVIUS. Male idem *suis*, quod asperius ad aures caderet, delictum uoluit.

Plena etiam antiquitatis) Plena morum antiquorum, quos maiores nostri obseruauerunt. Plin. lib. II. ep. 2.: *Iam hoc ipsum pulchrum et antiquom. senatum nocte dimitti*. Et in Paneg. 76.: *Iam quam antiquom, quam consulare, quod triduum totum senatus sub exemplo tui sedit*. GRAEVIUS.

Isto in genere) In isto genere hominum, qui apud tribulis suis gratiosi esse noluerunt. Cfr. §. 44. extr..

Et hodie esse uidemus quam plurimos gratiosos) Uehementer miror, quod his uerbis nemo editorum offensus est. Quomodo enim recte locutus Cicero existumari potest, dicens: *Isto in genere et fuimus ipsi, cum ambitionis nostrae tempora postulabant, et clarissimos uiros esse uidimus, et hodie esse uidemus quam plurimos gratiosos*. Nemo non intellegit, uerba *Isto in genere* ita esse conlocata, ut non tantum ad primum uerbum *fuimus*, set etiam necessario ad sequentia *esse uidimus et hodie esse uidemus* referenda sint. Iam ipsa illa uerba *Isto in genere* apertumst non alio posse sensu dicta esse, quam, *isto in genere hominum, qui gratiosi apud tribulis suos esse uoluerunt*. Haec autem si subintellegis, id quod fieri oportet, ad extremum membrum, et *hodie esse uidemus quam plurimos gratiosos*, ineptissime patet additum adiectiuom *gratiosos* esse. Neque uero aut latinitas aut loci sententia admittit, ut uerba *isto in genere* cum adiectiuo *gratiosos* arcte coniungantur, hoc sensu: *istiusmodi gratiosos*. Minime enim de uario gratiosorum hominum genere exponit, set simpliciter semper fuisse uiros bonos docere uult, qui apud tribulis suos gratiosi esse uoluerint. Quae cum ita sint, non dubito equidem, quin *gratiosos* ab interprete explicationis causa super *quam plurimos* scriptum et a librariis in textum receptum sit.

Decuriatio tribulium) Oxoniens. unus, *tribuum*; medius est Bau., in quo *tribulum*, set pro *tribulium*, ut ego quidem interpretor. Nam etiam supra c. 19. *tribulis decuriasse*, atque ita solet. In Epist. ad Q. Fratrem II, 3. *SCum factum est, ut sodalitates decuriatique discederent*. GARATONIUS. Cum non Bau. solum, uerum etiam Erf. plurumique codd. familiae tertiae *tribulum* scribant, uidendum erit, num forte haec genitiui forma a Cicerone usurpata sit.

Decuriatio tribulium, descriptio populi) Non eodem sensu *decuriatio tribulium* dicitur, quo *descriptio populi*. Nam decuriare tribulis dici uidetur, qui tribulis suos in decurias, id

est in classis quasdam distribuit, singulis decuriis decuriones praeponebat, quorum est, efficere, ut decuriae, quibus praesunt, eam in comitiis sententiam ferant, quam ferri uult is, qui tribulis dicitur decuriare. Ea ratione non opus habebat is, qui u. c. a tribu sua aedilis uolebat creari, ut singulos homines, qui eius tribus erant, appellaret sibiue deuinciret, set satis erat, illos tantum homines, quos decuriones fecerat, largitione alio modo sibi conciliasse. Isti autem decuriones ¹⁾ aut auctoritate sua, aut gratia, aut precibus, aut largitione, aut denique ui solebant efficere, ut ea, quam uolebant, in comitiis sententia a decuriis suis ferretur. Alterum illud, *describere populum*, de eo dictum uidetur, qui reliquam populi multitudinem, quae non erat in ipsius tribu, simillumo modo in classis quasdam distribuere, iisque classibus praeficere, qui aut largitione corrupti aut alia quacumque ratione adducti elicerent, ut classes, quibus praerant, eam declararent in comitiis sententiam, quam declarari uolebat is, qui populum describebat. Eodem sensu statim post *conscribere* dictum puto esse.

Et bonorum omnium uim ac dolorem excitarunt) Rarum dicendi genus, uim bonorum excitarunt, pro inpulerunt bonos, ut uehementer in eos, qui haec facerent, animaduertendum putarent. Nec usurpaturum Ciceronem fuisse puto, si non adiectum uerbum *doloris* esset.

Sequestrem fuisse) Sic et mox iterum. Est h. l. qui spondet pecuniam; et quidem suam, qui est caput pecuniae. Mox ipse egisse dicitur *per sequestrem*, quod aliter est. u. Clau. ERNESTIUS. Ernestius h. l. sequestrem esse dicit, qui pecuniam spondeat suam, caput sit pecuniae. Set haut facile umquam *sequester* dicitur, qui sui honoris causa suffragia corruperit, et eodem modo accipiendum erit, ut aliis locis, ubi idem confertur in Plancium. Nempe si de ea tantum culpa, quam Plancius, cum ipse aedilitatem peteret, contraxerit, sermo esset, neque *uenditoris* (cap. 16.) neque *sequestris* nomen in eum conueniret. Set latius patet hoc crimen, et Laterensis utique Plancio obiecerat, illum suam quoque tribum corrupisse, ut aliis eam, qui honorem ambirent, turpi largitione posset conciliare. Eadem sententia cap. 17. est: *Terentium habuerat uenalem* Plancius. Ita scilicet *uenditoris* nomen, contra quam noluit Ernestius, proprie est accipiendum, et *sequester* quoque eodem modo dicitur, ut aliis locis, qui operam *aliis* praestat in corrupendis suffragiis siue iudicum siue tribus; aput quem pecunia deponitur, qui promissam singulis pecuniam soluit. HULDRICUS. Quamquam recte Huldricus Ernesti interpretationem ueram posse esse negauit, tamen, quam ipse protulit, explicatio non magis uerast. Nam si quam aliis in comitiis, quam quibus aedilis est creatus, Plancius culpam contraxerat, eius profecto nunc ab accusatore, qui id unum agebat, ut illegitimo modo aedilitatem Plancium consecutum esse doceret, accusari nullo pacto potuit. Neque Cicero ad ea respondendum putasset, qui cum dicit: *Haec doce, haec profer, huc incumbe, Laterensis, decuriasse Plancium, conscripsisse, sequestrem fuisse, pronuntiasse, diuisisse*, etc. manifesto de eo tantum delicto loquitur, quo effecisse reus arguebatur, ut aedilitatem consequeretur. Ita que non est dubium, quin sequester fuisse Plancius ab Laterense sit dictus, quod coitione facta cum Plotio competitore (cfr. C. XXII. §. 55.) tribus quasdam pro pecunia, aput eam deposita, Plotio concesserit uel uendiderit, quemadmodum uicissim Plotius existumandus est tribus quasdam, quas sibi deuinctas habuerit, Plancio concessisse.

1) Etsi nunquam isto sensu decurionum nomen usurpatum repperi, tamen non est dubium, quin, qui sodales dicuntur, illi ipsi fuerint, quos ego decurionum nomine notauit.

Pronuntiasse) Pecuniam promississe. Confert Lambinus pro Cluent. c. 29. et Suet. Caes. c. 19., Garatonius II. ad Q. Fratrem 15. *uel* H. S. *centies constituunt in praerogatiua pronuntiare.*

Tum mirabor) Nunc non miror; quia cum haec docere et proferre contra Plancium non posses, ideo tribum eius et ab eo obseruatas, quibus notissimus esse debebat, edere nolui- sti. MANUTIUS.

Arms) Iudicibus, ex tribus iis delectis, quas Laterensis a Plancio corruptas dicebat.

CAP. XIX.

§. 46. *Cupidos sui*) Qui omni studio id agebant, ut magistratum, quem petebat, Plancius adipisceretur.

Sin quia gratiosi sint accusandos putas) Sic B et E; ceteri libri pro *sint* scribunt *sunt*. „Post *quia* subianctiuum nolebat Graecius, quem in meis nondum prolatis [nunc prolatis] ad Milonianam c. 22. adnotationibus refutauit. Hic autem utrumque rectum uidetur, set in affirmatione indicatiuum praefero.“ GARATONIUS. Non satis constanter indicatiuum *sunt* praefert Garatonius; manifesto uitiosum erat *sint*, quod tum demum ferendum, si Laterensis tantum putaret esse gratiosos, non uere esset. Alia ratio est in constructione obliqua. BAKIUS. Immo manifesto uitiosus hic indicatiuus est, non quo reuera non fuerint gratiosi, quos cupidus Planci fuisse Cicero ait, set quod membrum, *quia gratiosi sint*, pars debet existumari orationis, quam Cicero fingit Laterensem posse proferre. Directam enim pro his uerbis si Laterensis ponit orationem, haec debet esse: *puto illos accusandos, quia gratiosi sunt*, minime uero: *puto illos accusandos*. Itaque propterea coniunctiuus *sint* prorsus necessarius est, quia Laterensis haec uerba, *quia gratiosi sint*, esse existumari debent, quae cum referebat Cicero pro indicatiuo ab Laterense posito necessario, ut in omni oratione obliqua, coniunctiuum debebat ponere.

§. 47. *Gratiosum [esse] in sua tribu Plancium*) Recte hanc uerissimam huius loci scripturam esse Garatonius iudicauit. „Illud uero, *gratiosum esse tribulibus Plancium*, quod obtinet iam inde a Naugerio, pro eo, quod supra ipse dixit Cicero c. 18., *semper fuerunt boni uiri, qui apud tribulis suos gratiosi esse uellent*, quodque adeo latina postulat consuetudo loquendi, illud, inquam, non fero mehercule, ut neque tulit Lambinus, uir latine doctissimus, qui emendauit, *gratiosum esse apud tribulis Plancium*. Nunc denique omnem mihi dubitationem liber optumus [Erf.] suamque Lambino coniecturam excussit.“ GARATONIUS. Cum *gratiosus* secundum analogiam omnium, quae in *osus* exeunt, adiectiuorum is tantum dici possit, qui multa gratia, fauore floreat, sponte intellegitur, non potuisse *gratiosum esse alicui* recte dici. Neque uero quae ante Garatonium obtinuit scriptura ullius boni codicis auctoritate nititur. Uide apparatus criticum. Immo omnes libri id ostendunt a Cicerone fuisse scriptum, quod B et E ipsum habent. Neque II, in Uerr. III, 14, 17.: *set isti ipsi equites Romani, splendidi homines et alii praetoribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt*. uerba *alii praetoribus* pendunt a u. *gratiosi*, set ablatiui consequentiae sunt. Praeterea uide quae Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XXXVI. de hoc loco monui.

Quod multis benigne fecerit) Hic apud Graecos est *εὐεργετης*, quod eleanter latine ita conuerteris, cum praesertim uetustissima et praestantissima bilinguis inscriptio praeuerit apud

Sponium T. III. Itiner. p. 145., cuius mihi est ad II. in Uerr. 65. curis secundis referendae locus. GARATONIUS.

In operas) In negotia prouincialia publicanorum; hinc *operas dare* pro *negotium curare, tractare rem*. MANUTIUS. Cum pater huius Planci inter principes publicanorum esset, plurimi ex eadem tribu Terentina beneficio Planciorum obtinuerant, ut mitterentur ad operas publicanorum societatis dandas in uetigalibus exigendis et rationibus conficiendis, atque ita fuerant lucellis aucti, quorum gratiam Cu. Plancio suffragiis suis in aedilitatis petitione rettulerunt. XIII. ad Diu. 9. *Cu. Pupium, qui est in operis eius societatis* etc., ubi Cortium uide, et quae adtulit ex Sigonio Graenius, et quos citauimus ad II. in Uerr. 70.. GARATONIUS.

Noli obseruantiam sancire poena) Cod. Barb. *sancire*, quam uarietatem in Liuiio quoque VIII. 7. repperit Drakenb.. Hic autem *obseruantiam sancire poena* ualet, statuere obseruantiam candidatorum poena, quae manet ambitum, esse alliciendam. Supra c. 16. *Dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicari officii ab hoc obseruatas, non largitione corruptas?* Ita Latini dicunt *capite aliquid sancire*; ita Cicero III. de Legg. 20. *Uis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia sancitur*. GARATONIUS. Hanc locutionem Zinzerlingius in Prom. Crit. c. XXV. p. 81. inlustrauit exemplis; quem libellum nactus multo postea sum, quam priores adnotationes edideram. Addendus est locus ex c. 54. quem Arusiano confirmante sanauimus, apud quem hic quoque legitur. IDEM.

Haesitantem) Cum quid diceres, non haberes. MANUTIUS.

In hoc sodalicioium tribuario crimine) Crimen tribuarium est, ut recte ab Ern. in Clau. explicatum, quo obiectast Plancio tribuum corruptio. Ea quod per sodalis facta arguebatur, propterea *sodalicioium tribuarium crimen* dicitur.

Ad communem ambitus causam contulisti) Communem ambitus causam dicit respectu habito sodalicioium, quae sic ab ambitu discrepant, ut species a genere. Sensus igitur: postquam criminis sodalicioium conuincere Plancium non potuisti, talia obicis, quae uniuersi ambitus crimina sunt.

§. 48. *Unam tribum delige*) Scilicet eam, quas tulit Plancius.

Per quem tulerit docebo) Qua ratione Plancius eam sibi suffragantem habuerit. MANUTIUS. Acerba satis ironia, *per quem* dicens, significat Laterensem ipsum; neminem alium, inquit, in culpam uoca; tute tua superbia ac inrositate fecisti, quo minus aedilitate te donaret populus Romanus, nimis a te posthabitus. ORELLIUS. Simplicius uidetur, *per quem* explicare cuius studio, ut hac eadem sectione dicit orator, *possis, quorum studio tuleris, explicare*.

Num possum — aut) Cfr. Cic. ad Diu. I, 9, 15. *Num potui magis in arcem illius causae inuadere, aut magis obliuisci temporum meorum?* et Ramshorn. Gr. I. §. 174. not. 4. p. 504..

Conferre pedem) Proprie dictus is est, qui tam prope accedit ad aduersarium uel hostem, ut in eodem uestigio stet, quo aduersarius, neque prius recedat, quam aut uicerit aut uictus sit. Cfr. Erasmi. Adag. p. 24..

Insector) Erf. *insequor*. Uolgatam tuetur similis locus pro Font. 1. *Insector ultro atque insto accusatori, iudices; insector, inquam, ac flagito testis*. Uidit Ernestus. Set Cicero uariare potuit, estque optimi codicis optima lectio. Uide ad c. 6. pro Sextio. GARATONIUS. Quamquam *insequor* recte potuit dici, ut locus supplementi pro Insequo 5. ed. Mai. p. 55. ed. Cramer. p. 96., ab Orellio adlatus, *accusatorem urgebo atque insequar, et ultro crimen ab*

aduersario flagitabo, declarat, tamen in re dubia unius Erf. libri scriptura reliquorum omnium codd. scripturae praeferrī non debet.

Nec erit haec alia ratio Plancio ac tibi, Laterensis) Cum dicit Cicero, non aliam hanc rationem Plancio esse ac Laterensi, significat, non periculosius esse Plancio, docere, qua ratione singulas tribus, quarum suffragiis aedilis creatus sit, tulerit, atque Laterensi foret, si quas tribus tulit, iuberetur, quorum studio tulisset, explicare. Quibus uerbis Plancium ostendit tribus, a quibus sit factus aedilis, aequae legitima ratione tulisse atque Laterensis eas, quas tulit, tulerit. — Ceterum recte uidit Garatonius, uolgatam huius loci scripturam, *nec erit haec alia ratio ac Laterensi*, necessario posthabendam esse huic B et E optimum codicum scripturae, *nec erit haec alia ratio ac tibi, Laterensis*, cum toto hoc loco Cicero Laterensem ipsum adloquatur. Uulgata tum tantum tolerari posset, si iudicibus haec Cicero diceret. Atqui addita huius ipsius membri explicatio, quae continetur uerbis *nam ut, quas — redditurum*, in quibus ipsis adloquitur Laterensem, manifesto ad Laterensem haec dicta esse ostendit. Ceterum uide quae Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XXXVI. de hoc loco monita sunt.

Me tibi ipsi aduersario cuiuscumque tribus rationem poposceris redditurum) Non sine causa pronomini *tibi* adiecit uerba *ipsi* et *aduersario*, eam significans Planci docere se posse innocentiam esse, ut non alii tantum, de re minus seuerè iudicauit, set ipse accusator concedere cogatur, nihil a Plancio admissum esse, quo tribus corripuisse dici queat.

C A P. XX.

§. 49. *Set cur ego sic ago*) Hic *ego* nullam habet uim, ut saepe alias. Itaque auctore Erfurtensis deleni. GRAEVIUS. Cum multo plura huius pronominis temere ab librariis omissi quam additi exempla extent, eo minus dubitauit retinere pronomē, quo certius est, etiam alibi a scriptoribus latinis additum *ego* reperiri, ubi uix ullast personarum oppositio. Ceterum nexus orationis hic est. Conprobare Cicero C. XIX. uolebat, Plancium suffragia tribuum, quas tulisset, non largitione deuixisse. Id nunc negat demonstrandum a se esse propterea, quod priora comitia, in quibus Plancius aedilis sit designatus, eo modo siut habita, ut nullo pacto tribus corrumpi potuerint.

Comitiis iam superioribus) Intellegenda sunt ea, quae an. 699. Cn. Pompeio II. M. Licinio Crasso II. Coss. haberi coepta, set propter obuuntiationem absoluta non sunt. Nam de binis comitiis, quae magistratibus creandis habita siut, nullo pacto cum Manutio cogitari posse, cum aliunde certumst, tum manifesto ex uerbis §. 50. apparet: *Quo quidem tempore, Laterensis, si id facere uoluisses, quod multi nobiles saepe fecerunt, ut, cum minus ualuisset suffragiis quam putassent, postea prolatis comitiis prosternerent se* etc. Ubi cum *prolata* dicantur comitia, apertum est, propterea comitia, quibus aediles in annum 700. creandi erant, bis esse habita, quod quae an. 699. habere consul coepisse dicitur, non absoluta set obuuntiatione uel nuntiatione impedita sunt. Aliud enim est *differre* uel *proferre comitia*, aliud *бина comitia magistratibus creandis habere*. Itaque non opus esse censi, ut Ferrati uerba, fuse contra Manutium Epp. L. III. ep. 5. p. 167—170. disputantis, huc adscriberem. Uide autem quae Proleg. L. III. C. I. §. 2. exposuimus.

Quae comitia primum habere coepit consul cum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum ambitus auctor) Duo sunt de hoc loco monenda. Primum consulem, qui habere comitia illa coepisse dicatur, fuisse M. Licinium Crassum, id quod a nobis in Proleg.

p. LXIX. demonstratumst. Deinde errare eos editores, qui post *consul* comma ponant. Propterea enim negat Cicero Plancium corrumpere tribus potuisse, quod superiora comitia primum ab eiusmodi consule haberi coepta sint, qui cum omnibus in rebus summa auctoritate fuerit, tum ipsas illas ambitus leges pertulerit; quo significat, minime toleraturum illum consulem fuisse, ut in comitiis, quae ipse haberet, ipsum illud facinus, quod grauissimum poena sciendum putarit, admitteretur. Alterum argumentum, quo Plancium tribus corrumpere non potuisse comprobare studet, hoc est, quod comitia illa subito praeter opinionem omnium haberi coepta sint.

Comparandi) Comparare ut alibi ita hic significat, quae ad rem aliquam gerendam necessaria sunt, parare, nobis, *die gehörigen Vorbereitungen treffen*.

Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae tabellae, renuntiatiae: longe plurimum ualuit Plancius) Nolo hic repetere, quae in Dissertatione de significatione uerbi *diribere*, quae dissertatio insertast Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. CXXVI—CLVIII., de hoc loco p. CXLI sqq. exposui. Docui ibi, necessario *diribitae* pro uulgo *descriptae* ex optimorum codd. auctoritate restituendum esse, simulque excidisse uocem *tabellae* post *diribitae*, quam ego non dubitavi textui inferre. Porro extra omnem controuersiam posui, *diribere* cum reliquis in locis omnibus tum hic *tabellas in cistas coniectas disponere* significare. Aliquid tamen etiam nunc hoc in loco me offendit, uerbum dico *renuntiatiae*, quod nescio an ab antiquo interprete additum sit. Quod ut credam, tribus conuocor causis. Primum *renuntiare* et homines quidem solent, quibus magistratus demandatus est, et suffragia dici, uerum numquam *tabellae* aut dictae sunt ab antiquis scriptoribus *renuntiatiae* aut recte dici poterunt. Itaque iam ipsa elocutio per se aliquid habet offensionis. Deinde addito hoc uerbo *renuntiatiae* membrorum etiam aequalitas eueritur, quae omisso eo egregias: *Uocatae tribus; latum suffragium; diribitae tabellae: longe plurimum ualuit Plancius*. Denique magis etiam intellegitur, qui factum sit, ut uox *tabellae* omitteretur, si *renuntiatiae* ab interprete super uocem *tabellae* scriptum statuimus. Nunc enim genuinam uocem *tabellae* recepto uerbo superscripto, id quod saepenumero in hac oratione factum ostendimus Proleg. L. II. C. I. §. 8., expulsam esse perspiciamus. Ceterum tributa illa fuisse comitia aedilicia, Proleg. L. III. C. IV. §. 1. docuimus.

An tandem una centuria praerogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renuntiatu sit: tu aut his ipsis comitiis consularibus, aut certe in illum annum aedilem Plancium factum miraris) Sic hic locus in editionibus fere omnibus ante Garatonium scriptus extabat, qui primus corruptelam perspexit haec monens: „Haec nihil ad Plancium disiunctio pertinet, cuius neque centuriata comitia fuerunt neque consularia, set tributa et aedilicia: nam quod ea consul habuerit, cuius propria potestas erat, neminem potest nisi inperitissimum fallere, qui comitia nesciat ab iis, qui creandi essent, magistratibus nomen accipere. Quid est denique, *aut certe in illum annum*, cum Plancius utrisque comitiis iam fuerit in annum suum designatus? Patet omnino, disiunctionem totam ad argumentationis protasin pertinere. Id praesidiis, quae tum habebam, olim praestiteram, ut unde deiecta fuerat restitueretur. Set nescio quomodo, quod non hic solum euenit, excidit adnotatio. Est igitur in uno Franci codice, in meo, et in Barberini margine, item in una uetere editione apud Graeuum (de tribus meis nunc non reminiscor) non *consularibus*, set *consul*, quae alibi quoque contigit permutatio; isdem autem in libris aliisque praeterea ueteribus editis atque in Aldina

pronomen *tu* non ubi nunc extat, set infra sic conlocatur *aedilem tu Plancium*. Etiam in Barb. est, *factum esse miraris*. Haec omnia Bau. inprimis et Oxx. quattuor egregie confirmant. Unum est in Bau. singulare, quo tamen lubentissime caruissem, *Ain tandem?* Manutium tamen uide ad IX. Epist. 20.. Iam igitur falsam loci lectionem proiciamus, ueram reponamus: *An tandem una centuria praerogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renuntiatus sit aut iis ipsis comitiis consul, aut certe in illum annum: aedilem tu Plancium factum esse miraris, etc.*“ Hanc scripturam, quam sententia loci requirit, confirmant etiam qui per me conlati sunt codices. In hoc uno non adsentior Garatonio, quod B et E scripturam, *Ain tandem*, uulgatae posthabendam duxit. Numquam enim *An tandem* eo sensu, quo *An uero* supra C. XVII. §. 41., ad quem l. uide quae p. 126. adnotauit, Tullius posuit, usurpatum uidi. Contra optimumst *Ain tandem*, significans fere idem quod *Quid tandem?* Cfr. ad Diu. IX, 21. ad Att. VI, 2. de Fin. IV, 1, 1. de Legg. I, 20, 55. II, 10, 25. III, 6, 14. de Re p. I, 15. et de *Ain tu* de or. I, 56, 165. Brut. XLI, 152. ad Att. IV, 5. VI, 1. X, 3. XII, 6. Tuscul. V, 12, 55. de Re p. I, 15. Falso etiam esse Garatonius pro genuino habuit. Cfr. Proleg. L. II. C. I §. 16. p. LIII..

Cuius in honore non unius tribus pars, set comitia tota comitiis fuerint praerogatiua) Multis in libris est *praerogata*, quod regnauit usque ad Graeuium, et a quattuor Oxonn. retinetur, cum in alio utraque coniuncta sit lectio, unus etiam habeat supra *una centuria praerogata*. In multis quoque fuerit, neque in Oxonn. solum quattuor et in Aldia alisque ueteribus, uerum etiam in ipsis optimis B et E. *Praerogatiua* scilicet substantiue posita uisa est, quod et ipsum falsum est: nam ut *centuria praerogatiua* dicitur, ita etiam *comitia* dici debent; et, si maxime uerum esset, tamen *comitia* flagitabant, ut fuerint sequeretur. Nullam uero in lectione ante se peruulgata sanam esse sententiam recte Graenius iudicauit. Id quoniam apertum est, piguit explanare. At ab Ernesto postea inconsiderate *praerogata* relatumst. Quis enim dubitet, quin superiora comitia posterioribus fuerint praerogata? Nihil est autem praerogata fuisse, nisi quid in Plancium contulerint intellegatur; quod facit ex usu communi adiectum, *praerogatiua*. Nam *comitia praerogatiua* noue quidem fortasse, uerum ad rem apte dicuntur, quae idem praestiterint, quod quae prima sortito rogata sit, in tributis comitiis tribus, in centuriis centuria, omen ut adferrent pignusque quodammodo, qui prior eam tulerit, candidato. *Centuria praerogatiua* est *exigua pars populi*, cui *populus uniuersus* opponitur; est *unius tribus pars*, cui tribus omnes, hoc est, *tota comitia* opponuntur, quae unius centuriae loco fuerunt Plancio praerogatiua. Ita *comitiis* addere necesse non est, quam uocem libri optimi [unus Pithoe. liber omitit] praetermittentes duo suspectam Graeuio fecerunt. Set recte addit B, alique omnes, et probat Ernestus. Nam secunda comitia perspicuitatis caussa nominantur. Cum prioribus populus uniuersus praerogatiuum Plancio dederit suae uoluntatis, ut Cicero ipse loquitur I. Act. in Uerr. 9., secundis non ea tribus, quae prima rogata est, set priora fuerunt comitia illa praerogatiua. GARATONIUS. Recte Garatonius scripturam *praerogata* a loci sententia alienissimam esse docuit; uerum quam ipse recipendam duxit scripturam *praerogatiua* cum ita explicat, ut *praerogatiua* pro adiectiuo habeat, minime a uulgata differt. Nam adiectiuo *praerogatiuos* nonnisi is significari potest, qui primus suffragia fert. Ea ipsa autem significatio aliena ab hoc locost, in quo apparet hoc debere Ciceroenum dicere, in Planci honore *tota comitia* superiora faustum omen posterioribus comitiis fuisse. Itaque non dubito, quin *praerogatiua* pro substantiuo habendum sit, atque, ut in Cic. Epp. ad Diu. XV, 5.

quodsi triumphi praerogatiuam putas supplicationem et alibi, *faustum omen* significet. Simul perspicuumst, uerbum *comitis* non inutile additamentum esse, set ad structurae integritatem necessario requiri. Recte autem datiuos se habet. Cfr. Ouid. Metam. V, 550. *dirum mortali- bus omen bubo*.

§. 50. *Quin omnis ad te conuersura fuerit multitudo*) Sic plerique codices cum Arusiano Messio. Ante Garatonium ante fuerit pronomen se addebatur. „Hoc eiecto pronomine locutio exoritur elegans et antiqua, criticis perspecta iam et probata. Uide imprimis Cortium ad Sallust. Ing. Exc. VI., qui recte Lucreti uersum IV, 511. ita ex Mss. et nett. edit. adfert, *Inde retrorsum redit et conuertit eodem*: nisi quod melius in editis, *Indeque*, aut certe alia ei parti [particulae] quaerenda est medicina, cum contra libros *reddit se* a Lambino emendatum uideatur. — Arusiani auctoritatem in praefatione uoluminis septimi adieci. Caesar simillimae V. B. G. 49. *omnemque ad eum multitudinem conuertisse*; qui locus erat mihi a Cortio fortasse sumendus; lubenter etenim cum Dauisio sic intellego, *perscribit, hostes ab se* (Q. Cicerone, quem obsidebant) *discessisse, omnemque ad eum* (Caesarem) *multitudinem* (hostium) *conuertisse*, quod confirmari hoc Marci loco uidetur. Nam si cum Cortio intellegas, hostis omnem multitudinem ad Caesarem conuertisse, minus perspicue suam arbitror subaudiri. Auiceps tamen est locus, eoque magis Tullianus ille pro Cluentio 55.. Set in Academicis apud Augustinum III. contra Acad. 7. uix dubito, quin *te* deleam legamque, *Rursus ad illum conuer- te et quaere* etc.. Totum fragm. uide apud Patric. T. III. p. 50. et Ernest. T. IV. p. 1103.. Gellius certe antiquam locutionem renouauit, ut solet, XIII, 24.: *Ac deinde ad eum* (Fauronium) *conuertit* etc.; item I, 26. *Is — conuertit ad me, qui interrogaueram*. Ita Gronouius, et ex Mso. Gifanius inter Mureti Epist. I, 76. atque ita legitur in codice Barberino. “ GARA- TONIUS. In Praef. Uol. VII. ed. Neap. p. IX. haec monuit Garatonius: „Duo sunt etiam Plancianae loci, de quibus ille [Arusianus] bene meretur, si nos uicissim ab illo, quod facillimum factu est, immania librariorum errata depellamus. *Conuersus*, inquit, *ad te pro conuertendus*. Cic. pro Planc. Non dubito, quin omnes conum ũ. f. m. Lege, *Conuersurus ad te*, atque in exemplo, quod est ex c. 20. pro Plancio, *quin omnis ad te conuersura fuerit multi- tudo*.“ Non minus corrupte hic Arusiani locus apud Maium p. 504. scriptus extat. Ceterum de hoc u. *conuertendi* usu uideatur etiam Kritz. ad Sallust. Cat. VI, 7..

Nunquam enim nobilitas, integra praesertim atque innocens, a populo supplex) Ex- probrat identidem superbiam, quod nimia fiducia nobilitatis dedignatus sit populo supplicare ac propterea non impetrauerit acdilitatem, quae a Plan- cio uerecundius atque demissius peteretur. SCHOLIA UATICANA. Eadem quae ego huic scholio praeposui uerba in palimpsesto Uaticano praeposita reperiuntur. In quo cum omissum *ferē* aduerbiu sit, quod soli B et E addunt, spurium utique uideri potest esse. Uerum multa cum ab eo, qui commentarium illum scripsit, uerba Tulliana consulto non de- scripta esse certum sit, quae ad membri, quod explicaturus erat, sensus integritatem non necessaria erant, incertum manebit, utrum a Tullio au ab interprete *ferē* profectum sit. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XI sqq..

A populo R. supplex repudiata fuit) Uenet. sec., Iunt., Crat., et, ut probabile est, aliae edit. antiquae, *Populo Romano supplex*, quod nemo animaduertit, set quod sane deterius non est. In uulgata enim expectes: *supplex a populo Ro. repudiata fuit*. Itaque *a*, quod illae omittunt, uicinis inclusi. ORELIUS. Prudenter fecit Orellius, quod in noua editione praepo-

sitionem uncinis non inclusit. Ea enim omissa dura admodum existit oratio. *Supplex est cum supplicabat.* Cfr. pro Sestio c. 24. §. 54. *Gener, et Piso gener a Pisonis consulis pedibus supplex reiciebatur.*

Secundo, ut existumarer) Monet Goerenzius ad Cic. de Legg. I, 15. p. 54. unum hunc locum sibi innotuisse, in quo *secundo* non addito nomine loco positum sit.

Ambitioni) Multis enim ambientibus honos datur; set iis iucundior esse debet, quorum dignitati datur. MANUTIUS.

C A P. XXI.

§. 51. *Appium Claudium)* Quid est, quod Appium dicit *aedilem non esse factum?* constat enim ex c. 12. de Har. Resp. gestam ab Appio hoc eodem aedilitatem fuisse. Tantane hominem nobilissimum cupiditas sumptuosi magistratus et minime necessari tenuit, ut cum petere iterum uoluerit? Alia etenim ratio est C. Mari, noui hominis, quem tamen non bis aedilitate curuli deiectum, set semel curuli, semel plebeia discimus ex Plut. in eius uita c. 5., ut iam optumo repugnari Erfurtensi non possit, cuius lectio rem hanc notat adposite ponitque ante oculos, qui *duabus aedilitatibus repulsus.* Set hac una omnino ratione hi duo Ciceronis loci conciliari possunt. Forte cum Tullius Appium dicit, *uiuo patre suo*, aedilem non esse factum, intellegit patre mortuo factum esse; cum autem dicit, *eundem sine repulsa factum esse consulem*, intellegit, aedilem quidem fuisse, set post repulsam. Itaque Pighius Appi aedilitatem conlocat anno DCLXI. factumque putat aedilem anno statim post repulsam. Set quod ait repulsam fuisse, quia cum Gaio fratre petierit, id Gai consulatu subuertitur, quem ille cum altero C. Claudio horum patruale confundit. Confer quae diximus ad l. c. de Har. Resp.. GARATONIUS. Cfr. etiam de Appio Claudio Cic. de Re p. 1, 19. ibique A. Maium.

In ista aedilitate offensiuncula accepta) Priscianus p. 614. [Lib. III. c. 6. p. 151. Krehl.] *ista in aedilitate*, ut sit, *ista offensiuncula*, quae uox sequitur, *in aedilitate accepta.* GARATONIUS. Nihil mutandum; *in ista aedilitate* cum dicit, eleuat hunc honorem, ut in Uerr. Act. 1, 15. *ego autem (ero) aedilis, hoc est, paulo amplius quam priuatus;* et in hac ipsa oratione c. 3. *his leuioribus comitiis;* c. 5. *istam aedilitatem.* ORELLIUS. Quamquam Prisciani scriptura a sensu non aliena est, nolui tamen, etsi eadem in E repertast, in re dubia a plurimorum codicum auctoritate desciscere.

Summos honores) Consulatum: is enim summus honor fuit. Set miror, cur dixerit, *Uidit pater tuus;* cum utrumque Laterensis uidere potuerit: quamquam aedilitatis petitionem adulescentulus, et fortasse puer uidit. MANUTIUS. Non id nunc agitur, quos uiros Laterensis filius cum aedilitate deiecti essent summos honores esse adeptos uiderit aut uidere potuerit, set quos Laterensis pater uiderit, quem Cicero exemplis illis edoctum, nobilissimos saepe uiros offensiuncula in aedilitate deiecta summos a populo R. honores consecutos esse, minime, quod filius nunc praeteritus sit, esse miratum ostendit.

Auis uero tuus et P. Nasica tibi aedilicium praedicaret repulsam) Totum hoc — *) sufficienter impleuit — *) quoniam fecerat ille quaestiunculam, ut ambisse

1) Uersiculus uacuus. A. MAIUS.

2) Uersiculus cum dimidio uacuus. A. MAIUS.

Plancium ex hoc probaretur, quod praepositus esset nobilissimo senatori. Hic ergo quasi ex persona patris eius et aui de aliis etiam nobilibus iutult mentionem, quos repulsos ab honore constabat. Illò igitur tendit argumentationis effectus, eos uel maxime, qui blande et suppliciter petant, facilius designari solere: quando superbia nobiliorum ad inuidiam siue odium procliuior esse consuerit. SCHOLIA UATICANA. In his, quae praeposita uerba Tulli sunt, nihil a uulgata scriptura Uaticanus discrepat, nisi quod uitiose *ibi pro tibi* scribit.

P. Nasicae) Scipioni Serapioni, qui Tib. Graechum priuatus interfecit; ideo sequitur: *quo cine neminem ego statuo in hac re publica fortiozem.* MANUTIUS.

Duabus aedilitatibus repulsus) Haec etsi unius est Erfurtenis libri scriptura, reliquis *duabus aedilitatis acceptis repulsis* exhibentibus, tamen eam, a Garatonio ad huius §. uerba *Appium Claudium* unice probatam, non dubitauit propter eam ipsam, quam Garatonius adduxit, causam recipere. Plut. in uita Mar. c. 5. uerba haec sunt: *Δύο γὰρ εἰσι τάξεις ἀγορευομένων, ἡ μὲν ἀπὸ τῶν δίφρων τῶν ἀρχαιοπόδων, ἐφ' ὃν καθεζόμενοι χορηματίζουσιν, ἔχουσι τὸν ὄνομα τῆς ἀρχῆς: τὴν δ' ὑποδεστέραν δημοτικὴν καλοῦσιν. Ὅταν δὲ τοὺς ἐπιτιμητοῦρος ἔλθωσι, περὶ τῶν ἐτίμων πάλιν τὴν ψῆφον λαμβάνουσιν. Ὡς οὖν ὁ Μέγιστος γενερός ἦν λαμπρόμενος ἐν ἐκείνῃ, ταρὶ μεταστὰς ἦεν τὴν ἐτίμον. Δόξας δὲ θρασυῖς εἶναι καὶ ἀνδάδης ἀπέτηχε· καὶ δυοῖν ἐν ἡμέρῃ μὲν περιπεσὼν ἀποτείξεσιν, ὃ μηδὲς ἐπαθεν ἄλλος, οὐδὲ μικρὸν ἐφῆκτο τοῦ φρονήματος.* Ceterum cfr. quae Proleg. L. II. C. I. §. 4. hoc de loco mouimus.

§. 52. *Benigne a populo factum uideretur*) Detracto sumptu, qui in ludos ab aedilibus faciendus erat, cum ipsi non essent ualde diuites. ERNESTIUS.

Tribunus militum L. Philippus — facti non sunt) Miro errore in plerisque editionibus, Graeni, Ernesti, Schutzi, aliorumque comma post *militum* est positum. Quae res adduxit Wollfium, ut putaret Ciceronem dicere, L. Philippum, C. Caelium, et reliquos qui commemorantur aedilitate esse praeteritos. Atqui modo negauit orator se aedilicias amplius repulsas conlecturum esse; nihil ut moneam de reliqua interpretationis istius peruersitate. Cicero tribunum militum non esse factum L. Philippum dicit, qui postea fuerit consul, etc.

Quaestor C. Caelius) Sic legendum est, non, ut uolgo, *Q. Caelius*. Hic enim est ille C. Caelius Caldus, qui repulsam tulit in quaestura; consulatum autem obtinuit an. U. C. DCLIX. conlegam nactus L. Domitium Ahenobarbum. LAMBINUS. Nemo ullum librum laudauit, qui C. Caelius haberet; uerum cum ita praenomen emendassent Conradus ad Brut. p. 287. ed. Flor., Manutius, et Lambinus, id receptum omnibusque transmissum a Grutero fuit, et a Pighio probatum ad an. DCLIX., cum omnes ante Lamb. editi et cod. Barb. habeant, *Q. Caelius*. Sollemnis autem illast permutatio. Uide quae de C. Seruilio Ahala diximus ad c. 52. pro domo. GARATONIUS.

Cn. Orestes) Sic legendum, non, ut uolunt quidam, *C. Orestes*: hic est enim ille Cn. Aufidius Orestes, qui consul factus est anno ab U. C. DCLXXXII. cum P. Cornelio Lentulo Sura. LAMBINUS.

Quos tamen omnis consules factos scimus esse) — 1) exsecutum congestis nominibus plurimorum uidetur mihi aliquid et ad consolandum Laterensem facere,

1) Supple duo ferme uocabula. A. MAIUS.

ne diffidat reliquis honoribus post aedilitatis repulsam; quando illi hac specie honoris non impetrata peruenierint tamen ad fastigium consulare. SCHOLIA UATICANA. Haec quae praeposui verba Tulli Uaticanus habet.

Quae tibi ultro pater et maiores tui — dicent, neque u. quo te liberent, set ut — cohortentur) Scribendum est *liberarent — cohortarentur*: praecedit enim *dicerent*. Atque sic edidi. Uitia orta sunt a compendiis scribendi, sicut in ed. R. et Br. est etiam *dicent* pro *dicerent*. Nec uero *dicent* uerum est, quia ante iam est imperfectum. ERNESTIUS. Necessaria haec correctio esset, si Laterensis se nescire dixisset, quid responsurus esset patri mortuo et maioribus, si ex inferis redirent. Atqui cum ex initio huius capituli, *Quaeris etiam, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atque optimo uiro, patri tuo respondeas mortuo*, luculenter appareat, Laterensem de imaginibus, id est de patre ac maioribus sic esse locutum, ac si uiui essent homines, qui ei exprobrauerint, quod aedilitatem non esset adeptus: aptissime Ciceronem etiam de patre ac maioribus Laterensis sic loqui patet, ac si etiam nunc in uiuis sint et cum Laterense conloqui possint, ideoque rectissime et *dicent et liberent et cohortentur* se habere. Eodem modo iam §. 51. Laterensi obiecerat: *atque illud caue potius, ne tua ista querella dolorque nimis ab illis sapientissimis uiris* (patre et maioribus) *reprehendatur*.

Non consolandi tui gratia) lacturam enim tuae dignitatis nullam fecisti, ut consolandus esse uidearis. MANUTIUS.

Est aliquid etiam de uirtute significatum tua) Quod reseruare populus Laterensem ad maiorem magistratum, in quo ei magnae utilitati esse posset, uideri potest uoluisse. Cfr. §. 15..

C A P. XXII.

Noli enim existimare non magnum quandam motum fuisse illius petitionis tuae, de qua ne aliquid iurares destitisti) Tacite quidem subiecit causam, quae Laterensi uel maxime obfuisse uideatur, quod eum dicat aliquid noluisse iurare, ac propterea impugnatum, quo magis repulsam ferret. Existimamus igitur eum legem Iuliam significare, quam Caesar consul agrariam tulerat de uiris ¹⁾ creandis et per seditionem, quantum se habet fides historiae, et M. Bibulo seruante de caelo ²⁾. In hanc Laterensis uidetur iusiurandum suum dicere noluisse — ³⁾ tamen M. Tullius non expressit ipsam legis Iuliae mentionem, ne Caesaris animus laederetur. SCHOLIA UATICANA. Respicitur petitio tribunatus, a qua destitit Plancius, ne sibi opus esset in legem Caesaris de agro Campano diuidendo iurare; in quo Cicero ad Atticum II, 18. Laterensem scribit existumari laute fecisse. SCHUTZIUS. Cfr. huius or. C. V. §. 15..

Quam ambitionis ratio postulabat) Non debes te, cum tribunatum plebis peteres, talem ostendere, qui optumatis, id quod non iurando in legeu Caesaris declarasti, magis quam populo faueres.

1) Scribe si lubet *triumuiris*. Namque ager diuidebatur per delectos triumuiros aut quinquenuiros aut decemuiros. Immo Augustus agrum Campanum lege ipsa Iulia diuisit per delectos XX uiros. Sueton. Aug. C. IV.. A. MARIUS.

2) Lege Sueton. Iul. C. XX..

3) Supple uerba duo. A. MARIUS.

§. 53. *Noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet*) Ne quis pro *offenderet* scribendum *offenderit*, id quod primo aspectu melius uideatur, uideat, monendumst, in hunc sensum uerba esse dicta: *fuerunt, qui offenderentur*, ideoque recte imperfectum esse positum.

An te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius?) Ex parilitate congruentium suffragiorum nitebatur probare Laterensis conspirationem quandam fuisse, quando et hic, qui reus est, et Plotius per easdem tribus designati sint. Respondetur a Tulio, non esse mirandum, quippe cum designatio in duobus eandem habuerit aequalitatem suffragantium. Puncta enim hic non aliter quam in defensione Murenæ suffragia significant. Et magis — *) id confirmat paratum ut aediles sortirentur, quoniam discerni huiusmodi magistratus nisi sorte non possent. SCHOLIA UATICANA. Eadem quae scholio praeposui uerba Tulli in palimpsesto Uat. praeposita sunt, qui eo tantum a uulgata scriptura dissentit, quod uitiose *inquin* pro *inquit* quin habet. Praeterea tuetur *dubitabitis*; ex quo iniuria a me B et E auctoritate *dubitatis* rescriptum esse apparet.

An te illa argumenta duxerunt?) Pronomen *illa* refertur ad sequentia, et ad *duxerunt* suppleendum: ut crederes, per coitionem tribus corruptas esse. Nexus, quem quidam editores non perspexerunt, hic est. Pergit Cicero, quod §. 48. coepit, demonstrare, non corruptione tribuum set legitima ratione Plancium aeditatem esse adeptum. Ac primum quidem §. 49. tribus a Plancio non esse corruptas, ex eo satis elucere dicit, quod prioribus iam comitiis, in quibus nulla aut fuerit aut esse potuerit largitionis suspicio, Plancius aedilis esset designatus. Nihilominus addit fieri potuisse, ut posterioribus comitiis Laterensis crearetur aedilis, si modo populo interea satis demisse supplicasset, neque magnae populi parti infensus fuisset, cuius animi relicta tribunatus petitione uehementer ab eo fuerint abalienati. Quae cum ita sint, ex eo, quod quamuis dignissimus aeditate Plancio tamen postpositus sit, omnino argumentum negat duci ad probandum posse, Plancium corruptis tribubus esse aedilem factum. Iam patet rectissime pergere oratorem uerbis: *An te illa argumenta duxerunt?* etc., neque quicquam in iis mutandum esse.

Dubitatis, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius?) Neque haec uerba neque quae proxime secuntur ab editoribus explanata sunt, quamquam prae ceteris explicatione egebant. Tria potissimum sunt, quae nobis hoc de loco monenda uidentur: primum, quae fuerit coitio, quam Laterensis Plancium inter et Plotium factam dicit; deinde quam uim argumenta habeant, quibus probare studuit Laterensis, coitionem factam esse; denique quomodo Cicero argumenta illa ab Laterense adlata refellere conatus sit.

Ac primum quidem cum coitionem a Plancio cum Plotio factam Laterensis dicit, conuenisse inter eos de tribubus corrupendis, ut ambo aediles crearentur, significat. Ex pacto illo uterque certum quandam tribuum numerum ita debebat sibi conciliare et deuenire, ut eorum suffragia non alius quam Plancius et Plotius ferrent. Istiusmodi coitione multo facilius candidatos magistratum quem petebant adipisci potuisse, uidere in promptust. Nam finge Plan-

1) Uersiculus prope uacuus. A. MAIUS.

cium fortasse de octo uel decem tribuum uoluntate certum fuisse, earumque suffragia se laturum esse sciuisse, tamen is numerus non tantus erat, ut aedilis posset creari. Totidem tribuum suffragia puta Plotium habuisse deuincta; nec is sperare poterat, se aedilem futurum esse. At qui si inter utrumque comeniebat, sibiue inuicem id effecturos se esse promittebant, ut quatribus Plancius se esse laturum sciebat, earundem suffragia Plotius ferret, eodemque modo Plancius eas una tribus ferret, a quibus Plotius se declaratum aedilem iri sciebat, tum profecto fieri non potuit, quin ceteri competidores dimouerentur, Planciusque et Plotius aediles fierent. Eiusmodi pactum autem eo faciliori negotio confici potuit, quo unusquisque eorum, qui coibant, in tribubus, quas sibi deuinxerant, gratiosior erat. Itaque quae tribus uerbi causa Plancio unice faebant, eas cum alterius etiam candidati nomen tabellis, quas in cistas coiciebant, inscribere deberent — nam binorum semper candidatorum nomina ab unaquaque tribu in comitiis aediliciis simul tabellis inscribi debuisse sponte intellegitur — facile apparet, lubentissime cum Planci nomine Ploti nomen tabellis inscripturas fuisse, cum id Plancio plurimum prodesse uiderent. — Ceterum uide quae de significatione uerbi *coitionis* a uiris doctis non satis perspecta Proleg. L. III. C. III. §. 2. p. LXXV sqq. exposuimus.

Sequitur, ut quibus argumentis Laterensis coitionem esse factam probare studnerit, uideamus. Adtulit ille duo, a Cicerone breuiter relata, primum *quod tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius*, alterum, *quod nonnullas tribus punctis paene totidem cum Plotio tulerit Plancius*.

Ac prioris quidem argumenti haec est sententia, ab interpretibus non perspecta, plerasque tribus, quas Plancius tulerit, una cum Plancio Plotium suffragiis suis declarasse aedilem.

Ex iis, quae de uerbo *coitionis* monnimus, facilest intellectu, cur ista res Laterensis uideri debuerit suspicionem coitionis habere. Ille sic ratiocinabatur. Si cunctus populus nulla corruptus largitione unice Plancio et Plotio fauisset, probabilest, omnium omnino tribuum maximam partem tabellas Planci et Ploti nominibus inscriptas in cistas fuisse coniecturam. Atqui nec tulerant ambo omnis tribus, nec alias Plancius alias Plotius, set quas Plancius easdem paene omnis Plotius etiam tulit. Iam si Laterensis hoc praeterea conpertum habebat, id quod fieri facile potuit, in altera parte tribuum, quas Plancius et Plotius tulerant, minime Plancium, in altera minime Plotium fuisse gratiosum: tum profecto, cum nihilominus ab isdem paene omnibus tribubus, quas Plancius tulerat, Plotium etiam declaratum aedilem intellexisset, necessario Plancium cum Plotio coiuisse suspicari debebat.

Istam uero suspicionem uehementer augeri oportebat, si demonstrari potuit, in isdem tabellis paene omnibus tribus cuiusdam, in quibus Planci nomen inscriptum erat, Ploti nomen, alterius aedilis, fuisse scriptum, ideoque eosdem homines paene omnis tribus illius, quorum suffragia Plancius tulerat, alterum aedilem Plotium declarasse. Quod quamquam Laterensis, cui tabellarum inspiciendarum potestas non esset data, certo probare minime potuit, tamen concludere iure ex eo potuit, quod tribus quasdam totidem paene punctis Plancium cum Plotio tulisse audiuerat. Finge enim, Plancium et Plotium tribum quampiam, quae ex centum hominibus constiterit, ita tulisse, ut Plancius octoginta et duo, Plotius septuaginta et octo puncta. Pedius uiginti et duo, Laterensis octodecim ferret: equid uerosimilius, quam septuaginta et octo illa, quae tulit Plotius, suffragia ab isdem esse hominibus lata, qui Plancium octoginta et duobus suffragiis aedilem declarauerant? quamquam fieri utique potuit, ut de septuaginta et octo illis suffragiis, quae Plotius tulerat, uiginti et duo ab aliis lata essent, quam ab iis, quo-

rum suffragia Plancius tulerat. Minor contra coitionis suspicio erat, si eiusmodi tribus, quam ex centum hominibus constituisse ponimus, suffragia cuncta Plancius, quinquaginta Plotius, triginta quinque Pedius, quindecim Laterensis tulerat. Uerum utrumque si factum erat, quod factum esse Laterensis dicit, ut tribus plerasque cum Plotio tulisset Plancius, et nonnullas quidem punctis paene totidem: tum recte casu id accidisse negare Laterensis et coitionem esse factam coicere potuit.

Callide Cicero, qui erat eius mos reum defendentis, utrique argumento ita respondet, ut non doceat inania esse diligenterque refutet, id quod facere non potuit, uerum ut breui reiciat, ac si nullius sint momenti, adeoque ridicula facere studeat ¹⁾. Nam quae ad primum Laterensis argumentum respondet: *an una fieri potuerunt, si una tribus non tulisset?* ea speciosa quidem, uerum minime ex omni parte uera sunt. Etenim si Plancius undeiginti tribus tulisset, ex iisque undeiginti duas Plotius, octo Laterensis, reliquas autem sedecim tribus Plotius, ex iisque octo Pedius, octo Laterensis: Plancius et Plotius necessario aediles facti essent, ita tamen, ut duas tantum tribus una ferrent. Itaque hoc quidem uerumst, nonnullas tribus necessario Plancium et Plotium una ferre debuisse, cum una fierent aediles, uerum illud fieri non oportebat, ut, quod factum Laterensis dicit, tribus plerasque una ferrent.

Alterum argumentum, ab Laterense adlatum, hac potissimum ratione refelli putat, quod maiores sortitionem aediliciam non constituissent, nisi casu accidere posse intellexissent, ut competidores pares suffragiis essent. Nec his dictis Laterensis argumentum plane redarguitur, qui non pares suffragiis Plancium et Plotium fuisse, set nonnullas tribus, quas fortassis largitione etiam corruptas arguebat, punctis paene totidem tulisse dixisset.

Sortitionem aediliciam) Duo creabantur aediles curules. Fieri tamen poterat, et ut plures quam duo peterent, et ut plures etiam pares suffragiis essent. Quod si accideret, constitutum est a maioribus, ut sortirentur, quinam ex iis aedilitatem gererent. Sin autem soli duo totalem suffragia tulissent, sortitio locum non habebat; ii enim aediles renuntiabantur, cum duo tantum aediles esse oporteret. MANTIUS. Cfr. etiam Nic. Gruchius de Comit. Rom. Lib. II. c. 4. p. 685 sq. Thes. Graeu..

§. 54. *Et ais prioribus comitiis Aniensem a Plotio Pedio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam*) Ante Garatonium in editionibus omnibus *Pedio* desiderabatur, quod nomen recte Garatonius ex B et E codicum auctoritate restituendum monuit. Neque uero omissum in reliquis codd. est, set mire tantum corruptum. Uide uarr. lectiones. Necessario autem nomen *Pedi* hic addi debuisse, declarant uerba, quae secuntur, *hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse*. In quibus cum dicat, *quo uos adiuuaremini*, manifestum est, tribus Aniensem et Terentinam non soli Laterensi concessas esse, set alteram tantum Laterensi, alteram competitori eius, ideoque *Aniensem*

1) Saepius hac arte usus est Cicero, ut pro Milon. C. X., ad cuius capitis uerba, *Statim conplures in hunc faciunt de loco superiore inpetum*, interpres Uaticanus p. 111. ed. Mai. optime haec monuit: *Pars haec narrationis aliquanto turbator est. Sine dubio in ea multa finguntur; uerum hanc omnem confusissimam permixtionem cursim praeteruolat: non enim debent cum mora protrahi, quae uideri iudicibus possunt aliquod habere figmentum, ne orator, si lacinosus sit, in mendacio deprehendatur.*

a Plotio Pedio etc. dici debeisse. Accedit, quod, si utraque tribus Laterensi concessae essent, Cicero non tibi esse concessam dixisset, nerum tibi esse concessas.

Aniensem a Plotio Pedio) Fortasse, Garatonius inquit, in tribu Aniensi A. Plotius censebatur. Reuera censitum eum in ista tribu fuisse, disertis uerbis testatur Cicero, statim post dicens: hos (Plancium et Plotium) iacturam suarum tribuum fecisse. Nam sua tribus est, in qua quis censetur. Cfr. c. 15. §. 57. Acerbum omnino genus iudici, set tamen, si uel sua, uel ea, quae maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, uis recusandum.

Esse concessam) Quid sit tribum uel centuriam alicui concedere, multis expouit Nic. Gruchius de Com. Rom. Lib. I. c. 4. p. 622 sq. Thes. Graeu.

Ne in angustum uenirent) Ipsius Laterensis haec uerba fuisse, quibus significauerit, ne suffragiis necessariis priuarentur, ex sequentibus intellegitur, in quibus Cicero ridiculum hoc loquendi genus reddit.

Nondum cognita populi uoluntate) Superioribus comitiis, cum Plotius et Plancius de populi erga se uoluntate, quam postea latis suffragiis cognouerant, certi nihil scient. MANUTIUS.

Set tamen tu A. Plotium, uirum ornatissimum, in idem crimen uocando indicas, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus.) Ante Garatonium hic locus in omnibus paene editionibus sic scriptus extabat: *Set tamen tu an Plotium, uirum ornatissimum, in idem crimen uocandum indicas? an dicis, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus?* Eam scripturam quamquam nimis uerbosae recte tamen in eam, quam recepi, hortantibus codicibus mutandam esse Garatonius docuit, haec monens: „Nullum profecto signum corruptionis apparet. Uideram utique codices meos et ante Naugerium editos praetermittere *an dicis*, quod etiam sex Oxom. [et paene omnes mei; uide etiam Proleg. L. II. C. I. §. 1.] faciunt. Quom hi locum sine iusto sensu relinquerent, cur non contemnerem? Set multa, quae uidentur, contemnenda non sunt. Nam simul ac in Bauarico uidi esse *uocando*, statim intellexi, uerbum a primo accusatio antecedenti accomodatum inconsulto fuisse, ut saepe accidit, deinde, ne sensus imperfectus esset, perite satis *an dicis* adiectum. Haut tamen omni caret macula ipse Bau., qui sensum sine adiectione ista [*an dicis*] egregie continuans retinet tamen *indicas*, quom esse oporteat *indicas*. Quod in sequentibus iterum peccauit, ubi recte legitur, *indicas, aut eos testis te adducere*: namque ibi habet ille cum Erf. optime *producere*, pessume uero cum duobus Oxom. *indicas*. Set hoc leuissimum: tantast enim conmutationis huius ex facilitate frequentia, ut non modo, utrum locus postulet, sumi iure possit, uerum etiam debeat. Sic itaque legendum uidetur: *Set tamen tu an Plotium, uirum orn., in idem crimen uocando indicas, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus?* Quom Laterensis coitionem Plancium inter ac Plotium factam criminetur, quin eadem caussa utriusque sit, dubitari non potest. Uocatur igitur in idem crimen omnino Plotius; qua una re Bauarici lectio maxime praestat. Uol-gata enim dubitationem habet, quae nulla est; atque idcirco in altera parte, quae coniuncta debent esse diuellit. An, inquit, socium criminis Plancio adiungis Plotium? an uero, si non adiungis, quem tibi commodum fuit, arripuisti? Ualet hoc in caussa pari, in dispari non ualeat. Set manet adhuc *an*, ubi *nonne*, uel *non* requiras, ut sit affirmatio. Ita me ad fere necessariam emendationem ratio deducit, qua sequenti similis fiat hic in adfirmando locus. Ea uero tam promptast quam probabilis. Quom enim huic Plotio praenomen fuerit *Auto*, facillime illius nota *A.* in *an* conuerti potuit; quod erit certe multo modestius, quam *non* ante *indicas* addere. Sic igitur interrogatione sublata placet: *Set tamen tu A. Plotium* etc. Supra

c. 7. *Tu neque Q. Pedio, forti uiro, suscenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo; et ab eo, qui hos dimouit potius quam ab iis, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas.* Quae causa, cur non Plotio, set Plancio suscenset? quae porro, cur non illum, set hunc Laterensis accusset? aut nulla, aut ita leuis, ut non appareat. Hoc enim significat, quom ait: *a quo non sis rogatus*: quod non serio uereque dicitur, quasi a Plotio rogatus fuerit.⁴⁴

Eum te arripuisse) Plancium te sine ratione idonea, temeritate quadam in ius uocasse. Non enim simplicem *accussandi* notionem, ut uideatur Manutio Graeuioque, *arripere* habet. Exempla dabit Gesnerus sub h. uoce.

A quo non sis rogatus) Ut ne nomen suum a te deferretur.

Nam quod questus es) De sensu *nam* particulae mira commiscitur Weiskius. Dixerat modo Cicero, uideri Laterensem, ut Plancium potissimum reum faceret, cum in idem crimen uocarit A. Plotium, hac commotum causa esse, quod a Plancio, ut ne nomen suum deferret, non sit rogatus. Eius sententiae rationem nunc reddidit, ita ut argumenta, quibus Laterensis, ut Plancio potissimum nomen deferret, ductum se dixerat, nihil ualere moneat.

Pluris te testis habere de Uoltinia) Qui Uoltiniam a Plancio corruptam esse testentur. Cfr. C. XVII. §. 45. *Uoltinia tribus ab hoc corrupta.* Incredibiliter in his explicandis errat Weiskius.

Indicas, aut eos testis te producere, qui, quia nummos acceperint, te praeterierint, aut te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse) Negat Cicero, quos Laterensis de Uoltinia testis se habere dicat, eorum audiri testimonium posse. Nam aut corrupti sunt, inquit, a Plancio, ut te praeterierint; quo facto testes esse non possunt, cum sint corrupti; aut tales sunt, qui non corrupti a Plancio tamen hunc maluerint quam te suffragiis suis aedilem declarare; quo facto inprobabile, eos contra Plancium esse testimonium dicturos, nisi pecunia a te empti ad testimonium perhibendum huc accesserint. Uerum Laterensis cum diceret, pluris se testis habere de Uoltinia, quam quot in ea tribu puncta tulerit, mea sententia hoc uidetur uoluisse conprobare, tribum illam manifesto per sodalis coactam esse, ut Plancium suffragiis suis aedilem crearet, idque ex eo patere, quod multi tribus illius homines, qui se non fecerint aedilem, ideoque a se corrupti dici nequeant, a Plancio tribum illam corruptam testentur; quos, si a Plancio nummos accepissent, minime contra eum testimonium esse dicturos; itaque coactos esse ui, ut Planci nomine tabellas inscriberent, necessario statuendum esse. Atque hoc, quod Laterensis obiecit, crimen, etsi denuo callide Cicero reiecit, tamen diluise minime potest dici.

C A P. XXIII.

§. 55. *Neque enim qui illi nummi fuerint, nec quae tribus, nec qui diuisor, ostendis*) Pro *ostendis*, quod optimum codicum B et E auctoritate, quibus Lb accedit, primus restitui, uolgo legebatur *ostenderis*. Quae scriptura etsi quibusdam cum Orellio facilius per errorem in *ostendis* mutari potuisse uideatur, quam contra, maxime cum syllabae *er* hoc signo 4 superscripto indicari sint solitae, tamen a Cicerone non potest profecta iudicari, cum loci sententiae aduersetur. Est enim *ostenderis* idem fere atque *ostendere poteris*. Iam cum his uerbis *neque enim* etc. explicet Cicero, cur, quod modo dixit, crimen illud refrixerit, id est, non amplius pro uero crimine habeatur; necesses, hanc adferat causam, quod Laterensis, qui

illi nummi fuerint etc. non ostendat, minime uero, quod non facile ostensurus sit. Itaque sensus hic est: crimen illud nunc non agnoscitur, quoniam non ostendis, qui etc. Ceterum coniunctio ab indocto librario illo, qui codicem scripsit, ex quo libri familiae tertiae originem duxerunt, propter antecessus fuerint positum puto. Simillimas corruptelas idem libarius pluribus Ciceronianis uerbis intulit.

Eductus ad consules) De hoc uerbo uid. Clau. Ernesti. Ita plane in ueteri edicto apud Gell. XI, 17. *Si quis eorum ad me eductus fuerit*, ubi etiam usque ad Stephanum editum fuit perperam *adductus*. GARATONIUS.

Cur non eius damnationi aliquid ad hoc iudicium praeiudicii comparasti) — 1) Probat ipsum aduersarium iudicasse, nihil omnino suspicionis esse, quod in Plancium posset oboriri ex persona eius, qui diuisor fuisse uideatur, quoniam eundem neque reum fecerit, neque ullam uel tenuem probationem habere aduersus eum potuerit; quo damnato sine dubio consequenter uideretur de Plancio praeiudicatum. SCHOLIA UATICANA. Habet Uat. uerba Tulli sic ut praeposui scripta.

Set neque tu haec habes, neque eis confidis) Habere hic, ut alibi, diligenter cognitum, perspectum habere, nosse significat. Cfr. Cic. in L. Pis. c. 22. §. 55. *Habes reditum meum*. Id. II. in Uerr. V, 10, 25. *Habetis hominis consilia, diligentiam, uigilantiam, custodiam, defensionemque prouinciae*. Id. pro Flacco c. 21. §. 48. *Habetis et honestatem hominis, et auctoritatem testimoni, et causam omnem simultatis*. Id. pro Rege Deiotaro c. 7. §. 21. *Habes crimina insidiarum*. Itaque sensus est: Set neque tu diligenter cognita habes, quae Plancio obicis, crimina, neque eis fidem habituros iudices esse proptereaue Plancium condempnaturus esse speras.

Nimum retineus equestris iuris et libertatis) De sententia confer, quae Cicero c. 15. §. 55. dixit. Participium *retinens* cum genitiuo iunctum etiam a Cic. Ep. ad Q. Fr. I, 2, 5. *Sui iuris dignitatisque retinens*.

Multi etiam communes inimici reorum omnium) Significari his uerbis ipsos illos testis, quos Laterensis produxerat, ex initio §. 56. intellegitur.

Animos iudicum [suis testimoniis]) Uerba *suis testimoniis* cur uncis incluserim, in Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XXXVI. exposuitur.

Aut gratum populo Romano sit) Quasi gratiam populi Romani sibi concilient, ut qui senere in eos omnis, in quos ambitus commissi suspicio cadat, animaduertendum significent, eamque ob causam sese ab istiusmodi crimine longissime semper afuturos esse atque omnino integerrimos et esse et fore ostendant.

Aut ab eo facilius ob eam causam dignitatem quam uolunt consequantur) Primus Franci: *aut eo facilius ob eam causam*; non sperno; est, *aut tanto facilius*. GRAEVIUS. Hanc lectionem probat Ernestus. Plaut. Poen. IV, 2, 60. *tum autem si quid tu adiuuas, eo facilius poterit facere*. Mihi uidetur ab eo repudiandum propter uocem quae sequitur *dignitatem*, qua non honores populi Romani significari arbitror, set illam, quae honores quidem illos potest adferre, set quae factis acquiritur, neque praemiis, uerum se ipsa nititur, auctoritatem ho-

1) Uersiculus cum dimidio uacuis. A. MAIUS.

nestatisque opinionem ac meritum. Vide Ind. ipsius Ern. p. 470. Hoc maxime Tullianum est, loquoque huic maxime aptum; hoc illa praepositionis eiectione obtinetur. Tamen *eo facilius ab eam caussam*, id uero habet meo iudicio redundantiam quandam ultra copiae Tullianae modum. Satis profecto erat, *aut eo facilius dignitatem, quam uolunt, consequantur*. Itaque *ob eam caussam* interpreti adscripsimus; cui suspicioni aditum codex ille patefacit. Set *ab eiectione*, sit satis. GARATONIUS. Cum nulla prorsus unius Franci libri auctoritas sit, id quod in Proleg. L. II. C. I. §. 16. ostensumst, minimeque uerosimile sit, librariorum, si *aut eo facilius* scriptum repperissent, ea in locutione offensuros et praepositionem *ab* fuisse addituros, equidem nihil dubito, quin *ab eo* ex ipsa sit Ciceronis manu profectum. Neque est, quod uerbum *dignitatis* eo quo Garatonius uult sensu dictum accipiamus; quo facto sane *ab eo* dici non potuit. Ernestius, qui in Clau. Ciceron. multus est in explicandis huius uerbi significationibus, eam ipsam commemorare omisit, qua cum alibi tum hic usurpatumst. Contendit Manutius ad Cic. Epp. ad Diu. II, 9., quod alii homines docti negauerant, uerbo *dignitatis* nonnumquam nil aliud nisi *honorem*, id est, *magistratum* significari. Quae sententia neque uera omni ex partest neque falsa. Res haec est. Cum *dignitas* ipso definiunt Cicerone de Inu. II, 55, 166. *alicuius honesta et cultu et honore et uerecundia digna auctoritas* sit, nemo non intellegit, fieri debuisse, ut *dignitas* cum in eo esse diceretur, qui honestissimae uita maxumisue in rem publicam meritis istiusmodi, quam Cicero memorat, auctoritatem sibi comparasset, tum uero etiam in eo, qui munere uel magistratu eiusmodi fungeretur, qui administrantem magna quadam et cultu et uerecundia digna auctoritate ornaret. Ac prioris quidem significationis exempla ubiuis sunt obuia, ab Ernestio etiam l. l. nonnulla adlata: posterioris exemplum extat in Ciceronis Epp. ad Diu. II, 9., in qua Caelio, quod esset aedilis curulis factus, his uerbis gratulatur: *Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque cum praesenti, tum etiam sperata tua dignitate*. Quo in loco *dignitatis* maluit uerbum ponere quam *magistratus*, quia qui aedilitatem curulem adeptus erat, plus auctoritate, quam muneri isti admotus consequabatur, quam negotiis, quae aedili gerenda erant, solebat gaudere. Consequabatur enim aedilis curulis, teste Cicerone in Uerr. V, 14, 56., antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendae. Itaque uerbum *dignitatis* non simpliciter pro magistratu a Cicerone esse positum Manutius debet contendere, set ita poni pro magistratu, ut magis auctoritatis, quae est in magistratu, quam munerem, quae inponit magistratus, ratio habeatur; quamquam seriores scriptores *dignitatis* uerbo eandem adtribuuerunt notionem atque magistratus. Sic Plinius H. N. Lib. V. C. I. p. 233. ed. Franz. *Quia dignitates*, inquit, *cum indagare uera pigeat, ignorantiae pudore mentiri non piget*. Ad Plancianae orationis locum ut reuertamur, facile iam intellegetur, propterea Ciceronem communis illos reorum inimicos dixisse sperare, fore, ut a populo R. *dignitatem quam uellent* consequerentur, non autem *magistratum*, quod qui ita semper ut illi testimonium de ambitu dicunt, eam ob caussam auctoritatem magis et cultu dignam et uerecundia, quae inest in magistratibus, quam officia uel munera, quae inponunt magistratibus, sibi tribuenda esse a populo declarant. Non enim tam idoneos sese ea re ad obeunda magistratum munera ostendunt, quam dignos, quibus auctoritas ista magistratibus quoque populus defert tribuatur. — Ceterum uerba *ob eam caussam*, quae Garatonio non minus suspecta sunt uisa, ut omitti potuisse salua sententia concedo, ita recte addi etiam a Cicerone potuisse contendo. Simillimus locus extat in orat. Pison. C. XXIV. §. 57. *Quom omnium tuorum sceler-*

rum haec pactio extiterit, ut, si tu totam rem publicam nefariis latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem quibus tu finibus uelles redderetur. Hoc quoque loco eo minus necessaria adiectio uerborum *ob eam rem* fuit, quo magis in uerbo *redderetur* iam ea notio inest, quam uerba illa continent. Nam *reddere* hic pro aliqua re aliquid quid dare significat. Adde Cic. ad Diu. XIII, 47. *Set tamen ut scires, eum a me non diligi solum, uerum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo.* et ex Graecis Xenoph. Memor. I, 3, 7. τὸν Ὀδυσσεύ — ἐποσήμενον τοῦ εὐαῖο τὸν καιρὸν τῶν τοιοῦτων ἀπειθεῖν, διὰ τὰῦτα οὐ γενέσθαι ἐν. et eiusdem Anab. I, 7, 5. ὃ ἀνθρώποις Ἕλληρες, οὐκ ἀνθρώπων ἀποσῶν βραβείων οὐκ ἐπιμελόμενος ἡμῶν ἄγω, ἀλλὰ νομίζων ἀμείνονας καὶ κρείττους πολλῶν βραβείων ἡμῶς εἶναι, διὰ τοῦτο προσέλιπον.

§. 56. *Quibuscum me, iudices, pugnantem more meo pristino non uidebitis; non quo mihi fas sit quicquam defugere, quod salus Plancii postulet* Figmento quodam uerecundiae declinat eam partem, quae difficultatis aliquid habere uideatur, aduersus quorundam testimonia contendit¹⁾; et non sine —²⁾, quae se omnem Plancii sollicitudinem debere testatur. Sic et religioni, quam magnis beneficiis eius debet, satis facit, et pedem refert ab insectatione testium, quibus dicit esse parcendum. SCHOLIA UATICANA. Habet Uat. uerba Tulli sic ut praeposui scripta; ex quo apparet, recte et *defugere* restitutum et *more meo pristino* Bauarici et Erfurtensis librorum auctoritate scriptum esse.

Quod ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testis uideo paratos Animaduerte oratoris ealiditatem, qui testium etiam, quos reprehendit, beneuolentiam captare studeat, cum eorundem studio effectum dicit esse, ut in patriam renocaretur, ob eamque rem obstructum se iis esse declarat. Manifestum enim, nullo de alio merito cogitari hic posse. Cfr. quae diximus ad C. I. §. 1. p. 60.

Ut eorum reprehensionem uos nostrae prudentiae adsumere, meae modestiae remittere debetis Insolentius haec dicta. Errat Schutzius, qui *adsumere* in lex. Cic. nunc nostro uerbo *sich vorbehalten* respondere monet. Ualet hic *adsumere*, quod alibi etiam significat, sibi aliquid uendicare, facere, quod ab alio potius debet fieri. *Uostrae prudentiae* dictumst pro uobis pro uostra prudentia, ut *meae modestiae* pro mihi pro mea modestia. Itaque sensus est: Uos pro uostra prudentia, qua intellegitis non recte a me reprehendi eos posse qui optime de me meriti sint, facere nunc debetis, quod me facere conueniebat, atque ipsi improbare eos testis, quos ego improbandos esse nisi uiolatis modestiae legibus docere non possum.

§. 57. *Nonnulli etiam nostri iniqui* Duo sunt loci Tulliani, quibus hanc ego formulam exhiberi sine uarietate cognorim. Alter hic est, in quo unus de coniectura Lambinus *inimici*; alter V. in Uerr. 69.: *Ego mei iam rationem officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam.* Nam supra C. XVI. §. 40. codices uariare iam uidimus [at optimi plurimique ibi *iniquos* tuentur]; item XI. ad Diu. 27. *tam defendo, quam me scio a te contra iniquos solere defendi*; set Mss. nonnulli *inimicos*; ubi Ernest. inprobauit *meos*, cum tamen ipse in

1) Non uideo, qui recte se *contendi* habere possit, de quo nihil admonuit A. Maius. Scriptumne fuit *contendendi*?

2) Supple uersiculum. A. MAIUS.

Ep. 1. ad Brnt., in qua edebatur, *aliquid a suis, uel per suos potius inimicos ad te esse delatum*, reducerit *iniquos* multis ex Mss., quibus Barb. accedit. Probauit enim ad extremum *iniquos meos, tuos, suos, nostros*, quod eius etiam testatur Index hac uoce nuper auctus p. 568. Et ut adsentiar, mouet me praestantia codicum, quos ab hac parte stare uideo; in epist. Medicee, in Uerrina Regii, aliorumque Parisinorum, quos diligenter inspectos arbitror; in hac denique orat. Erfurtensis [quocum B consentit], qui C. XVI. §. 40. habet *uel iniquos uel meos*. Haec potest ratio uel errantem tegere in sollemni permutatione, de qua Drak. ad Liu. XXVIII, 29.. Ceterum fateor, me dubitationem omnem nouidum expellere potuisse. GARATONIUS. In omnibus a Garatono adlatis locis uice ueram scripturam *iniqui* esse, sapientibus liquebit. Addo A. Gelli N. A. X, 26. *Asinio Pollioni in quadam epistula, quam ad Plancium scripsit, et quibusdam aliis C. Sallusti iniquis dignum nota uisumst*. Similiter dictum *inuidi mei* a Cic. ad Diu. II, 9. *ultorem non modo inimicorum, set etiam inuidorum meorum*, et I, 4. VII, 16..

Nihil facilius emittitur, [nihil] citius excipitur, latius dissipatur) Cur ita scriperim, expositum in Proleg. L. II. C. I. §. 6. p. XXXIII. est. Ibidem §. 2. p. XXX. in sequentibus minime aut ante *neglegatis* omitti debere moui.

Set si quid sine capite manabit, aut [quid] erit eiusmodi, ut non extet auctor, qui audierit: aut ita neglegens uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit, aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit) Sic hic locus in omnibus editionibus, etiam in nouissimis interpunctus legitur. Recte autem haec interpungendi rationem ferri non posse Madugijs primus uidit, qui in *Emendatt. in Ciceronis libros Philos.* Hafn. MDCCCXXVI. p. 168. de loco nostro haec monuit: „Haesit Garatonijs, offensus neglegentia, quam inesse putabat; uerum ea, ut nunc est, neglegentia non est, set peruersitas: quis est enim auctor, qui audierit? immo auctor est, a quo primum fama exiit, et a quo is, qui ad iudices defert, se audisse dicit (*unde audierit*); reprehenditur autem primum rumor, si auctore caret; deinde testis leuis, qui rumorem se audisse profitetur; set salua res est, modo distinguas: *aut si quid erit eiusmodi, ut non extet auctor; qui audierit, aut ita neglegens uobis uidebitur* etc. h. e. *is autem, qui audierit.*“ Verba auctor, qui audierit minime posse coniungi, uidit etiam Bakius, qui tamen non satis putauit, colon post auctor ponere, set praeterea uerba qui audierit, aut sic transponenda aut, qui audierit iudicauit. Quae ipsa mutatio mihi quoque paene necessaria uidetur, cum uulgata scriptura omni nexu careat, nisi forte alius in hoc loco mendum latet. Itaque uulgatam scripturam licet uitiosam nunc retinere malui. Garatoni ad h. l. uerba uide nota proxima. — Ceterum quae uerba uolgo ante *erit* addita reperiuntur *si quid*, eorum alterum cur eiecerim, alterum uicis incluserim, Proleg. L. II. C. I. §. 6. p. XXXIII. est expositum. Addo, etiam hanc ob causam uerba illa non potuisse a Cicerone scribi, quod uerba *erit eiusmodi, ut non extet auctor* nonnisi explicandis uerbis quae praecedunt, et *si quid sine capite manabit* inseruiunt. Nemo enim non uidet, non potuisse *si quid* repeti nisi si sequentia nouam ac diuersam sententiam continerent.

Aut ita neglegens uobis esse uidebitur) Si esset syntaxis exigenda seuerius, dici debuisset, *uideatur*: pendet enim a superioribus, *ut non extet auctor, aut, si extet, ita neglegens* etc.. Sic etiam mox *habet pro habebit*, ubi *si quid* subaudire incommodum est. Atqui sunt haec ad loquendi consuetudinem cotidianaque sermonem accommodata. GARATONIUS.

C A P. XXIV.

§. 58. *L. Cassium*) Qui erat subscriptor Laterensis.

Ne illum quidem Iuuentium tecum expostulauit) Pro *expostulauit* Pantagathus *expostulabo* legendum putauit, quod probauit Ernestius textuique intulit Schutzius. Mirum est, non intellexisse uiros doctos, futurum *expostulabo* plane alienum ab hoc loco esse, in quo cum Cassio iam responsurum se esse Cicero dicat, profecto cum Laterense nunc nolle se colloqui ostendit. Atqui *expostulabo* si dixisset, in sequentibus etiam cum Laterense disputaturum se declararet. Unice uerum igitur *expostulauit* est, quod refertur ad orationem superiore, in qua contra Laterensem Cicero disputauit. Sententia totius loci haec est: Multa de te, Laterensis, a Cassio dicta sunt, quae non recte esse dicta facile, si noluissem, docere potui. Uerum ne illud quidem reffellendum putauit, quod qui primus de plebe aedilis curulis sit factus, e gente tua Iuuentia oriundum fuisse dixit, ideoque Plancio te propter generis nobilitatem fuisse anteponendum docere studuit.

Primum de plebe aedilem curulem) Ernestius ad h. l. negat Pighium hunc Ciceronis locum de Iuuento primo de plebe aedili curuli tetigisse. At eum utique tetigit ad A. U. 583. T. I. p. 272. et ex h. l. Ciceronis alterum aedilem eumque primum de plebe nominat Iuuentium Thabam. Quum autem dicit Ciceronem *testari* hunc primum de plebe aedilem fuisse, non animaduertit Ciceronem ipsum nihil aliud dicere, quam se hoc primum a Cassio audisse, idque ipsum num uerum esset addubitare. SCHUTZIUS.

In quo, Cassi, si tibi ita respondeam, nescisse id populum R., neque fuisse quid nobis narraret, praesertim mortuo Conco) Iuuentiae familiae, ex qua Laterensis contextum generis habebat, probaturus ueterem nobilitatem Cassius praeiactauerat, hunc aedilem primo ante alios loco fieri debuisset. — 1) igitur in Cassium facta 2) M. Tullius negat, populum, id est uulgus inperitorum, iudicare paeinitus de familiae clarioris nobilitate potuisse, ut nonnisi peritiores uetustatis et qui antiquitatem per historias legerint haec scire facillime possint. Atque ideo mentionem Conci uidetur interposuisse, qui per illud tempus decesserat, homo curiosus et diligens eruendae uetustatis. Nam historicus — — SCHOLIA UATICANA. Habet Uaticanus haec quae proposui uerba Tulli sic ut dedi scripta; ex quo hoc primum apparet, recte me uolgarem scripturam Proleg. L. II. C. I. §. 14. contra Bauarici lectionem defendisse. Nam leuis error est, quod *quid pro qui id* in Uat. scriptum est. Non probo autem, quod *tibi ita* pro *ita tibi* habet, cum *tibi* encliticum. *ita* autem cum ui dictum sit. De *Conci* nomine quid dicam nescio. Nam ut ex *Longino* uetustissimi illius librari culpa nomen *Conci* ortum esse suspicer, uix possum adduci. Accedit, quod ipse Erfurtensis non scribit *Longino*, set *longe*, et quod, Bauaricus quid habeat, non

1) Supple duo uocabula. A. MAIUS.

2) Sic ego ex coniectura scripsi. Codex, quem secutus est A. Maius, habet *factam Tullius*, si recte legit Maius. Non est autem dubium, quin ante *igitur* exiderit substantiuum aliquod, casu ablatiuo positum, ad quod *facta* referendumst. *Factam* si uera esset scriptura, statui deberet, ante substantiuum illud, quod excidisse dico, *post* praepositionem fuisse positam. At hoc non aptum foret loquendi genus.

certo scimus: ex silentio enim Garatonii nihil certo concludi potest. Quid, quod etiam de Orat. I, 60, 256., quo solo in loco praeter hunc locum historici illius mentio facta uidetur, codices, quantum scio, non *Longino* set *Longo* habent. Scripta ibi haec sunt: *Reliqua uero etiamsi adiuuant, historiam dico et prudentiam iuris publici et antiquitatis iter et exemplarium copiam, si quando opus erit, a uiro optumo et istis rebus instructissimum, familiari meo, Longino mutabor.* Neque tamen *Conci* nomen ab ullo scriptore Latino umquam usurpatum uidi. Itaque alii iudicent.

Longino) C. Cassio Longino, qui fuit historiae et antiquitatis peritissimus, ut dicit Or. I, 60., ex quo cognosci res potest. ERNESTIUS.

Me hic id ex te primum audisse) Modeste refellit eum ut mendacem. MANUTIUS.

Perelegans et persubtilis oratio) Prius ad electum uerborum, posterius ad tractationem rei pertinet. Monui hoc Weiski causa.

Equitis Romani) Nondum senatorium ordinem adeptus erat Cassius. MANUTIUS.

Respondebo ad ea, quae dixisti) Miror, ne Orellium quidem Ciceronis mentem adsecutum esse. Hoc dicit: Talia sunt a te, Cassi, dicta, ad quae Planci defendendi causa non opus esse uerbo respondere; uerum quoniam forma orationis eiusmodi fuit, ut diligenter ab iudicibus audieris, eruditioni tuae hunc tribuam honorem, ut respondeam ad ea, quae dixisti.

Quae pleraque de ipso me fuerunt) Pro *me*, quod est in libris optimis B et E aliiusque, plerique scribunt inepte *fine*. In uerborum autem *ipso me* conlocatione ne quis offenderet, praecauere studuit Garatonius monens: „Cicero pronomina ita conlocauit etiam I. in Uerr. 25. *ueritus, ne quid in ipso se offenderetur.* pro domo 25. *in ipsum me.* in Pis. 20. *nisi ad ipsum te.* de H. R. 27. pro Lig. 3. pro Deiot. 5.. Plinius etiam III. Epist. 4. *si ab ipso me inpertrassent.*“ Non alienum erit, quod non fecit Garatonius, hac oblata occasione monnisse, cur illis in locis aliiusque pronomem personale pronomini *ipse* postpositum sit. Eadem autem in conlocandis his pronominibus regula ualet atque in nominum propriorum et appellatiuorum conlocatione. Constat, nomen proprium ante appellatiuom ponendum esse, si appellatiuom nominis proprii explicandi causa adiciatur, contra appellatiuom nominum proprio praeponendum esse, si nomen proprium nominis appellatiui explicandi causa adiciatur. Itaque Cicero hac ipsa oratione C. XIV. §. 35. dixit: *Consuli, P. Nasicae, praeco, Granii, inquit,* propterea, quod infumii hominis in nobilissimum maledictum commemorare et quomodo consuli praeco maledixerit exemplo quodam docere uoluit. Nomina igitur *Nasicae* et *Grani* explicandorum appellatiuorum causa, *consulis* et *praeconis*, adiciuntur ideoque eis postponi debebant. Quae si praeponerentur, non inter *nobilitatem* potissimum et *ignobilitatem* oppositionem faceret Cicero, set aliquid de *Nasica* et *Grano* se narraturum esse ostenderet. Eodem modo pronomina personalia aliis nominibus postponi debent, si aliorum illorum nominum explicandorum causa adiunguntur. Itaque exempli causa *unus ego* dicendumst, si oppositios inter *unitatem* et *pluritalatem*, ut ita dicam, atque pronomine *ego* tantummodo explicatur, quis ille *unus* sit, qui pluribus opponatur. Cfr. Cic. pro Sulla C. VI. §. 18. *Quae si de uno me cogitasset.* de H. R. C. XXII. §. 47. *Quae quamdiu haerebant in uno me.* pro Sestio C. LXIX. §. 143. *susceptae sunt propter unum me.* in Uaciu. C. VII. §. 17. *nun quis ex toto collegio legem sit ausus ferre, praeter unum te.* ibidem *id unus tu.* Philipp. XI, 9. *Nemo erit praeter unum me.* Contra necessario dicere debet *ego unus*, qui de se potissimum aliquid praedicat idque praeterea de alio nemine ualere addit. Sic hac ipsa oratione C. XXXI. §. 75. debebat dici: *nisi forte ego*

unus ita me gessi in iudiciis. Adde pro Sulla C. IX. §. 28. *Quare non sum nescius, quanto periculo uiam in tanta multitudine inproborum, cum mihi uni cum omnibus inprobis aeternam uideam bellum esse susceptum.* Ibidem C. X. §. 29. *quod omnium mentes inproborum mihi uni maxime sunt infensae.* pro domo C. XXVIII. §. 75. *decreuit senatus, ut omnes, qui rem p. saluam uellent, ad me unum defendendum uenirent.* Ibidem C. XXXV. §. 94. *praesertim cum mihi uni — iurato dicere fas fuisset.* pro Sestio C. VII. §. 15. *intentus arcus in me umm.* Eodem denique modo pronomem ipse pronomibus personalibus praeponi debet, si notio pronominis ipse primariast maximeque urgenda, pronomem autem personale explicandi tantummodo pronominis ipse causa adicitur. Exemplum rem patefacient. Plin. III. Epist. 4. *Factum, inquit, senatus consultum, ut daret provincialibus patronos, si ab ipso me inpetrasset.* Quo loco ab ipso me dictum hoc sensu: si ab eo ipso, quem cuperent patronum, id est a me inpetrasset. Cicero in Pis. C. XX. §. 48. *Si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem nisi ad ipsum te pertineret, amici te tui constringendum putarent.* Hic quoque ad ipsum te dixit Cicero significans: quod ad neminem nisi ad eum ipsum, qui familiam dimisisset, id est ad te pertineret. Plane eodem sensu dictum ipsum te in orat. pro Lig. C. VIII. §. 25. *Si responderit Tubero Africano, quo senatus eum sorsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, grauissimum uerbis eius consilium reprehendere.* Hoc enim dicit Cicero: apud eum ipsum, cuius — interfuit, id est apud te etc.. Neque alia ratio est loci, quem ex or. pro Deiot. C. III. §. 3. Garatonius adtulit. Quibus ex locis patet, nostro loco de ipso me dixisse Ciceronem hoc sensu: de eo ipso, qui responsurus est, id est de me etc.. Contra si de me ipso dixisset, significasset, expectauisse se fore, ut Cassius de aliis hominibus diceret, uerum de se nec de aliis dixisse. Quod quemadmodum non expectauit, ita etiam expectasse se significare non potuit.

In me reprehendendo) Quia Plancium defenderem. MANUTIUS.

Non ingrati) Meam enim erga bene de me meritos pietatem ostendunt. MANUTIUS.

§. 59. *Qui esset familia consulari)* Hoc significabat Cassius, faciliorem sine dubio esse uiam ad honores iis, qui familia essent consulari, quam equitum Romanorum filiis; quod cum in Laterense contra cecidisset, coici licere, gratuita comitia non fuisse. MANUTIUS.

Tamen honorum aditus nunquam) Cur illi pronomem eiecerim, expositum in Proleg. L. II. C. I. §. 11. p. XLVI. est.

Quamquam ad praecepta aetas non est grauis) Uerbum *grauis* sensu praegnantia dictum, estque aetas ad praecepta non grauis, quae propterea, quod infirma adhuc est necdum adulta, ad praecepta nondum apta siue idoneast. Quod patet maiore cum laude Ciceronis filii dictum esse, quam si *apta uel idonea*, cuiusmodi uerbum editoribus quibusdam hic ponendum uisumst, scriptum esset. Recte autem aetas appellatur *grauis*. Sic Cic. Cat. M. C. X. §. 55., cuius loci iam Graetius mentionem fecit: *ut et infirmitas puerorum et ferocitas iuuenum, et grauitas iam constantis aetatis et senectutis maturitas naturale quiddam habeat, quod suo tempore percipi debeat.* Itaque sententia loci, quod Baki caussa moneo, haec est: Quin etiam uero meo, quamquam ad eam aetatem nondum peruenit, ut imbuti praeceptis possit, hoc tamen unum praeceptum iam nunc dare soleo: *uigilandum est semper* etc.. Ceterum ueram hanc, quam interpretatus sum, scripturam esse, docui Proleg. L. I. C. III. §. 15. p. XXVII sq., ubi integras etiam editorum ad h. locum adnotationes descriptas uidere licet.

A Ioue ortus) Atrous fortasse, Iouis pronepos. Ioue enim Tantalus, Tantalus Pelops, Pelepe Atrous natus est, quem poetae scelestum atque inpium fingunt; historiae ingenio excelluisse et solis eclipsim praedixisse narrant. MANUTIUS.

Nosti cetera. Nonne?) Magna cum acerbitate haec uerba dicta sunt. Iam enim ad Cassium pertinere Atti illa uerba, quae post *bonis* sequebantur, *id*, quod *multi inuideant multi- que expetant, inscitiast Postulare, si laborem summa cum cura eferas Nullum*, tecte significat, cum in antecedentibus tantum se filio suo ea, quae Attius scripserit, solere praecipere dixisset. Egregie igitur Cassi animum, a quo laecessitus interrogatusque, utrum sibi putaret, equitis R. filio, faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiam, an futuram esse filio suo, qui familia consulari esset, repungit ita, ut Laterensem, quem propter solam maiorum suorum nobilitatem ad summos honores euehi debuisset significarat, stultitiae coarguat, cum, quemadmodum poeta dicat, inscitia sit *id*, quod multi expetant, postulare, si nullum laborem eferas. Ceterum uide quae de scriptura huius loci Proleg. L. II. C. II. p. LVI sqq. monuimus.

Gravis et ingeniosus) Uolgo male *ille* post *gravis* additur. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 6. p. XXXIII..

Poeta) Attius. Cfr. Garatonius ad or. Sest. C. XLVIII. p. 201. ed. Neap.. — Ceterum cur *scripsit*, quod post nomen *poetae* in codicibus repetitur, expunxerimus, monitum Proleg. L. II. C. II. p. LX. est.

Et ad laudem) Cur *ad ante laudem* ex B et E receperim, Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XLII. exposui.

§. 60. *Cn. Scipionis*) Eius fortasse, cui *Asinae* cognomen fuit; qui post alterum consulatum de Poenis triumphauit. MANUTIUS.

Quod ei minus inuideretur) Patris enim gratia factus uideretur; nunc ei, quia equestri loco natus aedilitatem obtinuerit, inuidetur. MANUTIUS.

Gloriae dispares) Forcellinus in u. *gloriae* et Ernest. ad Tacit. Ann. 5, 45. *gloriae* numerum pluralem esse uolunt, set concinnius est repetere ex praecedentibus: *gloriae* gradus *dispares*. ORELLIUS. Manifestumst, *gloriae* casum esse genitiuum. Ceterum confer pro Milon. C. XXXV. §. 97. *hanc (gloriam) denique esse, cuius gradibus etiam homines in caelum uidentur ascendere*.

C A P. XXV.

M. Curio) Male in codicibus et hic et alibi scribitur *M. Curius*. Est autem hic intellegendus M. Curius Dentatus, qui secundum consul an. u. 479. Pyrrhum regem uicit. Cfr. A. Maium ad Cic. de Re p. III, 5. et scholia Ambr. ad or. pro P. Sulla C. VII. p. 154. ed. Mai. sec. ibique Maium.

C. Fabricio) Est C. Fabricius Luscinus, qui secundum consul a. u. 476. perfugam, qui Pyrrho regi uenenum se daturum promiserat, regi ipsi tradidit.

C. Duilio) Male in libris *P. Duellio* scribi, uiderunt iam Ursinus, Manutius, Ernestiusque. Manifestumst enim, significari hic C. illum Duilium, qui a. u. 494. consul aduersus classem Poenorum prospere pugnauit, primusque omnium Romanorum ducum naualis uictoriae triumphum duxit. Ob quam rem perpetuus ei honos habitus est, ut reuertenti a coena tibicines canerent et funale praeferreretur. Cfr. Glandorpi Onomast. p. 509 sq. „At magna est difficultas in nomine [*Duellio*], quam interpretes, nullo hic dissentiente codice, non adtigerunt. Neque

vero dissentiunt in Oratore c. 45., ubi haec habemus: *ut duellum, bellum, et duis, bis, sic Duellium eum, qui Poenos classe devicit, Bellium nominauerunt, quom superiores appellati essent semper Duellii.* Ursinius autem ad c. 15. de Senect. *Duellium* habet, inquit, anticus liber, et ita scribebant antiqui. Neque aliter codices plerique Liuiani; uide Drak. ad II, 58. III, 54. item Valeri Maximi III, 6, 4. Quinctilianus accedit, qui I. Instit. Orat. 4. p. 44. ex Tullio sic habet: *fecit ex duello bellum, unde Duellios quidam dicere Bellios ausi.* Tres ibi tantum libri *Duilios*, nullus *Bilios*. Alter est eiusdem locus I, 7. p. 87., ubi columnam rostratam memorat, *quae est C. Duellio in foro posita.* Ita scriptum etiam in optimo Pontani codice testatur Pighius T. II. Annal. p. 24.. Varietates tamen aliquot *Duilio* fauent. Eadem in re Plinius XVI. II. N. 59. XXXIV, 5. usque ad Harduinum *C. Duellio*; mutauit ille, ut in Sciuo ad Uerg. XI. Aeneid. 206. Burmannus. Idem in Tacito II. Annal. 49., Ammiano XXVI, 5. aliisque factum, nulla uarietate notata. Nam quo tempore in Fastis quom consularibus tum triumphalibus *C. DULLIUS*. inuentus est, id uiri docti statim arripuerunt; quom quidem ea scriptio non modo Liuio, uerum etiam Ciceroni conueniat. Gracius et Ernestus consensum codicum ueriti sunt, quem tot alii multo ante contemperant. Quin etiam quom eadem aetate ex fori ruderibus inscriptio illa prodierit, quae in basi Duilianae columnae incisa fuerat, primo illius uersiculo extritum nomen a Ciacconio restitutum est *C. BILLIOS*. Ego uero id fuisse non arbitror. Nam eius uersiculi, qui apud Lipsium et Gruter. p. CCCCLV. plane deest, in exemplo Lafreeriano hae sunt reliquiae, C. D. . . . M. F. M. N. C. . . . L. Set neque hac de re quaero, neque de tempore, quo nominis immutatio contigerit. Quod enim caput est, nunquam ipse passus esset Duilius in monumento publico Bilium se ad uolgi arbitrium nominari. Sic Atilii, qui Serrani uolgo appellabantur, *Saranos* se in nummis titulisque inscribebant. Denarii quidem argentei Saranorum in aetatem incidunt ipsius Duili; set lapis apud Maffei Mus. Ueron. p. CVIII. saeculi est ab U. C. septimi. Probabilius itaque a Pighio suppletur ibi *DULLIOS*, quem Donatus de urbe Roma II, 7. p. 151. et alii secuntur. Nam *I* longiusculum non modo in Fastis eo loco extat, uerum etiam in eadem illa inscriptione, in qua bis *PRIMOS*. exaratum est. Quod quidem suspicionem Ciacconi conprobat, archetypum non esse illam, set restitutum. Quamquam enim haec distingui temporibus accurate non possunt, uidetur tamen id signum Duilianum non esse temporis, quo signo pro *II* posito et contractio et quantitas indicatur. Antiquior scriptio fuit, *PRIMUS. MELLIA. CEIUS.* posterior, *PRIMUS. MLLIA. CIUS.*; mitto plura doctis notissima. Est igitur uerisimile, in basi columnae a primo fuisse, c. *DUELIOS*. Ita in celeberrimo gentis Didiae nummo, qui ad eum Didium, de quo mox Cicero, eruditum consensione refertur, set est fortasse uetustior, legitur T. DEIDI., quom in altero posteriore sit T. DIDI. IMP., et in Fastis utrisque T. DDIVS., in quibus etiam ex *Leiuio* *ILLIVS*. ex *Peisone* *PLSO*. et alia similiter. In nummis *SERUEILL*. sunt, qui postea *Seruili*: uide Raschi Lexic. T. IV. p. II. p. 755.. De quantitate Sili uersus VI, 665. dubitare non sinit,

Exuias Marti donumque Duilius alto

Ante omnis mersa Poenorum classe dicebat.

Iam uero quom littera *L*. geminata in hoc nomine, quod in millenis aliis est factum, nunquam fuerit, ut luculento Fastorum testimonio conperimus; nihil autem sit frequentius quam litterarum *I* et *L*. permutatio; atque hoc adeo in nomine nihil facilius: *Duellios* ipsa est antiqua scriptio *Duilius*. Hoc non eo dico, ut restituum; nolim profecto, etiamsi Tullius ita scripserit. Set mira est *MSorum* cum remotiore antiquitate consensio: fortuitam dicas licet:

uel tu a *duello*, quod notius erat uerbum, arcesse. Aequum est enim orthographia posteriore nos uti, modo ne mendosa, qualis est in Duellio. Est igitur alterum *L* extrudendum, deinde pro *E* scribendum *I*, quo etsi celsiore non utimur, diphthongus tamen a Graecis accepta representatur. Iam in Catone c. 15. *Duillum* a MSis traditum nonnulli in *Duiliium* optime conuerterunt. Hoc autem loco Manutius ueram lectionem unus adnotationi suae praescripsit, et Aldo filio recipiendam reliquit. At in Oratore, quamquam olim uiam praecierant Ciacconius ad columnam, Muretus ad Tacitum, Colerus ad Ualerium, locis citatis, Merula ad Ennium p. 59. et Schottus ad Victorem Uir. illustr. c. 58.: nullus tamen, quod sciam, editor fuit, ne Schutzius quidem, qui a MSorum errore discesserit. *Bilius* porro cito obsoleuit; nemo certe ueterum usus est, excepto fortasse Polybio I, 22., aput quem qui perperam in antiquioribus MSis est *Βίλιος*, uidetur fuisse *Βίλιος*, non, ut aput ceteros minus antiquos Graecos, *Σουίλιος*; quam Ciacconi, Mureti, Pighi, et Ursini sententiam Scaliger quidem Casaubonusque repudiant, set aetas Polybi defendit, qua id audire ille potuit, haut tamen ex monumentis ediscere. Hanc formam sic adamabat Ciacconius, ut in alios quosque transferre uellet; Ursinus postquam *Duelium* probauerat, *Bilium* in Seruio maluit ad Uerg. III. Georg. 29., quod esset in suo codice *Uilius*; Muretus uero contra libros et sine causa Horatianum *Uillium* I. Serm. 2, 64. Milonis familiaritate notum hominem deiciebat, ut *Bilium* nescio quem introduceret. *Uilius* in Seruio *Iulius* est: nem ibi *Duilius* per librarios D. IULIUS. erat factus, deinde *D.* omissum, etiam additum *Caesar*; quae res Donatum l. c. Nardinumque Rom. antiq. V, 16. p. 515. ita deceptit, ut Seruium de C. Duilio locutum esse, ne ex Poenorum quidem mentione intellexerint.“ GARRATONIS. Male uulgarem scripturam *Duellii* A. Mains ad I. de Re p. C. I. tuetur.

Atilio Calatino) Sermost de A. Atilio Calatino, qui a. u. 496. et 500. consul fuit. Conponitur cum Duilio etiam a Cic. de Re publica I, 1.

Etenim in uirtute multi sunt ascensus) Duplex huius loci scriptura in codicibus extat; optimi libri, B et E, sic scribunt: *Etenim in uirtute multi sunt ascensus*; ceteri: *Est enim in uirtute multis ascensus*. Lambinus, cui ignota optimorum codd. scriptura erat, alteram sic immutauit: *Est enim in uirtute multus ascensus* et praeterea haec monuit: „Nilhil fere immutauit ex antiqua scriptura; tantum ex multis feci multus. Set uelim pro *in uirtute* legi *ad uirtutem*. Alii sic legunt, *Etenim ad uirtutem multi sunt ascensus*; quam lectionem probro. Alii sic legi uolunt: *est enim ad uirtutem unicus*, seu *unus ascensus*; quam etiam probarem, nisi tam longe abesset ab antiqua scriptura. Set proxima superior mihi magis probatur, ut cum Ciceronis sensu magis consentanea. Hoc enim sentit Cicero, neminem eorum, qui hodie uiuant, esse Curio et Fabricio et ceteris antiquis similibus uirtute parem; multos tamen honoribus esse pares. Ratio haec est: nam honorum finis est consulatus; ad quem cum quis ascenderit, altius progredi non potest; in uirtute uero, seu ad uirtutem multi sunt ascensus; aliique aliis sunt uirtute praestantiores. Uerbi causa antiqui uirtute nobis antecellunt, neque nobis ad eorum uirtutis magnitudinem peruenire licet; set alii nostrum ad eam propius accedunt, alii longius ab ea absunt. Eisdem honores tamen, quos illi ceperunt, nostrae aetatis homines quam plurimi sunt consecuti. Quare uirtutis multi sunt ascensus, honoris unus.“ Haec Lambinus, quibus Graecius deterreri non potuit, quominus uolgam scripturam deteriorum codicum seruaret. Ea autem ferri nullo modo potest. Prima causa haec est, quod uerbum *est*, quom, ut hoc loco, sine praecipua ui est, in initio enuntiationis conlocari nunquam solet; altera positata in sensu, quem scriptura illa praebet, ab hoc loco plane alieno. Non

enim hoc dicere potest orator, quae illius scripturae sententiast, *ad uirtutem multis licere peruenire*, set necessario, quod ex membro opposito, *honorum finis est consulatus*, manifesto apparet, hoc debet dicere: honorum gradus paucos esse, sic ut qui consulatum adeptus sit, altius in honoribus progredi non possit, uirtutis autem plurimos. Itaque certissimumst, *multi ascensus* unice ueram scripturam esse. Rectissime etiam *in uirtute multi ascensus sunt* dictum, quo significat: cum quis uirtuti studet, plures sunt gradus, quos ascendere possit, quam cum honorum cupidus est, quorum finis est consulatus, quem qui consecutus est, altiores gradus ascendere nequeat. Similiter dictum *in uirtute procedere et progredi* Cic. de Fin. B. et M. IV, 25, 64. — Ceterum *sunt*, quod B et E post *multi* addunt, incertumst, utrum ab interprete sit an a Cicerone profectum. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XLII.

Horum si diligenter quaeras, uix decumam partem reperies gloria dignam) Sic edidit Ernestius, haec adnotans: „Pro *quaeras* Ms. Erf. *quaeres*, quod Graeuus sine necessitate recepit, seruat *reperis*. Set pro eo in edd. uett. est *reperies*, cui bene conuenit *quaeras*. Et sic edidit. Si fauerent libri, scriberem *quaeras* — *reperias*.“ Post Ernestium Garatonius haec ad h. locum adnotauit: „Retinendum est *quaeras* — *reperias*, ut omnium silentio a Naugerio ad Gruterum editum fuit. Optimum esse, quis neget? ut apud Terent. Eun. 1, 16. *si postules, nihilo plus agas*, et passim apud optimos quosque. Mutatum id miror. Ferri posset, *quaeres* — *reperias*; an non tamen esset *quaeres* — *reperies* congruentius? Immo nunc *reperies* Ernestum dedisse uideo ex iis, quibus careo, ueteribus editis.“ Neque Garatonius neque Ernestius recte in constituendo hoc loco uersati sunt. Non enim quaerendum, quid dici potuerit, set uidendum, quam scripturam codicum auctoritas maxime tueatur. Tuentur autem omnes fere libri in iisque optimi *reperis*; a qua scriptura qui recedunt, aperte emendatricem marum experti sunt. Ea uero ipsa scriptura cum genuina esse nequeat, is solus rectam emendandi uiam inuisse dici potest, qui lenissima cum mutatione id restituerit, quod et sententiae accommodatissimum esse, et a librariis facillime in uolgarem scripturam mutari potuisse intellegetur. Atqui nec *reperias*, si scriptum a Cicerone fuisset, nec *reperies*, quomodo a librariis in *reperis* mutari potuerit, perspicitur. Contra facillimo errore *reperis* ex *reperies* oriri potuit. Quae scriptura cum optime conueniat cum *quaeres*, quod praestantissimus libri B et E accedente La habent, mihi quidem unice uera uidetur esse. Sic Eunius apud A. Gell. XI, 4. *Haec tu etsi peruerse dices, facile Achiuus flexeris*. Terent. V. Adelphi. 1, 51. *Haec si uoles in animo uere cogitare, Demea, et mihi et tibi et illis dempseris molestiam*. Id. Hec. 1, 2, 4. *Si non quaeret, nullus dixeris*. Cic. Phil. XI, 11, 26. *Hinc si Brutus erit tractus ad aliquid bellum, Graeciam certe amiserimus*. Neque absimile, quod scripsit Terent. Heaut. I, 1, 55. *set si id non facis, ego quod me in te sit facere dignum, inuenero*. Adde Cic. II. in Uerr. II, 62, 151. *Da mihi hoc, iam tibi maxumam partem defensionis praecideris*. Corn. Nep. XXIII, 2, 6. *Quare si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris*. A. Gell. N. A. II, 5. *Fauorinus de Lysiae et Platone solitus est dicere: si ex Platonis, inquit, oratione uerbum aliquod demas mutesue, atque id commodissime facias: de elegantia tantum detraxeris, si ex Lysiae, de sententia*.

Sic igitur Plancius nihilominus quaestor est factus, et tribunus plebis, et aedilis, quam si esset summo loco natus: set haec pari loco orti sunt innumerabiles alii consecuti) Sic relictus hic locus a Garatonio etiam et Orellio, quamquam manifesto mutilatus, neque intellectus. Nimirum postrema *set haec* — nullo modo cum superioribus iungi possunt, quippe nulla ob-

iectio, aut correctio istorum expectatur. Coniunge cum proxime sequentibus, et sic distingue: — *loco natus. Set haec quom pari loco orti sint innumerabiles alii consecuti, profers triumphos T. Didi et C. Mari, et quaeris, quid simile in Plancio: i. e. inique agis, cum Didios tantum et Marios cum Plancio confers, neque cogitas innumerabilis novos homines ad honores peruenisse, qui non pariter rebus gestis inclaruerunt. BAKIUS. Quem ab aliis non intellectum locum dicitur doctus, ipse potius non intellexit. Minime enim loci sententia admittit, ut verba, haec pari — consecuti, cum sequentibus, Profers triumphos, in unum membrum ita coniungantur, ut commemoratio triumphorum Didi et Mari propterea facta dicatur, quod tribunatum pl., quaesturam, et aedilitatem innumerabiles alii Plancio non nobiliores consecuti sint. Nam manifestum est, eo consilio Cassium triumphos Didi et Mari commemorasse, ut doceret, novos homines, qui maiores essent adepti magistratus, ut Didius et Marius, certe magnas res gessisse, ob quas magistratibus essent admoti; Plancium autem nihil dum, quod laude dignum esset, fecisse. Itaque novam plane sententiam continent haec, quae Cicero ineunte §. 61. a Casio dicta refert, cum in antecedentibus male Cassium contendisse demonstrasset, Latereusem, quod summo loco natus esset, Plancio fuisse anteponendum. Unde intellegitur, verbis Profers etc. necessario novom incolari membrum debere. Neque vero ulla in particula set offensios, qua particula Cicero hoc significat: neque vero Plancius solus hos honores quamvis ignobilis adeptus est, rerum alii etiam permulti pari loco orti.*

§. 61. *Profers triumphos T. Didi et C. Mari* Videtur illum Didium intellegere, qui de Scordiscis triumphavit anno U. C. 614., cuius meminit Cicero in Pis. c. 25. GRAEVIUS. Fuerunt, quemadmodum C. Mari, ita etiam T. Didi duo triumphus, quorum secundus omissus a Graevio, in tabulis Capitolinis ed. Piran. num. L. sic notatur: T. DIDIUS. T. F. SEX. N. II. PROCOS. EX. HISPANIA. A. DCLX. DE CELTIBEREIS. IIII. IDUS. IUN.. Consul hic fuit anno DCLV. [656. Alm.], praetor autem anno DCXXXVIII. fuisse a Pighio creditur, et lauream Macedonicam ex praetura consecutus anno DCXL.. Miratur ille quidem tot annos iacuisse hominem triumphalem; set ita iubent existimare res eius gestae contra Scordiscos inter Catonem Cos. anno DCXXXIX. et Drusum Cos. anno DCXLI. a Floro III, 4. conlocatae. At ego potius arbitror, confusa fuisse a Floro tempora; praesertim cum Liuiana Epitome LXIII. de Catone, qui caesus fuit, et de Druso, qui idem creditur triumphasse, commemorans, nihil de T. Didio interponat, cuius certissimus est triumphus. Eadem lib. LXV. de Minucio agit, post quem locus est Didio uerisimilior circa an. DCL.. Male *Marcus Didius* uocatur in Rufi Breuiar. c. IX. et in Amm. Marcell. XXVII, 4., recte Titus a Frontino Strat. I, 3, 5. II, 10, 1. GARATONIUS. *Titus* in fastis dicitur etiam Capitolinis et ap. Murat. Thes. I. p. 290., item ap. Uellici. Patere. II, 16., Appian. Hisp. c. 99., *Tullius* uero habent Almelou. et St. Allais. ORELIUS. Ceterum Didius una cum Mario nouis hominibus a Tullio pro Mur. C. VIII. §. 17. accensetur. Garatonius praeterea in Curis Secundis de hoc T. Didio libellum extare Bimardi ait, quem nunquam uiderit. Neque ego uidi.

Propterea magistratus ceperint, quod triumpharant, et non, quia commissi sunt iis magistratus, in quibus re bene gesta triumpharent Sic hic locus in optimis codd. scriptus extat. „Totus hic locus in Mso. ita legitur: *propterea magistratibus fuerint digni, quod triumpharunt, et non quia commissi sunt iis magistratus, in iis re bene gesta triumpharint.* Paulo post, *Metello hoc imperatore, in Mso. nou est Metello.* F. URSINUS. Sententia loci omnino requirit tale quid, quale fuit in Ursini libro. Nam Laterensis [Cassius potius] dixerat: T. Grae-

chus [Didius] et C. Marius triumpharunt, et ideo ad summos honores sunt elati, set quid simile Plancius egit, ut ei honores committantur? Respondet Tullius: Non ideo illi magistratus sunt creati, quod triumpharunt, set quia creati sunt magistratus, ideo, quia cum magistratus essent, bene rem gesserant, triumpharunt. Propius accedit ad editiones et alios libros Erfurtensis: *quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis* [non ita scribit, set *magg.*, quod est consuetum uocis *magistratus* compendium.] *ceperint, quod triumpharunt* [scribit *triumpharant*]. Legendum: *magistratus ceperint; ἀντίθεσις* ostendit liquido sic scripsisse Tullium. Hi non ceperunt magistratus, quod triumpharunt, set quia ceperunt magistratus, siue, ut loquitur, quia iis commissi sunt magistratus, re bene gesta triumpharunt. GRAEVIUS. Uulgata scriptura [*propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt*] partim egregie sanatast a Graeui, partim aliquo modo ab Ursino. Nam intellegere me nondum posse confiteor, quomodo Graeuius, qui loci sententiam procul dubio perspexit, eius alteram sententiae partem apte ac dilucide his uerbis exprimi sit arbitratus: *et non, quia commissi sunt iis magistratus, in quibus re bene gesta triumpharent*. Nonne, quod praecessit, subaudiari uidetur, ut sit, *et non magistratus ceperint, quia commissi sunt iis magistratus?* [Necessario ad uerba *et non* ex uulgata scriptura referenda sunt ea, quae subaudienda Garatonius dicit.] Quid autem fieri potest absurdius? Neque ullam probabilem rationem uideo, qua uerba petraliam ad sententiam, quae est, *et non triumpharint, quia* etc.: neque aliud statuo uulgatae illi pessumae causam dedisse, quam huic in Msis antiquioribus nodum et errorem. Nam certe silent hic omnes praeter Ursinum; cuius quidem codex huic medetur incommodo exhibens, *in iis re bene gesta triumpharint*: set parum illi confido, et manus in eo libro emendatrices adgnosere mihi uideor. Nescio uero, an ita praestet legere: *et non commissi sint iis magistratus, in quibus* etc., an sint uerba illa, *in quibus*, delenda, et ab Ursino sumendum aliquid, ut habeamus: *et nou, quia commissi sunt iis magistratus, re bene gesta triumpharint*. Ueritas est adhuc a Msis expectanda. GARATONIUS. Idem in Curis Sec. haec monuit: „In Bauar. *propterea magg. ceperint, quod triumpharant*. Est igitur hoc etiam duce cum Lallemando siue dubitatione legendum, *triumpharant*. Neque aliter duo quoque Oxonienses [et Erf.]. Altera pars mendosa in omnibus libris est, set in Ursiniano minus; ex quo sumendum est, *triumpharint*, ut adiecticiis expulsis sic denique totus locus emendate legatur: *Quasi uero isti, quos commemoras, propterea magistratus ceperint, quod triumpharant, et non, quia commissi sunt iis magistratus, re bene gesta triumpharint*. Haec mea uetus est emendatio; set quom proposuerim duas, hanc me nunc alteri praefere dico, in qua delebam *quia*, ut seruarem in *quibus*. Uerum *quia* respondet superiori *quod*, eaque re locum tuetur sum; at in *quibus* tum per se inutile, tum, nisi *quia* expellatur, absurdum. Ursiniani ergo codicis interpolator substituit in *iis*. Placetne bis proxime ita positum *iis*? idque nulla de causa? Immo sic si fuisset, *in quibus* omnes alii non exhiberent. Nihil horum omnino fuit; interpretantium additamenta, non uerba Ciceronis esse existimo. Set manum de tabula. Tantum addo, deleto *quia* etiam *sint* contra libros ponendum esse pro *sunt*, quo lenior emendatio altera uideatur.“ Hanc Garatoni emendationem, *in quibus* eicientis et pro *triumpharent* scribentis *triumpharint*, iure Orellius iam probauit. Puto autem uerba in *quibus* addita ab interprete esse, qui antecedentia *et non quia* etc. unum efficere membrum putasset. Quo facto sequentia *re bene gesta* etc. nullo cum antecedentibus uinculo coniuncta debebant uideri. Saepenumero autem prana interpunctio interpretes adduxit, ut adderent. quae a sensu aliena sunt. Ita supra C. XVI. §. 59. pro genuina scri-

ptura: *Quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbiteram?* multis in codd. perperam legitur: *Quidni enim potest dicere? Cur ista editio non summam habeat acerbiteram?* et similiter C. XXVI. §. 63. omnes fere libri pro vera scriptura: *Quid? alii quaestores non fecerunt?* habent: *Quid alii quaestores? Nonne fecerunt?* Ipsum autem pronomen relationum *qui* eadem de causa ab interpretibus additum fuit pro Sestio C. XLII. §. 90., ubi uide Lallemandum et Garatonium.

Re bene gesta triumpharint) Placeret mihi potius, *re publica bene gesta*, ut apud Ualer. Max. III, 6, 5. de Papirio Massone: *quom bene gesta re publica triumphum a senatu non intrasset.* Uide Drak. ad Liu. II, 64. et quae notauit ad C. VI. de prou. consul. GARATONIUS. Est profecto, quod Garatonius restitutum iuit, frequentissimum ac uulgare loquendi genus. Sic in Pis. C. XL. §. 97. *Quis te miserior, quis te dampnator, qui neque scribere ad senatum, a te bene rem publicam esse gestam, neque praesens dicere ausus es?* Idem ad Diu. II, 7, 6. *ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aetatis res gestas ad senatum perscriberem.* Idem II. in Uerr. III, 80, 183. *Saepe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime re publica gesta scribas suos annulis aureis in contione donarunt.* Uerrius Flaccus ap. A. Gellium V, 17. *quotiens belli gerendi gratia res diuina postridie Kal., Nonas, Idus a magistratu populi R. facta esset, eius belli proximo deinceps praelio rem publicam male gestam esse.* Uide etiam I. F. Gronou. ad Liu. VIII, 51. et Garatonium ad or. Catil. III, 6. p. 496.. Atque haut scio, an eodem loquendi genere hic usus sit Cicero, cum p. littera i. e. *publica* facillimo errore excidere potuerit. Nihilominus uulgatam retinendam scripturam putauit, cuius aliqua certe explicandae ratio extaret. Cum enim frequenter duces aut imperatores *rem bene* aut *male gerere* dicantur, qui bellum pugnauerunt bene aut male gerunt (cfr. Corn. Nepotis I, 5, 3. II, 5, 1. XIII, 5, 4. XIV, 6, 1.), et hoc loco ex uerbis, quae praeposita sunt, *profers triumphos T. Didi et C. Mari.* satis appareret, de eorum in bello rebus gestis sermonem esse, recte uidetur Cicero locutione *rem bene gerere* uti potuisse.

Hoc imperatore) In editionibus recentioribus omnibus excepta Orelliana additur *Metello ante hoc.* „Primum adici in Naugeriana perspexi. Cur autem a glossa non sit profectum hoc nomen, cum praesentem fuisse Q. Metellum Creticum pateat ex C. XI. *miles* (Plancius) *iuuius Q. Metelli*, unde peti glossa facillime potuit? Dicitur autem *hoc imperatore* *δειτικῶς*, manu Metellum uersus extensa; ut passim, et modo etiam C. XXIV. *sic ab his es auditus*, h. e. a iudicibus.“ GARATONIUS.

Tribunus in Macedonia militum) Putaueram olim nomen *militum* ab interprete adiectum et, ut fieri solet, alienum in locum inlatum esse, hac ductus causa, quod quae unius nominis instar sunt uerba, *tribunus militum*, eo minus alio interiecto uerbo seiungi a se posse uidebantur, quo magis cum ab omnium hominum, tum etiam a M. Tulli consuetudine abhorret, ut, cuius uerbi nulla praecipua uis sit, quale *militum* nomen in hoc loquendi genere non potest non uideri esse, id sic conlocetur, ut propter locum, quem occupat, cum ui quadam pronuntiarum necessario debeat. Set uideo nunc, quod alio in loco fieri nullo pacto licuerit, id hic aptissime factum esse, multumque de uepustate orationis eiecto nomine illo detrahi. Manifestum enim, Ciceronem membro, quod praecedat, *et miles in Creta hoc imperatore*, omni ex parte hoc, quod sequitur, *et tribunus* etc. adaequare studuisse. Itaque *militis* nominis debeat nomen *tribuni*, uerbis in *Creta* uerba in *Macedonia*, denique uerbis *hoc imperatore* nomen

militum opponi. Ita qui in Creta subiectus imperatori fuerit, aptissima cum oppositione in Macedonia praefuisse militibus dicitur. Codicem Laurentianum secundum, in quo uerba *tribunus militum* iuncta reperiuntur, saepius manum correctricem expertum esse, Proleg. p. III. docui.

§. 62. Tota haec sectio acerbissimam continet Laterensis quoque, non Cassi solum iurisdictionem: de illo enim M. Caelius ad Diu. VIII, 8. *Laterensis leges ignorans*. ORELIUS.

Quaeris, num disertus? Non addidi cum Graeuo ex Erf. *sit post disertus*, quod manifesto ab interprete profectumst. Sic §. 61. *quaeris, quid simile in Plancio*.

Iurisconsultus) Uide ad c. 12. pro Mur.. GARATONIUS. Ibi propter uerba Charisi p. 62. ed. Putsch. alteram formam *iureconsultus* praefert.

Qui afuisse ab istis studiis confitentur) Unus ante Graenium Lambinus, *qui abfuisse se*: putauit scilicet, pronomen ab extrema noce antecedentis syllabae fuisse absorptum. Nunc alio id loco Erf. exhibet, eique cum Graeuo paruit Lallemandus. Ceteri omnes libri carent eo pronomine, quod in cod. optimo suspectum facit forsitan usitata eius ellipsis, de qua dixi ad I. Act. in Uerr. 8. GARATONIUS. Cum Erf. etiam Bau. *qui se afuisse* etc. scribit. Nihilominus pronomen illud, quod saepissime ab interpretibus additum sit, recipiendum non duxi. Exempla plurima omissi pronominis adlata sunt ab uiris illis doctis, quos Garatonius ad Act. I. in Uerr. 8. p. 117. commemorauit, Uossio VII. A. G. 58., Gronouio et Drak. ad Liu. XL, 42., et Cortio ad Sallust. Catil. XXXI. n. 7. Iugurth. CVI. n. 6., quibus inprimis addendus est Ramshornius Gr. Lat. §. 163. p. 452 sqq. et Handius ad Wopkens. Lectt. Thll. L. I. C. II. p. 15.. Praeterea coufer Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XLII..

Si pro fabro aut pro tectore) Non impugno editiones [in quibus pro *tectore* extat *textore*]. Non frustra tamen Erf., *si pro fabro aut pro tectore*. Tectorum tam in Digestis fit mentio, quam in ueteribus inscriptionibus. Subicio hic quattuor ineditas ex penu Gudiano:

A. ANICIUS. FELIX
U. C. TECTOR. PRAETORIANOR
D. D.

Alia:

CERERI CONS
SERUATRIC
ORGANIANA. SACR
M. CLAUDIUS. M. L
ORGANIUS. SACER
DOS. BONAE. DEAE
ET SACERDOS. CORP
LUTORUM ET
TECTOR

Habes tertiam:

LAETITIAE SIGN
C. DOMITIUS. C. F. BASSUS. COH
III LEG. III ITALICAE PRAEFECT
MIL. ET. FABRORUM TECTOR.

Tectores autem dicebantur, qui tectorio loricabant parietes, ut olim Cuicius docuit X. Obseruat. c. 9.. Quis eorum usus fuerit in castris, ut constat ex inscriptionibus, in legioni-

bus et cohortibus fuisse tectores, non satis liquet. Fortasse ad machinas bellicas tectorum opera sunt usi. Hinc coniunguntur cum fabris in inscriptione. GRAEVIUS. Oudendorpius ad Suet. de instr. Gramm. XXIII. legendum hic putat *tectore*, cum id ipse in cod. etiam Uossiano repperit. Ernestus postea idem sentiens recepit *tectore*, quod uiri non emerint *textores*, omninoque *texere telas* fuerit opus magis muliebre. Neque dubito, quin recte fecerit, tum lectionis tum codicis Erf. praestantia permotus. Conmutantur autem uerba ista non raro, ut patet ex doctorum adnotationibus ad Ouid. XIV. Metam. 551. et Drak. ad Liu. XXXV. 24. In celebri quoque lapide Antiatae apud Murat. CCCV. uideas AGATHOPUS. TEC. explicari *tector*; set pro uolgata lapides haec secus adferri possunt. *Tector* est apud Grut. DCLI. 4. *textris* apud Reines. XI. 77.. In Uitronio, quem citat Oudendorpius, recte Msi et princeps editio Sulpiti VII. 5. exhibent, *Graecorum tectores*; at VII. 14., quamuis in eadem ed. et in Uen. MCDXCVII. sit, quod Iocundus retinuit, *tectores quom uolunt sit Atticum imitari*, tamen sensus postulat, ut cum Philandro legamus *tinctores*, quod praetulit etiam Cl. Galianus. Aput Frontin. de Aquaed. art. CXVII. p. 202. ed. Poleni *tectores* nominantur inter opifices aquaeductuum; qui locus erat Cuiacio peropportuus. Brodaeus X. Miscell. 4. legum capita conlegit, quibus agitur de tectoribus. De *tectoribus* agit etiam de Uita Inscript. Beneuet. p. XXXVI. GARATONIUS. Graeuum h. l. non quattuor, set tribus tantum inscriptionibus ineditis usum esse Gudianis, ac primam quidem nunc legi ap. Gud. 149, 5., secundam 17, 2., tertiam 165, 4., quartam, quam praetermiserit, 165, 3., notauit iam Hesselius in Indd. Gud.: set ut adulescentes doceam, quam caute uersandum sit omnino in Inscriptionibus uett. ad partes uocandis, paulo fusius de iis omnibus disseram. Prima statim (Gud. 149, 5.) est e Ligori fabrica, ideoque nullius plane fidei uel auctoritatis; immo *Tectorem Praetorianorum*, quod in se quidem spectatum probum est, fraudulentus ille circulator surripuisse uidetur ex titulo postea a Grutero 517, 7. edito, ubi pro: *Lictori Praetorianor.* lapis ipse longe utique melius habere dicitur: *Tectori Praetorianor.* Fraus uero Ligori manifesto sese prodit ipsa nota *U. C.*; quomodo enim, et quo tandem saeculo tector uel ipsorum praetorianorum, *Uir clarissimus*? Altera 17, 2. rursus est Ligoriana, pariter suppositicia: nam is incredibilem deorum deorumque turbam pro lubitu cotidie creabat, singulis epitheta a nominibus gentium uel familiarum deducta adfingens ad exemplum sane germanarum aliquot inscriptionum, quemadmodum u. c. certissimus est *Iupiter opr. max. Purpurio* ap. Odoric. p. 185, 5., *Siluanus Staianus* apud Mur. 71, 1. cel.. Unam igitur in eodem titulo emendando operam insumpsit Saxius, Peric. animadu. p. 55. loco *tectorum* proponens *tinctorum*. Tertia Gud. 165, 4. itidem est Ligoriana, cuius fraus harum rerum guaro e primis statim uerbis elucet: *Laetitia signum*: talia enim in Inscriptionibus inaudita, e nummis in illas transferebat homo uersutissimus. Quid, quod Gudius pro *Tector.* habet *Rector.*, cui quidem, obseruante Hesselio, Graeuus in Basili Fabri Thesauro u. *Tector* substituit id ipsum: *Tector*; frustra, ni fallor: Ligorium enim plane decebat *Praefectus militum et fabrorum rector*. Requiretetur enim potius: *Praefectus militum, fabrorum, tectorum*, uel: *militum fabrorum et tectorum*, si quidem absurdum est *militum, et fabrorum, tectorum*. Quartae denique a Graeuo praetermissae, Gud. 165, 3., *M. Egestius. M. Fil. Gal. Faustinus Tector. U. Leg. Ulp.*, nihil certe aliu opponi potest, nisi quod nimirum illud *Egestii*, ab *egestate* procul dubio derivatum, ut *Egerii* Liuiani, a uerbo *egere*, nomen prae se fert, neque apud Grut., neque apud Murat. obuiom; quod quintam legionem Ulpianum nominat, quom alias trigesima est Ulpia; quod denique una cum reliquis debetur Ligo-

rio. Explosos igitur uides tectores hos Ligorianos, uel si mauis Graeuianos omnis. Inconcussi uero manent Ciceronianus noster, Beneuentanus Gruteri 642, 10., Romanus eiusdem 517, 7., Antias Muratori 505. Tab. C. Tectoribus nero istis militaribus antiquos usos fuisse ad machinas bellicas nemo credet Graeuio; quomodo enim, aut quem ad finem istae opere tectorio fuerint loricateae? Longe scitius Hagenbuchius ad Gorium Etr. I, 154, 80. haec notauit: „*structor parietarius* fortasse idem, qui aliis in saxis iisque militaribus *tector* dicitur. Lecta Gori nota subiit *tectorum* in castris usum fuisse fortasse ad lithostrata, seu pauimenta tessellata praetoriorum construenda. Klotae in agro Turicensi repertum est pavementum nunc in bibliotheca nostra ciuica adseruatum cum lateribus coctis Legiones XI. et XXI. referentibus.“ Ceterum uides ex istis tectoribus militaribus unum duntaxat remanere nobis Gruterianum 517, 7. *Tectorem Praetorianor.*, cuius opera in castris praetoriis quaenam fuerit, nullius indiget expositionis. Notandum praeterea aduersus Hagenbuchium, non eundem omnino esse *structorem* ac *tectorem*. ORELLIUS.

Nesciuerit) Uidendum, num forte, quod ex uarietate scripturae codd. conligi potest, forma breuiori Cicero *nescirit* scripserit. Sic codd. auctoritate pro Sulla C. XIII. §. 59. *quom is, qui de omnibus scierit, de Sulla se scire negarit.* pro *scierit* scribendum *scirit* puto. Forma *scisse* utitur Cicero de Or. I, 15, 58. De *sirim* uide quae monui ad C. XXXV. §. 37.

Quem uilicum inponeremus) Rarus hic uerbi *inponendi* usus, ex quo nomen eius, cui quid inponitur, omittitur, significatque *praeficere*, nobis *anstellen*. Unus praeter hunc locum succurrit, in quo eodem hoc sensu usurpatumst, Sallust. Iugurth. C. C. *Simul consul, quasi nullo inposito, omnia providere.*

Rei publicae uilicos) Sic Iuuenalis Sat. IV, 77. praefectum urbis uocat urbis uilicum: *Pegasus attonitae positus modo uilicus Urbi.* GRAEVIUS. Uide Salmas. ad Lamprid. Alex. c. 15. Quod autem in U. L. monemur a Graenio, semper *uilicum* unico *l* in primo Franci perscribi, probant eam scripturam Dausq. et Fabrett., quos citat Oudendorp. ad Suet. Claud. XXXVIII., quam in lapidibus quamplurimis uidemus extare. His accedunt optimi et uetustissimi codices; ueluti Merceriani in loco Uarronis aput Non. u. *Lautum*, Camerarianus Plauti aput Parcum in Not. Crit. ad Casin. II, 7, 4. II, 8, 24. etc., Florentinus Pandectarum, de quo Brisson. Pærg. §. 45. Ita etiam aliquot Suetoni codd. l. c., quibus uide Barberinum emendatissimum n. 855., item codex Cassinas Frontini de Aquaed. n. CV. p. 189. Pol., denique Barb. Iuuenalis III, 195., qui est n. 1466., eiusdemque duo alii Barber. 2175. 2178., alio loco IV, 77.. Set recte arbitror Mattium l. Opin. 14. antiquorum consuetudini liquidas non geminantium hoc tribuisse. Lapis quidem Grut. DCXL. 10. liquidam in hac uoce geminas, est idem, qui ea non geminata ex schedis F. locundi profertur a Murat. CML. 8.. Set non desunt eius geminationis in lapidibus ipsis exempla, ueluti aput Grut. DCH. 5. 4., Murat. CMXLIV. 6. CMLXXXVII. 3., Maffei in Mus. Ueron. CCCXLIX. 4. CCCLL. 8., Patillum de uia Appia p. 74.. Geminant etiam Horati codices l. Ep. 14. cum optimo Barberino 1469.. GARATONIUS. Cum libris quibusque optimis *uilicum* scribit Bauaricus. Quod Fabrettum cum Dausquio coniunxi, ut fecerat Oudendorpius, et consentientis putauit, id contra esse cognoui, quom postea egregium Fabretti de Aquaeductibus librum euoluerem. Is enim p. 98. *uilicum* de Uarronis sententia probat, Dausquius *uilicum*. Set si Mattium legisset, quem laudauit, disputandum hac de re non esse intellexisset. Aput ipsum Uarronem l. de R. R. 2, 14. *Uilicus agrì colendi causa constitutus atque appellatus a uilla.* Nimirum antiquitus, quom liquidae

non geminabantur, etiam *uila* dicebatur. Ac si est a *uehendo*, ut ille contendit, *uehela*, *uehila* est, deinde per contractionem, ut ex *Ahala* factum *Ala*, ita ex *uehela* uel *uehila* rustice *uela*, urbane *uila*. IDEM. Quemadmodum Romani *mille*, uerum *milia* dixerunt, ita *uillam* etiam, uerum *uilocum* dictum esse, in libro, quom de orthographia latina conscriptum mox editurus sum, demonstraui.

Quodsi praeterea nemo dignus) Cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 12. p. XLIX. .

C A P. XXVI.

§. 65. *Iubes Plancium de uitii Laterensis dicere; nihil potest, nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse*) Cum mihi semper hic locus, qui sic in libris uulgatis legitur, *nisi eum nimis iracundum in se putabis fuisse*, suspectus fuisset, in libris uet. autem sic fere scriptum reperissem: *nisi nimis eum auerundum*; et in nonnullis, *incarendum putabis fuisse: ego auquirendum*, siue quis malit *inquirendum*, edendum curauit. Sententia autem plana est. Ne hoc quidem lectorem celabo, mihi, antequam in libros ueteres incidissem, nisum esse legi posse, *nisi eum nimis ad inuestigandum curiosum putabis fuisse*. LAMBINUS. Pal. sec. *putabit*; quod melius forsau uolgato; ceteri nihil uariant, adeo ut satis mirari nequeam ea, quae ex suis promit Lambinus, qui tamen nihil hariolationibus suis proficit. Guilielmus locum constitui posse putabat deleto illo *putabis*. CRUTERUS. Uerbum *putabis*, aut *putabit*, ut habent quidam codices, recte debebat Guilielmus. LALLEMANDUS. Sic uidetur: nam *putabis* absurdum est; *putabit*, quod P. Manutius iam pridem maluerat, haut satis rectum. Cel. Ernestus non adtendit, in se praecessisse. GARATONIUS. *Putabis* aut inreposit temere, ut usum Guilielmio: nam commode afuerit, nemine sentiente; aut emolliendi caussa addidit, ut iudicium Cassio permittere uideretur; quod satis placet: nisi *putabis*, hoc dicere posse Plancium, eum nimis iracundum in se fuisse. Itaque seruauit. ERNESTIUS. Nullo pacto nec *putabis* nec *putabit* a Cicerone scriptum existumari potest. Nam Ernestius, qui *putabis* tuitus est, non uidit, si ad uocem *putabis* suppleantur uerba *dicere posse*, necessario pronomen *eum* referendum ad Plancium esse, ideoque mancans esse orationem non addito pronomine, quo Laterensis significetur. Deinde uero ne licet quidem ullo modo uerba *dicere posse* hoc loco supplere, cum uerba *nihil potest nisi* nunquam alio sensu reperiantur dicta, quam hoc: *hoc unum potest*. Ex qua re manifesto intellegitur, neque *putabis* neque *putabit* e Ciceronis ore uenire potuisse, set scribere eum deuisse: *nihil potest nisi eum nimis in se iracundum fuisse*, id est, hoc unum potest dicere, eum nimis in se iracundum fuisse. Nam illam sententiam, quam Ernestius huic loco subesse censuit, si Cicero enuntiare uoluisset, primum *non potest*, neque uero *nihil potest* scripsisset, deinde uero, quae est omnium Romanorum consuetudo, ita perrexisset: *nisi forte existimas, eum hoc dicere posse, Laterensem* etc. . Quamquam haec sententia non est probabile eum duo illa tantum uerba *non potest* positurum fuisse. Denique utraque scriptura, et *putabis* et *putabit*, hoc etiam incommodo laborat, quod, etiamsi sententiae additio uerbi *putare* conueniret, futurum tamen tempus plane alienumst. Ualet hoc cum maxime de scriptura *putabit*, quae praeterea in iis tantum codicibus reperat, quorum nulla omnino auctoritas est. His de causis nihil equidem certius duco, quam *putabis* ab interprete additum esse. Idem uerbum a librariis quibusdam additum etiam in or. pro Sulla C. I. §. 2., qui locus in edit. Ern. aliisque nunc ita scriptus extat: *Set ut ille, indices, quantum de mea auctoritate deripuisset, tantum se de huius praesidiis deminuturum putauit: sic hoc ego*

sentio, si mei facti rationem uobis, constantianque huius officii ac defensionis probauero, causam quoque me P. Sullae probaturum. Quamquam hoc quidem in loco pauci tantum codices putant additum habent, aliis *sperat*, aliis *sperauit*, aliis alia pro eo uerba addentibus. Quo certius est, nihil horum, nec *putauit*, nec *sperauit*, nec *existumat*, a Cicerone esse profectum, cuius manum genuinam unus seruauit codex Palatinus nonus, cuius uarietatem lectionis insignis Nicuhri, uiri summi, beneuolentia mecum communicauit. Is, quod Gruterum, qui codice illo egregio usus est, non adnotasse indignandumst, uerissime scribit: *Set ut ille uiddit, quantum de mea auctoritate deripuisset, tantum se de huius praesidiis deminuturum: sic hoc ego sentio* etc. —

Ceterum silentio transiri nequit, Ang. Maium interpretis Ambrosiani uerba, quae media sunt inter adnotationem, quae scripta ad C. XXIV. et Ciceronis uerba huius cap. §. 64. *Non uereor* etc., ad hunc ipsum locum pertinere putare. Uerba ipsa haec sunt: . . . partim malitiosis fraudibus deprehensum. Ideo tantum negauit ab se statim puniri, quod iratus esset. Quippe uir sapientia praeditus altiore non putauit iudicii futurum quidquid fecisset iratus.

Ad haec A. Maius adnotauit: „Quare apud Ciceronem Tusc. IV, 56. *Illud laudatur Archytae, qui quom uilico factus esset iratior, quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem?* Noster porro interpres uidetur aliquid lucis adspargere loco huius or. C. XXVI. subobsuro: *Iubes Plancium — putabis fuisse.*“ Ego uero uellem docuisset Maius diligentius, quae esset illa lux, quam huic loco interpretem Ambr. adspargere dicit. Immo conligi ex eius uerbis possit, excidisse hic plura Ciceronis uerba, quae ipsa ab interprete explanata sint. Nullus enim in tota hac oratione locus extat, ad quem talia, qualia interpres ille scripsit, adnotari potuerint. Etenim quod Cicero nimis in Plancium *iracundum* dicit Laterensem fuisse, istiusmodi explanationi occasionem praebere profecto non potuit. Uide notam proxumam.

Eum nimis in se iracundum fuisse) Nimis iracundum dicit Cicero Laterensem in Plancium fuisse, quod Plancium potissimum reum fecerit, cum maiori iure A. Ploti nomen deferre, uel certe eum una cum Plancio accusare debuerit. Cfr. C. VII. §. 17. *Hoc tanen miror, cur tu huic potissimum irascere, qui longissime a te afit.* et C. XXII. §. 54. *Set tamen tu A. Plotium in idem crimen uocando indicas, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus.*

Idem efers Laterensem laudibus) Pro *effers* in Bau. est *ut fers*, ex antiqua scriptura *efers*, ut alibi GARATONIUS. Scilicet pro *ec* in uerbis compositis et in pronomine *ecquis* saepissime a librariis et copula positast eaque non raro in uideprauata. Hinc leni mutatione locus Uellei mihi uidetur corrigi posse, qui L. II. C. XXVII. §. 5. legitur, uirisque doctis multum iam negoti facessiuit. Is in codicibus ita scriptus extat: *Cuius abscisum caput ferri gestarique circa Praeneste Sulla iussit.* Legendumst *caput efferri* etc.. Quod quam facile in uolgalam deprauari scripturam potuerit, in promptu iam uidere est.

Quid? alii quaestores non fecerunt?) Sic scripsi flagitante sententia uno adsentiente codice Lb. *Non fecerunt* est omiserunt facere. Ceteri libri pro *non* habent *nonne*. „*Nonne* uerum esse non potest, debet enim addi *idem*, scribendumque est *non*. Et sic edidi.“ ERNESTIUS. *Nonne* ortum ab *is* est. qui interrogandi signum non post *quid*, set post *quaestores* positum uidebant. Atque prauos ille interductus etiamnunc multis in codicibus est. Saepe praeterea *nonne* pro *non* a librariis positum esse. docuit Garatonius ad I. Cat. C. XI. p. 415..

§. 64. *Non vereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear adrogare, si de quaestura mea dixerō*) Ut se Laterensis ostenderet aedilitate fuisse Plancio digniorem, commemorauerat se apud Praeneste ludos edidisse; Cyrenis etiam summa liberalitate in publicanos egisse; in socios fuisse denique iustissimum. Quae omnia iactantius ab illo dicta quam eleganter eleuet et abiciat M. Tullius, consideremus. Persuadere uult namque, omnia illa, quae foris gesserit, aput conscientiam populi R. latere potuisse. Ac ne acerbius animum laederet audientis, de quaestura sua egit non sine figura . . .¹⁾; quod, cum Lilybaeo decedens Puteolos aduentasset, omnes eum ignorauerint primo ex provincia, tunc deinde ex Sicilia, ad extremum ex Lilybaetana uenire. Quibus ipse uaria sciscitantibus nouissime cum permistione quadam stomachi responderit, se ad aquas potius in Campaniam uenisse, ut interrogationes ipsorum ab se respueret, quos moleste ferebat ignaros esse quaesturae, quam se meminerat magna cum laude gessisse. Proficit ad illam responsionem multa Romae ignorari, quae foris gesta sunt a senatoribus; ac propterea Laterensem frustra in illis, quae extra urbem gesserat, habuisse fiduciam. SCHOLIA AMBROSIANA. Male interpres initio huius notae Laterensi tribuit, quae Cassius dixerat. Cur uulgatum *adrogasse* in *adrogare* mutarim, Proleg. L. I. C. III. §. 2. exposui.

Quamuis enim illa floruerit) De quaestura sua gloriatur etiam Cicero II. in Uerr. V. 14, 55..

In maximis inperitis) Praeturam significat et consulatum. Cfr. Ernestius in Clau. Cic. sub hac uoce.

Ut non ita mihi multum gloriae sit ex quaesturae laude repetendum) Sic in Bau. et Erf. hic locus scriptus extat, reliquis omnibus *gloriae* omittentibus. „Bau. uocabulo egregie hunc locum auget. Habet enim: *ut non ita mihi multum gloriae sit etc.* Nam *ex laude quaesturae gloria* Ciceroni parta optime dicitur, atque adeo melius, non multum sibi *gloriae* ex ea *laude* repetendum uideri. III. Tusc. 2. *gloria est consentiens laus bonorum*. II. de Inn. 55. *gloria est frequens de aliquo fama cum laude*. Uide infra ad C. XXXVI.. Delectatur autem Cicero istiusmodi coniunctione laudis et gloriae. I. de Off. 52. *Quorum uero patres aut maiores aliqua gloria praestiterunt, ii student plerumque eodem in genere laudis excellere*. IV. in Catil. 10. *Erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae*. pro Flacco c. 11. *in qua maxime florere generis sui gloriam uiderat, laudem patriae in libertatem uendicandae praetor adamauit*. pro Lig. c. 12. *Noli, obsecro, dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam sapissime quaerere*.⁴ GARATONIUS. Eiusmodi locos sescentos si quis adderet, nihil inde firmamenti B et E scriptura acciperet. Nililominus a Cicerone additum esse uerbum *gloriae* persuasissimumst mihi, et quidem propterea, quod eo omisso ad sententiae integritatem aliquid deest. Nam cum *repetere aliquid ex aliqua re* nihil aliud significet nisi, *rem aliquam fontem putare, ex quo aliquid ortum uel deducendum sit*, nobis *etwas vor einer Sache herleiten*, mancam profecto sententiam esse intellegitur, si ad nomen *multum* non addatur id, cuius origo ex quaesturae laude deducenda sit. lam cum manifestum sit, hoc dicere uelle Ciceronem, magnam gloriae partem, quam consecutus sit, sibi non ex quaestura

1) Spatiolum, quod in codice est, A. Maius explenit uocabulo *αυγκρίσεις*.

cum laude gesta, set ex praetura et consulatu se peperisse, in promptu est uidere, necessario uerbum *gloriae* post *multum* laude debuisse. Est autem, ut iam indicaui, ex *quaesturae laude* dictum pro ex *quaestura cum laude gesta*. Cfr. etiam Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XL sqq..

Municipibus liberalis) Sic in omnibus editionibus scribitur. Permirum autem, neminem dum editorum, uitio adfectum hunc locum esse, animaduertisse. Nam qui tandem Cicero, quaestor cum esset in Sicilia, *municipibus liberalem* se fuisse dicere potest? Nihil certius, quam scriptum a Ciceroe esse, *municipibus liberalis*. Iam eodem modo, quo Laterensis §. 65. *liberalis in publicanos, iustus in socios* fuisse dictus est, Cicero hic *municipibus liberalem, sociis abstinentem* se fuisse dicit. Cfr. etiam pro Scario p. 11. ed. Mai. sec.: *si ille retentus a cuncta Asia supplice, si a negotiatoribus, si a publicanis, si ab omnibus sociis* etc.. Sunt autem *mancipes*, teste Pseudoasconio ad Cic. diuin. C. X. §. 55., *Publicanorum principes, Romani homines*. Cicero diu. C. X. §. 55. *Mancipes a ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt*. et II. in Uerr. III, 74, 172. *praesertim quom ex isdem agris eiusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent*. Ceterum ipsam illam, quae sola uerast, scripturam codex praestantissimus Erfurtensis habet.

Honores in me inauditi) Uerba *in me*, quae familiae tertiae codices omittunt, neque salua sententia abesse uidentur posse et facillimo amanuensis errore excidere poterunt. Cfr. etiam Proleg. L. II. C. I. §. 8..

§. 65. *At ego cum casu diebus iis itineris faciendi causa, decedens e prouincia, Puteolos forte uenissem, cum*) Notandum est, *casu* hic dici, et mox tamen, quasi dictum id non fuerit, synonymum *forte* superaddi, *Puteolos forte uenissem*. Similis est locus I. de Fin. 6. *Principio, inquam, in physicis, quibus maxime gloriatur, primum totus est alienus*. [hic locus nullo modo huc reuocandus est: nam *principio* est in prima parte philosophiae; *primum* respondet sequentibus, in quibus dicitur, quae mutaret Epicurus, deprauare uideri. BAKIUS.] Item alter IV. in Uerr. 59. *Qui ut primum in illud oppidum uenit, statim, tanquam* etc., *ita continuo* etc.. Atque unico in uersu Terentius Eun. II, 2, 15. *Olim isti fuit generi quondam quaestus apud saeculum prius*. Hinc patet, ab Ursino et Gronouii frustra sollicitari Semproni Asellionis locum apud Gellium II, 15., quo coniunguntur *ισοδύναμα tum in eo tempore*. De hac Latinorum consuetudine consule quos laudauit ad III. in Catil. 9., ubi tamen quod ait Tullius. *sic a Lentulo ceterisque domesticis hostibus tam dementer tanta res credita* etc., ad illum est fortasse referendum particulae *sic* usum singularem, quem inlustrat Wopkensis Lect. Tull. III, 5.; quod primo non putabam, set suspicari postea coepi, quom animaduertissem, particulam *sic* in iis, quae temere casuque magis fiunt, quam certa ratione atque consilio, locum sibi optimum uendicare. Confer omnino cum Wopkensio celeb. Burmannum ad Uerg. I. Aen. 225. GARATONIUS. Ceterum tenendumst, utrumque nomen, et *casu* et *forte*, referri ad uerba *diebus iis uenissem, cum* debere. Nam ut Puteolos ueniret, minime casu accidisse, set consulto esse factum, patet ex uerbis *itineris faciendi causa*, quibus ipsis continetur causa, cur, cum decederet e prouincia, locum illum, a uia remotum, uiserit.

Et num quidnam esset noui) Sic B et E scribunt pro uulgata scriptura, et *num quid in ea esset noui*. „Longe praefero uulgatae, qua offendor, codicum optumorum optinam lectionem. Ita II. de Orat. 5. *num quidnam, inquit, noui?* Ita XI. ad Diu. 27. et alibi.“ GARATONIUS.

Etiam mehercule, inquit, ut opinor, ex Africa) Particula *etiam* non corrigendi, quae Ernesti est in Clauae Cic. sententia, set affirmandi hic significatum habet. Non enim homo iste

dicta sua corrigere, set Ciceronis dictum augere et confirmare uoluisse statuendus est addendo nomine prouinciae, ubi fuerit. Est autem illa particulae *etiam* uis adfirmandi satis frequens. Sic Cicero Acad. IV, 52. *Sapiens probabilitatem sequens, ubicumque haec occurrit aut deficit, aut etiam aut non respondet.*

C A P. XXVII.

Hunc Syracusis quaestorem fuisse) Duo semper in Sicilia quaestores erant, Syracusis alter, alter Lilybaei. Cicero autem quaestor Lilybaei fuerat.

Et me unum ex iis feci, qui ad aquas uenissent) Aquae sunt Puteolanae, quas olim ualde frequentatas esse constat.

§. 66. *Set ea res, indices, haut scio an plus mihi profuerit, quam si mihi tum essent omnes gratulati*) In extremo fine huius capituli aliquanto obscurius dixit: *Set ea res, indices, haut scio an pluris mihi fuerit, quam si mihi tum essent omnes gratulati.* Hoc ait, magis laetatus sum ignorasse multos, ex qua prouincia uenirem, quam si uenienti mihi gratularentur. Perstringere enim uoluit inuidiam praesidium, qui spoliatis prouinciis reuertantur, ac propterea eos amici sui cum gratulatione suscipiant, quod diuites euenerint. SCHOLIA AMBROSIANA. Singularis est Ambrosiani lectio: *haut scio an pluris mihi fuerit*, quom quidem a uolg. lectione Bau. non discedat. Scholiastes: *Hoc ait, magis laetatus sum — gratularentur.* Laetandum ei profecto non erat. Melius omnino, *plus profuerit.* Nam *pluris esse* ad aestumationem potius pertinet, et apud se plus ualuisse significat. Q. Cicero de petitione cons. c. 5. *cum duobus hominibus ita nobilissimus petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent, quam ipsa nobilitas.* GARATONIUS. Vehementer a loci sententia aberrauit interpres Ambrosianus. Ac primum quidem, siue *pluris mihi fuerit* siue *plus mihi profuerit* scribitur, nullo modo interpretatio eius, *magis laetatus sum*, uerbis Ciceronis conuenit. Deinde nero manifestumst, hoc Ciceronem dicere: Set quod igraros cognoui homines Romanos eorum, quae quaestor egeram, sine dubio ad consequendam gloriam et gratiam populi R. utilius mihi fuit, quam si omnes tum mihi gratulati essent. Nam ex ea re intellexi, populum R. non adtendere ad ea, quae extra urbem gerantur, ideoque feci, ut in posterum cotidie praesentem me uideret meaque praesentis uirtute frueretur. Recte autem Garatonius, quem secutus Orellius est, Ambrosiani scripturam, *pluris mihi fuerit*, ceterorum codicum lectioni, *plus mihi profuerit*, postposuit. Nam *pluris esse*, ut *magni esse*, ubique significat aut *maioris fieri*, aut *plus apud aliquem ualere.* Cfr. Cic. ad Diu. VII, 10. et 11. XIII, 72. pro Q. Roscio C. XII. §. 55. de prou. cons. C. V. §. 12. et Proleg. L. I. C. III. §. 6..

Omnes gratulati) Sic ex A, B, et E rescripti pro uulgata scriptura *omnes congratulati.* Uide Proleg. L. I. C. III. §. 2.. Notumst autem, saepissime a librariis uerbis quibusdam praepositiones praefixas esse. Id nostro loco factum esse, indicio etiam illud est, quod in codd. aliquot non malis nomen *omnes* deest; cessit enim, ut saepe factum, additae a librario quodam praepositioni. „Bau. pro *congratulati* habet *gratulati.* Ita pro Sext. 8. *mihi denique homines praecipue gratulabantur.* Anceps tamen hic lectios, quia de multis agitur; quo fit, ut sola praestantissimi codicis auctoritate nitatur. At certe pro Marc. C. VI. Graeuum in eadem uarietate *gratulabere* praeferebant inmerito, qui errat ipse, reprehendit Heumannus. Id enim non ratio sola tuetur, uerum etiam editiones inde a Romana principe complures et Lambini

Græuque codices et duo Barberini, septemque Britannici, ille denique inprimis Mediceus optumus, ex quo mihi anno MDCCXCI. u. c. Antonius Sartijs Canonicus Laurentianus orationuculam illam summa diligentia descripsit.“ GARATONIUS.

Oculus acris atque acutus) Ita cur scripserim, expositum Proleg. L. II. C. I. §. 10. p. XLV..

Cui fuerit ne otium quidem unquam otiosum) Cfr. pro Caelio C. I. §. 1. *nos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse.* de Re publica 1, 17. *qui denique ut Africanum auom meum scribit Cato solitum esse dicere, possit idem de se praedicare, numquam se plus agere, quam nihil cum ageret, numquam minus solum esse, quam cum solus esset.* Ceterum sponte patet otium nunc dici illud tempus, quo quis publicis negotiis uacius sit, otiosum autem tempus, quo nihil omnino agatur.

Clarorum uirorum atque magnorum) Erfurtensis pro *uirorum* habet *hominum*. „Sequor et hic Erfurtensem pro uolgato: *clarorum uirorum atque magnorum*; quod respuunt aures.“ GRAEVIUS. Ego tamen recentiores, qui ceterorum omnium codicum lectionem *uirorum* praeulerunt, non uitupero. Nisi etenim Cicero in uerbis alienis hoc sibi sumpserit, ut aurium causa aliquid immutaret, ab ipso Catone hanc certe diligentiam non requiro. Hoc ex Catone retinuit Cicero, ubi tertium non erat uerbum similiter desinens, IV. Tusc. 2., et in Bruto c. 19. *Utinam extarent illa carmina, quae multis saeculis ante uae aetatem in epulis esse cantitata a singulis conuiuis de clarorum uirorum laudibus, in originibus scriptum reliquit Cato.* Uideo, quid intersit; set quis miretur, Catonem dixisse, *clarorum uirorum atque magnorum*, qui nouerit, orationis structuram uenustam et gratam, *numeros* denique in Catone desiderari a Tullio in eodem Bruto c. 16., atque in summis eius laudibus hoc tamen potissimum excipi. Hinc Diomedes p. 463. monebat, *antiqua scriptura, quae dicitur confragosa, usum esse Catonem.* GARATONIUS.

Meaque priuata consilia publici quoque casus conprobauerunt, ut etiam summa res publica mihi domi fuerit gerenda et urbs in urbe seruanda) Respicit oppressam a se coniurationem Catilinariam. In qua notumst, multa eum priuatim cepisse et executum esse consilia, quae rei publicae salutaria admodum fuisse, ipsi illi, quos dicit, publici casus docuerunt.

§. 67. *Eadem igitur, Cassi, uia munita Laterensi — ascendit*) Nota gratificationem molestam et cum magnis amaritudinis aculeis interpositam. Dicens namque non aliter ad honores adipiscendos peruenturum esse Laterensem, quam Tullius ipse — de — — subiunxit testificando, se non generis nobilitate sed uirtute ad omnis magistratus peruenisse; Laterensem hoc amplius adiamenti habiturum, quod nobili familia ortus in candidam ueniat. Sibi ergo adiudicauit non laenocinia generis sed praestantiam uirtutis; illi uero spem de maioribus dedit, quod suffragium scimus esse fortunae. SCHOLIA AMBROSIANA.

Idem uirtutis cursus ad gloriam) Ad uerba *uirtutis cursus* subintellegendum nomen Laterensis est.

Per me nixus) Cod. Barb. *nissus*, prior Ven. *uisus*, utrumque ex *nisus*, de qua scriptura uide ad V. in Uerr. 53. et pro Cluent. 57.. GARATONIUS. Scilicet scripturam *nisus* praeferebat Drak. ad Liu. IV. 19., ad Sil. II, 123. et extat u. c. apud Liu. II, 50., set apud Ciceronem l. l. meliores libri alteram seruant. ORELIUS.

Numquam ex urbe is afruit) Cur is pronomen codicis Bauarici auctoritate adiecerim, Proleg. L. II. C. I. §. 5. p. XXXIII. exposui.

Sorte, lege, necessitate) Sors Ciceroni est administratio provincialis siue praetoris siue quaestoris, pro Mur. 19. in ipsa praetura nihilne existimas inter tuam et istius sortem interfuisse? Uide et sequentia et quae ibi notamus. Sorte igitur afruit, cum fuit quaestor in provincia, lege cum miles fuit scriptus, necessitate cum eius res familiaris in uectigalibus, quae pater conduxerat in prouinciis, eum coegabat aliquando domo proficisci. GRAEVIUS. Ex tribus haece adlatis absentiae causis, qua ratione accidit, ut necessitate aliquando ab urbe Plancius abesses? Supra C. XI. et C. XXV. Plancius dicitur in Africam profectus cum A. Torquato et postea miles in Creta, tribunus autem militum in Macedonia et quaestor fuisse. Habuit igitur tris absentiae causas: sortem, quom Macedonia sortitus quaestoriam prouinciam ab urbe profectus est: legem, quom tribunus militum creatus a populo in eadem prouincia rei militari operam dedit; necessitatem, quom fuit in Africa miles A. Torquati, in Creta Q. Metelli, ea necessitate adductus, qua omnes cogebantur post sumptam uirilem togam decem stipendia facere. FERRATIUS.

Non ualuit rebus isdem, quibus fortasse nonnulli) Eloquentiam significari et iuris prudentiam, e §. 62. conligi potest. Uerbo autem nonnulli cum significet tecte Laterensem, cum acerbitate patet aduerbium fortasse additum esse.

Observandis amicis) Recentius excusi *observandis*, set contra antiquitus editos et Mss. nostros. GRUTERUS. Nostri quoque libri et editio prima, nec non uetustiores ante Uictorianam seruandis tuerunt. Sententia tamen uidetur postulare *observandis*, quod post Uictorium omnes receperunt editiones. Nam quamuis in Cicerone et fortasse aliis amicis seruandis multum studi conlocarit Plancius, tamen ista res non multum faciebat ad id ostendendum, quod hic uolebat iudicibus esse testatum, nimirum Plancium perpetua praesentia et amicorum obseruantia ac liberalitate praeualuisse in comitiis. *Seruare* autem pro *observare* usurparunt quidem in certis loquendi generibus, ut *seruare de caelo, seruare domi, seruare uigilias, set seruare amicos* pro *obseruare* nemo ueterum dixit. GRAEVIUS. *Observandis* scripsi pro *seruandis*. Nam *seruare amicos* h. l. alienum est. Si Plancius causas egisset in foro, posset eo referri; set id non fecisse, e superioribus [§. 62.] patet. ERNESTIUS. Etiam codl. mei cum uett. edd. habent *seruandis*. Tamen Oliu., Lallein., et Ern. optime retinent Nangerianum illud *observandis*. Sic apud Liuium quoque II, 5. ex antiqua lectione ueraque *obseruatum* factum olim est *seruatum*. Denique illius codicis, qui saepe unus est incorruptus, lectio *adseruandis* quantum quaeso distat a Nangeriana? siquidem *adseruare* confunditur cum *obseruare*, ut ostendit Drak. ad Liu. XXVII, 19., quod etiam generatim constat de praepositionibus *ad* et *ob*, uerbisque inde compositis. Eundem uide, et quos ille citat ad Liu. XXXVII, 27.. Ita C. XVI. huius or. *tribus — officis ab hoc obseruatas* [uide ibi narr. lectt.] et passim. GARATONIUS. De duplici codicum scriptura uide quae Proleg. L. II. C. I. §. 6. p. XXXIII. disputaui.

Fuit in oculis; petiuit ea usus ratione uitae, qua minima inuidia noui homines plurimum eosdem honores consecuti) Garatoni ad hunc locum adnotationi locum dedi in Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XXXIV sq., ubi hoc quidem uere a me monitum ac demonstratum puto, falsissimum esse hanc librorum scripturam, *petiuit; ea est usus ratione* etc., propterea, quod ad ea, quibus Plancium Cicero fecisse docet, ut gratiam populi sibi conciliaret et Laterensi praeponeretur, nullo pacto hoc referri potuit, quod *petiuerit*, cum *petitionem* quidem communem

ei cum Laterense sciamus fuisse. In promptust enim uidere, ea hic tantum commemorari posse, quae Plancius fecerit, Laterensis facere aut omiserit aut noluerit. Itaque nullus relinquitur dubitandi locus, quin, quod ipsis paene codicibus auctoribus Proleg. l. l. reponendum dixi, *petiuit ea usus ratione* etc. a Cicerone scriptum fuerit. Denique minime *tribunatus*, de quo cogitauit Garatonius, set *aedilitatis* significari petitionem, uere a me Proleg. declaratum esse certissimum est. Erraui autem in eo, quod nomen *uitae*, quod in B et E post *ratione* additum reperitur, spurium iudicauit, quod Cicero non de uitae, set de petendae aedilitatis ratione, qua Plancius usus sit, hic loquatur. At quae uerba proxime praecedunt, *Set ut redeam ad Plancium — fuit in oculis*, iis manifestum est, quo uitae genere usus Plancius sit usque dum aedilitatem petinerit, exponi. Neque uerborum, *ualuit adsiduitate, ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate*, alius potest quam hic esse sensus: eo, quod semper Romae fuerat, amicos obseruauerat, liberalis fuerat, eam sibi populi gratiam conciliarat, ut competitoribus aedilitatis praeroueretur. Ex quo hoc primum apparet, posse nomen *uitae* a Cicerone additum recte iudicari, hoc sensu: petiuit aedilitatem postquam ea usus erat ratione uitae, qua etc.. Debere autem eum sic scripsisse existumari, inde primum concludo, quod, si de petendae aedilitatis ratione loqui uoluisset, sine dubio omisso uerbo *usus* simpliciter *petiuit ea ratione* dixisset. Deinde etiam uerba, quae secuntur, *qua minima inuidia noui homines plurimum eosdem honores consecuti*, in iisque maxime *minima inuidia* flagitare mihi adeo uidentur, ut de uitae, non de petendi magistratus ratione agi hic credamus.

Plurimum eosdem honores consecuti) Cur sunt, quod uolgo post *consecuti*, ab Orellio autem post *plurimum* conlocatum est, eiecerim, expositum in Proleg. L. II. C. I. §. 16. est.

C A P. XXVIII.

§. 68. *Boni uiri et ciues*) Cfr. Cicero in Consol. p. 1165. ed. Ern. Uol. IV. P. II.: *Ita nec boni ciuis, nec boni uiri fungetur officio. Bonum enim uirum deuet, de ceterorum commodis aequae laborare ac de suis; bonum uero ciuem, sua omnia posteriora habere, patriae commoda prima et maxima ducere; a quibus neque dolore neque ulla omnino humana auelli perturbatione debemus.*

Meo nomine) Mea causa, quod Plancius me, cum in exilio essem, ab inimicorum insidiis defendisset.

Utrum igitur me conturbare oportet) *Conturbare*, subaudi *rationes*, est decoquere, non posse soluere quod debes, foro cedere. Martialis IX, 4.: *Grandis in aethereo licet auctio fiat Olympo, Coganturque dei uendere quicquid habent: Conturbabit Atlas, et non erit uncia tota, Decidat tecum qua pater ipse deum.* GRAEVIUS. Adde, quos Garatonius conferri iubet, Turneb. IV. Aduers. 15., Ern. Clau. Ciceron., et Pareum in Lex. Crit. h. noce.

Cum cuiusque dies uenerit) Uos uenerit dies solutionis, quo cuique soluendum est, quod debetur. Phaedrus I, 16.: *Ubi uis requiram, cum dies aduenerit.* Uide D. de uerb. signif. l. 215. §. *cedere diem.* GRAEVIUS.

Utrum igitur me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiusque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere?) Sic hic locus in omnibus editionibus scriptus extat; neque quisquam editorum de sensu uerborum, *an ceteris — dissoluere*, uerbo monuit, quamquam prae ceteris explicatione egebant. Wollflus, qui in uernaaculum sermonem hanc orationem transtulit, ita haec interpretatus est: *muss ich denn die Zahlungen einstellen, oder den*

übrigen, wenn der Termin für jeden gekommen, die Schuld, welche dringend ist, jetzt grade, wenn sie gefordert wird, bezahlen? Quae interpretatio neque uerbis, quae in editionibus omnibus sunt scripta, neque loci sententiae conuenit. Nam quod nonnulli faciunt, ut omittant, quae non intellegunt, id sibi Wolffius indulsit, pronomen *hoc* ante *nomen* positum in interpretatione non reddens. Set missam faciamus interpretationem istam, atque uerba, quae scripta nunc in edit. leguntur, quem sensum praebeant, isque quam alienus a loci sententia sit, uideamus; quo facto quid uti hic locus contraxerit, sponte apparebit. Cum manifestum sit, uerba, *utrum me conturbare oportet*, in hunc esse sensum dicta, *utrum nemini id, quod debeo, me soluere oportet*, mancam primum patet interrogationis alterius, quae uerbis illis opponitur, sententiam esse, si nihil aliud nisi hoc, *an ceteris debitum suo tempore reddere*, contineat. Nihil est enim, quod uerbo *ceteris* oppositum cogitari possit. Deinde cum uerba, *cum cuiusque dies uenerit*, ad tempus futurum, illa uero, quae statim secuntur, *nunc, cum petitur*, ad praesens tempus spectent, fieri profecto nulla ratione potest, ut utrumque membrum cum uerbis *ceteris dissoluere* coniungatur. Quibus de *cassis* dubitari nequit, quiu pronomen *hoc* in datiuom *huic* mutandum sit; quo facto et *ceteris* est quod respondeat, nec uerba *nunc cum petitur* amplius cum iis, quae antecedunt, *cum cuiusque dies uenerit*, pugnant. Iam uides eam existere sententiam, quae necessario requiritur: *Si multis debeo in iisque Plancio, utrum nemini me oportet debitum reddere, an ceteris tum, cum cuiusque dies solutionis uenerit, Plancio nunc, cum maxime petitur, nomen dissoluere?* Atque hanc huius loci sententiam esse, sensit iam librarius uel interpres quidam, qui post *uenerit* addidit *satis facere*, quod in La et *ψ* scriptum reperitur. Uerba *quod urget* bene reddidit Wolffius.

Quamquam dissimilis est pecuniae debitio et gratiae) qui adgreditur quae proficiunt et ad coniecturam statum et ad illum compensatiuum. Nam . . . ualebit gratia Ciceronis ipsius et eorum qui propter illum Plancio fuerint adiumento ad impetrandam aedilitatem. Nec non etiam per hoc . . . id est compensatio exhibebitur, ut iudices reo maxime prodesse patiantur ad impunitatem praesentis huiusce discriminis ea beneficia, quae Cicero praebuerit exolanti, ut haberet in integro ciuem patria quem reposceret. Uerbum hoc quoque non incuriose adnotemus, quod debitum pecuniae¹⁾ dixit. SCHOLIA AMBROSIANA.

Nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit, qui autem debet, aes retinet alienum) Antonius Iulianus rhetor super eo enthymemate, quod est in oratione M. Tulli, qua pro Cn. Plancio dixit, ita existimauit. Set uerba prius, de quibus ab eo iudicium factum est, ipsa ponam: Quamquam dissimilis est pecuniae debitio et gratiae: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit, qui autem debet, aes retinet alienum; gratiam autem et qui refert, habet, et qui habet, in eo ipso quod habet refert. Neque ego nunc Plancio desinam

1) Confer Cic. de Offic. II, 20. et post red. ad Quir. c. 10. Ceterum Ambrosiano interpreti noua non uidetur, quod reprehendebat Garatonius, set notanda nox *debitio*. Quod autem apud Gellium I, 4. de ea subtiliter disseritur, id fauet iudicio interpretis Ambr., qui eandem obseruatione dignam pronuntiauit. A. MATUS.

debere, si hoc soluero; nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiae non accidisset. Crispum sane, inquit, agmen orationis rotundumque, ac modulo ipso numerorum uenustum, set quod cum uenia legendum sit uerbi paulum ideo inmutati, ut sententiae fides salua esset. Namque debitio gratiae et pecuniae conlata uerbum utrobique seruare posset. Ita enim recte opposita inter sese gratiae pecuniaeque debitio uidebitur, si et pecunia quidem deberi dicatur et gratia, set quid eueniat in pecunia debita solutaue, quid contra in gratia debita redditaue, debitionis uerbo utrumque seruato disseratur. Cicero autem, inquit, quom gratiae pecuniaeque debitionem dissimilem esse dixisset, eiusque sententiae rationem redderet, uerbum debet in pecunia ponit; in gratia subicit habet pro debet: ita enim dicit, Gratiam autem et qui refert, habet, et qui habet, in eo ipso quod habet, refert. Set id uerbum cum proposita comparatione non satis conuenit; debitio enim gratiae, non habitio cum pecunia confertur; atque ideo consequens quidem fuerat sic dicere: et qui debet, in eo ipso quod debet, refert. quod absurdum et nimis coactum foret, si nondum redditam gratiam eo ipso redditam diceret, quia debetur. Inmutauit ergo, inquit, et subdidit uerbum ei uerbo, quod omiserat, finitimum, ut uideretur et sensum debitionis conlatae non reliquisse et concinnitatem sententiae retinuisse. Ad hunc modum Iulianus enodabat diuudicabatque uetrum scriptorum sententias, quas apud eum adulescentes lectitabant. A. GELLIUS N. A. I, 4. Legendum est, qui autem habet, non, qui autem debet, quidquid apud A. Gellium lib. I. cap. 4. arguetur Antonius rhetor. Ostendit enim Cicero, eo dissimilem esse pecuniae debitionem debitioni gratiae, quod qui pecuniam debitam dissoluit, statim non debet quod dissoluit; qui autem habet, retinet aes alienum; in gratiae debitione aliter est. Nam et qui gratiam debitam refert, habet, et qui habet, refert. Tota huius acute dicti uis est in uerbo habere, uel potius in his duobus, habere gratiam et referre gratiam. Quae hac re inter se differunt, quod habemus gratiam animo, referimus autem facto. Et tamen qui habet gratiam, quom amplius non potest, aequae laudandus est, ac si rettulisset; et desit iam habere; et qui rettulit, habet. Quod in pecunia secus est. Nam pecuniae debitor, qui pecuniam habet, non reddidit et debitor manet; qui reddidit, non habet; hoc est, pecuniam habere desit. Haec est huius loci sententia, quam non uidit siue Antonius, siue Gellius, usi codice aliquo nitioso, in quo scriptum erat debet pro habet. Admonendus autem est lector, hoc praeterea uarietatis fuisse in codice Gelli, quod in eo legebatur, aes retinet alienum, pro is retinet alienum; quarum lectionum utraque probabilis est. LAMBINUS. Nimirum emendationem noui necessariam nimis confidenter ac temere Lambinus proposuit. Saltem dixisset, uideri sibi hoc loco legendum, qui autem habet; in hac ipsa sententia similiter Ciceronem II. de Off. 20.: pecuniam qui habeat, non reddidisse, qui reddiderit, non habere; atque illum locum, qui huic maxime similis est, coniecturam suam magnopere confirmare. Ferrem sic disputantem Lambinum, quamuis iniquom sit, orationis uariandae ac synonymis utendi facultatem Tullio praecidere. Set quis ferat consensum omnium Msorum h. l. debet exhibitum ita contententem, ut quod eos mirifice tuetur, atque communit, haut aliter Gelli tempore lectum fuisse, id ipsum perinde habeat, ac si Gelliano tantum in codice nitium, ut putat, illud fuerit deprehensum? Quid tandem absurdi est in uerbo debet? Nihil hercle magis, quam in altero retinet, quod usurpatur c. 9. post red. ad Quir. [Atque in officio persoluendo dissimilis est ratio pecuniae debita; propterea quod pecuniam qui retinet, non dissoluit, qui reddidit, non habet; gratiam et qui rettulit habet, et qui habet, dissoluit.] siue a Tullio ipso, siue ab alio, qui sen-

tentiam eandem, quae hic est, adiecerit, immo ex his ipsis uerbis egregie conformauerit: *pecuniam qui retinet, non dissoluit, qui reddidit, non habet*. Neque enim necessest, ut, quemadmodum in gratia, ita etiam in pecunia, idem ubique uerbum adhibeatur. Haec prima pars enthymematis nullo constat uerborum lusu, et quibuscumque uerbis eandem illius sententiam exprimas, recte fiat. Uox autem *aes* erat iam pridem in utraque Ueneta, meritoque Naugerianae lectioni praefertur, quam cod. Barb. et meus habent, cuius fons est inde repetendus, quod frequentissime scribebatur *es* absque diphthongo, quemadmodum scriptum ipse uidi in ed. Rom. h. l. et in duobus Gelli codd. Barber. num. 1235. 2156. hoc ipsum Tulli uerbum, quod in optimo Gelli codice regio itidem deprauatum erat, ut in plerisque Tullianis. GARATONIUS. Neque Iulianus rhetor neque Lambinus in explicando hoc loco recte uersati sunt. Maxime tamen errauit Lambinus, quod pro *qui autem debet* legendum *qui autem habet* putauit. Certissimumst enim, siue *debet* siue *habet* legatur, debere his uerbis, id quod nec ipsum Lambinum fugit, hoc dici: *qui autem habet pecuniam alteri debitam*. Postulant id uerba *aes retinet alienum*, quae non possunt dici de eo, qui simpliciter *pecuniam habere*, set qui *pecuniam alteri debitam habere* dictus est. Iam si in antecedentibus non simplex nomen *pecuniae*, set uerba *pecunia alteri debita* posita fuissent, ita ut lector coactus esset haec ipsa uerba ad ea, quae sequuntur, supplere, tum quodammodo Cicero *qui autem habet* scribere potuisset. Nunc autem cum solius *pecuniae* nomen in iis, quae praecedunt, positum sit, debebat id, quod ipse Lambinus dicendum fuisse intellexit, iis uerbis, quae Cicero posuit, necessario dici, scribique: *qui autem debet* i. e. qui pecuniam alteri debitam habet. Inductus ceterum in errorem Lambinus uidetur eo, quod sensum locutionis *pecuniam dissoluere* non norat eamque a locutione *pecuniam soluere* non differre censebat. Quo facto sane iam hic *pecuniae* nomen praegnanter dictum pro *pecunia alteri debita* existumandum esset. Uerum uerbum *dissolueri* sic constat usurpari, ut debitum soluere significet. Exemplum uide ap. Schutzium in Ind. Lat. Cic. sub hac uoce n. 7. p. 140.. Ceterum facile intellectust, uerba *statim non habet id, quod reddidit* in hunc esse sensum dicta: eo temporis momento, quo dissoluit pecuniam, desinit habere id, quod reddidit; et uerborum *qui autem debet, aes retinet alienum* hanc esse sententiam: qui debet, facit, ut is, cui pecuniam debet, careat ea re, quae est ipsius. Quod secus significat esse in eo, qui gratiam habet: eum enim, etiamsi non referat gratiam, tamen non facere, ut is, a quo beneficio adfectus sit, ulla re, quae ipsius sit, careat.

Uenio nunc ad Iulianum rhetorem, qui quamquam recte locutum Ciceronem esse non negauit, tamen nec hoc uere dixit, potuisse in conlata debitione pecuniae et gratiae utrobique uerbum *debere* seruari, nec illud postremo perspicue explicauit, cur uerbum *debet* in pecunia ponere, in gratia autem *habet* subicere debuerit. Cum dubitari non possit, quin *debere* ex *dehibere* contractum eodem modo sit, quo *praebere* ex *praehibere* et *diribere* ex *dishibere*, facile patet, *pecuniam debere* proprie nihil aliud esse nisi *habere de altero pecuniam* i. e. habere pecuniam, quae est alterius. Ex quo intellegitur, *gratiam habere* et *pecuniam debere* examussum sibi respondere, tantumque eo differre, quod quae notio in locutione *pecuniam debere* uerbo *debere* inhaeret, ea in locutione *gratiam habere* substantiuo *gratiae* continetur. Nam in quo *gratia* esse dicitur, is necessest ab altero acceperit beneficium ideoque habet aliquid, quod alteri debeat. Optumeque secum congruere has locutiones maxime tum in oculos incurrit, cum notionem, qua *debere* differt ab *habere*, in locutione *pecuniam debere* uerbo *debere* dempseris, demptamque posito uerbo *habere* adiectiuo alicui adtribueris, idque sic coniunxeris

cum substantiuo *pecuniae*, ut unius uerbi instar sint idemque ambo significant, quod simplex *gratiae* uerbum denotat, scripserisque: *pecuniamalteridebitam habere et gratiam habere*. Illud si possis explicare, *in manibus habere quod est alterius*, hoc non inepte *in animo* siue *in memoria habere quod est alterius* explices. Iam liquebit omnibus, tantum abesse, ut Cicero non optime *debere pecuniam et habere gratiam* inter se opposuisse existimandus sit, ita ut coniunctum uerborum *debere pecuniam* notionem opponeret coniunctae uerborum *habere gratiam* notioni, ut, si *gratiam debere* scripsisset, concinnitate sententiae adeo sublaturus ineptaque locutus fuisse intellegatur. Nam cum ex iis, quae de origine uerbi *debere* monuimus, eluceat, *debere aliquid* non addito nomine eius, cui quis aliquid debeat, eum tantum dici posse, qui aliquid, quod sit alterius, habeat, ueluti pecuniam: simpliciter *gratiam debere* ne potuisse quidem dici in promptu uidere. Atque si datiuus aut adiectus esset aut certe cogitando supplendus, denotaret hoc necessario: *debere in aliquem grato animo esse*, nobis: *die Verpflichtung jemandem dankbar zu seyn haben*. Quo sensu Cicero Phil. II, 11, 27. dixit: *Quo etiam maiorem ei res publica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiae praeposuit*. Uerum hanc quoque sententiam minime huic loco aptam esse, non opus est ut uerbo demonstrum. Iulianus autem ut non intellegeret quae exposui, inde arbitror factum esse, quod non uidit, uerba, *dissimilis est pecuniae debitio et gratiae*, sic esse a M. Tullio dicta, ut ad nomen *gratiae* non totam *debitiois* notionem, set simplicem *habitionis* referri uellet. — Postremo recte Lambinum et Garatonium scripturam *aes retinet* praetulisse alteri *is retinet*, ex eo apparet, quod, si hic Cicero pronomen illud posuisset, non potest quicquam dubitari, quin in membris etiam oppositis adiecturus fuerit. Quam igitur inutile molestumque *is* pronomen est, tam aptum *aes* nomen est.

Gratiam autem et qui refert habet, et qui habet, in eo ipso, quod habet, refert) Locum etsi generalis de animi religione, qui debitam pro beneficio gratiam referat, tamen causae praesenti plurimum patrocinabitur ad fauorem copiosius ratiocinanti M. Tullio. Nec non etiam iuxta praecepta sapientum, qui animos ingratorum non parum cuidam crimini obnoxios arbitrantur, quando et parentibus et amicis et protectoribus salutis nostrae hoc testimonium debeamus, ut nos in quantum potest gratos adprobare uelimus. De officiis idem libro I. [c. 15.] sic ait: „Quod si ea quae utenda acceperis, maiore mensura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus, quidnam beneficio prouocati facere debemus?“ Accedit hoc etiam, quod genus maximi criminis apud Persas fuisse traditur, si qui exstitisset ingratus, meminitque rei Xenophon *Κύρου Παιδείας* *) libro primo [c. 2.] secundum haec uerba conscribens: *δικάζονται δὲ καὶ ἰγκλήματος, ὃ ἐνεκα ἀνθρώποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους μάλιστα, δικάζονται δὲ ἥμισυ, ἀχαριστίας· καὶ ὃν ἂν γνώσι δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα δὲ κολάζουσι καὶ τοῦτον ἰσχυρῶς· οἴονται γὰρ τοὺς ἀχαριστοὺς καὶ περὶ θεοῦς ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν καὶ περὶ γονέας καὶ πατρίδα καὶ φίλους.* SCHOLIA AMBROSIANA.

Hoc molestiae) Eius accusatio, in qua gratiam reddo non sola uoluntate, set ipsa etiam re. MANUTIUS.

1) Tam haec quam sequentia uerba graeca absunt a codice, relicto uacuo spatio. A. MAIUS.

§. 69. *Quibus nihil potest esse iucundius) Mihi*, quod codd. nonnulli inter haec uerba addunt, propter uarium, quem occupat, locum omittere debui.

Quam pro Plancio facio) Uidetur legendum, *quam quod pro Plancio facio*. LAMBINUS. Habent id ipsum B, E, et Lc, receperuntque merito Graeuus, Lallemandus, et suadente Garatonio Orellius. Cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 16. p. LV..

Meminerim — recorder) Adtendendum ad discrimen horum uerborum est, de quo bene exposuit Ludouicus Doederlein, huius loci non immemor, in libro, cuius titulus: Lateinische Synonyme und Etymologieen p. 166 sqq..

Opimium dampnatum esse commemoras) Cfr. pro Sestio C. LXVII. §. 140. in L. Pis. C. XXXIX. §. 95. de Or. II, 25, 106. in Catil. II, 2, 4..

Seruatores ipsam rei publicae) Periclitantis ob leges Gracchi. MANUTIUS. Ceterum nomen *ipsam* addidit Cassius, quod L. Opimius, quem Plancio opponit, non per alium, ut Plancius fecerit Ciceronis salutem conseruans, set ipse rem publicam conseruauerit.

Quod neque Opimius — neque Q. Metelli) Utrobique dat *neque* Bau. Probo, et est priore loco, uocali sequente, opportunum; altero autem malim, *neque Metelli Calidius*. GARATONIUS. Garatoni coniecturam quamquam confirmat Erfurtensis, tamen eo magis recipere dubitauit, quo facilius librari errore ex *nec q.* fieri *neque* potuit. Atque hunc ipsum errorem admisit librarius cod. Erf. C. XXIX. pro *petente Q.* scribens *petenteque*. Neque tamen Bau., qui cum Erf. *neque* scribit, num seruauerit *Q.*, certo scimus. Eum si *Q.* omittere scirem, Garatonio omnino adsentirem, cum expulso eo maior membrorum aequalitas existat. Interim satus duxi, tantum *neque* ex B et E restituere.

Suo nomine) Qui ipse rem publicam conseruasset.

Neque Q. Metelli Calidius) Non ideo liberatus Calidius, quia sua lege Metellum ab exilio reuocasset. Hoc significabat Cassius, quamquam Planci magna merita in Ciceronem extarent, non ideo tamen eum absolui debere, cum nec Opimius, rei publicae seruator, nec restitutor Metelli Calidius absoluti iudicio sint. MANUTIUS. Immo hoc Cassius dicit: Licet Plancius egregie de salute tua meritus sit, tamen non est postulandum, ut propterea criminis alicuius conuictus impunis ex iudicio discedat. Sic etiam L. Opimius et Q. Calidius propter sua in rem publicam merita non id sunt consecuti, ut poenam, qua se scelere quodam dignos reddiderant, effugerent.

C A P. XXIX.

Populo R. supplicasse) Ut Q. Calidio praeturam deferret.

Cum quidem non dubitaret et consul et homo nobilissimus patronum illum esse suum et familiae suae nobilissimae dicere) Elegantius abesset *esse et nobilissimae*. Hoc quidem est absurdum, si *esse* uerum est. Nam Metellus quidem ipse non dixerit suam familiam *nobilissimam*. Scripsit Cicero: *non dubitaret et consul et homo nobilissimus patronum et suum et familiae suae dicere*. ERNESTIUS. Optunast celeb. Ernesti coniectura. Bau. [cui accedit Erf.] male omittit *suae*. Ernestus recte abicit *nobilissimae*; melius etiam *esse in et* conmutat. Neque tamen delendi *nobilissimae* causassit illa, quam adfert, idonea, quod ita loqui Metellus ipse non debuerit. Nam si ex se Cicero id uerbum adposuit, non erat ei uerendum, ne quis Metello tribueret. Set iusta causassit, quod *homo nobilissimus* antecessit; ex quo non poterat non intellegi, quali esset ille familia. Quamquam Metellorum nomen non tam familiae, quam no-

bilitatis esse facile uidebatur. GARATONIUS. Recte probabile esse Ernestius negauit, Metellum dixisse: *patromus ille et meus et familiae meae nobilissimae est*, optimeque uerbum *esse* in et esse mutandum uidit, quamquam grauissimam mutationis causam non perspexit, positam in eo, quod nemo Romanorum unquam dixit, *non dubito te esse sapientem dicere*, set semper, *non dubito te sapientem dicere*, ideoque uerbum *esse* ab hoc loco alienumst. Quod autem idem Ernestius uocem *nobilissimae* eiciendam putauit, id duabus de causis probari nequit. Altera haec est, quod non est uerosimile, ut cuiquam interpreti hanc uocem addere in mentem uenerit. Grauior etiam alterast, quod ommissa ea mirum quantum orationis uehementia in exitu periodi debilitatur, membrorumque tollitur aequalitas, cui ita studet Cicero, ut nonnumquam etiam quae maxime inutilia uideantur addat (uid. ad C. XXV. §. 61. p. 165.). Nam ut uerbis et *consul* respondent uerba et *suum*, ita consentaneum erat, ut uerbis etiam *homo nobilissimus* par membrum opponeretur. Itaque *suae* potius pronomen, quod manifesto turbet membrorum aequalitatem nec ad sententiae integritatem necessarium sit, adeoque in B et E, optimis codicibus, omissum sit, pro spurio debet haberi; retractoque euidem quam Proleg. L. II. C. I. §. 5. sententiam dixi. Sponte autem intellegitur, non a Metello uocem illam, set a Cicerone additam existumari debere. Neque quisquam, si pro *nobilissimae* scriptum *quae erat nobilissima* repperisset, quo tamen membrorum sublata esset aequalitas, offensus esset.

§. 70. *Si Romae esse potuisset*) Procousul erat in Hispania, cum Calidius est accusatus. MANUTIUS.

Qui praetor finitimo, consul domestico bello rem p. liberauit) Cfr. in L. Pison. C. XXXIX. §. 95., ad quem locum Asconius haec adnotauit: *Notum est, Opimium in praetura Fregellas cepisse; quo pacto uisus est ceteros quoque nominis Latini socios male animatos repressisse; eundemque in consulatu Fuluium Flaccum consularem et C. Gracchum tribunicium oppressisse; ob quam inuidiam postea iudicio circumuentus est et in exilium actus.*

§. 71. *Nimis ego magnum beneficium Planci facio*) Hoc est, nimis extollo beneficium, et fingo multo maius esse, quam fuit re ipsa. Cicero pro Flacco: *Dum uero se locupletem faceret, haberet nihil praeter illam inopudentiam, quam uides*. Plaut. Mil. 55. *Magnum me facian nunc*. GRAEVIUS. Adde Plaut. Asin. II, 2, 34. *Extemplo facio facetum me atque magnificentum uirum*. et Epid. III, 5, 40. *Ego illic me autem adsimulabam quasi stolidum, quom Bardum me faciebam*.

An quia te non iugulauit) Cum ad eum Macedoniae quaestorem lege Clodia pulsus Cicero uenit. MANUTIUS.

Iugulari passus non est) A sceleratissimis hominibus, qui in Graeciam confugerant, postquam iniunxerunt ferrum, ut ait Cicero C. XLI. §. 93. huius or., ignisque pestiferos e manibus eorum consul extorserat.

Toto illo anno) Cum P. Clodius tribunatum pl. gerebat.

Nisi forte existumas) Cur forte addiderim, Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XLII. dixi.

Nihil timerent) Sic ex B et E auctoritate scripsi, ceteris *non timerent* exhibentibus. Consueuerunt enim Romani pro eo, quod qui nunc latino utuntur sermone ponere solent, *nullo modo uel prorsus non* et similibus, *nihil aduerbiallyter* usurpare. Sic Cic. pro Sestio C. I. §. 1. *eos autem — de se nihil timere*. ibid. C. XXXV. §. 75. *actor hic defensorque causae meae nihil progreditur, consilia expectat inimicorum meorum*. quem locum non intellexit Ernestius. in Rullum II, 14, 57. *nisi forte nihil est aequum, uos de eorum audacia suspicari, quorum*

cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. ibid. C. XXIII. §. 61. *beneficio isto legis, benignitate decenuirali nihil utitur.* pro Flacco C. XII. §. 27. *cum quidem nihil a superioribus continuorum annorum decretis decesserit.* pro Archia C. VII. §. 16. *si nihil ad percipiendam colendamque uirtutem litteris adiuantur.* pro Milone C. VII. §. 16. *nihil de eius morte populus consultus, nulla quaestio decreta a senatust.* pro Rosc. Am. C. XLIX. §. 145. *nihil de suo patrimonio queritur.* Philipp. II, 52, 79. *nihil queror de Dolabella.* de orat. II, 15, 55. *in caussis nihil omnino uersatum esse accepimus.* ad Diu. VI, 11. *Dolabellam antea tantummodo diligebam; obligatus ei nihil eram.* ad Att. IX, 5. *optumatis uero tuis nihil confido, nihil iam ne inserui quidem.* Ex Plauto et Terentio Gesnerus Thes. L. I. uoce *nihil* n. 3. p. 458. exempla adtulit. Similis usus est prouominis *aliquid* et *quid*, in quo temere nonnumquam uiri docti offenderunt. Sic pro Deiotaro C. XIII. §. 55. *illut uereor, ne tibi illum suscesere aliquid suspicere.* pro M. Caelio C. XXXI. §. 77. *quare si cui nimium eferuisse uidetur huius — uis, ferocitas, pertinacia; si quem etiam minorum horum aliquid offendit.* pro Sestio C. IV. §. 10. *ut iam puerilis tua uox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnam cum se conuorarat effectura esse uideatur.* ad quem locum uide nouissimum editorem. Adde Terent. Heaut. II, 2, 111. *tu es index; ne quid accussandus sis, uide.* ibid. u. 128. *uide sis, ne quid imprudens ruas.*

Et quenquam putas fuisse tam excordem, qui uiuis his, stante urbe et curia rediturum me, si uiuerem, non putaret? Sic Mss. et edd. pr.; Lambinus [non Lambinus, qui uulgatam seruaui, set Gryphius.] fecit *Ecquem putas*, quod seruaui Gruterus. Turbauit Lambinium uitiosa interpunctio, quam male seruaui Graeuus: *timeret? Et quenquam — putaret?* quod sane cum praecedentibus non consentit. ERNESTIUS. Interpunctio uulgata non est cum Ernesto mutanda, qui dedit, *timerent, et quenquam*; quo facto debuit etiam interrogationem tollere post *putaret*. Set et *quenquam* responso est cum formula Tullio familiari, quam nemo ignorat. GARATONIUS. Recte Garatonius uulgarem interpungendi rationem retinendam contendit. Nam Ernesti ratio probari propterea non potest, quod membrum *quenquam — non putaret* si cum antecedente, *nisi forte existimas — non timeret*, per copulam coniungitur, unam eandemque sententiam Cicero his enuntiat. Prioris enim membri haec est sententia, *nisi existimas, non struxisse inimicos meos insidias uitae meae, quod me rediturum non putarent*, posterioris haec, *nisi putas, tam excordes fuisse, ut me rediturum non putarent*. Accedit, quod hoc ipsum alterum membrum multo paucioribus uerbis iisque rectius collocatis componi debebat, si ista, quae Ernesto subesse sententia uidetur, enuntiata esset. Itaque hoc quidem certissimumst, uerbis *et quenquam — non putaret* Ciceronem ad ea respondere, quae modo a Cassio sibi obici posse dixerat, inimicos propterea fortasse uitae suae pepercisse, quod de reditu nihil timuerint. Refutat autem haec ita, ut neminem dicat tam stupidum fuisse, qui non putarit, se uiuis iudicibus stante urbe et curia si uiueret rediturum esse. Illud tamen quaeritur, num Cicero refutans, quae modo dixerat, copula *et* uti poterit. Quod quamquam Garatonius recte factum esse dicit, tamen ego non puto, cum neque exemplum simile adlatum sit, neque, id quod ipsa copulae uis satis indicat, reperiri posse uideatur. Itaque mea sententia aut *Ecquemquam* aut *Ecquemnam* a Cicerone scriptum fuit. Confidentius *ecquemquam* restituendum dicerem, si unus nunc locus succurreret, in quo *ecquisquam* positum reperiretur; quamquam nihil est, cur pronomem illud fuisse in usu negemus. Mutatio certe facillimast; nam ubique fere librarii pro syllaba illa *ec* copulam *et* ad haec posuerunt. Sic in cod. Erf.

numquam *ecquis* et sim. scripta reperiuntur, set semper aut *et quis* aut *haec quis*. Audacior mutatio erit, si quis *At quemquam* restitui velit.

Is homo et is civis) Cui bonorum uirorum et rei publicae salus cordi sit. Hoc dicit: Non debes, qui bonos uiros incolumis remque publicam saluam cupias, purgare inimicos meos, qui uitae meae insidias struxerint atque salutem rei publicae, quacum mea coniuncta fuit, euertere conati sint.

Quae — conseruata sit) Ne quis in coniunctio haereat, tenendumst, *quae — sit* pro *cum — sit* esse dictum.

Inimicorum modestia non esse adpetitam) Mirumst, quemquam multorum codicum scripturam *molestia* alteri *modestia* praeferre potuisse. Quid enim languidius a Cicerone dici potuit, quam molestos fuisse inimicos, quos modo inmani in se odio crudelissimoque fuisse dixerat? Contra egregie et magna cum acerbitate *inimicorum modestia* dicitur, quo uerbo, ut recte nouit Weiskius, moderatio quaedam in malis inferendis significatur.

C A P. XXX.

§. 72. *Liber essem et solutus*) Amat Cicero uerba *liber* et *solutus* coniuncta ponere. Cfr. II. in Uerr. I, 12, 55., II. in Uerr. II, 75, 185., II. in Uerr. IV, 10, 25..

Familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiae) Idem iam C. X. §. 25. dixit, *quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essen usus*. Erat enim Cicero Arpinas finitimus Atinatus, e quorum praefectura Plancius erat oriundus.

Quae si non essent, uererer credo, ne turpiter facerem, si hoc splendore et hac dignitate hominem defenderem) *Uererer* ex Erf. recte Graenius, quod et sine libris edidissem pro *uereror*. ERNESTIUS. Ernestium recentiores editores omnes secuti sunt, et recte quilem; quamquam *uereror*, ne casu magis quam ratione ueram scripturam restituerint. Nam rectumst, quod non credidisse Ernestius uidetur, loquendi genus, *uereror*, ne *turpiter facerem, si defenderem*. Sic, ut unum adferam locum, Cicero Philipp. I, 2, 5. *quae, nisi conlega afuisset, credo eis fuisse futura connumia*. Uerum ab hoc loco *uereror* propterea alienumst, quod, hoc si esset positum, Cicero reuera se putare significaret, si illae necessitudines non essent, turpe fore, si tam splendidum et ornatum uirum defenderet. Atqui hoc nemo non uidet neque a Cicerone neque a quoquam alio homine sano dici potuisse. Nam id profecto nemo credit, turpe esse, hominem splendidissimum et ornatissimum defendere, si non sit amicitiae uinculis cum eo coniunctus. Itaque necessario legi *uererer* debet, quod cum quadam interrogationis significatione dictum itast, ut denotet, *at non uereror*. Tota autem sententia cum ironia, cuius indicium uerbum *credo* est, enuntiata est hoc sensu: *Und wenn diese nicht wären, würde ich wahrscheinlich zu handeln fürchten, wenn ich einen so glänzenden und würdevollen Mann vertheidigte*. Sic saepius *credo* sensu ironico cum *uereri* coniunctum reperitur. Cicero II. in Uerr. I, 11, 51. *Haec si ego non uidissem — credo, si meis horis in accusando uti uoluisssem, uererer, ne mihi crimina non suppetarent*. Id. I. in Rull. 3, 24. *Hoc motu atque hac perturbatione animorum atque rerum quom populo R. uox et auctoritas consulis repente in tantis tenebris inluxerit: — uerendum credo nobis erit, ne uostra illa praecleara lex agraria magis popularis esse uideatur*. Ibidem §. 25. *pertimescam credo, ne mihi non liceat contra uos in contione consistere*. Idem I. in Catil. 2, 5. *Si te iam, Catilina, comprehendi, si inter-*

fici iussero, credo erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum dicat.

(*Fingenda fuit mihi uidelicet caussa*) Necessario ex optimis collicibus *uidelicet* pro uulgata scriptura *iudices*, quam Ernestius tuetur, restituendum esse, inde patet, quod totam hanc sententiam non ita profert Cicero, ac si probet, quod facere statuendus esset si *iudices* scriberetur, set ita, ut id, quod dicit, minime a se fieri debuisset significare uelit. Id autem ut auditores intellegent, uerbo quopiam adnoveri debebant. Eiusmodi *uidelicet* particula est. „Plane dignum animaduersione arbitror esse modum, quo pro *uidelicet* huc inrepsit *iudices*. Nisi enim fallor, hunc nobis aperit illud compendium *iud.*, quo non modo in cod. Barb. et in meo, uerum etiam in ed. Rom. sec., Ven., Heru., et Naug. uox *iudices* perscripta conspicitur. Duo scilicet compendia sunt, librariis usitata: alterum *uid.* pro *uidelicet*, alterum *iud.* pro *iudices*; quorum ita similis est scriptura, ut non confundantur modo, uerum etiam aegre distinguantur interdum. Ad hanc summam in ipsis litteris permutandi facilitatem accedit, quod crebra in his orationibus iudicum mentio librarios ad eam uocem supponendam propensiores fecit, quam uidere aliquando, ubi nihil erat minus, oculis fallentibus existumarunt; cuius rei alit exemplum insigne uidimus ad c. 5.. Similiter denique pro Sext. 7. uidebimus unum optimum codicem habere *uidelicet*, ubi duo alii habent *iudices*, et tres ueteres editiones illud ipsum compendium *iud.*“ GARATONIUS.

(*Causa peracuta*) Scribendum sine dubio est *peracute*; nempe *caussa* non est *peracuta*, set *peracuta* fugitur. ERNESTIUS. Mirum iudicium. Cfr. de Or. II, 8, 52. *sic illud adfirmo, praecipua posse quaedam dari peracuta.* Ibidem §. 54. *Quid autem subtilius, quam acutae crebraeque sententiae?* Ibid. c. 25. §. 93. *alter acutissimum et subtilissimum dicendi genus est consecutus.* Ibid. lib. III. c. 59. §. 225. *sententiae saepe acutae non acutorum hominum sensus praeteruolant.*

(*Ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem*) Plancius debere omnia Ciceroni dicebatur, quod ab eo defendebatur.

(*At id etiam gregarii milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam et se ab aliquo seruos esse fateantur*) Inductionem sollertissime facit ex iis militibus, qui protecti a commilitonibus suis ueluti testimonium gratiae referant, iisdem coronam ciuicam dando, quam traditur de gramine fieri solitam¹⁾. Et mire extenuauit, gregarium militem dicendo inuitum hoc facere, ut offerens coronam ciuicam debitorem beneficii se constituat. Quod igitur anxie et moleste gregarius miles patitur, id nullis acceptis beneficiis onus uerecundiae suae non imponeret uir consularis. SCHOLIA AMBROSIANA. Gellius V, 6.: *Ciuica co-*

1) *Ciuicam coronam* dicit noster interpres fuisse e gramine. Graminea fuit quidem *obsidionalis*, set de *ciuica* scribit Plinius XVI. sect. 5. *Ciuica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatumque et cum quercu est, ac data ubique quae fuerat custodito tamen honore glandis.* Quernam aut ilignam fuisse *ciuicam coronam* testatur etiam Gellius V, 6.. Set nostri interpretis non leuis auctoritas est. Ueruntamen etiamsi hoc loco interpres coronam ciuicam minus recte *gramineam* dixisset, meminerimus errores nonnullos ipsius etiam Asceni a criticis notari. Errorem contrarium peccat Plinius XVI. sect. 5. dicens *frondeam* coronam obsidionalem, de qua ibi loquitur; quam tamen lib. XXII. sect. 4. recte *gramineam* idem uocauit. Uide Paschalius de *coronis* lib. VII. 16.. A. MAIUS.

rona appellatur, quam civis civi, a quo servatus est in praelio, testem vitae salutisque perceptae dat. Conditiones ex Masurio Sabino duas adfert: si is, qui civem servauerit, eodem tempore etiam hostem occiderit, neque locum in ea pugna reliquerit. Plinius aliter XVI. H. N. 4. *utque eum locum, in quo sit actum, obtineret hostis eo die.* Atqui siue hostium locus fuerit, siue non, pugnando tenendus erat. Pergit vero: *ut servatus fateatur, alias testes nil valent;* quod huc maxime pertinet. Superior itaque Africanus coronam civicam, quam patre eodemque imperatore servato meruerat, non petiuit, siue, ut Plinius loquitur, *recussavit*, ne pietatem patri ab se debitam ab eo videretur exposcere. Scholiastes: *quam traditur de gramine fieri solitam.* Hominem, qui civicam inperite cum obsidionali confundit, satis egregius editor confutavit. An igitur ipse quoque M. Tullius erravit, quom IV. in Uerr. 56. *gramineas hastas Syracensis ex aede Mineruae a C. Uerre sublatas est criminatus, in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, set tantum magnitudo incredibilis?* De tanto viro quis credat? neque tamen quas hastas intellegat, conpertum est. Lectionem illam communit Servius ad Uerg. V. Aen. 287., qui bene ait a Tullio dici *gramineas, h. e. ex gramine;* communit etiam L. Ampelius cap. VIII. de Atheniensi Mineruae signo scribens, *ipsa autem dea habet hastam de gramine.* Ueteres igitur, quod nobis ignotum est, nouerant. Burmannus ad illum Serni locum nosque in utere commentario, commentis aliorum perfectis, exploratis nihil habuimus. Deinde quom Uerrinas iterum intermissa editione reuiserem, Plinius me hoc de ligno quaerentem ad Indicos calamos siue arundines reuocauit, qui XVII. H. N. 55. eos calamos *hastarum uicem praebere* ait *additis cuspidibus:* haec autem, quibus summo pere monebatur, adiungit: *Arundini quidem Indicae arborea amplitudo, ut uolgo in templis uidemus.* Alii quoque a Theophrasto IV. Hist. Plant. 12. calami commemorantur *magnitudine ita praestantes ac robore, ut pro iaculis usui sint.* Locum perperam emendabat Bodaeus, quamuis ex India illi non sint: differunt enim *ἐξόρτιον* et *δόρυ*. Gratus Faliscus denique accessit, cuius hi sunt uersus in Cynegetico ab 127 ad 155.:

*Disce agedum et ualidis delectum hastilibus omnem.
 Plurima Threicii nutritur uallibus Hebrī
 Cornus, et umbrosae Ueneris per litora myrtus,
 Taxique, pinusque, Altinatesque genistae,
 Et magis incomptus operae Lutosor agrestis
 Termes, ab Eois descendet uirga Sabaeis,
 Mater odorati multo pulcherrima thuris.*

Haec arundo Indica omnino est, admixta de thure fabula, quae tum ferebatur. Quom itaque de hastarum genere cogitarem, quod magnitudinem haberet cum admiratione coniunctam, animo statim arundineae obuersabantur et penitus insidebant. Set cur *arundineas*, quom certe possent, eas Cicero et Ampelius non appellarunt? cur Seruius *hastas ex gramine* tamquam rem uolgo perspectam non explicauit? Quom id non expedirem, Iosephum Corream, qui mihi repente adstitit e Lusitania, rerum naturalium peritissimum uirum ita consului, ut celanerim, quid meditaret. Is confestim, arundines, inquit, Indicae sunt. Ego uero: itane? usurpatum pro arundine gramen putas? Tum ille: quidni? nam eadem in familia antiquitus ponebantur. Ueteres enim quom genera plantarum non articulatum dissecta cognoscerent, set ex cognatione quadam ad unum quasi caput multa referrent, gramineo genere frumentacea (de quibus Uergilius VII. Aen. 303. *Ille uel intactae segetis per summa uolaret Gramina*), miliacea, arundineacea

contineri facile intellexerunt, quod uoce, ut ita dicam, sua natura ipsa significat. Quid enim aliiut radicem, nodorum, foliorum, iubarumque similitudines clamant, praecipue uero glumarum, quae *ὄψιμες* appellantur a Graecis, florumque inde in oculos incurrentium? hac potissimum nota hisce omnibus impressa stirpibus earum cognatio caputque pernoscutur. Atque illut in gramine positum nemo mirabitur, qui ab elementis initium sumere, a paruis ad maiora gradatim progredi oportere didicerit. Quapropter genus illis temporibus rarissimum arundinum Indicarum, neque uolgo ad mirandum procliui satis cogitum, communi nomine a capite, quasi ab origiue, per cognitionem repetito, *granen* et *gramineum* appellari potuisse, non est dubitandum. Multa uir doctissimus ex Theophrasto, qua praestabat memoria, recitauit, quibus cognitionem illam probaret Graecos habuisse perspectam, ueluti I. Hist. Plant. 10. et 18., IV. 12., VIII, 3. etc.. Alia ex Dioscoride protulit IV. 50. et 51. etc.. Plinius itidem occurrebat, quem perdidicerat. GARATONIUS.

Ut coronam dent ciuicam et se ab aliquo seruatos esse fateantur) Lambinus nullo confirmata libro, set egregie ut *coronam dent cuiquam ciuicam*. GARATONIUS. Orellius suspicatus est: *ut coronam dent cui ciuicam*, eamque ipsam scripturam cum his Gelli uerbis (V, 6.): *ciuica corona quam cuius cui* — dat confirmatam putasset, sine dubitatione recepit. Nollem factum. Nam ita loqui Cicero non potuit, qui sic pergat, *et se ab aliquo seruatos esse fateantur*. Necessario enim, si *ciu* praecessisset, non ab aliquo set ab eo in proxime sequentibus ponendum fuit. Recte autem ita loqui Cicero recussauit, quod nomen *ciu* plane inutile additamentum foret, cum *coronam ciuicam* a milite gregario non alii quam *ciu* posse dari per se intellegatur. Longe alia ratioſti loci ex Gellio petiti, qui scriptor cum, quae esset corona ciuica, definire uellet, non potuit aliis quam quae posuit uerbis uti. Miror quemquam in uulgata scriptura offendi potuisse, quae est omnium integerrima. Saepenumero enim uerbum *dare* cum solo accusatiuo rei, quae datur, coniungitur, cum nomen eius, cui aliquid datur, aut eiusmodi est, ut sponte intellegatur, ut nostro loco, aut de industria reticetur. Ex multis locis unum adpono, qui extat in Cic. Phil. II, 6, 15. *Hodie non descendit Antonius. cur? dat natalicia in hortis. cui? neminem nominabo. putate tum Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni*. Nostro loco pronominis *alicui* omissione eo minus habet offensionis, quo arctius uerba ut *coronam dent ciuicam* cum sequentibus *et se ab aliquo seruatos esse fateantur*, in quibus ipsum illut pronomem positum, coniuucta sunt.

Ex hostium manibus) Praepositionem addit Bau. [et Erf.], ut supra c. 10. *ex impiis manibus eripuerunt*, et addit plerumque Cicero. GARATONIUS. Recepi, quamquam aliis ab interprete addita uideri potest, quoniam hoc quidem loco praecedente *acie* librarii errore excidere facillime potuit. Cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XLII.

§. 75. *Te mihi remittere atque concedere*) Sine dubio Laterensis fretus dignitate sua atque nobilitate generis sperauerat, fore, ut competitoribus suis, licet a magnis uiris commendarentur, tamen anteponeretur.

Ut omne studium meum in Cn. Planci honore consumerem) Edidit Lambinus *honore*, quod a cod. Barb. firmari moneo, item a meo, et priore Ven., quodque adeo ferme praefero aurium causa, quamuis in ipsa locutione nihil intersit. Etiam II. Agr. 22. Msi aliquot exhibent, *neque in monumentum consumptum*, auribus itidem repugnantibus; set plures atque potiores ibi dant *monumento*, quemadmodum summo consensu librorum editur insuper I. Agr. 4. Similis est locus pro Sextio c. 15. *quom omnem uim sui tribunatus in mea salute consumpse-*

rit. GARATONIUS. Ego ablatiuom praetuli accusatiuo, quod primum optimi plurimique co-
dices eum tuncur, deinde quod in eiusmodi loquendi genere, quale hoc est, a Cicerone nus-
quam accusatiuom uidi positum.

Tibi etiam ipsi) Uide de hoc loco quae monui in Proleg. L. II. C. I. §. 16. p. LIV..

§. 74. *Recitetur oratio*) Immo uero particula illius exigua c. 14., quae tamen ipsa pessumis ad-
ditamentis facta est longior. Sic etenim habet in extremo: *Qui si mihi quaestor inperatori fuisset,*
in fili loco fuisset, nunc certe erit in parentis, quom fuerit quaestor non inperi, set doloris mei.
Haec ita sunt absurde stultae dicta, ut ne homine quidem illo digna sint, quem illius ora-
tionis auctorem duo uiri doctissimi uolunt. Ego iampridem quom uolumen illud aduentus re-
cognoscerem, multaque doctis adlinerem, neque pauca iam intellegerem adiecta esse, interpo-
lata, peruersa, ferrum adhibui, quod magnus ille amputator Heumannus abiecerat. Certe is
purgatus erit, neque alius quicquam requiret locus, si haec tantummodo posita fuerint: *Qui si*
mihî quaestor fuisset, in fili loco fuisset, nunc certe erit in parentis. Clausula similis est III.
in Uerr. 53. *ut aratores in seruorum numero essent, serui in publicanorum.* Ferri nequit in-
peratori: non quia nondum Cicero exercitum duxerat: non est enim in his, quae fiuguntur,
ueritas postulanda; set quia, etiamsi inperator fuisset, nihil id ad quaestorem; quem Cicero
iure consulatus habuerat, et in prouinciis omnes habebant, qui essent pro praetore aut pro
consule. Set hoc Marklandus inlustrauit egregie. Quid est porro, *quaestor inperi mei?* haut
certe nominis imperatoris, set magistratus, ut hic supra c. 26. *in maxumis inperis* et pro Mil.
c. 28. *inperium si ille nactus esset.* At deinde quam intempestiue, quam frigide a ludibundo
Plancius dicitur non iam *quaestor, set questor doloris mei?* aliter enim pugae ipsae non con-
stant. Neque tamen hac una re adiectio tota conuellitur. Illud enim animaduertendum inprini-
sus est, caussam, cur Plancium Cicero in parentis loco sibi esse dicat, ineptam plane adferri
et ridiculam. Quae uera sit, ad c. 10. luculenter ostendimus; quia scilicet ei uitam Plancius
sua custodia seruauerat. Quapropter si adicere aliquid placuisset, hoc adici facile potuit: *quom*
fuerit custos non inperi, set salutis meae. Nam I. in Uerr. 15. *quaestor esse dicitur custos*
non solum pecuniae, set etiam consulis. Haec autem Planci defensio beneficium illud impense
praedicat, tum c. 10. isdem uerbis, *quasi parenti et custodi salutis meae,* tum alibi et initio
ipso potissimum. *Quom propter egregiam, inquit, et singularem Cn. Planci, iudices, in*
mea salute custodienda fidem etc. Iis autem, quae ibi secuntur, uerbis, *cuius officium mihi*
saluti fuisset, seruatorem ac proinde parentem alterum indicat. Respondent huius loci haec,
et huius tanti officii seruitutem (quasi patriam sibi potestatem inponeret tanti benefici accepti
confessio) *adstringebam testimonio sempiterno.* Uerumtamen caussam illam explicare necesse
non erat, quom *custos capitis* antecesserit; et uerborum permutationes ac litterae nihil adiu-
uant emendationem. Neque uero eicienda esse illa uir acutissimus non uidit Wolfius. GAR-
TONIUS. Ego quid de loco illo totaque ista oratione iudicem, alio tempore ac loco expromam.

Quae propter rei magnitudineni dicta de scripto est) Fuit haec consuetudo Romanorum,
ut cum de re grauissima, quae intentiore cura indigere uidebatur, dicendum esset, eam con-
scriberent ante et scriptam praelegerent. Cfr. pro Sestio c. 61. Phil. I, 1. X, 2. et Marklan-
dum in praef. ad or. quattuor ab Wolfio editas p. LXIII sq.. Ceterum non est dubium, quin
eo consilio Cicero orationem illam de scripto esse dictam nunc monuerit, ut eorum occurreret
criminationi, qui quae de Plancio in ea scripta recitabantur, postea demum uel nunc a Cicerone
temporis caussa inserta criminari possent. Reuera autem recitatae esse illam orationis istius

particulam, in qua Planci in se merito Cicero praedicauerat, manifesto e uerbis, quae secuntur, *Nolo cetera* etc. intellegitur.

Et huius tanti officii seruitutem adstringebam testimonio sempiterno) *Offici*, quod ei praestandum a me sit, optime de me merito. Si nihil hic mutetur, recte; nec male tamen, si quid mutetur: nam mihi uenit in mentem legi posse, *seruitute me adstringebam*. MANUTIUS. Nemo umquam Romaniorum sic locutus est aut loqui potuit, *seruitute se adstringere testimonio*. Rectissime uulgata scriptura se habet, in qua *huius tanti officii seruitutem* dictum est pro hoc tantum officium, quo tanquam seruos Planci factus sum, quem in parentis loco habere debeam. Simillime Quintil. II, 16. *adstringere se ad seruitutem iuris* dixit pro, tradere se iuri et prorsus eo implicatum teneri. Sensus igitur hic est: et hoc tanto me in Plancium officio pietatis obstrictum teneri, confirmabam testimonio sempiterno.

Nolo cetera quae a me mandata sunt litteris recitare) Suffecerat enim de ea oratione dixisse, qua uel senatui uel populo gratias egit. Nunc autem et de uersibus suis facere mentionem uidetur, quos intempestiuum sit in iudiciali dissertatione recitare. Non potuit tamen in totum de is tacere. Nam de consulatu suo scripsit poetico metro, quae mihi uidentur opera minus digna talis uiri nomine¹⁾. SCHOLIA AMBROSIANA. Recte quidem suspicati sunt editores iam inde ab Ernesto, libros de consulatu suo intellegere Ciceronem; set non opus erat suspitione, neque prolepsis Ciceroni inponenda, quod fecit Orellius, ita tandem factum putans, ut in istis libris Planci fecerit mentionem; nam ubi discrete eos memorat Cicero, ad Diners. I, 9, 68 sq., appellat *tris libros de temporibus meis*; qua locutione exilium etiam et reditum complectitur, ut supra cap. 15., et pluribus ostendam ad Legg. III, 11. Contra prolepsis fuisse, si de Pisonis et Gabini reditu in urbem in illo opere disputasset, quippe qui aliquot annis post contigit; itaque huiusmodi quid Apollini se tribuere uelle, ut esset secundi libri *ἐπιλόγιον*, scribit ad Qu. fr. III, 1, 7. BAKIUS. Cum Cicero ea propter, quae in consulatu egerat, a P. Clodio in exilium esset missus, sponte intellegitur, eum in libris, quos de rebus in consulatu gestis conscripsit, sine dubio de exilio etiam redituque in urbem exposuisse.

Ne proferre uideat ad tempus) Pro ad tempus temere Lambinus diem, et Io. Fred. Gronouius, cui adsentitur Schutzzius, ante tempus scribendum putarunt. Contra quos recte Graeuus sanissimam uulgatam scripturam esse atque ad tempus idem atque temporis causa significare monuit. Cfr. Cic. Lael. C. XV. §. 55. *Quis enim aut eum diligit, quem metuat, aut eum, a quo se metui putet? coluntur tamen simulatione ad tempus*. Quo loco ad tempus significare temporis causa ab ipso Cicerone eodem in libro C. VIII. §. 26. docemur, cum dicit: *Nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur, qui simulatione amicitiae coluntur et obseruantur temporis causa*. Alios eiusdem generis locos lexica suppeditabunt.

C A P. XXXI.

§. 75. *Quousque ista dicis*) Expectet quis tempus futurum, quocum aduerbium *quousque* plerumque iungi soleat, adeoque id a me reponendum fuisse putet, cum in codice Erfurtensi in-

1) Haut ita loquitur noster interpres, quod forte putet spurium illud Ciceronis poema. Nam ipse Cicero ex eo uersus LXXXVIII. inseruit libro I. de Diu., praeter Serui auctoritatem ad Uerg. Ecl. VIII, 106. Hoc tantum interpres significat, non uideri sibi opera poetica atque digna Cicerone, ac ea quae soluta oratione scripta sint; quod facile quiniis concedet. A. MARTIUS.

dices scriptum legatur. Nihilominus non sum ausus uolgatam scripturam sollicitare. Nam et si necessario *quousque* iungendum cum futuro est, si quaeritur, ad quod usque tempus aliquid duraturum sit, tamen recte etiam cum praesente iungi potest, si non quaeritur, set cum indignatione exclamatur, iusto diutius aliquid durare. Et hoc quidem loco non quaerere Laterensem, ad quod usque tempus Cicero isto modo defensurus sit reos, set cum indignatione clamitare, iusto diutius Ciceronem isto modo pro reis dicere, ex ipso, quod praepositumst, uerbo *clamatis* apparet. Itaque post *dices* non interrogandi set exclamandi signum posui.

Ista dicis) Reorum in te merita commemorando iudices commouere studes, ut ea propter reos absoluant.

Nihil in Cispio profecisti) M. Cispium tribunus pl. fuerat, quo anno Cicero in patriam restitutus est, idque ipsum, ut restitueretur, cum aliis efficere studuerat. Cfr. pro Sestio C. XXXV. §. 76. et post red. in sen. C. VIII. §. 21.. Itaque cum postea de ambitu accusatus esset, ita Cicero eum defendit, ut propter sua in se merita absolendum putaret. Set iudices Ciceronis precibus non passi sunt se commoueri Cispiumque condempnarunt.

Obsoletae iam sunt) Non esse uerba *iam sunt* transponenda, Proleg. L. II. C. I. §. 14. p. L. mouui.

De Cispio mihi igitur obicies, quem) Cod. Barb., ed. Rom. et utraque Ven. *mihi uidetur obicies*; quod cum sit aperte mendosum, recte Ascensius et alii, *mihi uidelicet obicies*, quam lectionem repetitores Lambiniani rettulerant, cum Lambinus ex ea et ex Naugerianae lectione [*mihine tu obicies*] hanc exculpisset, *mihine tu uidelicet*. GARATONIUS. *Tu uix abesse poterit, cum in eo non minor sit argumentationis uis quam in mihi*. Itaque legendum, *mihi igitur tu obicies*, uel retinenda uulgata, quod, ut in re admodum incerta, facere satius duxi. ORELLIUS. Nihil prorsus hic incerti est. Codicum triplex potissimum scripturast; duo optimi B et E habent *mihi igitur*, ceterorum maxuma pars *mihi uidetur*, pauci iique maxume interpolati *mihine tu*. Quae in optimis codicibus scripturast, eadem optima et unice uera; ex caque manifesto ortum absurdum illud *uidetur*; pro quo qui *uidelicet* correxerunt, uim et usum huius particulae ignorarunt, quae sic tantum locum hic obtinere posset, si ironice Cicero loqueretur. Atqui sine ulla ironia Cicero hic ex Laterense quaerit, quomodo de Cispio sibi obicere possit, quem ipso auctore defenderit. Porro neque *mihine* scribi neque *tu* pronomen addi debet. Prius fieri nequit, quod nominibus encliticis, quale nunc *mihi* pronomen est, particula interrogatiua *ne* adiungi non potest. Esse autem *mihi* encliticum, inde patet, quod praeter Ciceronem cogitari nemo potest, cui de Cispio obici potuerit. Pronomen *tu* si Cicero addidisset, non est dubium, quin ante *de Cispio* collocaturus fuerit, ut quisque pronomen relatiuom *quem*, quod sequitur, ad Cispium nomen pertinere statim intellegeret. Atqui omnino inutile illud pronomen est nec in ullo codice additum reperitur. Itaque non potui dubitare, quin quod sensui accommodatissimumst, *mihi igitur*, optimorum codicum auctoritate restituerem.

Et ei dices, quousque, quem negas, quod pro Cispio contenderit, inpetrare potuisse) Sic recentiores editores ad unum omnes ipso Orellio non excepto scripserunt, quamquam plurimi iique optimi libri *contenderim* habent. „Unde statuo Tullium scripsisse: *et mihi dices, — contenderit, inpetrare potuisse*, non solum propter consensum tot codicum, in quibus *contenderit* scribitur, set et propter commodam horum uerborum cum praecedentibus conexiorem. Quomodo enim cohaerent *tu mihi obicies et ei dices*, cum de eodem homine loquatur, nimirum de se ipso?“ GRAEVIUS. Mss. et edd. pr. *contenderit*, quod probat Graeuus; male,

etiamsi *mih*i correxerimus; non patitur *quem*. ERNESTIUS. Miror peruersum Ernesti iudicium. Si pro *ei* Cicero posuisset *mih*i, contra leges grammaticae peccasset, si *contenderit* scripsisset. Iam cum *contenderim* in omnibus fere codicibus scriptum extet, eo minus de ueritate huius scripturae dubitare licet, quo certius est, pronomen *ei* usitatissimo more pro *mih*i *tali* dictum esse. Cfr. in L. Pison. C. V. §. 11. *Erat non solum domus mea, set totum palatium senatu, equitibus R., ciuitate omni, Italia cuncta refertum, quoni tu non modo ad eum (se dicit Cicero): mitto enim domestica, quae negari possunt, haec conuenoro, quae sunt palam: non modo, inquam, ad eum, cui primani comitiis tuis dederas tabulam praerogatiuae, quem in senatu sententiam rogabas tertium, numquam aspirasti, set omnibus consiliis, quae ad me opprimendum parabatur, non interfuisti solum, uerum etiam crudelissimum praefuisti. Ceterum ei maiorem patet orationi uim addere quam si mih*i pronomen positum esset.

Nam istius uerbi, quou s que, haec poterat esse inuidia: datus est tibi ille) . . . Unde quo minus inpuens uideretur haec compensatiua defensio, dicente Laterense, quousque uis seruatos esse quos diligis? et pro Cispio causam dicente sic rogasti, et precibus tuis ambitum paene mouisti: opposuit acutissimam respensionem, merito haec ab eo dici potuisset, si pro illo inpetrasset¹⁾. Porro autem cum pro Cispio non obtinuerit, uel pro hoc optinere debere, qui et innocens sit et de salutis suae conseruatione bene meritus. Animaduerte, quo modestiae temperamento haec exsequatur, ut nihil inpuentiae, multum religionis habeat oratio. SCHOLIA AMBROSIANA. Duplicem Cicero monet istius dicti sensum esse posse; aut hunc: quousque uis seruatos quos diligis! Postquam consecutus es, ut ille propter preces tuas absolueretur, finem iam eiusmodi fac defensionum. Quod Cicero monet cum inuidia uideri posse a Laterense dictum esse, qui aegre ferret, reos, qui a se defenderentur, propterea quod ipsius essent amici ab iudicibus absolui. Aut hunc: desine talia dicere, qui in Cispiano iudicio intellexeris, preces tuas nihil apud iudices ualere, neque reos te commemorandis illorum erga te meritis defendere posse. Atque haec sane Laterensis sententia fuit.

Condonatus ille) Male haec Ambrosianus omittit.

Ei quidem) Ne quis particulam disiunctiuam desiderari putet, monendumst, *quidem* uim particulae aduersatiuae hic habere, idque eodem fieri iure, quo *uerum* et *uero* particulae disingendis sententiis inseruiant. Cfr. Matthiae ad or. pro Sext. Roscio Am. C. XI, 51. et pro Muren. C. V. §. 12..

Ei quidem, qui pro uno laborarit, et ipsum id non obtinuerit) Sine causa in conlocatione uerborum *ipsum id* Lambinum, Ernestium, aliosque offendisse, ex iis intellegitur, quae supra ad C. XXIV. §. 58. p. 157 sq. monuimus.

Constituar) Is esse dicar, cui nihil debeant concedere precanti iudices.

§. 76. *Sic enim dixisti: uidi ego tuam lacrimulam)* Laterensis in Tullium dixerat epilogos eius inridens, quos eum constat nimium flebiles et miserationis plenos in iudiciis semper habuisse. Et in oratore suo eandem affectum mouendorum sibi praestantiam iudicauit. Ac ne haec laenocinia potius adhibere fallendis iudicibus, quam uere secundum animi sui motum facere

1) Ita hic locus admirabili Niebhurii sagacitate restitutus est. Maius mire eum corruperat.

existimetur, adseuerat Cispium hoc suae orationis adfectu non indignum fuisse, cum quo¹⁾ post amicitiae reconciliationem ita participatu fortunae suae dolorem senserit, ut inpense diligi mereretur. SCIOLIA AMBROSIANA. Non neglegendum est, uerbo *lacrumulae* significari cum alibi semper tum hoc loco lacrumam eiusmodi, quam quis non uictus luctu ecfundat, set simulandi doloris causa oculos conterendo uel alia ratione oculis extorqueat.

Uide, quam me uerbi tui paeuiteat) Male B et E *me* pronomen omittunt. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 5. p. XXXI..

C A P. XXXII.

§. 77. *L. Racili*) *Racillii* uidi primum in Lambinianis, quas Grut., Graeu., et Uerb. secuti sunt; set Oliu. ac Lalleu. rectius hic et paulo infra *Racilii*, ut cod. Barb. et meus et omnes, opinor. Ita huius nomen scribitur etiam H. ad Q. fr. 1. et I. ad Diu. 7., qui locus praenomen ei fuisse *Lucio* confirmat, quod heic infra mutant in *M.* plerique codices. Alius est *L. Racilius H.* in Uerr. 12., qui cum hoc in Ind. Hist. cel. Ernesti confunditur. Incertam tantum licet coniecturam facere, illum patrem huius fuisse, qui eques Romanus in Sicilia negotiaretur. Tamen ille quoque locus conprobat *Racilianam* gentem, non *Racilliam*; ut apud Liu. III, 26. *Racilia* Cincinnati uxor, et *uicus Racilianus* in XIV. urbis regione apud Uictorem. Notanda uero illa sunt ad Q. fr. I. c.: *de tribunis plebis longe optimum Racilium habemus; uidetur etiam Antistius amicus nobis fore: nam Plancius totus noster est.* Scripta est epistula Lentulo et Metello coss. mense Decembri an. 697., quom paucis illis diebus tribuni pl. magistratum inissent. GARATONIUS.

Sicut in Plancio) Sic inepte codices ad unum omnes scribunt; Lambinus igitur, cui adsentitur Garatonius, *sicuti Plancio* scribendum duxit. „Immo in illud ortum est ex nota *Cn.*: praenomen enim requirit orationis concinnitas, cum idem l. I. *Racili* nomini praeponatur, ut infra (*Plancio deberem, Racili beneficiis*) ante utrumque omittitur. Eius rei uestigium superest etiam in schol. Mai. p. 172. *extenuaturus merita Cn. Planci — de L. etiam Racilio quaedam Laterensis commemorauerat.* etsi haec aduotatio ad inferiorem locum pertineat.“ ORELLIUS. Hanc emendationem recipiendam putauit.

Semperque prae me feram) Monui iam Proleg. L. II. C. I. §. 14. p. LI., uideri M. Tullium *semperque praeferam* scripsisse. Addo, eodem loquendi genere usum interpretem Ambrosianum esse ad C. XIV. §. 55. *Grauius praecorem cum inrisione, quam Romanum equitem cum dolore dixisse; cum dolor excussatus sit inpetu cogentis iniuriae, risus immoderatam plerumque contumeliosae audaciae licentiam praeferat.* Alia huius locutionis exempla Proleg. l. I. adtuli.

Atque utinam, quam ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim et iniuriam populi Romani ei gratiam referri) Sic excepto Bau. in omnibus codd. scribitur, nisi quod multi pro *populi Romani* compendium *p. R.* habent. „Lambinus dedit, *tam mihi licuisset* et *referre*, uoces *populi Romani* retinuit, esse tamen fortasse delendas notauit in margine. Non fero *iniuriam populi Romani*, non quia nimis est graue, uerum praecipue quia praecedit,

1) Uidetur corrigendum *cum is*. Nam Cispium exulis Ciceronis miseratus fuerat, ut uides in hoc loco orationis. A. MAIUS.

per hominum uim, et quae ui acta per factionem fuerint, iniquom est populo uniuerso tri-
buere. Set neque placet *iniuriam praetoris*, quod temere fuit a Lallemando receptum. Nam
quod Raciliom iudicio adflictum uoluit: quaero, defensum nec ne putent a Tullio. Si defen-
sum, iam is gratiam rettulit, quod in se fuit; sin minus, qui factum dicit, ut id uiro tanta
dignitate praedito non licuerit? nam uoluisse concedent. Certe totus hic de Cispio et Racilio
locus indicare uidetur, non fuisse Raciliom a Cicerone defensum; neque si *praetoris* legamus,
intellego, quae tanta uno in praetore uis fuerit, aut quale omnino iudicium fuisse oportuerit.
Simul hoc statuo, a nobis rem gestam plane ignorantibus certi nihil de lectione posse constitui.
Facile quidem, obscuritate omni permanente, offensio tollitur, si legatur, *tam licuisset per ho-*
minum uim et iniuriam ei gratiam referri. Uerbum licet cum passiuo apud Tullium ali-
quando construi docuit Wopkensis III. Lect. Tull. 7. p. 278.. At quomodo notae p. R. huc
inreperint, quis expedit? Hinc suspicio mihi suborta est, ita fortasse scriptum fuisse: *tam*
licuisset per hominum uim et iniuriam populo Romano ei gratiam referre. Tribunus plebis
cum Plancio fuerat superiore [corrigere hoc ex Proleg. L. III. C. I. §. 2.] anno Racilius, potuit-
que, ut opinor, aedilitatem petere in hunc ipsum annum, quo Pompeius et Crassus iterum
coss. non modo aedilibus insequentis anni creandis habere comitia, quibus designati sunt
Plancius et Plotius, uerum etiam alia priora, quibus aedilis huius anni populus fecit, quia de-
erant hique statim magistratum inierunt. In iis autem comitiis prioribus uim caedemque uer-
satam esse testantur Dion Cassius XXXIX, 52. et Plutarchus in Pompeio C. LIII.. Quid ergo
si uis illa Raciliom, acerrimum eorum hostem, qui rem publicam uexare cupiebant, aedilitate
deiecerit, populumque Romanum gratiam ei, cum uellet, referre non suerit? GARATONIUS.
Garatoni coniecturam eatenus confirmauit Bau., quatenus pro *populi Romani* habet *populo r.*
Itaque non dubitauit totum locum, ut uoluit Garatoni, constituere.

Sed me cum tantum iam Plancio deberem, Racili beneficiis fuisse contentum) Exte-
nuaturus merita Cn. Plancii, quae intulisse in M. Tullium uideretur, de L.
etiam Racilio quaedam Laterensis commemorauerat, qui magis adinvento
Ciceroni fuisse uidebatur¹⁾, cum Plancius in tribunatu suo non tantopere sit
pro eiusdem restitutione conisus²⁾. Ne hoc igitur ei deesset ad gratiam, con-
fiteatur, animo promptissimo etiam hunc Plancium erga restitutionem suam
fuisse. Sed quoniam omnia per Raciliom uidebantur impleta, non expetisse
se dicit, ut etiam ille ex superfluo laboraret, qui tantum sibi in quaestura
Macedonica praestitisset. Extat autem libellus eiusdem Ciceronis, qui ita
inscribitur: EDICTUM LUCII RACILII TRIBUNI PLEBI³⁾, quod sub nomine
ipsius Cicero inscripsit in inuentionem P. Clodi. SCHOLIA AMBROSIANA. Cum in

1) Sic scripsi e cont. A. Mai. Codex uideatur.

2) Falsa haec sunt. Plancius tribunatum plebis iniiit, cum Cicero in patriam iam esset reuocatus.
Uide Proleg. L. III. C. I. §. 2.

3) Nota opusculum deperditum, immo prorsus, quod sciam, inauditum Ciceronis. L. Racilius tri-
bunatum iniiit cum Plancio aliisque anno exente, quo Cicero ab exilio reuocatus est, gessitque anno
sequente, Marcellino et Philippo consulibus. Belle ad hunc locum faciunt quae Cicero scribit ad Q.
fr. II, 1. *Racilius surrexit — Plancius totus noster est*. A. MAIUS.

codice Ambros. A. Maius non *beneficiis*, quod in reliquis codd. omnibus legitur, set *beneficii* scriptum repperisset, haec ille adnotauit: „Nota lectionem diuersam ab ante edita *beneficiis* uel *beneficio*. Nota etiam *contentum* cum genitiuo; cuius syntaxeos exempla apud Liuium, Ouidium, Paterculum, Curtium, Apuleium, Iustinum, Digesta, Dietymqe Cretensem laudantur a Uossio de Gramm. VII, 11., ab Heinsio ad Patere. II, 88. et a Forcellino in lexico. Quare hanc locutionem in Ambrosiano palimpsesto nullatenus mendosam existimo.“ Immo certissimum est, *beneficii* mendum librari esse. Nam etiamsi Cicero *contentus* cum genitiuo iunxisset, minime tamen hoc loco usurpare illud loquendi genus potuit, cum Racili non unum fuisse in Ciceronem beneficium, set plura ex uerbis §. 77. *Luci Racili diuina in me merita* luculenter intellegatur. Accedit, quod sine causa idonea nemo Romanorum eiusmodi genitiuo *Racili benefici* umquam composuit. Ambrosiani scriptura mea sententia ex sollemni scriptura antiquioris aevi *beneficis* ortast. Ceterum recte Garatonius etiam istam constructionem, licet ab omni latinitate non sit exterminanda, tamen Ciceroni illiusque aequalibus tribuendam negat. „Quod scire maxime interest, quidnam Racilio acciderit mali, in eo, ut in aliis ex historia nonnullis, ab hoc scholiaste deserimur. Uerumtamen aliquid ille adtulit noui. *Exstat*, inquit, *libellus eiusdem Ciceronis, qui ita inscribitur, edictum Lucii Racilii tribuni plebi, quod sub nomine ipsius Cicero scripsit* (non *inscripsit*, ut in codice) *in inuentionem P. Clodi*. Planci conlega Racilius in tribunatu fuit; non autem quo anno Cicero in patriam rediit, ut Maius adfirmat, eo fortasse deceptus, quod tribuni plebis annum suum non a Kalendis Ianuariis, ut ceteri magistratus, uerum ab A. D. IV. Idus Decembris incipiebant: nos etenim ex Tulli testimonio annum DCXCVII. (698. Alm.) in editione nostra posuimus Philippo et Marcellino coss., neque aliter in Ciceronis historia Fabricius; quo quidem anno, ut modo diximus, P. Clodium constat aeditatem gessisse. Hic itaque turbulentus aedilis siue in contione, siue per edictum Racilium Ciceronis propugnatorém et Ciceronem ipsum insectatus uidetur; cui quom Cicero per edictum suo nomine priuatus respondere non posset, L. Racilio tribuno, qui cum ipse conpellatus fuerat, edictum composuit acerbum ac uehemens, ut solebat, in Clodium, cuius Cicero scripti auctor ab omnibus adgnosceretur. Erant enim edicta propria magistratum, quibus in dissensione ad conuicia facile abutebantur. Ex multis exemplo sint *Archilochia* illa Bibuli consulis in Cn. Pompeium eiusque socios edicta II. ad Att. 19. 20. 21., et apud Plut. in Pomp. c. 48.. Quinctius nero Atticus consul, *quod edicta in populum pro Uespasiano magnifica probrosa aduersus Uitellium iecerat*, poenas Uitellianis dedit, ut ex Tacito III. Histor. 75. morem illum cum re publica extinctum non fuisse sciamus. Quod ait, *in inuentionem P. Clodi*, explicantis est, siquidem Cicero de more scripserit, *in P. Clodium aedilem curulem*. Ita scholiastes anonymus, siue hic ipse est, siue alius, ad I. act. in Uerr. c. 10. *inuectio ad Metellum consulem designatum*, quem ibi orator adloquitur. Haut tamen Tullio indignum est uerbum *inuectio*. Citatur ex II. de Inu. 54., quem deprauatum locum Michael Brutus iam pridem ita emendauit: *Clementia, per quam animi temere in odium alicuius inuectio concitata comitate retinetur*. Id unus Gruterus alius codex, tresque Britannici confirmant. Ernestus, *animi — concitati inuectio*, Schutzio probante. Propius tamen esset ad litteras, *animi — concitati inuentiones comitate retinetur*. Habent enim plerique *inuentionis* et *retinetur*, unusque Brit. *continentur*.“ GARATONIUS.

Cum tantum iam Plancio deberem) Qua auctoritate tantum receperim, Proleg. L. I. C. III. §. 2. p. XIX. exposui.

Racili) Quod in codicibus nonnullis uitiose *m.* id est *Marci* ante *Racili* additur, id ex ultima praecedentis uerbi *deberem* littera ortum puto.

§. 78. *An uero putas iudices idcirco minus mea causa facturos*) Quom Bau. et Erf. *lubenter* ante *mea* addunt, h. e. *minus lubenter*, fidem non faciunt. Adiecticium id esse patet. Ordo tantum placere, quem adferunt, potest, *idcirco minus iudices mea causa facturos*. GARATONIUS. *Lubenter* non esse a Cicerone additum, inde patet, quod eo recepto ad sententiae integritatem aliquid deest. Tum enim *minus* aduerbi uicem gerit, quod necessario uim adiectiui habere nunc debet ut adsit, quod cum uerbo *facturos* iungamus, quod sine excessatiuo rei positum omni sensu caret. Aliast ratio loci, qui extat in Cic. Ep. ad Diu. XIII, 1, 13. *Prius uelim tibi persuadeas, ut hoc mea causa lubenter facias, quam ut facias*. Uide etiam Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XL.

Quod me esse gratum criminis) Quod mihi crimini uertas, quod gratus sim, id est, quod neges me gratum in Plancium esse oportere.

Cum populus Romanus illo senatus consulto, quod in monumento Mari factum est — gratias egerit) Sic in omnibus editionibus ante Garatonium scribentur. „Tantum hoc mendum, respectu tam facile, castigationes omnium effluit. Non possum equidem facere, quum me negligentiae pudeat meae. Reponendum sponte iam fuerat: *Cum patres conscripti — uni Cu. Plancio gratias egerint*. Quae tam saepe fraudi fuerunt, per homines imperitissimos nobis nota transmissae huc etiam populum senatus consulta facientem induxerunt, atque incredibili doctissimorum patientia tantopere propagarunt. Nam ex *P. C. factum P. R.*, quod ut explicari coepit *populus Romanus*, non potuit *egerit* non flagitare. Eadem ratione corruptum locum I. Agrar. 3. extr. sanauit Graeuus, cum codicem tamen unum incorruptum inuenerit. Quod nunc mihi quoque contigit. Nam Bauaricus hanc quidem id plane habet [habet Erf.], quod nobis ratio critica suadebat, et uerum esse adhuc potest, set unico uerbo *patres*, ut etiam supra c. 5. *quod patres apud maiores nostros* etc., neque aliis, quae multa sunt, est opus exemplis. *PR* est etiam *pater*, et paruo discrimine *patres*, quod tamen signo quodam notari solebat, cuius facile fallebat exilitas. *Patres* autem posuit, quia sequi uolebat, *illo senatus consulto, et cui senatus pro me gratias agendas putauit*; quod monere nos debuit, quid superius postularet.“ GARATONIUS. Cir. pro Sestio C. LX. §. 123. *quem enim unquam senatus ciuem, nisi me nationibus exteris commendauit? cuius unquam propter salutem, nisi meam senatus publice sociis populi R. gratias egit?*

Illo S. C. quod in monumento Mari factum est) In templo scilicet Honoris et Uirtutis, in quo actum primum uidetur de restitutione Ciceronis. SCIOLIA AMBROSIANA. Garatoni de Mari monumento diatribem, quam ille ad calcem Cur. Sec. reiecit, nos Proleg. L. III. C. V. p. XC — XCV. inseruimus.

Unus enim fuit de magistratibus aut pronmagistratibus) Posteriores duas dictiones remisit in locum suum, unde quinquaginta aliquot annis auferant, fideiuentibus mss. nostris omnibus. GRUTERUS. Confirmant hanc scripturam omnes nostri codd.. Puto tamen ex margine in contextum inrepsisse. GRAEVIUS. In ed. Gruteri additur *aut pro magistratibus*, quod et Graeuus seruauit, etsi suspectum habuit. Omisit primus Aldus; bene. Est contra consuetudinem in hoc uerbo. Cicero eos, qui sunt in prouincia, magistratus dicit. u. Clau.. Et alibi, ubi hoc Sctum commemorat, tantum magistratus commemorat. ERNESTIUS. Etiam cod. meus et Barb., Rom., et ambae Ven. addunt uerba illa. Quis autem nescit, in prouinciis fuisse non

proprie *magistratus*, set *pro magistratibus*, ut Plancius erat in Macedonia *pro quaestore*? Hanc in legibus diligentiam nominum adhiberi consueuisse formula illa testatur, *MAGISTRATUS PROUE MAGISTRATU*, quam in eorum tribus uetustissimis apud Brisson. II. de Form. 22. 25. 50. inuenies. At in communi sermone idem illi, qui erant pro magistratibus et magistratus, et consules, praetores, quaestores appellabantur. Ita saepe ipse Cicero; uide ad c. 23. in Pisonem. Atque adeo in eiusdem Scti mentione pro Sext. 60. est, *qui quaestores legatique essent*, et in Pis. 15. *legatis magistratibusque nostris*. Ipsum denique *aut* potest esse suspectum, formula *proue* requirente. Set in his omnibus haut ita magnum esse momentum censeo, ut manifesto glossema teneatur. Illud est fortasse grauius, quod unus ex prouincialibus magistratibus Plancium Tullium defendisse uideatur. GARATONIUS I. — *Aut pro magistratibus* magnam habet a Bau. auctoritatem. Mirum est, si uno tantum in Oxoniensi sit. Repudiauerunt Oliuet. et Ernestus, qui consuetudinem Ciceronis opponit eosque locos, quos iam indicauimus. Set in iis de commendatione agitur in futurum tempus, hic de gratiarum actione, quae tempus praeteritum spectat. Itaque commendatus est Cicero (pro Sext. 60. in Pis. 15.) prouincialibus magistratibus et nominatim legatis, qui magistratus non erant, ut consuetudo loquendi ferebat. Nihil erat in ea re urbanis magistratibus loci. At gratias agere senatus poterat urbanis aliquot magistratibus, qui Ciceronem superiore anno defenderant; quo de anno loquitur, cum pro Sext. 52. *de meo*, inquit, *reditu octo tribuni promulgarunt*; solus autem in prouincia magistratus, ut ex c. 40. et 41. infra conligitur, Plancius fuit, qui Ciceroni opem tulerit. Hic igitur magistratus urbanos distinguit more maiorum a prouincialibus, in quibus Plancius numerabatur. Ad urbanos *putauit* referre necesse est; *pro magistratibus* ad solum Plancium. Facile porro *aut* explicatio formulae fuerit, et *proue* legendum esse. Tribus illis, quas citauimus, legibus quarta coniungenda, quam in Museo Parmensi me uidisse memini. GARATONIUS. Hanc, quam significat h. l. Garatoni, Parmensem ediderunt Marini *Fratelli Aruali* T. I. p. 103., Hugo, et alii, Legem scil. de iure dicendo in Gallia Cisalpina, ubi u. c. apud Marin. l. l. p. 109. lin. 50. haec leguntur: *neue. quis. mag. proue. mag. neue. quis. pro. imperio. potestateue. erit. intercedito. neue. quid. aliud. facito. quo. minus. D. E. R.* (de ea re) *ita. iudicium. detur.* Alibi quoque in uocibus *Promagister, Proflanen, Produumuir, Prolegatus*, quae in rarioribus sunt, set satis ab Inscript. firmatae, haeserunt uiri docti. ORELLIUS. Uehementer miror, Orellio manifestos, quos Garatoni in hac adnotatione commisit, errores non esse animaduersos. Nihil mihi certius uidetur affirmari posse, quam uerba *aut promagistratibus* non esse a M. Tullio scripta. Ac prima quidem causa, ob quam spuria iudicanda sint, haec est, quod *promagistratus* non est uox latina. Eam autem oportuit in usu esse, si quis salua latinitate *unus fuit de magistratibus aut promagistratibus* dicere potuisset indicatur. Neque fuisse in usu, ex quattuor illis legibus, quarum mentionem fecit Garatoni, probari potest; in quibus sciendum semper duo esse uocabula *pro magistratu* casibusque nominatiuis adiuncta esse. Neque si *promagistratus* uox latina fuisset *aut de pro magistratibus* salua latinitate dici potuisset, Ciceronem hic sic, quemadmodum plerique codices habent, scribere potuisset concedo. Nam si in eum sensum haec uerba dicta accipiuntur, in quem accepisse Garatoni in Curis Secundis uidetur, ut Cicero utrisque magistratibus, et urbanis et prouincialibus, ab senatu gratias pro defensa sua salute actas esse, unum autem de iis, quibus sint gratiae actae. Plancium suae salutis fuisse defensorem dicere noluisse existumetur, facile intellegi potest, Ciceronem uitiosissime locutum esse, et ita, ut multorum, quorum summa in

eum constabant merita, animos uehementer deberet offendere. Tum enim primum necessario uerba *magistratibus* et *promagistratibus* copula coniungi debebant, nec *cui senatus* etc. set *quibus senatus* scribi debebat. Atqui nec scripsit ita Cicero nec potuit sic scribere, siquidem primum ex reliquis locis, in quibus senatus consulti illius mentio fit, eis tantum hominibus, qui extra Romam erant, actas gratias pro defensione Tulli salute esse apparet, deinde prorsus inprobabilest, in eo senatus consulto, quod exteris gentibus scriptum erat, magistratuum urbanorum in Ciceronem merita praedicata esse. Omnium autem minime, si esset factum, statui potest, Ciceronem adeo ingratum in urbanos illos magistratus se praesturatum fuisse, ut depressis eorum in se meritis unum Plancium suam defendisse salutem contenderet. Hoc igitur cum certissimum sit, siue addantur quae eieci uerba siue omittantur, uerba *de magistratibus* de prouincialibus debere accipi, quo sensu saepe nomen *magistratus* usurpatum esse constat, facile apparet, uerba *aut promagistratibus* ita tantum genuina esse defendi posse, ut ad uerborum, quae praecedunt, notionem accuratius explicandam adiecta esse dicantur. Notumst enim, *aut* particulam nonnumquam poni, ubi notioni alicui alia notio distinctior substituitur. Cfr. Handi Tursellinus Uol. I. p. 559. et Aug. Grotefend. in Comment. p. 155 sq. Uerum cum nec uocem *promagistratus* latinam esse illo confirmatum testimonio sit, neque excogitari caussa possit, ob quam Cicero, si fuit in usu uox illa, non eam ipsam posuerit uerbumque *magistratibus* omiserit, praesertim cum ab eiusmodi membri parenthetici, quale hoc est, omnis sermonis redundantia abhorreat, cumque postremo huic quidem loquendi generi *aut* particula non omnino conueniat, non potero ego unquam adduci, ut uerba *aut promagistratibus* genuina putem esse. Nam Garatoni suspicionem, Ciceronem fortasse *proue magistratibus* scripsisse, non est quod refutem alio argumento, quam quod non est uerosimile, ut id a quoquam librario in eam, quae in codicibus est, scripturam conmutatum sit. Postremo illud notumst, interpretes glossis praepone *aut* particulam consueuisse. Cfr. praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. LI sqq.

Cui senatus pro me gratias agendas putauit) Ex perpetua Ciceronis consuetudine et latinitalis lege scribendum est *putaret*. ERNESTIUS. Cur non *putarit*? set etiam *putauit* ego retum arbitror. GARATONIUS. Aberrauit a sensu huius loci Ernestius, qui cum coniunctiuum *putaret* restituumdum dixit, manifesto hoc dicere uoluisse Ciceronem existumauit, unum Plancium eiusmodi fuisse defensorem salutis suae, ut ei *senatus gratias agendas* putarit. At enim hoc dicit Cicero: defensor enim salutis meae, cui *senatus pro me gratias agendas* putauit, unus de magistratibus fuit Plancius. Ex quo illud continuo apparet, quod per se iam certumst, non ipsum Cu. Plancium in illo S. C. nominatim appellatum fuisse, set in uniuersum magistratibus, quotquot extra urbem Planci salutem defendissent, *gratias a senatu esse actas*. Unus autem de magistratibus illis Plancius cum id fecisset, Cicero temporis caussa uni Cu. Plancio *gratias esse actas* ab senatu ponit, idque quo iure ponat membro parenthetico explicat.

Atqui haec cum uidet) Sic ex B et E auctoritate scribendum putauit, quamquam haec Ciceronis esse manum, pro certo adfirmare non ausim. Mira enim ceterorum codicum discrepantia, qui partim *eum cum* partim *cum* pro *haec cum* scribunt, et ipse uerborum sensus facit, ut non sine caussa quis uerba aliquot hic excidisse suspicietur. Uerborum, quae nunc leguntur scripta, haec est sententia: Cum uidet, quam gratias in Plancium sim, quem negas salutis aut dignitatis meae ualde studiosum fuisse, quo tandem in te animo me putas esse, qui tam egregie de me sis meritis? Cfr. C. XXX. §. 75. Ceterum alteram scripturam. *eum cum*,

quam Manutius explicauit ita, *quam Plancium aspicias, cui gratiam nunc refero, ferri plane non posse, non opus est, ut uerbo doceam.*

Quam ego non — defugerem) Male Garatonijs B et E scripturam *defugerim* probauit, quae sic tantum locum habere possit, si de eo, quod fecisset, Cicero exponeret. At uult ille hoc dicere, nullum esse periculum, quod, si pro salute Laterensis subeundum esset, defugeret. Nondum enim Laterensis salus in discrimen erat adducta, ut defendi a Cicerone potuisset.

Quo quidem etiam magis sum — exercitus) Hanc sententiam secundum illos philosophos intulit, qui existimauerunt semper beatos esse sapientes, nunquam miseros existimandos; ac siquid aduersi prudentibus eueniret, non poenam magis et calamitatem, quam exercitationem esse fortunae. SCHOLIA AMBROSIANA. Locus est grauis et a Stoicis saepe tractatus. Huc maxime, ne multa putide congeram, uerba illa faciunt ex Paradoxo II. *ut inprobo et stulto et inertī nemini bene esse potest, sic bonus uir et fortis et sapiens miser esse non potest.* GARATONIUS.

Leue enim onus benefici gratia) *Leue enim est onus*, ut in Bau. [et in Erf.] et in meo codice. GARATONIUS. Male Garatonijs adensi sunt Orellius et Bakius, quorum posterior adfert de Off. II, 7, 5. *malus est enim custos diurnitatis melius.* Quo ipso in loco rectissime Beierus plurimorum codd. auctoritate uerbum *est* eiecit. Confer etiam quae Proleg. L. II. C. I. §. 16. p. LVI. monuimus. Ceterum recte Bakius uerba *onus benefici* non, ut fecit Schutzius, *benefici gratia* coniungenda censuit. Sic C. XXX. §. 72. *onus benefici reformidant.*

Set quia saepe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipsos contentiones, ut eodem tempore in omnis urear ne uix possim gratis uideri) Bau. [et Erf.] addit *bene*, quod etiam sine librorum auctoritate, si adtentiores fuissetus, erat faciendum. Sic autem ille, *propter aliquorum bene de me meritorum.* Set quod habet [cum Erf.] *concurrunt*, id me uulgatae indormientem pupugit acris et excitauit. Menckenio in Obseru. L. L. p. 154. satis fuit eam uim huic uerbo tribuere, quam habent *contingit et euenit*. At ea potius esse debuit, quam habet *congruit* apud Tacit. I. Hist. 7. *Forte congruat, ut Clodi Maeri et Fontei Capitonis caedes nuntiarentur.* Neque enim res una, quae accidit, *concurrere* dicitur, nisi cum alia in idem tempus incidat ut alia ratione conueniat. Quid est igitur, *concurrunt, ut urear*? Quid *urear* additur, cum satis fuerit, *concurrunt, ut uix possim*? Locum ille coniungit alterum ex II. de Diu. 68. *An tu censens ullam anum tam deliram futuram fuisse, ut somniis crederet, nisi ista casu nonnumquam, forte, tenere concurreret?* Illuc uero quadrat *euenirent*, cum significetur euentus, qui si cum somnio conueniat, res plane concurrunt duae. Locutio est exquisitor, ut in Homericō uersu XX. Odyss. 245. *ὄχ' ἤμιν σὺνθεύσεται ἤθε γε βούλη,* quo exitum consilio non responsurum dicit Amphinomus. Hanc ita imitatur Propertius III, 7 (al. 9.), 17., ut palmae, qui cursus felix est exitus, cum quadriga currentis imaginem acute proponat. *Est, quibus Eleae concurrit palma quadrigae.* Estue hic igitur poeti-cum aliquid, aut ullus ad euentum respectus, aut ulla rerum denique conspiratio? Immo uero concursus est contentionum inter homines bene de M. Tullio meritos, quo fit, ut duobus inter se contententibus atque aduersariis eodem tempore gratificari non possit. Deleto itaque *propter*, quod ueriori lectioni concedat oportet, quacum ei conuenire non licet, ita suadente optimo codice locum constituamus: *set quia saepe concurrunt aliquorum bene de me meritorum inter ipsos contentiones, ut eodem tempore etc.* Cfr. VII. ad Diu. 35. *quamquam*

uenis, ut ipse intellegis, in maxumarum quasi concursum occupationum. GARATONIUS. Egre-
gie hunc locum Garatonius emendauit, qui hoc unum addere potuit, uerba *concurrunt aliquo-
rum — contentiones* in hunc sensum esse dicta: ueniunt simul aliqui, qui inter se contendunt,
ad me et sibi ut operam dem me rogant.

§. 79. *Set ego hoc meis*) Bau. *Set ego haec*, sane melius. *Set* unus Oxoniensis optime,
set ego meis etc., cuius nellem maior esset auctoritas. GARATONIUS. Ego pronomen illud cur
omiserim, dictum in Proleg. L. II. C. I. §. 16. p. LIII. est.

C A P. XXXIII.

Agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus aedilitatis) Pro genitiuo *ae-
dilitatis*, quem cum optimis libris B et E alii non pauci tuerent, uolgo nominatiuus scribeba-
tur. „Sperabat Laterensis, Plancio dampnato aedilem se fore; eius ergo quodammodo ageba-
tur aedilitas, quam praereptam sibi restitui hoc anno cupiebat, postea non petiturus, cum post
repulsam uix quisquam in alium annum petuerit. Necessariam enim non fuisse constat, La-
terensis praesertim, qui noluntatem petendo suam ostenderat. Habebat tamen splendorem ac
laudem et suffragationem aliquam ad magistratus reliquos consequendos. Quibus ex rebus, ad-
dita obtinendi celeritate, illa existit, quae commemorari optime potuit, *laus aedilitatis*. Huc
autem illud facit, quod I. ad Diu. 7. alia in re dicitur, *nultum interest, utrum laus inminuat-
ur, an salus deseratur*.” GARATONIUS. Probaui Garatoni iudicium Orellius, addens, lectio-
nem *laus aedilitatis* eo quoque nomine praestare, quod magis conciuine terna membra utrobi-
que sibi opponantur, nec satis apte iungantur *existimatio, laus, aedilitas*. Et recte hoc ab
Orellio monitum puto. Quod autem Garatonius dicit, Laterensem sperasse, fore, ut dampnato
Plancio aedilitatem consequeretur, ideoque recte quodammodo *agi aedilitatem* eius dici potuisse,
hoc nullo modo puto probari posse. Primum enim illud, quod multi homines docti opinantur
(cfr. Adami Antiquit. Rom. T. I. p. 214. et Middletoni Histor. Rom. T. I. p. 165.), manda-
tos esse accusatoribus eos magistratus, quos competitores suos per ambitum adeptos esse eui-
cerant, neque per se est probabile, neque ullo ueterum scriptorum testimonio confirmatur.
Ne quis uero ex hoc ipso loco conligi putet posse, hoc obstat, quod, si certum fuisset, La-
terensem adflicto Plancio aedilem fieri, nullo pacto Cicero inter uerba *studium tuum et existim-
atio, laus, aedilitas* haec interponere *uel etiam, si uis* potuisset; quibus uerbis manifestumst
significari, Laterensis uideri fortasse etiam posse, existimationem suam, laudem, et aedilitatem
agi. Quod dici non potuit, si ea obtinuisset consuetudo, ut reo dampnato accusator conseque-
retur magistratum, quem cum eo, qui ambitus accusatus erat, petuerat. Idem de causis
neque si *laus aedilitatis* scribitur ita hoc explicari potest, ut *agitur laus aedilitatis* sit: aut
consequeris laudem, quam parit aedilitas, dampnato Plancio, aut non consequeris absoluto
Plancio. Nihilominus istiusmodi explicationem flagitare uerbum *agitur* totaque huius loci
sententia uidetur. Miserum se Cicero ad certe exercitum esse dicit (exeunte §. 78.), quod
saepe amici, qui inter se contendant, ad se ueniant rogantes, ut sibi faueat et in controuersia,
quam habeant, adiuuet. Quibus uerbis manifesto simul Plancium et Laterensem significabat,
quorum uterque, de Cicerone bene meriti, ob eam ipsam causam postulabant, ut in conten-
tione sua ab eo adiuuarentur. Utrique cum debeat neque tamen opitulari simul possit, sic fa-
cturum se esse dicit, ut ponderet, utrius maxime intersit, a se adiuuari, uideatque, uter ma-
xime patrocinio suo indigeat. Iam C. XXXIII. ineunte nemo non intellegit, ea commemorari

debere commoda, quae unusquisque in hac causa ex Ciceronis patrocinio capiat. Id sic facit orator, ut dicat: *Agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existumatio, laus aedilitatis* (uel aedilitas): *at Cn. Planci salus, patria, fortunae*. Apertumst, postrema uerba, *agitur Cn. Planci salus* etc. in hunc esse sensum dicta: Cn. Plancius aut amittit salutem etc., si a me desertus condempnatur, aut retinet salutem etc., si a me defensus absoluitur. Eodem fere modo uerba *agitur studium tuum* dicta esse oportet. Ac *studium* quidem quid significet hoc loco, etsi nemo explicuit, tamen non est obscurum; denotat uehementem Laterensis cupiditatem uincendi in foro eum, a quo in campo uictus est. Itaque *agitur studium tuum* est: expletur studium tuum, si Planci causam deserens ego tecum efficio, ut condempnetur, aut non expletur, si Planci causam agens efficio, ut absoluitur. Porro *agitur existumatio tua* apte dictumst ita, ut significet: amittis bonam de te famam, si absoluitur Plancius, aut retines, si condempnatur. Nam uereri utique Laterensis debebat, ne male de se homines iudicarent, si ne in foro quidem uicisset eum, quem in campo superare iam debuisset, et iterum uictus ex iudicio discessisset. Aptissimè additur *laus*, quippe quae consequi *existumationem* solet. Cfr. C. XXIII. §. 55. *alia te ratio, alia cogitatio ad spem huius opprimendi excitauit: magnae sunt in te opes; late patet gratia; multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuae*. Ante utramque uocem autem praeposuit Cicero uerba *uel etiam, si uis*, quod ipse neque in campo Laterensem iniuria a Plancio esse superatum, neque in iudicio debere uictorem discedere confiteri potuit. Sequitur uerbum *aedilitatis*, quod siue casu nominatio efferatur, siue genitiuo, nullo modo cum reliquis uerbis conuenire uidimus. Itaque ego in ea sum sententia, ut *aedilitatis* ab interprete ad explicandam uocem *laudis* additum putem. Eo enim omissio totius loci sententia egregie se habet. Altera autem scriptura *aedilitas* orta ab iis librariis est, qui compendium, quo genitiuos scribi solet, non intellexerunt; quod quam facile fieri potuerit, qui codices saeculo XIV et XV scriptos legerunt, conpertum habent.

Distineor tamen) Frauc. pr. *distractor*, quod pro uaria lectione habet margo cod. Barb. et nihilo deterius est. Coniungitur etiam *distractor* cum *diuellere* infra c. 42. pro Sulla 20. et I. de Fin. 16. GARATONIUS. Immo ne dici quidem *distractor* et *diuellere dolore* potuisset, illi ipsi, quos Garatonius adtulit, loci alique multi abunde docebunt. Accedit, quod libri Franci, saepius interpolati, nullast auctoritas.

In causa dispari) Tu enim perdere Plancium uis, ego conseruare. MANUTIUS. Non recte; causam disparem dicit, in qua longe aequa Laterensis atque Planci condicio sit, cum Laterensis ex condempnatione Planci leuia quaedam commoda consequatur, Plancius autem dampnatus salutem, patriam, et fortunas amittat.

Salutem pro te abiecero) Sic utique legendum. Nam *obicere salutem pro aliquo* non adito, cui obiciatur, ut discriminibus, hostibus, contentionibus, latinum os respuit. GRAEVIUS. Adfert Garatónius III. ad Att. 19. *Nusquam facilius hanc miserum uitam uel sustentabo, uel, quod multost melius, abiecero*. Quo in loco simul ad discrimen futuri et futuri exacti adtendendumst, ut intellegas, cur hoc loco *abiecero* et *tradidero* a Cicerone sit dictum.

§. 80. *Etenim* etc.) Primo aspectu haec uideri possunt non satis cohaerere cum antecedentibus, tamquam Cicero, si Laterensi faueat, ingratum se dicat esse. Uerum hoc dicit: Laterensis leuia incommoda esse, si uincatur, Planci grauissima, qui dampnatus salutem, patriam, et fortunas perdat. Huius igitur, a quo ipse seruatus sit, non posse salutem a se deseri, nisi si homo sit ingratussumus.

Omnibus uirtutibus me adfectum esse cupio) De constructione *me adfectum esse cupio* uidesis Beierum ad Cic. de Offic. I, 19. p. 151. ORELLIUS. Magis uulgato uerborum ordine placet is, qui est in cod. Erf., *omnibus me uirtutibus*, quem restituissem, si alii tuerentur libri.

Quam me et gratum esse et uideri) Etsi Proleg. L. I. C. III. §. 10. unice Erfurtensis libri scripturam *et esse gratum et uideri* probaui, tamen postea cum mihi rectius etiam Cicero *gratum et esse et uideri* scribere potuisset, retinendam ut in re dubia uulgatam scripturam putauit.

§. 81. *Cui non locus ille mutus, ubi altus*) Cfr. quae de scriptura huius loci Proleg. L. II. C. I. §. 15. monuimus.

Ubi altus aut doctus est) Quom Naugerio *altus* exhibenti Priscianum esse auctorem moneo, cumque sequi cum Ernesto maluerim, de latinitate festinans quaerere praetermisi. Ernestus enim *alitus* sordis uocat antiquiorum. Atqui Uossius, uir latine doctissimus, III. de Anal. 28., quod inde per syncopen *altus* extiterit, ualde probat. Priscianum tamen audiamus p. 897.: *Ab alo tam altus quam alitus dicitur. Cicero pro Plancio, ubi altus est. Sallustius in Iugurtha, et omnem aetatem Arpini altus. In quibusdam autem codicibus etiam alitus inuenitur.* Sallustine unius, an etiam Tulli? nam profecto haut recens est in Tullio uarietas. Sallusti locus est Iug. LXIII, 2. de C. Mario. *Set is natus, et omnem pueritiam Arpini altus.* Sic edidit Cortius ex codicibus suis uetustioribus, sic Hauercampus p. 227. adsentientibus Riui et Wassio, sic ex Erlangensi codice noster Harlesius. Tamen *alitus* Cortio uidetur stili Sallustiani commendatione probabilior. Charisium citat p. 220., ubi nihil is aliut, nisi utrumque rectum esse nullo addito exemplo testatur. Set Diomedes p. 571. *Alor, aleris, altus sum. Sallustius, Arpini altus. Melius est tamen dicere uitandae ambiguitatis gratia alitus.* Nam et *alimenta dicuntur.* Sane metus ille miserii est pusillique Grammatici. Linius XXX, 28. de Hannibale dixit, *alito atque educato inter arma*, quod in codicum paucorum dissensu retinuit Drakenborchius. At tanto antiquior Plautus Rudente III, 4, 56. *Athenis natus altusque educatusque Atticis.* Ita in libris omnibus. Qui prisca quaeque consectabatur, M. Uarro apud Non. p. 257. Merc.: *Sedens, inquit, altus alieno sumptu.* Denique Cicero in Bruto c. 10. et VI. Epist. 1. *nata et alta.* Priore loco nihil uariatur, ne apud Schneiderum quidem, et Schutziuum; altero duo soli codices apud Graeu. *alita*, et reliqui duceum habent optimum illum Medicum. Constante itidem II. de N. D. 46. *altae renouataeque.* Ex hisce omnibus ita statuendum uidetur. Quom id Sallusti codices optimi non exhibeant, quod magis Sallustianum existimatur, Plautum antiquioresque tamen illum sequi; quom Ciceronis hic meliores et plurimi alterum habeant, cui consuetudo ipsius aequaliumque repugnat, ab aliena illut esse manu; Augusti demum tempore *alutum* inualuisse, quod illustres Grammatici extiterint, qui ex analogia hoc praefendum docuerint. Itaque post Liniom quater adhibuit *alutum* Ualerius Maximus librarius tam lubentibus, ut priore tantum Ioc III, 4, 4. aliud sit uarietatis, idque ab re nostra plane alienum. GARATONIUS.

Nulla extare possunt) Male Graenius, quem secutus Ernestius est, ex cod. Erf., quocum B aliique faciunt, pro *nulla* scripsit *nullae*, ad *opes* referens. Hoc enim dicit Cicero, neminem officia aliis praestare, nisi eos, quibus praestet, memores eorum et gratos fore persuasum habeat. Contra Ernestium praeterea, qui temere *officia extare* recte dici negauit, Huldricus hos locos adtulit: C. I. §. 2. huius or. *cuius non extet in me summum meritum.* de Amic. c. 7.

si quando aliquod officium extitit amici. de Diuin. I, 52. *sine oculis non potest extare officium et munus oculorum.*

Nihil porro tam inhumanum, tam inmane, tam ferum Est apud Eybium nihil porro tam inane, tam ferum; duo nempe uocabula coaluerunt. Set quid, si ex superscriptione aliqua uel adscriptione profectum istud inmane sit? est enim uerbum pro re nimis profecto graue. Dixerat, *nihil tam proprium hominis existimo*; in oppositione satis erat dicere, *nihil porro tam inhumanum.* Addere placuit *ferum*, quod ut ἄγριον, mollius interpretari licet. Quamquam in uno Oxoniensi aptius est *ferreum*, quod facillime in *ferum* conmutari potuit. Coniunguntur *ferus* et *ferreus* I. Epist. ad Q. fr. 5. suntque uersus Tibulliani notissimi I, 10, 1. *Quis fuit* etc.. Set quom abesse debeat ab hac sententia crudelitas, propius accedit locus V. in Uerr. 46. *Quis tam fuit illo tempore durus et ferreus, quis tam inhumanus praeter unum te* (cui nempe χάλκιον ἦτορ), *quin illorum aetate, nobilitate, miseria commoueretur?* Cur ibi non est *inmanis*? Lubenter itaque hic legerim, *nihil porro tam inhumanum, tam ferreum.* Non ita mihi tamen indulgeo, ut hoc ipsum *inmane* interpretando mitigari posse dissimulem. Est enim Partitionum cap. 25. *inmanitas* pro duritie quadam et asperitate naturae, quae *temperantiam in aspernandis uoluptatibus imitetur.* Hoc autem si retinemus, ut omnes libri iubent, eo magis *ferreum* mihi adprobatur, quod mitiorem adiuuat interpretationem uerbi tam saepe grauissimi. GARATONIUS. Inutilest, eiusmodi ingeni lusus, qualis hic est Garatoni, multis refutare. Sufficit monuisse, rei exaggerationem huic loco accommodatissimam esse, deinde nullam nec Eybi nec codicis illius Oxoniensis esse auctoritatem, denique frequentissime a Cicerone uerba *inmanis* et *ferus* componi solere. Cfr. pro Rosc. A. XIII, 58. *mores ferus inmanemque naturam.* Ibid. L, 146. *quae tam fera inmanisque natura?* II. in Uerr. II, 21, 51. *hostis in ceteris rebus nimis ferus et inmanis.* Ibid. V, 42, 109. *an cum fera atque inmani belua?* XIII. Phil. c. 9. *quis tam barbarus umquam, tam inmanis, tam ferus?* de Off. I, 44, 157. *itemque magnitudo animi remota communitate coniunctioneque humana feritas sit quaedam et inmanitas.* Ibid. III, 6, 52. *sic ista in figura hominis feritas et inmanitas beluae.*

Set uictus) Plauet ut nullam amplius referendae gratiae opportunitatem quaeras. WEISKIUS. §. 82. *Isti tuo crimini*) Qui me nimium in Plancium gratus dicit esse, idque mihi crimini uertis. Cfr. C. XXXII. §. 78. *quod me esse gratum crimineris.*

Ut eum beneficio complectamini) De se ipso dicit; beneficium autem, quod petit, Planci salus est. MANCIUS.

Neque enim illud ad neglegendam meam gratiam debet ualere) Ut neglegatis meam gratiam, i. e. ut recusetis me beneficio complecti et ita gratum in uos facere. Modo enim dixerat, se, quod nimium gratus esset, beneficio potius a iudicibus esse adficiendum. — Ceterum cur *illud* ex B et E receperim, Proleg. L. II. C. I. §. 8. p. XLII. dixi.

Uos nec nocentes nec litigiosos esse) Explicat haec ipse Cicero uerbis, quae secuntur, *quasi uero* etc.. Laterensis enim sententia haec fuit: Cicero tantum gratus in eos est, qui eius ope in iudiciis indigent. Non egent autem, nisi qui nocentes aut litigiosi sunt. Qui enim nocens non est, hominum eloquentium defensione parum indiget; qui lubenter non litigat, ei de oratorum gratia laborandum non est. Uos igitur, qui nec nocentes nec litigiosi sitis, gratiam Ciceronis neglegere potestis, cum nulla ei offerri occasio possit, qua gratum in uos animi ostendat.

Quo minus me apud uos ualere oporteret) Weiskius pro *oporteret* lego, inquit, *oportere*. „Sine causa: nam *quo minus — oporteret* inuidiosa est interpretatio aculei, quo Laterensis eum, illud dicens *uos — litigiosos esse*, pupugerat; non ipsius aduersari oratio.“ ORELLIUS.

C A P. XXXIV.

§. 85. *Te idcirco in ludos caussam coicere noluisse*) Pro ludos nitiose libri plerique *locos*. „Quis dubitet *ludos* legendum esse, circensis nimirum, in quibus theusae ducuntur? Quamuis res ipsa, quae in illis ludis gesta est, ut hic a Laterense eius fiat mentio, sit obscura.“ GRÆTIUS. *In ludos*, nimirum Circensis, in quibus theusae, seu sacra quaedam uelicula, a signo Uertumni in Circum maximum ducebantur, onusta deorum imaginibus; aedilium autem erat, theusarum et pompae illius uiam curare. LALLEMANDUS. Historia ignoratur; unde totus locus obscurior est. Sensus est, te noluisse momentum ponere causae demonstrandae in ludis, ne mihi opportunitatem dares loci communis tractandi de thensis. *Locos*, quod in omnibus edd. uett. est, interpretantur *communis*. Set in eos non coicitur causa. Uitium ortum est e uicinia illius uerbi, et alibi quoque illa uerba permutata reperimus. ERNESTIUS. Nimirum Laterensis epilogos Ciceronis cauillaturus, negabat se caussam hanc uoluisse coicere in tempus ludorum, ne si forte theusarum pompa duceretur, Cicero inde occasionem arripere posset misericordiae concitandae. SCHUTZIUS. Fateor equidem ingenue, me neque uerborum *in ludos caussam coicere* sensum omnino intellegere, neque huius totius inueniri, quod uerbis *sine thensis autem quid potero dicere* finitur, quae sit sententia, diuinando potuisse adsequi. Hoc unum certissimum, falsam esse Schutzii huius loci explicationem. Nam etsi eo fere tempore haec habitat oratio, quo celebrari ludi Romani consueuerunt, quod Proleg. L. III. C. I. §. 2. demonstrauit, tamen uerba *in ludos caussam coicere noluisse* Schutziana ratione tribus de causis explanari nequeunt. Prima haec est, quod, si ante ludos Romanos causa acta fuisset, secundum Latinorum loquendi consuetudinem *caussam reicere* debebat dici. Id ipsum uero non magis potuit a Laterense dici quam id quod scriptumst, siquidem inauditumst, in ipsis ludis Romanis iudicium de sodalicis exerceri licuisse. Tertia eaque grauissima causa positast in sensu uerborum: *deridebor, si mentionem theusarum fecero, cum tu id praedixeris*. Nam si, quae est Schutzii sententia, propterea iudicium illud ante ludos Romanos postulante Laterense habitumst, ne Cicero, si, quod ludis Romanis fieri solebat, theusarum pompa forte duceretur, ex ea re occasionem misericordiae commouendae arripere posset, profecto nunc, cum ante ludos causa ageretur, omnis ei potestas, de thensis dicendi et misericordiae mouendae, praerupta fuisse necessario existumari debet. At non fuisse praeruptam, manifesto ex uerbis, *deridebor, si mentionem theusarum fecero, cum tu id praedixeris*, apparet, quae apertissime pugnant cum uerbis praecedentibus, si ea in eum sensum, quo Schutzii uoluit, dicta accipiuntur. Immo ex his hoc quidem summo iure conligi potest, uerborum *in ludos caussam coicere noluisse* eam fere debere sententiam esse, quam exposuit Ernestius, etsi illud me fateor non intellegere, quid sit, quod Laterensis dicat, de ludis se noluisse loqui. Hoc igitur inlustrent alii.

In aliis aedilibus) Quos anno superiori, item de ambitu accusatos, cum defenderet, facta theusarum mentione misericordiam commouit. MANUTIUS. Anno superiori ne facti quidem aediles erant. Cfr. Proleg. L. III. C. I. §. 2..

Sine thensis autem quid potero dicere) Iocus Laterensis de thensis locum habebat uerbi causa etiam in istis Act. V. in Uerr. 72. omnesque di, qui uehiculis thensarum sollemnis coetus ludorum initis. ORELLIUS.

Hic etiam addidisti, me ideo mea lege exilio ambitum sanxisse, ut miserabiliores epilogos possem dicere) Uaria cauillatione Laterensis exeruerat asperitatem stomachi sui in M. Tullium, ut etiam ea, quibus illius oratio maxime floruit, eleuare . . .¹⁾ perseueraret. Nec ignoramus auctore ipso Cicerone et C. Antonio cons. legem seueriorem de puniendo ambitu scriptam, cuius meminit pro Murena. Nam clementior aliquatenus uidebatur lex fuisse Calpurnia. Hic ergo mutuatus est occasiunculam quandam amarius laceuendi, ut uideretur atrociorum poenam eapropter aduersus ambitum decreuisse, ut pro reis multo lacrimosius peroraret. Non minus tamen urbane et ipse respondet, denotans nimiam Laterensis et immoderatam contumeliosae audaciae insoluitatem dicendo: sed haec nescio quomodo frequenter in me congestisti, saneque in eo creber fuisti. Ut haec inmodica creber fuisti, et ab impudentiae temeritate uenientia!²⁾ SCHOLIA AMBROSIANA. Profecto recenti adhuc sua lege cum pro Murena diceret, hac eius legis poena c. 41. usus est ornatissime ad misericordiam iudicum excitandam. A. Maius conferendam esse adnotationem eiusdem hominis intellexit ad orationem pro P. Sulla cap. 5. p. 70. [p. 129 sq. ed. sec.], ubi haec leguntur: *Damnati lege Cornelia hoc genus poenae ferebant, ut magistratum petitione per decem annos abstinerent. Aliquantum postea seuerior lex Calpurnia et pecunia multauit* (est in cod. multa fuit) *et in perpetuum honoribus iussit carere damnatos. Habebat tamen licentiam Romae morandi. Postea iam damnatis Sulla et Antronio poenam de ambitu grauiorem consules C. Antonius et Cicero sanxerunt, ut praeter haec ueteribus legibus constituta etiam exilio multarentur. Iam leges ambitus conlegit Sigonius II. de iudiciis 50., de isdem multa perdocte Manutius in libello de Legibus cap. XXVIII.: aliquid tamen de hac lege Tullia nobis adiciendum uidetur. Fontem, ex quo manarit, demonstrat Asconius p. 977. ed. Graeu., dum argumentum eius orationis enarrat, quam Cicero consularis candidatus habuit in senatu: *Quom in dies licentia ambitus augetur propter praecipuam Catilinae et Antoni audaciam, censuerat senatus, ut lex ambitus aucta etiam cum poena ferretur. Ei quoque rei Q. Mucius Orestinus tribunus pl. intercesserat; quom Cicero, grauius senatu intercessionem ferente, surrexit atque in coitionem Catilinae et Antoni inuectus est ante dies comitorum paucos.* Postero anno res eadem in senatu acta est et ex eius auctoritate perfecta; cum quidem uir praestantissimus atque grauissimus, Ser. Salpicus, consulatum peteret aliorumque ambitu excluderetur. Is itaque ut lex ferretur lubente senatu uehementer instabat. Cui Cicero pro Murena c. 25: *Legem ambitus flagitasti, quae tibi non deorat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia. Atqui Tullia ipsa seuerior ambitum non repressit. Gestus est mos et uoluntati et dignitati tuae.* Cum quidem hanc legem patres necessariam iudicarent. Praeter exilium porro duo alia capita memorantur: *poena grauior in plebem*, nempe in sequestris aliosque ambitus administros, quos*

1) Spatium esse in codice uerbi uocabuli A. Maius monet.

2) Uidit Niebuhrus, cum exclamatione haec dicta esse.

etiam lex Calpurnia puniebat; deinde morbi excussationi poena addita est, quod est etiam post Ernesti declarationem obscurum. Illud imprimis mihi adnotandum, quod ad hanc orationem maxime pertinet. *Idem editicios iudices esse uoluisti, ut odia occultata ciuium, quae tacitis nunc discordiis continentur, in fortunas optumi cuiusque erumperent.* Hoc numeratur in iis, quae mea, inquit, summa uoluntate senatus repudiavit. Hucine igitur illud pertinet, quod supra uidimus c. 17. *nuper clarissimi ciues nomen editici iudicis non tulerunt* etc.? de re certe ibi agitur, quae ante Liciniam legem acciderit. Set turbant sequentia, *omniaque potius permiscuerunt, quam ei legi condicionique parerent.* Itaque iudices editicios bis repudiatos existimare licet, semel Ser. Sulpicio eos postulante, iterum ignoto alio tempore, set posteriore, antequam tamen Crassus imponeret. GARATONIUS. Ceterum exilium, quo ambitus dampnati lege Tullia multabantur, erat decennale. Cfr. Dio Cass. Lib. XXXVII. c. 29..

Mea lege exilio ambitum sansisse) Ita sagaciter Garatonius ante reperitum codicem Ambrosianum pro corrupta reliquorum codicum scriptura, *mea lege ex illo ambitu traxisse*, legendum uiddit. Confirmauit coniecturam eius non solum cod. Ambr., set etiam Arusianus Messius, ex cuius elocutionum exemplis Garatonius in Praef. ad Uol. VII. ed. Neap. p. X., codice Neapolitano usus, haec protulit: „Nunc aput Arusianum haec inuenio: *Sentio de te bona. Cic. in Catil. III. Qui omnia ec. Sensi crimen ex illo. Cicero pro Syl. Addidit me idcirco mea lege ex illo ambitum sansisse. Sancio peccatum supplicio. Cic. pro Syl. Noli obseruantiam sancire poena. Sitiens illius rei. Cicero pro Sylla. Sitientem me uirtutis tuae.* Hi tres loci pro Plancio sunt, non pro Sulla; postremus c. 5. medius c. 19. priori similis, de quo agimus. Quartum superiorem adiunxi, ut pateret, quid causae fuisset, cur *sensi pro sanxi* et *sansisse* pro *sanxisse* in Arusiano describendo inperiti poneret; quos acribere antecedentia, latere autem solebant, quae sequebantur.“ Ceterum librario error, pro *sanxisse* scriben-tium *sansisse*, eo facilius fuit, quo saepius antiquis temporibus *sansisse* pro *sanxisse* scriptum est. Sic Ambr. palimpsestus pro Sulla p. 150. ed. Mai. sec. *sanserunt* scribit.

Epilogos possem dicere) Male Garatonius pro *dicere*, quae est consentiens omnium codicum scriptura, ex edd. uett. *elicere* restituendum putauit.

Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non cum laboris et fori discipulo disputare?) *Declamatori*, non ei, qui aliquando declamitat, set qui eam rem proficitur, certe qui nondum adigit forum, sententias captanti et inania ecfundenti opponitur *laboris et fori discipulus*, qui ueris in causis multo cum labore uersatus, forum premendo et agendo, argutias pompam-que inanem abicere, solidiora persequi usu, commentatione (scriptionem addas licet) debuit esse perfectior. Neque uero imparatis et indoctis adfert omnia forensis labor. Ipsum de se Tullium audi in Bruto 90.: *Tum primum nos ad causas et priuatas et publicas alire coepimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, set ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum ueniremus.* Set alius domi educata nutrimentis eloquentia ipsa se in foro colorat et roborat, si huc transferre licet egregium Tulli dictum in Orat. 15.. Dubitari non posse arbitror, quin multa doceat acies et dimitatio forensis. Adde oratorum, qui maxime in causis excellunt, imitationem, de qua est locus II. de Orat. 21.. Ea in foro ita tentatur atque perficitur, ut quae umbratili exercitatione paraueris, maturiora fiant et emendatiora. Set hic non de tota perfectaque agitur eloquentia, quae domo magis in forum, quam e foro donum adfertur. Dictum illud Laterensis, quod modo exposuimus, reprehenditur tamquam declamatorium et putidum. Tu, inquit, cum sis *laboris et fori discipulus*, non ludı atque palestra,

quid forum deceat, nosse debes; si nihil aliud, certe usus, assiduitas, laborque forensis docere te debuit, huiusmodi argutias esse mittendas. Tum aliud Laterensis dictum huic tam concinne subiungit, ut de sua ipse facultate dicendi recuset loqui, Laterensem inludat, quasi quod uel in foro dicere potuerit, discendum Rhodi putarit. *Rhodi enim, inquit, non fui.* Rhodii autem oratores dicuntur in Bruto 15. *saniore et Atticorum similiores;* seque ibid. 91. ait Cicero a Molone Rhodi correctum melioremque ac sobriorem esse factum, hominemque laudat, *quom actorum in ueris causis scriptoremque praestantem, tum in notandis animaduertendisque uitiis et instituendo docendoque prudentissimum.* GARATONIUS. Bau. [cum E et Pc] pro *uideor* habet *uidetur;* quae uarietas totam sermonis rationem conuertit, et quod antea de Laterense dicebatur, ad Tullium transfert, idque sane quam probabiliter facit. Quae igitur olim ad haec explananda contulimus, in alteram partem conuertenda sunt, si Bau. unius ad praestantissimum in optima lectione potior est fides. Modeste se ipsum Cicero *laboris et fori discipulum* uocat; Laterensem declamatorem esse non dicit, set cum *cum declamatore disputare uideri,* dum argutias declamantium consectatur. Quam tecte, quam molliter! In Orat. c. 15. *non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, set doctissimum et perfectissimum quaerimus.* Deinde non dicit, set suspicandum relinquit, Laterensem se Asiaticum oratorem facere, non Rhodium, h. e. saniorem, ut olim ostendimus, et Atticis similiorum; cum tamen, ut recte intellexit Ferratius, eloquentiae ille suae tenuitatem excuset, quod non ad eam perdiscendam Rhodi, set ad militiam exercendam bis in Bithyuiam fuerit. IDEM. Ex tota Garatoni disputatione uerbosa ea tantum ad intellegendum hunc locum faciunt, quae de uerbis *declamatoris et laboris et fori discipuli* disputauit. Reliqua partim aliena sunt, partim non recte dicta. Vehementer autem errauit Bakius, uolgatam scripturam *uideor*, pro qua in B, E, et Pc rectissime *uidetur* est, tuendam iudicans. Si *uideor* legitur, Cicero Laterensem dicit uideri debere declamatorem, non laboris et fori discipulum esse; sin *uidetur* legitur, Cicero semet ipsum secundum ea, quae Laterensis disputet, declamatorem, non laboris et fori discipulum uideri debere ait. Iam uero uolgatae scripturae sententia primum propterea alienissima ab hoc locost, quod in toto hoc capite non Cicero Laterensi, set Laterensis Ciceroni declamandi studium et artem obicit, Ciceroque tantummodo ad ea respondet, ex quibus Laterensis eum declamatorem esse intellegi posse monuit. Exprobrat enim primum, quod flebilis epilogos facere soleret, quod ipsum declamantis est, deinde quod nimium multos defenderet eodem illo declamandi studio abreptus, denique §. 85. quod facetiarum cupidissimus esset. Porro aliena illa sententias propter sequentia, *Rhodi enim, inquit, ego non fui,* etc.; quibus manifestumst Laterensem hoc dicere uoluisse, Ciceronem profecto artem declamatoriam consequi potuisse, quippe qui, ut ea erudiretur, Rhodium ad Apollonium Molonem profectus sit. In quibus uerbis omni sensu particula *enim* careret, si *uideor* legeretur. Postremo per se inepta illa sententias, quod Laterensis nec declamandi artem callebat, nec laboris aut fori discipulus erat. Itaque nec laudis quicquam nec uituperationis in Laterensem ex ista sententia redundasset. Contra Cicero cum iure se posset laboris et fori discipulum praedicare, aegre debebat ferre, ita secum Laterensem disputare, ac si meram declamandi artem uiderisset.

§. 84. *Rhodi enim, inquit, ego non fui: me uult fuisse)* Et uerissime constat in prima adulescentia Rhodium nauigasse M. Tullium, ad arte oratoria, in qua insigniter praestitit, erudiretur aput notissimum rhetora et magistrum illius aetatis Apollonium, [est] qui Molo cognominatus est. SCHOLIA AMBRO-

SIANA. Haec, sicut et superiora, ad summam Ciceronis facundiam et singularem in permouendis auditoribus facultatem referuntur, quam maxime aduersarius, ne sibi in causa noceret, metuebat. Caussam porro adfert timoris sui: non enim ego, inquit, Rhodi fui, ut praecipiti rhetorum institutus quam maxime paratus ad subsellia iudicium accederem. Fui bis in Bithynia, non eloquentiae, set rei militari operam daturus. Cicero, Sulla rem publicam obtinente, venit in Graeciam, et Athenis aliquandiu commoratus inde in Asiam et Rhodum nauigauit, ut clarissimos rhetores, qui in iis locis erant, conueniret; praecipue Rhodi Apollonium Molonem excellentissimum dicendi magistrum et Possidonium philosophum audiuit. Plutarch. in Cic. c. 4.. In Bithynia uero quantum per multos annos bellum fuerit, cum rege Mithridate a Sulla, Murena, Lucullo gestum, a Pompeio confectum, omnes historiae testantur; cui bello Laterensem adfuisse probabilest. *Et tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti et ego Rhodi nou minore.* Nimirum non in eloquentia minor, quam in scientia rei militaris est dignitas; duaeque res illae sunt, quibus pariter et res publica nititur et uiget imperium. Oratorie, ut Laterensis petitionem declinet, dissimulat, quod ad suam in causis agendis praestantiam pertinebat, dignitatis artem, quam profitebatur, tuetur. FERRATIUS. Est locus in Ciceronem, qui Rhodi apud Molonem se exercuerat, unde illam copiam in locis communibus et redundantiam hauserit, propter quam Asiaticus dictus est ab inimicis. ERNESTIUS.

Ego non fui) Qua auctoritate ego addiderim, Proleg. L. I. C. III. §. 2. monitum.

Set fui, inquit, Nicaeis, putabam in Uaccaeis dicturum, bis in Bithynia) Sic aliquot Pall. a manu secunda; a prima uero omnes destituebantur illo *Nicaeis*, quod neque in olim censis: postea enim editi, *set fui, inquit, putabam in Nicaeis dicturum, bis in Bithynia.* GRUTERUS. Haec quoque sunt contaminatissima, quibus purgandis meliores codices sunt expectandi. Uidetur Cicero scripsisse, ut licet ex uestigijs Pall. conligere: *Set fui Nicaeae: putabam in Uaccaeis dicturum: bis in Bithynia.* GRAEVIUS. locus, opinor, ac derisio subest. Ut enim Cordubae nati poetae, ita forte Uaccaei oratores male audiebant. Uide pro Archia c. 10.. Fuisse Uaccaeos dicit Harduinus ad Plin. III, 5. in eo tractu, qui Salmanticam inter et Tamoram interiacet. OLIUETUS. Edd. pr. non habent *Nicaeis* [quod Gruterus ante *putabam* posuit], primus Victorius; omisitque Graeuus. Set id nomen abesse non potest, quia in sequentibus Nicaea memoratur, et illa detorsio uerbi in *Uaccaeis* id desiderat. Sine dubio autem scribendum *Nicaeae*, ut et Graeuio uidebatur. Terminatio mutata est e uerbo *Uaccaeis*. In fine autem putato delendum *in Bithynia*, quod manifesto est a glossatore, *In Uaccaeis* per inrisionem sic dixit, ut Trebatium in Epistulis uocat Ictum praestantissimum Samarobrius ad Diu. VII, 2., ut recte uidit etiam Oliuetus. ERNESTIUS. Locum corruptit Gruterus addendo *Nicaeis*, quo loco id pauci habent Msi ex manifesta inperatorum audacia, cum recte idem abiicerit, ubi pro *Uaccaeis* male erat positum in edd. Naug., P. Man., Gryph., C. Steph., et in repet. Lamb. Ei Uerburg, et Lall. obsecutos miror. Illa uero tam infirmo fundamento nixa emendatio *Nicaeae* quin corrumpat, abesse non potest. Primus illius auctor Lamb. dedit: *Set fui, inquit, (putabam in Uaccaeis dicturum) bis Nicaeae in Bithynia.* Graeuus secutus Ernestus, *Set fui, inquit, Nicaeae (p. in U. d.) bis;* tum inclusit uncis *in Bithynia*, et glossema certissimum putauit. Set neque Cicero solitarium eo loco *bis* posuisset; neque, ubi abundat alterutrum, illud potius eiecerim, quod in Msis est omnibus, quam quod leuissimo est indicio cognitum atque incertissimo. Abundat autem profecto *Nicaeae*: quis enim Bithynia commemorata Nicaeam statim cum Rhodo comparari miretur? Quam denique bella sit adnomiatio

lususque *Nicaeae*, in *Uaccaeis*, alii uiderint. Ego sequor optimos et plerosque codices. Linius in fragm. p. XXXI. *Segouiam et in Uaccaeorum* (h. e. *Uaccaeorum*, quod optime U. C. Iunenat. adgnouit, ut in Polyb. III, 14. edi *Ὀυακαίων* uideo) *gentem misit*, quomodo lapis Grut. CCCXXIV. 10. EX GENTE UACCAEORUM. Eam gentem ex XVIII. ciuitatibus constitisse tradit Plin. H. N. III, 3. Idem Liu. XL, 47. ut in *Uaccaeos per Lusitaniam iret Albinus* etc., et propius ad huius loci formam XXI, 5. *Hannibalem regressum ex Uaccaeis*: idemque Plin. XVI, 59. in *Hispania maximeque Uaccaeis*, quod ex uestigijs Msorum eruit Harduinus, quae sunt eadem in ed. Taruis. et in cod. Barb. n. 754., similiterque hic *eis* auolsum uides in Erfurtense. Singulare est, quod in alijs esse nescio quibus Tulli Msis ait Iannocius, in *Uaccerratis*; quibus uestigijs innixam profert Francisci Pucci hanc, quae mihi placet admodum, coniecturam, *putabam in Uacci pratis dicturum*. Notissima sunt *Uacci prata*, quae Romae in Palatio fuerunt, ex c. 38. pro domo et Liuio VIII, 19. GARATONIUS. Uerborum lusum, adnominationem etiam, si ita uis, non magis bellam, ubi per se spectetur, quam placitam h. l. Ciceroni, reuera latere in miseris istis corruptelis, aduersus Garatonium nimis senerum talium deliciarum iudicem, etiam atque etiam contendo: nam uel eiusmodi nugae non semper detrectasse Tullium, industri documento est subobsena eius cum Clodio altercato, quam cum gloriola quadam refert Attico Epist. I, 16.; item similis plane huic lusus ad Attic. II, 1.: *Fauonijs dixit ita, ut Rhodi uideretur molis potius, quam Moloni operam dedisse*. Alioqui cur tandem inter omnis gentis barbaras unos Uaccaeos potissimum delegisset, quorum nomine risum auditoribus exprimeret? Sic apud nos si quis talia captaret, iocari posset in poetam de triuio, eum ex notissimo illo *Kuhländchen* oriundum esse, cuius incolae poetica sane indole praediti esse perhibentur. Louge melius itaque Ernestius in toto hoc loco uersatus est, nisi quod cum Lambino scribendum erat: *set sui inquit — putabam in Uaccaeis dicturum — bis Nicaeae*. omisso tamen in *Bithynia*, quod h. l. e glossamte omnino profectum est. ORELLIUS. Miror, post ea, quae sapienter Garatonius monuit, tam peruerso iudicare Orellium de hoc loco potuisse. Ac primum quidem rectissime Garatonius inter *inquit* et *putabam* nomen *Nicaeae* posse recipi negauit. Nullast enim paucissimorum codicum illorum, qui habent, auctoritas. Accedit, quod uerba, quibus locus, in quo se fuisse Laterensis dixerat, describebatur, manifesto sequi post uerba *putabam in Uaccaeis dicturum* debent, certe, id quod caecus uideat necessest, nullo pacto interiectis illis *putabam — dicturum* seiungi a se inuicem potuerunt.

Neque uero quod Lambino auctore Orellius fecit, qui nomen *Nicaeae* post *bis* addidit, in *Bithynia* ratus glossam esse, ullo modo probari posse concedo. Nam etsi super nomen *Nicaeae*, si fuisset a Cicerone scriptum, explicandi caussa in *Bithynia* poni, eaque glossa, quod saepius factum, uox genuina exturbari potuit, tamen primum recepto eo nomine quid lucremur, nihil intellego. Recte enim monuit Garatonius, commemorata Bithynia neminem potuisse mirari, quod in sequentibus *Nicaea* cum Rhodo comparetur. Deinde, quae res maxime impulit Orellium, ut nomen *Nicaeae* restituendum arbitraretur, si aduocuationem quandam lusumque uerborum Cicero hic quaesisset, profecto formae *Uaccaeis* nomen eiusdem terminationis respondere et populo populus opponi debebat. Iam uero *Nicaeis*, quae sola forma congrueret cum *Uaccaeis*, scribi non potest, cum eius illius urbis non *Nicaei* set *Nicaenses* et appellati sint (cfr. Cic. ad Diu. XIII, 61.) et appellari debuerint. Immo ex uerbis in *Uaccaeis* illud denuo confirmatur, minime sollicitanda uerba in *Bithynia* esse, cum hoc certe maxime probabile sit, Ciceronem, si aliqua modo ratione fieri potuit (potuisse autem fieri iam

uidimus), ciuitati ciuitatem potius quam urbem, quo melius sibi uerba opposita responderent, oppositorum fuisse. Itaque id unum restat, ut de uerbis in *Uaccaeis* ac de aculeo, qui huic loco subesse debet, uideamus. Errare autem Garatonium, qui pro uerbis illis cum Francisco Puccio in *Uacci pratis* scribendum suasis, sponte ex iis, quae de totius loci sententia expositurus sum, intellegetur. Exprobrauerat Laterensis Ciceroni qua pollebat declamandi artem, quam se utique ignorare nec posse callere iactauerat, ut qui non Rhodi fuisset, ubi disci ea solet, set —. Hic quid magis debebat expectari, quam eo in loco se fuisse Laterensem dicere, in quo non modo non disci ars illa, set adco dedisci ars recte loquendi possit? Eiusmodi igitur loci nomen necessario debet positum esse in uerbis a Cicerone interiectis. Iam si praestare scripturae uolgae in *Uaccaeis* ueritatem possemus, statuendum esset, et Laterensem fuisse in Hispania, et Uaccaeos illos, ciuitatem Hispaniae, homines rudis et a facultate recte et ornate loquendi alienissimos fuisse. Posterius et posse statui et probabiliter statui, nemo non uidet; set fuisse ibi Laterensem, nec scimus, nec ualde probabilest. Quem cum Cyrenis quaestorem fuisse, ex hac ipsa oratione (cfr. C. V. §. 15. et C. XXVI. §. 65.) conpertum habeamus, mirifice mihi placet, quod Nieubuhrius, uir ille acutissimus, mihi scripsit a Cicerone sibi uideri positum esse, in *Barcaeis*. Eum enim populum egregie patet Rhodiis potuisse opponi. Cfr. Uerg. Aen. IV; 45. *hinc deserta siti regio, lateque furentes Barcaei*.

Nescio, cur seueriorem Nicaeam putes, quam Rhodum) Hinc apparet, quod supra dictum est: *Rhodi non fui*, ad loci reprehensionem obiectum esse. MANUTIUS. Puto ad eloquentiam pertinere, quae Nicaea non castigatur sit, quam Rhodi; quamquam sequentia de *dignitate* uidentur ad uitae rationem pertinere. ERNESTIUS. Minime uero. Recte Ferratius, cuius uerba supra p. 207. adtulimus, Laterensem in Bithynia rei militari operam dedisse monuit. Itaque cum se in Bithynia fuisse Laterensis gloriaretur, Ciceronem autem Rhodi comoratum esse diceret, hoc significabat, se ut rei publicae seruiret peregrinas terras adisse, Ciceronem autem, ut inutilem artem adeoque perniciosam disceret, peregre esse profectum. Eam sententiam autem quoniam sic enuntiauerat Laterensis, ut locum ipsum, in quo fuisset Cicero, reprehendere uelle uideretur, ita respondet Cicero, ut, cum uterque locus in Asia situs sit, Nicaeensium mores neget seueriores posse dici quam Rhodiorum, significans simul, sibi si cognomen *Asiatici* cum reprehensione quadam tribuatur, idem Laterensi tribuendum esse.

Si spectanda caussast) Si id, quod egimus, uel cuius rei causa profecti sumus ego Rhodum, tu in Bithyniam, spectandumst.

Ego Rhodi non minore) Eloquentiae studium non minus quam rei militaris exercitatioem eue Romano dignam esse significat.

Nam quod in eo me reprehendisti, quod nimium multos defenderem, utinam et tu — leuare) Mira cum uerecundia et moderatione et ceterorum ingenia depressit et suam in dicendo praestantiam omnibus anteposuit, quando grauiores causas illi declinauerint, non sufficientes implendae defensionis, ipse uero confidentissime susceperit; quo agente reus innocens indubitatum sibi spem uictoriae polliceretur. SCHOLIA AMBROSIANA. Bau. et unus Oxon. *defenderem*. Si quid mutandum esset, quod non est, placeret *defendam*. GARATONIUS. Immo unice uera scripturam, quam Bau. cumque eo duo optimi libri Amb. et Erf. alique praebent. Nam *defenderim* si scribitur, Laterensis reprehendisse existimandus est Ciceronem, quod usque ad id tempus, quo Planci caussam suscepit, nimium multos defenderit. Quo facto excluditur ab ista re-

prehensione defensio Plauci. At Ciceronem ob id ipsum reprehensum omninoque uituperatum esse, quod eo tempore, quo Laterensis Plancium accusauit, nimium multos defenderet, docent uerba, quae secuntur, Ciceronis: *utinam et tu, qui potes, et etc.* In quibus necessario Cicero *et tu, qui potuisti* etc. dixisset, si, quod adhuc nimium multos defendisset, ab Laterense esset reprehensus. Laterensis igitur oratio ipsa sine dubio haec fere fuit: reprehendus es, M. Tulli, quod nimium multos defendis. Eam reddens Cicero non poterat aliter loqui quam sic: *nam quod — me reprehendisti, quod nimium multos defenderem.* Ceterum reuera multos tum defendisse reos Ciceronem, ex ipsius Epp. ad Q. fr. II, 16. III, 5. etc. conperit habemus.

Set fit uostra diligentia) Nimia anxietate uel metu, ne quem defendendum suscipiatis, cuius innocentia non maxime perspicua sit facillimoque negotio demonstrari possit. Egregia arte hoc loco Cicero id, quod reprehendum ducit, cum laude quadam cefert, eosque, quos difficiliore causas cum propter iuris ignorantiam tum propter laboris molestiam non suscipere norat, diligentiae nomine laudat.

Qui in caussis ponderandis omnis fere repudiatis) Bau. [et Erf.] *in* non adgnoscit, quo carere profecto possumus. GARATONIUS. Et sane in Bau. lectione plus inest acrimoniae: eo ipso, quod causas uos ponderare dicere soletis, praetextu utimini omnis repudiandi. Ideirco in uincinis inclusi. ORELLIUS. Non adsecutus huius loci sensum Orellius est. Nam si omnia praepositione *caussis ponderandis* pro ablatiuo, ut fecit Orellius, instrumenti habemus, sententia uerborum non potest alia esse quam haec: *eo, quod causas ponderatis* siue *propterea, quod causas ponderatis.* Ita autem Cicero reprehenderet illos, quod causas ponderarent, in eaque se esse sententia ostenderet, in qua esse non potuit, ut non esse ponderandas causas putaret. Immo certumst, hoc eum et uoluisse et debuisse dicere: *fit uostra diligentia, qui, cum causas ponderatis et difficultatem earum agendarum perspicitis, omnis repudiatis, ut etc.* Hac autem sententia mihi olim necessaria in praepositio uidebatur; cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 5.. Nunc tamen non nego, eundem sensum etiam omnia praepositione huius loci esse posse; uide quae ad C. VI. §. 15. p. 80. adnotauit; ut iam non ausim eam a M. Tullio adiectam esse contendere.

§. 35. *Admonuisti*) Cod. Amb. *Admonescisti.* „*Admonescio* inter barbara dumtaxat habet Forcellinus; set oriri poterat ex *conmonescisti*, quod non deterius foret.“ ORELLIUS. Inprobabilis haec coniecturast. Nisi *admonescio* Ciceronis tempore usurpatum esse alio testimonio confirmatur, retinenda, opinor, scriptura uulgata erit.

Admonuisti etiam, quod in Creta fuisses, dictum aliquid in petitionem tuam dici potuisse) *Ad scolasticam leuitatem et quasi mimicam spectat* *) huiusmodi locus. M. Tullium uidebatur denotasse Laterensis, quod multa quae facetius dici possent cum aliqua figurandi supilitate non praetermitteret. Itaque hoc eum dicto perstrinxerat, habuisse materiam de uocabulo Cretae insulae aliquid in se ioculariter dicendi, nec tamen id excogitasse. Constabat enim Laterensem fuisse in Creta prouincia. Et solebant omnes candidati alba creta obliniri ceruicem, ut populo notabiliores essent. Ergo dicit eum iocari potuisse, si ad hoc adiecisset ingenium, ut id inueniret quod poterat

1) Sic A. Maius scripsit. Codex, *scolastica leuitate quasi nimica spectante.*

occurrere. Set acute rapuit ex eodem proposito ualidam responsionem, ut magis eum cupidum lacessendi ostenderet, qui sibi ea ultro suggereret, quae potuisse dici fateretur, nec tamen dicta sint. SCHOLIA AMBROSIANA. Scholastes, et solebant omnes candidati alba creta obliniri ceruicem, ut populo notabiliores essent. Eritue, qui credat? eritue hinc Persi acerbitas illa explananda Satyr. V. u. 177., qua candidatus palpo dicitur, quem ducit hiantem cretata ambitio? Subit animum species candidati sane ridicula, quem ab tergo aspicientibus praeclarum cretatae ceruicis insigne demonstrat. Cur non album fronti potius impositum, ut in equis et canibus natura factum uidemus? Set toga illis candida satis erat ad dignoscendum insignis. Neque enim uolgaris inerat candor, set per cretam fullonum artificio quaesitus. Hinc apud Persium non ceruix, uerum toga cretata intellegitur, et Iuuenalis X. Sat. 65. *bouem cretatum* ad sacrificia commemorat, ut magis albesceret. Optume res ex Liuiu perspicitur IV, 25.: *Placet, tollendae ambitionis causa tribunos legem promulgare, ne cui album in uestimentum addere petitionis causa liceret*, h. e. cretam uestimento addere, ut non modo album sit, uerum etiam splendidum fiat, atque, ut candidum interpretatur Seruius ad Uerg. III. Georg. 32., *quadam nitenti luce perfusum*. Denique candidati non solum ad prensandum prodibant, set comitatu conspicui. Cfr. Q. Cicero de petit. cons. c. IX. et Cicero pro Mur. c. 52.. GARATONIUS.

Dictum aliquid in petitionem tuam dici potuisse) Male Ernestius cum in edd. uett. plerisque pro *aliquid scriptum aliquid* repperisset, delendum *dictum*, ut a glossatore additum, iudicauit. Contra quem Garatoni recte monuit: „*dictum dicere* hoc sensu optimumst atque Tullianum, ut cum aliis uidit Heusing. ad II. Phil. 17., Scheller. Obs. p. 148. egoque habeo pro conperto.“

Te aiebas de tuis rebus gestis nullas litteras misisse, quod mihi meae, quas ad aliquem misissem, obfuissem) Haec omnia non ad reum, sed ad omnem ¹⁾ Ciceronem pertinent, quasi asperius a Laterense proposita. Nam significat epistolam non mediocre ad instar uoluminis scriptam, quam Pompeio in Asiam DE REBUS SUIS IN CONSULATU GESTIS miserat Cicero aliquanto, ut uidebatur, insolentius scriptam, ut Pompei stomachum non mediocriter commoueret, quod quadam superbiore iactantia omnibus se gloriosius ducibus anteponeret. Hoc igitur uult esse purgatum, dicens nuntiasse se Cn. Pompeio patriae conseruationem, nec inscienter de semet ipso gloriatum. Obfuerunt autem re uera: nam sic effectum est, ut ei Pompeius contra Clodianam uim non patrocinaretur. SCHOLIA AMBROSIANA. Manutius illas ad Pompeium scriptas fuisse litteras recte suspicabatur. Set nihil suspicione opus esse Cicero ipse declarat pro Sulla c. 24.: *Hic tu epistolam meam saepe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis et de summa re publica* (ita cod. Bauar. non rei p.) *nisi*. Qui saepe summa eloquentia res suas gestas extulerit, uideatur sane in illa etiam epistula gloriosus fuisse; quamquam ut longior esset, res ipsae posebant; haut tamen ita, ut ullo modo Pompeium offenderet, *omnibus a se pictum et politum artis coloribus*, ut ait II. ad Att. 21.: *cuius ad gloriam augendam tanto studio se dederat*, ut eum Q. frater monuerit cap. IV. aduersarios ob id in petitione consulatus ei non defuturos; cui denique illo ipso tempore consul *supplicationem confecto bello Mi-*

1) Ita perspicue codicem omnem scribere A. Maius monet.

thridatico, ut cap. XI. de prou. cons. dicit, *duplicatam*, h. e. dierum duplo, quam solebat, plurium decernendam curauerat. Itaque offensus ipse uere grauiterque, set familiariter hominem cautum atque omnia circumsipientem accussauit V. Epist. 7.: *Res, inquit, eas gessi* (de quibus ad eum copiose iam scripserat), *quarum aliquam in tuis litteris et nostrae consuetudinis et rei p. caussa gratulationem expectaui; quam ego a te praetermissam esse arbitror, quod uererere, ne cuius animum offenderes*. Erat enim ob eas ipsas res magna in inuidia Cicero: intuma Crasso et Hortensio simultas inerat, ut ex epistulis ad Atticum nouimus; oppugnabatur a C. Caesare praetore, qui iam tum apud plebem ex Marianis partibus et ex largitione gratus rem p. ualde turbabat; infestos tribunos plebis habebat Calpurnium Bestiam et Metellum Nepotem; hi tres Pompeio adstantabantur, eumque Ciceroni opponere conabantur; ad eum denique Nepos profugit iratus. Quo referendum est fragmentum illud orationis Metellinae apud Quint. I. O. IX, 5. p. 311. *Uenit ex Asia* (hoc ipsum quam bonum!) *tribunus plebis uenit ex Asia — ueruntamen uenit*. Nam repente inde redierat. Haec omnia testantur Plutarchus in Cic. c. 25. 26. et Dio XXXVII. c. 57—44. Quo tum animo Pompeius fuerit, cum nobis ipsis licet iam intellegere, tum Cicero, qui probe illum nouerat, optime iudicauit. Erigebat ergo uirum et uictoriis et cognomine Maguum et confirmabat his uerbis: *Set scito ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio comprobari*. Praeclara uero summoque uiro digna postrema illa sunt: *Quae, quom ueneris, tanto consilio tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, me non multo minore, quam Laelium, facile et in re p. et in amicitia adiunctum esse patiari*. Iam quoniam Pompei silentium eiusque causam cognouimus, an offensionis tamen aliquid ostenderit, uideamus. Atqui eum, antequam in urbem rediret, *nobis amicissimum constat esse*, scripsit Cicero ad Att. I, 12.; in ipso aduentu, *ut me primum decedens ex Syria uidit, complexus et gratulans meo beneficio patriam se uisurum esse dixit*, II. Phil. 5., quem locum adtulit Mains; denique, cum primum in senatum uenit, *omnia illius ordinis consulta laudauit*, I. ad Att. 14. *Tum Crassus posteaquam uidit illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit, ornatissimeque de meo consulatione locutus est* —. *Proxime Pompeium sedebam; intellexi hominem conueneri: utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam lubente senatu laudarentur, etc.* Cum his superiora si conferas, quibus Pompei silentium redarguerat, qua fuerit prudentia Cicero, intelleges. Sequitur epist. 16. de se et Pompeio: *multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus usque eo, ut nostri isti commissatores conirrationis barbatuli iuuenes illum in sermonibus Gnaeum Ciceronem appellent*. Item epist. 19.: *Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam uoluntatem, ut in senatu non semel, set saepe multisque uerbis huius mihi salutem imperi atque orbis terrarum adiudicarit. Quod non tam interfuit mea (neque enim illae res aut ita sunt obscurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem desiderent) quam rei publicae: quod erant quidam inprobi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrentur*. Insignis etiam est locus II, 1., quem purgat se de Pompei iam nimium popularis familiaritate obiurgatus ab Attico; eumque de meis, inquit, rebus, in quas eum multi incitabant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare: *sibi enim bene gestae, mihi conseruatae rei publicae dat testimonium*. Pergit epist. 5. coniunctio mihi summa cum Pompeio. Illa uero notari uelim, ex rerum illarum dissensione, in quas eum

*multi incitarant, ut ad ea, quae de pristino Pompei silentio diximus, adiungantur. Ubinam igitur tanta illius epistolae insolentia, quae post quadriennium denique erupturam inimicitiam pepererit? Nam quae de subdolo quodam tectoque homine dicuntur l. ad Att. 15., perperam de Pompeio Manutium aliosque intellegere, tot aduersa quae adtulimus testimonia demonstrant. Sensit Tunstallus, et in scuerissima ad Middletonium epistula p. 56. Q. Hortensium significari optume docuit. Fuit omnino illa inimicorum calumnia, quorum stultitia ita cum iniquitate certabat, ut nescias, utrumne magis laederent, Ciceroem an Pompeium. Similluma est alia, quam in Pison. c. 29. ipse Cicero refutauit. Dixerat enim huius consulatum conlaudans L. Piso: non illa tibi inuidia nocuit, set uersus tui: scripsisti enim, Cedant arma togae — tuae dicis togae summum imperatorem esse cessurum. Deinde post multa c. 30.: Hoc tamen intellegi, scelerate, uis, Pompeium inimicum mihi isto uersu esse factum; ut, si uersus mihi nocuerit, ab eo, quem is uersus offenderit, uideatur mihi perniciosis esse quaesita. Totum uide locum: nam responsionem necesse non est, re iam patefacta describere. Quam quidem rem ex epistulis potissimum declarauit, ne cum Tunstallo l. c. p. 48. et 50. mihi quisquam obiceret, multa in orationibus falsa temporis commodique caussa referri. Ornate, haut tamen falso dixit pro domo c. 11.: Quod enim par amicitiae consularis fuit umquam in hac ciuitate coniunctius, quam fuimus inter nos ego et Cn. Pompeius? etc.. At ueram dissidi inter eos exorti causam reticuit, culpamque tum ibi, tum pro Sext. 18. et in Pis. 51. in homines improbos contulit. Erat enim ueritas, niuis florentibusque Pompeio et Caesare, dissimulanda; neque publici eadem ratio sermonis est quae familiaris. Postquam uero illi perierant, H. Phil. 10., ausus est dicere, C. Caesaris opera Pompeium a sua familiaritate fuisse disiunctum. Conprobat id Plutarchus in Cic. c. 50.. Illa nimirum ab coitione Pompei cum Caesare et Crasso caussa est repetenda, qui rem publicam cum occupasset, cuius amantissimus Cicero semper fuit, non potuit inter eos dissensio non consequi. Quae paulatim eo progressa est, ut, cum Pompeius se totum Caesari tradidisset (l. c. Philipp.), simulatione doloque interposito, perniciem denique incauto adtulit et inmerenti. Ut Clodium uidit tribunatus caussa ad plebem translatum, exarsit Cicero iracundia, cum tamen spes eum quaedam falsa deciperet. Scripsit ad Atticum II, 9.: Si uero, quae de me pacta sunt, ea non seruantur, in caelo sum; ut sciat hic nobis Hierosolymiarum (Pompeius) traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit, quarum expecta diuinam *πελνγηδιαν*. Pompeio tamen adiuranti credebat, neque ipse sibi constabat, ut ex iis epistul. II, 20. etc. patet: illum enim perdit amabat, ut epist. 21. ipse indicauit. Experti tandem grauis et philosopho digna oratio est, ad eundem Att. X, 4. belli ciuilis initio: Cogito — quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amissimus (Pompeium et Caesarem). Hi sunt, qui nisi me ciuitate expulserint, obtinere se non posse putauerunt licentiam cupiditatum suarum, quorum societatis et sceleratae consensionis fides quo eruperit, uides. Tum de Pompeio: qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne subleuabat quidem, qui se nihil contra huius (Caesaris) uoluntatem aiebat facere posse. De hoc Pompei responso ac de utriusque perfidia notissimum Dionis est locus XXXVIII, 15.. Sic itaque pergit Cicero: Horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, set ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore confictati uidemur etc.. Uera igitur illa sermonis non liberi uox pro domo l. c.: Ego uero neque me tum desertum puto, set paene deditum: uereque *προδοσίην* illam Plutarchus appellat in Pomp. c. 49.. Denique, ut finem faciam, si Pompeius, quamquam nullum dedit*

initio plausum, iratus ob eas litteras Ciceroni non fuit; si postea longe grauiore de caussa illum prodidit, ne dum deseruit: errat profecto cum accusatore scholias, qui responsum adeo Ciceronis, nescio qua mente, falsam comminiscitur, quasi quae *leniora* esse dicit, iis aliquid adiciat ponderis. Ita enim pro sua dignitate ac prudentia respondet: *mihî obfuisse non intellego*, quia nihil ea de caussa offensionis in Pompeio cognouerat; *rei p. uideo professe potuisse*; neque enim profuerunt, cum Pompeius a senatu descinerit, quem retinere in optumatum partibus potuissent, ut suis opibus consensum bonorum, coniunctionem ordinum, uim aduersus improbos ciuis et rem p. concutientes corroboraret. Tecte hoc significat, ne reconciliatum Pompei animum pungat restitutionis suae beneficio deuinctus. GARATONIUS. Etsi perdocte Garatoni de Ciceronis cum Pompeio coniunctione exposuit, in eo tamen manifesto errauit, quod epistolam illam Ciceroni negat quicquam obfuisse. Nam primum non est probabile, Laterensem Ciceroni aliquid fuisse exprobraturum, quod ab omni ueritate abhorreret; porro dubitari aix potest, quin Cicero, nihil si nocuisset, desertius id fuerit affirmaturus, et pro uerbis quae posuit *obfuisse non intellego* scripturus potius fuerit *non obfuisse scio*; deinde eo, quod concedit *non profuisse rei publicae*, cuius caussa scripta uidebatur, aperte ostendit, ne sibi quidem ipsi profuisse; quem certumst sua caussa cupiuisse, ut Pompeius a partibus optumatum staret. Quodsi non profuit Ciceroni, ita ut Pompeium a coniunctione cum inimicis suis retinere non posset, necessario obfuisse debet, cum Cicero, quod ex or. pro Sull. c. 24. patet, de iniquitate et improbitate eorum, quibuscum postea se coniunxisset Pompeius, in ea conquestus esset. Postremo altera illa epistula, quam non multo post ad Pompeium scripsit (ad Diu. V, 7.), perspicue profecto docet, Pompeium moleste tulisse, quae Cicero de rebus suis in consulatu gestis scripsisset. Uide inter alia haec: *Ad me autem litteras quas misisti quamquam exiguan significationem tuae erga me uoluntatis habebant* etc.. Itaque quamquam Pompeius, posteaquam in urbem reuersus erat, aliquamdiu amicus Ciceroni fuit priuatamque illam offensionem publici benefici memoria uidetur obliterasse, tamen obfuisse illa epistula Ciceroni necessario debet, quod et homines, quibuscum postea se coniunxit Pompeius, et agendi ratio, quam idem postea inuit, in ea reprehendebatur.

Rei publicae uideo professe potuisse) Id enim egerat Cicero, ut Pompei animum ab iis abalienaret, qui aduersus rem publicam coniurauerant.

C A P. XXXV.

§. 36. *Set sunt haec leniora*) Non male unus Oxoniensis [cum aliis] omittit *sunt*, quod saepius a Cicerone similibus locis omittitur. GARATONIUS. Immo alienum hoc quidem loco a consuetudine Tulliana uidetur. Uide Cic. III. Philipp. IX, 25. *Set haec leniora fortasse; illud quaero* etc., et II. Phil. XI, 25. *Set haec uetera; illud uero recens, Caesarem* etc.. Confer quae Proleg. L. II. C. I. §. 16. monni.

Quod meum discessum, quem saepe defteras, nunc quasi reprehendere — uoluisti) A multis discessus ille reprehensus est, ita ut saepe Cicero eius caussam exposuerit. Cfr. post red. in sen. c. 15. 14., pro domo c. 24. et c. 55. §. 95. c. 36., pro Sestio c. 16. et seqq., in Uatin. c. 5., in Pis. c. 9. c. 14.. Adde ad Diu. I, 9, 29..

Ego uero fateor hercule, quod uiderim mihî auxilium non deesse, idcirco me illi auxilio pepercisse) Uide quae de huius loci scriptura Proleg. L. II. C. I. §. 16. monuimus.

Quod uiderim mihi auxilium non deesse, idcirco me illi auxilio pepercisse) Explicat haec ipse Cicero infra C. XXXVI. §. 89. quo maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc iis magis consulendum et parcendum putauit.

Quis enim status etc.) His et sequentibus usque ad C. XXXVII. exponit Cicero, quam ob causam auxilio, quod praesto fuerit, uti uoluerit. In qua re exponenda cum animi quodam feruore abripi se passus sit, factumst, ut oratio niuidior existeret ideoque nexus, quo singula membra inter se cohaerent, minus in oculos lectoris incurreret. Itaque Weiskius uerba, *consules post hominum memoriam — serui in dominos armabantur*, inepto declamatori reddenda iudicauit; quae tantum abest, ut omitti potuerint, ut ad sententiae integritatem prorsus sint necessaria. Idque cuius patebit, qui nexum eorum, quae a C. XXXV. usque ad C. XXXVII. scripta sunt, diligenter considerauerit. Is hic est. Primam causam, qua ductus auxilio, quod praesto fuerit, parcendum putarit, ponit in statu rei publicae, obiter monens, se nec P. Clodi terrore, nec A. Gabini furore a dimicando esse deterritum (*tribunicium me terror — uiceram*). Eum statum describit copiosius uerbis *consules post hominum memoriam — uastitatis metus inferebatur*, ita quidem, ut primum consules, sine quorum auxilio suscipi nihil possit, homines pessimos fuisse et a senatu, a re publica, et a bonis omnibus defecisse: deinde eos, qui secundum consules plurimum ualuerint, cum Clodio et consulibus facere perhibitos esse; denique faciem populi contra bonos armatam fuisse moneat. Contra se cum coniunctum quidem senatum, coniunctum totum equestrem ordinem, coniunctam totam fere Italiam fuisse, set senatum crudelissima consulum potestate de gubernaculis rei p. deiectum, equestrem ordinem Gabini denuntiatione proscriptionis perterritum, totam Italiam belli intestini et uastitatis metu percussam fuisse. Alteram causam, cur his auxiliis uti uoluerit, C. XXXVI. inuenit in genere dimicationis ponit, quod armis fuerit dimicandum; tertiam in eo, quod caedem fieri senatus et bonorum rei publicae exitiosum fuerit: quartam denique in exitu pugnae, quod uictoriae grauis fore aduersarios, interitus nullos ultores uiderit. Has ob causas §. 89. inuenit dicit se illis uti auxiliis noluisse, idque eo minus, quo maiora bonorum illorum, quae a suis partibus steterint, in se studia fuerint.

Cum reliquis eorum) Cfr. in Pis. C. VII. §. 16. C. X. §. 25.

Et illa principia) Quae simulatque consules erant facti fecerunt. Atque L. Pisonis quidem res in consulatu gestas Cicero in oratione illa uehementissima, qua in eum inuehitur, C. IV — XV. percenset.

Et hi recentes rerum exitus) Exponuntur haec fusa in or. de prou. cons., quam Cicero habuit anno superiore. GARATONIUS. Explicat breuiter hoc ipso loco Cicero uerbis *alter exercitum perdidit, alter uendit*.

Quorum alter exercitum perdidit, alter uendit) Haec iam saepius dicta sunt de Pisone et Gabinio, qui actionibus P. Clodi tribuni pl. in perniciem M. Tulli consenserant, habituri prouincias *Piso* Macedoniae, Gabinii Syriam. Sed hic *alterum* exercitum perditum a Pisone, alterum a Gabinio uenisse significat; scilicet quod regem Ptolemaeum acceptis decem millibus talentum per uim militarem exercitus Romani restituisset in regnum suum. Et simul in hoc epicroemate adhibet eundem colorem iam sibi in multis orationibus frequentatum, idcirco secedere urbe maluisse, ne quid seditiosae dimicationis

cum multorum exitio moueretur. SCHOLIA AMBROSIANA. De Pisonis scelere cfr. in Pis. C. XX. §. 47., de Gabini pro Rabir. Post. C. VIII. §. 21. et in Pis. C. XXI. §. 48.

Emptis prouinciis a senatu — defecerant) Guilielmi coniecturam probio, *empti prouinciis*: hoc enim pretio Piso et Gabinius a re p. defecerunt, quod in uulgata minus concinne significat. GARATONIUS. Orellius uulgatam scripturam retinendam monuit, adlato de prou. cons. C. IV.: *Emisti a foedissimo tribuno pl. — grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis ius in liberos populos — dicere liceret.* ibidem: *quom Gabinius omnia sibi et empta et emenda esse clamaret.* Contra quem Bakius pro Sestio C. XIV. extr. *pacto foedere prouinciarum*, et in Pis. C. XXIV. in. *una mercede prouinciae* correctionem istam tueri monuit. Loquitur de eadem re Cicero in Pis. C. VII. §. 15. *cui tu senatus auctoritatem, salutem ciuitatis, totam rem p. prouinciae praenio uendidisti.* Ibidem C. XXIV. §. 57. *quom prouincia tibi ista manupretium fuerit non euersae per te, set perditae ciuitatis.* post red. ad Quir. C. V. §. 15. *quom duo consules empti pactione prouinciarum auctores se inimicis rei publicae tradidissent.* Uerissima autem uulgata scripturast, dictumque *emptis prouinciis* sic, ut sit: *eo, quod emerunt prouincias, a senatu etc. defecerunt.* Ac tuentur eam egregie ea, quae ad Lentulum (ad Diu. I, 9, 29.) a M. Tullio scripta sunt: *Postea quom tu Hispaniam ceteriorem cum inperio obtineres, neque res publica consules haberet, set mercatorum prouinciarum et seditionum seruos ac ministros; icit quidam casus caput meum quasi certaminis caussa in mediam contentionem disensionemque ciuilem.* Adde post red. in sen. C. IV. §. 10. *non consules, set mercatores prouinciarum ac uenditores uostrae dignitatis.*

Qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant) Bau. [et Erf.] et unus Oxoniensis exercitu. Conferenda Sextiana est C. XVII. XVIII. XIX.. Ex ea patet, triumphatum celeberrimum intellegi Pompei, Caesaris, et Crassi; *ex quibus, dicit, unum (Caesarem) habere exercitum in Italia maximum, duo, qui priuati tum essent, et praesse et parare, si uellent, exercitum posse, idque facturos esse (Clodius dicebat; nec mihi ille iudicium — set uim, arma, exercitus, inperatores, castra denuntiabat.* Cum igitur unus reuera esset exercitus, eoque uno triumphari iam plurimum possent, hic lubenter equidem exercitu praeferam. GARATONIUS. Nihil uerius scriptura exercitu, quam et optimi codices, et res ipsa, et alii loci, in quibus eiusdem rei mentio fit, unice tuentur. Cfr. pro domo C. LI. §. 151. *Tu — quom praesentibus copiis perditorum, absentis exercitus terrore et minis etc., de arusp. resp. C. XXII. §. 47. An iste — nisi exercitum C. Caesaris (in quo fallebat, set nemo eum redarguebat) nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se inmissurum mintaretur.* post red. in sen. C. XIII. §. 52. *Erat alius ad portas cum inperio in multos annos, magnoque exercitu; quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse, quom diceretur esse inimicus, scio.*

Furialis illa uox, nefariis stupris religiosis altaribus effeminata) Pessume ab Ernestio, Schutzi, Orellio, aliisque post *stupris* comma positum esse, ipse docebit Cicero in orat. de prou. cons. C. X. §. 24. scribens: *Quod mihi odium cum P. Clodio fuit, nisi quod perniciosum patriae ciuem fore putabam, qui turpissima lubidine incensus duas res sanctissimas, religionem et pudicitiam, uno scelere uiolasset?* Uide eadem de re loquentem M. Tullium in orat. Pison. C. XXXIX. §. 95., de arusp. resp. C. XVII. sq., et ad Att. I, 12..

Secum et illos et consules) Mendosa erat lectio editorum ante P. Manutium, quam cum codd. Grut. seruant Barb. et meus, *secum et illos consules*. Neque enim id iis conuenit, de quibus agitur, Pompeio, Crasso, Caesarique. Confer pro Sext. 17., de H. R. 22. etc. Recte itaque a Man. additum *et*, ut hi tres a consulibus disiungerentur. Graeuum autem tacuisse nollem. Me certe uetus illa lectio in suspicionem adducit, uocem *consules* aut ab interprete profectam esse, aut a uarietate *eos*, ut alibi, extitisse. Nam de consulibus dictum supra uidetur satis, et, cum legeris, *secum et illos facere*, nihil requires amplius, perfecta omnia uidebuntur. Quia etiam quod sequitur *acerbissime* (hanc uocem a Lamb. et Ern. repudiari mirror) *personabat*, de terrore ac metu potissimum dicitur, quem arma incutiebant et nimia trium illorum in re p. principum singularisque potentia; quibus repugnantibus nihil Clodius, nihil consules perficere potuissent. Quantam ea res acerbiter haberet, quibus existimare facile per se potest et ex c. 22. pro Sext. cognoscere. GARATONIUS. In septem quoque Oxonn. *secum et illos consules*, mendose, nisi deas etiam *consules*, quod olim faciendum esse suspicabar. Nunc Baurarici auctoritate deterreo, qui [cum E, Lb, Lc, et aliis] hanc uulgatam conprobat. IDEM. Recte Orellius lectionem a Garatonio propositam, *secum et illos facere*, uel propter rarissimum hunc *et* copulae usum, de quo Beierus ad Cic. Ollic. III, 6. T. II. p. 227. mouuit, non esse probandam mouit. Accedit, quod Cicero, si triumuirorum illorum mentionem tantummodo iniecit hic uoluisset, non est dubium quin simpliciter, *secum illos facere*, scripturus fuerit. Eo aptior autem huic loco et illorum et consulum mentio, cum in antecedentibus ne uerbo quidem Praetere defenditur uulgata scriptura iis, quae Cicero de ar. resp. C. XXII. §. 47. dicit: *nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quae faciebat, facere clamaret; nisi consules causam coniunxisset secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret.*

Acerbissime personabat) Ernestius Lambinum uerissime ait *accerrime* scribendum putasse. In quo uehementer fallitur. Non enim conuenit, de magnitudine clamoris, set de acerbitate uel dolore, quem omnibus bonis clamor iste iniecerit, Ciceronem hic loqui. Uidit hoc iam Garatonius monuitque supra ad uerba *secum et illos et consules*.

§. 87. *Aderat mecum senatus* — *Aderat mecum cunctus equester ordo* — *At tota Italia conuenerat*) Sic in omnibus codicibus omnibusque editionibus hic locus scriptus extat, nisi quod editores nonnulli, P. Manutius, Lambinius, Garatoni, Orellius aliique *At* ante *tota* delendum iudicauerunt. Quod tenere factum esse uel ex eo intellegi potest, quod *at* ab librario esse additum prorsus improbabilest. Facillima eaque certissima medicina hic locus sanari potuit. Docuimus supra ad uerba *Quis enim status* etc., haec, quibus §. 87. incohatur, manifesto opponi antecedentibus, in quibus de iis exponit Cicero, qui sibi aduersati sint, cum nunc de illis commemoraret, qui *secum* fuerint coniuncti. Itaque necessario requiritur particula aduersatiua. Porro quod nunc scriptum legitur *aderat mecum*, plane ineptum loquendi genus est. Ad quem enim locum *aderat* cum Cicerone *senatus*? Ad iudiciumne? Atqui in iudicium miueme uocatur erat Cicero. Cfr. pro Sestio C. XVII. §. 40. *neq. miki ille* (Clodius) *iudicium populi, nec legitimum aliquam contentionem, nec disceptationem, aut causae dictionem, set uim, arma, exercitus, imperatores, castra denuntiabat*. An Romae? At tum antea absens fuisse *senatus* censendus esset, quod statui nequit. Itaque nihil certius est, quam scripsisse Ciceronem, id quod recipere non dubitauit, *At erat mecum senatus* — *At erat me-*

cum cunctis equester ordo —. Iam patet rectissime at particulam ante *tota* positam se habere, quam omnes teneantur codices, omninoque totam sententiam egregie procedere. Particula at eam hic nim habet, qua saepissime usurpatur ab eo, qui occupat, quae ab altero sibi posse opponi putat. Eam autem, qui sibi fieri fingit, oppositionem statim refutat Cicero uerbis *set recordare* etc., *quem quidem in contionibus* etc., *cui quidem bellum refutini* etc., priore loco set particula, duobus posterioribus particula *quidem* usus, cui non secus atque set particulae dis-iunctiuam uim subesse supra iam C. XXXI. §. 75. ad uerba *Ei quidem monitum a nobis est*. Eodem modo locutus Cicerost in Cat. Mai. C. XVIII. §. 65.: *At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes, si quaerimus, etiam auari; set haec morum uitia sunt, non senectutis*. et Propert. II, 7, 5. *Gauisast certe sublatam Cynthia legem, Qua quondam edicta flemus uterque diu, Ni nos diuideret; quamuis diducere amantis Non queat inuitos Iuppiter ipse duos*. *At magnus Caesar; set magnus Caesar in armis; deuictae gentes nil in amore ualent*. Uide etiam Handium de part. lat. T. I. p. 452—455. egregie de hoc at particulae usu disserentem. Ceterum ne mutatio quidem dici potest, quod *At erat* scripsi pro *Aderat*; immo Ciceronis manum si repraesentare uoluisssem, nescio equidem an satius fuerit, diiunctim tantummodo *Ad erat* scribere. Eius enim aetate una eademque littera et praepositionem et coniunctionem esse scriptam, cum ex Quinctiliani apparat uerbis I, 7, 5.: *illa quoque seruatat a multis differentia, ut ad, cum esset praepositio, d litteram, cum autem coniunctio, t acciperet*. de quorum sensu recte iudicauit Conr. Leop. Schneider. in Gramm. ling. lat. T. I. p. 252., tum ex codicibus palimpsestis, nostra aetate e tenebris erutis, in quibus coniunctionem illam saepissime ad scribi uidemus. Sic, ut unum adferam exemplum, palimps. Taurin. in M. Tulli orat. Caeliana C. XXIX. §. 68. *Ad sunt serui* habet, licet *ad* coniunctio sit, ibidemque *Ad propinquis inquit placuit* pro uulgari *At propinquis placuit*. Uide Am. Peyron. Uarr. Lectt. p. 198..

At erat mecum senatus) Ne quis in locutione *erat mecum senatus* haereret, adposui hos duo locos, pro C. Rabirio C. VIII. §. 24.: *Atqui uidemus, haec in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret; latere, mortis erat instar turpissimae; cum Saturnino esse, furoris et sceleris; uirtus et honestas et pudor cum consulibus esse cogebat*. et Philipp. VIII, 11. *Quas ob res ita censeo: eorum, qui cum M. Antonio sunt, qui ab armis discesserint, et aut ad A. Pansam — ante idus Martias primas adierint, iis fraudi ne sit, quod cum M. Antonio fuerint*.

Qui soli — non siuerint — ademerint) Scribendum est, *siuerunt — ademerunt*. Non enim pendunt haec ab *recordare*; set in iis est iudicium Ciceronis. Atque ita feci. ERNESTIUS. Male quidem; Cicero non simpliciter narrat, ut *qui* positum sit pro *hi*, set rationem adfert, cur hostes fuerint, consulum nomen cum haberent. Notissimum est autem, *qui*, si ponatur pro *quia* *in cum*, coniunctiuo iungi. WEISKIUS. Recte Weiskius coniunctiuo requiri hic uidit. Ceterum scripturae uarietate, quae est in codicibus, ductus pro *sierint* scripsi *sirint*, cum coniunctiuo illius non uideatur alia forma quam *sirim* a scriptoribus prosaicis usurpata fuisse. Cfr. Gronouius ad Liu. I, 52. et Bardili ad Corn. Nepotis Fragm. XII, 2. p. 575.. Pariter semper *sisti*, *sistis*, *sisseno*, *sisse*, et *desisti*, *desistis*, *desisse*, *desisse* dictum uidetur. Cfr. pro Sestio C. XIX. §. 44. *qui ne uestitu quidem defendi rem p. sissent*. Ibidem C. LVII. §. 122. *Exolare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini*. Pro domo C. XXXIV. §. 92. *Tu sororem tuam uirginem esse non sisti*. Pro C. Rabirio Post. C. VI. §. 15. *Huic ordini ignem nouum*

subici non sistis. Ad Att. I, 14. *Te ad coenas itare desisse moleste fero.* Corn. Nep. XII, 5, 1. *magistratus gerere desisset.* A. Gellius XV, 16. *artem athleticam desisset.* Cic. Phil. II, 35. *simulac timere desisses, similem te futurum tui.* Ibid. C. XXXVII. *quoniam modo ante K. Aprilis debere desisti?* Ibid. XI, 15. *qui ne uiuo quidem Trebonio Dolabellae latrocinium in Syriam penetrare sisset.* In quibusdam horum locorum male nunc duplex i poui solet.

Quem quidem in contionibus saltator ille Catilinae consul proscriptionis denuntiatione terreat (*Ἰδιῶς*) pro stomachi sui acerbitate Gabinius lacerat quasi famosae impudicitiae; quem minitatum proscriptionem equestri ordini eapropter dicit, quod illius edicto²⁾ fuisset L. Aelius³⁾ eques R., cui familiaris amicitia cum M. Tullio fuerat, relegatus. SCHOLIA AMBROSIANA.

In contionibus) Cod. Ambr. omittit. Set post red. in sen. C. V. *in contionem* (Gabinius) ascendit — quos ei commodum fuit compellauit; L. uero Lamiam equitem R. consul imperiosus exire urbe iussit. Item pro Sext. C. XII. *Exanimatus euolat ex senatu — aduocat contionem, L. Lamiam in contione relegauit.* GARATONIUS. Nulla potest codicis illius aliquid omittentis auctoritas esse.

Saltator ille Catilinae consul) Gabinius. Post red. in sen. C. VI. §. 15.: *Cur in histris et hethionibus huius calamistrati saltatoris eximia uirtus tam diu cessauit?* Pro domo C. XXIII. §. 60. *Campanum illum consulem cum saltatore conlega.* In Pisonem C. VIII. §. 18. *Tu ex tenebrosa popina consul extractus cum illa saltatrice tonsa senatum rei publicae occasum atque interitum lugere uetuiisti.* Ibidem C. X. §. 22. *cum conlegae tui domus cantu et cymbalis personaret, cumque ipse nudus in conuiuio saltaret.* MANUTIUS. Nullus dubito, quin ad hunc locum et illos, quos Manutius adtulit, respexerit Macrobius Saturn. XI, 10.: *Priusquam a saltatione discedo, illud adiciam, uno eodem tempore tribus nobilissimis ciuibus non modo studium saltandi, set etiam, si dis placet, peritiam, qua gloriarentur, fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod etiam Cicero non dissimulanter obiecit.* GRAEVIUS. *Catilinae* non bene conuenit; saltatores absolute dicuntur. *Amator Catilinae* et *uir* fuit, ut in or. post red. in sen. c. 4. dicitur; *saltator* nihil ad Catilinam pertinet; *saltator consul* autem acerbissime dicitur. Itaque *Catilinae* delendum est. ERNESTIUS. Delendum *Catilinae* nomen censet Ernestus, eique uiri peritissimi opinioni omnes fauent loci, quos ex

1) Uerbum graecum A. Maius ex coniectura addidit, ut uacuum spatium expleret.

2) *Edicto* scripsit idem pro *dicto*, quod in codice est, conferri iubens Ascon. ad Cic. or. in Pis. C. X. et pro *Sestio* C. XII. XIII.

3) Cod. *Laelius*, non *L. Aelius*. At in Pis. c. 27. dicitur *L. Aelius*. Alibi saepe meminit huius uiri et facinoris Cicero, post red. in sen. 5., pro Sext. 12., ad Fam. XI, 16. 17. XII, 29., quibus in locis scribit uel *L. Lamiam*, uel *Lamiam*. Asconius item l. l. nuncupat *L. Lamiam*. Quoniam igitur praenomen *Lucii* saepe huic uiro tribuitur, nuncupetur sane integre *L. Aelius Lamia*. Et quidem facilis fuit illa separatio *L. Aelius pro Laelius*. A. MAIUS. Erat Aeliae gentis L. ille Lamia, cuius nobilitatem familiae praedicauit Horatius III. Carm. 17. ab Lamo Neptuni filio deducens. Neque nero idem potest Laelius nominari XI. ad Attic. 7., aut ibi, quom huius L. Lamiae mentio antecesserit, L. Aelius similiter emendari; set alius homo est, ut uidit Ernestus, D. Laelius, qui L. Flaccum accussauit, et Pompeio adfuit in bello ciuili. GARATONIUS.

ipso Cicerone adtulit Manutius. GARATONIUS. Nihil peruersius est, quam ea ab interpretibus addita putare, quae quo sensu sint dicta non adsequaris. Eiusmodi est nomen *Catilinae*, quod nemini interpreti addere in mentem poterat uenire. Speciosior eius coniectura esset, qui *consul* defendum putaret. Set nec hoc uerbo ullum magis genuinumst. Egregia enim tribus illis uerbis *saltator Catilinae consul* continetur acerbitas, quae uno remoto uehementer debilitatur. Primo uerbo *saltatoris* insania obicitur Gabinio; cfr. pro Mur. C. VI. §. 15. *non debes, M. Cato, — temere consulens populi Romani saltatorem uocare. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit.* Secundo uerbo *Catilinae* famosa impudicitia ei obicitur, quemadmodum alibi uir dicitur *Catilinae* fuisse. Idque uidit iam interpres Ambrosianus, ex quo illum etiam in suo antiquissimo codice *Catilinae* nomen scriptum reperisse intellegitur. Haec duo flagitia etsi in omnibus omnino ciuibus Romanis reprehendenda erant, tamen indignissime in consule erant ferenda, ideoque addito *consulis* nomine crimina illi obiecta magis etiam detestabilia apparent. Plane similis est locus in or. Pis. C. IX. §. 20. *an cum altero barbaro Epicuro, cum altero Catilinae lanternario consule?*

C A P. XXXVI.

Numquam, quo ceteri saepe abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset) Ex Erf. additum saepe tuctur Bau.. Sic in Pis. C. IX. *Quasi uero non modo ego, qui multis saepe auxilio fuissem, etc.* Deinde idem cum aliis multis ipsum: h. e. *numquam id ipsum, quo ceteri saepe abundarunt, mihi auxilium meum defuisset.* Ita supra C. XXXIII.: *meque in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium — nimium gratum esse concedam.* Set nihil muto. Porro III. ad Att. 15. *hic mihi consilium meum defuit, set etiam obfuit;* et paulo ante, *me numquam esses passus, quo tu abundabas, egere consilio, deinde, quodsi non modo tu, set quisquam fuisset, qui me Pompei minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio uiuocaret, quod unus tu facere maxime potuisti, aut occubissem honeste, aut uictores hodie uiueremus.* Haec in exilio scribebat; restitutus meliora. Laterensis enim cum aliquam exili culpam in ipso Tullio quaerebat, Planci meritum extenuabat, timiditatem in patroni magniloquentia reprehendebat. Confer pro domo C. XXIV., I. Epist. 9., pro Sextio C. XX.—XXII. GARATONIUS. Uerbum oppositum *ceteri* manifesto indicat, Ciceronem *id mihi ipsi* scripsisse. *Auxilio* eloquentiam significat.

§. 33. *Uinci autem improbos a bonis, fateor fuisse praeclarum, si finem eum uincendi uiderem, quem profecto non uidebam)* Fuisse suspicor, qui *finem eum* legentes suspendi orationem putarint, eiusque complendae causa, *quem profecto non uidebam*, addiderint; quae quamuis in Erf. deesse non uideantur [omnino desunt in Erf. aliisque], in duobus optimis, Pith. et Bau., certe desunt, in mei autem codicis margine adscribuntur. Neque in tot aliis extare mirandum est, cum orationem creditum sit iis carere non posse. Quod tamen est longe secus. Uult enim hoc dicere, praeclarum fuisse arma Clodiana uincere, set tum, si is pugnandi finis esset futurus. Paulo post cum etiam pugnandum fuisse cum consulibus dixerit, quos triumphari principatum in re p. obtinentes adiuuassent (quod saepe subindicat), *uictoriae*, inquit, *nostrae grauis aduersarios paratos uidebam.* Post red. in sen. C. XIII.: *uidebam, si uicissem praesentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos.* Item pro Sext. C. XIX. P. Clodium narrat in contione dixisse, *aut mihi semel esse pereundum, aut bis esse uincendum. Quid erat bis uincere? id profecto, ut, cum amentissimo tribuno pl. quom decertas-*

sem, cum consulibus ceterisque eius ultoribus dimicarem. Et pro domo C. XXXIV.: *mihī aut te interfecto cum consulibus, aut te uiuo et tecum et cum illis armis decertandum fuit.* Placetne igitur hoc ita exprimi, *si finem eum* (aut *tum*, ut est in E, B, aliisque) *uincendi uiderem, quem non uidebam?* quatenam haec loquendi ratio? Tolle nunc additamentum, et uerbulum *fore* uel *futurum*, quod extrusum patet, restitue: *uinci autem improbos a bonis, fateor fuisse praeclarum, si finem eum* (uel *tum*) *uincendi fore uiderem, uel, uiderem fore:* iam recta et perspicua uidebis omnia. GARATONIUS. Recte Garatonius Ciceronem negauit scribere potuisse, *si finem eum uincendi uiderem, quem profecto non uidebam*, set neque cur ita scribere non poterit, neque quomodo scribere debuerit, intellexit. Non potuit sic scribere, quod uerba *finem eum* — *quem* necessario hanc sententiam continent, ut pluris existimare debeamus finis uincendi fuisse. Atqui hoc alienissimum a sententia Ciceronis est, qui simpliciter noluisse se uinci improbos a bonis dicit, quod uictis improbis finem uincendi non uiderit. Haec autem sententiae peruersitas certissima correctione et poterat tolli ab editoribus et uero etiam debebat recepta optimum codicum scriptura *tum pro eum* exhibentium. Iam optime dictumst *si finem tum uincendi uiderem*, sic ut *tum sit uictis improbis*, quo sensu saepe hanc particulam usurpari constat. Neque uero uerba, *quem profecto non uidebam*, saluo sensu omitti posse puto. Quae enim secuntur uerba, *Ubi enim praesto fuissent* etc., iis manifestumst huius ipsius sententiae, quae uerbis *quem profecto non uidebam* subest, rationem reddi, ita ut his omissis omnis sensus nexusque tollatur. At enim, obiciat quis, ipsa illa, quam his uerbis enuntiarī debuisse sententiam contendo, iam uerbis, *si finem tum uincendi uiderem*, subest. Ea enim uerba qui ponit, numquam non hoc in mente habet et ab auditoribus subintellegi uolt: *set finem tum uincendi non uidebam*. Praeterea constat, non raro *enim* particula rationem reddi sententiae non enuntiatæ disertis uerbis, set suppressæ uel subintellegendæ; ut cum dicit Cicero Tuscul. II, 24, 59.: *Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum una eum sanguine uitam efluere sentiret? inperantem enim patriam Lacedaemoniis relinquebat, quam acceperat seruientem.* Quo in loco referendast *enim* particula ad suppressam sententiam: *non ingenuit*. Alia exempla adtulit Ramshornius Gr. Lat. §. 137. I, 1. p. 564.. Haec omnia etsi cuiquam cum magna quadam probabilitatis specie mihi obici uideantur, nego tamen uerba, de quibus agitur, omitti posse, longe aliam illorum locorum, in quibus *enim* a suppressa sententia pendere uidemus, quam huius loci rationem esse contendens. In illis enim locis, id quod res ipsa postulat, ad eam refertur sententiam particula illa, quae aut ex toto uerborum, quae praecedunt, complexu, aut e uerbis, quae sunt primaria maxumaeque respici debere apparet, nemini non sponte subintellegitur. Itaque hoc loco, in quo primaria haec esse liquet: *Uinci autem improbos a bonis, fateor fuisse praeclarum*, si ad sequentia, *Ubi enim* etc., suppressa deberet sententia putari, ex qua illa penderent, meo iudicio haec tantum suppressa posset existimari: *set uinci improbos a bonis, non fuit praeclarum.* Atqui huius sententiae minime Cicero in sequentibus rationem reddit. Deinde uero alienum omnino a Latinorum loquendi consuetudine iudico, ut post enuntiationes conditionalis, qualis haec est, de qua disputatur, ita sequatur *enim* particula, ut ea sententiae, quae ex enuntiatione conditionalis conligi demum potest nec diserte enuntiat, ratio reddatur. Neque uero inutile quid faciet, qui accuratius exponere instituerit, quibus condicionibus supprimi sententia possit, ex qua *enim* particula pendeat. Nam ut recte hoc factum Tuscul. II, 24, 59. est, ita in orat. Sest. C. XLIX. §. 105., qui locus illi simillimus est: *Num uos existumatis, Gracchos, aut Saturninos, aut quem-*

quam illorum veterum, qui populares habebantur, ullum unquam in contione habuisse conductum? Nemo habuit; ipsa enim largitio et spes commodi propositi sine mercede ulla multitudinem concitabat. nullo modo uerba nemo habuit omitti potuerunt. Itaque seruanda putauit uerba, quem profecto non uidebam. Uide etiam Proleg. L. II. C. I. §. 2. p. XXXI.

Fateor fuisse praeclarum) Ne futurum fuisse dici debuisse putes, confer G. T. A. Krugerum, grammaticum eruditissimum, in libro, cuius titulus: Untersuchungen aus dem Gebiete der lat. Sprachlehre. Fasc. I. p. 151 sq. conl. p. 562—570..

Si finem tum uincendi uiderem) De hoc quoque loquendi genere, si — uiderem, pro quo tirones si — uidissem expectent, optime exposuit idem Krugerus l. l. p. 216—242.. Addo ex hac orat. C. XX. §. 55.: *neque enim unquam maiores nostri sortitionem constituerent aediliciam, nisi uiderent accidere posse, ut competitorum pares suffragiis essent, et de arusp. resp. C. XXII. §. 47.: An iste, nisi primo se dedisset eius, quorum animos a uostra auctoritate seiunctos esse arbitrabamur; nisi eos in caelum suis laudibus praeclarus auctor extolleret; nisi exercitum C. Caesaris (in quo fallebat, set eum nemo redarguebat), nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se inmissurum minitaretur; nisi Cr. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quae faciebat, favere clamaret; nisi consules causam coniunxisse secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret: tam crudelis mei, tam sceleratus rei publicae uexator esse potuisset?* Quo in loco ex uariatione plusquamperfecti *dedisset* et imperfectorum *extolleret, minitaretur, clamaret, confirmaret*, quid discriminis inter utrumque tempus intercedat, maxime elucet. Ad illustrandum autem, quod in hac or. Planciana positumst, si — uiderem, iuuat adposuisse, quae idem Cicero scripsit eadem de re in or. post red. in sen. C. XIII. §. 55.: *potui, p. c., multis auctoribus fortissimis uiris me ui armisque defendere; nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus defuit; set uidebam, si uicissem praesentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos.*

Ubi enim — ultores uidebam) Copiosius haec Cicero pro Sestio C. XIX. §. 45. exponit.

Praesto fuisset mihi aut tam fortis consul, quam L. Opimius, quam C. Marius, quam L. Flaccus — aut, si minus fortes, attamen tam iusti) Cur singulari utitur, cum pluris nominat, plurali uero, cum unum? praesertim cum continuo sequatur, *Esset igitur pugnandum cum consulibus*. Uerae lectionis uestigium fuissent in uno tantum Oxon. [aliisque] esse uideo. Neque enim dubitandum est, quin scriptum a Tullio fuerit, *Ubi enim praesto fuissent mihi aut tam fortes consules*. Falsa usitati compendi *Coss.* interpretatio mendum facile adduxerit. GARATONIUS Nihil uerius hac emendatione, in quam cum Garatouio etiam Weiskius incidit.

L. Opimius) Dictum de eo iam C. XXVIII sq. est.

L. Flaccus) L. Valerius Flaccus conlega C. Mari VI. consulis. Uide Cic. pro C. Rabirio C. VII. §. 20., Philipp. VIII, 5, 15. et in Catil. I, 2, 4..

Inprobos ciuis) M. Fuluiom Flaccum consularem et C. Gracchum tribunicium Opimio consule; Saturninum tribunum pl. et Glauciam praetorem C. Mario et L. Valerio Flacco *co.* MANUTIUS. Uide eam rem fusius exponentem M. Tullium in iis locis quos modo aduli.

P. Mucius) P. Mucius Scaeuola, qui cum L. Calpurnio Pisone Frugi au. 621. consularum gessit.

P. Scipio) P. Scipio Nasicus, qui pontifex maximus fuit. Cfr. in Catil. I, 1, 3. ibique interpretes, et Philipp. VIII, 4, 15..

Sumpserat, ea Ti. Graccho interempto iure optumo sumpta esse defendit) Bau. cum Erf. ceperat, quod probo, etsi proxume *sumpta* dicuntur, non quia concinnitas in uolgata desit, set quia semper postulanda non est. GARATONIUS. Cum magnum sit inter *capere* et *sumere* discrimen, quod maxime in compositis *accipere* et *adsumere* elucet, facile apparet, non posse *capere arma* et *sumere arma* nihil differre, licet nonnumquam non multum intersit, utram locutionem usurpes. Immo uidetur hoc interesse, quod *capere arma* dicitur is, qui arma non iacere patitur set adtingit, iisque instructum se reddit, ut aut impetum aliorum a se defendere, aut ipse alios impetu petere possit: contra *sumere arma* dicitur, qui, ubi solutast eligendi optio, utrum arma capere an aliam agendi rationem inire uelit, armis potissimum utitur, ita ut nunc quod non expectatum fuerit, nunc quod cum deliberatione factum sit, fecisse significetur, qui arma sumpsisse dicitur. Adferam quae in promptu sunt exempla, et primum quidem, ubi *capere arma* dictumst. Cicero pro Sex. Roscio Am. C. LIII. §. 155.: *Illam priorem* (proscriptionem), *quae factast in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius quam more maiorum comparatumst, publico consilio factum uideretur*. Idem pro Tullio C. VI. p. 42. ed. Mai. sec.: *ne ipsi statuerent, quo tempore possent suo iure arma capere, manum cogere, homines occidere*. Idem pro C. Rabirio C. VI. §. 19.: *Confiteor interficiendi Saturnini causa C. Rabirium arma cepisse*. Ibidem C. VII. §. 20.: *Adhibent omnis tribunos pl. praeter Saturninum, praetores praeter Glauciam; qui rem p. saluam esse uellent, arma capere et se sequi iubent*. Ibidem: *quom omnes, qui in salute rei p. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit?* Ibidem §. 21.: *quom ad arma consules ex senatus consulto uocauissent; — quom L. Metellus, Ser. Galba, — omnesque, qui tum erant, consulares pro salute communi arma cepissent*. Ibidem C. IX. §. 27.: *quid de tribunis aerariis, ceterorumque ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt*. Ibidem C. X. §. 50.: *ac, si pro illorum laude mihi arma capienda essent, non minus strenue caperem, quam illi pro communi salute ceperunt*. Ibidem C. XI. §. 51.: *Neminem esse dico ex iis omnibus, qui illo die Romae fuerint, — pubesque tum fuerit, qui arma ceperit, quin consules secutus sit*. Philipp. IV, 3, 7.: *omnes mortales una mente consentiunt: omnia arma eorum, qui haec salua uelint, contra illam pestem esse capienda*. Ibidem X, 7, 15.: *Nam si quattuor exercitus ii, de quibus dixi, propterea laudantur, quod pro populi Romani libertate arma ceperunt*. Eadem orat. C. IX. §. 18.: *non sunt enim credo innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant*. Ibidem XI, 1, 1.: *perspeximus enim, quanta in iis, qui contra patriam sclerata arma ceperunt, inesset inmanitas*. Eadem orat. C. XIV. §. 57.: *eos ueteranos, qui pro re publica arma ceperunt*. Ibidem XII, 7, 16.: *Idcircone saga sumpsimus, arma cepimus? Caesar B. G. V, 26.: Quom celeriter nostri arma cepissent — desperata re hostes suos ab oppugnatione reduxerunt*. Ibidem L. VII. C. IV.: *hortatur, ut communis libertatis causa arma capiant*. Nolo plura huius locutionis exempla adferre, quae innumera ex Liiuo, ex Sallustio, ex Tacito, Curtio aliisque adferri possunt. Ex omnibus patebit, quod dixi, *arma capere* nihil esse aliud nisi *se armare*. Contra *sumere arma* adtende in omnibus fere, quae iam prolaturus sum, exemplis eo, quom exposui, sensu dici. Cicero Tuscul. I, 55, 86.: *Utrum igitur, si tum esset extinctus* (Pompeius), *a bonis rebus, an a malis discessisset? certe a miseris: non enim cum socero bellum gessisset; non inparatus arma sumpsisset; etc.* Quo loco iam ex eo, quod praepositumst, *inparatus* apparet,

aliat potius Pompeium facere aequom fuisse quam quod fecerit, a Cicerone ostendi. Idem Philipp. VIII, 5, 15.: *C. Mario, L. Valerio consulibus senatus rem publicam defendendam dedit: L. Saturninus tribunus pl., C. Glauca praetor est interfectus. Omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scenolae, Crassi arma sumpserunt. Num aut consules illos, aut clarissimos uiros uituperandos putas? Non est neglegendum, eandem rem exponentem M. Tullium in oratione Rabir. C. VII. §. 21., quem locum paulo ante adtuli, locutione capere arma usum esse. Uerum animaduerti nolo, illic simpliciter hoc uoluisse Ciceronem dicere, cum omnium ordinum homines, ad arma a consulibus uocatos, tum illos etiam uiros clarissimos armis fuisse instructos, hoc autem loco, in quo cuius improbos, qui perniciem rei p. moliantur, interfici praestare docet quam alia ratione corrigi ac seruari, id dicere, uiros illos clarissimos secus atque expectatum suerit optimum duxisse, armis in illo tumultu uti. Idem in orat. Pison. C. XXXI. §. 77.: *se contra armatum tribunum pl. sine consilio publico decertare nolle; consulibus ex S. C. rem p. defendentibus se arma sumpturum.* pro C. Rabirio C. VI. §. 19.: *Si interfici Saturninum nefas fuit, arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt; si arma iure sumpta concedis, interfectum iure concedas necessesit.* pro Sex. Rosc. Am. C. XLVII. §. 157.: *Sin autem id actumst, et idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecunias alienis locupletarentur.* Philipp. IV, 1, 2.: *Nec enim fieri potest, ut non aut ii sint impij, qui contra consulem exercitus conparauerunt, aut ille hostis, contra quem iure arma sumpta sunt.* Ibid. XIV, 8, 24.: *Nam mihi consuli supplicatio nullis armis sumptis non ob caedem hostium, set ob conseruationem hostium — decretast.* De orat. II, 20, 34.: *Ad ludendumne an ad pugnandum arma sint sumpturi.* Ad Diu. VI, 5.: *Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uter, quam illa consolatione, qua facile fortem uirum sustentarem; te, si explorata uictoria arma sumpsisse pro re publica (ita enim tum putabas), non nimis esse laudandum.* Lilius II, 45.: *Eo anno non segiur discordia domi et bellum foris atrocius fuit. Ab Aequis arma sumpta; Ueientes agrum quoque Romanorum populantes iniuerunt.* Idem III, 17.: *Iuberent tribuni, quoniam in Ap. Herdonium uetarent, in P. Ualerium consulem sumi arma. Ausurum se in tribunis, quod princeps familiae suae ausus in regibus esset.* Idem ibid. C. XIX.: *Tusculi ante quam Romae sumpta sunt arma. In dubio fuit, utrum L. Manilius Tusculanus dux, an P. Ualerius et C. Claudius coss. Romanam arcem liberarent; et qui ante Latinos ne pro se quidem ipsis, quom in finibus hostem haberent, adtingere arma passi sumus, uunc, nisi Latini sua sponte arma sumpsisse, capti et deleti eramus.* Tacitus Hist. III, 24.: *Igitur Antonius — omnis spe promissisque accendens, cur rari sumpsisse arma.* Idem ibid. IV, 5.: *Quippe sumpta per Callias Hispaniasque ciuilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico.* Idem ibid. V, 9.: *Dein iussi a C. Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpserunt.* Idem Germ. 15.: *Set arma sumere non ante cuiquam moris, quam ciuitas suffereturum probauerit.* Idem ibid. 40.: *Non bella incunt, non arma sumunt, clausum omne ferunt: pax et quies tunc tantum nota.* Iustinus Hist. II, 4.: *Horum uxores cum uiderent exilio additam orbitatem, arma sumunt; finisque suos, submoentes primo, mox etiam inferentes bella, defendunt.* Qui nexum singulorum, quos adtuli, locorum sententiamque accuratius perspexerit, facile quae de sensu locutionis sumere arma monui probari iis intellet. Neque uero timeo, ne quis obiciat mihi, sumere arma necessario dici debere, ubi passiuom usurpandum sit, cum capi arma in potestatem aduersariorum uenire significet. Nam si hoc certumst,*

quod negari nequit, *sumere arma et capere arma* differre, profecto perspicitur, *sumere arma* non potuisse forma passivi significationem suam exuere, neque tam rudis fuisse scriptores Latinos, ut non potuerint orationem ita conformare, ut, ubi notio locutionis *arma capere* requireretur, actio etiam locus esset.

Ad hunc orat. Plancianae locum ut reuertar, primum et maxime propterea *sumpserat* tuendum puto, quod in repetita eiusdem rei expositione necessario idem uerbum his hic ponendum erat: nam dicitur id, quod factum sit, iure optumo factum esse. Deinde significantius etiam rei que, quae narratur, accommodatius *sumpserat* est, siquidem P. Scipio, cum priuatus interficiebat Ti. Gracchum, aliquid fecit, quod nemo expectarat. Denique notior profecto librariis interpretibusque locutio *arma capere* quam *arma sumere* fuit, ita ut, si *ceperat* fuisset scriptum, non sit probabile, quemquam pro eo *sumpserat* scripturum fuisse. Postremo relege quae Proleg. L. II. C. I. §. 9. p. XLIII. monui.

Victoriae nostrae grauis aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam) Lambinius mutat ordinem scriptisque *esse ultores*, ut hexametri clausulam tolleret; set uide ad I. Act. in Uerr. 7. [ubi aliena commemorauit Garatonius]. Illud me potius monet, quod auctoritas codicum legenti, *esse ultores uidebam*, non defuit. Mei tamen libri ab ordine uulgato non discedunt. GARATONIUS. Tribus de caussis omitendum *esse* putauit. Prima haec est, quod quo loco positum in plurimis codicibus reperitur, a M. Tulio positum esse uix potest, ita ut ab interprete adiectum esse uel hanc ob causam probabile sit; altera, quod in codice Erfurtensi, cui fortasse etiam B, de quo tacetur, accedit, Lambinique codicibus aliquot ante *ultores* conlocatum uideamus; ex qua re denuo interpolationis suspicio oritur necessest; tertia haec, quod multo uiuidior ex omisso oratio existit. Nam *paratum aliquem uidere* manifesto ab *paratum aliquem esse uidere* ita differt, ut hoc tantummodo *mente uidere* siue *intellegere*, *paratum aliquem esse*, illud uero *oculis paratum aliquem uidere* aut *mente paratum aliquem uidere* significet. Cfr. huius orat. C. XXIII. §. 56. *quos ego testis uideo paratos*. Philipp. IV, 5. *faciam igitur, ut inperatores instructa acie solent, quanquam paratissimos milites ad praeliandum uideant, ut eos tamen adhortentur*. ibid. XIII, 11. *nimirum recte ueneficam appellas, a quo tibi praesentem pestem uides comparatam*. Contra pro A. Cluentio C. LVII. §. 157. *quis de plebe Romana testimonium dixit unquam, cui non hoc periculum T. Attio auctore paratum esse uideatis?*

§. 89. (Q. Metello) Saepissime se Cicero cum Q. Metello Numidico comparat. Uide pro Sestio C. XVI. §. 57. C. XLVII. §. 101. in Pison. C. IX. §. 20. pro Balbo C. V. §. 11. ad Diu. I, 9.

Quem, ut potes ex multis audire, qui tum adfuerunt, constat inuitissimis uiris bonis cessisse) Sic optimi libri, quippe prudentissime interpolati. Nam ex interpretatione tamen esse illud *constat* cum ex incerta eius uocis sede suspicari licet, (plerique enim exhibent *inuitissimis uiris constat bonis*) tum e sententia. Nisi enim uelementer fallor, perquam inepte in eadem re iunguntur *ex multis audire potes* et *constat*. Sublato hoc exquisita oritur et uere Ciceroniana structura: *quem, ut potes ex multis audire, qui tum adfuerunt, inuitissimis uiris bonis cessisse*. Saepius enim constructio e relatiuo suspensa non absolutur, set ad proximum se accommodat. Infra C. XXXVIII.: *Stare enim omnes debemus, tamquam in orbe aliquo rei publicae, qui quoniam uersatur, eam deligere partem* etc., ubi bene hanc formulam defendit Garatonius. Cic. de Offic. I, 7, 5.: *Set quoniam non nobis solum nati sumus — at*

que, ut placet Stoicis, ad usum hominum omnia creari. BAKIUS. Adde Cic. de pron. cons. C. III. §. 5.: cum interea, quis uostrum hoc non audiuit, quis ignorat, Achaeos ingentem pecuniam pendere L. Pisoni quotannis? Ac paenitet me, non eiecisse cum Bakio constat, qui recte ex multis audire et constat iungi potuisse negauit. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 15. p. LII., ubi tamen male tantum omitti posse constat dixi.

Suum) Quia iurare noluit in legem Saturnini. MANUTIUS.

Senatus factum) Quod ego defendissem, si pugnare uoluissim: nam senatus coniuratos extremo supplicio adficiendos censuit, cui consul parui. MANUTIUS.

Tamen ob illam, quod illut uoluntarium uolnus accepit) Sic Graeuus scripsit plurimorum codicum auctoritatem secutus, cum Lambinus ex codice quodam suo, *tamen ob illam, qua illut uol. uolnus accepit, constantiam* edidisset. „*Constantiam* post *ob illam* primum addidit Iuntina, quam Victorius secutus est; abestque a Msis [unus Mb addit]. Inde fieri arbitror, ut totum *illut ob illam constantiam* delendum sit, legendumque *tamen, quod illut u. uolnus accepit* etc.. Et sic edidi. Nam *ob illam, quod illut*, quod Graeuus edidit, est uel sono indignum Cicerone.“ ERNESTIUS. Miratus sum uehementer, omnis fere Graeuio recentiores hic paruissse, Oliuetum inprimis ab editionibus, quas sequebatur, sibi discedendum existumasse. Non equidem consensum codicum plurimorum parui facere soleo; hic etiam Barb. et mens carent uoce *constantiam* et exhibent cum Gruterianis, *ob illam, quo illut*. Neque item diffiteor, subaudiri posse *perseuerantiam*. Set primum contendo, non esse hanc loquendi rationem Cicerone dignam, et multo certe melius adesse *constantiam*. Molestus est enim causaliu cumulus, *ob illam, quod illut*, et paulo post, *quod et illos ipsos*; neque uideo, quid opus fuerit interponere, *ob illam h. e. perseuerantiam*, cum duobus etiam illis remotis uerbis et perspicua oratio et melior compositio et omnia fierent nitidiora. Haec optime intellexit Ernestus: dedit igitur, *tamen, quod illut* etc., trisque uoces *ob illam constantiam* falsi dampnauit. At neque, cur in omnibus libris priores duae remanserint, expedire possum, neque tamen Ernesti lectio par mihi Lambinianae uidetur propter sequentia, *quod et illos* etc.. Deinde obseruo, non a Naugerio aut Angelio primum inmissam fuisse uocem *constantiam*; set cum in Rom. et in duabus Ven. iam dudum extaret, post u. *Metellorum* male posita, in commodiorem eam locum Naugerius transtulit, siue Msis iubentibus, siue postulante omnino sententia. Accedit, quod Lambinus ex uno Mso optime dedit: *tamen ob illam, qua illut u. uolnus accepit, constantiam*; quod in Pucci codice idem fuit. De hoc eodem Q. Metello Numidico est ipse Cicero conferendus pro Sext. c. 16.. GARATONIUS. Etiam cod. Bau. *tamen ob illam, quod illud* etc.. Set hoc neque olim probaui, neque probare nunc possum. Uidi etenim semper tantam Metelli gloriam non inde profectam dici, quod perseuerantiae causa, ne a sententia discederet, expelli se ciuitate sit passus; set in eo causam illius gloriae poni, quod, cum posset armis et sententiam et ciuitatem retinere, sua causa cuiem interire uoluerit neminem. Dictum etiam illius refert Appianus I. Ciuil. 51., cum bonis uiris, qui ad eum defendendum armati aderant, gratias egit, et *non committam*, inquit, *ullum ut periculum patriae mea causa creetur*. Huius consili sapientiam laudat Plutarchus in Mario c. 29.. Ernestum itaque, qui *ob illam* eiecerat, recte locum intellexisse fatebar, set cum uiderem haut bene quod iterari necessario infra positum, et uoces *ob illam*, quae in omnibus libris extant, aliam tamen in paucis habere, ad quam referantur, nempe *constantiam*: Lambini iudicium nihil delentis praetuli atque ita exhibitis: *tamen ob illam, qua i. u. u. a., constantiam*. De sententia non demoueri, perseue-

rantiae fuit; uoluntarium autem exili uolnus accipere, ne quisquam ciuium interiret, maioris cuiusdam animi atque in uirtute constantiae. Nam I. de Offic. 20. id quoque fortitudini constantiaeque tribuitur, cum quis acerba, quae non sponte suscipiuntur, set pro conditione mortalium incidunt, tam aequo animo fert, ut nihil de statu, nihil de sapientiae dignitate decedat. Praecipua uero Metelli laus illa constantiae fuit, tum aput Ual. Max. III, 3, 4., Appianum, Plutarchum, tum aput Tullium. Hic uia in epistula ad Lentulum I, 9. illum uocat *unum acerrimum et fortissimum uirum, suoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimum*, deinde, *quom omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem uirum, constantia et grauitate superasse dicit, denique summa uoluntate cessisse, egregia animi alacritate afuisse, neque redire curasse*. Quapropter non male mihi adhuc uideo iudicauisse. Uerumtamen in ancipiti dubioque loco iam dudum uersanti alia est suspicio suborta. In omnibus Gruteri Msis, in F1, Br., G, in sex Oxonn. non *quod* legitur, set *quo*. Id ego ex qua ortum putabam, ut alibi et aput Liu. X, 14.. Set si fuerit ex antiqua scriptura *quom*, et ita *quom* ad Ernesti emendationem adhibeas, optimum profecto erit, *tamen, quom illut uol. uolnus accepit, iustissimos — superauit, quod* etc. IDEM. Uerbum *constantiam* cum in tribus tantum usque interpolatis codicibus extet, dubitari plane nequit, quin ab interprete profectum sit. Ceterum consentio cum Garatonio in eo, quod *ob illam* eicienda et *quod in quom* mutandum censuit. *Quod et quom* saepe confusa esse, docui Praef. ad Uarr. lectt. ex cod. Erf. enot. p. LXXXVI. et XCVI sqq..

Quom illut uoluntarium uolnus accepit) Cum in exilium maluit ire, quam in legem Apulei Saturnini iurare, de qua uidendus Appianus est Bell. ciu. I. l. c. 29..

Iustissimos omnium Metellorum et clarissimos triumphos gloriae laude superauit) Cum semetipsum praepositurus sit Q. Metello Numidico, et illum tamen copiosissime laudat et ad quoddam egregium specimen uirtutis amplificat, quod maluerit in exilium, quam iurare in agrariam legem tribuni pl. Apulei Saturnini. Uerum sibi, ut coeperam dicere, ipse Tullius maximam laudem praestruxit, qui ad tutelam salutis publicae patientiam discessus illius, quamuis non mediocri cum dolore, susceperit; ut multo sit laudabilior Metello, qui non tam pro nigre sententiae suae. SCHOLIA AMBROSIANA.

Gloria et laude) Sic scribendum tollendumque mendum *gloriae laude*, eodem modo, quo in Pisoniana c. 19. duo codices optimi sustulerunt. Quid est enim laus gloriae? certe laus gloriam, non gloria laudem parit. II. Epist. 4. *quarum laudum gloriam adanaris*. Respondet hoc superioribus, *quod Q. Metello laudi datum est, hodieque est et semper erit maxumae gloriae*. Uide supra ad c. 29.. Emendationem hanc certissimam unus postea codex Oxon. confirmauit. GARATONIUS. Codex ille habet *gloriae et laude*. Nihilominus uerissima emendatio illa. Amatque duo haec uerba saepissime Cicero componere. Cfr. pro M. Fonteio C. XI. §. 25. *gloria ac laude*, I. in Cat. C. IX. §. 25. *laudi et gloriae*, pro Arch. C. IX. §. 19. *gloriam laudemque*, ibid. C. XI. §. 28. *laudis et gloriae*, de prou. cons. C. XI. §. 27. *laudi gloriaeque*, in Pis. C. XVII. §. 41. *laudi atque gloriae*, ibid. C. XXXIII. §. 82. *laudis et gloriae*, XI. Phil. C. XIV. §. 57. *gloria et laude*.

Infinita dimicatio) Infinita dimicatio non est, quae finem habeat nullum, set quae cum ingenti armorum ui, cui Cicero par esse non poterat, futura sit, quae uis exercitu Caesaris et delectu consulari constet. GARATONIUS.

C A P. XXXVII.

§. 90. *Ego uero ne immortalitatem quidem — uellem*) Ego uero ne illam quidem mortem optassem, quae inmortalem gloriam mihi, rei publicae autem damnum parasset, multo minus eam, quae neque mihi inmortalem gloriam et rei publicae perniciem adtulisset. Quibus uerbis Cicero ad Laterensis dictum ita respondet, ut non illud, quod quis expectet, lubenter se mori uoluisset significet, set ut doceat, se ne si oblata quidem mors fuisset accipere, multo minus cupere debuisset.

Uitam ediderunt) Recte hanc optimorum codicum scripturam tuitus cum Graeuius Garatonius est, qui conferris L. F. Gronouium ad Gell. III, 15. iubet, locis Tullianis locutionem *uitam edere* communientem.

Ciuile praesidium) Non recte Manutius: „Non enim ei mortuus opem illam ferre possem.“ Docent enim uerba *in perpetuum* non Ciceronem solum nomine *ciuilis praesidi* significari, set omnis omnino, qui contra improbos ciuis rei p. caussam suscipiant. Hoc dicit; Nemo in posterum meo exemplo monitus ausus esset contra eiusmodi homines, quales Clodiani fuerunt, rem publicam defendere.

Vis aliqua morbi) Ante exitum illum uitae, quem natura praescrispsit; propterea subiungit, *aut natura ipsa*: natura enim inuenes quoque, non modo senes moriuntur. MANUTIUS.

Auxilia posteritatis) Auxilia, quae in posterum habere posset res publica. MANUTIUS.

Qualis in me retinendo fuisset senatus populusque Romanus) Non retinendo ne iret in exilium: non enim senatus eum, populus Romanus retinuit; set retinendo, id est conseruando, restituendo, in quo populus Romanus cum senatu egregie consensit. MANUTIUS. Retinerime poterat, qui iam exolabat? cuius exemplum restitutionis expectabatur? Manutius frustra explicat, *in me conseruando et restituendo*: hac enim ratione aliena quaeuis ac dissimilia coniungas. Macula est omnino abstergenda, quam imprudens reliquimus. Ut sensi, emendauimus confestim, *in me restituendo*. Quid enim facilius? Set in hoc ipso explicando elaborandum fuit. Nam in reliquis dubitatio uidebatur inesse, utrum senatus populusque Ciceronem restitutus fuerit, aut eorum uoluntatem, quae dubia non erat, uis fuerit aliqua impeditura. Hinc suspicio inieciatur, uerbum fortasse illud mendosum esse delendum, ut quaecumque illa esset dubitatio, aperte significaretur. Sic enim haberemus: *qualis futurus in me fuisset S. P. Q. R.* Quaeuisi diligenter; dubitationem induci non oportere intellexi, nullam proinde uim amputando esse inferendam; set locutionis, quae mirifica mihi sane ac singularis accidit, rationem non expediebam. Postquam me in omnem partem uersaui, repperi tandem adfuisse aliquid in oratione post red. in sen. habita c. 4.: *Quodsi Q. Metellus illo tempore consul fuisset, dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, quom in restituendo auctorem fuisse adscriptoremque uideatis?* Manifeste ibi dicitur, quin me fuerit conseruaturus. Hic autem cum uox *exemplum* dubitationem excludat omnem, idque solum spectari iubeat, quod effectum fuit, ita similiter intellegendum est: mea mors peremisset illud exemplum, quod me tam studiose, tam honorifice restituendo senatus populusque dedit, ne quis parum in posterum animose ac fortiter tueri rem publicam dubitaret. In hac sententia uerba ita coherent: *auxilia posteritatis essent inminuta, quod peremptum esset mea morte id exemplum, qualis* (quam gratus in me atque studiosus, quam rei publicae conseruandae cupidus) *futurus in me restituendo* (ut fuit, quom me restituit) *fuisse senatus populusque Romanus*. Supra c. 29. *Et quemquam putas*

fuisse tam exordem, qui uiuis his, stante urbe et curia rediturum me, si uiuerem, non putaret? et pro domo c. 24. Uidebam uiuo senatu populoque Romano celere mihi reditum, etc. In omnibus, quae de exilio ac reditu suo tam saepe copioseque disserit, rerum quidem gestarum elucet ueritas, set quae oratorice glorioseque dicuntur, ea neque historice neque dialectice sunt excutienda seuerius. Conferendus omnino unus est locus pro Sext. c. 22., quo haec eadem enucleatius fusiusque pertractat. Hoc, inquit, uidebam: si caussam publicam mea mors peremisset, neminem unquam fore, qui auderet suscipere contra inprobos ciuis rei publicae salutem. Itaque non solum si ui uissem, set etiam si morbo extinctus essem, fore putabam, ut exemplum rei p. conseruandae necum simul interiret. Quis enim unquam me a senatu populoque Romano, tanto omnium bonorum studio, non restituto, quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset, ullam rei p. partem cum sua minima inuidia auderet adtingere? — Ego, qui, quemadmodum multi in senatu me absente dixerunt, periculo rei p. uiuebam, quique ob eam caussam consularibus litteris de senatus sententia exteris nationibus commendabar, nonne, si meam uitam deseruissent, rem p. proddissem? in qua quidem nunc me restituto uiuit necum simul exemplum fidei publicae, exemplum rei publicae defendendae. Re igitur accurate perspecta errorem non ferendum me sustulisse, ueram lectionem constabilisse confido. Si fallor, uiam tamen ad certiora muniero. GARATONIUS. Verissime Garatonijs retinendo a Cicerone potuisse scribi negauit. Quem cum nec senatus nec populus R., quominus in exilium iret, retinuisset, dicere etiam a senatu se populoque Romano retentum esse non potuit. Atqui hoc manifesto significaret, si retinendo legeretur. Accedit, quod et huius totius loci sententia et ille, quem Garatonijs ex or. pro Sext. C. XXII. adtulit, luculenter docent, non posse hic de alia re quam de Ciceronis restitutione sermonem esse. Uidit hoc Manutius quoque, qui in eo tantum errauit, quod uerbo retinendi significationem restituendi et conseruandi adtribuit, quam habere nullo pacto potest. Neque uero quod Garatonijs legendum putauit, in me restituendo, equidem a Cicerone scriptum esse mihi persuadere possum. Omitto, audaciorum mutationem esse, cum retinere et restituere uix unquam a libris commutata reperiantur. Sententiam, quae inde existit, nego aptam huic loco esse. Minime enim interpretatio Garatoni, quae per se quidem bonam sententiam continet, uerbis a Cicerone positis respondet. Interpretatur ille, ut uidimus, h. locum ita: mea mors peremisset illud exemplum, quod me tam studioso, tam honorifice restituendo senatus populusque dedit. At non dixit Cicero: id exemplum, quod dedit me restituendo etc., set: id exemplum, qualis futurus in me — fuisset. Uerba autem futurus fuisset manifesto postulant, ut, quod saepe fit in huiusmodi, qualis haec est, locutionibus, suppressam aliquam sententiam statuamus, et quidem hanc: si uixissem, ideoque sensus sit: nemo me mortuo scire posset, quid senatus populusque R., si uixissem, de me, cum restituerer, facturum fuisset. Nec enim hoc cuiquam esse dubium potest, quin, si legatur in me restituendo, id ipsum significare debeat, in me tum, cum restituerer, uel in restitutione mea. Iam uero ineptam patet loci sententiam fieri addito uerbo restituendo. Non enim hoc potest Cicero dicere, sua morte effectum fore, ut nemo sciret, quid senatus de se, si uixisset, in restitutione sua facturum fuisset, set necessario debet simpliciter dicere, sua morte effectum fore, ut nemo sciret, quid senatus de se, si uixisset, facturum fuisset, id est, utrum suscepturus caussam eius fuisset, restituendo eum in patriam, an deserturus, committendo, ut in exilio maneret. Ex his conficitur, Ciceronem simpliciter qualis futurus in me fuisset etc. scribere necessario debuisset, uerbumque retinendo

interpreti illi, qui multas huic orationi explicationes adscripsit satis ineptas, deberi. Frequens autem loquendi genus est, *talis, qualis, is in aliquem fuit*. Cfr. II. in Uerr. II, 68, 164. *Hoc etiam addidit —; ut uos rogarem, ut conierturam faceretis, qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis.* pro Deiot. C. VII. §. 19. *Quo in loco Deiotarum talem erga te cognouisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit.* II. in Uerr. I, 15, 41. *Itaque idem iste — idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit.* XIII. Phil. 8, 17. *Qualem eum in nos esse uoluit, talis ipse in ceteros extitit.*

In aliorum uigilium consulum) Sic optimi plurumque codices habent; pauci nec ii boni pro *uigilium* scribunt *iugulum*. „Praeferendum esse *iugulum*, nemo qui adtenderit negabit. Quomodo tela recidunt in *uigilium*? In *iugulum* illa recidunt. Itaque cum Manutio, Lambino, aliisque *iugulum* retinui.“ GRAEVIUS. Sane *uigilium* non sapit glossatorem aut correctorem. Sententia erat: *tela in alios consules recidissent*; addere consulibus aliquid uolebat. Sane facillimum erat, *iugulum*, *ceruices*, *capita* dicere. Set si minus uolebat dicere: nempe periculum eiusque auertendi curam in eos uersum iri, eleganter sane dicebat *in consulum uigilium*. Interea faciliorem lectionem secutus sum. ERNESTIUS. *Uigilium* non dampnasset Graecius, si rem considerasset adtentius. Non de hominibus hic sermo solum est, uerum etiam de tempore; est autem *uigilia* tum hominum propria, tum temporis. Tela non in alios tantum homines recidissent, set quia exprompta et emissa fuissent alio tempore, ideoque alios homines offendissent. Cur itaque mutata consulum *uigilia* et a Cicerone aliis tradita, qui ei erant successuri, non recte coniuuratorum tela dicentur propter dilationem temporis *in aliorum uigilium consulum* recasura? Quis non statim intellegat, telorum iactus et caedem in id tempus incidere debuisse, quo Silanus et Murena coss. rem p. erant gubernaturi et in urbis *uigilia* post Ciceronem futuri? De illa coniuratione exponit pro Mur. c. 59., de ipsis coniuratis ibidem c. 5. Quin immo exquisitior mea sententia et ad orationis ornatum inlustrior est illa plurimorum codd. lectio. Hoc a re militari transtulit ad se uerbum saepe Tullius et ad ceteros, qui summae rei p. praeerant, eamque consilio regebant. Cfr. XI. ad Din. 24., I. Phil. 1, VII, 7. VII, 10., in Pis. c. 7. GARATONIUS.

§. 91. *Nam quod te in re p. liberum es gloriatus*) Uide quae de huius loci scriptura Proleg. L. II. C. I. §. 12. p. XLVIII sq. moui.

Quod me autem negasti) Iure Laterensis Ciceroni exprobrauit, quod non amplius in re publica liber esset. Ipse Cicero amissam libertatem conqueritur in Epp. ad Q. fr. III, 1, 7. III, 5, 5., ubi inter alia haec scribit: *angor — meum non modo animum, set ne odium quidem esse liberum*. Quae eodem sunt anno scripta, quo haec habitat oratio. Cfr. etiam Martyni-Laguna in argum. ad I. ad Diu. 10. — Ceterum eo consilio Laterensis amissam libertatem Ciceroni exprobrauit, ut indignum eum ostenderet, cui iudices Plancium propter merita in ipsius salutem condonarent, cum libertate perdita rei publicae amplius utilis esse non posset, ideoque beneficio ab iudicibus ornari non mereretur.

C A P. XXXVIII.

Quod non ab omnibus eisdem, a quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam) Caesarem maxime et Pompeium significari, sponte intellegitur. Ceterum callide Cicero dissensionem tantum inter se et illos fuisse dixit, cum uerum si dicere uoluisset, maxumam simul-

tatem et inimicitiam intercessisse concedere deberet. Similiter non dissentire se ab iis amplius ait, quibus amicissimum nunc esse se dicere debebat.

Dissentire, dissentionem) Non valde placet *dissentire*. Puto esse glossatoris. ERNESTIUS. Ernestius nulla potuit alia re offendi, nisi quod proxime *dissentire* et *dissentionem* coniunguntur. In ea vero re nullast offensio. Sic hac ipsa or. C. XXVIII. §. 69. *pro Plancio facio, facere possim*. pro Caec. C. I. §. 5. *quom, iis siue creditur, creditur hoc ipsum*. II. in UERT. V, 6, 15. *Atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut etc.*; de Offic. II, 22, 79. *qui nullum habuit, habeat*.

Si bene de me meritis gratum me praeeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris nimiumque grati) Lambinius putabat legendum *non debeo pro non desino*; quod sane speciosum est. Attamen uolgatium hoc sensu defendi potest: Ego hoc ipso libertatem meam ostendo, quod pergo me bene de me meritis gratum una praeeo, etsi multi sunt, qui hoc reprehendant, ideoque non desino in eorum uoculas incurrere; quod est hominis liberi aliorum iudicia iniqua contentmentis et in sua sententia perseverantis. SCHUTZIIUS. Non potuit Cicero sic scribere, ut uoluit Lambinius. Uerba *non desino incurrere — grati* in hunc sensum dicta sunt: *numquam non reprehendor, quod nimium gratus sim*; quod uel ex uerbis membri oppositi, certe non modo non sum reprehendus, satis superque intellegitur. Iste sensus autem unice aptus huic locost. Ciceronis enim sententia, de industria obscurius enuntiata, haec est et esse debet: Errat, qui aliquid de libertate mea deminutum putat, mihi que opprobrio facit, quod cum iis, quibus antea inimicus fuerim, in gratiam redierim: nam si pergo amicitiam colere eorum, qui olim bene de me meriti sunt, iisque gratum me praeeo, reprehendor, quod nimium memor sim nimiumque gratus; sin autem sine ullo rei p. detrimento cum iis me coniungo, a quibus antea diiunctus fui, ut mihi meisque aliquando consulam, non modo non sum reprehendus, set adeo laudandus, quod meae saluti, quacum salus rei p. coniuncta est, prospiciam.

§. 92. *Res uero ipsa publica si loqui posset etc.*) In ea, qua saepe iam utor, epistula ad Lentulum [ad Diu. I, 9.] rem p. ipse adloquitur eodem argumento, ut se ad Pompeium adiungit sinat. *Conlegi, ait, ipse me, et cum ipsa quasi re p. conlocutus sum; ut mihi tam multa pro se perperuo atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum, fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum ciuem semper habuisset, bonum uirum esse pateretur*. Uidebat igitur sibi quidem conducere, set non rei p., ut ad triumuirorum uoluntatem sese adgregaret; quos tamen suis opibus coercere non poterat. GARATONIUS.

Ut — ut iam mihi seruirem) In mei cod. margine scriptor ipse alnotauit, *abundat unum ut*; set illam iterationem consuetudinis esse Tullianae obseruat recte Manutius. Uide ad c. 24. in Pis. GARATONIUS.

Ne paruum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidisset) Sic omnes fere editores scripserunt, quamquam *tum* particulam ab hoc loco alienissimam esse uiderunt. Itaque Ernestius quod iam, Garatonijs quod iamdudum corrigendum putarunt. Uerum uidit Orellius, qui optime intellexit in B et E scriptura *quam tum latere quantum*. Saepenumero enim in antiquissimis codd. pro *quantus* reperitur *quantum* scriptum. Uide Schneideri Gr. Lat. T. I. p. 511.. Illud *quantum* autem unice accommodatum loci sententiaest, nec inauditum loquendi genus est *pro eo, quantum*. Cfr. Cic. de Fin. B. et M. IV, 21, 58. *eaque pro eo, quantum*

in quoque sit ponderis, esse aestumanda. ad Diu. III, 5, 2.: *equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris adprobabo.*

§. 95. *Stare enim omnes debemus tamquam in orbe aliquo rei p.)* Uide quae de hoc argumento docte disputat etiam ex Philosophorum libris in ep. IX. lib. I. ad Lentulum. GRAEVIUS.

Qui quoniam uersatur, eam deligere partem) Similis est locus, quem qui appellatur Asconius non expediebat, I. Act. in Uerr. 9. *Siculos sane in eo liberos fuisse* (audio), *qui, quamobrem accesserentur, quom intellegent, non uenisse.* Adde IV. in Uerr. 53. *Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimeden illum, summo ingenio hominem ac disciplina, quem quom audisset interfectum, pernoleste tulisse.* Ita ibi cod. optumus Car. Steph. cum Regio et altero Ursini, Graeuius nobisque probantibus; alii enim *eumque cum.* Item Corn. Nep. in Epam. VI, 2. *Thebis Oedipum natum, qui quom patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasse;* ubi nonnullos et librarios et interpretes *procreasset* maluisse nec miror nec laudo. Neque hic plane defuerunt emendatores. Nam Heruag., P. Manut., S. Gryph., C. Stephan., et Lambinus ediderunt, *eam deligere partem debemus, ceteris, quos noui, libris ea glossa carentibus.* Porro etiam II. ad Att. 9. *hic orbis rei p. est conuersus.* GARATONIUS.

C A P. XXXIX.

Ego autem Cn. Pompeium) Cur Pompeio inimicus esse non possit, licet contra P. Clo-dium ab eo defensus non esset, pluribus Cicero in or. Pis. C. XXXI. exponit.

Memoriam et gratiam quaerunt) Bau. *memoriam quaerunt et gratiam;* qui numerus, quae conlocatio in hac periodi conformatione non est aspernanda. GARATONIUS. Ego cur uol-gatum ordinem retinuerim, dictum in Proleg. L. I. C. III. §. 10. p. XXIV. est.

Ego eum non tuear, quem omnes in re p. principem esse concedunt) Sensi primum hoc legens, elegantius fore *concedant;* cum post reperissem *ego C. laudibus desim, quas uideam esse celebratas,* ita corrigendum iudicaui. Sic ergo correxi. ERNESTIUS. Male quidem. Utriusque membri ualde dispar ratios. In priore uerba *quem* etc. nil nisi explicationem pronomini *eum* continent; quam ob causam necessarius indicatiuus *concedunt* est. In altero membro uerba *quas — uideam esse celebratas* causam continent, cur Caesari Cicero deesse non possit, estque *quas uideam* ita dictum, ut significet *eum eas uideam.*

Ego C. Caesaris laudibus desim) Omnis enim illa tempestas, cui cesserat Cicero, Caesare impulsore atque adiutore dicebatur excitata, ita ut omnes Ciceronem Caesari semper fore inimicissimum putarent. Itaque quod mox in gratiam cum eo rediit, a multis obiectum Ciceroni est. Cfr. de prou. cons. C. VIII. §. 13 sqq. C. XVII sqq., pro Corn. Balbo C. XXVII., in Pis. C. XXXII. ad Diu. I, 9, 5..

Quas primum) Pro *quas* aliquot libri habent *qui,* probarique id potest ex iis, quae Wopkens. I. Lect. Tull. 15. p. 34. 35. suppeditat. Alii malint *qui eas.* Ego uolgatam optumam siue optimorum codicum imperio non desero. GARATONIUS. Non conuenit *qui* huic loco. Ut enim in antecedentibus dicit, *ego eum non tuear, quem* etc., sic uel concinnitatis causa debebat pergere, *ego C. Caesaris laudibus desim, quas* etc., id est, ego C. Caesarem non tuear, cuius laudes etc..

Primum populi Romani) A quo Galliam citiorem in quinquennium inuito senatu Ua-tinia lege accepit. MANUTIUS.

Nunc etiam senatus, cui me semper addixi) Callide senatui nunc tribuit Cicero, certe a senatu se adsentiente ait factum, quod senatus auctore Cicerone potissimum fecerat. Decreuit enim Cicero, ut dicit in or. de prou. cons. C. XI. §. 26., Caesari supplicationes quindecim dierum, stipendium, et decem legatos.

Tum hercule me constiter) Uide quae de hoc loco Proleg. L. II. C. I. §. 16. p. LV. disputant.

§. 94. *Neque enim inconstans puto, sententiam tamquam aliquid nauigium atque cursum ex rei p. tempestate moderari*) In eandem sententiam uerbis, quae haec antecedunt, conmutatis, ut pro sua ubertate copiaque orator solet, in eadem illi insigni ad P. Lentulum epistula ita loquitur: *Numquam enim praestantibus in re p. gubernanda uiris laudatas in una sententia perpetua permansio; set ut in nauigando tempestatibus obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas, quom uero id possis mutata uelificatione adsequi, stultumst eum tenere cum periculo cursum quem ceperis potius, quam eo conmutato, quo uelis tandem peruenire.* Ad eum locum Manutius cum nostrum hunc recitasset, cuius, inquit, loci extremam partem isdem uerbis iteratam uideo in oratione pro Balbo. Extant uero haec eadem ibi c. 27.. Facere id sane Cicero tum iure suo tum aliorum exemplo poterat. Isocrates, nisi ualde memoria nunc labor, et Xenophon fecerunt. Set non solebat; tam, inquam, ad amussim omnia non solebat: erat enim quarundam locutionum iteratio necessaria saepissime. Neque uero fecisse, testem imparidem habui meum codicem, in quo extra ordinem adiecta ista sunt cum hac praescriptione, *Idem pro Cornelio Balbo.* Neque certe, quod erat ante oculos, non admonui. Euolant fortasse schedula, quae maioribus male adhaereret: typographus itaque sub dio, ut fit Neapoli, stans, aut ad fenestram in uento, non sensit; qui corrigendo praecerat, animaduertere non potuerunt. Ne ipse quidem animaduerti, nisi cum in manus codicem resumpsimus meum. Id cum Romae non fecerim, de cod. Barberino editisque uett., quos tum habebam, nihil audeo confirmare. Set haec in octo Oxonn. deesse uideo et apud Aldum ipsum, quod certum iudicium est, in superioribus aliquot editionibus, si non in omnibus defuisse. Postremo quod caput est, in Bau. desunt, qui mihi iam fit auctor idoneus, ut ne in Erfurtensi quidem illius comite fuisse credam [desunt in Erf. multisque aliis]. Quomodo ista huc iureperint, manifeste tenemus; quam supernacua sint, et res ipsa et illius epistulae comparatio docebit. Paria etenim his abscessis utrobique sunt omnia; ordo tantummodo inuersus est. Nam quae hic priora sunt: *An cum uideam — obtemperem et paream?* haec, inquam, posteriorem in epistula locum obtinent; quae uero ibi primo sunt posita, hic multo pluribus expressa atque, ut orationem decebat publicam, addito splendore ac pompa secuntur. *Ego uero haec didici — postulare, esse defensas.* Satis iam de nauigio; nihil addi sanioris eloquentiae ratio et Ciceronis consuetudo patitur iam consularis, qui maturitatem in dicendo ipse suam praetoria arte definiat. Haec autem, *Ego uero* etc. superioribus, *An cum uideam* etc. eo melius illico referuntur, quo incitatus et promptus. Quin igitur media illa male capto de loco eiciamus, futurum qui intercedat neminem puto. Qui prior intulit, ne illud quidem nudit, satis fuisse, *Neque esse inconstans puto*, ut est in Balbiana, relinquere, uel potius, quam rem ageret, ignorabat; certe pro *esse* posuit *enim*, quod infra pro *uero* ponere oportuit. Set fraudis iudicium non sustulisse gaudeo: nam quasi aduersantis est *ego uero*, non confirmantis. GARATONIUS. Uide quae monui de hoc loco Proleg. L. II. C. I. §. 1. p. XXX.

Haec de sapientissimis et clarissimis uiris — monumenta nobis litterae prodiderunt) Pronum est cum uiris doctis corrigere litterarum. Frustra. Tantum interpungatur post nobis;

monumenta, litterae, quae uerba et alibi sic iunguntur, eodemque sensu. ERNESTIUS. Nihil mutandum est. Quamquam enim *litterarum* et *annalium monumenta* usitatio locutio est, tamen litterae utique posteris produnt monumenta, h. e. memoriam et testimonia rerum gestarum. Tacitus II. Histor. 101.: *Scriptores temporum, qui potiente rerum Flauia domo monumenta huius belli composuerunt*. Fere similiter III. de Off. 1. dicuntur *monumenta ingeni mandata litteris*. II. Agrar. 16.: *M. Bruti sceleris uestigia, quam monumenta maiorum sapientiae sequi maluisti*. I. de Inu. 26.: *Quae iam diu gesta — tamen faciant fidem, uere tradita esse, quod eorum monumenta certa in litteris extant*. Iam neque celeb. Ernesti opus esse interpunctione arbitror, *monumenta nobis, litterae prodiderunt*, ut duo fiant nominatiui, et monumenta litteraeque coniungantur, ut in Bruto 7. atque alibi. GARATONIUS. Uehementer falsus Garatonijs est, cuius sententiae miror Orellium adstipulatum esse. Ac primum quidem neque illi loci, quos adtulit, neque ullus omnino alius locutione ista, *litterae produnt monumenta*, Romanos esse usos probare potest, cum ea sit uerbi *monumentum* significatio, ut monumenta quidem prodere aliquid dici possint, quo loquendi genere usus Cicero est de Diuin. I, 7, 12., minime uero litteris monumenta prodi dici possint. Uerum ut concedam paulisper id dici potuisse, certe hoc loco dici non potuit, in quo, si Garatonijs sequimur, uerba *haec de sapientissimis uiris in hac re p. scriptos libros*. At neque libri siue uolumina, quae de magnis uiris scripta fuerunt, umquam a Romanis *monumenta de uiris* dicta sunt, neque in hunc locum istiusmodi sententia quadrat, in quo manifestumst, hoc dici a M. Tullio debuisse: *haec in monumentis scripta sunt de sapientissimis uiris*. Uerum in Ernesti interpunctione acquiescere debemus, qua insolentissimum orationi asyndeton inferatur. Audacior etiam quam quae probari possit eorum coniecturast, qui pro *litterae* scribendum *litterarum* putauerunt. Equidem persuasum mihi habeo, ab interprete super *monumenta* explicationis causa *litterae* esse positum, idque ab librarijs receptum. Potuit hoc eo facilius fieri, quo saepius Cicero *monumenta* et *litteras* coniungere solet. Cfr. II. in Uerr. III, 89, 209. *monumentis ac litteris*. II. in Uerr. IV, 48, 106. *litteris atque monumentis*. pro Ligar. 2, 6. *litteris monumentisque*. pro Deiot. 15, 57. *litteris monumentisque*.

Non semper eandem sententias ab eisdem — esse defensas) *Esse defensas* a Bau. [et Erf.] est. Praeclaram codicis optimi lectionem sermo ipse commendat, qui de eo, quod factum sit, instituitur: neque enim alijs praecipere uideri uult, sui defensione contentus. Priuatim ad Lentulum scribens Platonis auctoritate utitur, quae in foro proferenda non erat. GARATONIUS. Scripturam *defensas*, pro qua ceteri libri *defendendas* habent, necessario fuisse recipiendam, uerba, quae praecedunt, *haec de sapientissimis et cl. uiris — monumenta nobis prodiderunt*, luculenter ostendunt.

C A P. XL.

§. 95. *Nunc uenio ad illud extremum, quod dixisti*) Ad illud scilicet, quod extremum dixisti. At nescio quomodo, Bau. [et Erf.] habet, *in quo dixisti*. Recte quidem dici potuit, *ad illud, quod in extremo dixisti*. Altera illa ratio loquendi perplexior, in qua extremum accusationis caput intellegas. Uerumtamen alij uiderint: ego in uulgata lectione acquiesco. GARATONIUS. A latinitate abhorrere puto, quod in B et E scriptum extat. Nam *in quo* sic tantum poni potuit, si uerbum loci significationem habens praecessisset, quale est. quod Garato-

nus suppleri putat posse, *accusationis caput*. Atqui inaudita istiusmodi ellipsis est. Itaque temere agere eum iudico, qui a uulgata scriptura, quae rectissime se habet, discedat. Ceterum facile etiam, unde orta praua lectio sit, intellegi licet. Nam *finge*, in codice, qui fons Bau. et Erf. extiterit, scriptum fuisse: *extremu m quoddixisti*, et ulebis, procliui errore et *m* in praepositionem *in* et alteram *d* litteram omitti potuisse. Saepenumero autem litteras, quae cohaerent artissime, distractas a librariis, contra quae non debebant coniungi, coniunctas esse, res est notissima.

Explicabo breui) Libris omnibus inuitis legendum puto *breuiter*; quamquam Charisius quodam loco notat, *breui* positum esse pro *breuiter*. Set ego librariorum erratum esse arbitror; aut dicendum in uoce *breui* subintellegi *oratione*, ut apud Graecos ἐν βραχεῖ dicitur subintellecto λόγῳ. LAMBINUS. Charisius p. 176. Putsch.: *breui pro breuiter M. Tullius de Orat. (I, 3.) ad Quintum fratrem: ac ne plura quidem, quae sunt innumerabilia consector, comprehendam breui*, ubi codd. nihil uariant. Uides erratum non esse; aliu praeterea exemplum rarissimum huius usus, de quo nihil Indices Ernesti et Schutzi dicunt, additit Forcellinus ex Epist. ad Diu. III, 8. ORELLIUS. Minime rarus hic usus dicendus erat. Cf. de Fin. B. et M. I, 17, 54. *explicabo breui*, pro A. Caecina C. XXXII. §. 94. *percurram breui*, de Inu. I, 9, 12. *reprehendendum uidetur, uerum breui*, de Or. I, 42, 190. *nunc complectar, quod proposui, breui*, Ibid. C. XLVI. §. 205. *a me posse exponi tam breui*. Adde ad Herenn. IV, 26, 55. *proponit item breui, quid sequatur*. Ibid. C. XXXV. §. 47. *comprehendit enim breui multa*. Quin adeo nonnullis in locis ne potuit quidem *breuiter* scribi. Nam est aliquid discriminis inter *breui* et *breuiter*.

Quod minus peruagatum) Referendum hoc ad primum exili tempus, quo Planci auxilio maxime adiutus est, ab omnibus aliis desertus.

Ex illo incendio legum, iuris, senatus, bonorum omnium) Recte quidem et proprio sensu leges dici possunt incendi, ut in Pis. C. VII. §. 15. *Uoluit ille — leges incendere, uos abrogastis*, et in Cat. III, 8, 19. *legum aera liquefacta*; set non item ius, senatus, et boni homines. Itaque metaphorice nunc dictum *incendium* putandumst, ita ut *exiti* significationem habeat. Sic Cicero II. in Uerr. III, 26, 66. *Cernitis, iudices, quod et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, set etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona, set etiam per iura libertatis et ciuitatis isto praetore peruasit*. Idem X. Phil. 10, 21. *Concurrunt undique ad commune incendium restinguendum*, ubi uerbo *incendi* perniciosum bellum, quod Antonius ciuibus Romanis inferre conabatur, significatur.

Ardoe suo) Rarum est, sic pro incendio dici. Set tamen et alibi sic Cicero, Academ. IV, 57., ubi *mundum conflagraturum ardoe* dicit. ERNESTIUS.

Siciliam petiui animo) Ibam in Siciliam, iter, quod eo ducebat, ingressus sum: uerum a C. Uergilio prohibitus a Uibone, unde in Siciliam traicere cogitaram, terra Brundusium, quo antea non intenderam, petere coepi. GARATONIUS.

Sicut domus una) Propter quaesturam egregie gestam et beneficium Uerris accusati. MANUTIUS.

A C. Uergilio) Lambinus [in m. 1584. non 1566.] *Uerginio* contra libros editos typis calamisque scriptos. GRUTERUS. Deceptum a Plutarcho Lambinum fuisse arbitror, qui in Cic. c. 52. habet *Γαῖος Οὐεργίλιος*, set mendose: nam ibi non modo ex Tullio, uerum etiam ex uuo ipsius codice scribendum est *Οὐεργίλιος*. Bau. [et Erf.] C. *Uergilio*, quam scribendi ra-

tionem in hominis eiusdem nomine secutum esse Plutarchum vidimus. Graeca etiam extat apud Muratorium inscriptio p. MXII. 4. C. *Uergilio C. F. Balbo* in Sicilia quaestori ab Halaesinis posita, quam rettulit Castellus Inscr. Sicil. p. 59., haut tamen ex ipso marmore. Quo fit, ut articulum, qui addi solebat a Siculis, describentem omissemus; praesertim cum in altera Halaesinorum simili apud eundem p. 48. legatur, O. ΛΑΜΟΣ. Ex ea cognomen huius gentis discimus Balbum, ignotum Glandorpio et Pighio T. III. Annal. p. 215.. Neque dubitandum uidetur, quin ad hanc ipsam praetoriam familiam inscriptio Halaesina pertineat. An uero ad hunc, qui ex praetura Siciliae praefuit et certe potuit eandem obtinuisse antea pro quaestore, hoc Ciceronis producto loco uir ille amplissimus caute recteque dubitat. Filius fortasse fuit eodem praenomine, ut saepe fiebat, certe uero gentilis illius. De uera denique scriptione nominis contendere ita nolim, ut in P. Uirgilio poeta inter uiros doctissimos factum est, quem *Uergilium* appellat codex ipse Mediceus. Erant in ore omnium *uirgae*; erant etiam *Uergiliae* de Tauri sidere; hoc proxime accedit, set tam nominis adsciscendi causa esse potuit quam corrumperendi. Unum hoc dico, cum nihil his hominibus cum P. Marone fuisse uideatur, uarietate quoque nominis potuisse distingui. Hic autem praetor, siue *Uirgilius*, siue, ut suadet inscriptio, *Uergilius me*, ait Cicero, in *Siciliam uenire noluit*. Id non pro inperio, set literis comiter urbaneque scriptis, cum fortasse Cicero ad eum scripsisset prior, eum significasse arbitror: quas quidem Uibonem ad M. Tullium misisse testatur in huius uita Plutarchus c. 52.. Habuit hic in praetura conlegam non modo Q. Ciceronem, quicum alium quoque magistratum gessisse antea ex iis uerbis, *mei fratris conlegia*, plurali numero suspicatur Pighius l. l. p. 529., uerum etiam C. Caesarem. Erat ergo ei cum Caesare, qui tum Ciceroni maxime aduersabatur, eadem necessitudo conlegi. Alia ex hoc loco ad Uirgilium excussandum conlegit idem Pighius p. 566. GARATONIUS. Cum scriptura *Uirgili* tantum in deteriorum codicum classe reperiat, contra *Uergili* et Plutarchus, et inscriptiones, et antiquissimi optumique libri tum hoc loco tum alibi teneantur, profecto utra praeferenda sit, dubitari nequit. Set etiam interpres Ambros. ad or. in P. Clodium et Curionem p. 72. ed. Mai. C. *Uergilio* scribit. Mirorque, Garatonium ambigere potuisse, utrum *Uirgilius* an *Uergilius* poeta celeberrimus a Romanis dictus esset.

Quocum me uno uel maxime) Uide de hoc usu nominis *unus* superlatiuis adiuncti quae monita sunt ad C. XLI. §. 97. *unam mihi amicissimam*.

Cum uetusta amicitia, tum mei fratris conlegia, tum res publica sociarat) Sic ante Garatonium editores recentiores omnes scripserunt. „Erf. *cum uetustas, tum amicitia, cum fratris conlegia, tum* etc.: non male.“ GRAEVIUS. Immo longe optima et maxime Tulliana Erfurtensis est lectio. Quis etenim nescit, ita loqui saepe Ciceronem in epistulis ad Diuersos? V, 15.: *Tecum uiuere possem equidem et maxime uellem; uetustas, amor, consuetudo, studia paria* etc.; X, 10.: *Ad eas enim caussas, quibus inter nos amore sumus, officijs, uetustate coniuncti, patriae caritas accessit*; XI, 16.: *L. Lamia praeturam petit; hoc ego uor uo omnium plurimum: magna uetustas, magna consuetudo intercedit*; XIII, 52.: *Set uelim sic existimes, hanc familiam et hos mihi maxime esse coniunctos uetustate, officijs, beneuolentia*. Accedit, quod huius egregiae lectionis uestigia supersunt in meo cod., in quo etiam *cum mei fr. c.*, in ed. Rom., et in utraque Ven. exhibentibus *tum uetustatum amicitia*, eaque tam aperta, ut litterula una perierit. Quin etiam eadem erant in cod. Barber. uestigia, in quo alterum illud *tum* ante uocem *amicitia* erasum ita fuit, ut tamen appareat; et duae po-

stremæ syllabæ uocis *uetusta* superductæ fuerunt aliis item erasis; quæ res magnam mihi suspicionem inicit, in eo codice integram extitisse uocem *uetustas* a prima manu, siue potius *uenustas*, quæ cum illa commutari solet, ut uidimus ad c. 12. pro Arch. Id certe, quod suberat, pluribus constabat litteris, quam quod postea scriptum fuit. Similia in aliis codicibus deprehensa fuissent, opinor, si eos docti uiri diligentius excussissent. Simile fatum huius locutionis fuerat V. ad Diu. 15., ubi edebatur *uetustus est amor*; ex suis optimis Msis Uictorius restituit *uetustas, amor*, Graeanianis adstipulantibus et duobus Barber., in quorum etiam altero num. 1410. legitur *nam uetustas*. GARATONIUS. In ipso Bau. *uetustatum amicitia*, qui etiam *cum* ante hæc exhibet. Codex optimus Erf. obtulit Graeuio, *cum uetustas, tum am.*; non male, inquit; quam bene, non intellexit. Neque plus uidit Ernestus, qui hanc Tullianam latinitatē suo in egregio indice prætermisit; quod tamen et Pareus antea fecerat et ipse Gesnerus; set Faber addigerat, quem secutus est Forcellinus. Ego denique similia plura ex Tullio congessi. Hunc postea peropportunum locum inueni XI. Epist. 27. ad Matium: *Quantum memoria repetere præterita possum, nemost mihi te amicus antiquior. Set uetustas habet aliquid commune cum multis, amor non habet. Dilexi te quo die cognoui, meque a te diligere iudicauī. Tuus deinde discessus — et uitæ dissimilitudo non est passa uoluntates nostras consuetudine conglutinari.* Est igitur *uetustas* ipsa temporis longitudo, quod inlustrauit Pareus Lexic. crit. p. 1289., quæ in hac re ad primam amicitiae originem refertur, cum inter nos officiosa cognitione coniungimur, eaque non modo ab interiore amicitia atque ab amore, uerum etiam a consuetudine ipsa sciungitur. GARATONIUS.

Mei fratris conlegia) Quia conlegæ fuerunt in praetura; post praeturam autem Uergilius in Siciliam et eodem anno Q. Cicero in Asiam profectus est. MANTIUS.

Tum res publica sociarat) Bauaricus [et Erf.] uno est uerbo sic auctor, *tum rei publicæ caussa sociarat*. Quod etsi necessarium non est, cum optimum sit, *res publica sociarat*, ut pro Mij. c. 3. *res publica nos coniunxit cum bonis*, ueruntamen Tullianum omnino est et sequentibus censentaneum, *eiusdem tribuni pl. contionibus propter eandem rei publicæ causam saepe uexatus*. GARATONIUS. Optumorum codicum scripturam eo minus recipere dubitauī, quo aequaliora, quæ sibi opposita sunt, membra, *mei fratris conlegia* et *rei publicæ caussa* existunt. Accedit, quod, quomodo nomen *caussa* exciderit, facilius intellegitur, quam quomodo ab interprete addi potuerit. Uide etiam Proleg. I. II. C. I. §. 3. p. XL sqq.

§. 96. *Quid dicam? C. Uergilio, tali cui et uiro — fidem defuisse*) Priscianus ed. Putsch. p. 766. ita hunc locum citat: *Quid dicam de C. Uirgilio, tali cui et uiro?* Atque ita ipsum legisse illud ostendit, quod ablatiui terminationem putauit hic esse, *tali cui*. Si usus est codice, non eum ceteris omnibus præferendum esse ullo modo putauerim; si memoria, nimium sane ab illa fuit deceptus. GARATONIUS.

Iter a Uibone Brundisium terra petere contendī) In hoc loco neminem haesisse repperi. Ego autem semper haesi. *Iter terra petere aliquo*, qualis forma dicendi? Uidetur *iter* delendum. Mox c. 41. est *Dyrrhachium petere contendī*. ERNESTIUS. Abundat hic profecto nox *iter*: satis enim erit dicere, *a Uibone Brundisium terra petere contendī*, ut mox c. 41. *Dyrrh. petere contendī*. Pantagathus igitur, ut narrauit Ursinus, emendabat, *terra Uibone Brundisium petere contendī*; uocem *iter* debebat Ernestus. Set nullum esse hic emendationi locum ostendit uir doctrina et iudicio maximus Ruhnkenius ad Uell. II, 32., qui docet, *petere iter* ab optimis auctoribus fuisse aliquando usurpatum; a Liuiο XLIV, 2. *quod iter peti-*

turus esset, ignarus, a Uelleio ibi, ne destinatum iter peterent; tum addere loci etiam notam, qui peteretur, Ouidium III. ex Ponto 2, 30. Quoue parum fausta puppe petistis iter? Hinc non modo iter petere rectum esse cognoscitur, set etiam iter Brundisium petere. Denique nomne uidetur satis fuisse, iter Brund. terra petini? Dici etiam potuit, iter Brund. terra contendi, uel potius intendi: uide quae notauit ad c. 10. pro Mur.. Nam erat immo satis contendi, sublato penitus iter petere. Ad hanc rationem Gruterus in Tacit. II. Hist. 22. Cremonam petere intendit, alterutrum tolli posse censebat; quem locum Tullius ipse tuetur, qui his proxumeque dixit, petere contendi. Uides itaque, quanta sit in hoc loco uerborum profusio, ex qua tamen nihil demendum est, cum omnia sint optima. Nam cum Liuius XXXVI, 21. dixerit, a porta ad M. Iunium praetorem iter intendit, et ipse Cicero pro Amer. 54. tantum itineris contendere, adiectio uerbi petere nihil habet absurdum. [Simillime Uergilius Aen. I, 157 sq. locutus est, litora cursu contendunt petere.] Iam liquet, quidnam sentiendum de Lambiio sit, qui hanc redundantiam ferre nolens edidit, iterum a Uibone, pulchre quidem, quod adtinet ad litterarum apices, set aduersus historiae fidem. Nam ex Plut. in Cic. c. 51. 52. conligitur, cum Uibonem Tullius peruenisset, litteras accepisse a C. Uergilio, quibus a Sicilia repellabatur, statimque contendisse Brundisium. Non itaque Uibone longius antea processerat, multoque minus antea Brundisium uenerat, ut uox iterum suaderet. Consentit cum Plutarcho haec ipsa Tulli narratio: ait enim, Siciliam petini animo, h. e. ibam in Siciliam, iter, quod eo ducebat, ingressus sum; uerum a C. Uergilio prohibitus a Uibone, unde in Siciliam traicere cogitarem, terra Brundisium, quo antea non intenderam, petere coepi. A Uibone non longius erat in Siciliam traiectus: set inde per Bruttium in Lucaniam regrediendum fuit atque ad eum flexum eundem, qui Metapontum et inde Brundisium ferebat. Mare Mediterraneum Cicero statim petiuit; mox Hadriaticum petere coactus est, quo Brundisium adluitur. GARATONIUS. Cum olim existumasset, quod Sicilia prohiberetur, eam fuisse causam, cur statim Uibone discesserit, tum Plutarcho tum his ipsis narrantis uerbis suadentibus, cognoui postea ex epistulis, quas illo tempore ad Atticum scripsit, et falli Plutarchum et Ciceronem consulto quae nihil huc facerent praeterisse. Sic enim in iis epistulis: III, 2. Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem, quam in fundum Sicae. Scripta est epistula in itinere, cum Uibonem nondum peruenerat. Ipse igitur in Sicae fundum sponte se contulit, non eo detrusus est a Sica, ut e Plutarcho, licet ibi fortasse corrupto, conligitur, cum certe domo prohibitum a Sica dixerit. Neque uero minus Tullium tecto recepisset, quod lex Clodia uetabat, in oppido, quam fecit in agro. Sequitur epist. 5.: Set te oro, ut ad me Uibonem statim uenias, quo ego multis de causis conuerti iter meum. Ad Sicae fundum scilicet, qui prope Uibonem erat. Similiter cum Brundisium ingredi noluisset, ut narrat c. 41., et in suburbano M. Laeni Flacci mansisset, ut in praedio Sicae ad Uibonem, tamen dixit epist. 7. Brundisium ueni, et cum Thessalonicae apud Plancium iam esset, epist. 8. Brundisi proficiscens scripseram ad te etc. Sunt igitur eodem modo intellegendi, quae scripsit epist. 4. a Uibone subito discessimus; quibus uerbis nim Tunstallus intulit, dum explicare ita maluit, a consilio Uibonem proficiscendi discessimus, in epist. ad Middletonium p. 90. quo falsius est nihil. Set iam quartam illam epistulam uideamus, qua ueras illius subiti a Uibone discessus causas edocuit. Miseriae potius nostrae quam inconstantiae tribuas uelim, quod a Uibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. Adlatat enim nobis rogatio de pernicie mea, in qua quod correctum esse audiebamus, erat eiusmodi, ut mihi

ultra quadringenta milia liceret esse. Illo (Uibonem nescio quomodo Tunstallus intellegit, cum aperte finis lege praescriptis *illo* significet) *quom peruenire non liceret, statim iter Brundisium uersus contuli ante diem rogationis, ne et Sica, apud quem eram, periret, et quod Melitae esse non licebat.* Erat enim Melita, ut constat ex Uerrinis, in C. Uergili provincia; neque satis ab Italia distabat, siquidem inde, quod Plutarchus facit, non ab urbe, quod Dio XXXVIII, 17., CCCO milia metienda sunt, quae quidem ille quingenta, hic haut multo minus fuisse tradidit. Set, quam coepimus, rem agamus. Sica primum Tulli familiaris et cliens, qui ei praefectus fabrum in consulatu fuisset, poena legis, quae nondum esset rogata, teneri non poterat; Cicero *pro suo iure* in eius fundum uenit, in oppidum noluit; ibi diutius manere Atticum expectans cogitabat, officium certe debitum non detrectante Sica; set eo legis capite audito discessit subito, *ne Sica sua causa periret*, qui tam non ingratus, Plutarcho nolente, fuit, ut a se discedentem hospitem Brundisium, ut ex XIV. Epist. 4. ad Terent. patet, sit prosecutus. Deinde quod ait, *illo quom peruenire non liceret*, explicare non queo, nisi *mari* aut addam, aut per se Atticum intellecturum credam, quod, ut hic dicitur, *praecludebat hie mis magnitudo.* Dum igitur mari non licebat uti tranquillo, terrestri utendum erat itinere; quae duo cum essent, alterum iuxta mediterraneum, cuius ex aliquo posteriore portu maris futura tranquillitas solui permitteret, Cicero non poterat, Sicilia et Melita interdictus, suscipere; alterum ergo Brundisium uersus iniiit, unde traiectus erat in Graeciam, in Epirum, in Macedoniam. Set eo de loco alii uiderint; qui porro apertissimus fieret, si quis emendaret audacius: *illic* (apud Sicam) *quom permanere non liceret.* Denique, quod hic Sica *Ὀψίτος, Σικελὸς ἀνήρ*, Uibius, uir Siculus a Plutarcho appellatur, an ibi hac de re agatur, Ernestum in Ind. Histor. p. 262. dubitare non oportuit. Omnino et e gente Uibia illum fuisse nos docet, et natione Siculum existimabat. Quidni autem? nisi forte suspiciosi esse uolumus et Gracum hominem, qui *Uibium Sicam*, uel etiam *Siculam* legisset, ita esse interpretatum putare, cum ei de Uibi patria nihil conpertum esset, quae quidem inscienti credibilior Uibo fuisset. Middletonius ex hoc Plancianae loco haut recte conlegit, Ciceronem in Siciliae conspectum uenisse: a Tuustallo itaque reprehenditur. At hic ipse non uidit, auctorem illi Dionem esse l. c. Tullius uero ipse fatetur, se Roma profugientem eo cogitasse: modo enim, *ex illo*, inquit, *incendio — cedens — Siciliam petiui animo*; set non ultra Uibonem processit. Dionis igitur illud, *ὑπεξήλθεν ἐς Σικελίαν*, si plane falsi coarguere nolumus, de uoluntate urbane ac leniter interpretemur. IDEM.

C A P. XLI.

§. 97. *Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi* Quod Ban. postulat, ut uerbum *accessi*, quo ipse caret, deleamus, id equidem facio lubentissime. Nam eo sublato uerbo locutio remanet elegantior. IV. in Uerr. 25. *quom ad Haluntium uenisset praetor laboriosus et diligens, ipse in oppidum accedere noluit, quod erat difficilis ascensus atque arduo — in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat.* Ibi quoque si *accedere* deleatur, quo de uerbo contentiditur, *uenire* subaudiatur. Set quidquid eo de loco censeas, nihil ad hunc dubitationis adfertur. GARATONIUS. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 4.

Urbem unam mihi amicissimam) Est ipsum Brundisium, quod, ut Ernestius. *Unam ad amicissimam referendum, intellectu omnium, quod et alibi omittitur, aut corrigendum, urbem ipsam, mihi amicam, nempe, ut opponatur moenibus.* ERNESTIUS. Notissimum illud dicendi genus, quod Ernestio

etsi probe intellectum dubitationem tamen aliquam mouit, pluribus exemplis illustrat editor Eclog. Cic. Turici 1820. p. 28.. ORELLIUS. Quid, quod Uergilius unus etiam ad comparatiui uim augendam usurpauit, Aen. I, 15. canens: *Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo.*

Quae se uel potius excindi, quam e suo complexu ut eriperer, facile pateretur) Durum est uel *potius*, cum id etiam uersu proxime superiori sit. Alterutrum uel aut *potius* delendum puto. Languet etiam *facile*, quod non est, si *potius* deleatur. ERNESTIUS. Recta est, set nimis arbitraria Schutzi correctio: *quae se uel excindi, quam — facilius pateretur.* Longe melior est Weiski medella: *quae se potius uel excindi etc.*, a qua recipienda non alienum eram. ORELLIUS. Bakio placuit: *quae se uel excindi, potius quam — facile pateretur.* Ego nihil uerius puto, quam *potius* non esse a Cicerone scriptum; quod ut statuam, duplex me caussa mouet. Primum nusquam uerba uel *potius* sic ut hoc loco usurpata memini, set semper particularum disiuunctiuarum instar initium membri eiusmodi occupant, quod alteri opponitur, ut paulo ante, *Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi.* Neque uero lucratur quicquam transpositione. Nam coniunctis uerbis uel *excindi* particula quidem uel nihil habet offensionis, set *potius*, siue ante uel siue post *excindi* ponatur, non recte additum patet. Quis enim umquam *potius facile pati pro facilius pati* dixisse reperitur? Accedit, quod uel particula eo hic sensu positast, ut procliu interpretibus esset, eam *potius* particula explicare. Illud autem ambiguum fateor esse, utrum *facile pateretur* an *facilius pateretur* a M. Tullio scriptum sit. Nam hoc quidem certumst, *facilius* si fuit scriptum, procliu errore id in *facile* mutari a librariis potuisse. Saepe enim *us* syllaba finalis excidit, cum lineola tantum super antecedentem litteram posita indicari solet. Exempla huius erroris ex codice Erfurtensi in Praef. ad Uarr. Lectt. ex eo enot. p. XXXVI. XXXVIII. plura aduli. Omissa autem syllaba illa quid pronius erat librariis, quam pro *facili* scribere *facile*? Probabilius tamen equidem mihi statuere uideo, et *potius* esse delendum nec *facile* esse mutandum, ita ut *quam* ad suppressam *potius* particulam referendam sit, quae eo facilius suppressi hic potuit, quo magis comparatiui notio uerbis uel *excindi* iam continebatur. Plurima exempla huius usus Kritzius ad Sallust. Catil. C. VIII. §. 1. et qui ab eo commemorati homines docti sunt adulerunt.

Cui cum omnes metus) Sic ego primus edidi, pro uolgato *omnis* ex Mb et Lc *omnes* restituens, quem numerum latinitas hic flagitat. Cfr. de arusp. respons. C. XXV. §. 55. *iam omnes isti, qui portenduntur, metus extinguuntur.* pro Sestio C. XV. §. 55. *set me alii metus atque aliae carae mouerunt.*

Cui cum — haec perpeti, si acciderent, maluit, quam custodiam mei capitis dimittere) Haec uerbis maiora non fieri, testis epistula est ad uxorem XIV, 4. *Nos Brundisi apud M. Laenium Flaccum dies XIII. fuimus* (ex ante diem XIV. Kal. Maias ad ante diem V. Kal. easdem, ut ex hac epistula et III. ad Att. 7. conficitur, decem uix sunt; reiectus fortasse uento mansit ad pridie Kal., qui dies epistulae subscribitur; ita certe dies XIII. fuerunt) *uirum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit; neque legis inprobissimae poena deductus est, quominus hospiti et amicitiae ius officiumque praestaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus; habebimus quidem semper.* Brundisium igitur, quod intra finis erat lege praestitutos, ea iam lata peruenit. GARATONIUS.

Optimi senis, et fratris et utriusque filiorum) Quamquam additio illa egregiorum codicum, Bau. et Erf., et fratris a sequentibus et utriusque filiorum manifesto postulabatur,

moneo tamen, a simili loco pro Sext. c. 65. eam confirmari diserte, ubi commemoratur diserte domus Laeni Flacci et patris et fratris eius. GARATONIUS.

Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendit Ad Terentiam XIV, 1. *Dyrrhachium ueni, quod et libera ciuitas est* (ideoque lege Clodia non tenetur) *et in me officiosa et proxima Italiae. Set si me offendet loci celebritas, alio me conferam.* Non haec tum scripsit, cum primum Dyrrhachium adpulit, set cum eo rediit VI. Kal. Decembris; et ita ad eandem ep. 5.: *Ego eo nomine sum Dyrrhachi* (ab Thessalonica) *hoc tempore* (pridie Kal. Decembris), *ut quam celerrime quid agatur audiam; et sum tuto: ciuitas enim haec semper a me defensast.* Priore aduentu de Plancio et Thessalonica non cogitabat, set *per Macedoniam*, inquit epist. 4., *Cycicum petebamus*, et III. ad Attic. 6. *nobis iter est in Asiam, maxime Cycicum*; data epistula XIV. Kal. Maias, quo ipso die Brundisium uenit. Propter metum scilicet quam longissime profugiebat; iterum Thessalonicae, ut hic infra ipse fatetur, in idem consilium recedit. GARATONIUS.

§. 98. *Cum tantum abessent aliquot dierum uiam*) Uocem *tantum* ex Erf. unus habet post Graeuum Ernestus, et recte; ceteri omnes scripti et editi *tum*. Set uocem *aliquot* ab Oliu. et Lallem. adoptatam cum Graeuus ex Mso eodem restituerit, inuictam contra libros dicit a Lambino in U. L.. Atqui Lambinus in secunda editione retinuit *aliquorum* cum uulgatis, et coniecturam illam uerissimam *aliquot* margini adscripsit, de qua laudari debuerat. Immo antea Corradus l. c. p. 164., dum ista ex Tullio describeret, hoc ipsum *aliquot* egregie posuerat, nescio utrum de coniectura, an uero ex aliqua ueteri editione. GARATONIUS. Quod Graeuus Erfurtensem habere dixit, *tantum*, id non habet, set scribit cum Bau. *tamen*. Cfr. Praef. ad Uarr. Lectt. ex cod. Erf. enot. p. LXXVIII. Duo *tantum* libri, nec ii optumae notae, Me et Le, *tantum* habent, reliqui *tum*. In sollempni harum particularum confusione, de qua ibidem monui, id potissimum agi debet, ut quam sententia requiratur, uideamus eamque recipiamus. Iam uero *tum* particulam a sensu loci alienissimam esse, sponte patet. Neque *tamen* particulam, quae in duobus optimis codd. extat, huic loco conuenire puto, quamquam recipiendam Orellius duxit, explicans: *ea cogitatione permotus, illos tamen abesse aliquot dierum uiam, in Macedoniam perrexi.* At tum hoc diceret Cicero: dubitabam in Macedoniam pergere, set tamen, cum aliquot dierum iter abessent, perrexi. Quod pugnat cum sensu totius loci, in quo Cicero apertissime significat, se Dyrrhachium statim reliquisse, quia prope fuerint sceleratissimi homines suaeque saluti maxime infensi, atque, ut procul ab iis esset, in Macedoniam ad Plancium perrexisse. Itaque cum Graeuo, Ernestio, et Garatonio *tantum* particulam recepi; qua recepta Cicero, id quod sententiae loci accommodatissimumst, significat se, antequam illi de aduentu suo audire potuissent, in Macedoniam perrexisse, idque fecisse propterea, quod *tantum* aliquot dierum uiam auferunt ideoque de aduentu suo faciente sperari poterint.

In Macedoniam ad Planciumque perrexi) Fortasse rectius, *ad Plancium q.*, id est, *ad Plancium quaestorem*. MANUTIUS. Hanc egregiam Manuti correctionem eo minus recipere dubitauit, quo magis ab usu sermonis latini alienumst, inter nomen loci, in quem itur, et nomen hominis, ad quem acceditur, copulam interponere. Cic. pro Cluent. c. LXII. §. 175. *Quom — in Falernum se ad C. Quintilium contulisset.* de Har. Resp. C. XVI. §. 55. *Quis legatum Thessalonicae ad nostrum imperatorem uenisse nescit?* Corn. Nepot. XVIII, 15, 4. *Ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.* Accedit,

quod multis exemplis edocti libentarios antiquiores scimus nota *que* ad omnis casus obliquos nominis *quaestoris* significandos usos esse. Cfr. Niebulhrius ad fragm. or. pro Fonteio p. 54.

Lictoribus dimissis) Lictoribus in urbe non utebantur quaestores, ut ait Gellius lib. XIII. c. 2.; in provincia eos habere licuit, quod hic locus declarat, cui suffragari videntur illa uerba ad Cornificium: *illud non nimium probo, quod scribi, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores admississe*. Nam si legatis lictores tribuuntur, cur non quaestoribus honore praestantibus? est enim legatus infra quaestorem, ut in epistula ad M. Caelium, et ad Thermum. MANUTIUS.

Insignibus abiectis, ueste mutata) Ornamenta quaestoris abiectis et praetextam deposuit, ut monitum iam a Manutios.

§. 99. *O rem cum auditu crudelium tum visu nefariam*) Cur hos amplexus, has lacrimas *rem crudelium et nefariam* appellat? nempe non per se, set ob causam, quae erat crudelis et nefaria, quod in eas miserias coniectus erat innocentissimus et meritissimus de re publica uir. ERNESTIUS.

Thessalonicam me in quaestoriumque perduxit) Hospitium quaestoris significans proprie secundum uocabulum magistratus etiam loco ipsi nomen dedit. Nunc autem omnia, in quibus uariae dignitatis praesides habitent, praetoria nominantur. SCHOLIA AMBROSIANA. Quaestores nimirum propriam sui magistratus domum in provinciis habebant, ut etiam ex Liuio constat. Ea uero *quaestorium*, donec prouincialis quaestura mansit, est appellata. Prouinciarum praesides numquam sublatis; set sub inperatoribus nomina eorum, dignitates, potestatesque inmutatae; legati, et praefecti Augustales, procuratores Caesaris, consulares, correctores, aliisque nominibus appellabantur; praetorium nomen obsoleuit eorum, qui prouincias regebant; illud autem domus, in quibus praesides quicumque habitarent, non amiserunt. Immo *praetoria* dicta sunt aliquando etiam loca iuri dicundo publice constituta, de quibus Perizonius p. 65. eius libri, quo copiosissime de praetorio disseruit. GARATONIUS.

De praetore Macedoniae) Fuit L. Apuleius.

Set, si acciderent) F. Ursinus post *set* desiderari *qui* monuit, quo pronomine facile carere possumus, cum modo non *qui* praecesserit.

§. 100. *Cum ad me L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset*) Quo tempore L. Tubero ad eum uenerit, conligi potest ex III. ad Att. 9.: *Q. frater quom ex Asia discessisset ante Kal. Maias, et Athenas uenisset Idibus*. Thessalonicam legatus illius Tubero mense Iunio facile peruenerit. Ibi Cicero retentus a Plancio haut tamen lubenter comorabatur. III. ad Att. 14. Kal. Sextilis, *iam extrudimur*, inquit, non a Plancio: *nam is quidem retinet; set ab ipso loco*. Incertus deinde, quo se conferret, de abeundo adsidue cogitabat, III, 15. 16.. Tandem XVI. Kal. Octobris epist. 19. Asia iam ommissa et Cyzico in *Epirum*, inquit, *ad te* (in Attici agros) *statui me conferre*. Uerum tamen non discessit a Plancio nisi post Idus Nouembris, cum repente Dyrrhachium rediit. Eo iam peruenerat VI. Kal. Decembris, quo die ad Atticum et ad Terentiam litteras misit, quas antea Thessalonicae scripserat. Sic autem ad Attic. III, 22.: *Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, iam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini est iniecta non cadem, quae mihi, posse nos una decedere, quam rem sibi magno honori sperat fore. Set iam quom aduentare milites dicuntur, faciendum nobis erit, ut ab eo discedamus*. Similiter ad Terentiam XIV, 1.: *Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum et adhuc retinet*, etc.. GARATONIUS.

Easque insidias, quas — audierat, animo amicissimo detulisset) Bau. [et Erf.] *ad me animo*; iterat nimirum *ad me*, cum initio iam sit, *cum ad me L. Tubero*. Nihil esse opus, omnes intellegunt. Distantia tamen excussat GARATONIUS. Non meminit uir doctus, priora uerba *ad me ad uerbum uenisset* pertinere, ita ut iure ad uerbum *detulisset* eadem uerba de nouo adposita uideri debeant. Nam dicitur ubique *deferre aliquid ad aliquem* uel *alicui*. Itaque iteratio legitima certe, non distantiae causa facta debet dici. Nihilominus non nego, secundo loco salua sententia omitti illa uerba potuisse, cum facile ad *detulisset* cogitando repeti possunt. Set cum non omnia insiticia iudicanda sint, quae potuisse omitti intellegimus, hoc autem loco praecedente uerbo *audierat* praepositionem *ad* librari errore excidere facile potuisse apparet, optimorum malui codicum quam deteriorum auctoritatem sequi. Cfr. Proleg. L. II. C. I. §. 3. p. XL sq.

In Asiam me ire propter eius provinciae necum et cum meo fratre necessitudinem comparantem, non est passus) Perperam hoc in loco offensi quidam uiri docti sunt. Recte Ernestius *comparare* cum infinitiuo eodem modo quo *parare* nonnumquam coniungi mouit. conferrique in eam rem Burmannum ad Ouid. I. Metam. 225. Garatonius iussit. Nec probanda illo pacto Corradi correctio, qui p. 164. hunc locum ita scriptum adtulit: *in Asiam me ire, propter eius provinciae necum et cum meo fratre necessitudinem, non est passus*. Nam omisso uerbo *comparantem* Cicero caussam, ob quam se Plancius in Asiam ire non esset passus, in provinciae secum et cum fratre suo necessitudine positam fuisse significaret. Atqui non illam ob caussam deductus a Plancio Cicerost, quominus in Asiam iret, set quod ibi insidias ei ab exulibus coniuratis paratas Tubero nuntiarat. Itaque ad sententiae integritatem prorsus necessarium uerbum *comparantem* est, ita ut dicat Cicero, Plancium se in Asiam propter illam necessitudinem ire comparantem, non esse passum ire. Supplendum tantummodo ad uerbum *non est passus* uerbum *ire*.

Ui me, ui me, inquam, Plancius et complexu suo retinuit) Optume primus Franci, ut sequens *inquam* declarat, has uoces repetiit, *ui me, ui me, inquam*, GRAEVIUS. Quod probat uno ex Mso Graeuius, ab emendatore, cuius eadem sententia esset, profectum arbitror. Est enim *ui me, inquam* superioris dicti *non est passus* enucleatio. Similia nos abunde alibi demonstrauimus. GARATONIUS. Cum non unus Franci liber, uerum alii etiam non mali *ui me, ui me* scribant, ac nolgata scriptura facillimo librariorum errore oriri potuerit, magnamque repetitio illa orationi uim addat, equidem Graeui iudicio necessario accedendum putauit. Uide etiam quae Proleg. L. II. C. I. §. 5. p. XXXI. dixi.

C A P. XLII.

§. 101. *Si quidem ego tibi uiuus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem*) Larimosis lemmatibus iam perorat, adfectus animi sui cum uaria miseratione promens¹⁾, ut tantum auxilii reus habeat, quantum suo dolori patroneus adiecerit. SCHOLIA AMBROSIANA.

Me — praesentem tibi gratias relaturum) Sic recte Graeuius probante Grutero tollendae ambiguitatis causa ex auctoritate cod. Erf., quocum facit Bau., scripsit, ceteris libris *gratiam* exhibentibus, quae scriptura manifesto ab iis ortast, quibus pariter atque Garatonio, qui uol-

1) Sic eum Maduigio scripsi pro *proluens*, quod in cod. est; de prioribus uide A. Peyronum in Ciceronis Orr. fraggm. p. 236..

gatam retinendam scripturam putauit, locutio *gratias referre* a consuetudine latina recedere uidebatur. At uide Cic. III. Phil. 15, 59. *senatui magnae curae esse ac fore, ut pro tantis eorum in rem p. meritis honores eis habeantur, gratiaeque referantur.*

Sin autem uitam mihi fors ademisset) Quod unus ex omnibus nullo citato codice olim dederat omnium sagacissimus Lambinus, testatur Zinzerlingius ad Val. Flacc. V, 485. in Erf. legi, *fors ademisset*, idque ipse rectissime praefert et poetarum exemplis illustrat. Uerum etiam Sallustius pluries ac Liuus itemque Caesar, Corn. Nepos, Tacitus alique dabunt exempla, quae notissima sunt, ad lectionem optumam confirmandam; ipse denique Cicero ad Att. II, 22. IV, 10. VII, 14. VIII, 1. XIV, 15. et in Uerr. IV, 45., ubi cum *sors*, ut hic, ederetur, *fors* e Msi egregie restituit idem Lambinus. Nihil hac permutatione frequentius; eum uide, qui ab aliis praecipue laudatur, Drak. ad Silium XV, 105. ad Liu. I, 4. et Ouidend. ad Caes. B. G. II, 21. VII, 37. Ex his intelleges, nullum fere criticum esse, qui rem hanc non attingat, et in sollemni uarietate *fortem* latinis auctoribus non restituat, quod meliores, ubi rectius id est, exhibere Msi solent, ut hic Erf. [et alii], quo ex uno tot in hac oratione loci sanati sunt. Eum codicem conferentem Graenium litterulae unius sefellit fugitque uarietas. Qui si animum parumper aduertisset, *sortem* non putasset huc admodum conuenire. At uero *fors* ad incertos casus significandos maxime pertinet ex ipsius Tulli sententia II. de Legg. 11., quam obseruauit iam Curtius ad Sallust. Iug. I, 1. et antea Briss. de Form. I, 86. in Add. p. 13. ed. Lips. 1751.. Adde Perizon. Dissert. III. p. 276. et seqq.. Iuuat autem hic aduocare quae leguntur I. Tusc. 58. *Mors, quae propter incertos casus cotidie imminet, propter breuitatem uitae nunquam longe potest abesse.* Hinc etiam propter maxime accipitiorum euentus in Pis. 2. *Fors domina campi.* Lambinus uerborum, de quibus agimus, differentiam exposuit optime ad IV. Tusc. 29.. Merito denique hanc Erf. lectionem probauit I. F. Grononius IV. Obs. 21.: nam certe probauit, quamuis eam non adferat, cum sit in iis, quae recte a Zinzerlingio l. c. animaduersa uno uerbo concedit. GARATONIUS.

Aut uis aliqua maior reditum peremisset) Impediuisit, aut iritum reddidisset. Hoc interdum est *perimere*. III. de Off. 7. *Huiusmodi igitur res Panaetium persecutorum fuisse, nisi aliqui casus aut occupatio consilium eius peremisset.* Alia sunt aput Tullium exempla. GRAEVIUS.

Nihil tibi — de meis opibus pollicebar, set de horum erga me beneuolentia promittebam) Adtende ad discrimen uerborum *polliceri* et *promittere*, coul. VII. ad Diu. 5, 4. *neque mehercule minus ei prolixè de tua uoluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri.* Confer etiam ad cognoscendam uerbi *pollicere* notionem Ciceron. in Rull. II, 57, 100., quo in loco temere Ernestius haesit, ibid. §. 105. extrem., in Cat. I, 15, 52. et ad Diu. II, 5.

§. 102. *Nisi te cum mea salute complecti*) Id est, nisi te, ipse saluos, complecti, dixit paulo durius, ut uerbo *salutis* uti posset, quo responderet oratio sequenti, *tibi salutem* etc.. ERNESTIUS. Immo hoc dicit: nisi ita te complecti, ut meam salutem cum tua coniungam. Cfr. pro Sulla C. X. §. 29.: *si ea tibi regia uidentur, quod omnes boni omnium generum atque ordinum suam salutem cum mea coniungunt.* et Matthiae ad or. Muren. C. I. §. 2.. De uerbo *complecti* compara pro Sestio C. LXIX. §. 146.: *ego uero uos in omni fortuna, quacumque erit oblata, complectar.*

Salutem tibi uident dare possunt, qui mihi reddiderunt) Eximius locus¹⁾ ad per-

1) Sic Maius; cod. *nimis hos*.

mouendos iudices. Procliuiorem facit inpetrandi facilitatem, constituens in eorum misericordia firmamentum salutis Cn. Plancii, per quo ipse sit reditum consecutus. Ita eleganter et pro se gratias agit, et huic pares humanitatis euentus deprecatur. SCHOLIA AMBROSIANA. Cfr. etiam quae ad C. I. §. 2. mouimus.

Non dicam meorum in bonos meritorum, set bonorum in me) Acutum inesse simulationem modestiae Garatonius monet.

Mecumque uos simul hic misererrimus et optimus obtestatur parens) Ualde copulatis utrimque personis et in patre sine dubio plurimum constituit miseracionis et sibi eandem uim sollicitudinis uindicauit, quasi uterque Cn. Plancio pater sit, alter natura, alter officio gratiozus. SCHOLIA AMBROSIANA.

Miserrimus et optimus) Ut hic recte adiectina *misererrimus* et *optimus* particula copulatiua et iunguntur, ita sincerissimus etiam ille locus or. Sestianae est, qui exiat C. III. §. 7. *Duxit uxorem patre uiuo optimi et calamitosissimi*, ubi Ernestius aliique et in at contra latinitatem mutauerunt.

§. 105. *Nolite, iudices, per uos, per fortunas, per liberos uostros)* Locum hunc, *Nolite, iudices* etc. protulit Curtius ad Sallust. Jug. XIV, 25. Set miror, elegantiarum inuestigatore illum eximium suspicatum non fuisse, quod per facile in mentem uenit, corruptum hunc esse locum atque ita legendum: *Nolite, iudices, per, uos, fortunas, per liberos uostros, inimicis meis* etc. uel: *per, uos, liberos, per fortunas uostras*. Habemus etenim iustissimum existimandi causam, alterum illud *per*, quo sublato elegantior existit oratio, inuectum perperam ab inperitis fuisse, cum solerent hanc ipsam formulam, quam non intellegebant, tollere passim atque corrumpere. Neque minus hoc tempore testata atque illustrata doctorum obseruationibus isthaec elegantia est, quam frequentia in ea submouenda Msorum peccata conperta sint. Locus autem sic emendatus similissimus fieret tum Sallustiano illi, quem diximus: *Patres conscripti, per, uos, liberos atque parentes, per maiestatem populi Romani, subuenite misero mihi*; tum Liuiano alteri celeberrimo XXIX, 18., qui manus item inperitorum non effugerat: *Quibus per, uos, fidem uostram, patres conscripti, priusquam eorum scelus expietis, neque in Italia neque in Africa quicquam rei gesseritis*, ubi omnes libri *fidemque*, minus tantum et *fidem*. Uide tamen ibi Drak. et ad Silium I, 658., qui etiam Sili locus et adfertur a Cortio et ad emendationem huius nostri muniendam cum duobus adlatis esset aptissimus; quamquam plurima sunt eius generis, a quibus omnibus haec emendatio ferme postulat. GARATONIUS. Tu praeterea, si lubet, cfr. Uerg. Aen. X, 569., Gronou. ad Liu. XXIX, 18. in ed. Drak. T. VII. p. 187., Oudend. ad Appul. IV. p. 505., Ruhken. ad Rutil. Lup. p. 209., ad Terent. Andr. III, 5, 6., Huschk. ad Tibull. I, 5, 7.. De Graecis u. c. Sophocles Trach. 456. *μὴ πρὸς σὲ τοῦ κατ' ἄρκον Οἰκτιρὸν νέλος Διὸς καταστροφῆτος ἐκκλήψης λόγον*. Cfr. Pors., Matthiae, et Elmsleius ad Eurip. Medeam 518. s. 525., Monk. ad Eurip. Hippolyt. 605., Wuestemann. ad Eur. Alcest. p. 56.. ORELLIUS. Equidem eo minus egregiam Garatoni correctionem recipere dubitauit, quo magis ineptum patet esse, quod nolgo scribitur, *per uos*. *Uostros* autem utrum a Cicerone an ab interprete profectum sit, dubitari potest. Uide Proleg. L. II. C. I. §. 15. p. LI sq..

Id a uobis ei persoluere) Eleganter et re pecuniaria, in qua *soluere* ab aliquo dicitur, cum non ipse ex arca sua, set ex alterius soluit per adtributionem, siue, ut nos nolgo dicimus, per assignationem; u. Clau. in *soluere*. *Persoluere* sic etiam Flacc. 20.. ERNESTIUS.

§. 104. *C. Flaue)* Sic ex emendatione Garatoni pro uolgo *C. Flaui* scripsimus. Argumenta, quibus ductus ita uir doctissimus scribendum putarit, ipsius uerbis cum lectoribus communicauimus Proleg. L. III. C. II. p. LXX sqq..

Magno in metu meo) Cum de Planci salute uehementer timeam. MANUTIUS.

Subito) Statim postquam nostras uidi lacrimas. Atque hoc dicit, non quia iustitiae causa iam satis disputata et defensa dilfidat, set ut iustitiae misericordiam addat. MANUTIUS.

Uos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me, quoniam istis uostris lacrimis de illis recordor, quas pro me saepe et multum profudistis) Aduerbium saepe alterum extorsit *multum*. Tullione ipsi, an descriptoribus? Nulla est uarietas; atque ita Uergilius III. Aeu. 548. *Et multum lacrimas uerba inter singula fundit*. Quid quaerimus? Graecum est πολλὸν δάκρυα; Catullus tamen LXVII, 17. de coma Berenicis ex Callinacho maluit, *Ubertin thalami quas intra limina fundunt*. Set huic locutioni, si poeticam dicas, defensionis aliae non desunt. Certe *multas* usitatius dicere, quid erat negoti? quo esset emendatio ista fortasse periculosior. Tempus uero illud omnino significat, quo in exilium profectus est, de quo pro domo c. 22.: *quid illa tot uirorum fortissimorum milia? quid nostri equites Romani? quid senatus? quid denique omnes boni? si nulla erat uis, cur me flentes potius persecuti sunt, quam aut increpantes retinuerunt aut irati reliquerunt?* Neque solum tum fleuerunt, cum Cicero abiuit, uerum etiam saepe toto discriminis illius acerbissimi tempore. Set qui eum retinere ac conseruare non potuerunt, idem Plancium poterant. Dicit ergo nequit, uos Plancium conseruatuos, ut me conseruastis, set ut me conseruare uoluistis, uel potius, ut me restituitis. Spes etenim atque omen, quod ex his lacrimis capitur, non uoluntatem tantummodo, set ipsum inprimis exitum spectat. Atque ut iudicium lacrimae spem omenque absolutionis Plancio adferebant, ita in Tulli periculo, quod tollere ipsi non poterant, atque in ipsa fuga profusae, restitutionis spem dederint necesse est, quam perficere potuerunt. Uel igitur *in me* explices *erga me*, uel, si repetendum est *conseruando*, erit idem quod *restituendo*; ratione tamen habita uoluntatis, quae bonis omnibus eadem semper fuit. GARATONIUS. Nihil hoc in loco insolenter dictum nihilque mutandumst. Uerba *in hoc conseruando* significant: in Plancium, qui conseruari debet uel conseruandus est, sententiaque totius loci haec est: spero, uos eosdem in hunc, qui conseruari meretur, futuros esse, qui fuistis in me, id est, uos eosdem huic salutem daturus esse, qui mihi reddidistis. Cfr. §. 102.. Quod praeterea *multum* deleri uult Garatoni, in eo uehementer fallitur. Eiusmodi uerba numquam addiderunt interpretes. Male autem et inconcinne pro *multum* Cicero *multas* scripsisset, cum ubique praecedente aduerbio saepe ex recto latini sermonis usu aduerbium *multum* sequi solet. Uerba *lacrimas profundere* unius ueluti uerbi instar habenda sunt. Rectissime autem saepe et multum flere dici, nemo non sponte intellegit.

I N D E X

R E R U M E T U E R B O R U M.

- A.* (Aulus) restitutum ex *an* particula 150.
Abicere salutem pro aliquo 200.
 Ablativorum consequentiae usus latior quam vulgo
 statuitur 79 sq. quomodo sint soluendi 80.
Accussare rem 67.
Accrbe personare 217.
Acerbum iudicium 131. *acerbum iudici genus* 121.
Ad et ob praepositiones confusae in verbis com-
 positis 175. *Ad* praecedente *audierat* excidit
 librari errore 243.
Ad et at particulae Cicronis aetate non discer-
 nebantur scriptura 218.
Aderat mutatum in *At erat* 217 sq.
Adesse a municipiis et e municipiis quomodo dif-
 ferant 91.
Admonefacere 210.
Adsiduitas, aduocationis constantia 100.
Adstringere seruitutem officii testimonio sempi-
terno 189.
Adsumere, insuper suscipere 62. facere quod ab
 alio potius fieri debet 154.
Adtrectare 103.
Aedes Honoris et Virtutis videtur duplex distin-
 guenda esse XCI sqq. quis eas dedicauerit
 XCII sq.
 Aediles quae habuerint muneris insignia 153. non
 habebant ius cum populo agendi LXXXVIII.
 ergo neque ius comitia habendi *ibid.* curules
 et plebei uno die creabantur LXXXIII sqq.
Aedilitas numero plurali 144 sq.
Aelius Lamia 219.
Agere. Agitur studium, existumatio, laus, diuerso
 sensu 200. Elocutionis *quod agitur* significatio 82.
An tandem quid significet 142.
Alfius, nomen Campanae nobilitatis LXXII.
Alfius, C. Flavius, uir summae probitatis et digni-
 tatis, in prima praecturae petitione repulsam tu-
 lit LXXI. iterum petens eam adeptus est *ibid.*
 fuit quaesitor iudici Planciani LXX sqq. 134.
 De scriptura h. nominis LXX sqq. 245.
Aliquid et quid singulari usu 183.
Altus participium *L. altus* et *alitus* 201.
Ambitus crimen LXXIV. quomodo a sodaliciis
 discreparit *ibid.* quae poena in sodaliciorum
 reum fuerit constituta LXXX. 66. 205. de le-
 gibus ambitus 204.
Ampius Ballus, T., Pompeio coniunctissimus 95.
 de quo legem tulit *ibid.* item Cicronis ami-
 cus 96. tulit aedilitatis repulsam *ibid.* alia eius
 fata 95.
An et An uero singulari usu 126.
An tandem et An tandem permutata 142.
Aniensis tribus 149 sq. in ea A. Plotius censeba-
 tur 150.
Apollonius Molo, Cicronis magister 206.
Appellatiom nomen praepositur nomini proprio,
 si nomen proprium explicandi appellatiui caus-
 sa adicitur 157.
Appius Claudius in aedilitate repulsam tulit 144.
 postea factus aedilis et consul *ibid.*
Aput praepositio in enuntiatione disiunctina bis
 posita 132.
Ardor de incendio 235.
Arma capere et sumere quomodo differant 223 sqq.
Arripere, t e m e r e in ius uocare 151.
Ascensus in uirtute multi 161 sq.

At singulari significatione 218. *At et Ad* particulae Ciceronis aetate non discernbantur scriptura 218. *At et Et* permutata 91.

Atilius Calatinus 161.

Atina, urbs Uolscorum 84. in tribu Terentina suffragia ferebat 89. 122. Atinatium iuuentus 105.

Attius poeta 159. emendatus XXVII sq. 158 sq.

Auctiones recitare 112.

Auctor 155.

Aufidius Orestes, Cn., consul 145.

Aut particula interdum ponitur, ubi notioni alicui alia notio distinctior substituitur 197. *aut glossis* ab interpretibus praeponitur *ibid.*

Auxilia posteritatis 228.

B.

Benigne facere alicui 138.

Bimarius 105.

Biuiua 105.

Breui et breuiter 235. *breui explicare* Tullianum 235.

C.

Caelius Calvus in quaestura repulsam tulit set consul factus est 145. de eius praenomine *ibid.*

Calidius, Q. 181.

Candidati togam cretatum gestabant 211.

Capere et sumere arma quomodo differant 223 sqq.

Carnem petere (feriis latinis) 92 sq.

Carnifex de homine inhumano 126.

Cassinus et Casinas 90.

Cassius Longinus 157.

Cato censorius, pro maligno et inuido habitus 85. publicanis iniquissimus 116. orationis prolixitate impediit quominus senatus de iis decerneret 108. 116. indicium Ciceronis de eius orationis genere 114.

Causa facilis et explicata quae sit 63. *caussa peracuta* 185. *causam in ludos coicere* 203.

Censoria lex 117.

Census equester 71.

Centuria praerogatiua 142.

Certe praecedente particula *fortasse* sine particula aduersatiua ponitur XXXVIII.

Ceterus et reliqus 62.

Cicero. Rhodi audiuit clarissimos rhetores 207. quaestor fuit Lilybaei 173. de quaestura sua saepius gloriatur 171. Utinium defendit 135. de eius coniunctione cum Pompeio 211 sqq.

reprehensus est quod cum Caesare in gratiam redisset 232. eius discessus a multis reprehensus 214. eius libri de consulatu suo 189. eius libelli deperditus, a scholiasta Ambros. laudatus 193 sq. studiosae sectatur membrorum aequalitatem in oratt. 156. 165. 182. callide argumenta aduersariorum non refutat, quae ualida esse sentit, set breui reicit 149. saepe ita loquitur in causis agendis ac si ipse et reus una eademque persona sint 64. duo membra coniungit, quorum prius sententiam generalem posterius specialem continet 82. qua arte iudicium beneuolentiam capet 60. et caueat ne eos offendat 126. testium, quos reprehendit, beneuolentiam captat 154. callide senatui tribuit, quod senatus ipso auctore fecerat 233. quam callide Planci tribunatum laudet 100. Cur in oratt. Catill. Pisou. et Uerrin. de Catil. Pis. et Uerre tertia persona tam frequenter utatur 124.

Cispius, M., tribunus pl. 190.

Coire quid significet LXXXVI.

Coitio de ambitus reis quid significet LXXXV sqq. 147 sq.

Columna Duiliana 160.

Comitia qui magistratus habuerint LXXXVIII. alio sensu dicuntur *differri*, alio *proferri* 140.

Comitia aedilium curulium tempore Ciceronis LXXX sqq. erant *tributa* LXXX sqq. habebantur a consule LXXXVI sqq. quo loco habita sint LXXXIX. quo tempore LXXXIX sq. in iis aediles crules et plebeii eodem die LXXXIII sqq. uerum non *simul* creabantur LXXXIV sq. quo sensu a Cicerone dicantur *leuiora comitia* 65.

Concedere tribum s. centuriam 150.

Concurrere 198 sq.

Concus, nomen hominis a nullo scriptore Latino usurpatum 156 sq.

Conferre pedem quis dicatur 159.

Conficere (conciliare) *alicui aliquid* 136.

Congratulari saepius a librariis positum pro *gratulari* XX. 173.

Coniectus oculorum 89.

Coniunctini potentialis singularis usus 124.

Conlegia iuuentutis per municipia 105.

Communis sensus 109.

Comparare, quae necessaria sunt parare 141. *Comparare* coniunctum cum infinitiua (ut *parare*) 243.

Comparatiuos post superlatiuom sequitur sic ut plus significet quam superlatiuos 63. post comparatiuom sequitur *quam* cum accusatiuo 103 sq.

Consensio de conspiratione 121.

Consequi impunitatem quid significet 62.

Constat intrusum a librariis LII. 226.

Consumere studium in re 187 sq.

Contentio, comparatio 81. *contentio uostrum* et *contentio uostra* quomodo differant *ibid.*

Contentus cum genitiuo a Tullio non iunctum 194.

Conturbare (sc. rationes) 176.

Conuertere singulari usu 143.

Corona ciuica 185. *graminea* an *querna* fuerit 185 sqq.

Coruncianus, Ti., Camerio ortus a Tusculanis ciuitate donatus 87. cur hoc sit honore ornatus 88.

Coss. compendi falsa interpretatio prauam scripturam peperit 222.

Crassus, M. et P. 109.

Credo sensu ironico cum *uereri* coniunctum 184.

Crimen quid significet 63.

Crustumina tribus 123.

Calpa, res quae ponitur in culpa 67. hinc *culpam accusare* *ibid.*

Cum quotiens *eo quod* significat adsciscit indicatiuom 101.

Curius Dentatus 159.

Custos salutis alicuius 96 sq.

D.

Dare cum accus. rei omisso dat. personae 187.

Debere nude ortum sit 179. quid significet 180.

Debitio pecuniae et gratiae 177. 180.

Decedere confusum cum *descendere* et *descedere* XX. 113. *decedere domum* 113.

Declamator 205. opp. *discipulo laboris et fori* *ibid.*

Decuriare tribulis quid significet 136 sq.

Decuriatio tribulium et *descriptio populi* differunt 136 sq.

Defatigari, non *defatigari* Tullius scripsit 69 sq.

Delectus et *dilectus* 67.

Denouere et *dimouere* LXXXIV sq. 84.

Descendere in forum 113. *in aciem* *ibid.*

Describere populum quid significet 137.

Dicam a librariis mutatum in *dico* XX sq. 94.

Dicam uere s. *timide* semper futuro tempore a Cic. usurpatum 94.

Dico non additum a librariis 104.

Dictum dicere 211.

Didius, consul, qui his triumphauit 163. de eius praenominie *ibid.* antiquior huius n. scriptura 160. *Didi* nomen e codd. nonnullis expulsum XVIII.

Differre de comitiis dictum diuersum est a *profferre* 140.

Dignitas quid significet 153.

Dignus nullo addito ablatiuo XLIX.

Diminutio infinita qualis sit 227.

Diribere uide ortum sit 179. quid significet 141.

Diribitio uarie in codd. corruptum 78. sensu comitiali semper addito u. *tabellarum* usurpatum 79.

Discedere domum 113.

Discipulus laboris et fori 206. opp. *declamatori* 205.

Dispar caussa 200. *dispar gloriae* 159.

Dissoluere pecuniam quid significet 179. differt a *soluere pec.* *ibid.*

Drusus, M. Linius (non *Licinius*) 113.

Duiliiana columna 160.

Duilius, C., consul 159. de scriptura huius nominis 159 sqq.

E.

Eblandita suffragia qualia sint 68.

Ec in pronomine *ecquis* et in uerbis compositis saepe a librariis in *et* (et *ut*) deprauatum 170. 185 sq.

Ecquisquam pronomem restituendum ex *et quisquam* 185.

Editicii iudices. Uid. *Iudices editicii.*

Editio iudicum 126.

Edere uitam 228.

Educere ad aliquem 152.

Ego pronomem ponitur etiam ubi nulla est personarum oppositio 140. ubi bis uni uerbo adponatur 110. saepius a librariis omissum quam additum 140.

Ego uero 233.

Ego unus et *unus ego* sensu differunt 157.

Enim pendens a suppressa sententia 221.

Enucleare quid significet 68. *enucleata suffragia* *ibid.*

Esse a scriptoribus lat. in elocutionibus quibusdam non additum 182. interdum ab interpretibus additum XLVIII. ab librariis omissum LII.

Esse cum aliquo 218. *in aliquem talis, qualis* etc. 230.

Esse in scena 100.

Est frequenter ab interpretibus additum XXXII. XXXV. XXXVIII. XLIX. ab librariis omissum XXXII.

Et et at permutata 91. *et in ut* deprauatum 170. non confunditur a librariis cum *uel* particula 125. *et* copula recte adiectiua *miscerrimus* et *optumus* iunguntur 245.

Et quidem singulari usu 106.

Et si particulae coniunctae frequenter a Cic. 70.

Etenim particula a Cic. postposita 123.

Etiam particula *ui* adfirmandi 172 sq. transitum significat 90.

Etiamsi deprauatum in *si* 67.

Excitare uim bonorum, rarum dicendi genus 137.

Exilium decennale lege Tullia in ambitus reos decretum 205.

Explicata causa 63.

Expressum quid significet 101.

Exprimere, premendo elicere 81.

F.

Fabii unde orti 88.

Fabius fornix 85.

Fabricius Luscinus 159.

Facere de magistratibus creandis 67.

Facilis causa 63.

Fauitor et fautor 60.

Feriae Latinae a quo institutae 92 sq.

Ferre iudices de accusatore et de reo dicitur 130.

Ferro corruptum in errore et cruore VIII. 98.

Ferus et ferreus coniuncta 202. *ferus et inmanis* ibid.

Fessus fluctibus 98.

Fieri. Formula *ut fit* quid significet 114.

Flaccus, L., a Tullio defensio 99 sq.

Flaccus, L. Valerius, consul 222.

Flagitare cum duobus accusatiuis inuictum 64.

Flauius Fimbria, consul 75.

Flauos, cognomen gentis Albiae LXXI sq.

Fornix Fabius 85.

Fors quid significet 244. *fors* et *sors* confusa a librariis ibid.

Frequentia uostrum quid significet 81.

Fucatus 102.

Fulua, Antoni uxor 88.

Fului unde orti 88.

Fuluius Curuos, L., consul 88.

Futuro tempore usus est Cic. semper in formulis *timide dicam, uere dicam* 94.

G.

Gabinia lex 111.

Gabinus, consul 215 sq. 219. *saltator* 220.

Genitiuus explicatiuus praecedenti nomini aptatus 104.

Genus et nomen non simpl. nobilitatem significant 103.

Gloria et laus a Cicerone frequenter coniunguntur 227.

Granius, praeco dicax 110 sq.

Gratiam habere 179. *gratiam debere* 180.

Gratias referre 243 sq.

Gratiosus quis dicatur 138. non recte cum datiuo constructur ibid.

Gratulari a librariis in compositum *congratulari* deprauatum XX.

Grauis sensu praegnanti 158.

Gubernare absolute 77.

H.

Habere singulari significatione (*nosse*) 152.

Hercule a librariis mutatum in *mehercule* LV.

Homines hoc nostro equestri loco an Tullianum XXXVII.

Honor singulari significatione 59.

Hortensius, Q., causam Planci egit ante Cic. 121.

I.

I et L litterae permutatae 77.

Iactari fluctibus et *in fluctibus* 69.

Iam ex nostra ortum in eod. 90.

Id et illud cum infinitiuo coniunctum apud Cic. 64.

Ignoti iudices quo sensu dicantur 131.

In a librariis omissum XXXI. interdum ab interpolatore additum XXX. 69. 79.

Incendere leges 235.

Incendium metaphorice positum 235.

Infestior sensu passiuo 60.

Infinita dimicatio qualis sit 227.

Inicus iudex 65. *iniqui* substantiue positum 125. 154 sq.

Inperia de praetura et consulatu 171.

Inponere (praeficere) raro usu 168.

Inpunitatem consequi 62.

Inpunitum in maledicto mendacium 105.

Inscriptiones Ligorum fraude interpolatae et suppressae 167. Marianeae XCHII sqq.

Insectari et insequi accusatorem recte dicitur 139.

INDEX SCRIPTORUM.

<p>Arusianus Messius 104. 143. 205.</p> <p>Augustinus contra Acad. III, 7. 143.</p> <p>Caesar de B. G. V, 49. 143.</p> <p><i>Cicero Epistulis</i></p> <p>ad Attic. I, 1. XC.</p> <p style="padding-left: 2em;">I, 14. 111.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 9. 232.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 19. 62.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 1. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 3. { LXXXII.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 16. { LXXXVII.</p> <p style="padding-left: 2em;">X, 11. 94.</p> <p style="padding-left: 2em;">XI, 7. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">XI, 7. 219.</p> <p>ad Brutum I. 155.</p> <p>ad Diners. I, 4. 155.</p> <p style="padding-left: 2em;">I, 9. 233.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 9. 153. 155.</p> <p style="padding-left: 2em;">III, 4. 238 sq.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 7. XXXVIII.</p> <p style="padding-left: 2em;">V, 7. 103.</p> <p style="padding-left: 2em;">V, 9. 197.</p> <p style="padding-left: 2em;">V, 15. 237.</p> <p style="padding-left: 2em;">VII, 16. 155.</p> <p style="padding-left: 2em;">VIII, 2. LXXXV.</p> <p style="padding-left: 2em;">VIII, 4. { LXXXVI.</p> <p style="padding-left: 2em;">X, 8. { LXXXIX.</p> <p style="padding-left: 2em;">XI, 27. I. I.</p> <p style="padding-left: 2em;">XIII, 1. 154. 237.</p> <p style="padding-left: 2em;">XIII, 9. 195.</p> <p style="padding-left: 2em;">XIII, 47. 139.</p> <p>ad Qu. frat. I, 4. 154.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 3. 111.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 12. 112.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 13. 111.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 13. LXI.</p> <p><i>Cicero Orationibus</i></p> <p>pro Archia poeta c. 3, 5. 88.</p> <p>pro Balbo c. 23, 52. L. I.</p> <p>pro Caelio c. 51, 77. 183.</p> <p>in Catilinam I, 3, 6.</p> <p style="padding-left: 2em;">I, 3, 7. 82.</p> <p style="padding-left: 2em;">I, 7, 16. 79.</p> <p style="padding-left: 2em;">I, 13, 32. 79.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 6, 13. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 11, 24. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">III, 3, 6. 104.</p> <p>pro Cluentio c. 55. 80.</p> <p>pro Deiotaro c. 3, 8.</p> <p style="padding-left: 2em;">13, 35. 143.</p> <p>pro domo c. 30. 158.</p> <p>de har. resp. c. 22, 47.</p> <p>de imperio Cn. Pomp. c. 8, 20.</p> <p style="padding-left: 2em;">20, 60. 183.</p> <p>de leg. agrar. I, 4. XXI.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 22. 187.</p> <p>pro Ligar. c. 1, 2. 187.</p> <p style="padding-left: 2em;">8, 23. 67.</p> <p>pro Marcello c. 6. 158.</p> <p style="padding-left: 2em;">. 173.</p>	<p>pro Milone c. 9, 23. XIIII.</p> <p style="padding-left: 2em;">10. 149.</p> <p style="padding-left: 2em;">10, 28. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">26, 69. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">34. 98.</p> <p>pro Murena c. 23, 47. LXXXIX.</p> <p>Philippic. IV, 1. 81.</p> <p style="padding-left: 2em;">VIII, 3, 15. 224.</p> <p style="padding-left: 2em;">X, 10, 21. 235.</p> <p style="padding-left: 2em;">XI, 9. 157.</p> <p>in Pisonem c. 1, 2. LXXXVI.</p> <p style="padding-left: 2em;">5, 11. 191.</p> <p style="padding-left: 2em;">9, 20. 220.</p> <p style="padding-left: 2em;">19. 227.</p> <p style="padding-left: 2em;">20, 46. LV.</p> <p style="padding-left: 2em;">20, 48. 158.</p> <p style="padding-left: 2em;">23, 54. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">24, 57. 153.</p> <p>ad Quirit. c. 5. 96.</p> <p style="padding-left: 2em;">c. 9. 178.</p> <p>pro Rabir. Post. c. 2, 4. 67.</p> <p style="padding-left: 2em;">c. 8. 106.</p> <p>pro Rosc. Am. c. 31, 87. LL.</p> <p style="padding-left: 2em;">52, 150. 61.</p> <p>in Rullum I, 8, 24. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 17, 45. XLIII.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 21, 55. 80. 81.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 35, 97. 62.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 37, 103. 59.</p> <p>pro Sestio c. 3, 6. 82.</p> <p style="padding-left: 2em;">4, 10. 183.</p> <p style="padding-left: 2em;">7, 15. 158.</p> <p style="padding-left: 2em;">15, 35. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">24, 54. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">35, 75. 182.</p> <p style="padding-left: 2em;">38, 80. 67.</p> <p style="padding-left: 2em;">47. LXXXIV.</p> <p style="padding-left: 2em;">48, 102. LIX.</p> <p style="padding-left: 2em;">49, 105. 221.</p> <p style="padding-left: 2em;">69, 145. 157.</p> <p>pro Sulla c. 1, 2. 169.</p> <p style="padding-left: 2em;">6, 18. 157.</p> <p style="padding-left: 2em;">9, 28. 158.</p> <p style="padding-left: 2em;">10, 29. 158.</p> <p style="padding-left: 2em;">14, 41. 130.</p> <p style="padding-left: 2em;">24. 211.</p> <p style="padding-left: 2em;">28, 73. 158.</p> <p style="padding-left: 2em;">35, 94. 158.</p> <p>in Utinimum c. 7, 17. 157.</p> <p>in Uerrem I, 8, 23. XC.</p> <p style="padding-left: 2em;">I, 9. 232.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 11, 77. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 111, 14. 138.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, 111, 26. 235.</p> <p style="padding-left: 2em;">II, V, 7. 80.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 23. 259.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 39. 172.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 56. XXVIII.</p> <p style="padding-left: 2em;">IV, 58. 232.</p> <p style="padding-left: 2em;">V, 69. 151.</p>
---	---

Cicero philosophicis libris

de Amicitia c. 3, 10.	80.	Liuius XXI, 5.	208.
15, 53.	189.	XXV, 2.	LXXXI.
21.	106.	XXVII, 34.	XCII.
de Fin. B. et M. I, 6.	172.	XL, 47.	208.
IV, 3.	XXXVIII.	XLIII, 16.	117.
de Legibus III, 4.	LXXXVIII.	Lucretius de R. N. IV, 311.	143.
III, 10.	106.	Macrobius Sat. XI, 10.	219.
III, 15, 33.	80.	Mamertinus Paneg. Iul. c. 16.	93.
III, 16, 37.	80.	Persius Sat. V, 177.	211.
III, 19.	LXXXII.	Plautus Asin. II, 2, 84.	182.
III, 20.	139.	Epid. III, 3, 40.	182.
de Nat. D. II, 23.	XCII.	Mil. 53.	182.
III, 34.	XXXVIII.	Poen. IV, 2, 60.	152.
de Offic. I, 7, 5.	225.	Rud. III, 4, 36.	201.
II, 7, 5.	198.	Trucul. II, 4, 49.	107.
de Re publ. I, 9.	80.	Plinius Epp. III, 4.	158.
de Senectute c. 13.	161.	Plinius Hist. Nat. III, 3.	208.
Tusc. I, 15, 22.	XXVII.	XVI, 5.	185 sq.
I, 35, 86.	223.	XVI, 39.	208.
II, 24, 59.	221.	XVII, 35.	186.
		XXII, 4.	185 sq.
<i>Cicero rhetoricis libris</i>		Plutarchus Mario c. 5.	LXXXIII. 145.
Bruto c. 90, 310.	89.	de rei p. ger. praec.	108.
de Oratore I, 60, 256.	157.	Priscianus p. 897.	201.
II, 9, 36.	120.	Propertius Eleg. II, 7, 5.	218.
Oratore c. 22, 74.	80.	III, 7 (9), 17.	198.
Oratt. Part. c. 20, 68.	XXXVII.	Quinctilianus I. Or. I, 4.	160.
Cornelius Nepos Eum. I, 5.	232.	I, 7.	160.
Epaminond. VI, 2.	232.	II, 16.	189.
Demosthenes <i>περὶ ναυαρχείας</i> .	79.	IX, 3.	212.
Dio Cassius LXXXVIII, 17.	239.	XI, 1.	67.
XXXIX, 32.	LXXXVII.	Sallustius Iug. c. 27.	112.
LV.	XCIV.	c. 100.	168.
Diomedes	201.	Sedulius Carm. III, 99.	113.
Dionysius Halic. IX, 41.	LXXXII.	Seruius ad Uerg. Ecl. III, 50.	LXXVII. 127.
Festus	93. 118.	ad Georg. III, 29.	161.
Fronto epp. IV, 12.	LI.	III, 82.	211.
Gellius N. A. I, 4.	178 sq.	ad Aen. V, 287.	186.
II, 13.	172.	Suetonius Iul. Caes. c. 20.	117.
IV, 10.	116.	c. 76.	LXXXVI.
V, 6.	185 sq.	Aug. c. 6.	120.
VI, 9.	LXXXVII sq.	Calig. c. 34.	XCIII sq.
X, 26.	155.	Ner. c. 33.	120.
XI, 17.	152.	Uespas. c. 4.	104.
XIII, 13.	LXXXVIII.	(Tabula Heracleensis)	LXXXIII.
XIII, 15.	LXXXII.	Tacitus Hist. II, 22.	238.
XIII, 24.	143.	Terentius Eun. II, 2, 15.	172.
XX, 6.	81.	Theophrast. H. Pl. IV, 2.	186.
Gratius Cyneq. 127 sqq.	186.	Ualerius Maximus I, 7, 5.	XCII sq.
Horatius Serm. I, 2, 64.	161.	II, 10, 7.	108. 116.
II, 1, 69.	94.	Uarro de R. R. III, 2.	LXXXVII.
Iuuenalis Sat. X, 65.	211.	III, 17.	LXXXI.
Liuius I, 34.	XXXVIII.	Uelleius Pat. Hist. II, 27, 3.	170.
II, 5.	175.	Uergilius Aen. I, 15.	240.
II, 31.	113.	I, 157 sq.	238.
II, 43.	70.	I, 446.	69.
IV, 25.	211.	Uitruuius III, 1.	XCII.
IX, 46.	LXXXI.	VII proem.	XCIII.
		VII, 3.	167.
		VII, 14.	167.

Interpolatio orta ex prava interpunctione LX. 164 sq. 170. interpolationis suspiciouem quae codd. scripturae mouere debeant quaeque non debeant XXIX sqq. eius remouendae duplex potissimum ratio XXIX.

Interpunctio prava causa interpolationum LX. 164 sq. 170.

Inuidi substantiuum 155.

Ipsae pronomen auget interdum oppositionem 65. transitum facit 68. praepouit interdum pronomini personali 157 sq.

Iter petere 237 sq.

Index nomen non potest collectivae usurpari 134.

Indices discernuntur a senatu et populo Rom. 66 sq. 98. iudicium notatio qualis fuerit LXXIII. iudicium alternorum reiectio ex lege Uatinia 120. *indices* et *uidelicet* permutata 185. *index incitus* qualis sit 65.

Indices editicii qui fuerint LXXVII. coll. 119. 127. unde et quomodo electi fuerint LXXVII. in quo iudicio iudicauerint *ibid.*

Ins suffragi praefecturae 89.

Inuentus, primus de plebe aedilis curulis 156.

Inuentus collegia per municipia 105.

L.

L et *I* litterae permutatae 77.

Labicana et *Lauicana* (uicinitas) 92.

Lacrumula quid significet 192.

Lamia. De eius praenomine et nomine gentili 219.

Laterensis, accusator Plancio, fortasse tribui Maeciae erat adscriptus 124. plenum eius nomen e Uelleio 84. quando coeperit tribuatum plebis petere 76. 146. quaestor fuit Cyrensis 76. acerbe irridetur a Cicerone 166. et reprehenditur a M. Caelio *ibid.*

Laus aedilitatis 199 sq.

Legationes reicere 111. *Legationes* corruptum in *legiones* XX.

Legem sciscere 118. legem sciscentes a quo sint electi *ibid.*

Leges. Leges ambitus 204. lex censoria 117. lex Gabinia 111. Iulia (de agro Campano diuidendo) 146. Licinia. Uid. *Lex Licinia*. Sernilia 127. 129. 130. Sempronia (de publicanis) 108. coll. 117. Tullia de ambitu 204. Uatinia 120.

Leges incendere 235.

Legum incendium 235.

Lex Licinia de sodalicis LXXII sqq. 118. lata a

M. Licinio Crasso II. cos. LXXIII. auctore senatu LXXV. 120. quid ea sancitum fuerit LXXVI. qualem poenam constituerit in sodaliciorum reos LXXIX sq. qua re a ceteris ambitus legibus discreparit LXXIV sqq. ea bis poterant postulari qui honorem adfectauerant LXXV.

Liber et solutus saepe iungit Cicero 184.

Liberalis mancipibus 172.

Licinius Crassus legem tulit de sodalicis II. consul LXXIII. et pluris alias ad coercendum ambitum *ibid.* comitia habere coepit, in quibus Plancius aedilis factus est LXIX. 110 sq. Lictores quaestor in urbe non habebat 242.

Litterae et monumenta saepe a Cicerone coniunguntur 234. *litterae produnt monumenta* an possit recte dici 234.

Locus consularis et *l. praetorius*, locutiones a Rom. non usurpatae eo sensu quo *locus equester* dicitur LV.

Lubricus quid significet 63.

Ludi parati 77. *Ludi* in codd. corruptum in *iudices* 77. in *locos* 203.

Lutatius Catulus, Q., triplicem in consulatus petitione repulsam tulit 75. tandem cum C. Mario consul factus *ibid.*

M.

Maecia tribus 123. de scriptura u. *Maecia* *ibid.*

Malli et *Manlii* 73. 75.

Mallius Maximus, consul 75.

Mancipes qui sunt 172. *mancipes* et *municipes* confusi *ibid.*

Marianae inscriptiones XCH sqq.

Marius, C., deiecit aedilitate curuli et plebeia 144 sq. bis triumphauit 163. templum Honori et Uirtuti consecrauit XCI sq. de eius fuga 97. frequens et honorifica eius apud Cic. mentio 97.

Mansoleum Augusti XCV.

Melita quantum distet ab Italia 239.

Meminisse et recordari 181.

Mendacium in maledicto inipunitum 105.

Metellus Creticus 99. Numidicus 225. 226 sq.

Mittere in operas 139.

Modestia inimicorum 184.

Moliri in re p. (in reu p.) 114.

Montosus et *montuosus* 90 sq.

Monumentum 234. *monumenta de uiris* pro libris an dici possit 234. *monumenta* et *litterae* a

- Tullio frequenter coniunguntur *ibid. monumenta produnt litterae* an dici possit *ibid.*
Mos officii, insolens elocutio 90.
Multum cum saepe recte iungitur 246.
Municipes et mauncipes confusi 172.
 N.
- Nasica, P., consul, a Granio, praecone, perstrictus 110 sq.
- Ne* particula negatiua non potest pronomiuis eucliticis adiungi 190.
 Nicaeensis, non Nicaei, ciuis Nicaeae 208.
Nihil aduerbiallyter positum a Romanis, pro quo hodie *nullo modo* et sim. ponuntur 182.
Nisi particula quando locum habere possit 119 sq.
Nisus et *nixus* 174.
Nobilis de plebeis 72.
 Nomen appellatiuom praepouitur nomini proprio, si n. propr. nominis appellatiui explicandi causa adicitur 157.
 Nomina euclitica particulam interrogatiuam *ne* non adsciscunt 190.
Nomina, nobilitas 84.
Non si cum uerbo suo in unam notionem coalescit, ab eo non potest aliis uerbis interiectis sciungi 135. *non* saepe corruptum in *nonne* 170. *non* et *uero* confusa XXXVIII. 133. *non* post *notus* excidit XLVIII. 135.
Nostis cetera ubi usurpatur LVIII.
Nostra corruptum in *uestra* 114. in *iam* 90.
Notare de hominibus quid significet LXII sq. non est i. q. *deligere* *ibid.*
Notatio quid significet LXII sq.
Nouus homo quis dicatur 75.
 O.
- Ob* et *ad* praepositiones saepe in uerbis compositis confusae 175.
Obscurantiam poena sancire quid significet 139.
Obseruare amicos 175. *obseruare* et *adseruare* confusa 175.
Officia extare recte dicitur 201.
Ominibus et omnibus confusa XLVI sq.
Onus benefici 198.
 Opera. *In operas mittere* 139.
 Opimius, L. 181. 222.
Oratio perelegans et persubtilis 157.
 Orationes de rebus grauioribus de scripto recitatae 188.
Oscillantes 95.
- Ostendis permutatum a librariis in ostenderis* 150.
Otium otiosum 174.
 P.
- P. C. et P. R. confusa 195.
 Papiria tribus malenolens 85.
Parati ludi 77.
Patris patriae 97. *patris salutis alicuius* 96 sq.
Patres de curiis, non de senatu dictum 65.
Pecuniam soluere et dissoluere 179.
Pedem conferre quis dicatur 139.
Perimere, impedire, irritum reddere 244.
Permiscere (omnia) 130 sq.
Petere carnem (feriis latinis) 92 sq. *petere iter* 237 sq.
 Philippus, L., in tribunatu militum praeteritus, consul factus 145.
 Piso, M. Pupius, ex gente Calpurnia transiit per adoptionem in Pupiam 72. post acceptam in aedilitate repulsam consulatum gessit *ibid.*
 Plaucius, Cn., oriundus ex praefectura Atinatu 184. eius pater erat princeps publicanorum in Asia 108. 117. 159. Plaucius in Africa fuit A. Torquati miles 175. in Creta Q. Metelli 99. 175. quando tribunatum plebis gesserit LXXVIII. 59. sequius hoc magistratu functus est 100. quaestor in Macedonia Ciceronem exulem excepit 59. 188. quando aedilitatem petiuerit et gesserit LXXVIII sq. quamdiu hunc magistratum administrauerit LXX. quibus cons. aedilis creatus sit LXIX. quos competidores habuerit LXXXV. XCV. quando de sodaliciis causam dixerit LXXX.
 Plotius, A., competitor Planci. De coitione inter utrumque facta 147 sq.
Pluris esse quid significet 173.
Plus neque *diutius* neque *saepius* significare potest 76.
Polliceri et promittere 244.
 Pompeius. De eius cum Cic. coniunctione 211 sqq.
Populus simpliciter de populo Romano qua ui ponatur 66. *populus Romanus* quos homines complectatur 66. qua ratione ei iudices et senatus opponantur 66 sq.
Porticus Pompei, Pompeia, Pompeiana quo discrimine dicantur 83.
Potes depraenatum in *potest* 124.
Potius interpretamentum particulae *uel* 240.
Praefectura 84. quando ius suffragi habuerint praefecturae 89.

Praeferre singulari usu LI. 192.
Praemandare quid significet 106 sq.
Praemandatis requisitus 107.
Praerogativa substantivum 142.
Praerogativus quis dicatur 142.
Practoria in provinciis 242.
Practoris cum quaestore necessitudo 110.
Primum, non sequente deinde 68.
Proferre et *disferre* comitia diversa sunt 140.
Profliteri de petentibus magistratum 79.
Promagistratus, vox non latina 196.
Promittere et *polliceri* 244.
 Pronomina personalia nominibus postponi debent, si illorum nominum explicandorum causa adiciuntur 157.
Pronuntiare singulari usu 138.
 Publicani Asiani remissionem petunt a senatu, aduersante Catone 115 sqq.
 Q.
 Quaesitores extraordinarii poterant eligi tum homines privati tum magistratum gerentes LXXI.
 Quaestores non utebantur lictoribus in urbe 242. habebant in provinciis propriam sui magistratus domum *ibid.* Quaestoris cum praetore necessitudo 110. *quaestor non inperi set doloris* 188.
Quaestorium, domus quaestorum in provinciis 242.
Quam ad suppressam particulam *potius* referendum 240.
Quantus in ant. codd. *quantus* scriptum 231. hinc *quantum* in *quam* tum deprauatum *ibid.*
Quare et *quae* permutata XXII.
Que copula non inter nomen loci, in quem itur, et nomen hominis, ad quem acceditur, interponitur 241. *que* nota librarii nomen *quaestoris* significabant 242.
Queri praegnantia significatione 109.
Qui cum coniunctio ponendum ubi nunc multi cum scribunt 69. *qui pro cui* in ant. codd. palimps. scriptum XXII.
Quidem uim particulae aduersatiuae habet 198. 218.
Quod et *quom* confusa 227.
Quoi forma a Cicrone et aliis scriptoribus usurpata XXII.
 R.

Racilius, L., in tribuatu pl. Planci conlega LXXIII. 100. 192 sqq.
 Raptus puellarum inuicis 105.

Rationem corruptum in *morem* et *mentem* 90.
Rationem officii retinere 90.
Recipere suspicionem alicuius facti 64.
Recordari et *meminisse* 181.
Reddere singulari significatione 154.
Referre (in codicem) absolute positum 130.
Reicere *auktiones* 112. *legationes* 111.
Relicus et *ceterus* 62.
Rem bene gerere 165.
Renuntiari qui dicantur 141.
Renuntiatio suffragiorum 79.
Repetere aliquid ex aliqua re 171.
Repudiare 135. *repudiare* et *respuere* quomodo differant *ibid.*
Repulsa aedilitia, non *repulsa aedilitatis* XXXII.
Respuere 135. *respuere* et *repudiare* quomodo differant *ibid.*
Retinere neque significat *restituere* neque a librariis cum hoc u. permutatum 229. *retinens* participium cum genitio 152.
Rogatio singulari significatione 96.
 Rutilius, P., Scaenolae quaestor 110.
 S.
 Sacerdos, C. 99.
Saepe et *multum* recte inunguntur 246.
Saltator de Gabinio 220.
Sansisse antiqua pro *sansisse* 205.
Sancire leges populus dicitur, non senatus 136.
Sancire obseruantiam poena quid significet 139.
 Saturninus, qui cum Q. Metello in Creta fuit 99.
 Scaena. *Esse in scaena* 100.
 Scaenola, Q. 100. P. Mucius 222.
 Scipio Asina 159. Nasica 222.
Sciscere legem 118.
Scisse et *sisse*, formae a Cie. usurpatae 168. (coll. 218.)
Se pronomem a scriptoribus saepe omissum 166. a librariis intrusum *ibid.*
Secundo, non addito loco 144.
 Scius, M. 71.
 Sempromia lex (de publicanis) 108. coll. 117.
Sequester 122. 137.
 Serranus, C., consul 72.
 Seruilia lex 127. 129. 130.
Seruitus officii 189.
Set et *quidem* in oppositione 218.
Sic particula singulari usu in iis quae casu fiunt 172.
Signa solida et expressa qualia sint 102.
Sin non praecedente *si* positum 69.

Sirim forma breuior a scriptoribus prosaïcis usurpata 168. 218.
Sodales qui dicantur LXXIV.
 Sodalicia quale crimen LXXIV. de iudicio in sodaliciorum reos constituto LXXVI. 128 sq. in quo iudices editicii iudicabant LXXVII. electi e IV. tribubus, quarum unam licebat reo recicere LXXVII. 124. 127. de poena in sodalicia constituta LXXIX. quomodo ab *ambitu* discreparint LXXIV. et a *coitione* LXXV.
Soldum quid significet 101.
Soluere pecuniam et dissoluere differunt 179. *solueri ab aliquo* quid significet 245.
Sordidus et turpis 109.
Sors de administratione provinciae 175. *Sors mutatum in fors* 244.
Sortitio aedilicia 149.
 Substantiua uerbalia, omisso participio, ni ablatiuorum consequentia 79 sq. quomodo eiusmodi ablatini soluendi sint 80.
Suffragia enucleata et eblandita qualia sint 68.
Sumere et capere arma quomodo differant 223 sq.
Suumum in codd. deprauatum in *suum* 61.
Sunt praecedente *set* omissum LIII. 214.
Supplicatio magistratum, locutio dubiae significationis et ab interpretibus profecta 78 sq.
 T.
Tantum, tamen et tum particulae a librariis confusae 241.
 Tarquinus Priscus an Superbus sit feriarum latinarum auctor 92 sq.
Tectores qui sint 166 sqq. eorum usus in castris 168. confusi cum *textoribus* 167. differunt a *structoribus* 168.
 Tempus. *Ad tempus* quid significet 189.
Tenere 66.
 Terentium 122. Tercintina tribus *ibid.*
Testimonium 91.
Thensae 203 sq.
 Torquatus, A. 99.
Tribuarium crimen 139. *tribuaria res* 120.
Tribulum, genitini forma fortasse a Cicrone usurpata 136.

Tribulum corruptum in *tribuum* 94.
 Tullia lex 204.
Tum et tunc confusa XXVI.
Turpis et sordidus 109.
Tuscolidarum, nox in fragm. Lucil. reponenda 85.
 Tusculani maleuolentes 85. 89.

U.

Uaccæi, Hispaniae gens 208 sq.
 Uatina lex 120.
 Uatinius accusatus LXVII. defensio a Cicrone in causa sodaliciorum 125. quando a Cicrone defensio sit LXXVIII sq. lex ab eo lata 120.
Ubi in interrogationibus omisso uerbo 109.
 Ucentina tribus nunquam a uett. memorata 123.
Uel et et non confusa a librariis 125.
Venditor tribus 122. 137.
 Uerborum formae breuiiores a Cicrone usurpatae 168. 218.
 Uergilius, C., praetor 235 sq. de scriptura nominis *Uergili* *ibid.*
Uero et non in codd. confusa XXXVIII.
Uero et uerum particulae distinguendis sententiis inseruunt 191.
Uestra et nostra in codd. permutata 114.
Uetustas singulari significatione 207.
 Ufentina tribus 123.
 Uibius Sicca 239.
Uidelicet 185. permutatum cum *iudices* *ibid.*
Uidere aliquem saluom uelle recte dicitur 61.
Uigilia 230. in codd. corruptum in *iugulum* *ibid.*
Uilici rei publicae 168. *Uilicus* an *Uillicus* scribendum sit 168 sq.
 Uiri docti a municipiis Italiae ciuitate donati 88.
Uitam edere 228.
Unus adiunctum superlatiue 236. 239 sq.
Unus ego et ego unus differunt 137.
 Uoltinia tribus 122 sq.
Uoluntas (in rem p.) 114.
Uota et omnia coniuncta quo sensu XLVII.
Urgere rariore structura 64.
Us syllaba finalis saepe in codd. excidit 240.
Ut significans *posito* 68. iteratum 231.

4769

LL Cicero, Marcus Tullius. Pro Plancio
Cicero, Marcus Tullius. Oratio pro Plancio; ed. by Munier.

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

